WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ
EWA SERAFIMOWICZ

Z DZIEJÓW BUDOWNICTWA W PŁOCKU
HISTORYCZNIE I AKTUALNIE

TOM II

Recenzja:
Jerzy Stanisław Nowak

Koncepcja tematu i układ:
Włodzimierz Serafimowicz

Skład i łamanie oraz wybór map:
Gabriela Majchrowicz
Jakub Majchrowicz

Wydawca:
Towarzystwo Naukowe Płockie
Mazowiecka Okręgowa Izba Architektów RP
Polskie Towarzystwo Informatyczne

Copyright by:
Ewa i Włodzimierz Serafimowiczowie

ISBN:

PŁOCK 2026

Spis treści *Strona*

WPROWADZENIE - RODZAJE BUDOWNICTWA…….……...….5
OD AUTORÓW……..……...…..7
1. ZARYS HISTORII PŁOCKIEGO BUDOWNICTWA……...……...10
1.1. ZARYS HISTORII TYSIĄCLETNIEGO PŁOCKA…….……...10
1.2. SEGMENTY PRZESTRZENI MIEJSKIEJ PŁOCKA……...…….13
1.2.1. Infrastruktura przestrzeni miejskiej…….……...13
1.2.2. Budowle i obiekty kubaturowe…….……..14
1.2.2.1. Budowle i obiekty kub. w okresie piastowskim i państwa polsko-litewskiego oraz RP…….15
1.2.2.2. Obiekty kubaturowe w okresie zaborów……...……..23
1.2.2.3. Obiekty kubaturowe w II RP……...28
1.2.2.4. Obiekty kubaturowe w PRL……29
1.2.2.5. Obiekty kubaturowe w III RP……..31
1.2.2.6. Budowle rafineryjne i petrochemiczne w PRL i III RP……...34
1.2.3. Otwarte kompleksy rekreacyjno-sportowe…….35
1.2.4. Infrastruktura komunikacyjna…….37
1.2.4.1. Infrastruktura drogowa, uzbrojenie terenu, energetyka……...39
1.2.4.2. Infrastruktura kolejowa…….……...45
1.2.4.3. Infrastruktura rzeczna…….……46
1.2.5. Strefa przyrodnicza……...……..50
2. ZARYS HISTORII PŁOCKIEJ URBANIZACJI PRZESTRZENNEJ……..…….....56
2.1. Urbanizacja w okresie piastowskim i państwa polsko-litewskiego oraz RP……..…….……..56
2.2. Urbanizacja w okresie zaborów……...…….60
2.3. Urbanizacja w II RP……...……...61
2.4. Urbanizacja w PRL……...……63
2.5. Urbanizacja w III RP……73
3. WSPÓŁCZESNE STRUKTURY TERYTORIALNE PŁOCKA……...77
3.1. STRUKTURY INWESTYCYJNO-BUDOWLANE……...……..77
3.1.1. Dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe…….78
3.1.2. Spółdzielczość mieszkaniowa, towarzystwa budownictwa społecznego i developerzy……80
3.1.3. Obręby ewidencyjne……...86
3.1.4. Osiedla jako prawne jednostki pomocnicze w administracji miasta……...……...88
3.2. PŁOCKIE OSIEDLA……...……90

3.2.1. Osiedle BOROWICZKI……..….. 91
3.2.2 Osiedle CIECHOMICE……...……..92
3.2.3. Osiedle DWORCOWA…….….94
3.2.4. Osiedle GÓRY…….……..95
3.2.5. Osiedle IMIELNICA…….…96
3.2.6. Osiedle KOCHANOWSKIEGO……...97
3.2.7. Osiedle KOLEGIALNA……...99
3.2.8. Osiedle ŁUKASIEWICZA……...104
3.2.9. Osiedle MIĘDZYTORZE……107
3.2.10. Osiedle MIODOWA……...108
3.2.11. Osiedle PODOLSZYCE POŁUDNIE……110
3.2.12. Osiedle PODOLSZYCE PÓŁNOC……112
3.2.13. Osiedle PRADOLINA WISŁY……..114
3.2.14. Osiedle RADZIWIE……...115
3.2.15. Osiedle SKARPA……...117
3.2.16. Osiedle STARE MIASTO……..118
3.2.17. Osiedle TRZEPOWO…….124
3.2.18. Osiedle TYSIĄCLECIA…….126
3.2.19. Osiedle WINIARY…… ……..127
3.2.20. Osiedle WYSZOGRODZKA…….128
3.2.21. Osiedle ZIELONY JAR…….130
3.3. OBSZARY NIEZAMIESZKAŁE (PKN ORLEN I WISŁA)…….132
3.3.1 Obszar PKN ORLEN……...….132
3.3.2. Obszar WISŁA……..……..146
3.4. PROPOZYCJA ZMIAN GRANIC OSIEDLI ORAZ OBSZARÓW PRZEMYSŁOWYCH…151
4. POWOJENNE PŁOCKIE BUDOWNICTWO……...156
4.1. ETAPY ROZWOJU PŁOCKA……156
4.1.1. Budownictwo w latach 1945-1959……..157
4.1.2. Rozwój Płocka w latach 1960-1979…….158
4.1.3. Budownictwo w latach 1980-1989……...160
4.1.4. Budownictwo w latach 1990-2000……...161
4.1.5. Budownictwo w latach 2000-2025……...164
4.2. STRUKTURY ORGANIZACYJNE ZARZADZANIA PŁOCKIEM W XXI WIEKU…….165

5. BUDOWNICTWO PŁOCKIE W LATACH PRL……170
5.1. Płockie przedsiębiorstwa budowlane i projektowe……..…..…..171
5.2. Zarządzanie płockim budownictwem w latach PRL……...…175
6. BUDOWNICTWO PŁOCKIE W OKRESIE III RP……..…….177
6.1. Płockie spółki budowlane i projektowe…….…..…178
6.2. Zarządzanie płockim budownictwem w okresie III RP……..……182
7. NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE PŁOCKIM BUDOWNICTWEM W PRL ……...…..…185
7.1. Nowoczesne zarządzanie w PBP Petrobudowa w Płocku…….…....…186
7.2. Płockie innowacje organizacyjne: SHOD, PROKOR-P i STEROD…….……..188
7.2.1.Budownictwo przemysłowe…….…….....190
7.2.2. Budownictwo samorządowe……..…….…….…194
7.2.3. Budownictwo eksportowe…….…….……...195
7.2.4. Konferencje naukowo-techniczne w Płocku w latach 1979-1985 dotyczące zarządzania w budownictwie……..……..…..196
8. NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE PŁOCKIM BUDOWNICTWEM W III RP…….…....201
8.1. Dostosowanie systemów SHOD i STEROD do wymogów gospodarki rynkowej…….…....201
8.2. Konferencje naukowo-techniczne w Płocku i Brześciu nad Bugiem w latach 1991-1995 dotyczące nowoczesnych metod zarządzania w budownictwie…….…….…...203
8.3. Konferencje Filii PW w Płocku, Płockie Dni Techniki i Fora Budowlane……..…….....205
9. PODSUMOWANIE…….…….208
10. BIBLIOGRAFIA..……...…….212
10.1. Opracowania…….……..…...212
10.2. Artykuły ……...….223
10.3. Netografia……..……....239
11. WYKAZ HISTORYCZNYCH MAP I OPISY ILUSTRACJI ORAZ ICH ŹRÓDEŁO….242
10. NOTY O AUTORACH……..…..…..245
11. SPIS ZAŁĄCZONYCH MAP…….…...246
12. MAPY……..248

WPROWADZENIE

RODZAJE BUDOWNICTWA

Historia budownictwa wywołuje duże zainteresowanie z uwagi na jej dynamiczny rozwój na przestrzeni ostatnich kilku tysięcy lat. Nasi przodkowie wybudowali wspaniale obiekty, które w większym lub mniejszym zakresie przetrwały do dzisiejszych czasów jako zabytki. Z przeszłości pozostały interesujące obiekty budownictwa obronnego, religijnego oraz rezydencjalnego władców i ich namiestników. Budownictwo obronne decydowało o losach miast a także narodów. Dawniej podstawą budownictwa była wiedza praktyczna wynikająca z ówczesnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych w procesie budowania, natomiast obecnie – wiedza teoretyczna z zakresu inżynierii lądowej.

Budownictwo jest dziedziną ukierunkowaną głównie na realizację budynków i budowli, tj. konstrukcji powiązanych statecznym stykiem z podłożem. Budowlą jest każdy obiekt budowlany niebędący budynkiem (lub obiektem małej architektury), jak: średniowieczne mury obronne, mosty, wiadukty, estakady, kładki, przepusty, zapory, śluzy, tunele, maszty, konstrukcje oporowe, drogi, linie kolejowe, przejazdy kolejowo-drogowe oraz sieci techniczne. Zabudowę stanowi zespół obiektów wypełniający określony obszar ulicy, osiedla czy dzielnicy.

W wyniku rozwoju budownictwa wyodrębniał się jego podział ze względu na: przeznaczenie budowli i budynków, usytuowanie względem powierzchni terenu, gabaryty obiektów, ich trwałość czasowa oraz podział według branż gospodarki narodowej i źródeł finansowania. Z uwagi na przeznaczenie i użytkowanie wyróżnia się budownictwo: miejskie, komunikacyjne, wodne, przemysłowe, itp.

W zakresie budownictwa miejskiego istnieje dalszy podział na budownictwo mieszkaniowe, usługowe i komunalne. Budownictwo mieszkaniowe – to budynki mieszkalne (domy jednorodzinne, wielorodzinne oraz „pobytu czasowego" – hotele i motele), natomiast do budownictwa usługowego zaliczamy obiekty: handlowe, biurowe, użytku kulturalnego, szkoły, szpitale, itp.

Budownictwo komunalne to głównie: sieci wodociągowe, kanalizacyjne, gazowe, elektryczne, teletechniczne, a także obiekty budowlane „małej architektury" jak: ogrodzenia, śmietniki, siłownie terenowe czy ogródki jordanowskie dla dzieci. Do budownictwa komunikacyjnego zalicza się m.in.: drogi, linie kolejowe, mosty i wiadukty, natomiast do budownictwa wodnego: porty, mola, falochrony, zapory wodne, jazy, umocnienie brzegów rzek, itp.

Obiekty budowlane z uwagi na usytuowanie względem powierzchni terenu dzieli się na: naziemne (budynki, drogi kołowe, szlaki kolejowe), podziemne (szyby, tunele, sieci technicznego uzbrojenia terenu, w tym ciągi wodno-kanalizacyjne, itp.) i „nadziemne" (słupy energetyki, maszty anten nadawczych, latarnie morskie, wieże widokowe). Ze względu na gabaryty wyróżnia się obiekty: wielkogabarytowe (wysokościowce, duże hale fabryczne, zapory wodne), średnio gabarytowe oraz obiekty małe.

Budownictwo realizuje trzy typy obiektów: kubaturowe (np. objętość budynku określa jego kubatura brutto), powierzchniowe (place i rynki miejskie – określane w metrach kwadratowych) i liniowe, których charakterystycznym parametrem jest długość. Budowle kubaturowe to: budynki mieszkalne, użyteczności publicznej (biurowce, szkoły, obiekty handlowe, itp.). Do obiektów liniowych zalicza się: wodociągi, ciepłociągi, gazociągi, ciągi kanalizacyjne, sieci elektryczne, teletechniczne, kanały, wały przeciwpowodziowe, ogrodzenia oraz obiekty budownictwa komunikacyjnego (drogi, linie kolejowe).

Z uwagi na czas użytkowania budowli występuje podział na: obiekty stałe, których czas trwania nie jest z góry określony (użytkowane są do tzw. śmierci technicznej) oraz obiekty tymczasowe (rusztowania,

elementy zagospodarowania placu budowy, itp.) [1] . Według źródeł inwestowania – finansowania budownictwo dzieli się na: prywatne, państwowe i spółdzielcze.

Budownictwo zaliczane jest do sfery produkcji materialnej, stanowiąc segment w drugim sektorze gospodarki narodowej[2] związane jest z obsługą różnych branż gospodarki, m.in.: przemysłu, górnictwa, energetyki, rolnictwa, itp. Przykładowo budownictwo przemysłowe stanowią zespoły obiektów przeznaczonych przede wszystkim do produkcji przemysłowej (hale służące dla stanowisk produkcyjnych, specjalistyczne kominy, chłodnie, estakady, składowiska, magazyny, itp.), natomiast budownictwo rolnicze – to suszarnie, chlewy, obory, stawy rybne, składy plonów, itp.

***

Budownictwo charakteryzuje się tym, że absorbuje znaczne ilości siły roboczej oraz pochłania duże masy materiałów, dla których przemieszczania potrzebne są znaczne ilości środków transportowych. Na wysokość nakładów na roboty budowlano-montażowe, poza kosztami bezpośrednimi robocizny, materiałów, sprzętu i transportu istotny wpływ posiada też czas trwania budowy.

W budownictwie wytworzyły się różne metody i technologie odróżniające się różnym stopniem uprzemysłowienia:

- budownictwo tradycyjne ulepszone, w którym stosuje się najprostsze elementy prefabrykowane (belki stropowe, nadproża, elementy klatek schodowych),

- budownictwo monolityczne w małym zakresie (w obudowie),

- budownictwo prefabrykowane (ramy H, itp.),

- budownictwo wielkoblokowe, w którym zamiast cegły stosuje się bloki o większych wymiarach i średnim ciężarze,

- budownictwo wielkopłytowe, w którym konstrukcję budynku montuje się z wielkich płyt, odpowiadających w zasadzie wymiarom całej ścianie[3],

- budownictwo przestrzenne, w którym zamiast prefabrykatów płaskich stosuje się moduły (prefabrykaty przestrzenne,

- nowoczesne przemysłowe budownictwo monolityczne[4].

---

[1] https://gruzikpoznań.pl/budownictwo. Portal branży budowlanej <*Czym jest budownictwo i jaki jest jego podział, 11 V 2020*>[dostęp: 1.05.2021].

[2] Podział gospodarki narodowej na trzy sektory: 1/ rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo; 2/ budownictwo, górnictwo, przemysł wydobywczy i przetwórczy; 3/ transport, łączność, gospodarka komunalna i mieszkaniowa oraz handel.

[3] J. Skrzekot, *Budownictwo i materiały budowlane,* s. 344, [w:] *Rozwój techniki w PRL*, red. E. Koch, Warszawa 1965, s. 359.

[4] https:// pl. wikipedia.org>wiki> budownictwo_ monolityczne. *Polega na wznoszeniu budynków i budowli lub ich elementów z masy betonowej, żelbetonu lub zaprawy budowlanej. W technologii tej głównym wyróżnikiem jest użycie deskowania w celu formowania budulca. Deskowanie może być przestawne, przesuwne bądź ślizgowe. W technologii mogą być używane. Budulec wykonywany jest na miejscu. Szalunki mogą być wykorzystywane jednokrotnie lub wielokrotnie i mogą być wykonane z różnych materiałów, jak drewno, materiały drewnopodobne, stal, aluminium i tworzywa sztuczne.*

OD AUTORÓW

Praca pt. „Z dziejów budownictwa w Płocku. Historycznie i aktualnie, Tom II" stanowi kontynuację tysiącletniej historii problematyki płockiego budownictwa zaprezentowanej w 2008 r. w książce pt. „Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy"[5]. Obydwa opracowania zawierają historię powstawania podgrodzi, grodu, przedmieść, dzielnic i osiedli, utworzonych na terenach dawnych osad i wiosek, przy czym w niniejszej pracy przedstawiono aktualną interpretację współczesnych archeologów w zakresie tworzenia się wczesnośredniowiecznej płockiej aglomeracji.

Starano się dokonać połączenia dotychczasowej wiedzy o płockim budownictwie i urbanistyce z istniejących opracowań naukowych i popularnych, prasowych i internetowych oraz informacji od współczesnych urbanistów, architektów, budowlańców, drogowców, inwestorów, projektantów, wykonawców, prezesów spółdzielni mieszkaniowych i TBS-ów, jak również przedstawicieli władz samorządowych. W efekcie uzyskano pełniejszy zakres wiedzy historycznej i aktualnej o infrastrukturze miasta Płocka: mieszkaniowej, przemysłowej, komunikacyjnej, społeczno-kulturalnej oraz rekreacyjnej w układzie miejskim i osiedlowym.

Niniejsza publikacja składa się z ośmiu rozdziałów: „Zarys historii płockiego budownictwa", „Zarys historii płockiej urbanizacji przestrzennej", „Współczesne struktury terytorialne Płocka", „Powojenne płockie budownictwo", „Zarządzanie budownictwem płockim w latach PRL", „Zarządzanie budownictwem płockim w okresie III RP", „Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem w PRL" i „Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem w III RP".

Tekst poszczególnych rozdziałów stanowi między innymi podsumowanie publikacji autorów zamieszczonych w kwartalniku TNP w „Notatkach Płockich".

Rozdział 1 pt. „Zarys historii płockiego budownictwa" zawiera podrozdziały: „Zarys historii tysiącletniego Płocka" i „Segmenty przestrzeni miejskiej Płocka".

W zakresie historii budownictwa Płocka przedstawiono historię rozwoju miasta poprzez opis czterech podstawowych elementów składowych struktury przestrzeni miejskiej Płocka:

- budowle i budynki kubaturowe (budownictwo mieszkaniowe, handlowo-usługowe, użyteczności publicznej, przemysłowe; oraz różne budowle, w tym głównie przemysłowe);

- otwarte kompleksy rekreacyjno-sportowe (place, skwery, stadiony sportowe, boiska szkolne, ogródki jordanowskie, ogródki przedszkolne, plenerowe siłownie, cmentarze, bazary otwarte, ośrodki sportów wodnych, lotnisko, ośrodek wypoczynkowo-sportowy Sobótka i teren ogrodu zoologicznego);

---

[5] W. Serafimowicz, B. Trębala, Z dziejów budownictwa w Płocku – inwestorzy, projektanci, wykonawcy. Płock 2008, ss. 512, redaktor – doc. dr Wiesław Koński. Wydawca: Naczelna Organizacja Techniczna – Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych Rada w Płocku. Nakład: 1000 + 1000 egz. W książce chronologicznie lub tematycznie ujęto problematykę płockiego budownictwa w pięciu częściach: 1/ W. Serafimowicz, B. Trębala, *Budownictwo w historii Płocka*; 2/ W. Serafimowicz, B. Trębala, E. Serafimowicz, *Budownictwo w okresie PRL*; 3/ W. Serafimowicz, E. Serafimowicz, *Budownictwo w trzeciej RP*; 4/ W. Serafimowicz, *Szkolnictwo budowlane*; 5/ W. Serafimowicz, *Stowarzyszenia i budownictwo.* [Książka jest dostępna w internecie na stronach Towarzystwa Naukowego Płockiego (Publikacje członów TNP) oraz w Portalu Historii Informatyki Polskiego Towarzystwa Informatycznego w kolekcji pod adresem: ARCHIWUM – *PŁOCK* (red. Jerzy Stanisław Nowak)].

- infrastruktura komunikacyjna: drogi kołowe z uzbrojeniem terenu (drogi wraz z sieciami wodno-kanalizacyjnymi, gazowymi, energetycznymi i telekomunikacyjnymi), drogi kolejowe (sieć torów kolejowych, dworzec PKP Płock i dworzec PKP Radziwie) i szlaki wodne (port rzeczny w os. Radziwie i port przeładunkowy w os. Skarpa) oraz konstrukcje mostowe nad rzekami, drogami kołowymi i kolejowymi (mosty, wiadukty i kładki piesze);

- strefa przyrodnicza: zieleń miejska, parki, ogródki działkowe, sady, ogrody przydomowe i grunty rolne (uprawy, łąki, lasy i nieużytki) oraz obszary wodne (rzeki, jeziorka, stawy).

Rozdział 2 stanowi „Zarys historii płockiej urbanizacji przestrzennej", omówiono w nim kolejne fazy przekształceń urbanistycznych miasta począwszy od grodu warownego na Ostrowiu Tumskim (Wzgórzu Tumskim) i płockiej wczesnośredniowiecznej aglomeracji w rejonie Placu Narutowicza do utworzenia współczesnych obszarów mieszkalnych – osiedli.

W wyniku rozbudowy podgrodzi i przedmieść średniowiecznych powstawały nowe kompleksy osadnicze. W XIX w. następuje szybkie powiększenie miasta i zagęszczenie jego zabudowy. W drugiej połowie XX w. w wyniku intensywnego rozwoju miasto wchłonęło sąsiednie osady i wioski, na terenie których utworzono dla celów statystycznych dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe. W 1991 w. miasto podzielono na formalno-prawne osiedla mieszkalne oraz dwa obszary niezamieszkałe.

Rozwój miasta zazwyczaj wykazuje trwałość form przestrzennych. Określone drogi, place, obiekty mostowe, budynki, kompleksy budynków, kolonie mieszkalne, osiedla miejskie czy dzielnice pełnią określone funkcje urbanistyczne oraz mają charakter historyczny i zabytkowy, stąd stanowią istotną wartość społeczno-materialną. W tej części książki zawarto też zarys historii planowania przestrzennego Płocka oraz wymieniono nazwiska geometrów, geodetów, budowniczych i architektów zajmujących się „strategiczną" urbanistyką miasta.

W rozdziale 3 pt. „Współczesne struktury terytorialne Płocka" zawarte są podrozdziały: „Struktury inwestycyjno-budowlane Płocka" oraz „Płockie osiedla oraz obszary niezamieszkałe". W tej części omówiono kształtowanie się wybranych znaczących struktur organizacyjno-terenowych miasta XX i XXI w. w ujęciu historycznym z uwzględnieniem jego wpływu na aktualny podział administracyjny Płocka.

Zaprezentowano dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe funkcjonujące w II RP, PRL i III RP oraz wymieniono współczesne: obręby geodezyjne, osiedla, obszary zarządzane przez spółdzielnie mieszkaniowe i towarzystwa budownictwa społecznego. Następnie omówiono powstanie i rozwój osiedli oraz obszarów niezamieszkałych. W latach 1991-2017 samorząd płocki na bazie dzielnic i osiedli miejskich z okresu PRL powołał 21 osiedli oraz dwie jednostki niezamieszkałe: obszar wielkoprzemysłowy PKN Orlen i obszar Wisły z terenem zalewowym w granicach miasta (nazwy zwyczajowe).

Obszar PKN Orlen został utworzony z południowych terenów dawnej gminy Biała, sąsiadującej z północną częścią Płocka. Na obszarze tym zlokalizowane są: Zakład Produkcyjny PKN Orlen S.A. (dawne Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne), Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. oraz firmy budowlane i przemysłowe (na terenie po dawnym zapleczu produkcyjnym generalnego wykonawcy PBP Petrobudowa).

W rozdziale 4 pt. „Powojenne płockie budownictwo" omówiono etapy budowy miasta w latach PRL i III RP. Zasygnalizowano też historię głównych przedsiębiorstw budowlanych i projektowych.

W rozdziałach 5 i 6 pt. „Budownictwem płockie w latach PRL" i „Budownictwo płockie w okresie III RP" przedstawiono strukturę zarządzania budownictwem w latach PRL w okresie funkcjonowania systemu nakazowo-rozdzielczego oraz strukturę zarządzania budownictwem w III RP w okresie wdrażania i funkcjonowania zasad gospodarki rynkowej. Zasygnalizowano też historię głównych państwowych

przedsiębiorstw budowlanych i projektowych okresu PRL oraz firm i spółek wykonawczych i projektowych.

W okresie PRL z uwagi na wymogi ustrojowe powszechnie stosowano planowanie finansowe, które niestety zazwyczaj nie wynikało z harmonogramów rzeczowych. Planowanie to w skali kraju niezbilansowane z będącym środkami produkcji zazwyczaj było nierealne.

Upadek PRL-u i przemiany ustrojowo-ekonomiczne w III RP spowodowały zmiany w metodach projektowania, technologiach i metodach zarządzania i realizacji budownictwa.

W rozdziałach 7 i 8 omawiających nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem w okresie funkcjonowania PRL (ok. 45 lat) oraz III RP (ok. 35 lat) przedstawiono historię prób wypracowania i wdrażania systemowych metod zarządzania w budownictwie.

W warunkach realizacji w Płocku wielkich inwestycji przemysłowych (MZRiP, FMŻ) oraz prawidłowej współpracy środowisk inwestorskich, projektowych i wykonawczych nastąpiła w latach PRL oddolna inicjatywa usprawniania i wdrażania nowoczesnych metod zarządzania procesem inwestycyjno-budowlanym. Inicjatywa ta powstała w PBP Petrobudowa i płockim środowisku NOT i PZITB, przy czym uzyskała wsparcie ww. dużych płockich inwestorów przemysłowych oraz miejskich i wojewódzkich władz odpowiedzialnych za budownictwo samorządowe.

Praca w końcowej części prezentuje: „Podsumowanie", „Bibliografię", Wykaz historycznych map i opisy ilustracji oraz ich źródło" oraz „Spis załączonych map". „Bibliografia" zawiera druki zwarte i referaty z konferencji naukowo-technicznych oraz artykuły z czasopism i wydawnictw cyklicznych.

ZARYS HISTORII PŁOCKIEGO BUDOWNICTWA

ZARYS HISTORII TYSIĄCLETNIEGO PŁOCKA

Początki Płocka sięgają IX w., gdy na dzisiejszym Wzgórzu Tumskim (na wysokim cyplu skarpy wiślanej) powstał warowny gród książęcy Piastów, a u jego stóp po północnej stronie rozwinęła się wczesnośredniowieczna osada. Położenie na skrzyżowaniu dróg handlowych: lądowych i wodnych (spławną Wisłą) zadecydowały o politycznej, handlowej i strategicznej roli miasta. Płock usytuowany na północno-wschodnich terenach państwa gnieźnieńskiego w okresie wczesnego średniowiecza szybko uzyskał ważną pozycję strategiczną.

W okresie pierwszego kryzysu państwa w latach 1037–1047 Płock był stolicą krótkotrwałego państwa Miecława, które wcielił ponownie do Polski książę Kazimierz II Odnowiciel. Liczącą się rolę w początkach grodu odegrało opactwo Benedyktynów oraz ulokowanie przez króla Bolesława II Śmiałego w 1075 r. siedziby biskupstwa. Utworzył się wówczas ważny ośrodek religijny, naukowy i artystyczny.

W latach 1079-1102 w okresie zarządzania państwem przez księcia Władysława II Hermana Płock pełnił funkcję stolicy kraju, natomiast za rządów jego syna księcia Bolesława III Krzywoustego w latach 1002-1138 – był głównym ośrodkiem władzy w Polsce. Po śmierci Krzywoustego w 1138 r. Płock początkowo do 1146 r. funkcjonował jako stolica dzielnicy księcia Bolesława IV Kędzierzawego, a następnie gdy Bolesław Kędzierzawy objął władzę księcia kraju i przeniósł się do Krakowa, był siedzibą kolejnych książąt dzielnicowych.

W okresie rozbicia dzielnicowego za czasów księcia Konrada I Mazowieckiego w 1237 r. Płock jako pierwsza na Mazowszu osada otrzymał prawa miejskie „polskie", których zakres rozszerzył w 1255 r. książę Siemowit I. W 1435 r. książę Władysław I dokonał kolejnego rozszerzenia praw miejskich (według prawa niemieckiego w wersji chełmińskiej). Osada i gród były wielokrotnie niszczone podczas najazdów Rusinów, Prusów, Litwinów i księcia Władysława Łokietka (za sprzyjanie Zakonowi Krzyżackiemu). Od 1329 r. księstwo płockie znalazło się pod zwierzchnością Czechów, natomiast od 1356 do 1370 r. stanowiło lenno władcy Korony Królestwa Polskiego Kazimierza III Wielkiego. Król ufortyfikował i rozbudował miasto i zamek. Po jego śmierci księstwo prowadziło samodzielną politykę, jednakże nadal było w zależności lennej w stosunku do Korony.

Po śmierci bezdzietnego księcia Janusza II w 1495 r. księstwo płockie zostało wcielone do Królestwa Polskiego a Płock został stolicą województwa. W pierwszej połowie XVI w. miasto dotknęły klęski: wielki pożar, który strawił znaczną część miasta wraz z zamkiem (1511 r.) oraz nastąpiło osunięcie się skarpy wiślanej, co przyczyniło się do dalszego zniszczenia zamku (1532 r.). Pomimo tych zniszczeń w XVI w. w Płocku nastąpił duży rozwój gospodarczy, obok handlu, istotną rolę ogrywało rzemiosło (sukiennictwo, browarnictwo i gorzelnictwo).

W tym okresie dwór kolejnych biskupów płockich: Erazma Ciołka, Andrzeja Krzywiskiego, Stanisława Łubieńskiego stał się ważnym centrum kultury renesansowej w kraju, wzniesiono lub przebudowano, zgodnie z duchem renesansu, wiele obiektów sakralnych. Po spaleniu katedry gotyckiej

wzniesiono na jej fundamentach katedrę renesansową. Wzmocniono też mury miejskie i odrestaurowano zamek. W końcu tego wieku w mieście było ok. 600 budynków.

Okres świetności Płocka skończył się w XVII wieku. W 1603 r. w wyniku zarazy zmarło 2 tys. mieszkańców miasta, w 1616 r. spłonęło ok. 70% zabudowań, natomiast w 1625 r. wystąpiła kolejna masowa zaraza. Płock dwukrotnie był niszczony przez wojska szwedzkie: w 1657 r. i 1705 r. W 1661 r. poza obiektami sakralnymi i ruinami zamku pozostało: 28 domów drewnianych, 8 miejskich kamienic, 7 domów żydowskich i 2 karczmy.

W wyniku II rozbioru Polski w 1793 r. Płock został zajęty przez Prusy, które zapoczątkowały wielkie zmiany urbanistyczne, m.in. zmieniono układ przestrzenny miasta, rozpoczęto burzenie murów miejskich, fosę zasypano oraz wybudowano ok. 20 budynków, w tym gmach kamery i więzienie. W okresie Księstwa Warszawskiego (1807–1815) i w czasach Królestwa Polskiego zaboru rosyjskiego (1815-1915) kontynuowano regulację przestrzeni miejskiej. Do znacznego rozwoju miasta w XIX w. przyczyniło się ulokowanie w nim siedziby władz wojewódzkich (gubernialnych); urbanizacji sprzyjała industrializacja – powstało szereg przedsiębiorstw branży spożywczej, metalowej i maszynowej.

Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu niepodległości w dniu 11 listopada 1918 r. Płock bohatersko bronił się podczas wojny polsko-bolszewickiej w sierpniu 1920 roku, za co otrzymał od naczelnika Józefa Piłsudskiego Krzyż Walecznych za bohaterską obronę.

W czasie II wojny światowej od 9 września 1939 r. do 21 stycznia 1945 r. Płock wraz z północnym Mazowszem został włączony do Niemiec. Po wojnie światowej miasto stało się liczącym ośrodkiem przemysłowym, gdyż powstała Fabryka Maszyn Żniwnych oraz rozpoczęto budowę kolejnych etapów zakładów przemysłu rafineryjnego i petrochemicznego. Współcześnie Płock stanowi na Mazowszu ważny ośrodek kulturalny, akademicki, naukowy, administracyjny i komunikacyjny.

***

W tysiącletnich dziejach Płocka występowały kolejne wielokrotne etapy budowy, stopniowego wzrostu, upadku, odbudowy i rozbudowy miasta. Historię miasta w wersji syntetycznej można podzielić na następujące okresy:

- budowa grodu warownego w drugiej połowie X w. na północno-wschodnich rubieżach państwa gnieźnieńskiego, zlokalizowanego nad Wisłą w Ostrowiu Tumskim (na terenie dzisiejszego płockiego Wzgórza Tumskiego). Nastąpiło to prawdopodobnie za czasów Mieszka I (ok. 935-992), który przejął władzę w państwie Polan w 960 r., po śmierci ojca Siemiomysła;

- utworzenie wczesnopiastowskiej płockiej aglomeracji składającej się z dwóch części, tj. grodu na Wzgórzu Tumskim oraz przygrodzia położonego w południowej części obecnego placu Narutowicza. W okresie panowania króla Bolesława I Chrobrego (966/67-1025) był to ważny ośrodek zarządzania krajem;

- ustanowienie w latach 1037-1047 płockiej osady stolicą samodzielnego państwa Miecława (zm. 1047), wcześniej cześnika u króla Mieszka II Lamberta (990-1034). Książę Masław (Miecław) w początkowych latach rządów syna Mieszka II – Kazimierza I Odnowiciela (1016-1058), w okresie kryzysu państwa, na terytorium zbliżonym do obecnego Mazowsza utworzył nowy samodzielny byt polityczny (należy zaznaczyć, iż państwo gnieźnieńskie od 1033 r. uzależnione było od Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego);

- ustanowienie płockiej aglomeracji siedzibą księcia Władysława Hermana (1043-1102), który zarządza w latach 1043-1079 dzielnicą o terytorium zbliżonym do obecnego Mazowsza – w państwie rządzonym przez jego starszego brata króla Bolesława II Śmiałego (1042-1081/82). W 1075 r. utworzono w Płocku biskupstwo, co znacznie podniosło jego znaczenie w kraju;

- podniesienie rangi Płocka w okresie panowania księcia Polski Władysława I Hermana w latach 1080-1102. W tym okresie miasto stało się siedzibą władcy kraju i pełniło rolę rzeczywistej stolicy kraju. Do czasu konfliktu księcia z synami Zbigniewem i Bolesławem wszechwładną rolę w państwie pełnił możnowładca Sieciech (zm. przed 1113). O rozwoju gospodarczym miasta w końcu XI w. świadczy istnienie 15 tabern, tj. ośrodków transakcji handlowych powiązanych z funkcją karczmy;

- pełnienie przez Płock funkcji jednego z kilku wiodących ośrodków administracyjnych kraju w latach 1102-1138, w okresie panowania księcia Polski Bolesława III Krzywoustego (1085/86-1138). Część historyków uważa, że Płock nadal stanowił główną siedzibę władcy;

- wyraźne zmniejszenie znaczenia Płocka następuje w okresie rozbicia dzielnicowego kraju – począwszy od panowania księcia Bolesława IV Kędzierzawego (1122-1173). Miasto staje się wówczas stolicą księstwa „dzielnicowego" zawężonego do obszaru zbliżonego do Mazowsza. Książę Bolesław IV w 1146 r. został księciem Polski i przeniósł się do Krakowa;

- funkcjonowanie Płocka w latach 1207-1262 pod rządami książąt: księcia mazowieckiego, kujawskiego i łęczyckiego Konrada I (1187/88-1247) oraz jego synów księcia Bolesława I (1208-1248) i księcia Siemowita I (1215-1262). Książę Konrad ok. roku 1226 nadał Krzyżakom ziemię chełmińską, w 1228 r. osadził w Dobrzyniu braci dobrzyńskich, toczył też starania o tron krakowski (dwukrotnie w latach 1227–1232 i 1241-1243 władał Krakowem jako stolicą kraju). W 1237 r. w okresie wspólnego zarządzania księstwem przez Konrada I mazowieckiego i jego syna Bolesława I miała miejsce lokacja miasta na prawie polskim. Drugi syn Konrada I książę Siemowit I kontynuował polityczne sojusze ojca, tj. wspólnie z księstwem halicko-włodzimierskim występował przeciwko Jaćwingom oraz razem z zakonem krzyżackim walczył z państwem litewskim. W wyniku działań odwetowych króla Litwy Mendoga (zm. 1263) Płock został doszczętnie zniszczony w 1262 r., a książę zginął w bitwie;

- funkcjonowanie Płocka w okresie od 1262 do 1381 r. pod rządami książąt: księcia mazowieckiego i płockiego Bolesława II (1251-1313) w latach 1262-1313, księcia płockiego Wacława (1293-1336) w latach 1313-1336, księcia płockiego Bolesława III (1325-1351) w latach 1340-1351 i księcia mazowieckiego Siemowita III (1313-1381) w latach 1351-1381. Należy zaznaczyć, iż w okresie rozbicia dzielnicowego księstwo płockie w niewielkim stopniu uczestniczyło w restauracji państwa polskiego, a za zbyt bliską współpracę z Zakonem Krzyżackim Płock został spalony przez księcia Władysława II Łokietka (późniejszego króla Polski). Od 1329 r. do 1356 r. księstwo płockie było uzależnione od Królestwa Czech i stanowiło jego lenno, natomiast w latach 1356-1370 funkcjonowało w ramach zwierzchności lennej władcy Korony Królestwa Polskiego – króla Kazimierza III Wielkiego (1310-1370). Począwszy od Siemowita III wszyscy płoccy książęta byli lennikami Korony Królestwa Polskiego. Równocześnie przebiegał proces kolejnych przekształceń miasta na prawie niemieckim w wersji chełmińskiej;

- funkcjonowanie Płocka w latach 1381-1426 pod rządami Siemowita IV (1354-1426) księcia płockiego, czerskiego, rawskiego, wiski, sochaczewskiego i bełskiego. Próby zdobycia tronu Królestwa Polskiego zakończyły się niepowiedzeniem, królem został Władysław II Jagiełło (1351-1434);

- funkcjonowanie Płocka w okresie od 1426 do 1462 r. pod rządami książąt płockich: Władysława I (1398/1411-1455) i jego syna Władysława II (1448-1462) oraz Siemowita VI (1446-1462) w latach 1455-1462. W tym okresie dokończono proces realizacji lokacji chełmińskiej;

- funkcjonowanie Płocka w latach 1463-1495 pod rządami ostatniego księcia płockiego Janusza II (1455-1495), który po śmierci króla Kazimierza IV Jagiellończyka (1427-1492) starał się o koronę polską;

- w latach 1495-1569 Płock jest siedzibą województwa płockiego w Koronie Królestwa Polskiego państwa polsko-litewskiego, funkcjonującego od 1386 r. na mocy unii krewskiej;

- w latach 1569-1793 Płock jest siedzibą województwa płockiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów;

- w latach 1793-1806 Płock znalazł się pod zaborem pruskim jako siedziba departamentu w nowo utworzonej dzielnicy Prus Południowych w Królestwie Prus;

- w latach 1807-1815 Płock został siedzibą departamentu w Księstwie Warszawskim, w tym od 1813 r. po pokonaniu Napoleona I znalazł się pod okupacją wojsk Cesarstwa Rosji;

- w latach 1815-1837 Płock pod zaborem rosyjskim został siedzibą władz wojewódzkich w autonomicznym Królestwie Polskim, które popularnie nazywano Królestwem Kongresowym. W listopadzie 1830 r. w Królestwie wybuchło powstanie, które w następnym roku zostało po wielu bitwach stłumione przez wojska Rosji;

- w latach 1837-1915 Płock pod zaborem rosyjskim funkcjonował jako siedziba guberni w „Królestwie Polskim", które po powstaniu styczniowym 1963-1964 nazwano Krajem Nadwiślańskim;

- w latach 1915-1918 Płock w czasie I wojny światowej znalazł się pod okupacją wojsk niemieckich;

- w latach 1918-1939 Płock po odzyskaniu niepodległości w II Rzeczypospolitej Polskiej został miastem powiatowym w województwie warszawskim;

- w czasie II wojny światowej od 9 września 1939 r. do 21 stycznia 1945 r. Płock funkcjonował pod okupacją hitlerowską (pod nazwą Schröttersburg w rejencji ciechanowskiej Prus Wschodnich);

- po II wojnie światowej w latach 1945-1989 Płock w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej początkowo był miastem powiatowym w województwie warszawskim, natomiast od 1975 r. został siedzibą województwa płockiego;

- po upadku PRL i odzyskaniu niepodległości od końca 1989 r. Płock funkcjonuje w III Rzeczypospolitej Polskiej jako miasto wojewódzkie, natomiast od 1999 r. jest miastem powiatowym na prawach powiatu w województwie mazowieckim.

ZARYS HISTORII BUDOWNICTWA PŁOCKA

Infrastruktura przestrzeni miejskiej

Przestrzeń miejską w granicach miasta stanowią tereny zabudowane i zurbanizowane; tereny rekreacji, wypoczynku i sportu; tereny infrastruktury komunikacyjnej; jak również tereny zieleni miejskiej wraz z gruntami (rolnymi, leśnymi i wodnymi). W niniejszym opracowaniu zaproponowano podział przestrzeni miejskiej na cztery segmenty: 1/ budowle i obiekty kubaturowe; 2/ otwarte kompleksy infrastruktury wypoczynku i rekreacji; 3/ infrastruktura komunikacyjna drogowo-kolejowo-wodna; 4/ strefa przyrodnicza (zieleń miejska i grunty rolne, leśne i wodne).

Podstawowym segmentem przestrzeni miejskiej są budowle i obiekty kubaturowe, tj. budownictwo mieszkaniowe, przemysłowe, użyteczności publicznej, itp. Otwarte kompleksy infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowe dotyczą głównie: placów, skwerów, stadionów sportowych, boisk szkolnych, ogródków jordanowskich i innych dla dzieci, plenerowe siłownie, cmentarze, bazary otwarte, ośrodki sportów wodnych, ZOO, lotnisko sportowe, itp. Tereny komunikacyjne – to infrastruktura drogowo-kolejowa i wodna wraz z sieciami wodno-kanalizacyjnymi, elektrycznymi i telekomunikacyjnymi (tzw. uzbrojenie terenu). Do strefy przyrodniczej zaliczamy: zieleń miejską, parki, ogródki działkowe, sady, ogrody przydomowe i grunty rolne (uprawy, łąki, lasy i nieużytki) oraz obszary wodne (rzeki, jeziorka, stawy).

.. Zaproponowana segmentacja przestrzeni miejskiej w pewnym stopniu nawiązuje do klasyfikacji prezentowanej przez Konrada Podawcę i A. Pawłat-Zawrzykraj w publikacji pt. *Aktywność planistyczna*

społeczeństwa w procesie planowania przestrzennego[6]. Według niej naszym zdaniem, *przestrzeń miejska przynależna do sąsiedzkiej, administracyjnej i produkcyjno-gospodarczej,* obejmuje głównie budowle i obiekty kubaturowe (budownictwo mieszkaniowe, przemysłowe, administracyjno-szkolne, handlowo-usługowe, itp.); *przestrzeń publiczna* dotyczy przede wszystkim obszarów komunikacyjnych (drogi kołowe, drogi kolejowe i szlaki wodne) oraz otwartych kompleksów infrastruktury rekreacyjno-sportowej; zaś *przestrzeń przyrodnicza* – to zieleń miejska, grunty rolne, leśne i wodne.

Struktura użytkowania gruntów w Płocku na koniec 2020 r. według danych statystycznych Wydziału Geodezji UMP, zawartych w Miejskim Zeszycie Statystycznym, stanowi:

1/ grunty zbudowane i zurbanizowane – 3701 ha (42.0%), w tym: a/ tereny mieszkaniowe – 712 ha (8,1%), b/ tereny przemysłowe – 993 ha (11,3%), c/ inne tereny zabudowane – 442 ha (5,0%), d/ tereny niezabudowane lub w trakcie zabudowy – 195 ha (2,2%), e/ tereny rekreacyjno-wypoczynkowe – 453 ha (5,2%), f/ drogi – 817 ha (9,3%), g/ drogi kolejowe – 80 ha (0,9%), h/ pozostałe – 9 ha (0,1%); 2/ grunty rolne - 3948 ha (44,8%); 3/ grunty leśne - 427 ha (4,9%); 4/ grunty pod wodami – 626 ha (7,1%); 5/ tereny różne – 103 ha (1,2%). Powierzchnia gruntów ogółem – 8805 ha[7].

W związku z powyższym na koniec 2020 r. w przybliżeniu można przyjąć procentowy podział płockiej przestrzeni miejskiej na przyjęte segmenty: 1/ obszar budowli i obiektów kubaturowych (w ramach gruntów zabudowanych i zurbanizowanych) – ok. 26,5%, 2/ tereny rekreacyjne (w ramach gruntów zabudowanych i zurbanizowanych) – ok. 6,5%, 3/ obszar infrastruktury komunikacyjnej (w ramach gruntów zabudowanych i zurbanizowanych) – ok. 10,2%, 4/ strefa przyrodnicza (zieleń miejska oraz grunty rolne, leśne i wodne) – 56,8%.

BUDOWLE I OBIEKTY KUBATUROWE

Budowle i obiekty kubaturowe dotyczą m.in. obiektów i budowli: mieszkaniowych, przemysłowych, handlowo-usługowych, użyteczności publicznej; kulturalno-rozrywkowych, szkolnych, leczniczych, sportowych i sakralnych.

Początki Płocka – to podstawowe budowle grodu warownego z drugiej połowy X w., tj. wały drewniano-ziemne na cyplu prawobrzeżnej skarpy wiślanej na tzw. Wzgórzu Tumskim[8] (wcześniejsze nazwy: Ostrów Tumski i Wzgórze Zamkowe). W okresie późniejszym, tj. w XIII w. za czasów księcia Bolesława II gród został otoczony murem ceglanym, a za króla Kazimierza Wielkiego w drugiej połowie XIV w. wybudowano kolejny wysoki mur warowny. W czasach jego panowania rozebrano wały

---

[6] K. Podawca, *Aktywność planistyczna społeczeństwa w procesie planowania przestrzennego,* s. 83 [w:] *Lokalna aktywność w Polsce w latach 1990-2015,* red. A. Kansy, Płock 2016, s. 83. Według autora można wyróżnić typy przestrzeni miejskiej w powiązaniu z głównymi użytkownikami: *sąsiedzka (mieszkańcy), produkcyjno-gospodarcza (podmioty gospodarcze, klienci), przyrodnicza (turyści), publiczna (mieszkańcy i goście), administracyjna (mieszkańcy jednostki administracyjnej).*

[7] P. Niesłuchowski, M. Kansy, M. Sierandt, *Miejski Zeszyt Statystyczny UMP, Nr 28,* Rok 2020, s. 21 (tabl. 1.2.).

[8] L. Wysokiński, A. Gołembnik, *Budowa geologiczna rejonu skarpy płockiej, jej geomorfologia i topografia,* s. 39-54 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* red. A. Gołembnik, Warszawa 2011. Zwyczajowa nazwa cypla w skarpie wiślanej nazywanego Wzgórzem Tumskim jest nieadekwatna w stosunku do rzeczywistości, gdyż rzędna jego poziomu jest o kilka metrów poniżej poziomu sąsiadującego z nim placu Narutowicza.

drewniano-ziemne wokół osad biskupiej i książęcej oraz otoczono ówczesną płocką aglomerację murem warownym, w którym powstały trzy bramy – w kierunkach ówczesnych głównych traktów (do Dobrzynia, Bielska i Czerwińska) oraz brama wjazdowa do ówczesnej siedziby zamkowej na Wzgórzu Tumskim.

.. Na terenie Wzgórza Tumskiego początkowo zbudowano drewniane obiekty mieszkalne dla budowniczych grodu i załogi, następnie powstały drewniane zabudowania zamkowe i kościelne. Dotychczas odkryto, że najstarszym obiektem kamiennym na Wzgórzu Tumskim jest „relikt nieznanego założenia”[9] odsłonięty w 1957 r. w południowej części dziedzińca opactwa benedyktyńskiego przez archeologa Jerzego Filipa Gąssowskiego (1926-2021) [10] . To odkrycie było przyczyną wywołania wieloletniego programu badawczego realizowanego w okresie od końca lat 50. do schyłku lat 70. XX w. pod kierownictwem Włodzimierza Szafrańskiego (1920-1998)[11]. Ostatnie, bardziej kompleksowe badania i opracowania dotyczące płockiej „starówki” prowadzone były w latach 90. pod kierownictwem Andrzeja Gołembnika[12].

Obiekty kubaturowe w okresie piastowskim oraz w latach Korony Królestwa Polskiego i I RP

Przyjmuje się na podstawie falsyfikatu mogileńskiego z 1065 r.[13], że w Płocku najstarszą świątynią znaną z nazwy była drewniana kaplica grodowa pw. św. Wawrzyńca[14], która była zlokalizowana zapewne na terenie dzisiejszej katedry. W drugiej połowie XI w. rezydowali w niej benedyktyni z Mogilna[15]. Andrzej Gołembnik również lokalizuje kościół św. Wawrzyńca w rejonie obecnej bazyliki katedralnej. Kolejną świątynią we władaniu benedyktynów był kościół św. Wojciecha[16] (istnieje też domniemanie, że

[9] J. Gąssowski, *Archeologia a współczesność*, „Notatki Płockie” 1956, nr 1, s. 21-22; tenże, *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w Płocku w roku 1956,* „Notatki Płockie” 1957, nr 3-4, s. 9-16; tenże, *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w Płocku w roku 1957,* „Notatki Płockie” 1958, nr 7, s. 3-6; tenże, *Początki badań archeologicznych w Płocku* „Notatki Płockie” 1981, nr 3, s. 39-40.

[10] *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011 – *Gąssowski Jerzy,* s. 205.

[11] Ibid., *Szafrański Włodzimierz,* s. 229.

[12] Ibid., *Gołembnik Andrzej,* s. 206.

[13] W Szafrański, L. Zygner, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów. Historia miasta do 1793 roku,* s. 25-42 [w:] *Dzieje Płocka,* t. 1. ,red. M. Kallas, Płock 2000, s. 28-29.

[14] A. Bukowska, *Relikty architektury wczesnośredniowiecznej – formy i datowanie,* s. 149-216 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,...op. cit.* Cytat: *Najstarszym kościołem w obrębie grodu był kościół św. Wawrzyńca, którego istnienie można podejrzewać – ze wskazaniem na rejon obecnej katedry – za wskazaniem mogileńskim* (1065 r.) *na pewno w 2. połowie XI w.* (istnieje też domniemanie, że ten kościół zmienił patrona na św. Wojciecha).

[15] *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski,* t. 1, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1877. Według Andrzeja Gołembnika lokalizacja kościoła św. Wawrzyńca – w rejonie obecnej bazyliki katedralnej.

[16] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138-1495,* s. 68 (przypis 80) [w:] *Dzieje Płocka.* t. 1. Cytat: *Kościół św. Wojciecha ze średniowiecza trzeba utożsamiać z rotundą odkrytą w czasie wykopalisk naprzeciw katedry.*

kościół św. Wawrzyńca zmienił tylko patrona na św. Wojciecha). Książę Miecław jako władca samodzielnego obszaru obejmującego tereny obecnego Mazowsza (lata 1039-1047) prawdopodobnie wzniósł na Wzgórzu Tumskim pierwsze palatium i kaplicę pałacową.

Płock w czasach księcia Władysława Hermana[17], młodszego brata króla Bolesława II Śmiałego Płock, został siedzibą biskupstwa na ówczesnym Mazowszu[18], stąd pierwsza katedra[19] (przedromańska) nazywana jest „hermanowską". Po przejęciu władzy przez Władysława Hermana w państwie gnieźnieńskim powstało w Płocku nowe palatium godne władcy kraju, kościół św. Idziego[20] i kościół św. Leonarda[21]. Komes Sieciech jako główny współpracownik monarchy Władysława Hermana wybudował swoją rezydencję na terenie cypla skarpy wiślanej nazywanego obecnie Wzgórzem Sieciecha. Prawdopodobnie na terenie Radziwia wybudował on kościół św. Benedykta[22]. Istnieją też domniemania, że ta świątynia powstała po prawej stronie Wisły poniżej skarpy wiślanej, niedaleko przeprawy w skupisku osadniczym Rybaki[23]. W ramach dalszej rozbudowy płockiej osady powstał kościół św. Wojsława pw. Najświętszej Panny Marii[24] z fundacji Dobiechny, drugiej żony Wojsława z rodu Powałów, komesa Bolesława Krzywoustego. Kościół św. Wojsława[25] był usytuowany prawdopodobnie w zachodniej części obecnego placu Narutowicza w rejonie obecnych Sądów.

---

[17] W. Szafrański, L. Zygner, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów...op. cit*, s. 37-38; Cytaty: *Płock zawdzięczał staranne wyposażenie w obiekty architektury murowanej zarówno Władysławowi Hermanowi i jego synom, jak i wszechwładnemu wojewodzie Sieciechowi, który jako comes palatinus zarządzał administracją dworu książęcego, sprawował pieczę nad skarbem państwa i piastował naczelne dowództwo sił zbrojnych. /.../ Trzeba się liczyć z obecnością większej liczby dworów wielmożów we wczesnośredniowiecznym Płocku.*

[18] http://diecezja płocka.pl. *Granicę naturalną diecezji płockiej stanowiły: od strony północnej Pojezierze Mazurskie, co zresztą później miało stanowić granicę polityczną z państwem krzyżackim i Prusami. Od strony południowej wyznaczał ją bieg Pilicy, od zachodniej - rzeki Bzura i Warta, natomiast na wschodzie Podlasie, które było naturalną granicą pomiędzy zachodnią Rusią a Mazowszem.*

[19] A. Bukowska, *Relikty architektury wczesnośredniowiecznej – formy i datowanie,* s. 190-201 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, red. A. Gołembnik, Warszawa 2011; s. 211. Cytat: *Budowę pierwszej katedry podjęto zapewne w ostatniej ćwierci XI w. Inicjatorem mógł być Bolesław Śmiały albo Władysław Herman, jako zwierzchnik dzielnicy mazowieckiej. Możliwe też, że budowa katedry rozpoczęła się dopiero po objęciu przez Hermana stolicy krakowskiej w 1079 r.*: Katedrę „hermanowską" zburzyli Pomorzanie na przełomie lat 1126 i 1127.

[20] A. Gołembnik, *Przedmowa* [w:] *Płock wczesnośredniowieczny...op. cit.,* s. 21. Cytat: *Do „odnalezionych" zaliczyć należy przestrzeń kościoła św. Idziego (rejon Odwachu).*

[21] W. Szafrański, L. Zygner, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów,...op. cit.,* s. 40. Cytat: *Z osobą Władysława Hermana należy łączyć budowę pierwszej płockiej katedry (może przebudowę istniejącego już kościoła na Wzgórzu Tumskim o najstarszej metryce) oraz powstanie kościoła św. Leonarda i kościoła św. Idziego.*

[22] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach,* Płock 2010 – *Kościół św. Benedykta,* s. 253-254.

[23] Według Macieja Trzecieckiego kościół św. Benedykta (fundacji komesa Sieciecha lub Bolesława Kędzierzawego) znajdował się poniżej grodu – w sąsiedztwie portu, stąd musiał się znajdować się po prawej stronie Wisły.

[24] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.,* s. 50.

[25] A. Gołembnik, *Przedmowa* [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* s. 21-22. Cytat: *Do „odnalezionych" zaliczyć należy przestrzeń /.../ kolegiaty Najświętszej Marii Panny (kościół Dobiechny), znajdującej się pierwotnie w rejonie skarpy zajętym później przez bryłę Pałacu Biskupiego (budynek dzisiejszego Sądu). /.../ Ta lokalizacja budzić może emocje, bowiem siła*

Za czasów Bolesława Krzywoustego rozpoczęto budowę nowej, drugiej największej w kraju (po Poznaniu), romańskiej katedry pw. św. Zygmunta (później przechrzczonej pw. Najświętszej Marii Panny), której budowa trwała w latach 1130-1144[26]. Poświęcenie i oddanie katedry dla wiernych nastąpiło za czasów Bolesława IV Kędzierzawego. Fundatorem tej świątyni i brązowych wrót wejściowych tzw. „Drzwi płockich"[27] był wybitny mecenas sztuki biskup Aleksander z Malonne (zm. 1156 r.)[28]. W 1150 r. z fundacji księcia Bolesława Kędzierzawego powstał kościół św. Michała Archanioła[29] jako kolegiata. Przed zachodnią fasadą obecnej katedry[30] odkryta została przez Włodzimierza Szafrańskiego tzw. „rotunda Brunona z Kwerfurtu"[31].

Z fundacji księcia Konrada I Mazowieckiego dla Zakonu Dominikanów[32] powstał w 1237 r. w rejonie Górek Dominikańskich kościół św. Dominika[33]. Była to pierwsza na Mazowszu świątynia z cegły[34] (w końcowych dekadach XVI w. dokonano renesansowej przebudowy tej świątyni i klasztoru)[35]. W 1240

---

przedstawionych argumentów nie przesądza sprawy ostatecznie. Sądzę zatem, że wielu badaczy pozostanie wiernych jednej z dotychczasowych teorii, lokalizujących kościół Dobiechny, wdowy po Wojsławie, w miejscu późniejszej kolegiaty św. Michała.

[26] Ibid, s. 207-214. Cytat: *Źródła pisane z XII i XIII w. relacjonują istnienie kościołów św. Wawrzyńca* (należał do benedyktynów z Mogilna)*, św. Benedykta, Najświętszej Marii Panny* (z połowy XII w., fundacji Dobiechny, wdowy po komesie Wojsławie) *i św. Wojciecha.*

[27] A. J. Papierowski, J. Stefański, s. 147-148. Drzwi Płockie zostały wykonane w Magdeburgu, ich oryginał znajduje się w soborze św. Sofii w Nowogrodzie, natomiast w płockiej katedrze zawieszona jest kopia z brązu.

[28] Ibid., *bp Aleksander z Malonne,* s. 42.

[29] A. Gołembnik, *Płock wczesnośredniowieczny,* s. 274. Cytat: *Krytycznie do utożsamiania kościoła Dobiechny z kolegiatą św. Michała odniósł się Czesław Deptuła. Uznał, że po fundacji dokonanej w połowie XII w. kościół Dobiechny był kościołem kolegiackim, podległym biskupowi. Biskup Werner, korzystając ze swego prawa zwierzchności, usunął stąd kanoników i osadził przy kościele Dobiechny benedyktynów, przy czym kanonicy przeniesieni zostali do ufundowanej wówczas przez Bolesława Kędzierzawego kolegiaty św. Michała.*

[30] W. Szafrański, *Płock we wczesnym średniowieczu,* Wrocław 1983 Cytat: *Rotunda przed katedrą, której fragmenty odkryto w czasie wykopalisk, wzmiankowana ok. 1300 r. aż do XVI w. była kościołem klasztornym.*

[31] A. Bukowska, *Relikty architektury wczesnośredniowiecznej – formy i datowanie,* s. 190-201, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, red. A. Gołembnik, Warszawa 2011. Cytat: *Podczas wykopalisk w parku przed katedrą osłonięto nikłe ślady rotundy. Odkrywca wiązał jej użytkowanie z Brunonem z Kwerfurtu, zaś odbudowę z fundacją możnej Dobiechny. /.../ Przedstawione ustalenia świadczą o nader nikłym stopniu rozpoznania omawianej budowli.*

[32] A. Rutkowski, *Początki dominikanów płockich na tle polityki Konrada I Mazowieckiego,* „Notatki Płockie" 1970, nr 3/57, s. 22-29.

[33] A. J. Papierowski, J. Stefański – *Kościół św. Dominika i klasztor Dominikanów,* s. 251-252.

[34] M. Szyma, *Architektura sakralna Płocka w XIII w. – kolegiata św. Michała i kościół św. Dominika,* s. 298-310 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny...op. cit.*

[35] ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu ekonomicznego i zniszczeń wojennych (15811-1717),* s. 161-184 [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 roku,* t. 1*,* red. M. Kallas, Płock 2000, s. 172. Cytat: *Przebudowie renesansowej uległ kościół św. Dominika wraz z przylegającym klasztorem. Odbudowę poważnie zniszczonej świątyni rozpoczęto w latach siedemdziesiątych XVI w. W 1573 r. wystawiono kaplicę , której fundatorką była Zofia Rawska. W 1590 r. gruntownej przebudowie uległ cały kościół, zapewne o charakterze renesansowym.*

r. przy dzisiejszej ul. Małachowskiego z fundacji księcia Bolesława Konradowica wzniesiono kościół św. Michała[36] w stylu romańskim[37], jego przebudowę w stylu gotyckim wykonano ok. 1350 r.[38]

Do dnia dzisiejszego nie przetrwały drewniane zabudowania zamkowe oraz kolejne kamienne i ceglane wersje zamku książęcego. Do czasów współczesnych na terenie Wzgórza Tumskiego z budowli zamkowych pozostały tylko dwie warowne wieże, wzniesione ok. 1360 r.: wieża szlachecka (bramna, później więzienna)[39] i wieża zegarowa (nazywana aktualnie)[40], która okresowo pełniła funkcję dzwonnicy katedry. Z obiektów sakralnych w obszarze grodu warownego znajdują się obecnie bazylika katedralna i klasztor pobenedyktyński, w którym zachowały się fragmenty kościoła św. Wojciecha (obecnie w pomieszczeniach klasztoru mieści się nowe Muzeum Diecezjalne).

Do murowanych gotyckich obiektów średniowiecznej płockiej aglomeracji poza kościołami św. Dominika i św. Michała należy zaliczyć tzw. „dom przy murze" (dom prepozyta kapitulnego Dziersława) wybudowany ok. 1390 r.[41] (obecnie znany jako dom „Pod Trąbami" – ul. Tumska 1)[42]; dom kanonika Stefana z Miszewa, wzniesiony ok. 1445 r.[43] (dzisiaj siedziba TNP – Plac Narutowicza 8) oraz fragmenty pałacu biskupiego z XIV w. (Plac Narutowicza 8). Według ks. Tadeusza Żebrowskiego: *resztki pałacu biskupiego, kryją się może pod główną częścią gmachu sądów (od strony Wisły, gdzie mieści się hipoteka).*

Wielokrotnie przebudowywany kościół św. Michała, wcześniej funkcjonujący poza wałem obronnym, w wyniku lokacji chełmińskiej stał się okresowo centralną świątynią w płockiej osadzie i z czasem zaczął pełnić funkcję parafialne[44]. Z inicjatywy króla Kazimierza Wielkiego powstał w 1356 r. nowy kościół pw.

---

[36] ks. T. Żebrowski, *Kolegiata św. Michała w Płocku i szkoła kolegiacka,* s. 15-16 [w:] *Małachowianka,* Płock 1995.

[37] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kolegiata św. Michała i klasztor Jezuitów,* s. 257-258.

[38] ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu...op. cit.,* s. 174; Cytat: *Bp Marcin Szyszkowski w 1616 r. ufundował kolegium jezuitów w Płocku, uposażając je. Osadził w nim pierwszych jezuitów przy kolegiacie św. Michała w 1611 r.*

[39] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Wieża Szlachecka,* s. 524.

[40] Ibid., *Wieża Zegarowa (dzwonnica)*, s. 524.

[41] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138-1495...op. cit.,* s. 93. Cytat: *Już w 1416 r. jest wzmianka o domu przy murze, własności prepozyta kapitulnego Dziersława, który pozwolił na zamieszkanie dwom kanonikom. /.../ Chodzi prawdopodobnie o dom Pod Trąbami dobudowany do murów.*

[42] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Dom pod Trąbami,* s. 136-137; tenże, T. J. Gałązka, I. Szychowski, *Płockie kamienice i ich mieszkańcy,* Płock 1994, s. 6.

[43] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt...op. cit.,* s. 93. Cytat: *Inny dom murowany został wzniesiony, jak się wydaje, przez kanclerza księcia Bolesława, prepozyta warszawskiego i kanonika płockiego, Stefana z Miszewa – około roku 1445. Był to dom w którym mieści się dziś TNP*; także, T. J. Gałązka, I. Szychowski, *Płockie kamienice i ich mieszkańcy,* Płock 1994, s. 6.

[44] M. Szyma*, Architektura sakralna Płocka w XIII w. – kolegiata św. Michała i kościół św. Dominika,* s. 279-310 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny.* Cytat: s. 298. *Parafialną funkcję kościoła św. Michała trzeba przyjąć jako pewną dopiero w pierwszym półwieczu funkcjonowania miasta na prawie chełmińskim. Po wytyczeniu nowego układu urbanistycznego kolegiata znalazła się w jego centrum, blisko narożnika rynku, co automatycznie „ustawiało ją" w funkcji fary, z czym związana była pierwsza modernizacja budynku (około roku 1300).* Od 1356 r. funkcję parafialne w Płocku przejął kościół św. Bartłomieja.

św. Bartłomieja[45]. Nadzór nad budową tej gotyckiej świątyni objął biskup Klemens Pierzchała (zm. 1357 r.)[46]. Kościół ten położony w północno-zachodnim narożniku Starego Rynku przejął od kościoła św. Michała funkcje parafialne[47]. W XVI w. Jan Baptysta Wenecjanin przebudował świątynię w stylu renesansowym, natomiast w latach 1740-1775 dokonano przebudowy w stylu późnobarokowym.

W okresie średniowiecza powstało w Płocku wiele kościołów, kaplic, klasztorów i domów kanonicznych, które obecnie znamy z nazwy, a często ich lokalizacja jest mało precyzyjna. W rejonie Odwachu był zapewne kościół św. Idziego[48] (część historyków zakłada inną lokalizację – w pobliżu Nowego Rynku). Na placu, gdzie obecnie stoi dom przy ul. Kościuszki 5 był postawiony kościół w konstrukcji „strychulcowej" (być może to kościół św. Leonarda)[49].

Do drewnianych świątyń z XIII w. obecnie nie istniejących, ale o bardziej sprecyzowanej lokalizacji, zalicza się kościół świętych Filipa i Jakuba[50] na Przedmieściu Dobrzyńskim[51], tj. w rejonie połączenia obecnych ulic Kazimierza Wielkiego i Dobrzyńskiej oraz kościół św. Marcina[52] położony na gruntach szpitala Św. Trójcy w skupisku osadniczym znajdującym się 2,5 km od ówczesnej płockiej osady i niecały kilometr od drogi sierpeckiej (naprzeciw Powsina)[53].

Na przełomie XIV/XV w. w pobliżu skarpy wiślanej w rejonie obecnego placu Dąbrowskiego powstał kościół św. Marii Magdaleny wraz z klasztorem dla zakonu Norbertanek[54]. W związku z obsunięciem się skarpy wzniesiono nowe obiekty sakralne nieco dalej od Wisły, w pobliżu obecnej wieży ciśnień[55]. W XV

---

[45] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół św. Bartłomieja,* s. 247-248.

[46] Ibid., *bp Pierzchała Klemens,* s. 65.

[47] ks. M. M. Grzybowski, *Parafia św. Bartłomieja Apostoła w Płocku (1356-2006),* Płock 2006.

[48] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kolegiata św. Idziego,* s. 258-259.

[49] Ibid., *Kolegiata św. Leonarda,* s. 258.

[50] A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna,* Płock 1931. *Kościół ten wspomniany jest w dokumencie z 1250 r. (stanowił prebendę kanonika Piotra),* s. 609.

[51] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół św. Filipa Apostoła i św. Jakuba*, s. 258.

[52] Ibid., *Kościół św. Marcina,* s. 254.

[53] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.,* s. 51-52; Cytat: *kościół stał na gruntach XX w. szpitala Św. Trójcy. Pola te jeszcze w początkach należały do szpitala. Kościół ten postawiony na nowo w początkach XVII w. uległ zniszczeniu na początku XVIII w.; wzniesiono go znów w 1712 r. i rozebrano pod koniec XVIII w. Był on do początku XV w. kościołem parafialnym dla osady przykościelnej, Jaszczkowa, Chełpowa, Powsina i Trzepowa; w początku XV w. siedzibę parafii i kościół przeniesiono do Trzepowa.*

[54] Ibid., *Kościół św. Marii Magdaleny i klasztor Norbertanek,* s. 259.

[55] ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu...op. cit.*, s. 171-172. Cytat: *Ruch budowlany w XVI w. objął klasztor norbertanek i funkcjonujący przy nim kościół św. Marii Magdaleny, powiększony w latach 1534-1570 przez proboszcza Bernarda. /.../ w latach 1588 i 1593 został gruntownie odnowiony przez przez proboszcza Jana Głuchowskiego i wyposażony w wielki ołtarz z nowymi obrazami. Zarówno klasztor, jak i kościół były obiektami murowanymi. Usytuowane poza murami nad brzegiem Wisły na zachód od obecnego mostu doznały zagrożenia w 1597 r. wskutek osuwania się wzgórza płockiego. /.../ Budowę nowych*

w. w okolicy bramy Bielskiej wybudowano drewnianą kaplicę Świętego Ducha[56] wraz ze szpitalem dla księży, natomiast w XVI w. powstał murowany kościół pw. Św. Ducha[57].

W 1405 r. w rejonie Wzgórza Sieciecha dla dominikanów został przebudowany kościół Świętej Trójcy [58] w ramach fundacji księżnej Aleksandry Olgierdównej (1368/1370-1434) [59], żony księcia płockiego Siemowita IV (1354-1426). W okresie późniejszym z jej fundacji powstał również klasztor dominikański i szpital Św. Trójcy [60]. W 1570 r. w wyniku usuwisk budynek klasztoru został zlikwidowany[61].

W 1440 r. w Płocku było 12 domów kanonicznych. W tymże roku katedra została powiększona o kaplicę św. Marcina, w miejscu dzisiejszej kaplicy św. Zygmunta, natomiast w końcu XV w. z fundacji biskupa Piotra z Chotkowa (?-1497) powstała kolejna kaplica, w miejscu obecnej kaplicy Najświętszego Sakramentu. W 1465 r. z fundacji prepozyta św. Michała, ks. Dołęgi powstał kościół św. Leonarda i Katarzyny[62] oraz szpital dla księży. W wyniku postanowień pokoju toruńskiego z 1466 r. Płock jako miasto nad Wisłą uzyskał rangę ważnego ośrodka handlowego. Spowodowało to budowę nowych wytwórni sukna i płótna, gorzelni, browarów i oberż oraz rozbudowę portu[63].

***

W związku z dalszym zwiększeniem pozycji miasta w handlu towarami transportowanymi Wisłą[64], pomimo spalenia zamku w 1511 r. i dwukrotnych pożarów katedry, wiek XVI zapisał się w historii Płocka

---

obiektów rozpoczął w 1622 r. proboszcz Wojciech Słupski. Nowy klasztor był okazały, zbudowany w kształcie czworoboku. Również okazały był kościół z wysoką wieżą.

[56] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.*, s. 92. Cytat: *Prepozytem kaplicy św. Ducha w 1440 r. był proboszcz kościoła parafialnego, Stefan.*

[57] ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu ...op. cit.,* s. 171. Cytat: *Na Przedmieściu Bielskim kościół Św. Ducha – murowany, odbudowany w drugiej połowie XVI w. W końcu wymienionego stulecia rozpoczęto przy tym kościele budowę przytułku św. Walerego z fundacji Kuklińskich. W 1616 r. świątynia uległa zniszczeniu wskutek pożaru, została odbudowana dopiero w 1804 r.*

[58] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.*, s. 78 i 91. Cytat: *Fundamenty kościoła i części klasztoru znajdują się dziś pod obiektem hotelowo-turystycznym* (obecnie pod hotelem Starzyńskiego).

[59] J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne...op. cit.*, *Aleksandra Olgierdówna,* s. 197.

[60] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit., Kościół Świętej Trójcy*, s. 259.

[61] ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu...op. cit.,* s. 171; Cytat: *Ze względu na usuwanie się skarpy wiślanej i braku środków w 1570 r. klasztor został zlikwidowany. Po jego rozebraniu kościół Św. Trójcy otoczyły małe drewniane dworki.*

[62] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół św. Leonarda i św. Katarzyny,* s. 259.

[63] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.,* s. 90-93, [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 roku,* t. 1*,* red. M. Kallas, Płock 2000.

[64] S. M. Szacherska, *Płock z Jagiellonów (1495-1580)* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 roku,* t. 1*,* red. M. Kallas, Płock 2000, s. 121-124. Cytaty: *Głównym przedmiotem handlu płockiego było zboże, a jego odbiorcą Gdańsk. /.../ W 1527 r. zapadł pozytywny wyrok w sprawie o swobodę żeglugi na Wiśle wytoczonej przez Płock, Sandomierz i Nieszawę* (przeciwko Toruniowi).

jako okres szybkiego rozwoju gospodarczego i prosperity[65]. Po pożarze romańskiej katedry w 1530 r. rozpoczęto w latach 1535-1537 realizację nowej renesansowej świątyni na starych fundamentach z zachowaniem pierwotnego układu i wymiarów. Głównym fundatorem był biskup płocki Andrzej Krzycki (1482-1537), późniejszy prymas Polski[66]. Po kolejnym pożarze w 1550 r. odbudową katedry zajmował się biskup Andrzej Noskowski (1492-1567)[67]. Kolejni płoccy biskupi: Piotr Myszkowski (1510-1591)[68], Piotr Dunin Wolski (1531-1590)[69] i Wojciech Baranowski (1548-1615)[70] kontynuowali prace budowlane i wykończeniowe, które trwały prawie do końca XVI w. Bp Andrzej Krzycki ambitne zadanie budowy nowej katedry[71] powierzył znanym włoskim architektom Bernardowi Zanobi de Gianotis (przed 1500-1541)[72], Giovani Cini ze Sieny (1490/1495-1565)[73] i Filipowi z Fiesole (zm. 1540)[74]. Po wyjeździe z Płocka ekipy włoskiej prace budowlane kontynuował w latach 1556-1563 wraz z miejscowymi rzemieślnikami majster budowlany Jan Baptysta[75].

W połowie XVI w. benedyktyni między zamkowymi wieżami pobudowali gotycki kościół św. Wojciecha[76] oraz rozbudowali obiekty klasztorne. W osiedlu Rybaki przy drodze biegnącej u podnóża

---

[65] J. B. Nycek, *Dziesięć wieków architektury Płocka...op. cit, Złote stulecie,* s. 17-18 [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011. Cytat: *Wiek XVI to w architekturze Płocka pewna symbioza schyłkowego gotyku z renesansem włoskim, bardziej jednak widoczna w sztuce niż w samym budownictwie. Najbardziej reprezentacyjną budowlą miasta pozostawała nadal katedra. Jej pożar w 1530 r. i w następstwie tego zawalenie się części murów, spowodowało gruntowną odbudowę świątyni, ale już w duchu Odrodzenia.*

[66] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit., bp Krzycki Andrzej,* s. 54-55.

[67] Ibid., *bp Noskowski Andrzej,* s. 60-61.

[68] Ibid., *bp Myszkowski Piotr,* s. 60.

[69] Ibid., *bp Dunin Wolski Piotr,* s. 47.

[70] Ibid., *bp Baranowski Wojciech,* s. 43.

[71] https: //pl.wikipedia.org.wiki/Bazylika_ katedralna_ w_Płocku; <u>*Katedra renesansowa:*</u> *W latach 1531–1534 zbudowano od fundamentów trójnawową orientowaną bazylikę katedralną o nowym obliczu renesansowym z* kopułą*. Do budowy ścian użyto częściowo granitowych ciosów pochodzących z romańskiej katedry. Prace wykończeniowe trwały jeszcze potem przez kilkanaście lat. Dokonano również koniecznych napraw i uzupełnień. Zachowano dawną strukturę przestrzenną bazyliki z transeptem, ale uzupełniono ją nowymi elementami i formami włoskiego odrodzenia. Tymczasem niespodziewanie ukazały się nowe pęknięcia w sklepieniach. Częste zmiany na urzędzie biskupa płockiego powodowały, iż żaden z następców bp. Krzyckiego nie zdołał w pełni poświęcić się dalszemu remontowi. Uczynił to dopiero bp Andrzej Noskowski. Za jego rządów doprowadzono do końca zasadniczą budowę płockiej świątyni renesansowej. Rozbudowano znacznie prezbiterium oraz dostawiono dwie zachodnie wieże z* przedsionkiem *i emporą muzyczną między nimi.*

[72] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Gianotis Bernard Zanobi de,* s. 205.

[73] Ibid., *Cini Giowani ze Sieny,* s. 202.

[74] Ibid., *Fiesole Filip da,* s. 204.

[75] Ibid., *Baptista Jan z Wenecji,* s. 197.

[76] Początki opactwa w zabudowaniach zamkowych są z początku XIV w., natomiast nowożytny kościół św. Wojciecha powstał w XVI w. (usytuowany był w południowym skrzydle nowożytnej zabudowy klasztoru).

grodu do przeprawy[77] powstała w drugiej połowie XVI w. kaplica Św. Krzyża[78]. W końcu XVI w. został zbudowany drewniany kościół św Aleksego[79] we wsi Trzepowo, która od 1961 r. znajduje się w granicach Płocka.

Według ks. prof. Wojciecha Góralskiego inwentaryzacja budynków murowanych z końca XVI w. potwierdza zwiększony ruch budowlany w tym wieku, przebudowie uległo wiele obiektów sakralnych: *Naprzeciwko zamku stała katedra, główna świątynia w mieście. /.../ Obok katedry znajdował się murowany dom mansjonarzy katedralnych oraz drewniane domy wikariuszy. Naprzeciwko wznosił się murowany kościół św. Wojciecha z opactwem benedyktyńskim, komora celna oraz trzy stajnie. W rozbudowanym od strony południowo-wschodniej przedmieściu znajdowały się dwa klasztory: dominikanów i norbertanek, następnie kościół św. Leonarda i św. Katarzyny oraz dwie kaplice. Na Przedmieściu Dobrzyńskim wznosiła się kaplica św. Filipa Apostoła, a na Przedmieściu Bielskim kościół Świętego Ducha – murowany, odbudowany w drugiej połowie XVI w. W końcu wymienionego stulecia rozpoczęto przy tym kościele budowę – trwała jeszcze w 1598 r. – przytułku św. Walerego z fundacji Kuklińskich. /.../ Niedaleko katedry, od strony Wisły w kierunku Przedmieścia Dobrzyńskiego znajdował się kościół Świętej Trójcy wraz klasztorem Dominikanów. W 1570 r. klasztor został zlikwidowany, a to ze względu na brak środków utrzymania go oraz usuwania się skarpy. /.../ Ruch budowlany w XVI w. objął klasztor norbertanek i funkcjonujący przy nim kościół św. Marii Magdaleny, powiększony w latach 1535-1570. /.../ Zarówno klasztor, jaki kościół były obiektami murowanymi. /.../ Przebudowie renesansowej uległ kościół św. Dominika wraz z przylegającym klasztorem.*

***

Około 1600 r. bp Wojciech Baranowski rozpoczął na wzgórzu nad Wisłą budowę renesansowego pałacu biskupiego[80], którego zakończenie nastąpiło w 1615 r. za rządów bpa diecezji płockiej Marcina Szyszkowskiego (1554-1630)[81]. Bp. Karol Ferdynand Waza w okresie swoich rządów w latach 1640-1655 rozbudował i wyremontował pałac. Po pożarze obiekt odbudowywali w stylu barokowym kolejno: bp Andrzej Stanisław Załuski (1695-1711)[82] i bp Hieronim Antoni Szeptycki (1700-1773)[83] i Michał Jerzy Poniatowski (1736-1794). Od 1841 r. władze rosyjskie dzierżawiły pałac biskupi dla instytucji sądowych. Za wspieranie powstania styczniowego przez polskie duchowieństwo katolickie władze carskie dokonały

---

[77] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.,* s. 53; Cytat: *Osiedle rybackie rozciągało się w średniowieczu wzdłuż rzeki, na niewielkiej przestrzeni oraz wzdłuż drogi biegnącej u podnóża grodu z miasta do przeprawy. /.../ Rybaki obejmowały 25 ha. Na znacznej przestrzeni porastał tu las, wśród którego stała kaplica Św. Krzyża, zbudowana w drugiej połowie XVI w.*

[78] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit., Kaplica Św. Krzyża,* s. 259.

[79] Ibid., *Kościół św. Aleksego,* s. 254.

[80] ks. W. Góralski*, Miasto w dobie kryzysu...op. cit.,* s. 161-184 [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 roku,* t. 1*,* red. M. Kallas, Płock 2000. Cytat: *Relikty tego obiektu mieszczą się w środkowym fragmencie usytuowanego w tej części gmachu sądu*; także, T. J. Gałązka, I. Szychowski, *Płockie kamienice i ich mieszkańcy,* Płock 1994, s. 5.

[81] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit., Szyszkowski Marcin,* s. 74.

[82] Ibid., *Załuski Andrzej Stanisław,* s. 78-79.

[83] Ibid., *Szeptycki Hieronim Antoni,* s. 73.

w 1866 r. upaństwowienia wielu dóbr kościelnych, w tym również kompleksu dawnego pałacu biskupiego[84]. Po przejęciu pałacu władze carskie w 1880 r. rozbudowały obiekt w stylu skromnego neoklasycyzmu. Obecnie w gmachu funkcjonują sądy i hipoteka.

Na początku XVII w. w bramie murowanej prowadzącej od strony zamku książęcego do pałacu biskupiego wzniesiono kaplicę św. Piotra i Pawła[85]. W 1756 r. w rejonie ul. Nowowiejskiego powstał drewniany kościół św. Jana Chrzciciela[86]. Następnie w latach 1758-1771 wybudowano nowy murowany kościół reformacki św. Jana Chrzciciela, a jego przebudowę w stylu późnobarokowym wykonano w 1789 r. Po carskim ukazie kasacyjnym w 1864 r. kościół reformatów nazywany jest od 1865 r. kościołem poreformackim[87].

Interesującą historię posiada dawna baszta warowna[88] przy ul. Okrzei, która w XVII w. została przebudowana na dom mieszkalny, następnie po kolejnej modernizacji mieścił się się w niej w latach od 1881 r. do wybuchu II wojny światowej żydowski przytułek (obecnie jest siedzibą służb konserwatorskich).

W 1665 r. bp Jan Gembicki (1602-1675)[89] dokonał gruntownej odnowy płockiej katedry wraz przebudową kopuły z renesansowej na półokrągłą. W okresie pełnienia funkcji biskupa płockiego przez Michała Jerzego Poniatowskiego (1736-1794)[90], brata króla Stanisława Poniatowskiego, katedra w wyniku jej kolejnej przebudowy przez architekta Dominika Merliniego (1730-1797)[91] w latach 1784-1787 uzyskała charakter świątyni klasycystycznej[92]. Obecny wygląd Bazyliki Katedralnej pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny jest wynikiem ostatniej przebudowy wykonanej przez architekta Stefana

---

[84] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pałac biskupi – dawny,* s. 356-357.

[85] ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu...op. cit.,* s.172-173. Cytat: *Do pałacu biskupiego prowadziła – od strony zamku – murowana brama, nad którą znajdowała się kaplica św. Piotra i Pawła pochodząca z fundacji kanonika katedry płockiej Karniewskiego.*

[86] I. Szychowski, Płock 2006; *Kościół św. Jana Chrzciciela w Płocku,* Płock 2006. Drewniany Kościół został poświęcony 1 I 1756 r. w obecności Marianny Lasockiej, fundatorki nowej rodziny zakonnej reformatów w Płocku.

[87] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit., Kościół poreformacki św. Jana Chrzciciela,* s. 249-250.

[88] Ibid., *Baszta obronna,* s. 34.

[89] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit., bp Gembicki Jan,* s. 50.

[90] Ibid., *bp Poniatowski Michał Jerzy,* s. 65-67.

[91] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Merlini Dominik,* s. 219.

[92] https: //pl.wikipedia.org.wiki/Bazylika_ katedralna_ w_Płocku; *Katedra klasycystyczna: Dzięki* bp. Michałowi Jerzemu Poniatowskiemu *w latach 1784–1787 dokonano kolejnej przebudowy katedry. Najbardziej zagrożoną runięciem* fasadę *oudowano, zgodnie z założeniami klasycyzmu, grubymi murami, przyozdobionymi ciężką* attyką *z gzymsami, wspartą sześcioma jońskimi kolumnami. W tym samym czasie dokonano gruntownej renowacji będącej w złym stanie technicznym katedry i wykończono dwie nowe* kaplice *w świątyni: Najświętszego Sakramentu i św. Zygmunta.*

Szyllera (1857-1933)[93] w latach 1901-1903[94], w okresie zarządzania diecezją płocką przez bp. Jerzego Szembeka (1851-1905)[95].

***

Pierwsze w diecezji płockiej Seminarium Duchowne powołał w 1594 r. w Pułtusku bp Wojciech Baranowski, natomiast drugie Seminarium Diecezjalne erygował w 1710 r. w Płocku bp Ludwik Bartłomiej Załuski, powierzając jego prowadzenie księżom misjonarzom[96]. W latach 1773-1776 arch. Stanisław Zawadzki (1743-1806)[97] adaptował gmach Kolegium Jezuickiego na potrzeby szkoły, natomiast w latach 1782-1874 przebudował dawny kościół przy ul. Jezuickiej (dzisiejszej ul. Małachowskiego) – dzieląc go na trzy kondygnacje. Obiekt otrzymał wystrój w stylu późnego klasycyzmu. W 1843 r. arch. Antoni Corazzi (1792-1877)[98] wzbogacił elewację tego budynku szkolnego monumentalnymi klasycystycznymi pilastrami.

Do dzisiejszych czasów dotrwały w Płocku dwa budynki barokowe: kamienica z końca XVII w. (w Starym Rynku nr 17) oraz kamienica z XVIII w. (przy ul. Grodzka nr 2)[99]. Przy obecnej ul. Kościuszki nr 9 znajduje się oberża z XVIII w., przebudowana w 1803 r. w stylu klasycystycznego dworku szlacheckiego na zajazd (obecnie ośrodek języków obcych)[100]. W końcu XVIII w. na miejscu starszej budowli wzniesiona została wielokrotnie przebudowywana kamienica na Starym Rynku nr 8, będąca własnością rodziny malarza Andrzeja Karszowieckiego (obecnie Dom Darmstadt)[101]. Obiekt ten pełnił funkcje hotelowe, nazwano go Hotelem Berlińskim. W latach 1802-1804 mieszkał w nim wybitny niemiecki poeta, pisarz, kompozytor i malarz Ernest Theodor Amadeusz Hoffman (1776-1822).

---

[93] *Architektura Płocka i jej twórcy – Szyller Stefan,* s. 473-474.

[94] https: //pl.wikipedia.org.wiki/Bazylika_ katedralna_ w_Płocku. *Katedra współczesna: Restauracja katedry polegała najpierw na odbudowaniu od zewnątrz dolnych partii starych murów i na zbudowaniu bocznych ścian z nowych ciosów granitowych. Górne ściany odbudowano z nowej cegły, której w tym celu wypalono milion sztuk. Najdelikatniejszą sprawą było dobudowanie zniszczonych już w XV w. wież. Zębate grzebienie szczytów nieco uzupełniono, wyprostowano i zakotwiczono. Wzniesiono nową kopułę zwieńczoną kamienną latarnią. /.../ W 1903 po trzech latach prac, 8 listopada biskup płocki Jerzy Szembek dokonał rekonsekracji katedry.*

[95] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit., bp Szembek Jerzy,* s. 71-72.

[96] A. Zahorski, ks. M. M. Grzybowski, *Płocki Kościół Katolicki w okresie niewoli narodowej (1793-1918),* s. 299-334 [w:] *Dzieje Płocka. Dzieje miasta w latach 1793-1945,* red. M. Krajewski, t. 2, Płock 2006; s. 321. Cytat: *Bp Wojciech Baranowski erygował w Pułtusku w 1594 r., na bazie kolegium jezuickiego, pierwsze w diecezji płockiej Seminarium Duchowne, jednocześnie zatrzymując jezuitów do prowadzenia nowej placówki. 116 lat później bp Ludwik Bartłomiej Załuski erygował drugie Seminarium Diecezjalne, tym razem w samym Płocku, powierzając jego prowadzenie księżom misjonarzom.* (W1882 r. bp Kazimierz Gintowt-Dziewałtowski dla potrzeb Seminarium rozpoczął remont w budynku poreformackim dobudowując mu drugie piętro, ponadto wzniósł budynek z mieszkaniami dla profesorów).

[97] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Zawadzki Stanisław,* s. 235.

[98] Ibid., *Corazzi Antoni,* s. 202.

[99] T. J. Gałązka, I. Szychowski, *Płockie kamienice i ich mieszkańcy,* Płock 1994, s. 7.

[100] Ibid., s. 18.

[101] Ibid., s. 8.

Dawne średniowieczne spichlerze zsunęły się do Wisły wraz całą ulicą Nadwiślańską. Spośród sześciu spichlerzy[102] pobudowanych na przełomie XVIII i XIX w. na skarpie wiślanej do dnia dzisiejszego pozostały tylko dwa; w jednym obecnie mieści się Archiwum Państwowe (ul. Kazimierza Wielkiego 9B)[103], a w drugim – Dział Etnograficzny Muzeum Mazowieckiego (ul. Kazimierza Wielkiego 9A). W związku z częstymi pożarami w Płocku następowała sukcesywna zmiana drewnianej zabudowy na murowaną, dopełnienie tej zamiany w historycznej części miasta nastąpiło dopiero w końcu XIX w.

Obiekty kubaturowe w okresie zaborów

Inwentaryzacja zabudowy Płocka przeprowadzona w 1800 r. przez Prusaków wykazała, że na Wzgórzu Tumskim obok ruin siedziby książęcej znajdowały się zabudowania kościelne z katedrą i opactwem benedyktyńskim. W obrębie bardzo uszkodzonych murów miejskich pozostały cztery kościoły, klasztor pojezuicki, pałac biskupi, kanonie oraz drewniane domy, natomiast poza murami – cztery kościoły i trzy klasztory. Po krótkim okresie pruskim (1793-1807) pozostało do dzisiaj ok. 20. budynków murowanych, z których najbardziej okazałe to dwa budynki urzędowe zaprojektowane przez Dawida Gilly'ego (1748-1808)[104] ze Schwedt w stylu klasycyzmu pruskiego. Budynki te zostały przekazane do użytkowania w 1803 r.: najpierw gmach kamery (tzw. Kollegienhaus) przy placu Kolegialnym (obecnie – ul. Kolegialna 15)[105], później potężny gmach więzienia przy obecnej ul. Sienkiewicza[106].

Ponadto w tymże roku powstał przy ul. Kościuszki 7 dom dla pruskiego generała Johanna Hinrischa[107], później zamieszkały przez prefekta departamentu płockiego w latach 1808-1813 Rajmunda Rembielińskiego (1775-1841)[108]. W okresie późniejszym była to rezydencja kolejnych gubernatorów rosyjskich. Ok. 1803 r. została wzniesiona w stylu klasycystycznym kamienica zaprojektowana zapewne przez jednego z trzech pruskich budowniczych (Gilly, Schmied, Schonwald), którzy wówczas działali w Płocku[109]. Obecnie budynek ten znajduje się pod adresem Plac Obrońców Warszawy 1. W latach 1880-1901 mieszkał w nim kompozytor, pedagog i publicysta Wacław Aleksander Lachman (1880-1963)[110]. W

[102] Ibid., A. J. Papierowski, J. Stefański, *Spichlerze,* s. 357.

[103] Ibid., *Archiwum Państwowe w Płocku,* s. 26-28.

[104] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Gilly Dawid,* s. 205.

[105] T. J. Gałązka, I. Szychowski, *Płockie kamienice...op. cit.*, s. 25.

[106] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit., Więzienie,* s. 524-526.

[107] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 13.

[108] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Rajmund Rembieliński,* s. 436.

[109] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 20.

[110] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Wacław Aleksander Lachman,* s. 277.

1806 r. powstała kamienica narożna przy zbiegu ulic Tadeusza Kościuszki i Tumskiej nazywana popularnie „Dziekanką”[111]. Obiekt ten zaprojektował budowniczy woj. płockiego Ludwik Mahn[112].

***

Okres Księstwa Warszawskiego był zbyt krótki i trudny ekonomicznie, aby wypracować większe osiągnięcia budowlane. W latach 1799-1816 nastąpiło rozebranie murów obronnych i bram miejskich. Po pożarze drewnianej bóżnicy w 1810 r. została wzniesiona wielka synagoga z kopułą i wieżyczką nawiązująca do klasycyzmu rzymskiego oraz powstała murowana zabudowa mieszkalna ul. Żydowskiej (dzisiaj Synagogalnej) [113] . Niestety ogromnie zniszczony w czasie okupacji hitlerowskiej obiekt żydowskiej świątyni z pięcioosiową fasadą sięgającą dwóch kondygnacji zamiast odbudowy i modernizacji został w 1951 r. rozebrany. Na jego miejscu Agencja Rewitalizacji Starówki postawiła Synagogalny Office Center.

W wyniku przebudowy dawnego kościoła Świętej Trójcy, użytkowanego jako magazyn wojskowy, powstał w 1812 r. teatr. Na polecenie prefekta Rajmunda Rembielińskiego budowniczy departamentu Aleksander Groffe (1771-1838)[114] zaprojektował wstępną przebudowę tego gmachu dostosowując obiekt do nowej funkcji. Głównym projektantem modernizacji teatru z 800 osobową widownią i doskonałą akustyką był Ludwik Mahn. W latach 30. XIX w. Fryderyk Jan Trautsolt (1790-1864)[115] przebudował fronton teatru w stylu klasycystycznym. Z okresu Księstwa Warszawskiego pochodzi też tzw. Loża Masońska na terenie obecnego Szpitala Miejskiego, którą zaprojektował prawdopodobnie Aleksander Groffe. Jest to niewielki obiekt na planie ośmiokąta, z łamanym dachem w formie ostrosłupa zwany powszechnie „Grzybkiem”.

***

W zaborze rosyjskim trwających ok. 100 lat w okresie początkowej stosunkowo dużej autonomii Królestwa Polskiego nastąpił szybki rozwój gospodarczy Płocka, co wpłynęło korzystnie na miejskie budownictwo. Ważną rolę w płockiej urbanistyce i architekturze odegrali Ludwik Mahn (1768-1824) i Jakub Kubicki (1758-1833)[116].

Ok. 1818 r. wybudowano na miejscu starszej budowli kamienicę narożną (róg Starego Rynku i ul. Jerozolimskiej), obecnie nazywanej „Domem Prasy” (Stary Rynek 27)[117]. W latach1818-1821 powstała na Starym Rynku 7 kamienica, którą w XIX w. należała do rodziny Kosińskich (prawdopodobnie mieszkał w niej Wincenty Hipolit Gawarecki (1788-1852)[118]. W 1823 r. zbudowany został przy ul. Kolegialnej 1

[111] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 13.

[112] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Mahn Ludwik,* s. 217.

[113] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Wielka synagoga,* s. 523.

[114] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Groffe Aleksander Dietrych,* s. 206.

[115] Ibid., *Trautsolt Fryderyk Jan,* s. 231.

[116] Ibid., *Kubicki Jakub,* s. 214.

[117] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 10.

[118] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Wincenty Hipolit Gawarecki,* s. 162.

(róg ul. Kolegialnej i Tumskiej) jednopiętrowy budynek z elementami neorenesansowymi[119]. Kamienica należała do znanej płockiej rodziny pejzażysty i malarza Jana Betley (1908-1980).

Po wyburzeniu w 1817 r. starego ratusza z XV w. położonego w centralnej części Starego Rynku Jakub Kubicki wybudował w latach 1824-1827 w północnej części tego rynku klasycystyczny ratusz[120]. Następnie w 1829 r. według jego projektu powstały cztery pary rogatek w stylu klasycznym: warszawskie, płońskie, dobrzyńskie i bielskie. Do dnia dzisiejszego nie zachowały się tylko rogatki bielskie. Przy Placu Narutowicza 1 powstała w 1827 r. kamienica klasycystyczna z trójkątnym tympononem, która została przebudowana w 1858 r.[121] Kubickiemu przypisuje się też zaprojektowanie wybudowanego w latach 1828-1832 Domu pod Opatrznością przy placu Narutowicza 2[122]. Ten piękny obiekt w stylu neoklasycznym z dwoma frontami, główny od strony placu i boczny od strony ul. Grodzkiej, obecnie jest siedzibą Biblioteki im. Zielińskich TNP. Niewiele tej kamienicy ustępuje dom Kuliga (drukarza płockiego), który powstał w 1834 r. przy placu Narutowicza 5 (róg z ul. Tumską)[123].

W 1829 r. wybudowano kamienicę popularnie nazywaną domem rodzinnym Wagnerów (ul. Grodzka 13), przebudowa w stylu klasycznym nastąpiła w 1827 r.[124] W 1839 r. powstała w stylu neoklasycznym kamienica przy ul. Grodzkiej 5, w której urodził się i przez 23 lata mieszkał poeta, plastyk i filmowiec Stefan Themerson (1910-1988)[125]. Wschodnią część placu Narutowicza zamyka odwach[126], tj. dawna carska wartownia, która powstała w 1837 r. według projektu Michała Jakuba Miklaszewskiego (1796-1865)[127]. W 1838 r. wybudowano jednopiętrową kamienicę neogotycką przy ul. Misjonarskiej 1a, jej rozbudowa nastąpiła w 1867 r.

Ok. 1840 r. przy ul. Tumskiej 9 powstał okazały z przejawami neogotyku Hotel Angielski, wielokrotnie przebudowywany, z czasem zajął cały narożny kwartał ul. Tumskiej i Sienkiewicza[128]. W tymże okresie powstał Hotel Warszawski przy ul. Kolegialnej 20[129], który przebudowano pod kierunkiem Bolesława Zienkiewicza ok. 1901 r. w stylu eklektycznym. Elegancka sala balowa została później wykorzystana jako kino „Sfinks". Po II wojnie światowej w okresie PRL obiekt przejęła służba zdrowia.

---

[119] Ibid., s. 23.

[120] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Ratusz płocki,* s. 435; także, T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 10.

[121] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 10.

[122] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Dom pod Opatrznością,* s. 135-136.

[123] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 12 .

[124] Ibid., s. 11.

[125] Ibid., s. 11.

[126] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Odwach,* s. 347-348.

[127] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011, *Michał Jakub Miklaszewski,* s. 219.

[128] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 22.

[129] Ibid., s. 25.

W dawnym hotelu siedzibę posiadała Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna. Ok. 1840 r. powstała też w rejonie Starego Rynku przy ul. Bielskiej 1, na miejscu starej kamieniczki oberża, którą po przebudowie nazwano Hotelem Poznańskim[130].

W 1844 r. Henryk Marconi (1792-1863)[131] wzniósł obok więzienia pruskiego nowy gmach więzienny przy ul. Więziennej (obecnie ul. Sienkiewicza). Henrykowi Marconiemu przypisuje się też projekt kamienicy mieszczańskiej z 1833 r. w ul. Kwiatka oraz fronton dawnego Hotelu Angielskiego przy ul. Tumskiej. W połowie XIX w. zbudowano przy ul. Bielskiej 14 murowany, parterowy budynek, przebudowany w latach 1925-1934[132], w którym urodził się i wiele lat mieszkał Ludwik Joachim Franciszek Krzywicki (1859-1941)[133].

W latach 1850-1864 przebudowano dawne Opactwa Benedyktyńskie[134] na seminarium duchowne. Równocześnie benedyktyński kościół pw. św. Wojciecha zlikwidowano i przebudowano na żeńskie państwowe gimnazjum, które funkcjonowało do 1914 r. Prace w stylu barokowo-klasycznym wykonali Michał Jakub Miklaszewski (1796-1865)[135] i Stanisław Jaroszewski (1808/1821-1900)[136]. Przed 1860 r. wzniesiono parterowy dom przy Katedrze[137], w którym w latach 1863-1868 mieszkał biskup Wincenty Teofil Popiel (1825-1912)[138]. Od 1912 r. obiekt ten był siedzibą Kurii Diecezjalnej i Sądu Biskupiego. Autorem architektonicznej przebudowy tego budynku w stylu „dworkowego" był prof. Politechniki Warszawskiej arch. arch. Stanisław Marzyński.

Opis statystyczno-historyczny Płocka z 1860 r. według Anny M. Stogowskiej[139] zawierał następujące obiekty sakralne: katedra, fara (kościół parafialny pw. św. Bartłomieja), kościół św. Katarzyny (drewniany - na cmentarzu katolickim), kościół księży reformatów, kościół ewangelicki (pw. św. Dominika), cerkiew prawosławna (zlokalizowana przy koszarach wojskowych), bożnica (w dzielnicy żydowskiej) oraz kaplice: przy Gimnazjum Gubernialnym, przy Szpitalu Sióstr Miłosierdzia, przy Szpitalu św. Aleksego, przy Domu Badań. Do miasta należały takie budynki, jak: ratusz, odwach, dom z lazaretem wojskowym, rzeźnia, jatki, teatr i piekarnia na placu wojskowym. Na koniec 1860 r. w Płocku było: 7 kościołów, 2 klasztory, 5 kaplic, 566 domów, w tym 387 murowanych (203 parterowych, 133 jednopiętrowych i 51 dwupiętrowych).

---

[130] Ibid., s. 9.

[131] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011, *Marconi Henryk,* s. 218.

[132] Ibid., s. 15.

[133] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Ludwik Joachim Franciszek Krzywicki,* s. 267.

[134] Ibid.,, *Dawne opactwo benedyktyńskie,* s. 130-131.

[135] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Miklaszewski Michał Jakub,* s. 219.

[136] Ibid., *Jaroszewski Stanisław,* s. 209.

[137] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 21.

[138] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Wincenty Teofil Popiel,* s. 67.

[139] A. M. Stogowska, *Życie społeczno-gospodarcze Płocka w latach 1793-1918*, *...op. cit.,* s. 149.

***

W latach 1856-1866 została wybudowana trzykondygnacyjna kamienica, która do 1950 r. należała do zasłużonej w Płocku rodziny drukarzy Detrychów[140]. Ok. 1860 r. przy ul. Kolegialna 14 (róg z ul. 1 Maja) wybudowano dla znanej płockiej rodziny rodziny Płoskich kamienicę[141], którą w 1937 r. zakupił znany płocki adwokat, działacz Akcji Katolickiej oraz Stowarzyszeń „Sokół" i „Caritas" Stanisław Zgliszczyński (1890-1940)[142].

Z 1863 r. pochodzi kamienica przy ul. Sienkiewicza 41 wielokrotnie przebudowywana[143], w której mieszkało małżeństwo Aleksander Bolesław Maciesza (1875-1945)[144] i Maria Macieszyna (1869-1953)[145]. Aleksander B. Maciesza należał do najbardziej zasłużonych obywateli miasta w XX w., aktywnie działał jako lekarz, pedagog, publicysta, regionalista, fotograf, historyk, antropolog. Pełnił też ważne funkcje administracyjne i społeczne. W 1919 r. piastował urząd burmistrza Płocka, a następnie prezydenta miasta. Reaktywował w 1907 r. Towarzystwo Naukowe Płockie, któremu jako prezes przewodził do śmierci, ponadto był też prezesem Płockiego Towarzystwa Lekarskiego.

Od 1864 r. funkcję nowego pałacu biskupiego[146] pełni kamienica z XVIII w. na Placu Narutowicza 10, sąsiadująca z siedzibą TNP. W latach 1865-1867 r. w południowej części obecnego placu Obrońców Warszawy wzniesiono w stylu nawiązującym do wczesnej cerkwi bizantyjskiej sobór prawosławny pw. Przemienienia Pańskiego, który zaprojektował Bronisław Brodzic-Żochowski (1836-1911)[147]. Po I wojnie światowej w 1919 r. sobór przekazano garnizonowemu kościołowi katolickiemu. W 1929 r. świątynię rozebrano, gdyż uznano, że była ona symbolem ucisku narodowego przez władze carskie. Z okresu zaboru rosyjskiego na cmentarzu prawosławnym przy ul. Norbertańskiej pozostała mała cerkiewka pw. Michała Archanioła.

W drugiej połowie XIX w. został wybudowany przy ul. Kościuszki dworek rejenta Lubowidzkiego[148], dziadka wybitnego poety Władysława Broniewskiego (1897-1962)[149], w którym obecnie funkcjonuje muzeum poety i siedziba płockiego oddziału Związku Nauczycielstwa Polskiego. W tym budynku urodził się i mieszkał do 1915 r. Władysław Broniewski. W 1882 r. na skrzyżowaniu ul. Sienkiewicza i Bielskiej (ul. Bielska 17) powstała kamienica, która przez dziesiątki lat stanowiła siedzibę

[140] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 24.

[141] Ibid., s. 20.

[142] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Stanisław Zgliszczyński,* s. 569.

[143] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 27.

[144] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Aleksander Bolesław Maciesza,* s. 297.

[145] Ibid., *Maria Macieszyna,* s. 298.

[146] Ibid., *Pałac biskupi – obecny,* s. 357.

[147] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Żochowski-Brodzic Bronisław,* s. 236.

[148] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 19.

[149] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Bronisław Broniewski,* s. 98.

organizacji dobroczynnych[150]. W tymże roku zakończono przy kościele św. Bartłomieja budowę w stylu neoklasycznym plebani.

W 1890 r. został zbudowany w stylu późnego klasycyzmu z neorenesansową elewacją pałacyk przy ul. Kolegialnej 9[151] dla małżeństwa przemysłowców i filantropów: Ludwika i Anny Flatau. W latach 1917-1925 w obiekt był siedzibą Banku Przemysłowego Warszawskiego, później – do wojny mieścił biura Powiatowej Kasy Chorych. Obecnie po gruntownej przebudowie w drugiej połowie lat 80. funkcjonuje w nim Urząd Stanu Cywilnego i Pałac Ślubów. We wsi Radziwie zakończono w 1899 r. budowę neogotyckiego kościoła pw. św. Benedykta, zaprojektowanego przez Edwarda Cichockiego (1833-1899)[152].

***

W 1901 r. Stanisław Franciszek Józef Górnicki (1855-1927)[153] ufundował neogotycką kaplicę cmentarną pw. św. Elżbiety na starym cmentarzu katolickim przy Alejach Kobylińskiego w obecnym osiedlu Miodowa. W 1902 r. powstał przy ul. Kościuszki 6 okazały eklektyczny gmach Płockiej Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego[154], który zaprojektowali Apoloniusz Paweł Nieniewski (1856-1932)[155] i Władysław Adolf Kozłowski (1859-1925)[156]. W okresie PRL w tym obiekcie kolejno mieścił się: zarząd PPS, Cech Rzemiosł Różnych, Komitet Powiatowy PZPR, Komitet Wojewódzki PZPR. Dziś budynek ten jest siedzibą Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego. W tymże roku został wzniesiony gmach kamienicy przy placu Obrońców Warszawy 2 (róg z ul. Kolegialną), którą w końcu ubiegłego wieku zmodernizował dziennikarz, poeta i prawnik dr Wiesław Pomorski[157]. W latach 1904-1905 Stefan Szyller dokonał przebudowy zespołu budynków dawnego Zakładu Dobroczynnego Anioła Stróża z połowy XIX w. na Starym Rynku 14-18[158].

Wiele znaczących reprezentacyjnych budynków w Płocku pozostawił po sobie Bolesław Zienkiewicz (1861-1927)[159], który zaprojektował: eklektyczną kamienicę Święcickiego przy ul. Kolegialnej 18 (1904), modernistyczną kamienicę Przymanowskich przy ul. 1 Maja 3/5 (1905)[160],

[150] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 19.

[151] Ibid., s. 24.

[152] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cichocki Edward,* s. 202.

[153] Ibid., *Stanisław Franciszek Józef Górnicki,* s. 168.

[154] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 18.

[155] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Nieniewski Apoloniusz Paweł,* s. 220.

[156] J. B. Nycek, K. Badowski, *Kozłowski Adolf Władysław,* s. 213.

[157] Ibid., *Pomorski Wiesław,* s. 223.

[158] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 8.

[159] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011, *Zienkiewicz Bolesław,* s. 235.

[160] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 28.

budynek Banku Państwa przy placu Obrońców Warszawy 8 (1905)[161], eklektyczny dom mieszkalny dla własnej rodziny przy ul. Kościuszki 20 (1906)[162], dom Mądrzejewskich przy ul. Sienkiewicza 30 (1907), który obecnie po modernizacji funkcjonuje jako Hotel Herman[163]. Inwestorem najbardziej znanego secesyjnego gmachu w Płocku był Józef Górnicki (1876-1953). Obiekt ten powstał w 1909 r. przy ul. Tumskiej 8[164]. Obecnie po modernizacji jest siedzibą Muzeum Mazowieckiego.

W wyniku starań wybitnego płockiego działacza i filantropa ks. prałata Ignacego Lasockiego (1860-1933)[165] zakupiono w 1911 r. u zbiegu ul. Kolegialnej i Misjonarskiej (obecny adres: ul. Kolegialna 23) nieruchomości z przeznaczeniem na budowę szkoły żeńskiej. Szkoła ta od 1920 r. funkcjonowała jako Gimnazjum Żeńskie im. Reginy Żółkiewskiej[166]. W latach 1908-1933 dyrektorem gimnazjum była wybitna płocka działaczka Marcelina Rościszewska (1875-1949)[167]. Po II wojnie światowej obiekt został siedzibą Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia im. K. Szymanowskiego[168]. Wśród najbardziej zasłużonych pedagogów był kompozytor, publicysta i sekretarz Towarzystwa Muzycznego dr Marcin Kamiński (1913-1990)[169]. Po II wojnie światowej obiekt szkolny rozbudowano według projektu arch. Ignacego Bladowskiego.

W 1913 r. po rocznej budowie powstał przy ul. 3 Maja 16 budynek I Gimnazjum Polskiego, zaprojektowany i zrealizowany przez Czesława Zembrzyckiego (1860-1924)[170] oraz Władysława Czechowskiego (ok. 1860 - po 1921)[171]. Obecnie po kolejnych modernizacjach i rozbudowie obiekt jest siedzibą Liceum im. Władysława Jagiełły[172].

W 1913 r. przemysłowiec i działacz społeczny z zasłużonej płockiej rodziny o korzeniach pruskich Alfred von Blumberg (1876-1953) zbudował budynek przy ul. Warszawskiej 28 w stylu zbliżonym do

---

[161] W okresie wykonywania wykopów natrafiono na kamienny grób skrzynkowy zawierający urny z prochami z epoki kontaktów ludności tubylczej z Etruskami.

[162] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 19.

[163] Ibid., s. 27.

[164] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 21.

[165] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Ignacy Lasocki,* s. 278-279.

[166] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 22.

[167] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Marcelina Rościszewska,* s. 439.

[168] Ibid., *Państwowa Szkoła Muzyczna I i II stopnia im. Karola Szymanowskiego,* s. 358.

[169] Ibid., *Marcin Kamiński,* s. 212.

[170] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Żochowski-Brodzic Bronisław,* s. 236.

[171] Ibid., *Czechowski Władysław,* s. 202.

[172] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły,* s. 284.

secesyjnego. Przykładem obiektów mieszkalnych w stylu secesyjnym są dwa domy-bliźniaki przy ul. Pięknej[173], zaprojektowane w 1914 r. przez Władysława Czechowskiego.

W latach 1911-1914 powstał kompleks katedralno-klasztorny Starokatolickiego Kościoła Mariawitów w stylu nawiązującym do późnego gotyku angielskiego[174]. Autorem dokumentacji był architekt-samouk, biskup mariawicki Jana Maria Kowalski (1871-1942)[175]. Na szczególną uwagę w tym kompleksie zasługuje mariawicka Świątynia Miłosierdzia i Miłości.

Należy zgodzić się z Michałem Pszczółkowskim, że rozwiązania stylistyczne w architekturze na ziemiach Królestwa Kongresowego zdominowane były: *„przez nurt historyzmu i kolejno pojawiających się wariantów „neo" wcześniejszych epok: antyku, romantyzmu, gotyku, renesansu, manieryzmu i baroku. Ich popularność była konsekwencją rozwoju nauk historycznych, archeologii i historii sztuki, a także preferencji estetycznych dziewiętnastowiecznego społeczeństwa"*[176].

W podsumowaniu tego okresu należy stwierdzić, że Płock w tym okresie z upadającego miasteczka przekształcił się w ważny ośrodek administracyjny z dużym potencjałem rozwojowym. W zakresie rozwoju gospodarczego został jednakże prześcignięty przez niedaleki Włocławek, do którego już w 1862 r. doprowadzono linię kolejową Warszawa-Bydgoszcz, co umożliwiło szybkie uprzemysłowienie miasta.

Obiekty kubaturowe w II RP

W okresie dwudziestolecia międzywojennego kontynuowana była rozbudowa kompleksu budynków Wyższego Seminarium Duchownego, w którym monumentalny neobarokowy gmach seminaryjny zaprojektował Oskar Sosnowski (1880-1939)[177], a jego realizacja przebiegała w trakcie wojny światowej od 1914 r. do 1916 r. Kolejnym wyróżniającym się obiektem na terenie seminarium był neoklasycystyczny gmach biblioteki z jońskim pilastrami, zaprojektowany przez Mariana Kontkiewicza (1884-1926)[178], obecnie funkcjonuje w nim m.in. Archiwum Diecezjalne[179]. W latach 1924-1925 Stefan Szyller nadzorował realizację domu mieszkalnego dla profesorów, natomiast w latach 1927-1928 konsultował rozbudowę budynku dydaktycznego seminarium, wykonywanego przez inż. Konrada Morawskiego.

---

[173] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 29.

[174] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Zespół klasztorno-katedralny Mariawitów,* s. 561.

[175] Ibid., *Kowalski Jan Maria,* s. 213.

[176] M. Pszczółkowski, *Architektura Włocławka w latach 1918-1939*, Włocławek-Łódź 2019, s. 32.

[177] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Sosnowski Oskar,* s. 228.

[178] Ibid., *Kontkiewicz Marian,* s. 212.

[179] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Archiwum Diecezjalne w Płocku,* s. 25-26.

W 1926 r. Józef Główczewski [180] zaprojektował budynek szkolny przy Al. Jachowicza 20, natomiast w 1927 r. – secesyjną willę-dworek przy ul. Kolegialnej 34[181]. Obiekt ten znany jest jako dom mieszkalny prawnika i publicysty Stanisława Kostaneckiego (1915-1995)[182] oraz jego żony bibliotekarki i publicystki Marii Kieffer-Kostanieckiej (1913-1988)[183]. Obecnie jest w posiadaniu prawnika Waldemara Podela[184], który dokonał jego kompleksowej modernizacji. Józef Główczewski jest też projektantem willi przy Al. Jachowicza 16 oraz Domu Akcji Katolickiej przy ul. Tumskiej 5a, który w okresie PRL funkcjonował jako kino-teatr Przedwiośnie.

W 1927 r. zbudowano na fundamentach kamieniczki gotyckiej na Starym Rynku 20 bezstylowy obiekt[185], w którym mieszkała Alina Rebinder (1909-1942). Pomimo ciężkiej choroby w latach 1940-1942 w swoim mieszkaniu prowadziła tajne nauczanie w zakresie szkoły podstawowej. W latach 20. XX w. Bank Gospodarstwa Krajowego wybudował osiem domów mieszkalny dla kadry urzędniczej miasta[186]. Inicjatorem tego budownictwa w formie spółdzielczej był Eligiusz Zalewski, stąd utworzona ulica nosi miano Zalesie.

Przykładem nowoczesnej architektury mieszkalnej jest kamienica przy ul. 1 Maja 1 wzniesiona w 1935 r. na zlecenie drukarza Bolesława Detrycha (1885-1951) [187] . Autorem dokumentacji tego funkcjonalnego budynku był Mieczysław Kamiński[188]. W latach 1927-1936 we wsi Imielnica ówczesny proboszcz Władysław Skierkowski (1886-1941)[189] wybudował na miejscu starej drewnianej świątyni – murowany kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa.

Obiekty kubaturowe w PRL

Spośród znaczących obiektów kubaturowych powstałych w latach PRL na uwagę zasługują głównie obiekty użyteczności publicznej. W pierwszych kilkunastu latach PRL-u dominował w architekturze tzw. socrealizm. W Płocku powstało w tym stylu kilka budynków użyteczności publicznej

[180] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Główczewski Józef,* s. 205.

[181] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 26.

[182] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kostanecki Stanisław*, s. 246.

[183] Ibid.*,Kieffer-Kostanecka Maria*, s. 227.

[184] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Podel Waldemar,* s. 223.

[185] T. J. Ibid, s. 28.

[186] T. J. Gałązka, I. Szychowski, s. 30.

[187] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*,Detrych Bolesław,* s. 203.

[188] Ibid., *Kamiński Mieczysław,* s. 210.

[189] Ibid., *Skierkowski Władysław,* s. 227.

oraz obiektów mieszkalnych wielorodzinnych, w tym duży czterokondygnacyjny budynek mieszkalny z parterem handlowo-usługowym przy ul. Tumskiej (na skrzyżowaniu z ul. Kwiatka). W latach 50. XX w. powstały dwa nowoczesne obiekty handlowe: Powszechny Dom Towarowy Centrum przy ul. Tumskiej nr 11 (1954 r.) oraz kilka lat później Spółdzielczy Dom Handlowy Zgoda przy ul. Tumskiej nr 11a, który zaprojektował arch. J. Andrzejak [190]. Jedną z pierwszych dużych inwestycji przemysłowych lat pięćdziesiątych były budowle elewatora i młyna zbożowego w Radziwiu, które zostały zaprojektowane w „stylu neorenesansowym" (w nawiązaniu do architektury katedry po prawej strony Wisły).

W latach 1959-1962 r. wybudowano Dom Turysty PTTK przy ul. Piekarskiej 1 na Wzgórzu Sieciecha według projektu prof. Marka Leykama (1908-1983)[191]. Obiekt ten po zmianie właściciela w latach 1994-2004 został rozbudowany i zmodernizowany przez Jerzego Jaworskiego [192] i Tomasza Królikowskiego[193] (obecna nazwa Domu Turysty – Hotel Starzyński).

W latach 1962-1964 powstał dziewięcio-kondygnacyjny hotel Orbis-Petropol przy Al. Jachowicza 49, który zaprojektowali Jerzy Czyż[194] i Jan Furman[195]. Ostatnio hotel zmienił właściciela i został zmodernizowany (obecna nazwa Hotel Petropol). Wybudowany gmach dla Technikum Elektrycznego, zaprojektowany przez Ludwika Mackiewicza[196], został w 1967 r. przekazany dla utworzonej w Płocku Filii Politechniki Warszawskiej. W tymże roku wybudowano też kompleks gastronomiczny Bar Piast przy ul. Tumskiej 3 (według projektu Witolda Piaseckiego[197] i Henryka Sęczykowskiego[198]). Obiekt ten w okresie późniejszym funkcjonował jako Cocktail-Bar Hortex. Na przełomie lat 60. i 70. XX w. powstały obiekty: gmach Poczty Polskiej przy ul. Bielska 14b, dom meblowy przy ul. Nowy Rynek 7 oraz budynek handlowy „Antypodkowa" przy ul. Nowy Rynek 1. Pierwotnie dwukondygnacyjna „Antypodkowa" miała zamykać zabytkowe obiekty handlowe w kształcie podkowy (jatki z XIX w.), które niestety zostały rozebrane.

Interesującą pod względem architektury jest Szkoła Podstawowa nr 1 im. Braci Jeziorowskich przy pasażu Karadzica 1 (tzw. „Szkoła Matka"), którą zaprojektował Andrzej Wejchert (1912-1993)[199]. W latach 1971-1973 powstał główny dydaktyczny gmach Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku przy ul.

---

[190] Ibid.*, Andrzejczak J.,* s. 197.

[191] Ibid., *Leykam Marek,* s. 216.

[192] Ibid., *Jaworski Jerzy,* s. 209.

[193] Ibid., *Królikowski Tomasz,* s. 214.

[194] Ibid., *Czyż Jerzy,* s. 202.

[195] Ibid., *Furman Jan,* s. 204.

[196] Ibid., *Mackiewicz Ludwik,* s. 217.

[197] Ibid., *Piasecki Witold),* s. 222.

[198] Ibid., *Sęczykowski Henryk,* s. 226.

[199] Ibid., *Wejchert Andrzej,* s. 232.

Lukasiewicza. Główny projektant Henryk Sęczykowski wykonał projekt wspólnie z Zygmuntem Hofmanem, Tadeuszem Kujawski, Mieczysławem Santorskim i Antonim Szubskim.

W 1973 r. w os. Winiary otwarto ośmiokondygnacyjny blok główny Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego im. Marcina Kasprzaka, wcześniej w 1968 r. oddano do użytku parterowe pawilony szpitala zakaźnego. Dokumentację architektoniczną szpitala opracowali Ryszard Trzaska [200], Adrianna Kłosińska[201], Tadeusz Nasfeter[202]. W latach 1970-1974 przy ul. Nowy Rynek 11 wybudowano gmach Domu Kultury[203], który przekształcono w Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego[204]. Autorami dokumentacji byli: Stefan Putowski[205], Bogusław Winiarski[206], Tadeusz Zieliński[207].

W 1974 r. zakończono budowę krytej Pływalni Miejskiej „Jagiellonka" przy ul. 3 Maja. Kolejna kryta Pływalnia „Kobylanka" powstała w rok później przy Al. Kobylińskiego. Budynek PKO i PZU przy ul. Tumskiej oraz Dom Technika MZRiP przy ul. Kazimierza Wielkiego zaprojektowali Kazimierz Górski[208], Bonifacy Kowalski[209] i Zbigniew Paradowski[210]. Dom Handlowy TSS przy ul. Nowy Rynek 4 zaprojektował Janusz Łabuz[211]. W 1980 r. został otwarty Płocki Dom Kultury przy ul. Tumskiej. W latach 1977-1983 wzniesiono kościół św. Stanisława Kostki przy Al. Jachowicza na os. Dworcowa. Kościół został zaprojektowany przez zespół architektów pod kierownictwem prof. Ludwika Mackiewicza[212]. W 1982 r. we wsi Ciechomice[213] wzniesiono kościół pw. św. Maksymiliana Marii Kolbe według projektu arch. Henryki Wichrowskiej.

---

[200] Ibid., *Trzaska Tomasz,* s. 231.

[201] Ibid., *Kłosińska Adrianna,* s. 211.

[202] Ibid., *Nasfeter Tomasz,* s. 220.

[203] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Teatr dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego,* s. 495-499.

[204] B. Konarska-Pabiniak, *Teatr w Płocku. 1812-2012,* Płock 2012.

[205] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Putowski Stefan, s. 224.*

[206] Ibid., *Winiarski Bogusław, s. 233.*

[207] Ibid., *Zieliński Tadeusz, s. 235.*

[208] Ibid., *Górski Kazimierz,* s. 206.

[209] Ibid., *Kowalski Bonifacy,* s. 213.

[210] Ibid., *Paradowski Zbigniew,* s. 222.

[211] Ibid., *Łabuz Janusz,* s. 217.

[212] Ibid., *Mackiewicz Ludwik,* s. 217.

[213] Ibid., Wieś Ciechomice od 1997 r. stanowi osiedle w Płocku.

Obiekty kubaturowe w III RP

Do znaczących obiektów kubaturowych zrealizowanych w III RP należy zaliczyć budynki sakralne. W okresie od 1981 r. do 1999 r. w osiedlu Łukasiewicza powstał kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej przy ul. Kossobudzkiego 10 według dokumentacji Ignacego Bladowskiego (1939-2000) i Kazimierza Badowskiego (1935-2022). W latach 1989-2000 r. powstał kościół św. Miłosierdzia Bożego przy ul. Górnej 1 na os. Wyszogrodzka, zaprojektowany przez prof. Zdzisława Czerskiego (1926-1999)[214] i Andrzeja Pawlikowskiego. W 2003 r. zakończono budowę kościoła pw. Dobrego Pasterza przy ul. Norwida 2 na os. Skarpa według dokumentacji opracowanej przez Jana Lemańskiego[215] i Krzysztofa Hibnera[216]. W latach 1996-2008 pobudowano kościół pw. św. Wojciecha przy ul. św. Wojciecha 2 w os. Podolszyce Południe. W końcu 2017 r. oddano do użytkowania kościół pw. Matki Bożej Fatimskiej przy ul. Gierzyńskiego 29 w os. Międzytorze. W końcowej fazie budowy jest kościół pw. Świętego Krzyża przy ul. Kutrzeby 2 w os. Podolszyce Północ, według projektu architektonicznego Janusza Łabuza. W fazie kończenia robót wykończeniowych jest Sanktuarium Miłosierdzia Bożego przy ul. Piekarskiej na os. Stare Miasto.

***

Od lutego 1997 r. do czerwca 1998 r. trwał remont i modernizacja starego ratusza z budową reprezentacyjnej sali obrad dla Rady Miasta według projektu Tomasza Królikowskiego. W połowie 1999 r. zakończono kolejną rozbudowę ratusza, który powiększono w wyniku zakupu gmachu przy ul. Zduńskiej (Ośrodek ETO Ministerstwa Ochrony Środowiska) oraz gmachu przy ul. Kazimierza Wielkiego (biurowiec PERN).

Janusz Łabuz zaprojektował dwa obiekty przy ul. Tumskiej: budynek PZU Życie (1998), który obecnie został przejęty przez Prokuraturę oraz Dom Handlowy Argentum (2002). W 2002 r. instytucje skarbowe zasiedliły po gruntownej modernizacji obiekt przy ul. 1 Maja, wcześniej projektowany na siedzibę Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Na terenie dawnej mleczarni przy skrzyżowaniu Al. Jachowicza i ul. 11 listopada wybudowano nowoczesny kompleks mieszkaniowy z handlem i usługami. Wcześniej w tym rejonie po stronie zachodniej Al. Jachowicza powstały inne płockie „wysokościowce".

W rejonie ul. Tysiąclecia i Rembielińskiego wybudowano dom meblowy i duże obiekty handlowe: Carrefour i Nomi (2002). Następnie w rozwidleniu ulic Przemysłowej i Bielskiej powstała Galeria Mosty (2009), a przy ul. Bielskiej – Salony Samochodowe firmy Budmat Auto. W wyniku powyższego dotychczasowe stare centrum handlowe Płocka (ul. Tumska, plac Nowy Rynek, Al. Kobylińskiego i ul. Tysiąclecia oraz zadaszone Targowisko Miejskie od Al. Jachowicza do ul. Królewieckiej) powiększyło się o południowo-wschodnią część os. Łukasiewicza.

W latach 2003-2004 dla potrzeb Muzeum Mazowieckiego[217] przebudowano kamienicę przy ul. Tumskiej 8. W tej secesyjnej z lat 1909 r. dawnej siedzibie rodziny Górnickich obecnie prezentowane są

---

[214] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Czerski Zdzisław,* s. 202.

[215] Ibid., *Lemański Jan,* s. 216.

[216] Ibid., *Hibner Krzysztof,* s. 207.

[217] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Muzeum Mazowieckie,* s. 333-336.

zbiory okresu secesji i Młodej Polski. W sąsiedztwie powstał według projektu Tomasza Królikowskiego nowoczesny nowy gmach jako segment Muzeum, zawierający Oddział Historii Miasta Płocka. W latach 2006-2007 przeprowadzono gruntowną modernizację i przebudowę Teatru Dramatycznego im. Jerzego Szaniawskiego według dokumentacji opracowanej przez prof. Jakuba Wujka i Adama Nawrota. W listopadzie 2007 r. otwarto Płocką Galerię Sztuki w odremontowanej zabytkowej Łaźni przy ul. Sienkiewicza 36.

W wyniku dużej aktywności architektonicznej Wojciecha Ryżyńskiego [218] na terenie Płocka powstały: charakterystyczny budynek biurowy PERN (2007) przy ul. Wyszogrodzkiej 133; nowoczesny zadaszony amfiteatr przy ul. Rybaki 15, stanowiący Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki Franciszki i Stefana Themersonów (2008) oraz oryginalne molo spacerowe wzdłuż nurtu Wisły o długości ok 350 m – jako fragment planowanej modernizacji i przebudowy ośrodka żeglarskiego „Morka".

Po wyłączeniu wieży ciśnień z końca XIX w. z eksploatacji obiekt funkcjonował jako warsztat naprawczy, archiwum Wodociągów Płockich i galeria sztuki. W wyniku gruntownej modernizacji w latach 2011-2013 powstała kilkupiętrowa kawiarnia z tarasem na wysokości 24 m, którą zaprojektowali arch. Marta Joanna Siodłak[219] i dr inż. Krzysztof Kamiński[220].

***

Na przełomie XX i XXI w. wraz z budową osiedli na Podolszycach wzdłuż ul. Wyszogrodzkiej pomiędzy ulicami Sikorskiego i Czwartaków powstało nowe ogólnomiejskie centrum handlowo-usługowe „Podolszyce". W skład tego centrum po południowej stronie ul. Wyszogrodzkiej wchodzą: hipermarket Auchan (2001), OBI (2002) i Galeria Wisła (2007), natomiast – po północnej stronie: Panorama Płocka; Agata Meble, Lidl oraz galeria handlowa Mazovia (zaprojektowana przez Tomasza Królikowskiego). Na terenie os. Podolszyce Południe wyróżniają się obiekty: kryta pływalnia Podolanka i nowoczesna Szkoła Podstawowa nr 22. W ostatnim czasie w Podolszycach Południe przy moście im. Solidarności powstały obiekty handlowe Centrum Graniczna: Leroy Merlin i Decatlon.

Na terenie os. Podolszyce Północ powstało wiele budynków o interesującej architekturze: budynek Szkoły Podstawowej Nr 23 im. Armii Krajowej przy ul. Walecznych 20; 8-kondygnacyjny budynek mieszkalno-usługowy przy ul. Szarych Szeregów 4, zaprojektowany przez Krzysztofa i Magdalenę Kwiatkowskich (wykonany w latach 1999-2001); apartamentowiec Pink Haus przy al. Armii Krajowej 42 – według dokumentacji Jerzego Jaworskiego i Tomasza Królikowskiego; kompleks obiektów Gimnazjum nr 8 im. Doktora Aleksandra Macieszy przy ul. Kutrzeby 2a (zaprojektowany przez Karola Midelay), wybudowany w latach 2001-2004.

Do obiektów o interesującej architekturze w Płocku należy również zaliczyć:
- Centrum Handlowe Galeria Tayger przy ul. Królewiecka 2 (1996 r.);
- budynek dawnego Citi Banku Handlowego przy Al. Kobylińskiego 13;
- gmach Hotelu Tumskiego przy ul. Piekarska 9;
- biurowiec Zakładu Naftoremont przy ul. Zglenickiego 46, według projektu Ignacego Bladowskiego;
- biurowiec Orlen-Projekt przy ul. Zglenickiego 42, zaprojektowany przez Renatę Kwiatkowską;
- halę sportową Orlen Arena przy placu Celebry Papieskiej 1 (2010 r.), zaprojektowaną przez Henryka

[218] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011*, Ryżyński Wojciech,* s. 225.

[219] Ibid., *Siodłak Marta Joanna,* s. 227.

[220] Ibid*., Kamiński Krzysztof,* s. 210.

Nowackiego[221] i Krzysztofa Nowackiego;
- nowoczesny budynek Kino Nove Przedwiośnie przy ul. Tumska 5, zaprojektowany przez Mirosława Hrynkiewicza (wcześniej w okresie PRL funkcjonował tam kino-teatr „Przedwiośnie");
- budynek usługowo-handlowy przy ul. Tumska 3 (na miejscu dawnego Cocktail-Bar Hortex), zaprojektowany przez Tomasza Królikowskiego;
- nowoczesny budynek Willa Roseta przy ul. Misjonarskiej 1B;
- budynek mieszkalno-handlowy przy skrzyżowaniu ul. Królewieckiej z ul. 1 Maja według projektu Joanny M. Ćwiertak[222] (2012);
- zmodernizowany w 2011 r. biurowiec PKN Orlen przy ul. Chemików 7;
- wielofunkcyjny Cotex Office Centre przy Al. Piłsudskiego 35 (obiekt powstał w 2015 r. w wyniku modernizacji byłego budynku produkcyjnego Zakładów Dziewiarskich Cotex);
- biurowiec Basell Orlen Polyolefins przy ul. Łukasiewicza 39 na terenie Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego;
- budynek Centrum Badawczo-Rozwojowe PKN Orlen na terenie PPP-T (2020 r.).

***

Mimo, że w tysiącletnim Płocku powstało wiele obiektów o architekturze romańskiej, gotyckiej, renesansowej, barokowej, klasycystycznej, secesyjnej i modernistycznej to niestety do dnia dzisiejszego w wyniku zniszczeń wojennych i pożarów oraz nie zawsze prawidłowo wykonanych remontów i modernizacji, większość płockich zabytków historycznych nie prezentuje jednolitego porządku architektonicznego. Szczególnie jest to widoczne na przykładzie bazyliki katedralnej, ale dotyczy to również większości starych kościołów i innych obiektów świeckich. Zmiana stylu architektonicznego istniejących obiektów wynikała zazwyczaj z panującej mody w kolejnych epokach. Jednakże w szeregu przypadkach było to również świadomie projektowanie nawiązujące do starych stylów architektonicznych (neogotyk czy neoklasycyzm) oraz łączenie rożnych porządków w celu uzyskania zamierzonych efektów estetycznych[223].

Większość budowli i obiektów przemysłowych znajduje się w obszarze wielkoprzemysłowym PKN Orlen oraz w kompleksach przemysłowych poszczególnych osiedli Płocka.

Budowle rafineryjne i petrochemiczne w PRL i III RP

Dzielnica przemysłowa „Petrochemia"

Ogromnym skomasowaniem budowli przemysłowych w Płocku jest dzielnica przemysłowa „Petrochemia" (Płock Biała), w której od 1960 r. budowano Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i

[221] Ibid., *Nowacki Henryk,* s. 220.

[222] Ibid., *Ćwiertak Joanna M.,* s. 202.

[223] J. B. Nycek, *Dziesięć wieków architektury Płocka,* s. 13-32 [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy,* s. 13. Cytat: *W architekturze Płocka dominowało budownictwo sakralne, ustępując z czasem już od XIV stulecia obiektom świeckim, zwłaszcza obronnym i mieszkalnym, a potem budynkom użyteczności publicznej. W czasach nam współczesnych pojawiła się, zwłaszcza na obrzeżach miasta, charakterystyczna architektura przemysłowa, związana głównie z przemysłem rafineryjnym i petrochemicznym. Są to przede wszystkim instalacje PKN Orlen, estakady, parki paliwowe.*

Petrochemiczne. MZRiP to duża liczba instalacji rafineryjnych i petrochemicznych oraz park zbiorników surowcowych i poprodukcyjnych. Instalacje te składają się z przemysłowych stalowych i żelbetowych budowli oraz przemysłowych i administracyjnych obiektów kubaturowych (trafostacje, przepompownie, budynki administracyjne, itp.).

Dzielnica Petrochemia stanowiąc przestrzeń produkcyjno-przemysłową składała się z dwóch podstawowych części: rejonu kompleksu instalacji rafineryjnych i petrochemicznych (MZRiP) oraz budowli zaplecza i zakładów przemysłowej produkcji pomocniczej PBP Petrobudowa i części jego przedsiębiorstw podwykonawczych.

Teren Kombinatu podzielono na:

a/ segmenty technologiczne (działki instalacji rafineryjnych i instalacji petrochemicznych);
b/ segmenty magazynowe (działki zbiorników surowcowych oraz produktów paliwowych, gazowych i poliofin);
c/ działki funkcjonalne (chłodnie i osadniki, które znajdują się poza ogrodzeniem zakładu – po południowej stronie ul. Długiej oraz oczyszczalnia ścieków w Maszewie);
d/ elektrociepłownię 250 MW (olejowo-gazową);
e/ jednostki pomocnicze (warsztaty centralne),
f/ infrastrukturę transportową (transport samochodowy wraz z terminalami oraz transport kolejowy z bocznicami zakładowymi i dużej stacji rozrządowej w Proboszczewicach).

Podstawowe budowle przemysłowe to: kolumny technologiczne, estakady, kominy do spalania gazów, chłodnie, zbiorniki żelbetowe, zbiorniki metalowe, itp. W okresie PRL w latach 1964-1989 w kombinacie rafineryjno-petrochemicznym uruchomiono 46 instalacji technologicznych. Funkcję generalnego wykonawcy pełniło wówczas Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku, które koordynowało pracę kilkudziesięciu przedsiębiorstw specjalistycznych.

W związku z zapotrzebowaniem dla procesów technologicznych kombinatu dużych ilości pary technologicznej, ciepłej wody i energii elektrycznej wybudowano wielką Elektrociepłownię 250 MW (olejowo-gazową). Generalnym wykonawcą budowy tego przedsięwzięcia było Przedsiębiorstwo Budowy Elektrowni i Przemysłu Beton-Stal w Warszawie. Należy zaznaczyć, że podstawowym źródłem ciepła dla Płocka jest Elektrociepłownia MZRiP.

Obszar PKN Orlen

W okresie III RP na bazie 13 dzielnic mieszkaniowych i trzech dzielnic przemysłowych (Petrochemia, Kostrogaj Przemysłowy, Kostrogaj – FMŻ) funkcjonujących od lat 80. XX w. utworzono w 1993 r. 15 osiedli i jeden wielkoprzemysłowy – „obszar Petrochemia" (760 ha), który w XXI w. zwyczajowo nazywano „obszarem PKN Orlen”224.

Płocką część koncernu PKN Orlen stanowi Zakład Produkcyjny, w którym obecnie znajduje się ok. 100 instalacji chemicznych (rafineryjnych i petrochemicznych), duża liczba magazynów płynnych

[224] W dniu 7 września 1999 r. w wyniku przejęcia Centrali Produktów Naftowych CPN S.A. przez Petrochemię Płock S.A. powstał Polski Koncern Naftowy S.A., który od 3 kwietnia 2000 r. nosi nazwę PKN Orlen S.A.

surowców oraz produktów płynnych i gazowych, a także ogromna infrastruktura techniczna związana z produkcją, transportem drogowym i kolejowym oraz zarządzaniem.

We wschodniej części obszaru PKN Orlen w Płocku od 2003 r. funkcjonuje spółka joint venture Basell Orlen Polyolefins. Spółka BOP produkuje: (polipropylen (PP), polietylen dużej gęstości (HDPE) i polietylen małej gęstości (LDPE); jest obecnie największym krajowym wytwórcą tworzyw sztucznych (800 tys. ton) .

Rozbudowę i modernizację instalacji rafineryjnych i petrochemicznych w Zakładzie Produkcyjnym PKN Orlen S.A. realizowano zgodnie z założeniami urbanistycznymi i technologicznymi przyjętymi w okresie budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych. MZRiP podzielono na segmenty technologiczne: instalacji rafineryjnych, instalacji petrochemicznych, zbiorników magazynowych, zbiorników gazów płynnych, kotłowni zakładowej, warsztatów centralnych oraz wodno-ściekowy. Powyższy podział jest w miarę możliwości jest kontynuowany.

OTWARTE KOMPLEKSY REKREACYJNO-SPORTOWE

Otwarte kompleksy rekreacji i sportu stanowią część przestrzeni miejskiej związanej głównie z czynnym wypoczynkiem i sportem w terenie. Są to m.in.: place, skwery, stadiony sportowe, boiska szkolne, ogródki działkowe, ogródki jordanowskie, ogródki przedszkolne, plenerowe siłownie, cmentarze, bazary otwarte, ośrodki sportów wodnych, lotnisko, ośrodek wypoczynkowo-sportowy Sobótka i teren ogrodu zoologicznego.

W Płocku historycznie pierwszymi terenami o otwartej zabudowie były średniowieczne place rynkowe, które poza funkcją handlową stanowiły miejsce zbiorowych spotkań oraz były wykorzystywane do rekreacji i wypoczynku. Miasto przez długi okres posiadało dwa rywalizujące rynki handlowe: rynek kanoniczny położony przed pałacem biskupim (obecnie plac Narutowicza, wcześniej lokalizacja pierwszego przygrodzia aglomeracji płockiej) oraz rynek – plac targowy osady powstałej w XIV w wyniku nadania przez księcia praw miejskich na prawie niemieckim w wersji chełmińskiej (obecnie Stary Rynek).

Rynek kanoniczny jako ośrodek handlowy osady biskupiej (pierwszego Starego Miasta) funkcjonował do 1731 r. Natomiast rynek osady mieszczańskiej nowego wówczas miasta, obecnie nazywany Starym Rynkiem działał jako targowisko do 1877 r., gdy zostało ono przeniesione na plac nazwany „Nowym Rynkiem" (teren pomiędzy ówczesnymi Alejami oraz ulicami Królewiecką i Tumską). Oba rynki po zakończeniu funkcji handlowych zostały przekształcone w duże skwery parkowe (place rekreacji i publicznych spotkań). W związku z burzliwymi dziejami Płocka w XIX i XX w. oba rynki często zmieniały nazwy, jak również były wielokrotnie przebudowywane (tworzono nowe ciągi spacerowe wraz z małą architekturą oraz obsadzano nowymi drzewami, krzewami i trawnikami).

Budowniczy Ludwik Mahn odpowiedzialny z rozwój przestrzenny Płocka w latach 1807-1824 stosował nowoczesne rozwiązania urbanistyczne, w tym pozostawiając wolne niezabudowane przestrzenie z widokiem na Wisłę[225]. Dawny plac Panieński (obecnie plac Obrońców Warszawy) stanowił

[225] A. M. Stogowska, *Życie społeczno-gospodarcze 1793-1918* [w:] *Dzieje Płocka,...op. cit.,* t. 2*,* s. 145. Cytat*: Ludwik Mahn zastosował nowoczesne, jak na owe czasy, rozwiązanie przestrzenne placu Kolegialnego* (obecnie placu Obrońców Warszawy)*. Pozostawiając wolną niezabudowaną południową przestrzeń z widokiem na Wisłę, wprowadzając zieleń do miasta na Wzgórzu Tumskim i Dominikańskim.*

wówczas popularne miejsce gier i zabaw ludowych. W pierwszej połowie XIX w. prezes Komisji Wojewódzkiej Płockiej generał Florian Kobyliński gruntownie przebudował i zazielenił plac Panieński, stąd kolejna nazwa od jego imienia – plac Floriański.

Targowisko na Nowym Rynku funkcjonowało do 1965 r., kiedy główne targi miejskie przeniesiono na Kostrogaj oraz w rejon przy ul. Kolejowej (dla lewobrzeżnej dzielnicy Radziwie). W związku z wyburzeniem na Nowym Rynku jatek handlowych (na planie podkowy) oraz wybudowaniu prawie na środku placu dwukondygnacyjnego obiektu rzemieślniczo-handlowego (popularnie nazywanego „Antypodkową") plac ten został podzielony na dwie części. Część południowa Nowego Rynku obecnie stanowi zazieleniony skwerek wypoczynkowy, natomiast część północna – została w latach 1965/1966 przekształcona w plac manifestacji, a obecnie stanowi duży parking, który z uwagi na lokalizację popularnie nazywany jest „placem teatralnym". Na początku lat 90. po rozbiórce wytwórni płyt żelbetowych OWT-67 na os. Łukasiewicza zorganizowano pomiędzy ul. Rembielińskiego i Przemysłową nowoczesne targowisko, które w kolejnych latach znacznie rozbudowano.

W północno-zachodniej części os. „Stare Miasto", przy skrzyżowaniu Al. Kobylińskiego i ul. Topolowej położony jest katolicki cmentarz rzymskokatolicki stary, zwany zabytkowym (z 1780 r.)[226]. Po północnej stronie Al. Kobylińskiego, na południu os. Miodowa, znajduje się zabytkowy cmentarz, tzw. miejski (o ok. sto lat młodszym, z 1876 r.)[227] oraz skwer, gdzie przy skrzyżowaniu Al. Kobylińskiego i ul. Łukasiewicza postawiono pomnik Ignacego Łukasiewicza. W okresie międzywojennym w granicach miasta[228] były dwa cmentarze katolickie i dwa żydowskie oraz cmentarz prawosławny i ewangelicki.

Terenem rekreacyjno-sportowym na os. Kochanowskiego jest utworzony w 2002 r. kompleks lekkoatletyczny przy ul. Sportowej i Kochanowskiego tj. Miejskie Centrum Sportu – Stadion Miejski im. Bernarda Szymańskiego. Wcześniej był to Klub Sportowy Mazovia funkcjonujący pod patronatem Fabryki Maszyn Żniwnych[229]. W 1966 r. oddano do użytkowania stadion ZKS Stoczniowiec przy ul. Kolejowej w Radziwiu (ostatnio został gruntownie zmodernizowany).

W 1972 r. północnej części osiedla Łukasiewicza przy ul. Łukasiewicza 34 zbudowano stadion ZKS Wisła, zaprojektowany został przez Jacka Kwiecińskiego i Janusza Marjańskiego. Obiekt ten w okresie późniejszym nazwano Stadionem Sportowym im. Kazimierza Górskiego, był on kilkakrotnie rozbudowany. Aktualnie w latach 2020-2023 dokonano gruntownej modernizacji, a właściwie zbudowano nowy Stadion Miejski (ORLEN STADION – nazwa komercyjna). Projekt na 15 tys. widzów według koncepcji firmy Bończa Studio Kraków zaprojektowała firma Perbo-Inwestycje Kraków (Jan Łabowicz i Marcin Kulpa), wykonawca – Mirbud SA Skierniewice.

Na os. Kolegialna w latach 1968-1971 we wnęce erozyjnej Wzgórza Sieciecha, w dolnej części skarpy wiślanej w niszy osuwiskowej, wybudowano amfiteatr otwarty na 3 tys. miejsc (ul. Rybaki 15). Został on wykonany według projektu Ignacego Józefa Bladowskiego, Czesława Korgula, Henryka

---

[226] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarz rzymskokatolicki stary,* s.114.

[227] Ibid., *Cmentarz rzymskokatolicki miejski,* s.114-115.

[228] Ibid, s. 148. Cytat: *W 1860 r. obszar gruntów miejskich wynosił 55 włók, 55 morgów i 78 prętów. Pod zabudowaniami było 8,5 włóki ziemi. Ogrody obejmowały 15 morgów. Z ogólnej powierzchni 13 włók 26 morgów i 57 prętów należało do miasta. Reszta to własność skarbu państwa – 16 włók, prywatnych właścicieli – 7 włók. Drogi bite zajmowały 10 morgów. Reszta obszaru była obsiana zbożami i jarzynami.*

[229] J. Kawecki, J. Przyszlak, E. Niemczewski, *Sport i turystyka w Płocku* [w:] *Dziesięć wieków ...op. cit*., s. 184-192.

Sęczykowskiego i prof. Lecha Wysokińskiego. W 2008 r. na tym terenie powstał nowoczesny zadaszony amfiteatr zaprojektowany przez Wojciecha Ryżyńskiego i Magdalenę Sobisiak. Na os. Kolegialna tereny rekreacyjne znajdują się też na placu Jarosława Dąbrowskiego (ostatnio zmodernizowanego) oraz w obszarze skweru przy skrzyżowaniu Al. Jachowicza z nową uliczką, stanowiącą łącznik z ul. 3 Maja (na przedłużeniu ul. 11 Listopada). W południowej części Placu Obrońców Warszawy (przy ul. Kościuszki), postawiony został monumentalny pomnik Władysława Broniewskiego[230]. Tereny rekreacyjne na os. Kochanowskiego: plac Romana Lutyńskiego (przy skrzyżowaniu ulic Bielskiej i Obrońców Westerplatte) oraz rejon cmentarza żydowskiego[231] (przy skrzyżowaniu ulic Mickiewicza i Trauguta). W południowej części os. Trzepowo znajduje się lotnisko Aeroklubu Ziemi Mazowieckiej oraz duży cmentarz komunalny przy Bielskiej[232].

Na os. Wyszogrodzka, niedaleko mostu drogowo-kolejowego, pomiędzy linią kolejową a skarpą wiślaną, funkcjonuje od 1951 r. Miejski Ogród Zoologiczny, który stanowi wyjątkowy teren rekreacji i wypoczynku, w trakcie spacerów można odkryć zadziwiającą florę i faunę. Płockie ZOO powstało z inicjatywy Tadeusza Borkowskiego na terenie parku utworzonego w 1938 r. wzdłuż ul. Norbertańskiej i Kilińskiego (10 ha), a następnie po wojnie powiększonego o 7 ha. W latach 1997-2008 dokonano intensywnej modernizacji Ogrodu (w 2008 r. znajdowało się w nim ok. 3700 zwierząt reprezentujących ponad 320 gatunków).

INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA

Infrastrukturę komunikacyjną miasta tworzą wszelkiego rodzaju systemy: transportowe (drogi kołowe, drogi kolejowe, szlaki wodne)[233] oraz o charakterze usługowym: sieci energetyczne, łączności, wodno-sanitarne i gazowe. Do infrastruktury technicznej zalicza się też: dworce autobusowe, przystanki autobusowe, stacje kolejowe pasażerskie i towarowe, mosty, wiadukty, porty rzeczne oraz obiekty telekomunikacji i poczty.

Drogownictwo jest dziedziną budownictwa zajmująca obiektami komunikacji drogowej, tj. teorią i praktyką budowy oraz eksploatacji dróg. W działalności drogownictwa, analogicznie jak w całym budownictwie, występują cztery podstawowe etapy: projektowanie, budowa, remonty i modernizacja. Zarządzanie drogownictwem obejmuje m.in. organizację prac drogowych oraz letnie i zimowe utrzymanie dróg. Osobnym działem drogownictwa jest organizacja ruchu drogowego.

W drogownictwie rozróżnia się następujące jednostki dróg publicznych[234] i niepublicznych: drogi, ulice, place, ronda, pasaże, sięgacze, ciągi piesze, zaułki, skwery i parkingi. Podstawową jednostką jest

---

[230] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Pomnik Władysława Broniewskiego,* s. 406.

[231] Ibid., *Cmentarz żydowski,* s. 117-118.

[232] Ibid., *Cmentarz komunalny przy ul. Bielskiej,* s. 115.

[233] https: // Infrastruktura_ komunikacyjna_drogowo-kolejowa.

[234] https://www.drogipubliczne.eu. Cytat: *Droga publiczna droga zaliczona jest do jednej z kategorii dróg na podstawie ustawy z dnia 21 marca 1985 roku o drogach publicznych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1693). Drogi publiczne ze względu na stopień dostępności i obsługi przyległego terenu dzielą się na: drogi ogólnodostępne oraz drogi o ograniczonej dostępności*

droga. Pełni ona funkcje komunikacyjne, przeznaczona jest do ruchu i postoju pojazdów oraz przemieszczania się pieszych. Drogą jest zazwyczaj wydzielony pas terenu składający się z jezdni, pobocza i chodnika. Obecnie wzdłuż wielu dróg budowany jest dodatkowy pas dla komunikacji rowerowej (często wykorzystywany również przez użytkowników wykorzystujących miejskie i prywatne hulajnogi elektryczne).

Ulica to droga na terenie zabudowanym lub przeznaczonym do zabudowy (w mieście, osadzie), która zazwyczaj uzyskuje urzędową nazwę własną. W zależności od szerokości i związanej z tym ilości pasów ruchu oraz rodzajem wykonanej nawierzchni może być przeznaczona dla ruchu: pieszego, pieszo-kołowego i kołowego. Wzdłuż ulicy stawiane są budynki: mieszkalne, biurowe, usługowe i przemysłowe, natomiast pod nawierzchnią jezdni lub chodnika zazwyczaj usytuowane są: sieci wodne, kanalizacyjne, gazu, kable elektryczne i telekomunikacyjne. Często teren wzdłuż ulicy jest zazieleniony. Ulice tworzą przestrzeń umożliwiającą kontakty międzyludzkie i wyznaczają obszary o odmiennym sposobie użytkowania oraz stanowią zazwyczaj granice pomiędzy dzielnicami (osiedlami).

Odrębną dziedziną choć ściśle związaną z drogownictwem jest budownictwo konstrukcji mostowych, które jest powiązane z infrastrukturą komunikacyjną. W tych budowlach wyróżnia się cztery podstawowe grupy: mosty (nad rzekami), wiadukty drogowe (nad drogami), wiadukty kolejowe (nad torami kolejowymi) i kładki piesze. Mosty i wiadukty stanowią zazwyczaj w drogownictwie najważniejszy segment, który jest odrębnie projektowany i realizowany.

Liniowym elementem infrastruktury transportu kolejowego jest trasa kolejowa wraz z elementami technicznymi z nimi funkcjonalnie połączonymi. Drogi kolejowe mogą być jedno-, dwu- lub wielotorowe. Droga kolejowa składa się z podtorza i nawierzchni kolejowe, w zależności od warunków terenowych może być położona na nasypie lub w wykopie. Ważną częścią transportu kolejowego są urządzenia trakcji elektrycznej i urządzenia sterowania ruchem.

Śródlądowe drogi wodne dotyczą akwenów, na których z uwagi na warunki hydrologiczne oraz istniejące urządzenia wodne możliwy jest przewóz osób i towarów statkami żeglugi śródlądowej. Szlakiem żeglownym jest pas wody przeznaczony do żeglugi pomiędzy portami lub przystaniami. Głębokość tranzytowa to najmniejsza głębokość drogi wodnej określonego odcinka.

Infrastruktura drogowa wraz uzbrojeniem terenu i energetyką

Realizacja płockiej aglomeracji osadniczej składającej się z grodu z wałami obronnymi na Wzgórzu Tumskim i przygrodzia na południowej części dzisiejszego placu Narutowicza wymagało przeprowadzenia dużych robót niwelacyjnych. Przygrodzie powstało na północ od grodu i przebiegało równolegle do krawędzi skarpy wiślanej (wzdłuż traktu Dobrzyń – Czerwińsk).

(autostrady i drogi ekspresowe). Drogi publiczne ze względu na funkcje w sieci drogowej dzielą się na następujące kategorie: drogi krajowe (własność: Skarbu Państwa), drogi wojewódzkie (własność: samorządu województwa), drogi powiatowe (własność: samorządu powiatu) i drogi drogi gminne (własność: samorządu gminy). Przepisy dla zarządców dróg publicznych oraz dla zarządzających ruchem drogowym wynikają z ustawy o drogach publicznych oraz ustawy: Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2022 r. poz. 988).

Przebieg dróg wewnętrznych przygrodzia i jego połączenie z grodem oraz ciągi komunikacyjne kolejnych faz budowy aglomeracji – w wyniku najazdów i wielokrotnych niwelacji terenu nie zostały zachowane. Natomiast sieć ulic z okresu budowy płockiej aglomeracji według chełmińskiego aktu lokacyjnego z pierwszej połowy XIV w., pomimo dużej przebudowy miasta w okresie regulacji urbanistycznej na przełomie XVIII i XIX w. i jego rozbudowy w okresie późniejszym, w istotnej mierze funkcjonuje do dzisiaj.

W okresie średniowiecza nastąpiło wyodrębnienie się ulic mieszkalnych, handlowych i gospodarczych. Od tego czasu dawny układ urbanistyczny płockiej „starówki" (obszar wewnątrz „Murów Kazimierzowskich") zmienił się nieznacznie, natomiast ulice wielokrotnie zmieniały nazwy. Według ks. prof. Tadeusza Żebrowskiego znaczną część traktów średniowiecznych Płocka można odnaleźć we współczesnej sieci drogowej miasta: „*Wszystkie dziś istniejące szlaki drożne dają się dostrzec już w średniowieczu: są to stare gościńce. /.../ Pierwszy z nich, nadwiślański, jak można przypuszczać, zmierzał do Dobrzynia. Przy nim leżała osada /.../ pod nazwą Ostrowo (albo Ostrowice). /.../ Drugi gościniec wiódł do Sierpca przez Trzepowo, Proboszczewice, Gozdowo, Kurowo. Tu występują dalsze miejscowości tego zasięgu – Lisewo i Lisice. /.../ Gościniec prowadzący z Dobrzynia zbiegł się z drogą wiodącą z Torunia przez Kikół i Karnkowo tu, gdzie dziś ul. Dobrzyńska łączy się z ul. Kazimierza Wielkiego. W tej okolicy stał drewniany kościół św. Filipa i św. Jakuba. Przez jakiś czas, podobnie jak dzisiaj, oba te gościńce biegły razem i rozchodziły się prawie w tym samym miejscu, gdzie ul. Nowowiejskiego oddziela się od ul. Kazimierza Wielkiego. Ulica Kazimierza Wielkiego, dawna Dobrzyńska, biegła do grodu dzisiejszą trasą, z małą różnicą na odcinku między kościołem św. Bartłomieja a grodem, mianowicie ukośnie w stosunku do dzisiejszej ul. Małachowskiego, zostawiając po prawej kolegiatę św. Michała i grunty kościelne z domem biskupim. W czasach przedlokacyjnych trzeba by przyjąć istnienie jeszcze jednej drogi oddzielającej się od gościńca dobrzyńskiego i prowadzącej wzdłuż ulic Zduńskiej, Grodzkiej i Kościuszki. /.../ Za dominikanami, w miejscu gdzie obecnie ul. Misjonarska tworzy rozgałęzienie z drogą publiczną znaną z dokumentu z 1237 roku, prowadzącą do Ośnicy, gościniec do Czerwińska, wymieniony w tymże dokumencie, prowadził ukośnie do dzisiejszych Rogatek Wyszogrodzkich i dalej biegł ulicą tejże nazwy. Przy drodze publicznej stał kościół Norbertanek, przy placu Dąbrowskiego, naprzeciw wieży ciśnień. Ul. Nowowiejskiego to dawny gościniec płoński, który wpadał w ul. Królewiecką, za Bielską, przed Nowym Rynkiem. /.../ Droga biegła dalej ul. 3 Maja i łączyła się z drogą płońską, gdzie dziś zaczyna się ul. Otolińska. /.../ Bramę Bielską zbudowano prawdopodobnie na linii dawnego gościńca sierpeckiego, z niewielkim odchyleniem ku zachodowi"*[235].

W związku z budową Płocka na wysokiej skarpie utrudniony był pobór wody z Wisły, przy czym strumyki przebiegające przez teren obecnego starego miasta z czasem wysychały, stąd wodę pitną czerpano głównie ze studni. W akcie lokacyjnym Płocka z 1237 r. zawarta jest informacja o dwóch studniach. W okresie panowania króla Jana Olbrachta w 1496 r. miasto uzyskuje przywilej budowy wodociągów. W 1534 r. burmistrz Jan Alantsee rozpoczął budowę wodociągu czerpiącego wodę z ujęcia, na dopływającej do Wisły, rzece Brzeźnicy[236]. W 1556 r. na polecenie królowej Bony Sforza d'Aragona (1494-1557) starosta płocki Andrzej Sieprski (1494-1572) wykonał most drewniany przez fosę, łączący wzgórze zamkowe (wówczas Ostrów Tumski) z płocką płocką osadą miejską[237].

---

[235] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.* [w:] *Dzieje Płocka,* t. 1*,* ***...op. cit.,*** s. 47-49.

[236] ks. M. M. Grzybowski, *Dzieje wodociągów i kanalizacji w Płocku 1892-1992*, Płock 1992.

[237] S. M. Szacherska, *Płock za Jagiellonów...op. cit.,* s. 106.

Do ulic, które najwcześniej przestały istnieć należy ul. Nadwiślańska, jej podstawową zabudowę zniszczył w 1545 r. pożar, natomiast w XVIII w. w wyniku erozji zboczy skarpy wiślanej duża część ulicy osunęła się do Wisły. Usuwiska skarpy wiślanej dotyczyły również Wzgórza Tumskiego, co spowodowało, iż część budowli zamkowych osunęła się do rzeki.

Żywot Płocka jako miasta średniowiecznego z potężnymi murami warownymi zakończył się w pierwszej połowie XIX w. Powstały nowe ulice, jak przykładowo wzdłuż dawnej fosy i murów obronnych – ulica Nowa, późniejsza jej nazwa Szeroka (obecnie Kwiatka)[238]. Ulica ta wraz z nowymi ulicami Tumską i Kolegialną połączyła starą zabudowę z nową dzielnicą realizowaną wokół placu Panieńskiego (obecnie placu Obrońców Warszawy). W pobliżu wybudowanego więzienia zlokalizowano budynek poczty, skąd odchodziły dyliżanse do Warszawy i Torunia.

Nowy układ przestrzenny miasta rozpoczęty w czasie zaboru pruskiego był kontynuowany w okresie Królestwa Polskiego oparciu o plan realizacyjny z 1823 r. Rozbudowa miasta wiązała się z koniecznością wytyczenia nowych ulic, sieci kanałów, studzien, pomp i wodociągów, zieleni miejskiej, oświetlenia ulic, ich wybrukowania[239]. W 1825 r. przy ówczesnych ważnych drogach wyjazdowych do Dobrzynia, Bielska, Płońska i Warszawy powstały cztery pary rogatek. Pierwszy most przez Wisłę w Płocku powstał w latach 1836-1838, był to most sezonowy na łodziach. Przeprawa przez Wisłę stanowiła wzdłuż obecnej ul. Krakówka[240] początek traktu z Płocka do Łęczycy oraz traktu wzdłuż lewobrzeżnej Wisły do Włocławka.

W 1860 r. w Płocku było 27 ulic[241]: Dobrzyńska (obecnie – Kazimierza Wielkiego), Zduńska (wcześniej – Knapska), Bielska[242], Jerozolimska, Synagogalna, Tylna (Staromiejska), Szeroka (Kwiatka), Kolegialna[243], Grodzka[244], Jezuicka (Małachowskiego), Piekarska (wcześniej – św. Trójcy), Teatralna, Tumska[245], Więzienna (Sienkiewicza), Królewiecka, Warszawska (Kościuszki i Warszawska)[246], Dominikańska (1 Maja), Aleksandryjska (plac Obrońców Warszawy), Misjonarska, Płońska (Padlewskiego), Ostatnia, Mostowa, Nadwiślańska (Mostowa)[247], Parowa, Błonie (Gradowskiego), Okopowa (Okrzei) i Aleje (al. Kilińskiego, Al. Jachowicza i Al. Kobylińskiego, ul. Topolowa). Do dzisiaj

[238] G. Nowak-Dąbrowska, *Okno na Kwiatka, Ulica Józefa Kwiatka w Płocku od początku XIX w. do 1939 roku – ludzie i zabudowa,* Płock 2019.

[239] A. M. Stogowska*, Życie społeczno-gospodarcze Płocka w latach 1793-1818...op. cit.,* s. 147.

[240] Ibid., s. 142-144.

[241] Ibid., s. 148.

[242] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Ulica Bielska,* s. 507-508.

[243] Ibid., *Ulica Grodzka,* s. 508.

[244] Ibid., *Ulica Kolegialna,* s. 508-509.

[245] Ibid., *Ulica Tumska,* s. 511-512.

[246] Ibid., *Ulica Kościuszki,* s. 509-510.

[247] Ibid., *Ulica Mostowa,* s. 510-511.

nie przetrwały stare ulice, jak: Żabska (łącząca Nadwiślańską z Dobrzyńską), Szewska, Marii Magdaleny (biegnąca w pobliżu klasztorów norbertanek i dominikanów), Cegielniana (prowadząca do cegielni) oraz św. Łukasza i św. Idziego (połączone z Cegielnianą)[248].

W związku z poważnymi trudnościami w mieście w zakresie dostaw wody (mała liczba i to mało wydajnych studni) powodowała, iż dotychczas większość mieszkańców czerpała wodę z Wisły, stąd dla miasta w końcu XIX w. najważniejszą inwestycją były wodociągi. W 1892 r. w wyniku przeprowadzonego przetargu moskiewski inżynier Selewk Chessin rozpoczął budowę nowoczesnej sieci wodociągowej długości ok. 5 km ze stacją pomp i filtrów w ujęciu wody z Wisły „Rybaki"[249]. W ramach tego przedsięwzięcia w 1894 r. zbudowano pięciokondygnacyjną wieżę ciśnień[250] ze zbiornikiem na wysokości 24 m o pojemności ok. 100 m^2 przy ul. Warszawskiej (obecnie plac Dąbrowskiego).

Pierwsza żarówka elektryczna zabłysnęła w Płocku w 1894 r. dzięki wytworzeniu energii elektrycznej z dynamomaszyny obsługującej silnik parowy młyna wybudowanego na posesji znajdującej się na terenie dzisiejszego ZOO. Następnie w 1996 r. Stanisław Mogenta wyposażył zakład masarski usytuowany w Domu Pod Trąbami instalację elektryczną zasilaną z własnego generatora, napędzanego silnikiem gazowym. Od 1998 r. kolejnymi inwestorami płockiej energetyki byli Stanisław i Józef Górniccy (ojciec i syn), którzy w 1908 r. wybudowali elektrownię, natomiast w latach 1923-1924 zmodernizowali i rozbudowali sieci energetyczne, w tym pobudowali linię elektryczną do Radziwia[251]. Rada Miasta Płocka jako nowy inwestor miejskiej energetyki w latach 1927-1929 wybudowała w Radziwiu nowoczesną elektrownię, linię zasilającą 6 kV, stacje transformatorowe, sieć niskiego napięcia oraz sieć oświetlenia ulicznego.

W 1872 r. przy końcu północnej części ul. Tumskiej wytyczono Nowy Rynek[252]. Po wybudowaniu ciągu drewnianych hal handlowych w kształcie podkowy przeniesiono bazar ze Starego Rynku. Na krótko przed wybuchem I wojny światowej w 1914 r., wprowadzono do miasta elektryczne oświetlenie ulic, chociaż już w latach 20-tych XIX w. miasto posiadało oświetlenie gazowe. W czasie I wojny światowej w maju 1916 r. wojska niemieckie wybudowały stały drewniano-stalowy most drogowy przez Wisłę (popularnie nazywany wojennym).

W latach 1936-1937 zbudowano ul. Nowomostową (ówczesna nazwa) jako drogę dojazdową z placu Narutowicza do budowanego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę. W końcu 1938 r. wraz z wybudowaniem tej przeprawy mostowej w głębokim wykopie wykonano ul. Mostową, która połączyła nowy most z al. Kilińskiego.

***

W czasach PRL miasto rozwijało się pasmowo prawie równolegle do Wisły – głównie wzdłuż ulic: Dobrzyńskiej, Al. Kobylińskiego, Al. Jachowicza i Otolińskiej oraz Kazimierza Wielkiego, Nowowiejskiego, Kwiatka, Kolegialnej i Wyszogrodzkiej. Plan ogólnego zagospodarowania

[248] T. Borkowski, *Płockie ulice, place i parki,* s. 94-96 [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969.

[249] A. M. Stogowska*, Życie społeczno-gospodarcze Płocka,...op. cit.,* s. 188-189. Cytat: *Zarządzaniem i eksploatacją wodociągów zajęło się utworzone w 1894 r. Towarzystwo Wodociągów Płockich.*

[250] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Wieża ciśnień,* s. 523-524.

[251] K. Bolesta- Modliński, *Jak oświetlano Płock przed 100 laty,* s. 3-4 [w:] *Historia i współczesność elektroenergetyki na Mazowszu Płocki,* Praca zbiorowa, Płock 1998.

[252] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Ulice nieistniejące i ważniejsze zmiany w nazewnictwie,* s. 512-516.

przestrzennego, opracowany w 1961 r. przez warszawski zespół pod kierunkiem arch. Aleksandry Wrońskiej stał się podstawą przebudowy miasta. W większości tematów dotyczących budowy dzielnic i dróg został zrealizowany, przy czym dotychczas nie wykonano przełożenia linii kolejowej poza centrum miasta oraz nie powstał most kolejowy południowo-wschodni. Natomiast z małymi korektami wybudowano obwodnice (w zasadzie pół-obwodnice): małą (m.in. ul. Mickiewicza, Tysiąclecia, Miodowa, Prezydenta Mościckiego) oraz średnią (m.in. Chopina, Narodowych Sił Zbrojnych, Batalionów Chłopskich, Gałczyńskiego).

Zasadnicze zmiany dotyczące rozbudowy Płocka związane były z budową MZRiP, do którego wybudowano trzy dojazdy z mostami przez rz. Brzeźnica (wzdłuż ulic: Kazimierza Wielkiego, Dobrzyńskiej i Łukasiewicza). W połowie 1964 r. zbudowano most nad jarem rzeki Brzeźnica wzdłuż ul. Dobrzyńskiej. W kilka lat później powstał kolejny most nad tym jarem (wzdłuż nowej ul. Łukasiewicza). Po gruntownej modernizacji w 1997 r. most ten otrzymał nazwę Płockiego Czerwca 1976 r. Trzeci most przy ujściu Brzeźnicy do Wisły w ciągu ulic: Kazimierza Wielkiego i Szpitalnej był kilkakrotnie wzmacniany, gdyż tego wymagał transport ciężkich elementów konstrukcji stalowych od portowego nadbrzeża Wisły do MZRiP.

Nowatorską inwestycją drogową w okresie PRL była przebudowa ul. Tumskiej na ulicę o ruchu pieszym, ćwierć wieku później w III RP – ponownie wykonano przebudowę tej ulicy łącznie z uzbrojeniem terenu. Obecnie jest wizytówka miasta[253].

***

W okresie PRL nastąpiła rozbudowa ulic oraz sieci miejskich wodno-kanalizacyjnych. W okresie 1945-1990 długość ulic zwiększyła się od 51 km do 183,7 km, sieć wodociągowa od 29,6 km do 228,5 km, natomiast sieć kanalizacyjna – z 22 km do 186,8 km. Równocześnie począwszy od 1967 r. wybudowano ciepłociągi (z elektrociepłowni w MZRiP) – 31,5 km, natomiast począwszy od lat 80. – 58,3 km miejskiej sieci gazowej. Na prawym brzegu Wisły w 1968 r. powstało nowe ujęcie wody Grabówka (czerpnia i zbiornik o pojemności 37 tys. m^2 służący do osadzania piasku i zawiesin naniesionych przez rzekę) oraz Stacja Uzdatniania Wody przy ul. Górna. W związku z powodzią w 1981 r. wybudowano wały przeciwpowodziowe, które obecnie zabezpieczają istniejący zbiornik. Drugim źródłem wody dla Płocka są studnie głębinowe, które są zlokalizowane w obszarze SUW przy ul. Górnej 56b oraz w sąsiedniej miejscowości Borowiczki-Pieńki.

W okresie III RP nastąpiła kolejna intensywna rozbudowa ulic oraz sieci miejskich wodno-kanalizacyjnych. W okresie 1990-2005 długość ulic zwiększyła się od 183,7 km do 286 km, sieć wodociągowa od 228,5 km do 392,6 km, sieć kanalizacyjna – z 186,8 km do 227,1 km, sieć ciepłociągów od 31,5 km do 35,1 km, natomiast sieć gazowa od 58,3 km do 123,7 km.

W związku z powiększeniem lewobrzeżnego Płocka Wodociągi Płockie w 1988 r. przejęły SUW w osadzie Góry (obecnie os. Góry). W wyniku jego przebudowy i modernizacji w 2021 r. w zamontowano nowoczesny układ technologiczny uzdatniania wody, którego zdolność produkcyjna wynosi 2200 m^3/dobę.

W latach 2017-2021 Spółka Wodociągi Płockie przeprowadziła program kompleksowej modernizacji pn. „Zapewnienie zaopatrzenia bezpieczeństwa w wodę mieszkańców Płocka". Zdolność produkcyjna SUW przy ul. Górna w prawobrzeżnym Płocku wynosi 40 000 m^3/dobę, natomiast obecnie średnie zapotrzebowanie – ok. 16 000 m^3/dobę[254].

---

[253] *Dwa wieki Tumskiej. Wczoraj, dziś, jutro..., Opracowanie zbior.,* Płock 2010.

[254] K. Buczkowski, *Wodociągi Płockie – 130 lat w służbie miasta,* „Notatki Płockie" 2022, nr 4, s. 14.

Według obecnego wiceprezesa Wodociągów Płockich Krzysztofa Buczkowskiego: „Płock był jednym z pierwszych miast w Polsce, które kompleksowo rozwiązało problem oczyszczania ścieków". Do 1974 r. ścieki miejskie w zasadzie spływały bezpośrednio do Wisły i Brzeźnicy. Oczyszczalnia ścieków dla miasta została wybudowana w 1974 r. nad Wisłą na północ od Płocka w pobliskim Maszewie. Oczyszczalnia ta była wielokrotnie przebudowywana, rozbudowywana i modernizowana: 1/ w 1995 r., 2/ w latach 2009-2010 i 3/ od 2011 r. do 2013 r., gdy wyeliminowano stosowanie drogich koagulantów chemicznych oraz poprawiono jakość odpadów technologicznych; rozpoczęto też produkcję środka poprawiającego właściwości gleby. Według danych na koniec 2021 r. przepływ dobowy ścieków wyniósł 20 759 m^3. Przeprowadzona modernizacja oczyszczalni oraz przerzut ścieków kolektorem pod dnem rzeki z lewego na prawy brzeg Wisły umożliwiła likwidację czterech małych oczyszczalni, których eksploatacja była nieopłacana.

W Płocku funkcjonują dwa typy kanalizacji: ogólnospławna (ścieki bytowo-gospodarcze, przemysłowe oraz wody opadowe) i rozdzielcza, gdzie następuje oddzielenie wód opadowych od ścieków sanitarnych. Na terenie miasta zbudowano 53 pośrednie przepompownie, które tłoczą ścieki kolektorami do bezpośrednich dwóch przepompowni (przy ul. Jasnej oraz przy Szpitalu Wojewódzkim), skąd rurociągami tłocznymi przesyłane są do komory rozprężnej przy ul. Szpitalnej, a następnie grawitacyjnie do oczyszczalni. W 2015 r. powstała oczyszczalnia wód opadowych z wylotem do rz. Brzeźnicy dla osiedli Stare Miasto i Skarpa[255]. Obecnie Wodociągi Płockie i PKN Orlen wspólnie realizują projekt zmierzający do praktycznego wykorzystania modelu Gospodarki Obiegu Zamkniętego[256] (GOZ)"[257]. Zakończenie projektu planowane jest na koniec 2025 r.

***

W okresie od listopada 1997 r. do września 1998 r. prowadzono modernizację nawierzchni Starego Rynku. W 2000 r. Stary Rynek ozdobiła fontanna „Afrodyta". Po wyburzeniu wytwórni prefabrykatów przy ul. Rembielińskiego na osiedlu Łukasiewicza powstało duże Targowisko Miejskie.

W ostatnich latach miejskie służby drogowe były skoncentrowane na kompleksowej modernizacji głównych tras przelotowych oraz usprawnieniu ruchu komunikacyjnego w mieście. Nastąpił duży wzrost inwestycji drogowo-mostowych. W ramach realizacji budownictwa drogowego dokonano wymiany dużego zakresu miejskiego uzbrojenia terenu, wymiany wielu podziemnych ciągów instalacji wodno-kanalizacyjnych, ponadto wykonano też duży zakres ścieżek rowerowych.

Szczególnie ważną dla miasta inwestycją infrastruktury komunikacyjnej Płocka była budowa ul. Mazowieckiego i Trasy północno-zachodniej. Ulica Mazowieckiego została wykonana jesienią 2014 r., połączyła ul. Wyszogrodzką z ul. Otolińską. Wykonanie trasy północno-zachodniej zakończono w 2018 r. Inwestycja ta była realizowana etapami. Pierwszy odcinek połączył rondo w ul. Otolińskiej z ul. Bielską, a w zasadzie z węzłem „Bielska" (powstało ok. 7,2 km nowych dróg). Odcinek drugi o długości ok. 2 km połączył węzeł „Bielska" z ul. Długą, przy czym łącznie z drogami serwisowymi i technologicznymi powstało ok. 5,3 km dróg. Na tym odcinku wykonano trzy mosty drogowe i jeden wiadukt kolejowy. Budowa tej trasy była m.in. finansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020.

---

[255] Ibid., s. 15.

[256] Ibid., s. 16.

[257] https://www.europarl.europa.eu/news/pl. GOZ (Gospodarka Obiegu Zamkniętego) – gospodarka cyrkularna - model biznesowy, który dąży do minimalizacji zużycia surowców przy jednoczesnej minimalizacji powstawania odpadów lub do ich ponownego wtłoczenia w cykl produkcji.

Należy zaznaczyć, iż ul. Mazowieckiego, Trasa północno-zachodnia oraz Trasa im. Popiełuszki tworzą „dużą", nieco skorygowaną obwodnicę z planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Aleksandry Wrońskiej z 1961 r.[258] Głównym zadaniem tego przedsięwzięcia było wyprowadzenie „ciężkiego" ruchu transportowego z miasta, umożliwienie bezpiecznego transportu pojazdom z ładunkami niebezpiecznymi z i do Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen oraz otworzenie nowych terenów inwestycyjnych na północy Płocka.

Rondo im. Wojska Polskiego usytuowane wzdłuż ul. Wyszogrodzkiej (pomiędzy os. Podolszyce Północ i os. Podolszyce Południe) oraz na mostowej Trasie im. Popiełuszki i ul. Mazowieckiego stało się najważniejszym węzłem drogowym w mieście. Węzeł ten funkcjonujący dotychczas głównie na centralnej trasie średnicowej łączącej zachodnie i wschodnie osiedla po prawej stronie Wisły znalazł się na dużej obwodnicy miasta. W związku z przekazaniem ostatnio do eksploatacji trasy północno-zachodniej obwodnica ta obecnie łączy osiedla prawobrzeżne i lewobrzeżne, tj.osiedla północne z osiedlami południowymi. Ponadto ułatwia komunikację pomiędzy północną strefą przemysłową (PKN Orlen, Bassel Orlen Polyolefins, Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny) wraz z obszarem przemysłowym Kostrogaju i Trzepowa – ze strefą osiedli, stanowiących „sypialnię miasta".

***

Pod nazwą Kompleks Instalacji Rafineryjno-Petrochemicznych w Płocku przyjęto nazywać ogrodzony teren północnej części Płocka zajmowany obecnie przez Zakład Produkcyjny Polskiego Koncernu Naftowego Orlen S.A. (wcześniej przez MZRiP) oraz Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. (BOP). Kompleks ten stanowi obecnie zwartą zabudowę „dzielnicy-miasteczka wielkoprzemysłowego", zawierającego prawie 100 instalacji chemicznych wraz z rozbudowaną siecią dróg zakładowych[259] (z rurociągami technologicznymi w muldach i na estakadach), posiada też sieć dogodnych połączeń drogowych i kolejowych z innymi ośrodkami przemysłowymi w kraju. Jest też głównym węzłem w zakresie transportu podziemnymi rurociągami surowców i produktów naftowych w kraju, będących w gestii Grupy Kapitałowej PERN[260].

***

Nazewnictwo ulic i placów w wyniku decyzji władz samorządowych oraz poleceń zaborców i władz centralnych ule-gało ciągłym zmianom. Przykładowo: aleja Kilińskiego (południowa część dawnej drogi o nazwie Aleje), Aleje Jachowicza (wschodnia część dawnej drogi – Aleje), Aleje Kobylińskiego (zachodnia część dawnej drogi – Aleje), odcinek ul. Sienkiewicza pomiędzy 1 Maja i Misjonarską (jako dawna ul. Sądowa), Słoneczna (dawniej Świerczewskiego), Synagogalna (dawna Żydowska), Zduńska (kolejne nazwy: Knapska, Sukiennicza), Nowy Rynek (kolejne nazwy: Nowy Rynek, plac Manifestacji), plac Narutowicza (dawne nazwy: plac Kanoniczny, Rynek Kanoniczny), Plac Obrońców Warszawy

[258] Z. Sokołowski, *Rozwój przestrzenny Płocka,* s. 29-37 [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969.

[259] Nazewnictwo dróg zakładowych na terenie Płockiego Kompleksu Rafineryjno-Petrochemicznego bazuje na oznaczeniu działek poziomych (wschód-zachód) cyframi arabskimi, natomiast działek pionowych (północ-południe) – literami alfabetu łacińskiego. Przykładowo główna droga prowadząca od bramy nr 1 w kierunku do starej elektrociepłowni nosi nazwę 7-8, generalnie po jej północnej stronie wybudowano instalacje rafineryjne, natomiast po stronie południowej – instalacje petrochemiczne.

[260] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, Projektanci, Wykonawcy,* s. 145.

(kolejne nazwy: Plac Panieński, Frauer-Platz, Wilhelm-Platz, Kollegien-Platz, Plac Floriański, Plac Marszałka Józefa Piłsudskiego), Stary Rynek (kolejne nazwy: Rynek,
Stary Rynek, plac M. Nowotki)[261]. W zasadzie zmiany dotyczyły prawie wszystkich ulic, gdyż Niemcy w czasie okupacji hitlerowskiej nadawali prawie wszystkim ulicom nowe niemieckie nazwy. Wcześniej w okresie zaboru rosyjskiego polskie nazwy pisano cyrylicą, przy czym część ulic otrzymała nazwy rosyjskie.

W związku z ustawą z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego[262] Rada Miasta Płocka zmieniła nazwy następujących jedenastu ulic: Gwardii Ludowej (na Narodowych Sił Zbrojnych), Zygmunta Wolskiego (na Stanisława Zgliczyńskiego), Zygmunta Rogowskiego (na św. Floriana), Stanisława Sołdka (na Żeglarską), Mariana Puchalskiego (na św. Zygmunta), Stefana Szczepańskiego (na Wacława Milkego), Stanisława Wiśniewskiego (na Jerzego Pniewskiego), Władysława Mazura (na Władysława Nowickiego), Franciszka Zubrzyckiego (na Andrzeja Drętkiewicza), Jana Wilczyńskiego (na gen. Stanisława Maczka) i Jana Orlińskiego (na Stanisława Siennickiego)[263]. W wyniku decyzji Wojewody Mazowieckiego z dnia 13 grudnia 2017 r. zmieniono dodatkowo nazwy dwóch płockich ulic: ul. Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego na ul. Braci Jeziorskich i ul. 21 Stycznia na ul. Tadeusza Gajcego[264].

Infrastruktura kolejowa

Na rozwój gospodarczy Płocka w dwudziestoleciu międzywojennym negatywnie wpływał brak komunikacji kolejowej oraz odpowiednio utrzymywanych międzywojewódzkich dróg kołowych, co utrudniało efektywne kontakty gospodarcze z resztą kraju. Historia płockich dróg kolejowych rozpoczęła się 15 stycznia 1922 r., gdy otwarto odcinek 1-torowy Kutno – Płock Radziwie (46 km). W dniu 19 listopada 1934 r. uruchomiono 35 km 1-torowy odcinek Płock – Sierpc[265], natomiast w końcu 1938 r., po wybudowaniu przez Wisłę mostu drogowo-kolejowego, dobudowano brakujący 6,5 km odcinek Płock – Płock Radziwie.

Obecnie linia kolejowa Kutno-Brodnica łączy Płock z węzłami w Kutnie i Sierpcu. W prawobrzeżnej części miasta znajduje się dworzec kolejowo-autobusowy, natomiast w lewobrzeżnej części miasta – stacja PKP Płock Radziwie. Linie kolejowe dochodzą do następujących zakładów przemysłowych: 1/ Zakład Produkcyjny PKN Orlen, 2/ Centromost – Stocznia Rzeczna, 3/ CNH Polska i 4/ obszar dawnego zaplecza PBP Petrobudowa (pomiędzy ul. Zglenickiego a dawnym MZRiP). Z Płocka odjeżdżają pociągi do Warszawy Wschodniej. Wcześniej pociągi kursowały również do Katowic, Gdyni, Sierpca i Kutna. Płock obsługiwały Koleje Mazowieckie i PKP.

---

[261] T. Borkowski, s. 94-95, [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* Płock 1969.

[262] Ustawa z 1 IV 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki, (Dz.U. 2017).

[263] P. Gryszpanowicz, *Wstęp,* s. 7-11 [w:] *Leksykon nazw płockich ulic,* Płock 2016.

[264] Decyzja Wojewody Mazowieckiego z dnia 13 XII 2017 r., (Dz. Urz. Woj. Maz. 2017).

[265] F. Dorobek, *Radziwie,* s. 71-74,[w:] *Dziesięć wieków ...op. cit.*

***

Budowa linii kolejowej przez Płock wymagała wykonania szeroko zakrojonych robót makroniwelacyjnych. W Płocku lewobrzeżnym torowisko wykonano na wysokim nasypie, natomiast w prawobrzeżnej części miasta – w głębokim wykopie. Przebieg trasy linii kolejowej w prawobrzeżnej części miasta początkowo przebiega równolegle do Wisły a następnie poprzez wybrzuszenie w obecnych osiedlach Wyszogrodzka i Międzytorze oraz wzdłuż południowo-zachodniej granicy os. Trzepowo przecina ul. Bielską i dalej równolegle do niej przebiega w kierunku północnym (do Sierpca).

Najważniejszą płocką inwestycją okresu dwudziestolecia międzywojennego było oddanie w 1938 r. stałego stalowego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę. Była to największa w kraju inwestycja infrastruktury komunikacyjnej. Most drogowo-kolejowy przez Wisłę, w czasie II wojny światowej był dwukrotnie burzony. Po wojnie został odbudowany w 1950 r. Na początku 1965 r. oddano do eksploatacji nowy dworzec PKP przy ul. Chopina, który ostatnio po przeniesieniu dworca PKS w rejon dworca PKP w wyniku gruntownej modernizacji i przebudowie użytkowany jest jako wspólny dworzec PKP/PKS. W 1984 r. zakończono elektryfikację linii kolejowej Kutno – Płock. Obszar terenów kolejowych w osiedlach wyznacza przebieg trasy linii kolejowej i jej bocznic w granicach miasta.

Infrastruktura rzeczna

Od najwcześniejszych wieków trakty drogowe i szlaki wodne na spławnych rzekach umożliwiały ludzkości przemieszczanie i handel wymienny. Rzeka Wisła przez prawie całe tysiąclecie znacząco wpływała na rozwój gospodarczy i polityczny Polski, w tym również Płocka. W przeszłości stanowiła ważny wodny trakt handlowy i komunikacyjny oraz posiadała istotne znaczenie w wyżywieniu mieszkańców (rybołówstwo, młynarstwo). Budowa płockiego grodu w drugiej połowie X w. wynikała m.in. z konieczności ochrony starodawnego węzła komunikacyjnego, jakim było skrzyżowanie traktu lądowego z Rusi do Wielkopolski i Pomorza z drogą wodną na Wiśle łączącą Małopolskę z Bałtykiem[266].

Od wczesnego średniowiecza w okresie nawigacyjnym nurt rzeki był wykorzystywany do spławiania drewna, produktów rolnych i różnych towarów do Gdańska oraz miast położonych w dolnym biegu rzeki. Do początku XIX w. towary na tratwach i łodziach spławiano w dół rzeki, natomiast w drodze powrotnej w górę rzeki – łodzie zazwyczaj holowano z lądu pod prąd. Na rzece pojawiały się galary, szkuty i baty. Transportem wodnym indywidualnym i masowym zajmowali się flisacy.

---

[266] W. Szafrański, L. Zygner, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów* [w:] *Dzieje Płocka,* t. 1, ***...op. cit.,*** s. 26 i 30. Cytaty: *Na dnie pradoliny rzecznej osadnictwo skupiło się na oblanej rozlewiskami nurtu Wisły, Kępie Radziwskiej, którędy wiodła przeprawa przez tę rzekę. /.../ Rozwojowi wymiany sprzyjało dogodne położenie późniejszego miasta na węźle komunikacyjnym krzyżujących się szlaków tranzytowych w miejscu przeprawy przez Wisłę. Tędy wiódł szlak z ziemi sieradzko-łęczyckiej i od gnieźnieńskich Polan przez Kujawy ku obszarom zasiedlonych przez Bałtów, Prusów, Jaćwingów i w stronę najbliższych grodów ruskich Drohiczyna i Brześcia. Przez Płock prowadziła też droga z Gdańska na Ruś Kijowską, uczęszczana w X w. przez kupców arabskich.*

W 1827 r. nastąpił początek funkcjonowania żeglugi parowej na Wiśle. Dużą dynamiką rozwoju wykazała się płocka firma „Żegluga Parowa na Wiśle Sp. z o.o., Stanisław i Józef Górniccy (ojciec i syn)", której działalność trwała od schyłkowych lat XIX w. do lat 30. XX w. Podstawowym obszarem działalności spółki była obsługa żeglugi pasażersko-towarowej i holowniczej na trasie Warszawa-Gdańsk i Kazimierz-Gdańsk, przy czym ważną pozycję stanowił ruch pasażerski Płock-Warszawa.

W okresie II RP zrealizowano do października 1937 r. budowę w Płocku nowoczesnego największego w kraju portu rzecznego (43,5 ha), który zawierał 5 basenów z nabrzeżami, dźwigami i bocznicą kolejową. Po II wojnie światowej w PRL-u natychmiast przystąpiono do likwidacji zniszczeń i uporządkowania terenu portu. Do lat 60. XX w. Wisła odgrywała ważną rolę transporcie masowych materiałów oraz w ruchu pasażerskim do Warszawy i Włocławka. W okresie późniejszym znaczenie rzeki w transporcie sukcesywnie malało, sprowadzało się głównie do przewozu ciężkich konstrukcji stalowych i zbiorników dla MZRiP oraz dla wywozu taboru wodnego produkowanego przez Płocką Stocznię Rzeczną (obecnie od 1998 r. – przez spółkę Centromost – Stocznia Rzeczna). W celu usprawnienia ciężkiego wiślanego transportu do MZRiP wybudowano niedaleko ujścia rz. Brzeźnica port-nadbrzeże. Obecnie Wisła jako szlak wodny praktycznie funkcjonuje okresowo.

***

W przeszłości Wisła jako duża rzeka stanowiła poważną przeszkodę w transporcie drogowym. Początkowo wymagała przeprawy na drugi brzeg na łodziach, a przy niskich stanach wody rzeka była przekraczana – w bród. Z czasem zaczęto budować konstrukcje mostowe składające się z: podpór skrajnych (przyczółków), podpór pośrednich (filarów) i ustroju nośnego (przęseł). W przeszłości mosty były wykonywane głównie z drewna, kamieni i cegieł, natomiast przy dużych rozpiętościach – jako konstrukcje „łyżwowe" (na łodziach). Obecnie mosty są zazwyczaj obiektami żelbetowymi i stalowymi.

***

Pierwszy most przez Wisłę w Płocku powstał w latach 1836-1838, został zaprojektowany przez inż. Frankowskiego i generalnego inspektora komunikacji ppłk. Teodora Urbańskiego. Most miał długości 635 m i szerokości 14 m, był sezonowym mostem pływającym, użytkowanym z wyłączeniem okresu zimowego[267]. Przeprawę tę składającą się z dużych drewnianych 27 tafli, ustawionych na 38 łyżwach (tj. 17 metrowych łodziach o szerokości 5 m) wybudował hydrolog Marek Lajourdie (1797-1881)[268]. Był to francuz, który po otrzymaniu obywatelstwa Królestwa Polskiego został oddelegowany do Płocka, a po wybudowaniu mostu do użytku zdecydował się zamieszkać w Radziwiu na stałe i zajmował się początkowo konserwacją mostu, a następnie sprawował urząd inżyniera Wisły[269].

W określonych godzinach most był rozpinany dla przepuszczenia tratew, berlinek, galarów, a później również statków parowych. Około 1887 r. po blisko 50 latach użytkowania został sprzedany na rozbiórkę, a na jego miejsce powstał nowy podobny most sezonowy – na pontonach obitych blachą stalową. Z chwilą wybuchu I wojny światowej most został spalony przez ustępujące wojska rosyjskie, a następnie odbudowany i kolejny raz spalony przez Rosjan w lutym 1915 r.[270]

---

[267] P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty na Wiśle*, Płock 2017, s. 9-14.

[268] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Marek Lajourdie*, s. 278.

[269] W. Robak, *Jan Marek Róża Lajourdie – człowiek, który ujarzmił wielką rzekę,* s. 85-92 [w:] *Płock historiami ludzi opisany*.

[270] W. Koński, *Historia płockich mostów na Wiśle,* s. 8-14 [w:] *Mosty Płocka. Historia i przyszłość,* wyd. SSKBM „Ratunek dla Płocka", Płock 1998, s. 8-9.

W okresie I wojny światowej w dniu 6 maja 1916 r. Niemcy wybudowali most o długości 656 m o 16 przęsłach stalowych wspartych na 15 drewnianych filarach do połowy obitych blachą. Była to pierwsza w Płocku stała przeprawa mostowa popularnie nazywana „mostem wojennym”[271]. Najważniejszą płocką inwestycją w latach II RP oraz jedną z ważniejszych w kraju w dwudziestoleciu międzywojennym była budowa w latach 1936-1938 stałego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę[272]. Z uwagi na ponad dziesięciometrową różnicę poziomów między brzegami Wisły (podłużny spadek 1,4% w kierunku Radziwia) – to przedsięwzięcie było skomplikowane, zarówno w fazie projektowania, jak i realizacji. Projekt wstępny mostu został opracowany przez prof. Andrzeja Przenickiego [273] z Politechniki Warszawskiej, natomiast projekt techniczny – przez Eugeniusza Hildebrandta [274], Stanisława Lenczewskiego-Samotyja[275] i Zygmunta Pieśniaka[276] (zespół Biura Konstrukcyjnego Departamentu Dróg Kołowych Ministerstwa Komunikacji). Projekt podpór na kesonach opracowali inżynierowie Ludwik Tylbor i Stefan Zagrodzki.

Powstał nitowany stalowy most kratownicowy „z jazdą górą” o długości między osiami przyczółków – 648 m, posadowiony na siedmiu filarach, przy wykonaniu których niezbędne było opuszczania kesonów na głębokość do ok. 30 m. Przeprawę mostową wykonały dwie warszawskie firmy: „Towarzystwo Przemysłu Metalowego Konstanty Rudzki i Ska” oraz „Przedsiębiorstwo Robót Inżynieryjnych inż. Leszek Muszyński”. Funkcję głównego kierownika realizacji całości przedsięwzięcia pełnił Aleksander Witkowski [277]. Kierownictwo budowy prawej części mostu sprawował Henryk Kowalewski (ze spółki „Rudzki”), natomiast lewej części mostu (od strony Radziwia) – Wacław Frankowski i jego zastępca Wiktor Rudnicki (ze spółki „Muszyński”). W trakcie budowy zużyto ponad 5,5 tys. ton stali, dziesiątki tysięcy metrów sześciennych betonu na filary i przyczółki oraz przemieszczono ok. 700 tysięcy metrów sześciennych gruntu przy robotach ziemnych dla wybudowania dojazdów. Przeprawa mostowa uzyskała nazwę „Mostu Legionów Józefa Piłsudskiego”. Most ten w okresie II wojny światowej był kilkakrotnie niszczony, na początku i w końcowym okresie działań wojennych. W dniu 8

---

[271] P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty...op. cit.*, s. 19-24.

[272] Ibid., s. 41-78.

[273] Ibid., s. 403-404; *prof. Andrzej Pszenicki (1869-1941) – inżynier dróg i mostów, rektor Politechniki Warszawskiej, prezes Polskiego Związku Inżynierów Budowlanych.* Autor publikacji: *Jedna z odmian projektu mostu przez rzekę Wisłę w Płocku,* Warszawa 1936.

[274] Ibid., s. 396; prof. Eugeniusz Hildebrandt (1901-1971) – *inżynier dróg i mostów, projektant mostów drogowych, przewodniczący sekcji konstrukcji metalowych Komitetu Inżynierii Lądowej PAN i Rady Naukowej Centralnego Ośrodka Badawczego Normalizacji.*

[275] Ibid., s. 399; prof. Stanisław Lenczewski-Samotyja (1902-1981) – *inżynier dróg i mostów, projektant konstrukcji mostowych, dziekan Wydziału Komunikacji na PW,*

[276] Ibid., s. 402; adiunkt Zygmunt Marceli Pieślak (1897-1964) – *inżynier dróg i mostów, wprowadził ulepszenia do metody wykreślnej obliczania ugięć dźwigarów kratowych z wykorzystaniem wykresów Villiote'a, prodziekan Wydziału Komunikacji na PW,*

[277] Ibid., s. 408; Aleksander Witkowski (1898-1986) – *inżynier komunikacji, budowniczy mostów, projektant i budowniczy mostów, współautor projektu dojazdu do drogowo-kolejowego w Płocku i główny kierownik budowy tego mostu w latach 1936-1939. /.../ W latach 1945-1956 pełnił funkcję kierownika, później dyrektora płockiego Zarządu Okręgowego Budowy Mostów Drogowych, a następnie dyrektora Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych w Płocku.*

września 1939 r. wycofujące się z miasta wojsko polskie „wysadziło" dwa przęsła tego mostu. Okupant niemiecki odbudował ten most w 1942 r., a następnie po kilku latach użytkowania opuszczając miasto w dniu 20 stycznia 1945 r. zburzył cztery filary, dwa przyczółki oraz zniszczył ok. 3400 ton konstrukcji nośnej (pozostały tylko dwa przęsła)[278]. Zniszczony w 1939 r. most drewniano-stalowy z I wojny światowej został przez Niemców odbudowany wcześniej – w 1940 r., a przestał istnieć razem z mostem drogowo-klejowym.

Po wojnie odbudowa mostu „Piłsudskiego" nastąpiła w latach 1948-1950 r. Powojenna eksploatacja tego mostu wymagała ze względu na pogarszający się stan techniczny kilkukrotnych remontów i modernizacji części kolejowej i drogowej mostu[279], które realizowało Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych[280]. W latach 1962-1964 przeprowadzono wzmocnienie części kolejowej mostu. W okresie od 2 maja do 1 września 1977 r. dokonano gruntownej przebudowy i modernizacji mostu, w tym poszerzono jezdnię, odgrodzono chodnik i zamontowano nowe oświetlenie. W okresie wykonywania robót na moście przez cztery miesiące funkcjonował tymczasowy most pontonowy z dwupasmową jezdnią, postawiony przez saperów z Pomorskiego Okręgu Wojskowego.

Kolejny remont i modernizację mostu planowano zakończyć 30 września 1994 r. W ramach modernizacji poszerzono jezdnię drogową, w której po usunięciu płyty żelbetowej ułożono stalową płytę ortotropową. Inwestycję z przyczyn obiektywnych i subiektywnych zrealizowano do 11 listopada tegoż roku (zdążono przed okresem zimowym). W okresie wykonywania robót na moście stałym funkcjonował tymczasowy most o dwóch jezdniach zmontowany z segmentów DMS-65 wypożyczonych z wojska.

W ramach robót towarzyszących po obu stronach rzeki wykonano drogi dojazdowe do mostu tymczasowego oraz zmodernizowano istniejące drogi w Borowiczkach i Imielnicy oraz w Radziwiu. Po około rocznej eksploatacji mostu w nawierzchni jezdni zaczęły pokazywać się pęcherze, które następnie po rozkruszeniu przekształcały się w głębokie ubytki utrudniające ruch samochodowy. Przeprowadzone ekspertyzy wykazały, że główną przyczyną zniszczenia jezdni drogowej była włoska hydroizolacja[281]. Spowodowało to konieczność usunięcia w następnych latach zniszczonej nawierzchni jezdni drogowej i zastosowania sprawdzonej technologii. Most drogowo-kolejowy przez Wisłę kilkakrotnie zmieniał nazwę, aktualnie zowie się mostem Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Kolejna płocka konstrukcja mostowa przez Wisłę została wybudowana w okresie od 1 czerwca do 31 października 1963 r. Był to oryginalny przemysłowy most wiszący, który powstał rejonie Grabówki dla potrzeb Przedsiębiorstwa Eksploatacji Rurociągów Naftowych Przyjaźń. Jego zadaniem było przerzucenie przez Wisłę dwóch ropociągów dostarczających surowiec do rafinerii w Schwedt w NRD i dwóch rurociągów z produkcją finalną Petrochemii. Była to pionierska na tamte czasy konstrukcja o rozpiętości całkowitej 638 m (między pylonami – 350 m). Wykonawcami konstrukcji mostowej byli: Mostostal Poznań, Hydrobudowa 6 Warszawa, Beton-Stal Warszawa i Przedsiębiorstwo Robót Kolejowych 15 (obecnie Zakłady Budownictwa Mostowego 1 w Warszawie). Most funkcjonował w latach

[278] Ibid., s. 79-82.

[279] P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty...op. cit.*, s. 105-138.

[280] *Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych – Wydawnictwo jubileuszowe na XX-lecie.* Praca zbiorowa, Płock 1966.

[281] J. Czachorowski, *Analiza organizacji kompleksowego remontu na Wiśle w Płocku,* „Notatki Płockie" 1997, nr 1/170, s. 24-30.

1963-1987[282]. Przyczyną jego rozbiórki był błąd projektowy, nie uwzględniono sytuacji, iż w przypadku ekstremalnej powodzi ulec zniszczeniu mogła konstrukcja tego mostu oraz mostu drogowo-kolejowego.

Płockie doświadczenie wynikające z zimowej powodzi ze stycznia 1982 r. wykazało możliwość podwójnej katastrofy technicznej i ekologicznej. Z jednej strony przerwane ropociągi i rurociągi mogłyby zanieczyścić Wisłę ropą i innymi środkami chemicznymi, z drugiej strony kra razem elementami zniszczonego mostu i innymi dużymi przedmiotami naniesionymi przez rzekę mogłaby zniszczyć most drogowo-kolejowy. Przed rozebraniem mostu wiszącego w jego rejonie położono podwodne ropociągi i inne rurociągi przesyłowe.

Rozbudowujące się miasto potrzebowało nowego mostu przez Wisłę, gdyż na istniejącym moście drogowo-kolejowym co roku tworzyły się coraz większe zatory w ruchu drogowym. W wyniku oddolnych działań mieszkańców miasta w celu zbudowania II przeprawy mostowej przez Wisłę powołano 28 stycznia 1993 r. stowarzyszenie Społeczny Komitet Budowy Mostu „Ratunek dla Płocka"[283]. Funkcję inwestora II płockiej przeprawy mostowej przez Wisłę kolejno pełnili: Wojewódzka Dyrekcja Dróg Miejskich[284] podległa Wojewodzie Płockiemu, a następnie Dyrekcja Okręgowa Dróg Publicznych w Warszawie jako jednostka Generalnej Dyrekcji Dróg Publicznych.

W fazie projektowania i wykonawstwa inwestorem zgodnie z wówczas obowiązującymi przepisami został Urząd Miasta Płocka. W wyniku dwuetapowego konkursu[285] na opracowanie dokumentacji koncepcyjnej mostu wybrano projekt koncepcyjny zgłoszony przez płocką firmę projektowo-inwestycyjną Budoplan[286], kierowaną przez Józefa Krawczyka[287]. Autorami zwycięskiej konstrukcji mostu i unikatowej konstrukcji podwieszenia z wantami w jednej środkowej płaszczyźnie – zostali dwaj serbscy inżynierowie: prof. dr hab. inż. Nikola Hajdin (prezes Serbskiej Akademii Nauk) i dr inż. Bratyslav Stipanic[288]. Na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg i Autostrad (GDDiA) oraz Urzędu Miasta Płocka – Biuro Projektowe Budoplan opracowało w końcu 1997 r. dokumentację techniczną mostu.

Przedsięwzięcie inwestycyjne „Obwodnica Płocka wraz z II przeprawą mostową na Wiśle w Płocku" składało się z czterech zadań:

---

[282] P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty...op. cit.*, s. 279-282.

[283] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy,* s. 381-382; Stowarzyszeniem Społeczny Komitet Budowy Mostu „Ratunek dla Płocka" kierowali: inżynier komunikacji Józef Pajewski (pierwszy przewodniczący), szef Miejskiego Inspektoratu Obrony Cywilnej płk. Jan Siodłak (następny przewodniczący), były dyrektor Technikum Budowlanego, radny Franciszek Jaszczak i były dyrektor ZOO i przewodniczący Rady Miasta Płocka Tadeusz M. Taworski.

[284] W. Serafimowicz, S. Markuszewski, H. Lamparski, *Wojewódzka Dyrekcja Dróg Miejskich – inwestor zastępczy fazy przedinwestycyjnej nowej przeprawy mostowej na Wiśle w Płocku,* „Notatki Płockie" 1996, nr 1.

[285] A. Ryżyński, *Konkurs na projekt II przeprawy mostowej przez Wisłę w Płocku,* s. 15-16, [w:] *Mosty Płocka. Historia i przyszłość,* Płock 1998.

[286] J. B. Nycek, *Rozmowa z mgr. inż. Józefem Krawczykiem, prezesem płockiego „Budoplanu", w którym zaprojektowano nowy most w Płocku. Narodziny projektu,"*Nasze miasto Płock" marzec 2005, nr 3.

[287] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Józef Krawczyk,* s. 263-264.

[288] W. Radomski, *Opisy do albumu projektów zgłoszonych do I etapu konkursu na nowy most przez Wisłę w Płocku,* s. 17-201 [w:] *Mosty Płocka. Historia i przyszłość,* Płock 1998.

1/ wykonanie mostu o długości 1200 m i szerokości 27,45 m, złożonego z dwóch części: nurtowej o długości 615 m, tj. konstrukcji stalowej podwieszonej z dwoma pylonami o rozpiętości przęseł w metrach: 60 + 60 + 375 + 60 + 60) oraz części zalewowej o długości 585 m, którą stanowi stalowa płyta ortotropowa oparta na belce ciągłej o rozpiętości przęseł po 58,5 m;

2/ wykonanie dróg dojazdowych do mostu po obu stronach Wisły o długości ok. 7,8 km i szerokości pasa drogowego 25,5 m (w tym dwie jezdnie dwupasmowe o szerokości po 7 m, rozdzielone pasem dzielącym 4 m);

3/ przebudowy części ul. Wyszogrodzkiej (ok.1,2 km);

4/ regulacji Wisły w rejonie mostu[289].

W dniu 24 czerwca 2002 r. podpisano umowę na budowę mostu z Konsorcjum, składającym się z dwóch wiodących w kraju przedsiębiorstw specjalizujących się w konstrukcjach mostowych: Przedsiębiorstwem Robót Mostowych Mosty Łódź SA (liderem) – kierowanym przez prezesa Zygmunta Patera oraz Płockim Przedsiębiorstwem Robót Mostowych SA (partnerem), którego prezesem był Jerzy Lewandowski. Kierownikiem budowy został Stanisław Pawelski, który wcześniej pełnił funkcję dyrektora technicznego PPRM, a później naczelnego inżyniera w PRM Mosty Łódź. Zakończenie budowy i podpisanie protokółu odbioru mostu odbyło się 22 listopada 2005 r. Budowa mostu pochłonęła: konstrukcji stalowej - 12 600 ton, stali zbrojeniowej - 3 000 ton, stalowych lin na wanty - 610 ton, betonu - 19 000 m^3, pali wierconych - 3 000 m [290].

Ta najdłuższa wówczas w Polsce konstrukcja mostowa podwieszona na pylonach, z najdłuższym w kraju przęsłem nurtowym, została nazwana mostem im. Solidarności. Z uwagi na brak środków finansowych roboty drogowe wykonywano etapami, stąd zakończenie realizacji całości przedsięwzięcia nastąpiło dopiero w październiku 2007 r.[291] Zbudowanie mostu „Solidarności" przez Wisłę wraz z drogami dojazdowymi do drogi krajowej nr 60 (w kierunku Gostynina i Kutna) oraz dla ruchu ciężkiego – do drogi krajowej nr 62 (w kierunku Włocławka i Torunia) było największą płocką inwestycją komunikacyjną w okresie III RP.

STREFA PRZYRODNICZA

W Płocku znaczną część przestrzeni miejskiej stanowi miejska strefa przyrodnicza, która zawiera zieleń miejską i obszary wodne w granicach Płocka. Zieleń miejska to parki, sady, ogrody przydomowe i grunty rolne (uprawy, łąki, lasy i nieużytki), natomiast oraz obszary wodne: zalew Włocławski (rzeka Wisła), małe rzeki, jeziorka, stawy.

[289] P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty...op. cit.*, s. 301-326; także, J. Biliszczuk (red.), *Podwieszony most przez Wisłę w Płocku,* Płock, Warszawa, Łódź, Wrocław 2007.

[290] P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty...op. cit.*, s. 327-338.

[291] Ibid., s. 326-338.

We wczesnej historii Płocka ważną rolę pełniły tereny uprawne, łąki i pastwiska oraz tereny łowieckie otaczające miasto, natomiast wraz z urbanizacją i powiększeniem obszaru miasta duże znaczenie dla mieszkańców posiadały ogrody i sady, a następnie parki i inne tereny rekreacji i wypoczynku.

W średniowieczu osada Płocka wraz z otaczającym terenem była własnością kolejnych książąt. Począwszy od 1237 r. w wyniku pierwszej lokacji określono formalnie granice płockiej aglomeracji, która została przez księcia podarowana samorządowi miejskiemu. Już w czasach wczesnośredniowiecznych granice płockiej aglomeracji wykraczały poza strefę zabudowaną, a miasto posiadało m.in. wspólne pastwiska[292]. Zgodnie z decyzją króla Kazimierza Wielkiego z 1361 r. granice Płocka przebiegały wzdłuż Wisły i Brzeźnicy oraz graniczyły z ówczesnymi wioskami: Trzepowem, Kostrogajem, Podolszycami i Ośnicą. W czasach jagiellońskich w transakcjach notowanych w księgach miejskich oraz testamentach mieszczańskich wiele miejsca zajmują grunty uprawne[293].

W ówczesnej płockiej aglomeracji, poza ludnością zajmującą się rzemiosłem i handlem, występowali rolnicy i hodowcy bydła, którzy dzierżawili lub przejęli najbliższe tereny nadające się do wykorzystania rolniczego i łowiectwa. Z uwagi na dostępność Wisły i rzeki Brzeźnicy zajmowano się też rybołówstwem.

Płock w okresie późniejszym słynął jako miasto z dużą liczbą ogrodów i działek uprawnych, które w większości należały do Kościoła, zakonów i przedstawicieli stanu szlacheckiego. Parki jako zorganizowane miejsca rekreacji i wypoczynku zostały utworzone w XVIII w. Pierwsze parki powstały: w ogrodach Zalewskich i Słupeckich, w parowie rzeki Brzeźnicy oraz na błoniu w Radziwiu (przy karczmie).

Po przekształceniu przez Prusaków kościoła Dominikańskiego na zbór ewangelicki utworzono w rejonie cypla dominikańskiego (później nazywanego „górkami niemieckimi") park w stylu zbliżonym do angielskiego. Do użytku publicznego został on przekazany ok. 1820 r.[294] Park ten przetrwał w stanie pierwotnym do 1936 r., gdy na jego części rozpoczęto realizację drogi Nowomostowej, łączącej plac Narutowicza z przeprawą mostową (mostem drogowo-kolejowym).

W 1859 r. Płock posiadał duże obszary gruntów rolnych, ziemie uprawne i ogrody, w których pracowało ok. 230 rolników i ogrodników[295]. Według Anny Marii Stogowskiej w XIX w. na obrzeżach

---

[292] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.,* s. 77. Cytaty: *Leżały one być może nad Wisłą lub w okolicy ulicy Błonie – obecnie Gradowskiego. Później zaś, po roku 1361 a przed 1435 przeniesione je pod Kostrogaj i książę Władysław I* (1398/1411-1455) *potwierdził tam na ten cel 6 łanów, zwalniając je od wszelkich powinności na rzecz skarbu książęcego i miasta. Tak duży wymiar pastwisk potrzebny był dla około 50 gospodarstw łanowych. /.../ W związku z rolnictwem trzeba wspomnieć o młynach. Już na początku XIII w. była mowa o budowie młyna w Brzeźnicy. W XV w. są wzmianki o dwu dalszych – na tej strudze. /.../ Młyn przy murze miejskim nad fosą przed murami zamkowymi poruszany był przez cztery konie.*

[293] S. M. Szacherska, *Płock za Jagiellonów (1495-1580)* [w:] *Dzieje Płocka, t. 1, ...op. cit.*, s. 121-124. Cytaty: *Do miasta należało 60 włók, z których sześć przeznaczono na wspólne pastwisko. Znaczna część gruntów miejskich przeszła z biegiem czasu w ręce instytucji kościelnych lub miała zapewnić środki na cele charytatywne. Pozostałe role były w posiadaniu mieszczan, przeważnie w działach po włóce lub pół-włóczku. /.../ Uprawiano żyto, pszenicę, jęczmień i owies oraz chmiel dla piwowarów płockich. Ogrody, częściowo w posiadaniu przedmieszczan, odpowiadały przeważnie gospodarstwom ogrodniczym (ok. 1,5 włóki). Liczne były sady, zwłaszcza na stoku wiślanym. Rolnictwo i sadownictwo było tylko dla przedmieszczan podstawowym źródłem utrzymania.*

[294] T. Borkowski, *Płockie ulice, place i parki*, s. 97 [w:] *Dziesięć wieków...op. cit.*

[295] A. M. Stogowska, *Życie społeczno-gospodarcze 1793-1918,...op. cit.,* s. 172 Cytat: *W 1859 r. znaczna część obszaru miasta była obsiana zbożami i jarzynami. Ziemie uprawne były w posiadaniu 17 właścicieli i 18 dzierżawców. W rolnictwie zatrudnionych było 166 mężczyzn i 65 kobiet.*

północnej części miasta były tereny bagniste, które stanowiły tereny łowieckie na dzikie ptactwo[296]. Plan Płocka wraz z terenami rolniczymi w 1917 r. opracował Kazimierz Staszewski. W okresie międzywojennym w Radziwiu wykonano wały ochronne wzdłuż Wisły oraz rozpoczęto roboty melioracyjne.

W latach 20. XIX w. teren Wzgórza Zamkowego został splantowany i uporządkowany. W 1866 r. wokół katedry z inicjatywy gubernatora hrabiego Sergiusza Tołstoja dokonano wielu nasadzeń drzew i krzewów. Na tym terenie powstał park „Za Tumem" (z alejami i tarasami w koronie skarpy), który był stale upiększany i rozbudowywany. W 1936 r. wybudowano promenadę spacerową na wysokiej skarpie wiślanej: od parku „Za Tumem" i dawnego teatru „Rembielińskiego" (wcześniej kościoła Św. Trójcy, obecnie hotelu Starzyński) do kościoła pw. św. Bartłomieja. Zieleń na skarpie wiślanej wzdłuż tej promenady stanowi obszar parkowy os. Stare Miasto.

W latach 1936-1937 zbudowano ul. Nowomostową (ówczesna nazwa) jako drogę dojazdową z placu Narutowicza do budowanego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę. Roboty realizowano m. in. na terenie parku przy kościele Dominikańskim. W okresie okupacji hitlerowskiej dokończono roboty makroniwelacyjne i drogowe na tym terenie. Powstał wówczas duży ciąg zieleni obejmujący przestrzenie parkowe od obecnego Placu Obrońców Warszawy poprzez rejon „Górek Dominikańskich" do terenu ogrodowo-leśnego za linią kolejową (obszar obecnego Miejskiego Ogrodu Zoologicznego).

W latach 1948-1949 wzdłuż osi „północno-południowej" placu Obrońców Warszawy wybudowano reprezentacyjne schody do nadbrzeża Wisły oraz urządzono nowe tarasy i schody, które połączyły obszar parkowy z nowo utworzonym parkiem Broniewskiego[297], wzdłuż obecnej pieszej alei Broniewskiego, położonej na górnej części skarpy – od kościoła Dominikańskiego do al. Kilińskiego. Równocześnie dokonano dużych nasadzeń róż, krzewów i wysokiej zieleni.

W latach 1962-1966 kontynuowano rozbudowę tego parku i poszerzono go poprzez włączenie terenów dawnej posesji rodziny poety Władysława Broniewskiego[298] i sąsiednich nieruchomości. W dobrym stanie pozostał kilkusetletni dąb, o którym pisał poeta. W latach 1948-1962 na terenie od Wisły do ul. Mostowej, tj. na obszarze dawnych magazynów soli, utworzono park spacerowy „Solne Żupy", w którym akcentem zabytkowym jest dawna karczma, obecnie Zajazd[299]. Zieleń na osiedlu Kolegialna to kompleks parkowy pomiędzy wzgórzami Tumskim i Dominikańskim oraz wzdłuż alei Broniewskiego – do ul. Mostowej.

***

[296] A. M. Stogowska, *Życie społeczno- gospodarcze Płocka,...op. cit.,* s. 137-198, 142-143. Cytaty: *W części północnej, przy obecnych ulicach Sienkiewicza, Królewiecka, Nowy Rynek, Aleje i Płońska, były bagna i błota. Jeszcze na początku XIX w. miejsca te stanowiły tereny polowań na dzikie ptactwo. Fosa, zwana Dunajkiem, odgradzała Wzgórze Zamkowe od miasta. Wąwozem u stóp wzgórza spływały wody z terenu miasta do Wisły. Dwa kanały ściekowe zlokalizowano przy pałacu biskupim (obecnie gmach sądów) i przy Starym Rynku. Na placu przed kościołem dominikanów znajdowały się stawy. Cmentarz grzebalny znajdował się przy kościele Świętego Krzyża w pewnej odległości od Wzgórza Zamkowego. Nowy cmentarz, na skutek zarządzeń władz administracyjnych, od 1780 r. zlokalizowano przy trakcie dobrzyńskim z dala do kościołów.*

[297] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Park Broniewskiego,* s. 518.

[298] A. Ibid., *Broniewski Władysław,* s. 98-99.

[299] T. Borkowski*, Dziesięć wieków...op. cit.,* s. 97-98.

W okresie powojennym w latach PRL wielokrotnie park na Wzgórzu Tumskim był przebudowywany i modernizowany[300]. Do 1965 r. wykonano wiele robót inwestycyjnych, następnie w wyniku szeroko zakrojonych prac archeologicznych na Wzgórzu Tumskim wyeksponowano na terenie parku niektóre relikty archeologiczne. W rejonie siedziby i ogrodu Towarzystwa Naukowego Płockiego wzniesiono pomnik[301] wybitnego polskiego socjologa Ludwika Krzywickiego[302].

W okresie III RP również rozbudowywano i upiększano teren parku na Wzgórzu Tumskim oraz jego obszar turystycznie najciekawszy: z katedrą, opactwem pobenedyktyńskim, muzeum diecezjalnym, dawnymi kanoniami i reliktami zamku (dwie zamkowe wieże warowne). Na pamiątkę pobytu w Płocku papieża Jana Pawła II przy katedrze został wzniesiony jego pomnik. Ostatnią modernizację parku położonego w koronie skarpy wiślanej między katedrą a hotelem Starzyńskim zrealizowano w 2010 r. (według projektu Marty Siodłak).

W końcu lat 60. ubiegłego wieku na os. Skarpa przedłużono promenadę wzdłuż górnej części skarpy wiślanej od kościoła św. Bartłomieja (obecnie również pomnika Bolesława Krzywoustego) – poprzez tereny: jaru Kazimierzowskiego, zakonu Mariawitów, jaru Abisynia i cmentarza ewangelickiego[303] do obecnego Domu Kultury PKN Orlen (nazywanego popularnie Domem Technika)[304]. W latach 70. pomiędzy Domem Technika a ujściem Brzeźnicy powstał Park Na Zdunach, zrealizowany w czynie społecznym załogi MZRiP.

W pierwszej połowie lat 70. wystąpiła konieczność prowadzenia robót zabezpieczających w skarpie wiślanej, gdyż cyklicznie następowały w wyniku dużych opadów osuwiska. W latach 1983-1986 podwyższono wały przeciwpowodziowe po stronie Radziwia oraz wykonano przyporę skarpy płockiej od Wzgórza Tumskiego do oczyszczalni ścieków w Maszewie.

Szczególnie interesujące tereny zielone i parkowe znajdują się wzdłuż skarpy wiślanej od ZOO i Klubu Wioślarskiego do Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego Jaru Rzeki Brzeźnica[305]. Dojazd do tego obszaru stanowią ulice: Mostowa, Kawieckiego, Rybaki, „Droga Słońca" (wzdłuż plaży wiślanej i jeziorka Zalew Sobótka – do ujścia rzeki Brzeźnicy), droga gruntowa Parowa oraz ul. Kazimierza Wielkiego. Obszar ten, zawierający zakrzewione i zadrzewione pobocza z alejkami, w ich górnej i dolnej strefie, jest wyjątkowo atrakcyjny dla wypoczynku, rekreacji oraz imprez kulturalnych, stąd stanowi „Płocki Park Kultury i Wypoczynku"[306].

---

[300] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Park na Wzgórzu Zamkowym*, s. 519.

[301] Ibid., *Pomnik Ludwika Krzywickiego),* s. 404.

[302] Ibid., *Krzywicki Ludwik Joachim Franciszek,* s. 267.

[303] Ibid., *Cmentarz ewangelicki,* s. 117.

[304] Ibid., *Dom Technika,* s. 137.

[305] Uchwała Nr 524/XXX/2017 RMP z 28 III 2017 r. w sprawie utworzenia Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego Jaru Rzeki Brzeźnica.

[306] T. Borkowski*, Dziesięć wieków...op. cit.,* s. 98.

Przedłużeniem tego nadwiślańskiego obszaru zieleni w górę rzeki w os. Wyszogrodzka są tereny ogrodowe, które ciągną się od ZOO i miejskiej strzelnicy do kompleksu cmentarzy[307] przy ul. Norbertańskiej[308]: prawosławnego[309], mariawickiego[310], katolickiego i garnizonowego[311]. Szczególnie ważnym kompleksem parkowym na os. Wyszogrodzka (w rejonie nadwiślańskim za mostem im. Legionów J. Piłsudskiego) jest teren sukcesywnie rozbudowywanego Ogrodu Zoologicznego[312].

Atrakcyjnym miejscem rekreacji i wypoczynku dla nowych wschodnich osiedli Płocka są Park Północny i rejon rekreacji sportowej usytuowane w środku osiedla Podolszyce Północ, jak również Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy Jaru Rzeki Rosicy, który obejmuje tereny osiedli: Zielony Jar, Podolszyce Południe, Imielnicę i Borowiczki oraz poza granicami miasta – osadę Gulczewo Nowe. W os. Podolszyce Południe funkcję parku leśnego spełnia obszar zieleni wzdłuż jaru strugi Małej Rosicy oraz poboczy skarpy, która w tym rejonie znajduje się w dużej odległości od Wisły.

W os. Borowiczki przy ul. Harcerskiej znajduje się staw i zaniedbany park z pałacykiem dawnego właściciela cukrowni. Niedaleko parku przepływa rzeczka Słupianka, która wpada do Wisły niedaleko ujścia rz. Rosicy. Przy ul. Gościniec znajduje się cmentarz[313], należący do parafii św. Wojciecha. W os. Imielnica, na wschód od cmentarza przy ul. Harcerskiej[314], istnieje zalesiony jar Pisencja, natomiast po północnej stronie ul. Podgórze i południowej ul. Lisiej – tereny leśne.

***

W północnej części os. Łukasiewicza, wzdłuż lewobrzeżnej skarpy rzeki Brzeźnicy, znajdują się ogródki działkowe. Po północnej stronie głębokiego jaru rzeki Brzeźnica, który oddziela obszar wielkoprzemysłowy PKN Orlen od pozostałych osiedli miasta, w os. Winiary znajdują się cztery kompleksy ogródków działkowych.

Największe terytorialnie os. Trzepowo, a szczególnie jego część położona na południowy wschód od Zakładów Produkcyjnych PKN Orlen pełni funkcję strefy ochronnej dla większości płockich osiedli, z uwagi na „różę wiatrów", tj. przeważający kierunek wiatrów. W os. Trzepowo znajdują się duże tereny rolne, zaś przy ul. Targowej i Granicznej – ogródki działkowe. Cmentarz osiedlowy[315] położony jest poza terytorium Płocka, przy wschodniej granicy osiedla, w pobliżu pomnika pamięci bohaterów 1920 r.

---

307 M. Gurda, D. Zaremba, *Pamięć ocalona. Przewodnik po płockich cmentarzach,* Płock 2007.

308 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarze płockie*, s. 113-114.

309 Ibid., *Cmentarz prawosławny,* s. 116-117.

310 Ibid., *Cmentarz mariawicki,* s. 116.

311 Ibid., *Cmentarz garnizonowy,* s.115-116.

312 Ibid., *Ogród Zoologiczny,* s. 348.

313 Ibid., *Cmentarz rzymskokatolicki przy ul. Gościniec,* s. 119.

314 Ibid., *Cmentarz rzymskokatolicki w Imielnicy,* s. 118.

315 Ibid., *Cmentarz rzymskokatolicki osady Trzepowa przy ul. Sierpeckiej,* s. 118-119.

***

Funkcje parkowe pełnią dwie aleje spacerowe ostatnio zmodernizowane: aleja Antoniego Roguckiego (osiedle Łukasiewicza) i aleja Pawła Nowaka (osiedle Tysiąclecia). Aleje te wraz z al. Spacerową (obok kościoła św. Jana Chrzciciela) i ul. Okrzei (wzdłuż dawnych murów warownych) ułatwiają w pewnym sensie rekreacyjną turystykę pomiędzy obszarem zieleni jaru rzeki Brzeźnica (rejonu ogródków działkowych przy ul. Narodowych Sił Zbrojnych) a parkiem nadwiślańskim (w okolicy jaru Kazimierzowskiego).

***

W osiedlach lewobrzeżnego Płocka znajdują się duże połacie gruntów rolnych i nieużytków. Funkcję parkową w os. Radziwie spełniają ogródki działkowe: „Nadwiślański" i „Złote Piaski". Ostatnio przeprowadzono modernizację parku na placu Janusza Mościckiego[316] w Radziwiu przy moście drogowo-kolejowym, tj. m.in. na terenie m.in. zasypanej zatoczki, w której dawniej „zimowały" elementy mostu łyżwowego. Pomiędzy ulicami Kolejową, Spokojną i Krakówka znajduje się cmentarz osiedlowy[317].

Szczególnie atrakcyjne jest położenie osiedli Góry i Ciechomice, gdyż większość ich zabudowanego terenu znajduje się na wysokiej skarpie Ciechomicko-Górskiej, z której można obserwować piękny widok na prawobrzeżny Płock i pradolinę Wisły. Ponadto osiedla te od strony południowej graniczą z Gostynińsko-Włocławskim Parkiem Krajobrazowym oraz jeziorami Górskim i Ciechomickim. Cmentarz św. Siostry Faustyny przy ul. Janówek położony jest w os. Ciechomice.

Z uwagi na duże uprzemysłowienie Płocka, a szczególnie na wielkość zakładów rafineryjnych i petrochemicznych i ich wpływ na sytuację zdrowotną mieszkańców – zagadnienia ochrony środowiska w Płocku są szczególnie ważne, przy czym istotnym jest wielkość terenów zielonych w granicach miasta oraz w sąsiedztwie.

W płockich obszarach „zielonych" ważną rolę pełnią: dwa zespoły przyrodniczo-krajobrazowe – Jar Rzeki Brzeźnicy (150 ha) i Jar Rzeki Rosicy (40 ha), kompleks parkowo-leśny wzdłuż skarpy wiślanej prawobrzeżnej, Park Północny na os. Podolszyce Północ, liczne ogródki działkowe, cmentarze miejskie, łąki, lasy, nieużytki, rejony wodne (rzeki, jeziora i stawy) oraz skwery i aleje spacerowe.

Należy zaznaczyć, że tereny zielone i rekreacyjne spółdzielni mieszkaniowych i miejskich towarzystw budownictwa społecznego są dobrze utrzymane, a zrealizowane na ich terenach ogródki jordanowskie i terenowe siłownie cieszą się dużą popularnością. W 2018 r. Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki opracował Mapę Centrum Turystyczne Płocka, w której zaznaczono tereny rekreacyjno-wypoczynkowe.

[316] Ibid., *Mościcki Janusz,* s. 329-330.

[317] Ibid., *Cmentarz rzymskokatolicki w Radziwiu,* s. 118.

ZARYS HISTORII PŁOCKIEJ URBANIZACJI PRZESTRZENNEJ

Rozwój miasta zazwyczaj wykazuje trwałość form przestrzennych. Określone drogi, place, obiekty mostowe, budynki, kompleksy budynków, kolonie mieszkalne, osiedla miejskie czy dzielnice pełnią określone funkcje urbanistyczne oraz mają charakter historyczny i zabytkowy, stąd stanowią istotną wartość społeczno-materialną. Budowle i obiekty kubaturowe wraz z infrastrukturą komunikacyjną w tysiącletniej historii Płocka zgrupowane były w różnych formach i układach terenowo-organizacyjnych, poczynając od grodu, poprzez przygrodzie, podgrodzia, zespoły osadnicze, osady, przedmieścia, dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe oraz osiedla spółdzielcze – aż do czasów współczesnych, w których lewobrzeżne i prawobrzeżne osiedla tworzą zamieszkały obszar miasta.

Początki urbanistyki przestrzennej i planowania przestrzennego w Płocku sięgają okresu wczesnego średniowiecza. Do grona zasłużonych prekursorów w tej dziedzinie należy zaliczyć decydentów lokalizacji grodu warownego na Wzgórzu Tumskim i aglomeracji płockiej na obecnym placu Narutowicza

oraz realizatorów w okresie wczesnego średniowiecza kolejnych etapów lokacji miasta na prawie niemieckim. Nowoczesne planowanie przestrzenne Płocka rozpoczęło się na przełomie XVIII i XIX w., gdy trzej pruscy geometrzy opracowali „plany regulacji" miasta[318].

W wyniku działań inspiracyjnych kolejnych władz miasta dużą aktywnością urbanistyczną wykazało się wielu planistów, geodetów, drogowców, architektów i urbanistów jako autorów kolejnych planów zagospodarowania przestrzennego miasta, jego dzielnic, osiedli, kolonii i zespołów zabudowy miejskiej (w tym małych kompleksów mieszkalnych).

URBANIZACJA W OKRESIE PIASTOWSKIM ORAZ W LATACH I RP

W procesie tworzenia się średniowiecznej płockiej aglomeracji w okresie piastowskim oraz w latach Rzeczypospolitej Obojga Narodów wyróżnia się następujące fazy rozwoju przestrzennego miasta:

1/ Gród warowny powstał w drugiej połowie X w. na niezaludnionym terenie cypla skarpy wiślanej (obecnie nazywanego płockim Wzgórzem Tumskim) – w pobliżu ówczesnej przeprawy przez Wisłę w obszarze pomiędzy ważnymi plemiennymi grodami północnej części ziemi mazowieckiej: Słupna, Proboszczewic i Brudzenia Dużego. Po ustaleniu lokalizacji grodu natychmiast przystąpiono do budowy wałów drewniano-ziemnych. Dotychczas nie odkryto na Wzgórzu Tumskim śladów pogańskiego ośrodka kultu, stąd sugestie z okresu obchodów tysiąclecia polskiej państwowości o „uroczysku pogańskim" – nie zostały potwierdzone w odkryciach archeologicznych. Ponadto Maciej Trzeciecki podważa też przyjmowany do niedawna pogląd o podziale przestrzennym Wzgórza Tumskiego na gród i przygrodzie (zamieszkałe przez rzemieślników, czeladź i kupców). Równocześnie należy założyć, że na tym terenie początkowo powstały drewniane obiekty mieszkalne i gospodarcze dla budowniczych i załogi zobowiązanej do obrony grodu.

2/ Wczesna płocka aglomeracja osadnicza z przełomu X i XI w. stanowiąca połączenie grodu warownego ufortyfikowanego wałem drewniano-ziemnym i osady przygrodowej dla ludności rzemieślniczo-kupieckiej – ulokowanej na północ od grodu wzdłuż krawędzi skarpy wiślanej przy trakcie Dobrzyń – Czerwińsk (początkowo w południowej części obecnego placu Narutowicza) [319] oraz punktowego skupiska osadniczego obsługującego przeprawę przez Wisłę.

3/ Wczesnośredniowieczna aglomeracja osadnicza w okresie od XI w. do pocz. XII w. składająca się z ufortyfikowanego grodu i osady przygrodowej w południowej części placu Narutowicza, powiększonej wzdłuż szlaku handlowego Dobrzyń - Czerwińsk po jego południowo-zachodniej (na placu Narutowicza) i północno-wschodniej stronie (wzdłuż obecnej ul. Kościuszki w kierunku cypla „Górki") oraz z peryferyjnego punktowego skupiska osadniczego za jarem pod obecną ul. Teatralną (w rejonie obecnego LO „Małachowianka"), jak również skupiska obsługującego przeprawę przez Wisłę. W tym okresie gród był siedzibą kolejno: dowódców piastowskich, władcy księstwa, państwa oraz biskupów. Wraz z upływem czasu na terenie grodu powstawały na Wzgórzu Tumskim drewniane, a potem kamienne i ceglane obiekty kościelne i zamkowe. Pierwszy istotny rozwój budownictwa płockiej aglomeracji okresu

[318] J. Drejer, *Pruska urbanistyka w Płocku – znaczenie historyczne i aktualne zagrożenia,* s. 234-261 [w:] *Retablissement – Urbanistyka pruska w Polsce i Niemczech*, Berlin 2016.

[319] A. Gołembnik, *Przedmowa,* s. 13-26.

przedlokacyjnego nastąpił w okresie od 1037 r. do 1047 r., za panowania księcia Miecława w ustanowionym samodzielnym państwie obejmującym głównie tereny obecnego Mazowsza ze stolicą w Płocku. Intensywna rozbudowa płockiej aglomeracji nastąpiła w okresie, gdy Władysław Herman jako książę Mazowsza panował w Płocku w latach od 1054 r. do 1079 r., a następnie zarządzał całym państwem z Płocka – w latach 1079-1102 (wówczas poza dworami ówczesnych możnowładców powstały rezydencje przedstawicieli krajów sąsiednich). W tym czasie dla potrzeb obsługi ówczesnych władz świeckich i duchownych utworzono w okolicy płockiej aglomeracji osadniczej wsie służebne: Rybaki, Winiary, Świniary, dwukrotnie Kuchary, Drwały, Tokary, Łagiewniki, Cieśle, Kobierniki, Szewce, Konary, Woźniki i Sanniki[320]. W tym czasie powstawały wyspecjalizowane warsztaty rzemieślnicze, nawiązywały się rozliczne kontakty handlowe. Osada uzyskała charakter rzemieślniczo-handlowy.

4/ Płockie osadnictwo przedlokacyjne od pierwszej połowy XII w. do pierwszej połowy XIII w. to: gród jako siedziba kolejnych książąt mazowieckich i biskupów; osada przygrodowa powiększona po stronie północnej w kierunku jaru pod obecną ul. Teatralną (objęła teren prawie całego dzisiejszego placu Narutowicza); rejon osadnictwa po stronie północno-wschodniej – wzdłuż obecnej ul. Kościuszki w kierunku kościoła św. Dominika z 1234 r.; niewielkie skupisko osadnicze po stronie północno-zachodniej w rejonie kościoła św. Michała Archanioła z ok. 1240 r. [321] (pomiędzy dzisiejszymi ulicami Małachowskiego i Piekarską) oraz skupisko przy przeprawie wiślanej „Stara Przystań" (na wprost od ówczesnych wysp biskupiej i książęcej).

5/ Zabudowa płockiej aglomeracji w latach od drugiej połowy XIII w. do początku XIV w. utworzone w wyniku przywileju lokacyjnego z 1237 r.[322], nadanego przez biskupa Piotra I Półkozicza obejmowała: gród warowny będący nadal siedzibą książąt mazowieckich i biskupów; osadę „biskupią" (rejon placu Narutowicza) ufortyfikowaną wałem drewniano-ziemnym; osadę „książęcą" wzdłuż ul. Kościuszki do kościoła św. Dominika (nieufortyfikowaną); skupisko w rejonie kościoła św. Michała Archanioła oraz skupisko targowo-rybackie Rybaki przy przeprawie wiślanej.

6/ Płock w okresie od lat 20. XIV w. do trzeciej ćwierci XVI w. składał się: z murowanego zamku książęcego z obiektami sakralnymi na Wzgórzu Tumskim (siedziba książąt płockich i biskupów) ufortyfikowanego murem obronnym; osady „biskupiej" z rynkiem kanonicznym ufortyfikowanej wałem drewniano-ziemnym (nazywanym wówczas „Starym Miastem"); z osady Nowego Miasta („książęcego") z rynkiem miejskim (dziś Starym Rynkiem) ufortyfikowanej wałem drewniano-ziemnym; z rozproszonej zabudowy wzdłuż początku obecnej ul. Kościuszki (na terenie spalonej przez najeźdźców pierwszej osady książęcej) oraz osady rybacko-portowo-targowej. W 1322 r. książę Wacław powiększył granice Płocka, przyłączył do miasta tereny przyległe do wsi Niegłosy oraz obszar od ujścia rzeki Brzeźnicy wzdłuż jej brzegów do drewnianego kościoła św. Marcina. Ponadto miasto przestało być częściowo własnością biskupią.

---

[320] W. Szafrański, L. Zygner, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 roku,* t. 1, s. 31.

[321] M. Szyma*, Architektura sakralna Płocka w XIII w. - kolegiata św. Michała i kościół św. Dominika,* s. 279-310 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,...op. cit.sztalcenia przedlokacyjnego Płocka w miasto komunalne.*

[322] L. Zygner, *Aneks. Dokument lokacji Płocka na prawie polskim z 1237 roku* (opracowanie i tłumaczenie), s. 223-226 [w:] *Dzieje Płocka, t. 1, ...op. cit.*

Na przemiany przestrzenne i urbanizację miasta ogromny wpływ posiadała lokacja chełmińska[323] w XIV w. oraz jej późniejsze potwierdzenia. Lokacja ta rzutowała na miejskie zagadnienia demograficzne, ekonomiczne, społeczne i prawne. W wyniku lokacji chełmińskiej nastąpił podział części Płocka (obecnej części Starówki wokół Starego Rynku) na określone stypizowane jednostki, co praktycznie było elementem planowania przestrzennego[324]. W tym okresie, po wydzieleniu terenów kościelnych i przy murach warownych oraz rynku (70 x 140 m) obszar nowego miasta podzielono na 9 prostokątów o wymiarach ok. 70 x 140 m (razem z ulicami), a następnie na mieszczańskie działki własnościowe o wymiarach 14,40 m szerokości i ok. 57,00 m długości (powierzchnia ok. 830 m^2)[325]. Wobec powyższego można stwierdzić, że początki urbanistyki przestrzennej i planowania przestrzennego w Płocku sięgają okresu wczesnego średniowiecza. Do grona zasłużonych prekursorów w tej dziedzinie należy więc zaliczyć realizatorów kolejnych lokacji miasta na prawie niemieckim.

Płock średniowieczny od 1356 r. do 1370 r. stanowił lenno króla Kazimierza Wielkiego. W tym okresie Nowe Miasto („książęce") wokół obecnego Starego Rynku zostało powiększone w kierunku jaru przebiegającego wzdłuż obecnej ul. Okrzei oraz połączone z osadą biskupią. Gród warowny i płocka aglomeracja osadnicza zostały otoczone wysokim murem z basztami. Osada miejska została otoczona fosą i murem obronnym o długości ok. 1700 m i wysokości 9 m, z basztami co ok. 33 m. Osada posiadała trzy bramy miejskie oraz była połączona mostkiem nad fosą z zamkiem książęcym, który dodatkowo został wzmocniony drugim murem. Równocześnie zasypano jar oraz zlikwidowano wał drewniano-ziemny wzdłuż obecnej ul. Teatralnej, który oddzielał osadę biskupią od książęcej, stąd podstawowa zabudowa ówczesnej osady miejskiej znalazła się wewnątrz murów warownych. Wewnątrz murów znalazła się też dzielnica żydowska, która powstała w północno-wschodniej części osady (w sąsiedztwie bramy bielskiej).

Granice Płocka, ustalone przez króla Kazimierza Wielkiego w 1361 r., stworzyły rozproszony przestrzenny układ urbanistyczny średniowiecznego miasta, obejmujący rozległe tereny rolnicze: od rzek Wisły i Brzeźnicy do granic wsi Trzepowo, Kostrogaj, Podolszyce i Ośnica[326]. W dokumencie z 5 kwietnia 1361 r. król przekazał miastu 60 łanów ziemi. W ocenie prezesa TNP Jakuba Chojnackiego (1922-2006) i wieloletniego dyrektora Muzeum Diecezjalnego w Płocku ks. Tadeusza Żebrowskiego (1925-2014) ówczesna zwarta staromiejska zabudowa wokół dwóch placów handlowych: placu biskupiego (Rynku Kanonicznego) i rynku mieszczańskiego (Starego Rynku) posiadała powierzchnię 14-20 ha (obszar o długości ok. 700 m i szerokości ok. 200-300 m).

W latach czterdziestych XV w. za czasów rządów księcia płockiego Władysława I (1426-1455) nastąpiła kolejna rozbudowa zamku. W 1435 r. nadał on miastu pełne prawo chełmińskie (wzorowane na magdeburskim). Zakończenie prac budowlanych na zamku nastąpiło ok. 1500 r. W pięć lat później za czasów panowania Zygmunta I Starego kompleks zamkowy został całkowicie zniszczony w wyniku dużego pożaru. W 1564 r. w Płocku było ok. 600 domów, natomiast w 1578 r. mieszkało ok. 5 tysięcy osób. Okres prosperity miasta zakończył się m.in. wskutek ogólnokrajowego kryzysu gospodarczego w końcu XVI w.

---

[323] Lokacja chełmińska nadana miastu według Stelli Marii Szacherskiej między 1322 i 1336 r. przez księcia płockiego Wacława, zwanego „Wańko".

[324] Z. Polak, *Lokacje płockie w świetle archeologii,* „Rocznik Mazowiecki" 2001, nr 13.

[325] Z. Polak, *Płock średniowieczny – kontynuacja czy nowa jakość?,* s. 311-378 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,...op. cit.*

[326] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138-1495,* s. 62 (*Plan Płocka i okolicznych wsi z 1925 r.* – wraz z naniesionymi granicami miasta z XIV w.) [w:] *Dzieje Płocka,* red. A. Gieysztor, Wyd. II, Płock 1978

W kolejnym etapie rozwoju Płocka średniowiecznego pojawiła się zabudowa wzdłuż dawnych traktów – poza murem i fosą obronną (za bramami miejskimi), która z czasem w XVI w. utworzyła niewielkie osiedla nazywane przedmieściami. Uzyskały one nazwy wynikające z nazw bram miejskich, od których rozpoczynały się trakty w kierunkach Dobrzynia, Bielska i Wyszogrodu: „Przedmieście Dobrzyńskie", „Przedmieście Bielskie" i „Przedmieście Wyszogrodzkie" (wcześniej nosiło nazwę „Przedmieścia Grodzkiego"). Położona u stóp skarpy wiślanej przy przeprawie przez Wisłę osada rybacko-portowo-targowa nosiła nazwę „Stara Przystań". W okresie późniejszym w aglomeracji płockiej znalazły się: Nowa Przystań nad Wisłą, wieś Rybitwy i młyny pływaki na Wiśle oraz młyny nasiębierne na stawach przy ujściu Brzeźnicy[327]

7/ Płock w okresie od czwartej ćwierci XVI w. do przełomu XVIII/XIX w. znalazł się w krytycznej sytuacji gospodarczej, co wynikało głównie z wojen szwedzkich, wojny z państwem moskiewskim i buntem kozaków na Ukrainie oraz licznych pożarów i epidemii. W większości drewniana zabudowa mieszkalna w Płocku była przyczyną wielokrotnych pożarów, które niszczyły duże części miasta oraz dorobek kolejnych pokoleń. Największe klęski pożarowe odnotowano w latach: 1616 (wówczas spłonęło ponad 70% miasta), 1638, 1641, 1656 i 1757. Ogromne straty ludzkie miasto poniosło w końcu XVI w. oraz w XVII i XVIII w. w wyniku częstych zaraz (epidemii), które dziesiątkowały ludzi. Zarazy (tzw. „morowe powietrze") wystąpiły w latach: 1588, 1603, 1625, 1630, 1652, 1656, 1660, 1661, 1662, 1667, 1708, 1710 i 1734. Tylko dwie epidemie z 1603 r. i 1625 r. spowodowały zgony ok. dwóch tysięcy mieszkańców[328].

Według Wawrzyńca z Wrzerzecza w 1603 r. Płock zawierał jeszcze 14 bogatych kościołów i kaplic. Po wojnie ze Szwecją w latach 1656-1657 pozostało w 1664 r.: *„domów mieszczańskich 36, żydowskich 7, szlacheckich i duchownych kilkanaście, mieszkańców tylko około tysiąca."* Według lustracji z 1725 r. (po zakończeniu wojny północnej w 1721 r.) w mieście pozostało tylko 64 domów drewnianych i 10 kamieniczek, w tym 5 mieszczańskich, 2 szlacheckie i 3 żydowskie oraz zamek w stanie ruiny.

Wielowiekowy spór pomiędzy samorządem miejskim a biskupem o prawo targu zakończył się dopiero w 1731 r., gdy rada miasta wygrała proces z kapitułą katedralną (znaczną część mieszkańców miasta stanowiło liczne duchowieństwo i jego służba). O stanie Płocka w 1742 r. świadczy inwentaryzacja, z której wynika, że w mieście było ok. tysiąc osób, które mieszkały w ok. 180 domach. Ówczesny regres miasta i województwa płockiego spowodował ich degradację gospodarczą i znaczne trwale obniżenie poziomu życia i kultury, znaczenie Płocka w skali kraju systematycznie malało.

W końcowych latach I Rzeczypospolitej nastąpiła w Płocku pewna stabilizacja gospodarcza, co umożliwiło częściowe odbudowanie miasta po katastrofalnych zniszczeniach poprzedniej epoki. W 1777 r. w Płocku było już ok. 2300 mieszkańców, choć w 1782 r. – tylko 1411 osób[329]. Płock od końca XVI w. do 1793 r. w. trwał w średniowiecznym kształcie urbanistycznym, przez prawie 200 lat miasto upadało lub było w stanie stagnacji.

---

[327] ks. W. Góralski, *Miasto w dobie kryzysu ekonomicznego i zniszczeń wojennych (1581-1717)* [w:] *Dzieje Płocka, Historia miasta do 1793 roku,* t. 1, red. M. Kallas, Płock 2000, s. 171-172.

[328] T. J. Gałązka, I. Szychowski, *Płockie kamienice i ich mieszkańcy,* Płock 1994.

[329] A. Zahorski, ks. M.M. Grzybowski*, Odbudowa Płocka w dobie saskiej i stanisławowskiej,* 185-222 [w:] *Dzieje Płocka,* t. 1, red. M. Kallas, Płock 2000, s. 192.

URBANIZACJA W OKRESIE ZABORÓW

Gdy w wyniku II rozbioru Rzeczpospolitej Płock w 1793 r. znalazł się pod okupacją pruską – zaplanowano przekształcenie upadającego miasteczka w nowoczesne miasto pruskie[330]. Z informacji uzyskanych z opracowań pruskiego dyrektora regencji białostockiej Augusta C. Holsche wynikało, że Płock w 1800 r. liczył około 2,5 tys. mieszkańców, posiadał 11 kościołów, 389 domów, w tym 27 murowanych. Ważną rolę w przemianach przestrzennych miasta na przełomie XVIII i XIX w. odegrało planowanie przestrzenne. Powstało wówczas kilka projektów zasadniczo zmieniających istniejący układ przestrzenny Płocka, znacznie rozszerzający obszar miasta. Realizacja tych projektów zatarła nieco układ średniowieczny miasta. Pierwsze nowoczesne opracowania planistyczne dotyczące Płocka zostały wykonane przez pruskich geometrów: Aleksandra Göppnera (1793 r.), F. W. Schönwalda (1798 r.) i Schmida (1803 r.).

Do realizacji przyjęto plan Schmida, który niestety nie uwzględnił historycznej urbanistyki średniowiecznego Płocka. Schmid zaprojektował nową dzielnicę opartą na układzie szachownicowym, którą zlokalizował na wschód od Starego Miasta, otoczonego wówczas murami obronnymi. Jej ośrodkiem stał się usytuowany na przedmieściu Wyszogrodzkim Plac Panieński (obecnie plac Obrońców Warszawy). Zaplanowano zlikwidowanie miejskich obwarowań urządzając w ich miejscu nowe ciągi uliczne, m.in. ulicę Szeroką (obecnie Kwiatka). Ważną osią zabudowy stała się nowa ulica o obecnej nazwie Tumska. Nasilenie rozbudowy miasta w czasach pruskich nastąpiło w latach 1803-1806[331]. W okresie Księstwa Warszawskiego kontynuowano realizację założeń urbanistyki pruskiej, w tym rozbierano pozostałości murów miejskich oraz murów wokół zamku na Wzgórzu Tumskim. Umożliwiło to sprawniejszą komunikację pomiędzy starą i nową zabudową, jednakże miasto pozbawione zostało cennych zabytków.

***

Intensywny rozwój Płocka nastąpił w okresie sto lat (1815-1915) trwającego zaboru rosyjskiego. Dopiero w tym czasie w pełni wdrożono propozycje planistyczne Schmida. Dotychczasowa zabudowa staromiejska w wyniku rozebrania murów obronnych została przekształcona w dzielnicę staromiejską. Wówczas na terenie wokół dawnego placu Panieńskiego powstała zabudowa nowej dzielnicy, stanowiąca początek obecnego osiedla Kolegialna. Stosunkowo szybki rozwój gospodarczy Płocka w pierwszym piętnastoleciu Królestwa Polskiego spowodował ożywiony ruch budowlany. Drewniana w większości zabudowa była sukcesywnie zamieniana na murowaną. Rozbiórka murów obronnych dostarczyła taniego surowca na budowę murowanych budynków. Równocześnie uruchomiono nowe cegielnie na obrzeżach miasta. W 1820 r. było 420 domów, w tym 120 drewnianych; natomiast w 1827 r. – 484 domów, w tym 127 drewnianych[332].

Planem realizacyjnym przebudowy miasta i jego wykonaniem zajmował się głównie Ludwik Mahn. Na polecenie prezesa Komisji Wojewódzkiej gen. Floriana Kobylińskiego, pełniącego tę funkcję w latach 1816-1835, budowniczy województwa płockiego Ludwik Czechowski-Dallak dokonał w 1832 r. szereg

[330] J. Drejer, *Pruska urbanistyka w Płocku – znaczenie historyczne i aktualne zagrożenia,* s. 234-261 [w:] *Retablissement – Urbanistyka pruska w Polsce i Niemczech,* Berlin 2016.

[331] Z. Polak, *Lokacje płockie w świetle archeologii,* „Rocznik Mazowiecki" 2001, nr 13, s. 41; Cytat: *Prawdziwe zmiany przyniósł dopiero wiek XIX. Dominująca przez wieki zabudowa drewniana ustąpiła murowanej. Średniowieczne fortyfikacje rozebrano, a fosy zasypano. Układ miasta czternastowiecznego jest mimo to w większości do dziś czytelny.*

[332] A. C. Holsche, *Geografia i statystyka Zachodnich, Południowych i Nowych Prus Wschodnich*.

regulacji w planie miasta i zaprojektował kolejne ulice i place. Według Anny Stogowskiej: „O ile przekształcenia przestrzenne Płocka należały do architektów pruskich, to jednak twórcami wielu budowli klasycystycznych byli Polacy, zwłaszcza architekci warszawscy".

***

W drugiej połowie XIX w. w większości drewniany Płock szybko przekształcał się w miasto murowane, znacznie zwiększyła się też liczba jego mieszkańców. Ceglane budynki powstawały głównie na Starym Rynku i obecnym placu Narutowicza oraz w ulicach: Grodzkiej, Tumskiej, Kolegialnej, Więziennej (obecnie Sienkiewicza), Dominikańskiej (obecnie 1 Maja), Kościuszki i Królewieckiej. W 1859 r. ilość domów wynosiła 566, w tym 387 murowanych i 179 drewnianych[333]. Sukcesywnie zaczęły powstawać warsztaty rzemieślnicze związane z naprawą i produkcją maszyn rolniczych (m.in. zakłady Mojżesza Sarny i Augusta Borna). W tym czasie istniały też następujące zakłady przemysłowe: cegielnia, kaflarnie, zakład młynarski Gotfryda Reu, krochmalnia, browar Szyferów (Jar Brzeźnicy), wytwórnia wódek, zakłady wyrobu świec, mydlarnie, itp.

Zabudowa miasta była ograniczona od strony południowo-zachodniej rzeką Wisłą, natomiast od północno-wschodniej – rowami, które powstały wzdłuż ówczesnych alej, później nazywanych Wielkimi Alejami. Obecnie stanowią one ciąg komunikacyjny składający się z al. Kilińskiego, Al. Jachowicza, Al. Kobylińskiego i ul. Topolowej. Tak zabudowany obszar miasta z przełomu XIX i XX wieku nazywany jest miastem kongresowym[334]. W rzeczywistości naturalne granice Płocka przebiegały wzdłuż rzek Wisły oraz Brzeźnicy i sąsiadowały z wioskami: Trzepowo, Niegłosy, Kostrogaj, Podolszyce i Ośnica.

Na przełomie XIX i XX w. liczba domów drewnianych zaczęła się wyraźnie zmniejszać. Równocześnie niektóre manufaktury zaczęły przekształcać się w małe fabryczki. W rejonie ulic Tumskiej, Królewieckiej i Bielskiej powstała pierwsza płocka dzielnica przemysłowa. Do wybuchu I wojny światowej (1914-1918), pomimo dużych utrudnień wynikających z polityki ówczesnej Rosji carskiej w stosunku do tzw. „Kraju Nadwiślańskiego" (Królestwa Polskiego)[335], obserwuje się stopniowy rozwój Płocka: gospodarczy, ludnościowy i cywilizacyjny.

URBANIZACJA W II RP

Okres dwudziestolecia międzywojennego dla Płocka to okres stagnacji, wynikający z peryferyjnego położenia i braku dogodnej komunikacji z ośrodkami przemysłowymi kraju oraz z trudnej sytuacji ekonomicznej i politycznej Polski. Próbą wybrnięcia z tej sytuacji był duży wzrost w mieście w latach 30. XX w. budownictwa komunikacyjnego (kolejowego i mostowego).

[333] Ibid., s. 148.

[334] W wyniku ustaleń Kongresu Wiedeńskiego z 9 VI 1915 r. utworzono Królestwo Polskie połączone unią personalną z Imperium Rosyjskim, potocznie nazywane „Kongresówką". W związku z powyższym obszar Płocka z XIX w. popularnie traktowany był jako „miasto kongresowe".

[335] W związku z silnymi procesami rusyfikacji ludności terenów Królestwa Polskiego zaborcy po stłumieniu powstania styczniowego „Kongresówkę" zaczęli nazywać „Krajem Nadwiślańskim".

Początkowo w związku z brakiem polskich regulacji prawnych nadal obowiązywały z konieczności w znacznej mierze dawne przepisy państw zaborczych, następnie w celu usunięcia piętna kultury zaborczej w obszarze miejskiej przestrzeni przystąpiono do „derusyfikacji" oraz „degermanizacji" krajobrazu polskich miast. Przejawem tych tendencji były nowe nazwy ulic oraz masowe rozbiórki cerkwi prawosławnych.

W dniu 13 grudnia 1920 r. na wspólnym posiedzeniu Rady Miejskiej i Magistratu Płocka podjęto wstępną decyzję o przyłączeniu do Płocka miejscowości leżących w promieniu 4 km od centrum miasta, a więc Radziwia, Grabówki, części Podolszyc, folwarku Niegłosy oraz osad położonych po prawej stronie Parowy, od Niegłos do Wisły, w taki sposób aby rzeczka Brzeźnica znalazła się na terytorium Płocka[336].

W okresie II Rzeczypospolitej Polskiej Płock w wyniku formalnego przyłączenia w 1923 r. wsi Radziwie, położonej po lewej stronie rzeki Wisły[337], powiększył swój obszar zabudowy. Przyłączenie Radziwia spowodowało wzrost obszaru miasta do 2600 ha. Od tego czasu miasto należy urbanistycznie traktować w układzie trzyczęściowym: obszar prawobrzeżny, obszar lewobrzeżny i rzeka Wisła w granicach miasta.

Kierunki przeobrażeń urbanistycznych i architektonicznych zostały wytyczone ustawą z 29 kwietnia 1925 r.[338] oraz rozporządzeniem prezydenta RP o rozbudowie miast z 22 kwietnia 1927 r.[339] W dniu 16 lutego 1928 r. ukazało się *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczpospolitej o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli*[340], w którym określono przepisy w sprawie planów zabudowy i regulacji ogólno-budowlanych, w tym m.in. przepisy dotyczące pozwolenia na budowę, zgłoszenia robót budowlano-montażowych, parcelacji gruntów prywatnych. W związku z kryzysem gospodarczym i powstałym zastojem w budownictwie mieszkaniowym w celu jego aktywizacji w dniu 24 marca 1933 r. uchwalono ustawę o ulgach dla nowowznoszonych budowli[341], natomiast akt wykonawczy ogłoszono 7 czerwca 1934 r.[342] Kolejna ustawa dotycząca prawa budowlanego i zabudowy osiedli ukazała się 14 lipca 1936 r.[343] Na 16 miesięcy przed wybuchem II wojny światowej ukazało się *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 1938 r. o przygotowaniu w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej w dziedzinach regulacji i zabudowania osiedli oraz budownictwa publicznego i prywatnego*[344], które zawierało

---

[336] J. Szczepański, *Problemy społeczno-gospodarcze Płocka w okresie międzywojennym,* s. 581-602 [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945 r.,* t. 2*,* red. M. Krajewski, Płock 2006.

[337] Rozporządzenie Rady Ministrów z 7 III 1923 r. o rozszerzeniu granic Płocka, Dz.U. 1923, nr 28, poz. 171. *Do miasta Płocka w województwie warszawskim włączono wieś Radziwie z powiatu gostynińskiego.*

[338] Ustawa o rozbudowie miast z 29 IV 1925 r.*,* Dz.U. 1925, nr 51, poz. 346.

[339] Rozporządzenie Prezydenta z 22 IV 1927 r. o rozbudowie miast*,* Dz.U. 1927, nr 42, poz. 372.

[340] Rozporządzenie Prezydenta z 16 II 1928 r. o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli*,* Dz.U. 1928., nr 23, poz. 202.

[341] Ustawa z 24 III 1933 r, o ulgach dla nowowznoszonych budowli, Dz.U. 1933, nr 22, poz. 173.

[342] Rozporządzenie Ministra Skarbu 7. VI 1934 r. o ulgach dla nowowznoszonych budowli, Dz.U. 1934, nr 55, poz. 494.

[343] Ustawa z 14 VII 1936 r. o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli, Dz.U. 1936, nr 56, poz. 405.

[344] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 1938 r. o przygotowaniu w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej w dziedzinach regulacji i zabudowania osiedli oraz budownictwa publicznego i prywatnego, Dz.U. 1938, nr 32, poz. 278.

szczegółowe postanowienia odnośnie: 1/ planów zabudowy miast i osiedli; 2/ zadrzewienia, zakrzewienia i obsiania trawą ciągów ulicznych; 3/ zabudowania działek; 4/ ogrodzenia; 5/ konstrukcji budynków; 6/ schronów przeciwlotniczych. Rozporządzenie te podpisali: Prezes Rady Ministrów i Minister Spraw Wewnętrznych Sławoj Składkowski i Minister Spraw Wojskowych Kasprzycki.

***

Wybudowanie na początku dwudziestolecia międzywojennego jednotorowej linii kolejowej na trasie Kutno – Radziwie spowodowało w lewobrzeżnym Płocku utworzenie węzła PKP, współpracującego z budowanym portem rzecznym. Jednakże dopiero most drogowo-kolejowy przez Wisłę i linia kolejowa do Sierpca, wybudowane dopiero na rok przed napaścią hitlerowskich Niemiec, umożliwiły efektywne połączenie kolejowe Płocka zresztą kraju. Te komunikacyjne inwestycje nie zdążyły wyprowadzić Płocka ze stagnacji gospodarczej. Duży wzrost demograficzny w mieście spowodował zwiększone zapotrzebowanie na budownictwo mieszkaniowe.

W 1916 r. Oskar Sosnowski opracował plan zagospodarowania przestrzennego Płocka, który w 1922 r. dostosował do aktualnych powojennych wymogów. W 1936 r. S. Chojnicki sporządził aktualną mapę Płocka. Rozwój przestrzenny i urbanistyczny miasta od początków jego dziejów zaprezentował geodeta Kazimierz Staszewski (1859-1941) w 1937 r. w wykładzie w Towarzystwie Naukowym Płockim. W latach 1935-1939 Władysław Wieczorkiewicz z Warszawskiego Urzędu Wojewódzkiego realizował pracę studialną *Plan zabudowania miasta*[345]. Wybuch II wojny światowej przerwał te prace. Według danych z 1938 r. miasto Płock z przedmieściem Radziwie miało 1 220 nieruchomości, na których znajdowało się 4 302 domy, w tym 3 002 domy murowane oraz 1 300 drewnianych[346].

URBANIZACJA W OKRESIE W PRL

Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne stanowi ważne ogniwo polityki działania państwa. W związku z wprowadzaniem w PRL zasad nowego ustroju (socjalistycznego) w 1946 r. uchylono część przedwojennych przepisów dotyczących polityki przestrzennej, rozdzielono przepisy prawa budowlanego i prawa zagospodarowania przestrzennego, wprowadzono hierarchizację planów krajowych, regionalnych i miejscowych oraz zapoczątkowano powiązanie pomiędzy planowaniem przestrzennym a wytycznymi polityki gospodarczej państwa.

Przepisy o zagospodarowaniu przestrzennym zostały oparte na założeniu, że prawo do zabudowy jest prawem publicznym, wynikającym z ustaleń planów zagospodarowania przestrzennego. W PRL obowiązywała zasada łączenia funkcji strategicznego planowania przestrzennego z funkcjami operacyjnymi. To powodowało tworzenie planowania polegającego na założeniu „o samoistnej mocy sprawczej planów", niezależnie od ich charakteru i ujęcia. W ówczesnym systemie zarządzania funkcjonowała dyrektywa o niekwestionowanej nadrzędności zasad planowania przestrzennego na szczeblu krajowym w stosunku do szczebla wojewódzkiego i powiatowego czy gminnego – przy częstym pogwałcaniu prywatnej własności

[345] Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock i jego architektura,* Warszawa 1975, s. 102-103.

[346] J. Szczepański, *Problemy społeczno-gospodarcze Płocka w okresie międzywojennym,...op. cit.,* s. 591.

(m.in. ograniczenie właściciela w zakresie rozporządzania nieruchomością, rozszerzenie możliwości odebrania gruntu, zaniżaniu odszkodowawczych wypłat, itp.).

Ważnym dla zagadnień inwestycyjno-budowlanych w powojennej rzeczywistości były kolejne akty legislacyjne Sejmu oraz dekrety, rozporządzenia i zarządzenia władz centralnych. Pierwszym dekretem posiadającym wpływ na zagospodarowanie przestrzenne miast był dekret PKWN z 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, gdyż umożliwiał m.in. wykorzystanie majątków ziemskich w granicach miast podlegających parcelacji w celu zarezerwowania odpowiednich terenów pod ich rozbudowę (kolonie mieszkaniowe, ogródki działkowe, komunikacja publiczna, itp.)[347].

Dekret z dnia 2 kwietnia 1946 r. o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju[348] oraz wydane w 1947 r. *Rozporządzenie Rady Ministrów o współdziałaniu władz w akcji planowego zagospodarowania przestrzennego kraju* [349] spowodowało rozdzielenie przepisów prawa budowlanego i prawa zagospodarowania przestrzennego. Na mocy tego rozporządzenia urzędy planowania przestrzennego zostały zobowiązane do uzgadniania planów i wytycznych z władzami i organami publicznymi. W wyniku *Ustawy z 10 lutego 1949 r. o zmianie organizacji władz gospodarki narodowej*[350] nastąpiła likwidacja Centralnego Urzędu Planowania oraz powołanie Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego (PKPG). W 1954 r. Rada Ministrów zdecydowała o powoływaniu w prezydiach rad narodowych architektów (wojewódzkich i powiatowych) [351] . W związku z likwidacją Wydziałów Budownictwa przy MRN utworzono Miejskie Zarządy Architektoniczno-Budowlane.

W 1961 r. uchwalono ustawy: *Prawo budowlane*[352] i *Ustawę o planowaniu przestrzennym*[353]*,* które tworzyły warunki do ścisłego powiązania planowania przestrzennego z planowaniem gospodarczym. Nowa ustawa o planowaniu przestrzennym wymuszała tworzenie planów regionalnych i miejscowych w wersji ogólnej i szczegółowej (w podziale na plany kierunkowe, perspektywiczne i etapowe).

W kwietniu 1963 r. Rada Ministrów wydała uchwałę w sprawie organizacji sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego[354]. Szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego wraz z decyzją

---

[347] Obwieszczenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 18 I 1945 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 IX 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, Dz.U. 1945, nr 3, poz. 13.

[348] Dekret z 2 IV 1946 r. o planowanym i zagospodarowaniu przestrzennym. Według z art.6: *plany zagospodarowania przestrzennego sporządza się w dostosowaniu do wieloletnich planów gospodarczych i inwestycyjnych* (równocześnie wprowadzono drastyczne ograniczenia dla właścicieli nieruchomości).

[349] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 III 1947 r. o współdziałaniu władz w akcji planowego zagospodarowania przestrzennego kraju, Dz.U. 1947, nr 34, poz. 152.

[350] Ustawa z 10 II 1949 r. o zmianie organizacji władz gospodarki narodowej, Dz.U. 1943, nr 7, poz. 46.

[351] Uchwała Rady Ministrów z dnia 18 V 1954 r. w sprawie organizacji terenowej służby architektoniczno-budowlanej, Monitor Polski 1954, nr 59, poz. 790.

[352] Ustawa z dnia 31 I 1961 r. – Prawo budowlane, Dz.U. 1961, nr 7, poz. 46.

[353] Ustawa z dnia 31 I 1961 r. o planowaniu przestrzennym, Dz.U. 1961, nr 7, poz. 47.

[354] Uchwała nr 146 Rady Ministrów z dnia 12 IV 1963 r. w sprawie organizacji sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego, Monitor Polski 1963, nr 40, poz. 197.

w sprawie lokalizacji stanowił podstawę do sporządzenia projektu planu regulacyjnego. Należy stwierdzić, że decentralizacja prac urbanistycznych oraz rozwój metodyki sporządzania planów przyniosły duże postępy w urbanistycznym planowaniu obszarów miejskich. W dniu 4 grudnia 1965 r. ukazało się *Zarządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej w sprawie wytycznych dotyczących zadań i organizacji służby inwestycyjnej rad narodowych w dziedzinie inwestycji o charakterze miejskim*[355].

W ustawie *Prawo budowlane z 24 października 1974 r.*[356] problematyka związana z polityką przestrzenną znalazła się w nowym prawie budowlanym. W nowych regulacjach wprowadzono ustalenia, iż w ramach prac przygotowawczych danej inwestycji właściwy organ musi ustalić zarówno miejsce jak i warunki realizacji tej inwestycji; ponadto każdorazowo powinien być opracowany plan realizacyjny określający urbanistyczne i architektoniczne zagospodarowanie terenu inwestycyjnego. W lipcu 1976 r. ukazała się *Uchwała Rady Ministrów w sprawie zasad i trybu sporządzania, uzgadniania i zatwierdzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego*[357].

Kolejna ustawa *O planowaniu przestrzennym z 12 lipca 1984 r.*[358] narzucała inwestorom dokonywanie ocen stanu zagospodarowania przestrzennego przed ustaleniem lokalizacji inwestycji. Tylko plany miejscowe miały być sporządzane jako ogólne i szczegółowe. W grudniu 1984 r. Wojewódzka Rada Narodowa w Płocku wydała Uchwałę w sprawie zatwierdzenia planu zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek osadniczych Płocka[359].

***

Rozwój Płocka w okresie PRL w aspekcie społeczno-gospodarczym i przestrzennym można podzielić na trzy etapy. Pierwszy etap to lata 1945-1959, tj. powojenna odbudowa i budowa tzw. gospodarki socjalistycznej, w tym oszczędnościowego budownictwa mieszkaniowego. Drugi etap obejmuje lata 1960-1979[360], które przypadają na okres prosperity inwestycyjno-budowlanej, miasto wówczas było jednym z największych placów budowy w kraju[361]. Trzeci etap przypada na lata 1980-1989, które stanowią okres schyłku PRL i kryzysu społeczno-gospodarczego, w którym następowało wygaszanie przede wszystkim budownictwa przemysłowego i użyteczności publicznej.

Realizacja wielkich płockich inwestycji przemysłowych o znaczeniu krajowym i duży wzrost ludności w Płocku w okresie PRL spowodował konieczność powiększenia obszaru miasta. Granice

---

[355] Zarządzenie Ministra Gospodarki Komunalnej z 4 XII 1965 r. w sprawie wytycznych dotyczących zadań i organizacji służby inwestycyjnej rad narodowych w dziedzinie inwestycji o charakterze miejskim, Dz.U. 1965.

[356] Prawo budowlane z 24 X 1974 r., Dz.U. 1974.

[357] Uchwała nr 148 Rady Ministrów z dnia 9 VII 1976 r. w sprawie zasad i trybu sporządzania, uzgadniania i zatwierdzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, Dz.U. 1976, nr 41, poz. 185.

[358] Ustawa z 12 VII 1984 r., O planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. 1984 r.

[359] Uchwała nr 23/IV/84 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Płocku z dnia 28 XII 1984 r. w sprawie zatwierdzenia planu zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek osadniczych Płocka, Dz.U.W.P. 1984, nr 6, poz. 26.

[360] M. Woźniak, *Życie gospodarcze miasta w latach 1950-1975 i perspektywy rozwojowe,* s. 491-552*,* [w:] *Dzieje Płocka, w*yd II*,* A. Gieysztor, Płock 1978;

[361] H. Białczyński, *Tysiąclecie i XX-lecie Polski i Płocka,* „Notatki Płockie" 1964, nr 3/29, s. 7-9; także, H. Rybak, *Rozwój społeczno-gospodarczy Płocka w 35-lecie PRL,* „Notatki Płockie" 1979, nr 3/100, s. 5-10.

prawobrzeżnego miasta w tym okresie poszerzono trzykrotnie: w 1953 r.[362], w 1961 r.[363] i 1981 r.[364] Z biegiem lat w wyniku wchłaniania sąsiednich osad i wsi powstały nowe płockie dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe, a następnie osiedla spółdzielcze i miejskie.

Istotnym problemem w zakresie planowania gospodarczego i powiązania go z planowaniem przestrzennym była zbyt optymistyczna metoda planowania centralnego, co uniemożliwiało realne planowanie na szczeblach niższych. W wyniku nierzetelnego bilansowania dostępnych środków produkcji w stosunku do zbyt ambitnych planów realizacja większości inwestycji w kraju odbywała z dużym opóźnieniem – w warunkach dużej improwizacji, a plany i harmonogramy stanowiły w rzeczywistości tylko obowiązujący biurokratycznie wymóg. W efekcie wpływało to negatywnie na wielkość i jakość oraz koszty zrealizowanych zadań inwestycyjnych w skali krajowej.

***

W okresie PRL-u wiodącą rolę w obszarze urbanistyki Płocka pełnili szefowie wydziałów budowlano-architektonicznych oraz główni architekci miasta i województwa, którym podlegały jednostki administracyjne posiadające w różnych okresach różne nazwy. Bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości w strukturach miejskiego magistratu utworzono Wydział Techniczno-Budowlany, w którym kierownikiem w latach 1945-1946 był inż. Zygmunt Bieńkowski, natomiast zastępcą arch. Roman Bogowolski, pełniący równocześnie funkcję kierownika referatu budowlanego oraz obowiązki „architekta miasta". Od końca 1946 r. wydziałem tym zarządzał Roman Bogowolski.

Na początku 1947 r. powołano Komitet Rozbudowy Miasta Płocka, w którym uczestniczyli m.in. poseł Wincenty Kępczyński, adwokat Kazimierz Askanas i inż. Zygmunt Bieńkowski (przedwojenny zastępca kierownika Wydziału Techniczno-Budowlanego oraz powojenny kierownik analogicznej jednostki). W wyniku reorganizacji Biura Zarządu Miejskiego w 1948 r. powstał Oddział Techniczny, w którym utworzono m.in. Referat Budownictwa i Nadzoru Budowlanego oraz Referat Drogowy, zajmujący się budową i utrzymaniem ulic i placów publicznych. Równocześnie powołano Biuro Pomiarów, któremu m.in. przyporządkowano tematy związane z projektowaniem zagospodarowania przestrzennego miasta oraz uzgadnianiem i zatwierdzaniem inwestycji publicznych i prywatnych.

---

[362] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 sierpnia 1953 r. w sprawie zmiany granic miasta Płocka w województwie warszawskim. *Włącza się do miasta Płocka w województwie warszawskim z powiatu płockiego w tymże województwie:1/ z gminy Rogozino części gromad Boryszewo Nowe i Kostrogaj; 2/ z gminy Bielino część gromady Ośnica,* Dz.U. 1953, nr 41, poz. 179.

[363] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 1961 r. w sprawie zmiany granic miasta Płocka w województwie warszawskim. *Do miasta Płocka w województwie warszawskim włącza się z powiatu płockiego w tymże województwie: 1/ z gromady Maszewo Duże wsie Chełpowo i Maszewo Małe oraz część obszarów wsi Maszewo i Maszewo Duże z przysiółkiem Winiary; 2/ z gromady Trzepowo Nowe wieś Powsino i część wsi Trzepowo Stare z przysiółkiem Niegłosy; 3/ z gromady Biała Stara części obszarów wsi Biała Nowa, Biała-Parcela i Draganie Nowe. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 31. XII 1961 r.,* Dz.U. 1961, nr 59, poz. 324.

[364] Rozporządzenie Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska z dnia 25 listopada 1981 r. w sprawie zmiany granic niektórych miast w województwach: bydgoskim, gdańskim, krośnieńskim, płockim i suwalskim. W województwie płockim włącza się do miasta Płocka: *1/ z gminy Borowiczki obszary wsi: Borowiczki-Parcele, Cukrownia Borowiczki, Imielnica, Ośnica i Podolszyce oraz część obszaru wsi Bielino-Wirginia o powierzchni 6,07 ha, część obszaru wsi Borowiczki-Pieńki o powierzchni 5,76 ha, część obszaru wsi Gulczewo o powierzchni 22,06 ha, część obszaru wsi Gulczewo-Kolonia o powierzchni 0,23 ha i część obszaru wsi Mirosław o powierzchni 60,80 ha; 2/ z gminy Radzanowo część obszaru wsi Nowe Boryszewo o powierzchni 185,89 ha. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 1. XII 1981 r.,* Dz.U. 1981, nr 28, poz. 152.

W 1950 r. nowo powołane Prezydium Miejskiej Rady Narodowej (PMRN) przekształciło Oddział Techniczny w Wydział Budownictwa, w którym m.in. funkcjonowały Referat Planowania Zabudowy i Referat Pomiarów. W następnym roku Referat Pomiarów przekształcono w samodzielny Referat Geodezyjny, jego kierownikiem został Aleksander Kędzierski. W 1953 r. powstał Zakład Osiedli Robotniczych (ZOR). Z dniem 1 listopada 1954 r. Prezydium MRN rozwiązało Wydział Budownictwa i utworzyło Miejski Zarząd Architektoniczno-Budowlany, w którym kierownikiem zarządu i równocześnie architektem miejskim został inż. Władysław Uleniecki. W maju 1955 r. zastąpił go arch. Antoni Murawski.

Pierwszy powojenny plan zagospodarowania przestrzennego Płocka opracowali w latach 1947-1950 w ramach Regionalnej Dyrekcji Planowania Przestrzennego w Warszawie architekci Bolesław Malisz[365] i Kazimierz Lier[366], którzy założyli perspektywiczny wzrost liczby mieszkańców w mieście z 28 tys. do 120 tys. Plan ten został skorygowany w 1955 r. przez arch. Aleksandra Kirowa, który również przewidywał rozwój miasta do 120 tys.[367]. Kolejna wersja opracowana w 1958 r. przez arch. Stefana Sobolewskiego[368] ograniczała zaludnienie Płocka do 80 tys. mieszkańców. Plany Kirowa i Sobolewskiego proponowały budowę kolejnego mostu drogowego przez Wisłę.

Decyzja o ulokowaniu w rejonie wsi Nowa Biała na północ od dotychczasowych granic prawobrzeżnego w Płocka ogromnych zakładów rafineryjnych i petrochemicznych wymusiła zasadnicze zmiany dotyczące planowania przestrzennego miasta. Zespół pod kierownictwem arch. Aleksandry Wrońskiej[369] z Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej w Warszawie opracował w 1960 r. nowy ogólny plan zagospodarowania przestrzennego miasta wraz planem etapowym na lata 1961-1965[370]. W 1961 r. plan ten został zatwierdzany. Był to pierwszy plan miasta na podstawie nowej ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym, rozwiązywał problemy przestrzenne miasta, ukierunkował jego rozwój oraz przewidywał wzrost ludności Płocka w 1980 r. do 90 tys. mieszkańców. Zaplanowano w nim miejskie obwodnice oraz nowe przeprawy przez Wisłę (z mostami: drogowym i kolejowym)[371]. Plan ten został wyróżniony nagrodą państwową. Kolejny plan na lata 1966-1970 został przygotowany również przez A. Wrońską.

W oparciu o wytyczne zawarte w Planie Perspektywicznym Płocka w latach 1961-1969 opracowano plany szczegółowe dla następujących osiedli: Dobrzyńska (1961 r.), Przemysłowa (1961 r.), Skarpa B (1962 r. i 1969 r.), Centrum (1962 r.), Maszewo Wschód (1966 r.), Imielnicka (1967 r.), Wyszogrodzka Południe (1968 r.), Wyszogrodzka Północ (1968 r.), Skarpa A (1969 r.) i Kolegialna (1969 r.).

---

[365] *Noty biograficzne budowniczych Płocka* [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy* (K. Badowski, J. B. Nycek), Płock 2011 – *Malisz Bronisław,* s. 218.

[366] Ibid., *Lier Kazimierz,* s. 218.

[367] Ibid., *Kirow Aleksander,* s. 211.

[368] Ibid., *Sobolewski Stefa,* s. 228.

[369] Ibid., *Wrońska Aleksandra,* s. 234.

[370] Uchwała Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie z 1 kwietnia 1961 r. – zatwierdziła ogólny plan zagospodarowania przestrzennego Płocka wraz planem etapowym na lata 1961-1965 wykonany zespół pod kierownictwem arch. Aleksandry Wrońskiej z Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej w Warszawie.

[371] A. Wrońska, *Plan urbanistyczny Płocka,* „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 206-209.

Nadzór nad przygotowaniem i realizacją planów rozbudowy Płocka sprawowali architekci miejscy. W latach 1960-1964 funkcję architekta miejskiego i kierownika Wydziału Architektury i Budownictwa pełnił arch. Stanisław Staszewski (1925-1973)[372]. Na stanowisku zastępcy kierownika Wydziału od połowy 1962 r. pracował arch. Wojciech Chrabelski, którego w 1964 r. zastąpił arch. Czesław Korgul (1928-2011)[373]

Dla prowadzenia działalności planu terenowego w mieście w styczniu 1961 r. powołano Miejską Dyrekcję Budowy Osiedli Robotniczych (MDBOR), którą zawiadywał Zbigniew Sobczyk. Przy MDBOR powołano Zespół Oceny Projektów Inwestycyjnych. Szefem utworzonej w połowie 1961 r. Miejskiej Pracowni Geodezyjnej został mgr inż. Tadeusz Łojek, którego od połowy 1970 r. zastąpił mgr. inż. Tomasz Dąbrowski.

W okresie od 1965 r. do 1967 r. szefem Wydziału Budownictwa, Urbanistyki i Architektury był arch. Jerzy Filipowski, a po nim tę funkcje w latach 1968-1970 sprawował arch. Stanisław Tomczak[374]. W latach 1970-1975 arch. Czesław Korgul pracował na stanowisku kierownika Wydziału Gospodarki Przestrzennej i Ochrony Środowiska. Równocześnie piastował stanowisko architekta miejskiego. Następni architekci miejscy to: Bogusław Podolski (w latach 1976-1982), Tadeusz Roguski w latach 1983-1985 oraz Andrzej Marciniak w latach 1985-1989[375].

Przy Wydziale Architektury i Budownictwa powołano Miejską Pracownię Urbanistyczną (MPU), którą od 1 czerwca 1962 r. kierował arch. Henryk Sęczykowski[376]. Kolejnymi szefami MPU byli: Czesław Korgul w latach 1964-1970, Ignacy Józef Bladowski w latach 1971-1975[377] i Janusz Łabuz w latach 1975-1980[378]. Arch. Zbigniew Sokołowski[379] w latach 1966-1972 pracował w MPU na stanowisku zastępcy kierownika. W 1965 r. powstał Terenowy Zespół Usług Projektowych (TZUP), w którym kierownikiem został mgr inż. Tadeusz Myszkowski. Na początku 1968 r. zastąpił go Marian Wegner, w 1969 r. nowym szefem został arch. Zygmunt Kęska.

Na mocy *Uchwały Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie z 4 stycznia 1966 r.*[380] powołano Okręgową Dyrekcję Inwestycji Miejskich w Płocku (ODIM). W związku z tym, że ODIM realizowała centralne inwestycje miejskie w powiatach płockim, gostynińskim i sierpeckim podporządkowana została Prezydium WRN w Warszawie. Na stanowisko dyrektora powołany został

---

372 K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011 – *Staszewski Stanisław,* s. 228.

373 Ibid., *Korgul Czesław*, s. 212.

374 Ibid., *Tomczak Stanisław,* s. 231.

375 Ibid., *Marciniak Andrzej*, s. 218.

376 Ibid., *Sęczykowski Henryk,* s. 212.

377 Ibid., *Bladowski Ignacy Józef,* s. 199.

378 Ibid., *Łabuz Janusz,* s. 217.

379 Ibid., *Sokołowski Zbigniew,* s. 228.

380 Uchwała Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie z 4 I 1966 r. w sprawie organizacji i zadań służby inwestycyjnej w zakresie inwestycji o charakterze miejskim, Dz.U.W.R.N. 1966.

dotychczasowy dyrektor Miejskiej Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych Zbigniew Sobczyk, w 1969 r. zastąpił go dotychczasowy zastępca dyrektora Kazimierz Badowski (1935-2022).

Na podstawie *Uchwały Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie z 21 stycznia 1969 r.*[381] Prezydium MRN w Płocku w porozumieniu z Prezydium Powiatowych Rad Narodowych w Płocku, Gostyninie, Sierpcu i Płońsku powołało Regionalny Zespół Projektowy Podregionu Płockiego. Na czele tego Zespołu został postawiony mgr Jan Szczuko.

W związku z powołaniem w 1975 r. województwa płockiego nastąpiły reorganizacje wielu jednostek zajmujących się organizacją, nadzorem, projektowaniem i wykonawstwem inwestycji miejskich. Na podstawie *Zarządzenia Wojewody Płockiego z 1 lipca 1975 r.*[382] powołano Wojewódzką Dyrekcję Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Płocku (WDRMiOW). Jednostka ta powstała w wyniku przekształcenia utworzonej w maju 1975 r. Dyrekcji Rozbudowy Miasta Płocka w Płocku, która powstała na bazie ODIM-u. Zakres kompetencji WDRMiOW dotyczył zagadnień planowania przestrzennego, urbanistyki i architektury w województwie płockim. Kadrę kierowniczą tej jednostki w okresie jej organizacji stanowili: dyrektor naczelny – mgr inż. Kazimierz Badowski, główny architekt województwa – arch. Jerzy Machowicz, kierownik Pracowni Urbanistycznej – Ignacy Józef Bladowski. W wyniku reorganizacji w 1976 r. stanowisko zastępcy dyrektora oraz głównego architekta województwa powierzono arch. Ignacemu Józefowi Bladowskiemu (1939-2000).

Plan województwa płockiego opracowany w 1978 r. przez Tadeusza Kowalczyka zakładał rozwój Płocka do 200 tys. mieszkańców. Był to plan przewidujący szeroką rozbudowę całego ówczesnego województwa płockiego, w tym infrastruktury miasta z budową osiedli mieszkalnych na Podolszycach, w Górach i Maszewie[383].

W strukturach WDRMiOW działało Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego (WBPP), którego dyrektorem została arch. Irena Konstancja Gajewska-Łuczak (1921-2011). Od 1978 r. Biurem bezpośrednio kierował zastępca dyrektora WDRMiOW Ignacy Bladowski. W okresie późniejszym w WBPP dyrektorskie stanowiska sprawowali: arch. Paweł Paprocki (1932-2014) w latach 1983-1984, mgr Barbara Piosik[384] w latach 1984-1986, arch. dr Tadeusz Kowalczyk (1936-1988)[385] – w latach 1986-1988 oraz arch. Stanisław Żurański[386] w latach 1988-1990, który od 1984 r. piastował stanowisko głównego architekta województwa. W okresie od 1975 do 1986 r. Czesław Korgul był zastępcą dyrektora WBPP.

Przy Biurze Planowania Przestrzennego funkcjonowały dwie komisje: Komisja Kwalifikacyjna i Egzaminacyjna – do stwierdzania przygotowania zawodowego oraz Wojewódzka Komisja Urbanistyczno-Architektoniczna, która opiniowała opracowania dotyczące planowania i architektury. W składzie tych komisji znaleźli się architekci: Ignacy Józef Bladowski, Irena Konstancja Gajewska-Łuczak, Stanisław

---

[381] Uchwała Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie z 21 I 1969 r. w sprawie trybu prac nad szczegółowymi planami podregionalnymi, Dz.U.W.R.N. 1969.

[382] Zarządzenie Wojewody Płockiego z 1 VII 1975 r., Dz.U. Woj. Płockiego. 1975.

[383] T. Kowalczyk, *Perspektywiczny rozwój województwa płockiego w aspekcie ustaleń planu zagospodarowania przestrzennego do 1990 r.,* „Notatki Płockie" 1977, nr 3, s. 3-11.

[384] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011 – *Piosik Barbara,* s. 223.

[385] Ibid., *Kowalczyk Tadeusz,* s. 212.

[386] Ibid., *Żurański Stanisław,* s. 236.

Żurański, Janusz Łabuz[387], Paweł Paprocki, Tadeusz Orgelbrand, Henryk Sęczykowski oraz specjaliści (mgr inż. Kazimierz Badowski, doc. dr. inż. Lech Wysokiński[388] i dr inż. Tadeusz Granosik).

W wyniku Zarządzenia Wojewody Płockiego z 4 grudnia 1980 r.[389] nastąpił podział zadań w zakresie obsługi inwestycji komunalnych oraz ustalono zasady współpracy między Wojewódzką Dyrekcją Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Płocku oraz Zjednoczeniem Gospodarki Komunalnej, Mieszkaniowej i Budownictwa Komunalnego w Płocku. Wojewoda Płocki ustanowił ZGKMiBK inwestorem naczelnym i bezpośrednim dla inwestycji komunalnych objętych planem terenowym w miastach i gminach województwa płockiego, tj. w zakresie: sieci wodociągowych i ujęć wodnych, sieci kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków, sieci ciepłowniczych, ulic, konstrukcji mostowych, sieci oświetlenia ulic, wysypisk komunalnych, cmentarzy komunalnych i ogródków działkowych.

W okresie od 1975 r. do 1980 r. WDRMiOW kierował Kazimierz Badowski, natomiast w latach 1981-1982 dyrektorem naczelnym był Zbigniew Michalski[390]. W latach 1982-1984 Zbigniew Michalski pełnił funkcję dyrektora Wydziału Budownictwa w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku, jego zastępcami byli Kazimierz Kokoszczyński[391] i Zbigniew Szamel.

Na podstawie *Zarządzenia Wojewody Płockiego z 28 kwietnia 1982 r.*[392] WDRMiOW została rozdzielona na dwie części płocką i kutnowska, przy czym w Płocku utworzono Rejonową Dyrekcję Inwestycji (RDI), która pełniła funkcję inwestora zastępczego dla wszystkich inwestycji planu terenowego i obejmowała swoim działaniem miasta: Płock, Sierpc, Gąbin, Wyszogród oraz gminy Duninów, Łąck, Słubice, Iłów oraz wszystkie gminy prawobrzeżnej części województwa.

Na podstawie Zarządzenia Wojewody Płockiego z 8 sierpnia 1984 r.[393] nastąpiło połączenie Rejonowej Dyrekcji Inwestycji w Płocku i Kutnie i utworzono jednostkę budżetową Wojewódzką Dyrekcję Inwestycji (WDI) w Płocku oraz jej Oddział Rejonowy w Kutnie. Z dniem 1 lipca 1986 r. WDI w Płocku zgodnie z Zarządzeniem Wojewody Płockiego z 17 czerwca 1986 r.[394] stała się zakładem budżetowym. Funkcję dyrektora w Wojewódzkiej Dyrekcji Inwestycji pełnili kolejno byli kierownicy budowy PBP Petrobudowa: Grzegorz Kęsicki w 1984 r. i Józef Krawczyk w latach 1984-1990.

Ważną rolę w płockim planowaniu przestrzennym i projektowaniu architektonicznym odegrało Wojewódzkie Biuro Projektów Arwo w Warszawie, w tym Pracownia Terenowa w Płocku. Pracownia ta zawiadywana była kolejno przez Tadeusza Orgelbranda w latach 1973-1975 i Bolesława Pakulskiego w

---

[387] Ibid., *Łabuz Janusz,* s. 217.

[388] Ibid., *Wysokiński Lech,* s. 234.

[389] Zarządzenie Wojewody Płockiego z 4 XII 1980 r. w sprawie podziału zadań w zakresie obsługi inwestycji komunalnych oraz zasad współpracy między Wojewódzką Dyrekcją Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Płocku oraz Zjednoczeniem Gospodarki Komunalnej, Mieszkaniowej i Budownictwa Komunalnego w Płocku, D.U.W.P. 1980.

[390] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011 – *Michalski Zbigniew,* s. 219.

[391] Ibid., *Kokoszczyński Kazimierz,* s. 211.

[392] Zarządzenie Wojewody Płockiego z 28 IV 1982 r., D.U.W.P. 1982.

[393] Zarządzenie Wojewody Płockiego z 8 VIII 1984 r., D.U.W.P. 1984.

[394] Zarządzenie Wojewody Płockiego z 17 VI 1986 r., D.U.W.P.1986.

latach 1975-1984[395]. Pracowania Terenowa WBP Arwo w Płocku w dniu 1 grudnia 1984 r. została przez Wojewodę Płockiego przekształcona w Mazowieckie Biuro Projektów Mapro w Płocku. Pod kierownictwem Zbigniewa Michalskiego MBP Mapro funkcjonowało od 1984 do 2005 r. W latach 1987-2009 arch. Czesław Korgul pracował w Biurze Mapro na stanowisku głównego projektanta.

Należy również odnotować liczącą się pozycję Biura Techniki Komunalnej Betek (BTK), utworzonego w 1983 r. przez Romana Matuszaka. Biuro to zostało powołane na bazie Pracowni Projektowej Przedsiębiorstwa Budownictwa Komunalnego – zajmowało się projektowaniem urbanistyczno-architektonicznym i budowlanym. Kolejni szefowie BTK Betek to: Zygmunt Szamel, Piotr Pikulski, Janina Stawecka, Bogumiła Prokop, Paweł Gromunt i Andrzej Bromgau[396].

Do koordynacji spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego w województwie płockim powołano w 1975 r. Wojewódzki Związek Spółdzielczości Mieszkaniowej (WZSM), który zorganizował pierwsze spółdzielcze służby projektowo-inwestycyjne oraz utworzył Biuro Projektowe Inwestprojekt w Płocku. Biurem tym kierowali kolejno: Mieczysław Bandurski (1922-1987)[397], Maciej Wróblewski, Mieczysław Kamiński, Wiktor Kozak[398] i Edmund Miecznikowski[399].

Istotną rolę w płockiej urbanistyce spełniło utworzone w 1976 r. z inicjatywy Benedykta Czarneckiego (1922-2009) [400] Koło Towarzystwa Urbanistów Polskich w Płocku, które w 1982 r. przekształciło się w Oddział Miejski TUP. Funkcję prezesa Oddziału TUP w Płocku po Benedykcie Czarneckim pełnili kolejno: Irena Konstancja Gajewska-Łuczak, Ignacy Józef Bladowski i Alicja Krymowa w latach 1986-1989[401].

***

Z dniem 12 września 1953 r. terytorium Płocka zostało rozszerzone w kierunku wschodnim, przyłączono do miasta wieś Kostrogaj, część gromady Boryszewo Nowe i wieś Ośnicę. Miasto zwiększyło swoje terytorium z 2600 ha do 3118 ha. Na terenie północno-zachodniego Kostrogaju powstała dzielnica przemysłowo-składowa o nazwie Kostrogaj Przemysłowy, gdzie wybudowano m.in. Zakłady Stolarki Budowlanej oraz wiele hurtowni i magazynów. Poza linią kolejową i dworcem PKP, przy ul. Targowej i Otolińskiej w południowo-wschodniej części Kostrogaju powstała kolejna dzielnica przemysłowa, w której rozpoczęto budowę I etapu nowej Fabryki Maszyn Żniwnych.

Nowe perspektywy rozwoju otrzymał Płock w wyniku decyzji Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) o budowie ropociągu z ZSRR do NRD. Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów w dniu 5 stycznia 1959 r. podjął uchwałę o lokalizacji ropociągu i budowie kombinatu rafineryjno-

---

395 K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011 – *Pakulski Bolesław,* s. 221.

396 Ibid.*, Bromgau Andrzej,* s. 200.

397 Ibid., *Bandurski Mieczysław,* s. 197.

398 Ibid., *Kozak Wiktor,* s. 213.

399 W. Serafimowicz, *Zarys planowania przestrzennego w Płocku, „*Notatki Płockie" 2018, nr 1/254, s. 11.

400 K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011 – *Czarnecki Benedykt,* s. 202.

401 Ibid., Krymowa Alicja, s. 214.

petrochemicznego w okolicach Płocka. Ostateczne ustalenia Rządowej Komisji Lokalizacyjnej nastąpiły w dniu 14 października 1959 r.[402]

W następstwie lokalizacji Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych na północ od Płocka w dniu 31 grudnia 1961 r. powiększono powierzchnię miasta o 2076 ha w drodze przyłączenia terenów wsi: Biała Nowa, Biała Parcele, Chełpowo, Draganie Nowe, Powsino i Trzepowo Stare. Ponadto włączono do Płocka również wieś Winiary, Maszewo i Maszewo Małe, z przeznaczeniem na budowę dużego szpitala wojewódzkiego wraz z zapleczem mieszkaniowym. Terytorium miasta zwiększyło swój obszar do 5194 ha. Biuro Projektów Przemysłu Naftowego Bipronaft w Krakowie opracowało Plan Generalny MZRiP. Autorem zagospodarowania kompleksu zakładów rafineryjnych i petrochemicznych w Nowej Białej oraz pierwszym generalnym projektantem MZRiP był Kazimierz Kachlik (BPPN Bipronaft w Krakowie). Następnie funkcję głównego projektanta części rafineryjnej pełnił Jan Hosowicz (BPPN Bipronaft w Krakowie), natomiast głównymi projektantami w części petrochemicznej byli: Aleksander Błaszczuk i Henryk Hosowicz – z Biura Projektów Przemysłu Syntezy Chemicznej Prosynchem w Gliwicach[403].

Wraz z rozbudową miasta zaistniała konieczność przebudowy ówczesnego centrum miasta z powiązaniem w jednolity organizm urbanistyczny starej zabytkowej zabudowy z budowanymi i projektowanymi nowymi osiedlami. Podstawową funkcją Nowego Centrum miały być usługi o charakterze ogólnomiejskim. W wyniku powyższego rozpisano w 1962 r. ogólnopolski konkurs urbanistyczno-architektoniczny. Konkurs obejmował obszar o powierzchni 52 ha w rejonie skrzyżowania dwóch głównych ciągów komunikacyjnych: ul. Bielskiej oraz Al. Jachowicza i Al. Kobylińskiego. Terytorium to było ograniczone ulicami: Nowy Rynek, Królewiecką, Sienkiewicza, Nowowiejską, Łukasiewicza, Tysiąclecia, Bielską i Al. Jachowicza. Zwycięskimi autorami dokumentacji urbanistycznej zostali architekci Stefan Putowski[404] i prof. Tadeusz Bogdan Zieliński (1914-1986)[405] z Zakładów Doświadczalnych Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Północną część wyznaczonego obszaru stanowi obecnie os. Tysiąclecia, które w fazie projektowania nazywane było Centrum Północ. Jego szczegółową dokumentację urbanistyczno-architektoniczną opracował arch. Tadeusz Majewski[406] z Miastoprojekt Mazowsze w Warszawie.

Płock na początku lat 60. XX w. składał się z pięciu dzielnic mieszkaniowych: śródmieście (obecnie obszar osiedli: Stare Miasto i Kolegialna), Wyszogrodzka, Dobrzyńska, Dworcowa, Radziwie i trzech dzielnic przemysłowych: Kostrogaj Przemysłowy (dzielnica magazynowo-przemysłowa), południowo-wschodni Kostrogaj (nowa Fabryka Maszyn Żniwnych), Biała Nowa (Petrochemia) oraz z terenów słabo zurbanizowanych: jak Trzepowo i Maszewo. W latach 60. i 70. XX w. rozbudowywały się stare dzielnice i powstały nowe: Tysiąclecia (w czasie budowy nazywana Centrum Północ), Dobrzyńska (obecnie os. Miodowa i Skarpa), Łukasiewicza i Winiary (Maszewo). W latach 80. intensywnie rozbudowywano dzielnice: Mickiewicza (obecnie os. Kochanowskiego i os. Dworcowa) i Międzytorze oraz Podolszyce

[402] Uchwała nr 2/59 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z 5 I 1959 r. w sprawie lokalizacji w Płocku kombinatu rafineryjno-petrochemicznego, Dz.U. 1959.

[403] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa…op. cit.,* s. 115.

[404] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011 – *Putowski Stefan,* s. 224.

[405] Ibid., *Zieliński Tadeusz Bogdan,* s. 235.

[406] Ibid., *Majewski Tadeusz,* s. 218.

(początek realizacji zabudowy). Nowe dzielnice mieszkaniowe administracyjnie zarządzane były przez spółdzielnie mieszkaniowe.

W latach 1961-1969 na bazie planu perspektywicznego Płocka opracowano szereg planów szczegółowych dla osiedli: Dobrzyńska (1961 r.), Przemysłowa (1961 r.), Skarpa B (1962 r., aktualizacja 1969), Centrum (1962 r.), Maszewo Wschód (1968 r.), Wyszogrodzka (1968 r.), Skarpa A (1969 r.), Kolegialna (1969 r.). W ramach akcji porządkowania miasta polegającej na wyburzaniu niezdatnych do użytku budynków i wyeksploatowanych zamieszkałych baraków wybudowano w latach 1966-1970 – 12,2 tys. izb mieszkalnych (w większości w technologii wielkoblokowej) oraz uruchomiono wytwórnię prefabrykatów wielkopłytowych OWT-67 i rozpoczęto według tej technologii w 1969 r. budowę osiedla spółdzielczego „Łukasiewicza".

W drugiej połowie lat 70. pod kierownictwem arch. Janusza Łabuza z Miejskiej Pracowni Urbanistycznej opracowano *Studium Kierunkowego Rozwoju*, w którym m.in. zaproponowano wykorzystać pozamiejski wschodni obszar wzdłuż drogi krajowej Płock – Warszawa do Jaru rzeki Rosicy, obejmujący wieś Podolszyce oraz części wsi: Imielnica, Boryszewo i Ośnicy.

Największy wpływ na urbanistykę i architekturę nowych osiedli uzyskali architekci: Tadeusz Kobylański [407] i Jadwiga Grębecka [408] z Biura Projektów Miastoprojekt Stolica w Warszawie (os. Dobrzyńska); Tadeusz Majewski (os. Skarpa A); Zbigniew Sokołowski (os. Skarpa B); Tadeusz Majewski (os. Łukasiewicza); Katarzyna Wysocka i Edward Wysocki[409] z Wojewódzkiego Biura Projektów Arwo w Warszawie (os. Mickiewicza), Jerzy Kulesza z Miastoprojektu w Warszawie (os. Międzytorze); Edward Wysocki z WBP Arwo w Warszawie (os. Podolszyce Północ i os. Zielony Jar); Marcin Przyłubski z WBP Arwo w Warszawie (os. Podolszyce Południe). Na przełomie lat 60. i 70. arch. Zbigniew Sokołowski pracował nad wielowariantowym studium rozwoju kierunków Płocka oraz nad szczegółowym planem zagospodarowania skarpy płockiej (Os. Skarpa B) i Kępy Sobótka[410].

W latach 1974-1981 architekci Janusz Łabuz i Ignacy Józef Bladowski realizowali prace dotyczące koncepcji rozbudowy urbanistycznej Płocka – aktualizacji *Planu Ogólnego Miasta*, co umożliwiło m.in. rozpoczęcie budowy osiedli miejskich w Podolszycach na początku lat 80. ubiegłego wieku[411]. W dniu 8 stycznia 1982 r. w wyniku powodzi zatorowej na Wiśle nastąpiło zalanie Radziwia i innych terenów okolicznych od Dobrzykowa do Soczewki oraz częściowo obszarów prawobrzeżnych Płocka (Borowiczki i ul. Rybaki). W tymże roku wybudowano dla powodzian tymczasowe osiedle fińskich domków w północnej części ul. Miodowej oraz rozpoczęto budowę nowej dzielnicy mieszkaniowej Podolszyce, którą podzielono wzdłuż ul. Wyszogrodzkiej na dwie części: Podolszyce I i Podolszyce II.

W 1982 r. przyłączono do prawobrzeżnego Płocka tereny leżące na wschód (w kierunku Warszawy), tj. Podolszyce, Imielnicę i Borowiczki, rozszerzając granice miasta o dalsze 1450 ha (razem 6640 ha). W

[407] Ibid., *Kobylański Tadeusz,* s. 211.

[408] Ibid., *Grębecka Jadwiga,* s. 206.

[409] Ibid., *Wysocki Edward,* s. 234.

[410] Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock – Urbanistyka i Architektura*, Warszawa 1975, s. 163.

[411] J. Łabuz, *Płock roku dwutysiącznego. Podstawowe elementy rozwoju Płocka do 1985 r.,* „Notatki Płockie" 1975, nr 2, s. 3-12.

1984 r. Janusz Łabuz wspólnie z architektami Markiem Dzięglewskim[412] i Leszkiem Narkowiczem[413] we współpracy z prof. Lechem Wysokińskim opracowali projekt zagospodarowania i ustabilizowania skarpy płockiej[414].

Prace urbanistyczne jako plan miejscowy były kontynuowane pod kierownictwem głównego projektanta – arch. Alicję Krymową przez zespół: Czesław Korgul (1928-2011), Barbara Piosik i Lidia Sokołowska[415]. Plan ten, opracowany w Wojewódzkim Biurze Planowania Przestrzennego w Płocku, uzyskał pozytywną opinię Głównej Komisji Urbanistycznej resortu budownictwa i w 1984 r. został uchwalony przez Radę Miasta Płocka pod nazwą: *„Plan zagospodarowania przestrzennego jednostek osadniczych miasta Płocka"*[416] (obowiązywał do czasu zmiany przepisów planistycznych w 2003 r.)[417]. W oparciu o ten dokument arch. Alicja Krymowa (Zakład Planowania Przestrzennego Towarzystwa Urbanistów Polskich – Pracownia w Płocku) opracowała kilka miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w tym uchwalony w 1994 r. *Szczegółowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Śródmieścia Płocka* (opracowany wspólnie z arch. Janem Lemańskim)[418].

Szczegółowy opis rozwoju płockiej urbanistyki w okresie PRL zawierają dwa opracowania dr. inż. Piotra Gryszpanowicza: *Urbanizacja Płocka* (Pułtusk 2019) i *Rozwój przestrzenny Płocka w latach 1945-1989,* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* red. Grzegorz Gołębiewski i Tomasz Piekarski, Płock 2020[419].

URBANIZACJA W III RP

W okresie III RP po kilku latach prac legislacyjnych w dniu 7 lipca 1994 r. sejm uchwalił nową ustawę o zagospodarowaniu przestrzennym, która określiła, że miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

---

412 K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011 – *Dzięglewski Marek,* s. 204.

413 Ibid., *Narkowicz Leszek,* s. 220.

414 L. Wysokiński, A. Gołembnik, *Budowa geologiczna rejonu skarpy płockiej, jej geomorfologia i topografia,* s. 39-54 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* Warszawa 2011.

415 K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011 – *Sokołowska Ligia,* s. 228.

416 *Uchwała RMP z 1984 r. w sprawie zatwierdzenia „Planu zagospodarowania przestrzennego jednostek osadniczych miasta Płocka"* (Dz.U. Woj.Płockie 1984).

417 B. Czarnecki, A. Krymowa, *Zarys rozwoju przestrzennego miasta do 1793 r.,* [w:] *Dzieje Płocka,* t. 1,*...op. cit*., s. 19-24; także, B. Czarnecki, *Możliwości i kierunki rozwoju m. Płocka,* „Notatki Płockie" 1983, nr 1, s. 56-64.

418 K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011 – *Lemański Jan,* s. 216.

419 Opracowania dr. inż. Piotra Gryszpanowicza: *Urbanizacja Płocka* (Pułtusk 2019) i rozdział *Rozwój przestrzenny Płocka w latach 1945-1989* w opracowaniu zbiorowym pt. *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020* (Płock 2020) pod redakcją dr Grzegorza Gołębiewskiego i dr Tomasza Piekarskiego stanowią podstawowe źródło informacji w opracowaniu niniejszego podrozdziału książki.

będzie opracowywany i realizowany na podstawowym szczeblu samorządu terytorialnego, jakim jest gmina. Jednocześnie ustalono, że gmina może odstąpić od uchwalania planu miejscowego. W wyniku ustawy z 31 grudnia 1999 r. obowiązującą moc utraciły miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego sporządzone przed 1 stycznia 1995 r.[420]

Realizowanie polityki przestrzennej w Polsce powinno uwzględniać *Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju* i *Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego* (dokumenty kierunkowe określające misje, wizje, cele i kierunki rozwoju kraju i regionów), opracowane na szczeblu Urzędu Rady Ministrów oraz *Plany Polityki Przestrzennej Województw,* opracowywane przez wojewodów. Zgodnie z *Ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* z 2003 r.[421] podstawowe zarządzanie przestrzenią w Polsce ustalane jest na poziomie gminy (ukierunkowuje przeznaczenie terenów na określone cele oraz określa zasady ich zabudowy i zagospodarowania). Znowelizowana ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym z 1 stycznia 1995 r.[422] zasadniczym instrumentem realizacji polityki przestrzennej uczyniła miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (mpzp).

Po akcesji Polski do Unii Europejskiej w celu wypracowania możliwie optymalnego rozwoju kraju, województwa, regionu i gminy miejskiej na poszczególnych szczeblach zarządzania opracowywane są wieloletnie strategie rozwoju. Strategie są dokumentami kierunkowymi, wyznaczającymi kierunki i cele rozwoju określonego regionu z uwzględnieniem zasad polityki przestrzennej.

Według wiceprezesa Towarzystwa Urbanistów Polskich Bartłomieja Kolipińskiego: *w tym, niezakończonym jeszcze procesie zmian w planowaniu przestrzennym wyróżnić można trzy fazy: 1/ faza wstępna, obejmująca lata 1989-1994; 2/ faza pełnej przemiany, przypadająca na lata 1995-2003 oraz 3/ faza trwająca do dnia dzisiejszego – finalizująca przemiany*[423].

***

W latach 1990-1998 funkcję dyrektora Wydziału Gospodarki Przestrzennej Urzędu Wojewódzkiego w Płocku pełnił arch. Stanisław Żurański. Wojewódzka Dyrekcja Inwestycji w Płocku (WDI) po usamodzielnieniu się w 1991 r. Oddziału Dyrekcji Inwestycji w Kutnie została przekształcona w Dyrekcję Inwestycji w Płocku, w której kolejnymi dyrektorami byli Tadeusz Leszczyński[424] i Paweł Gromunt.

Powołane przez Wojewodę Płockiego w końcu 1984 r. Mazowieckie Biuro Projektów Mapro w Płocku funkcjonowało pod kierownictwem Zbigniewa Michalskiego do 2005 r. Następni prezesi MBP Mapro: Zbigniew Ulicki w latach 2005-2007, Jadwiga Wrona w latach 2007-2011 i Jan Wyrębkowski w latach 2011-2012[425].

Po likwidacji województwa płockiego w końcu 1998 r. na bazie Wojewódzkiego Biura Planowania Przestrzennego w Płocku i utworzono Oddział Terenowy w Płocku Mazowieckiego Biura Planowania

[420] B. Kolipiński, *Planowanie przestrzenne w Polsce w minionym 25-leciu,* „Mazowsze. Studia Regionalne" 2014, nr 15, s. 109-118.

[421] Ustawa *O planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 III 2003 r.*, art. 4 ust. 1, Dz.U. 2003.

[422] Ustawa z 1 I 1995 r., O planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. 1995.

[423] B. Kolipiński, *Planowanie przestrzenne,...op. cit.,* s. 109-118.

[424] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy* - Płock 2011*, Leszczyński Tadeusz,* s. 216.

[425] Ibid., *Wyrębkowski Jan,* s. 234.

Regionalnego (MBPR) w Warszawie, w którym do 2005 r. zarządzała mgr Ewa Pietrzak, następnie od 2005 r. do 2017 r. arch. Piotr Brzeski[426]. Od początku 2018 r. funkcje dyrektora Oddziału Terenowego w Płocku Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego (MBPR) w Warszawie pełni arch. Ewa Baranowska. Jednostka ta obecnie zajmuje się pewnymi elementami projektowania urbanistycznego w ramach ustalonej specjalizacji w województwie mazowieckim. W okresie III RP funkcję prezesa Oddziału Miejskiego TUP w Płocku pełnili: Alicja Krymowa (1989-1998), Barbara Piosik, Elżbieta Rutkowska oraz od 2006 r. – Alicja Pejta-Jaworska[427].

W III RP wiodącą rolę w obszarze urbanistyki Płocka w określonych poniżej latach pełnili główni architekci miasta: Andrzej Marciniak (1989-1990)[428], Ireneusz Jabłoński (1991-1992), Leszek Mroczyński (1993-1995), Tomasz Królikowski (1995-1996) [429] , Iwona Wierzbicka (1996-2007) [430] , Krzysztof Kwiatkowski (2007-2011) i Leszek Narkowicz (2011-2014) [431]. W latach 2015-2021 strategicznym i przestrzennym rozwojem miasta zajmował się Z-ca Prezydenta Miasta ds. Rozwoju i Inwestycji Jacek Terebus, któremu podlegał m.in. Wydział Rozwoju i Polityki Gospodarczej Miasta. Obecnie od połowy czerwca 2021 r. funkcję tę pełni Wiceprezydent Artur Zieliński, który od maja 2020 r. był dyrektorem Wydziału Inwestycji i Remontów w płockim urzędzie miasta, wcześniej pracował w Wodociągach Płockich i PKN Orlen.

***

W czerwcu 1994 r. Oddział Towarzystwa Urbanistów Polskich w Płocku w imieniu władz samorządowych ogłosił konkurs urbanistyczny na opracowanie „*Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka*". Funkcję sekretarza organizacyjnego konkursu pełniła Barbara Piosik, natomiast ocenę prac dokonało jury pod przewodnictwem prof. Zygmunta Ziobrowskiego z Krakowa. W trakcie rozstrzygania tego konkursu w dniu 26 kwietnia 1996 r. zderzyły się różne koncepcje rozwoju miasta. Płoccy architekci i urbaniści pod kierownictwem Ignacego Bladowskiego uznali, że miasto powinno się rozbudowywać jak dotychczas – pasmowo (wzdłuż Wisły od Brwilna Górnego i Maszewa w kierunku Słupna). Natomiast według studium zagospodarowania przestrzennego, opracowanego przez urbanistów z Warszawy pod kierownictwem arch. Marcina Świetlika[432], rozwój Płocka powinien odbywać się równomiernie we wszystkich kierunkach, co uzyskało zatwierdzenie w 1998 r.

Aktualnie w Płocku podstawowym dokumentem umożliwiającym władzom miasta na prawidłowe kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej oraz określającym lokalne zasady gospodarowania jest *Studium uwarunkowań i kierunki zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka,* które zostało

[426] Ibid., *Brzeski Piotr,* s. 200.

[427] Ibid., *Pejta-Jaworska Alicja),* s. 222.

[428] Ibid., *Marciniak Andrzej,* s. 218.

[429] Ibid., *Królikowski Tomasz,* s. 214.

[430] Ibid., *Wierzbicka Iwona,* s. 232.

[431] Ibid., *Narkowicz Leszek,* s. 220.

[432] Ibid., *Świetlik Marcin,* s. 230.

zatwierdzone przez Radę Miasta w dniu 26 marca 2013 r. Do *Studium* dołączono trzy załączniki: 1 /*Struktura funkcjonalna; 2/ Infrastruktura; 3/ Dziedzictwo kulturowe i środowisko przyrodnicze*[433].

***

W 1997 r. lewobrzeżny Płock zwiększył swój obszar w wyniku przejęcia wsi: Góry, Ciechomice, Longinus, Tokary-Rąbież i Budy Dolne[434]. Nastąpił wzrost powierzchni Płocka o 2165 ha, stąd miasto zostało powiększone do 8805 ha. W związku z tym, że latach PRL w centralnych i zachodnich osiedlach prawobrzeżnego Płocka dokonano praktycznie biorąc zwartej zabudowy, projektowanie przestrzenne i jego realizacja w okresie III RP dotyczyło głównie osiedli wschodnich: Podolszyc Południowych, Podolszyce Północnych, Zielonego Jaru, Imielnicy i Borowiczek.

Przykładowo w Podolszycach Południowych urbaniści zaprojektowali kolonie: Kapliczka, Miedza, Nad Jarem, Podolszyce Wieś, Przy Skarpie, Sady i Zagroda. W Podolszycach Północnych poza centralną zabudową z wielkiej płyty powstały kolonie (kompleksy mieszkalne o wysokim standardzie): Chrobry, Magnat, Łokietek, Zielone Korony, natomiast na terenie zachodniej części Boryszewo Nowe - „Osiedle Trzysta". W osiedlu Zielony Jar powstały dwie kolonie: w rejonie ul. Batalionu „Parasol" i w rejonie ul. Wańkowicza, ponadto na obszarze wschodniej części Boryszewo Nowe obecnie realizowane są budynki przy ul. Żyznej.

Podstawowymi inwestorami w tych osiedlach są: Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa, Miejskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Społecznego (MTBS), Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik, Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa, Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani oraz Miejski Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej (MZGM-TBS).

W zabudowie prawobrzeżnego Płocka ważną rolę pełnią firmy developerskie: Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych (PIK), Multis Deweloper, WiX Developer, PPHU Wix Developer Mariusz Mikulski s.j., Amabud sp. z o.o., Grad B, Invest Bud, Tectum Inves, Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe InterBUD oraz Przedsiębiorstwo Inwestycji Budowlanych OMEGA R&M Wilanowscy. Należy zaznaczyć, iż firmy developerskie w większości zajmowały się realizacją zabudowy kompleksów mieszkalnych, stąd przyczyniły się do realizacji nowoczesnej urbanizacji przestrzennej poszczególnych osiedli i Płocka.

***

Obecnie istotną rolę w procesie planowania przestrzennego na poziomie lokalnym zaczęła odgrywać partycypacja społeczna na szczeblu osiedla, szczególnie przy zatwierdzaniu kolejnych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Dotychczasowy rozwój urbanistyczny Płocka wzdłuż obu brzegów Wisły spowodował utworzenie się wydłużonego układu strefowego. Do tego układu dostosowany został układ komunikacyjny miasta, w którym główne ciągi przebiegają równolegle lub prostopadle do rzeki. W centralnej części Płocka znajdującej się po prawej stronie rzeki, w większości na wysokim masywie, na szerokości ok. 2 km występuje zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna wraz z usługami, natomiast w osiedlach peryferyjnych dominuje zabudowa jednorodzinna. Za tą strefą, na północy i północnym wschodzie, znajduje się strefa przemysłowa (Płock Biała, Kostrogaj Przemysłowy i Kostrogaj Południowy), natomiast przy Wiśle na dolnym tarasie w wąskim pasie dominują tereny zielone.

[433] Uchwała Rady Miasta z 26 III 2013 r. zatwierdzająca Studium uwarunkowań i kierunki zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka (Dz.U.Woj. Maz. 2013).

[434] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 1996 r., Dz.U. 1996, nr 155, poz. 761.

Odwrotnie jest po lewej stronie rzeki, gdzie na niskim poziomie (w terenie zalewowym), znajduje się niska zabudowa mieszkaniowa Radziwia oraz tereny rolne, rekreacyjne i nieużytki. Zabudowany w większości indywidualnymi budynkami mieszkalnymi stosunkowo wąski taras górny w osiedlach Góry i Ciechomice jest oddalony od rzeki o ok. 3 km.

Płock obecnie składa się z 21 osiedli (mieszkalnych) i dwóch obszarów niezamieszkałych: wielkoprzemysłowy obszar PKN Orlen oraz obszar Wisły w granicach miasta. Osiedla historycznie i terenowo można podzielić na pięć kompleksów osiedlowych:

- osiedla staromiejskie (Stare Miasto i Kolegialna);

- osiedla północno-zachodnie (Miodowa, Skarpa i Winiary);

- osiedla północno-wschodnie (Dworcowa, Kochanowskiego, Tysiąclecia, Łukasiewicza i Trzepowo);

- osiedla wschodnie (Wyszogrodzka, Międzytorze, Podolszyce Północ, Podolszyce Południe, Zielony Jar, Imielnica i Borowiczki);

- osiedla południowe (Radziwie, Góry, Ciechomice i Pradolina Wisły).

W obszarach zabudowanych i zurbanizowanych większości osiedli płockich[435] miejsce ma: zabudowa mieszkaniowa; obiekty handlowo-usługowe i administracyjne; podziemna, naziemna i nadziemna infrastruktura techniczna (w tym m. in.: drogi, zewnętrzne sieci wodno-kanalizacyjne, ciągi teletechniczne i energetyczne, itp.); tereny rekreacyjno-wypoczynkowe i zieleni miejskiej. W części osiedli występuje mniejsza lub większa zabudowa przemysłowa. Zakres infrastruktury drogowej wynika z przebiegu ulic będących drogami krajowymi, wojewódzkimi, powiatowymi, miejskimi lub zakładowymi. Obszar terenów kolejowych w osiedlach wyznacza przebieg trasy linii kolejowej i jej bocznic w granicach miasta. Na kształt płockiej urbanistyki w okresie III RP głównie wpłynęła oryginalna zabudowa wschodnich osiedli miasta oraz realizacja trasy Popiełuszki i trasy północno-zachodniej.

[435] Do gruntów zabudowanych zalicza się również grunty w trakcie zabudowy.

WSPÓŁCZESNE STRUKTURY TERYTORIALNE PŁOCKA

STRUKTURY INWESTYCYJNO-BUDOWLANE

Rodzaje terytorialnego podziału Płocka oraz wynikające z niego dane statystyczne zmieniały się w okresie tysiącletniej historii miasta. Podziały wynikały z przestrzennego rozwoju Płocka, ze sposobu użytkowania gruntów, praw własności oraz zmian struktur organizacyjno-terenowych w poszczególnych okresach rozwoju miasta. Początkowy płocki zespół osadniczy składał się z grodu na Wzgórzu Tumskim (Wzgórzu Zamkowym) i przygrodzia w południowym rejonie obecnego Placu Narutowicza[436].

W okresie późniejszym gród przekształcił się w rezydencję książęcą, natomiast przygrodzie objęło obszar całego placu Narutowicza, który otoczono wałami drewniano-ziemnymi i utworzyło podgrodzie biskupie (później nazwane osadą biskupią). Równocześnie przygrodzie na odcinku obecnej ul. Kościuszki wraz z rozbudową w kierunku cypla Dominikańskiego przekształciło się w podgrodzie książęce, zaś wokół kościoła św. Michała (pomiędzy obecnymi ulicami Piekarską i Małachowskiego) powstała luźna zabudowa. W związku z brakiem obwałowania warownego podgrodzie książęce (powstałe wskutek lokacji z 1237 r.) w wyniku kolejnych napadów uległo likwidacji.

Lokacja na prawie chełmińskim spowodowała utworzenie nowego podgrodzia wokół obecnego Starego Rynku, a następnie nowej osady książęcej, którą otoczono wałem drewniano-ziemnym. W następnym etapie rozwoju Płocka zabudowa osady biskupiej i książęcej zostały otoczone murem obronnym i fosą. Ponadto powstały przy bramach miejskich, poza murem warownym, ulice (później mini-osiedla): „Grodzkie" (zwane później jako „Wyszogrodzkie"), „Dobrzyńskie" i „Bielskie". Poniżej skarpy wiślanej, przy przeprawie przez rzekę, utworzono osadę rybacko-portowo-targową „Stara Przystań" (Rybaki).

Podział aglomeracji wynikający z praw własności w okresie średniowiecza zamykał się w kilku formach własności: książęcej, kościelnej, szlachty i mieszczan. Rozległa własność książęca sukcesywnie się zmniejszała w wyniku szczodrych nadań dla kościoła rzymskokatolickiego i osób zasłużonych. Na terenach gruntów miejskich powstawała zabudowa mieszkalna, rzemieślnicza, handlowa, komunikacyjna i obronna. Podziały miasta ze względu na charakter struktur organizacyjno-terenowych we wczesnej fazie tworzenia się aglomeracji miejskiej związane były głównie z budownictwem sakralnym kościoła rzymskokatolickiego (obszary miejskie wokół kościołów i klasztorów).

Na początku XX w. wraz z rozwojem miasta powstawały zalążki dzielnic miejskich. Począwszy od 1923 r., gdy w granicach Płocka znalazła się lewobrzeżna wieś Radziwie, miasto składa się z trzech części:: prawobrzeżnej, lewobrzeżnej i rzeki Wisły w granicach administracyjnych miasta. W okresie PRL-u dla celów statystycznych utworzono dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe. Powołano spółdzielnie mieszkaniowe, które zajęły się realizacją spółdzielczych osiedli mieszkaniowych, w tym również budową pojedynczych budynków wielorodzinnych, ich konserwacją i eksploatacją. Niektóre spółdzielnie mieszkaniowe zajęły się również obsługą życia kulturalno-oświatowego osiedli mieszkaniowych.

[436] M. Trzeciecki, *Początki Płocka,* s. 70 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*. Przyjmowane w wielu publikacjach usadowienie podgrodzia na Wzgórzu Tumskim nie zostało potwierdzone w świetle późniejszych badań archeologicznych.

Analiza podziału terytorialno-funkcjonalnego w Płocku w okresie III RP wykazuje, że jego forma i struktura są kontynuacją procesów zapoczątkowanych w końcu poprzedniego tysiąclecia[437]. Miasto można też podzielić na obszar zamieszkały (osiedla miejskie) oraz obszar niezamieszkały (wielkoprzemysłowy teren PKN Orlen i rzeka Wisła z terenem zalewowym). Aktualnie w Płocku występują następujące podstawowe struktury administracyjno-budowlane: 1/ obszary zarządzane przez spółdzielnie mieszkaniowe i miejskie towarzystwa budownictwa społecznego (TBS), 2/ podział miasta na osiedla (wcześniej podział na dzielnice), 3/ podział miasta na obręby geodezyjne .

Dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe

Początku podziału Płocka na jednostki terenowe można doszukać się we wczesnym średniowieczu, gdy powstawały kolejno: gród warowny, przygrodzie, podgrodzia, osady i przedmieścia. W rejonie dawnego placu kanonicznego (później Rynku Kanonicznego, obecnie placu Narutowicza) powstało osiedle duchownych katolickich (zbudowano ok. 12 kanonii). Kolejną dzielnicę religijno-narodowościową na przełomie XIV i XV w. utworzyła ludność żydowska w północno-wschodniej części Starego Miasta.

Na przełomie XIX i XX w. pomimo dużego światowego postępu cywilizacyjnego, w Płocku z uwagi na brak powiązań komunikacyjnych z resztą kraju, próby uprzemysłowienia miasta nie dawały widocznych efektów, a mieszkańcy nadal głównie zajmowali się rzemiosłem i handlem. Tym niemniej powstały pierwsze fabryczki związane z mechanizacją rolnictwa, które umożliwiły powołanie w przyszłości nowoczesnych zakładów przemysłowych branży rolniczej. Zakłady te początkowo działały głównie na terenie pomiędzy ul. Tumską, Bielską i Królewiecką (m.in. rejon obecnej galerii Tayger)[438] i stanowiły mini-strefę przemysłową.

Podstawowy obszar zabudowy Płocka w II RP sprowadzał się do tzw. miasta kongresowego, tj. dzielnicy ograniczonej alejami: Kilińskiego, Jachowicza i Kobylińskiego oraz skarpą wiślaną. W wyniku sukcesywnej zabudowy wzdłuż ulic: Wyszogrodzkiej i Dobrzyńskiej tworzyły się nowe mini-dzielnice. W związku z przyłączeniem na początku lat 20. XX w. wsi Radziwie została utworzona nowa lewobrzeżna dzielnica. W okresie dwudziestolecia powstały w tej dzielnicy elektrownia, stocznie rzeczne oraz duży port rzeczny, następnie wzniesiono największy w kraju stalowy most drogowo-kolejowy przez Wisłę. Spowodowało to utworzenie mini-radziwskiej strefy przemysłowej.

Płock, po stosunkowo niedużych zniszczeniach w latach II wojny światowej, w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1945-1989) rozwinął się w przemysłowe, średniej wielkości miasto. Po pierwszych latach stagnacji, w okresie lat 50-tych nastąpił okres budowania przemysłu – powstały zakłady mięsne, przetwórstwa owocowo-warzywnego, jajczarsko-drobiarskie, przemysłu terenowego, itp.

[437] E. Serafimowicz, *Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka do roku 1989,* „Notatki Płockie" 2018, nr 3, s. 40-52.

[438] Galeria Tayger w Płocku przy ul. Królewiecka 2, otworzona została w marcu 1996 r. na miejscu zabytkowej odlewni Zespołu Fabryki Maszyn Rolniczych M. S. Sarny.

Od 1953 r. po rozszerzeniu miasta w kierunku północno-wschodnim rozpoczęto budowę dzielnicy przemysłowej Kostrogaj Przemysłowy. W tej dzielnicy (północna część dawnej wsi Kostrogaj) ulokowano wiele zakładów produkcyjnych i magazynów, w tym m.in. Zakłady Stolarki Budowlanej.

W rejonie na północny wschód od dworca PKP i trasy kolejowej oraz przy ul. Otolińskiej (południowa część dawnej wsi Kostrogaj) w kolejnych etapach powstała m. in. nowoczesna Fabryka Maszyn Żniwnych[439] i zakłady produkcyjne Mostostalu Płock. W obszarze tym utworzono kolejną dzielnicę przemysłową Kostrogaj (popularnie nazywaną: FMŻ-Targowa).

W latach 60. po przyłączeniu dużych terenów na północ od rz. Brzeźnica, na terenie wsi Biała Nowa i okolicznych gromad wiejskich, rozpoczęto budowę nowej wielkoprzemysłowej dzielnicy, w której ulokowano ogromny kombinat rafineryjno-petrochemiczny pod nazwą Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne (w okresie początkowym – kilkanaście fabryk chemicznych)[440]. Dzielnicę tą kolejno nazywano: Białą Nową, Petrochemiczną i Petrochemią.

W drugiej połowie lat. 40 i w latach 50., poza Starym Miastem (w obrębie dawnych murów warownych) i Śródmieściem funkcjonowały nazwy obszarów zabudowywanych: Wyszogrodzka, Dobrzyńska i Dworcowa. Z czasem obszar miasta podzielono na osiem dzielnic: sześć dzielnic mieszkaniowych i dwie dzielnice przemysłowe. W 1965 r. dla potrzeb statystycznych dokonano podziału miasta na: *Śródmieście (200 ha), w tym: a) Stare Miasto (20 ha), b) podgrodzie Rybaki (25 ha); Wyszogrodzka (530 ha); Dworcowa (550 ha); Dobrzyńska (190 ha); Winiary (285 ha); Radziwie (820 ha) oraz Przemysłowa – Kostrogaj (310 ha) i Petrochemia (1730 ha). Razem – bez Wisły: (4 615 ha). Powierzchnia: a) miasta prawobrzeżnego – 3795 ha; b) miasta lewobrzeżnego – 908 ha; c) rz. Wisły (łącznie z terenami zalewowymi) – 579 ha. Ogółem: 5194 ha*[441].

W pięć lat później Płock funkcjonował w podziale na jedenaście dzielnic: osiem dzielnic mieszkaniowych i trzy dzielnice przemysłowe. W 1970 r. dokonano kolejnego podziału miasta (dla celów statystycznych) na 11 dzielnic: *Śródmieście (200 ha), Dworcowa (129), Dobrzyńska (317 ha), Maszewo z Winiarami (656 ha), Trzepowo (643 ha), Wyszogrodzka (182 ha), Podolszyce (370 ha); Radziwie (908 ha) oraz Kostrogaj Przemysłowy (174); Kostrogaj – [FMŻ-Targowa] (366 ha) i Petrochemia (727). Razem (bez Wisły): 4672 ha. Powierzchnia: a) miasta prawobrzeżnego – 3764 ha; b) miasta lewobrzeżnego – 908 ha; c) rz. Wisły (łącznie z terenami zalewowymi) – 522 ha. Ogółem – 5194 ha*[442].

Cykliczne opracowania statystyczne o mieście, w tym z podziałem na dzielnice mieszkaniowe i przemysłowe, rozpoczął Jakub Chojnacki (wieloletni prezes TNP i wiceprzewodniczący Rady Miasta Płocka), który w 1969 r. i w 1973 r. ramach TNP wydał dwie publikacje pt. *Płock w liczbach.*

Kolejne dane statystyczne o dzielnicach miasta prezentowane przez Jakuba Chojnackiego w oparciu o materiały Miejskiej Pracowni Geodezyjnej oraz inne dane geograficzne o mieście – według stanu na dzień 31 XII 1976 r.: *1) Śródmieście – w granicach: most przez Wisłę, al. Kilińskiego, Al. Jachowicza, Al. Kobylińskiego, ul. Topolowa i rzeka Wisła; w tym Stare Miasto (20 ha) w granicach dawnego miejskiego muru obronnego z XIV w. (Wzgórze Zamkowe, „Dom pod Trąbami", ul. Tumska, ul. Kwiatka, ul. Okrzei i promenada na skarpie wiślanej) – razem - 192 ha; 2) Dworcowa – 120 ha; 3)*

[439] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa...op. cit.,* s. 99-100 i 141-144.

[440] Ibid. s. 113-121 i 171-173.

[441] J. Chojnacki, *Płock 1968 w liczbach,* Płock 1969, s. 43.

[442] J. Chojnacki, *Płock 1972 w liczbach,* Płock 1973, s. 71.

Dobrzyńska – 338 ha; 4) Maszewo (z Winiarami) – 658 ha; 5) Trzepowo – 637 ha; 6) Wyszogrodzka – 183 ha; 7) Podolszyce – 364 ha; 8) Radziwie – 908 ha; 3) 9) Kostrogaj Przemysłowy – 181 ha); 10/ Kostrogaj [FMŻ-Targowa] – 371 ha; 11) Petrochemia – 727 ha. Ogółem (bez Wisły) – 4679 ha.

Długość granic miasta z gminami: Stara Biała – 13,6 km, Radzanowo – 5,2 km, Borowiczki – 3,2km, Gąbin – 2,1 km, Łąck – 5,9 km, Duninów – 6,3 km. Razem – 36,3 km. Długość Wisły (w granicach administracyjnych miasta): a) lewy brzeg – 5,1 km; b) prawy brzeg – 7,6 km. Razem: 12,7 km. Położenie geograficzne (średnie): a) szerokość geograficzna – 52 stop. 32'; b) długość geograficzna – 19 stop. 40'; c) położenie nad poziomem morza – 105 m; d) położenie Wzgórza Zamkowego (Tumskiego) nad średnim poziomem rzeki Wisły – 45 m[443].

Kontynuacją działalności Jakuba Chojnackiego w zakresie danych statystycznych o mieście była publikacja z 1982 r. ówczesnego przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej w Płocku Tadeusza Kołodziejaka pt. *Płock 1981 w liczbach* (wydana w ramach TNP). Dotyczyła ona dynamiki rozwoju gospodarczego miasta w okresie PRL ze szczególnym uwzględnieniem okresu 1973-1980. Według tej publikacji w Płocku na koniec 1980 r. zamieszkiwało 102548 osób, natomiast obszar miasta łącznie z powierzchnią rzeki Wisły z terenami zalewowymi w granicach administracyjnych wynosił 5194 ha.

Miasto było podzielone dla celów statystycznych na 8 dzielnic mieszkaniowych i trzy dzielnice przemysłowe, tj.: *Śródmieście (207 ha), Dworcowa (121 ha), Dobrzyńska - ze Skarpą i Łukasiewicza (322 ha), Maszewo z Winiarami (456 ha), Trzepowo (381 ha), Wyszogrodzka i Międzytorze (183 ha), Podolszyce (364 ha); Radziwie (908 ha); Kostrogaj [FMŻ-Targowa] (371 ha) i Petrochemia (1185 ha). Powierzchnia Wisły (łącznie z terenami zalewowymi) – 515 ha*[444].

W 1987 r. zespół Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Płocku wydał publikację pt. *Płock w 750 rocznicę lokacji miasta,* w którym Płock był podzielony na 16 dzielnic, w tym 13 dzielnic mieszkaniowych i trzy dzielnice przemysłowe: *Śródmieście (207 ha), Dworcowa (121 ha), Dobrzyńska - ze Skarpą i Łukasiewicza (322 ha), Maszewo z Winiarami (456 ha), Trzepowo (381 ha), Wyszogrodzka i Międzytorze (183 ha), Podolszyce I (364 ha), Podolszyce II (333 ha), Ośnica (342 ha), Imielnica (208 ha), Borowiczki (383 ha), Boryszewo (186 ha), Radziwie (908 ha) oraz Kostrogaj Przemysłowy (181 ha), Kostrogaj [FMŻ-Targowa] (371 ha) i Petrochemia (1185 ha). Razem powierzchnia Płocka (bez Wisły) – 6131 ha. Ogółem powierzchnia miasta łącznie z obszarem Wisły i terenami zalewowymi – 6646 ha*[445].

Spółdzielczość mieszkaniowa, Towarzystwa Budownictwa Społecznego, developerzy

W okresie dwudziestolecia międzywojennego władze państwowe sprzyjały idei spółdzielczego budownictwa wielorodzinnego. W Polsce w końcu 1928 r. czynnych w kraju było 676 spółdzielni mieszkaniowych, z czego ok. 25 proc. działało w Warszawie. Rozwój spółdzielczości mieszkaniowej uległ zahamowaniu w wyniku światowego kryzysu gospodarczego (1929-1933), który w Polsce spowodował duże zubożenie ludności i ogromne bezrobocie. Według danych GUS w 1937 r. w Polsce funkcjonowały

[443] J. Chojnacki, *Ze statystyki miasta,* s. 574-591, [w:] *Dzieje Płocka,...op. cit.*, wyd. II, Płock 1978.

[444] T. Kołodziejak, *Płock 1981 w liczbach*, Płock 1982.

[445] T. Banach, J. Berger, I. Janasz-Skrobacz, *Płock w 750 rocznicę lokacji,* Płock 1987, s. 48-49.

252 spółdzielnie mieszkaniowe, które skupiały 22 tys. członków[446]. W Płocku z inicjatywy Eligiusza Zaleskiego w latach dwudziestych XX w. powstało dla urzędników osiem willi na obecnym osiedlu Wyszogrodzka, stąd nazwa ulicy przy której wzniesiono te budynki jednorodzinne – Zalesie.

W pierwszych kilkunastu latach Polski Ludowej ze względów ideologicznych praktycznie spółdzielczość mieszkaniowa nie istniała, co m.in. spowodowało tzw. głód mieszkaniowy. Dopiero na fali „odwilży politycznej" i przemianom gospodarczych w 1956 r. – począwszy od 1958 r. nastąpił gwałtowny rozwój spółdzielczości mieszkaniowej, co znacznie poprawiło w kraju warunki mieszkaniowe społeczeństwa. W związku z kryzysem gospodarczym w ostatniej dekadzie PRL nastąpiło spowolnienie, a nawet wyhamowanie realizacji inwestycji, w tym również spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego[447].

W latach III RP w kraju większość spółdzielni mieszkaniowych znacznie zmniejszyła działalność inwestycyjną i zajęła się głównie administrowaniem posiadanymi zasobami i ich modernizacją. W tym okresie powstały towarzystwa budownictwa społecznego, które uzyskały duże rządowe i samorządowe preferencje ekonomiczne, stąd one głównie wraz z developerami realizują wielorodzinne budownictwo mieszkaniowe. Należy jednak zaznaczyć, że pomimo niesprzyjających dla spółdzielczości mieszkaniowej nowych aktów legislacyjnych część spółdzielni mieszkaniowych bazując na dobrze wyszkolonej kadrze specjalistów ponownie aktywnie włączyła się w działalność inwestycyjną.

Gospodarka mieszkaniowa należy do najważniejszych dziedzin dla społeczeństwa i podmiotów gospodarczych zajmujących się działalnością inwestycyjną, projektowaniem, budowaniem i administrowaniem substancją mieszkaniową wielorodzinną i jednorodzinną. Obecnie jest ona kształtowana przez odpowiednie jednostki urzędów miejskich[448], spółdzielnie mieszkaniowe, miejskie towarzystwa budownictwa społecznego[449], developerów, wspólnoty własnościowe oraz bezpośrednio przez indywidualnych obywateli (jako inwestorów).

W Płocku spółdzielcze osiedla mieszkaniowe zaczęły powstawać począwszy od marca 1958 r., gdy utworzono pierwsze dwie spółdzielnie mieszkaniowe (Płocką Spółdzielnię Mieszkaniową[450] i Robotniczą Spółdzielnię Mieszkaniową, która w 1962 r. przyjęła nazwę Międzyzakładowej Spółdzielni Mieszkaniowej)[451]. Spółdzielnie te 18 grudnia 1965 r. podjęły decyzję o połączeniu się i przyjęły nazwę

---

[446] J. Rączkowski, *Spółdzielczość w Europie; 200 lat spółdzielczości na ziemiach polskich,* s. 8 [w:] „Głos PSML-W" 2018, nr 17.

[447] M. Debich, J. B. Nycek, *Rodowód spółdzielczości*, s. 15-20 [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009,* red. J. B. Nycek, Płock 2009.

[448] D. Tarka, *Pozycja prawnoustrojowa prezydenta miasta na prawach powiatu na przykładzie Prezydenta Miasta Płocka,* „Notatki Płockie" 2019, nr 1, s. 37-47.

[449] B. Konarska-Pabiniak, *Spółdzielczość po 1989 roku; Spółdzielczość w Unii Europejskiej,* s. 85-91 [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009*, red. J. B. Nycek, Płock 2009; Cytat: *Dnia 26 października 1995 r. ukazała się Ustawa o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego, dając podstawy prawne dla Krajowego Funduszu Mieszkaniowego, organizowania Towarzystw Budownictwa Społecznego (TBS) i tworzenia kas mieszkaniowych.*

[450] PSM powstała dla zaspoko a potrzeb mieszkaniowych płockiej spółdzielczości pracy.

[451] RSM powstała przy Fabryce Maszyn Żniwnych. Funkcję prezesów pełnili kolejno: Czesław Lewandowski (1958-1964) i Jan Szelągowski (1965), natomiast Radzie Nadzorczej przewodzili: Tadeusz Koziński (1958-1959) i Marian Garstka (1959-1965).

Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa. W 1972 r. PSM przyjęła nowy statut i nazwę: Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa (PSML-W)[452]. W 1973 r. z zasobów PSML-W wyodrębniono trzy osiedla spółdzielcze: Tysiąclecia, Łukasiewicza i Kochanowskiego. W 1980 r. przekazano grupę członków oczekujących na mieszkania i część zasobów (Międzytorze i Wyszogrodzka) dla tworzącej się nowej jednostki – Mazowieckiej Spółdzielni Mieszkaniowej (MSM). W 1982 r. utworzono czwarte osiedle spółdzielcze – Dworcowa. W 1978 r. oddano do użytku na osiedlu Kochanowskiego obecną siedzibę PSML-W (ul. Westerplatte 6a).

Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa jest nadal największą w mieście spółdzielnią mieszkaniową i jedną z największych w kraju. Obecnie zrzesza ok. 14,1 tys. członków i obsługuje ok. 23 tys. mieszkańców. PSML-W utworzyła własne struktury spółdzielcze na osiedlach Tysiąclecia, Łukasiewicza, Kochanowskiego i Dworcowa. W 1998 r. utworzono piąte osiedle spółdzielcze: Rembielińskiego, które zostało wyodrębnione z osiedla spółdzielczego Łukasiewicza. Ponadto spółdzielnia zarządza również kompleksami budynków na osiedlach: Miodowa, Skarpa, Kolegialna i Stare Miasto.

Obecne zasoby PSML-W: powierzchnia gruntów – 85 ha, liczba budynków – 288, liczba lokali mieszkalnych – 12438 (powierzchnia – ok. 551 tys. m^2), liczba lokali użytkowych – 290 (powierzchnia – ok. 27,6 tys. m^2), liczba boksów garaży w budynkach mieszkalnych – 44 (powierzchnia - 709 m^2), liczba boksów garaży wolno stojących – 551 (powierzchnia – 8846 m^2), liczba boksów garaży w garażu wielopoziomowym – 379 (powierzchnia – 5840 m^2). Razem powierzchnia lokali – ok. 594 tys. m^2. W liczbie 288 budynków ogółem występują: 202 budynki mieszkalne (w tym: 24 budynki niskie do 4 kondygnacji włącznie, 139 budynki średniowysokie do 9 kondygnacji włącznie, 39 budynki wysokie powyżej 9 kondygnacji); 34 pawilony handlowo-usługowe wolnostojące; 51 budynki garaży wolnostojących; 1 budynek garażu wielopoziomowego.

W 1972 r. zakończono na osiedlu Tysiąclecia budowę Spółdzielczego Domu Kultury (ul. Krzywoustego 3)[453], który w roku następnym rozpoczął działalność kulturalną i oświatową na rzecz członków PSML-W oraz innych mieszkańców Płocka. W 1974 r. został otwarty Klub na Osiedlu Łukasiewicza (ul. Łukasiewicza 28), w 1978 r. rozpoczął działalność Klub Osiedla Kochanowskiego (Al. Jachowicza 33/4), a od 2000 r. funkcjonuje Klub osiedla Dworcowa. Placówki społeczno-kulturalne prowadzą otwartą działalność na rzecz mieszkańców poprzez prowadzenie stałych form pracy, w których uczestniczy ok. 1000 osób (głównie emeryci, młodzież i dzieci). Ponadto placówki organizują rocznie ok. 200 imprez, spotkań, wystaw i zajęć, w których uczestniczy ok. 30 tys. osób. Nadrzędnym celem działalności klubów jest integracja środowisk oraz współpraca z samorządem osiedlowym tworzącym tzw. „małe ojczyzny”[454].

Kolejni prezesi Zarządu Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej: Andrzej Karpiuk (1958-1960), Stanisław Petrulewicz (1960-1962), Tadeusz Matuszewski (1962), Bronisław Sokołowski (1962), Zbigniew Hibner (1962-1972), Włodzimierz Zając (1972-1975), Tadeusz Lis (1975-1976), Andrzej Piotrowski (1976-1982), Henryk Grochowski (1982-1990), Jacek Żaglewski (1990-1991), Witold Poręba

[452] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, PSML-W, s. 261.

[453] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z...op. cit, Spółdzielczy Dom Kultury,* s. 458-459.

[454] *50 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej (1958-2008)* [w:] „Głos PSML-W” 2008, nr 7, (Wydanie specjalne), s. 2-11.

(1991-1992), Bogumił Józefowski (1992- 2007) i Jan Rączkowski (od 2007 r.)[455]. Obecnie w 3-osobowym Zarządzie poza prezesem Janem Rączkowski funkcjonują: z-ca prezesa Mariusz Pakulski i członek ds. zarządzania nieruchomościami Zofia Kędzierska.

Następna pod względem wielkości Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa (MSM)[456] - ul. Gierzyńskiego 17[457] została powołana w 1979 r. MSM przejęła od PSML-W ok. 3600 członków i kontynuowała budowę osiedla Międzytorze i Wyszogrodzka. W ramach dalszej rozbudowy spółdzielnia obecnie zarządza dużymi zasobami w Podolszycach Północ oraz posiada obiekty mieszkalne na osiedlach Miodowa i Skarpa. Na koniec 2018 r. wykaz zasobów spółdzielni jest następujący: liczba budynków – 264, liczba lokali – 6771, powierzchnia – 363,3 tys. m^2, liczba osób 12,8 tys., natomiast liczba lokali według własności: spółdzielcze własnościowe – 3375, własność – 3060, spółdzielcze lokatorskie – 185, najem – 151. Zasoby spółdzielni zrealizowano w 14 kompleksach mieszkalnych[458]. Dotychczas funkcję prezesów MSM pełnili: Anatol Szałajko (1979-1982), Mieczysław Rajkowski (1982-1985), Zbigniew Hibner (1985-1990), Andrzej Laskowski (1990-2002), Lech Chodkowski (od 2002 r.)[459].

Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik[460] – ul. 3 Maja 12 funkcjonująca od 1981 r. działa na terenie osiedli: Kolegialna (*Centrum Wschód, Piękna, Misjonarska*), Podolszyce Południe (kolonie: *Kapliczka, Miedza Wschód, Miedza Zachód, Miedza Targowa, Przy Skarpie, Skiba I, Skiba II*). Na koniec 2018 r. spółdzielnia posiadała 1998 mieszkań (powierzchnia użytkowa – 117,6 tys. m^2), 100 lokali użytkowych, 400 miejsc postojowych oraz garaży o powierzchni ok. 180 tys. m^2. Kolejni prezesi MSM Chemik: Zbigniew Michalski (1981), Franciszek A. Wiśniewski (1981-1983), Wiesław Morawski (1983-1994), Roman Kiełkiewicz (1994-1996), Jan Wyrębkowski (1996-2000). Od 2000 r. prezesem jest Włodzimierz Obidziński.

Powstała w 1982 r. Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa[461] – ul. Mickiewicza 12a funkcjonuje na osiedlach: Kochanowskiego, Kolegialna, Wyszogrodzka, Skarpa, Zielony Jar (w rejonie ulic: Batalionu Parasol i Batalionu Zośka) i Podolszyce Południe (kolonie: *Kapliczka, Nad Jarem, Przy Skarpie*). MSM zrzesza – 2500 członków, obsługuje – ok. 8 tys. mieszkańców. Zasoby: liczba budynków – 52, liczba mieszkań – 2075 (powierzchnia mieszkań – ok. 113 tys. m^2), liczba lokali użytkowych – 54, liczba garaży – 220, liczba miejsc postojowych – 275. Kolejni prezesi: Andrzej Kownacki (1982-1983),

---

455 J. Rączkowski, 55 *lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej (1958-2013)* [w:] „Głos PSML-W" 2013, nr 12, s. 1. *W Płockiej Spółdzielni zamieszkuje około 26 tys. płocczan w ponad 1240 mieszkaniach. Na terenie Spółdzielni funkcjonuje wiele lokali usługowych i garaży.*

456 K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, MSM, s. 260.

457 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa,* s. 315, Płock 2010.

458 M. Debich, J. B. Nycek, *Pierwsze lata MSM* i *MSM w III Rzeczpospolitej*, s. 21-39 [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009,* red. J. B. Nycek, Płock 2009.

459 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Chodkowski Lech Antoni,* s. 106-107, Płock 2010.

460 K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, *MSM Chemik*, s. 266.

461 Ibid., *Młodzieżowa SM*, s. 262.

Andrzej Chmielewski (1983-1987), Stanisław Jakubowski (1987-1988), Andrzej Drabik (1988-1989), Mirosław Kłobukowski (1989-1996). Od 1996 r. funkcję prezesa sprawuje Jerzy Wolniak[462].

Powołana w 1983 r. przez UMP Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa Komunalnik[463] – ul. Okrzei 2[464] zawiaduje obecnie 8 nieruchomościami w osiedlach Stare Miasto i Skarpa, w tym jedną na os. Kochanowskiego. Na koniec 2018 r. Spółdzielnia w swoich zasobach posiadała 247 mieszkań o łącznej powierzchni 13681 m^2. Kolejni prezesi: Władysław Pręgowski, Andrzej Chmielewski, Danuta Patora, Roman Bisping, Henryk Lamparski.

Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani[465] – al. Armii Krajowej 16 powołana w 1987 r. zarządza dużym kompleksem budynków na osiedlu Zielony Jar (w rejonie ulic: Wańkowicza i Monte Cassino) i kilkoma budynkami na osiedlu Podolszyce Północ oraz indywidualnymi budynkami: na osiedlach Stare Miasto i Kolegialna. Obecnie spółdzielnia zrzesza 1612 członków, a w jej zasobach zamieszkuje ok. 6000 osób. W zestawieniu obiektów wybudowanych w Płocku znajdują się: 32 budynki mieszkalne (w tym liczba mieszkań – 788, powierzchnia liczona do czynszu – ok 43 tys. m^2), 237 garaży i lokali użytkowych – 24 (2,5 tys. m^2). Pierwszym prezesem WSM Budowlani został Zbigniew Staszewski. Od 1990 r. funkcję prezesa pełni Jerzy Fiłoniuk[466].

W okresie III RP utworzono następujące nowe spółdzielnie mieszkaniowe i towarzystwa budownictwa społecznego:

- w 1991 r. Spółdzielnię Mieszkaniową Lokatorsko-Własnościową Centrum – ul. Harcerza Antolka Gradowskiego 9a. Spółdzielnia obecnie działa na osiedlu Kolegialna, liczy 274 członków. Na koniec 2018 r. Spółdzielnia posiadała następujące zasoby mieszkaniowe: budynków mieszkalnych – 8, lokali mieszkalnych – 229, pow. 12,1 tys. m^2, lokali usługowych – 19. Funkcję prezesa Spółdzielni pełnili: Feliks Mejer, Janusz Dzięgielewski, Danuta Brudnicka;

- w 1991 r. Spółdzielnię Mieszkaniowo-Własnościową Pol-Dom, ul. Miodowa 21. Spółdzielnia funkcjonuje na osiedlach Miodowa i Stare Miasto. Spółdzielnia powstała na bazie zlikwidowanego Płockiego Kombinatu Budowlanego w wyniku przejęcia nieodpłatnie budynków mieszkalnych PKB. Liczba członków - 248, liczba mieszkańców – 403. Zasoby mieszkaniowe Spółdzielni znajdują się w osiedlach Miodowa i Stare Miasto, liczba lokali – 263 (6930 m^2). Od 2018 r. funkcję prezesa pełni Ewa Joanna Gaworska[467];

- w 1995 r. Lokatorsko-Własnościową Spółdzielnię Mieszkaniową Petrodom, ul. Słowackiego 6. Obecnie Spółdzielnia zarządza budynkami mieszkalnymi o łącznej powierzchni 37 tys. m^2, które znajdują się w osiedlach: Miodowa, Skarpa, Stare Miasto i Winiary. Większość z jej zasobów stanowią Wspólnoty

[462] Na zlecenie MSM w 1998 r. Zakład Planowania Przestrzennego przy TUP w Warszawie Pracownia w Płocku opracował *Analizę urbanistyczno-przestrzenną terenów spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego w Płocku* (A. Pejta-Jaworska, B. Piosik, S. Makuch, G. Tomczak-Wojciechowska, B. Kopańska). Przedmiotem tego opracowania była analiza rozpoznania stanu posiadania płockich spółdzielni i prognoza zapotrzebowania terenów i mieszkań na które może być popyt na rynku nieruchomości lokalowych w okresie 5 i 10 lat.

[463] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, SML-W Komunalnik, s. 264.

[464] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa Komunalnik,* s. 459.

[465] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, SM Budowlani, s. 265.

[466] J. Fiłoniuk, *Informacje o Własnościowej Spółdzielni Mieszkaniowej Budowlani,* maszynopis Płock 2018.

[467] E. J. Gaworska, *Informacje o Spółdzielni Mieszkaniowo-Własnościowej Pol-Dom,* maszynopis Płock 2018.

Mieszkaniowe. Wieloletnim prezesem L-WSM Petrodom był Stanisław Wrześniewski. Od 2010 r. funkcję prezesa pełni Maciej Prudło[468];

- w 1996 r. Urząd Miasta Płocka utworzył spółkę z o. o. Miejski Zakład Gospodarki Mieszkaniowej Towarzystwa Budownictwa Społecznego (MTBS) - ul. Kwiatka 5.[469] Spółka ta najwięcej inwestuje na terenie osiedla Podolszyce Południe (m. in. kolonie: Miedza, Sady i Wieś) oraz w osiedlu Miedzytorze –miniosiedle Graniczna, ponadto wykonuje indywidualne obiekty na osiedlu Stare Miasto. Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Płocku w krótkim czasie stało się liczącą jednostką typu TBS na Mazowszu. Według danych z *Miejskiego Zeszytu Statystycznego nr 25* MTBS[470] w swoich zasobach na koniec 2017 r. zarządzało 2043 mieszkaniami o powierzchni użytkowej ogółem – ok. 93, tys. m^2. Zarząd Spółki jest kierowany przez prezesa Mirosława Kłobukowskiego[471].

- w 1998 r. Urząd Miasta Płocka powołał Agencję Rewitalizacji Starówki (ARS)[472] - Stary Rynek 5. Na koniec 2017 r. według danych z *MZS nr 25* ARS zawiadywał 218 mieszkaniami o powierzchni użytkowej ogółem - 9455 m^2. Funkcję prezesa zarządu Spółki pełnili: Mieczysław Kamiński, Zofia Ulicka, Dariusz Sztanderski, Iwona Wierzbicka.

- dawne Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej zawiadujące głównie starą substancją mieszkaniową najpierw przekształciło się w zakład budżetowy, następnie w 2001 r. UMP powołał spółkę z o. o. Miejski Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej - Towarzystwo Budownictwa Społecznego (MZGM-TBS). Obecny adres – ul. Sienkiewicza 13a. Aktualnie spółka funkcjonuje w ramach dwóch pionów: Zarząd Budynków Komunalnych (ZBK) oraz TBS, które m.in. zrealizowało na osiedlu Zielony Jar mini-osiedla: Słoneczny Park i Tarasy. Na koniec 2017 r. zasoby mieszkaniowe Gminy Miasto Płock zawiadywane przez ZBK według danych z *MZS nr 25* wynosiły: 3498 mieszkań (powierzchnia użytkowa ogółem – 141,6 tys. m^2), natomiast zasoby TBS – 121 mieszkań (5244 m^2)[473]. Kolejni prezesi zarządu MZGM-TBS: Andrzej Bromgau, Krzysztof Jaworski, Rafał Kania. Należy zaznaczyć, że już na początku lat 60. XX w. utworzono Spółdzielcze Zrzeszenie Budowy Domków Jednorodzinnych Związkowiec, które uzyskało zgodę na lokalizację trzech osiedli jednorodzinnych: nad jarem Brzeźnicy, na skarpie wiślanej (za ZOO) i wzdłuż ul. Wyszogrodzkiej. W 1964 r. funkcję prezesa pełnił Janusz Kołakowski, natomiast przewodniczącym Rady Nadzorczej był T. Skura.

Po utworzeniu w 1975 r. województwa płockiego powstało Wojewódzkie Zrzeszenie Spółdzielni Mieszkaniowych z siedzibą w Płocku oraz Biuro Projektów Inwestprojekt w Płocku przy ul. Tysiąclecia, którego zadaniem była kompleksowa obsługa procesu inwestycyjnego (wykupy terenów, projektowanie i nadzór inwestorski). Kolejni dyrektorzy Inwstprojektu: Edmunnd Miecznikowski, Maciej Wróblewski i Mieczysław Kamiński.

---

[468] M. Prudło, *Informacje o Lokatorsko-Własnościowej Spółdzielni Mieszkaniowej Petrodom,* maszynopis Płock 2018.

[469] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Miejskie Towarzystwa Budownictwa Społecznego,* s. 322 [w:] *Płock od A do Z...op. cit*.

[470] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, MTBS, s. 263.

[471] Ibid., *Kłobukowski Mirosław,* s. 236.

[472] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, ARS, s. 267.

[473] *Miejski Zeszyt Statystyczny. Urząd Miasta Płocka. Nr 25. Płock. Rok 2017*, Płock 2018, s. 207-211.

Najdłużej funkcjonującym w Płocku deweloperem jest powołane w 1996 r. Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych Jerzy i Patryk Dzwonek Spółka Jawna Płock, ul. Kazimierza Wielkiego 9. PIK zajmuje się budową i sprzedażą nieruchomości, mieszkań i lokali usługowych. Jest najstarszą jednostką deweloperską w Płocku i jednocześnie jest firmą, która po zakończeniu budowy obiektów mieszkalnych zajmuje się ich administrowaniem i zarządzaniem. Dotychczas PIK zrealizował kilkanaście budynków na osiedlach: Skarpa, Stare Miasto, Podolszyce Południe i Wyszogrodzka oraz kompleks szeregowych domków jednorodzinnych przy ul. Morelowej (razem ok. 800 mieszkań)[474]. Na szczególną uwagę zasługują kompleksy mieszkalne wybudowane przy ul. Kazimierza Wielkiego w rejonie skarpy wiślanej.

Poza spółką PIK budownictwem mieszkaniowym i administrowaniem zajmowali się deweloperzy i inne podmioty gospodarcze jak: Multis Deweloper, WiX Developer, PPHU Wix Developer Mariusz Mikulski s. j., Amabud sp. z o. o., Grad B, Invest Bud, Tectum Inves, Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe InterBUD, Przedsiębiorstwo Inwestycji Budowlanych OMEGA R&M Wilanowscy i Wojskowa Agencja Mieszkaniowa.

Ustawa o wspólnotach mieszkaniowych z dnia 24 VI 1994 r. ustaliła warunki wyodrębniania lokali mieszkalnych w budynkach wielorodzinnych, co umożliwiło zasoby komunalne przekształcać we wspólnoty mieszkaniowe. Spowodowało to wytworzenie konkurencyjności w zakresie zarządzania nieruchomościami, stąd mieszkańcy wielu budynków oraz zespołów budynków powołali i nadal powołują wspólnoty mieszkaniowe[475]. Na koniec 2017 r. działało 138 wspólnot mieszkaniowych z udziałem Gminy-Miasto Płock[476].

O ile w latach PRL budownictwo spółdzielcze pełniło wiodącą rolę w budowie nowych i rozbudowie płockich dzielnic mieszkaniowych, to w okresie III RP część spółdzielni mieszkaniowych skoncentrowała swoją działalność na administrowaniu posiadanej substancji mieszkaniowej. Nowym budownictwem wielorodzinnym zajęły się głównie towarzystwa budownictwa społecznego, deweloperzy oraz następujące spółdzielnie: Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa[477], Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik[478], Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa[479] i Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani[480].

---

474 https: *PIK – Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych/Płock (dom – pik.pl)* [dostęp: 5 luty 2019].

475 *Ustawa o wspólnotach mieszkaniowych z dnia 24 VI 1994 r.* (Dz.U. z 1994 r., Nr 85, poz. 388).

476 *MZS nr 25,* s. 180-181, 206-21.

477 K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, MSM, s. 260.

478 Ibid., *Międzyzakładowa SM Chemik, s. 268.*

479 Ibid., *Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa,* s. 268.

480 W. Serafimowicz, B. Trębala, *Spółdzielnie mieszkaniowe i TBS-y* [w:] *Z dziejów budownictwa...op. cit.,* s. 152-154, 179-181, 222-225, 267-270.

Obręby ewidencyjne

Obręb ewidencyjny[481] został wprowadzony w celu ewidencji gruntów i budynków (kataster nieruchomości), stanowi jednostkę ewidencyjną będącą jednostką powierzchniową podziału kraju. Jednostką ewidencyjną jest obszar gruntów położony w granicach administracyjnych gminy, a w przypadku, gdy w skład gminy wchodzi miejscowość o statucie miasta – również w granicach administracyjnych miasta. Jednostkę ewidencyjną określa nazwa własna oraz identyfikator krajowego rejestru urzędowego podziału terytorialnego kraju (na podstawie przepisów o statystyce publicznej). Jednostki ewidencyjne – gminy podzielone są na obręby ewidencyjne (w skład jednostki ewidencyjnej – gminy wchodzą wsie lub osiedla). Obszar obrębu ewidencyjnego może, a w zasadzie powinien być w miarę możliwości, wyznaczony w terenie naturalnymi granicami wyznaczonymi przez cieki, ulice, linie kolejowe itp. Granice obrębów projektowane są przy uwzględnieniu podziału na rejony statystyczne i obwody spisowe.

W jednostce ewidencyjnej obręb jest określany przez jego nazwę i numer lub wyłącznie przez numer. Identyfikator obrębu ewidencyjnego zawiera dwucyfrowe kody: województwa, powiatu w województwie i gminy w powiecie oraz jednocyfrowy typ gminy i czterocyfrowy numer ewidencyjny obrębu[482]. Szczegółowe określenie nazw gmin i ich identyfikatorów według trójstopniowego podziału terytorialnego kraju zawarto w systemie informatycznym TERYT, który powstał w oparciu o Rozporządzenie Rady Ministrów z 15 grudnia 1989 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i udostępniania krajowego rejestru urzędowego podziału terytorialnego kraju oraz związanych z tym obowiązków organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego. Najmniejszą jednostką podziału kraju jest działka ewidencyjna znajdująca się w granicach jednego obrębu, stanowiąca obszar ciągły i jednorodny pod względem prawnym (na mapie – powierzchnia terenu wydzielona liniami granicznymi).

***

Liczba obrębów w Płocku wraz z jego wzrostem terytorialnym sukcesywnie wzrastała. W 1989 r., ostatnim roku PRL, w mieście było wyodrębnionych 13 obrębów ewidencyjnych: 1/ Podolszyce Borowiczki, 2/ Trzepowo, 3/ Maszewo, 4/ Łukasiewicza, 5/ Kostrogaj Przemysłowy, 6/ Kostrogaj Rolniczy, 7/ Działki, 8/ Śródmieście, 9/ Wyszogrodzka, 10/ Podolszyce, 11/ Wisła, 12/ Radziwie, 13/ Kombinat.

Poniżej wyszczególniono według stanu na koniec 2019 r. obręby według numeracji przyjętej przez służby geodezyjne:

Nr 1/ *Obręb Podolszyce Borowiczki* – stanowi wschodnią część Płocka prawobrzeżnego. Ten największy obręb jest oddzielony od pozostałej części miasta od zachodu ulicami: Mazowieckiego i południową częścią Granicznej. W skład obrębu wchodzą obecnie osiedla miejskie: Podolszyce Północ (z wyłączeniem terenu między ulicami Mazowieckiego i Graniczną), Podolszyce Południe, Zielony Jar, Borowiczki i Imielnica. Nazwa nawiązuje do nazw terenów rolnych wiosek: Podolszyce i Borowiczki;

Nr 2/ *Obręb Trzepowo* – stanowi północną część osiedla Trzepowo, tj. obszar dawnej wsi Trzepowo (od granicy kompleksu rafineryjno-petrochemicznego PKN Orlen na zachodzie – do ul. Bielskiej i granic miasta na północy i wschodzie, granicą południową jest rzeka Brzeźnica);

---

[481] *Rozporządzeniem Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa z dnia 29 III 2001 r. w sprawie ewidencji gruntów i budynków* (Dz. U. z 2016 r., poz. 1034, z późń. zm.). Obręb ewidencyjny to obszar położony w granicach ewidencyjnych wsi i sołectw, natomiast w miastach w granicach dzielnic, osiedli i zespołów urbanistycznych.

[482] Jednostka ewidencyjna dzieli się na obręby geodezyjne, które są określane przez numer oraz nazwę. Płock został podzielony na 16 obrębów.

Nr 3/ *Obręb Maszewo* – stanowi zachodnią część Płocka prawobrzeżnego. Obszar obrębu zbliżony jest do osiedla Winiary (z wyłączeniem obszaru na północ od ul. Długiej). Południowo-wschodnią granicą jest Brzeźnica a południowo-zachodnią – granica miasta. Nazwa od wsi Maszewo, która częściowo znajduje się w tym obrębie;

Nr 4/ *Obręb Łukasiewicza* – w skład obrębu wchodzą osiedla: Łukasiewicza (bez Kostrogaju Przemysłowego), Tysiąclecia, Miodowa i Skarpa A (tj. część osiedla Skarpa – na północ od ul. Dobrzyńskiej). Nazwa nawiązuje do głównej ulicy przechodzącej przez środek nowych północnych spółdzielczych osiedli budowanych w latach 60. i 70. (dla zatrudnionych w MZRiP i budowniczych);

Nr 5/ *Obręb Kostrogaj Przemysłowy* – stanowi północno-wschodnią część osiedla Łukasiewicza, tj. część osiedla niezamieszkałego, zawierającego tereny przemysłowe i handlowe oraz obszar pomiędzy ulicami Bielską i Przemysłową). Nazwa nawiązuje do wsi Kostrogaj, na terenie której w latach 50. po przyłączeniu do Płocka powstała dzielnica przemysłowa;

Nr 6/ *Obręb Kostrogaj Rolniczy* – stanowi południową część obecnego osiedla Trzepowo (od ul. Bielskiej na zachodzie oraz linii kolejowej i ul. Otolińskiej na południu, jak również do granic miasta - na wschodzie). Nazwa nawiązuje do terenów rolnych mieszkańców wsi Kostrogaj;

Nr 7/ *Obręb Działki* – stanowi obszar dwóch osiedli Kochanowskiego i Dworcowa. Nazwa nawiązuje do okresu sprzed zabudowy, gdy działacz społeczny i niepodległościowy Bolesław Zdziarski (1863-1931) rozparcelował własną ziemię na place miejskie;

Nr 8/ *Obręb Śródmieście* – stanowi obszar pomiędzy Wisłą i Brzeźnicą a ul. Dobrzyńską i alejami: Kobylińskiego, Jachowicza i Kilińskiego. W skład obrębu wchodzą osiedla: Kolegialna, Stare Miasto i Skarpa B, tj. obszar osiedla Skarpa - na południe od ul. Dobrzyńskiej. Nazwa nawiązująca do okresu, gdy obecne osiedla miejskie: Stare Miasto i Kolegialne stanowiły dzielnicę Śródmieście;

Nr 9/ *Obręb Wyszogrodzka* – zawiera obszar pomiędzy linią kolejową a ul. Otolińską i al. Kilińskiego, obejmuje zachodnie obszary osiedli: Wyszogrodzka i Międzytorze. Nazwa związana jest z dawnym traktem do Wyszogrodu i Czerwińska oraz obecną ulicą Wyszogrodzką;

Nr 10/ Obręb Podolszyce – obejmuje tereny Płocka na wschód od linii kolejowej (obecne wschodnie części osiedli Wyszogrodzka i Międzytorze oraz zachodnią niewielką część Os. Podolszyce Północ), od północy dochodzi do ul. Otolińskiej, natomiast na wschodzie graniczy z obrębem nr 1 (wzdłuż ulic Mazowieckiego i Granicznej). Nazwa nieadekwatna do obecnej lokalizacji os. Podolszyce, dotyczy ziem rolnych zachodnich terenów sąsiadujących z dawną wsią Podolszyce;

Nr 11/ *Obręb Wisła* – dotyczy obszaru rzeki Wisły w obrębie granic Płocka wraz z terenami zalewowymi;

Nr 12/ *Obręb Radziwie* – jest tożsamy z obszarem osiedla miejskiego Radziwie (lewobrzeżna dzielnica Płocka w PRL). Nazwa wywodzi się od osady o tej samej nazwie, funkcjonującej od średniowiecza;

Nr 13/ *Obręb Kombinat* – obejmuje obecny teren wielkoprzemysłowy Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen oraz zachodnią część osiedla Trzepowo i północną część osiedla Winiary (na północ od ul. Długiej). Nazwa pochodzi z czasów, gdy Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne popularnie nazwano kombinatem rafineryjno-petrochemicznym, a obszar MZRiP powiększony o strefę ochronną stanowił dzielnicę przemysłową.

W okresie III RP, w wyniku powiększenia Płocka w 1997 r. o trzy nowe osiedla miejskie: Góry, Pradolina Wisły i Ciechomice utworzono trzy obręby geodezyjne o granicach zgodnych z granicami tych osiedli[483]:

[483] Dziennik Ustaw z 2016 r., poz. 1034, z późn. zm. *Przy projektowaniu przebiegu granic obrębów uwzględnia się podział na rejony statystyczne i obwody spisowe.*

Nr 14/ *Obręb Góry* – obszar obrębu jest tożsamy z obszarem osiedla miejskiego Góry (nazwa obrębu wywodzi się od wsi Góry);
Nr 15/ *Obręb Tokary* – powierzchnia obrębu odpowiada powierzchni osiedla Pradolina Wisły, jego nazwa wywodzi się od dawnej wsi książęcej Tokary;
Nr 16/ *Obręb Ciechomice* – obszar obrębu jest taki sam jak osiedla Ciechomice, przy czym nazwa obrębu wywodzi się od wsi Ciechomice i rodu dawnych jej właścicieli.

Osiedla miejskie jako prawne jednostki pomocnicze w administracji miasta

W końcowych latach PRL na bazie nieformalnego podziału administracyjnego Płocka na dzielnice mieszkaniowe, na mocy Uchwały Miejskiej Rady Narodowej z 15 października 1984 r. utworzono dla celów statystycznych 18 osiedli miejskich, które w 1988 r. zwiększono do liczby 20. W III RP podział miasta na statystyczne osiedla miejskie funkcjonował do kwietnia 1991 r. i stanowił punkt wyjścia dla opracowań ekonomiczno-statystycznych dotyczących terenowo-administracyjnych jednostek miasta funkcjonujących w III RP.

W okresie III RP w maju 1991 r. miasto zostało podzielone na formalno-prawne osiedla. Podział ten z biegiem lat i w wyniku powiększenia obszaru miasta oraz propozycji mieszkańców ulegał zmianom. Osiedla w III RP stanowią oficjalny, prawny podział administracyjny Płocka, są jednostkami pomocniczymi gminy (zgodnie z art. 5 ustawy o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 r.)[484]. Osiedla nie posiadają odrębnej od gminy osobowości prawnej. Rady Mieszkańców Osiedli stanowią łącznik pomiędzy mieszkańcami poszczególnych osiedli a władzą na szczeblu miejskim, zajmują się inicjowaniem i wspieraniem działań budujących lokalne więzi. Obecnie Płock podzielony jest na 23 jednostki terytorialne: 21 osiedli[485], jeden obszar stanowiący niezamieszkałą dzielnicę wielkoprzemysłową PKN Orlen oraz drugi obszar – rzekę Wisła w granicach administracyjnych miasta.

Z inicjatywy prezydenta Andrzeja Drętkiewicza w 1994 r. ukazała się publikacja statystyczna pt. *Miejski Zeszyt Statystyczny. Urząd Miasta Płocka. Nr 1. Rok 1993* (obejmujący dane z lat 1990-1993), w którym zaprezentowano nowy podział miasta na 16 osiedli (częściowo tożsamych z osiedlami mieszkaniowymi z końcowego okresu PRL). Według tego wydawnictwa w 16 osiedlach liczba mieszkańców w 1993 r. wynosiła: Borowiczki (3113 osób), Dobrzyńska (10983 osób), Imielnica (7644 osób), Kolegialna (9726 osób), Łukasiewicza (15288 osób), Mickiewicza (17307 osób), Międzytorze (6576 osób), Podolszyce Południe (3733 osób), Podolszyce Północ (10037 osób), Radziwie (3779 osób), Stare Miasto (6218 osób), Skarpa (10053 osób), Trzepowo (661 osób), Tysiąclecia (7654 osób), Winiary (1256 osób), Wyszogrodzka (10048 osób). Na koniec 1993 r. miasto liczyło 124076 mieszkańców.

Przebieg granic między osiedlami ustaliły kolejne uchwały Rady Miasta Płocka. Uchwała RMP z 27 maja 1991 r. wprowadziła podział miasta Płocka na 15 osiedli: Borowiczki, Dobrzyńska, Imielnica, Łukasiewicza, Mickiewicza, Międzytorze, Podolszyce Południe, Podolszyce Północ, Radziwie, Skarpa, Stare Miasto, Trzepowo, Tysiąclecia, Winiary i Wyszogrodzka. Granice administracyjne ówczesnych

---

[484] *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym – zgodnie z art. 5 gmina może tworzyć jednostki pomocnicze, w tym osiedla.*

[485] Uchwała Rady Miasta Płocka z dnia 22 III 2016 r. w sprawie Statutów Osiedli.

osiedli miejskich gminy Płock według *MZS. Nr 1* przebiegały wzdłuż następujących ulic i rzek: „Imielnica" (Wyszogrodzka – rzeka Rosica – Liściasta – Wilcza), „Dobrzyńska" – obecna nazwa osiedle „Miodowa" (Łukasiewicza – Al. Kobylińskiego – Topolowa - Kazimierza Wielkiego – Dobrzyńska – Ignacego Mościckiego – Miodowa – rzeka Brzeźnica), „Łukasiewicza" (Łukasiewicza – Tysiąclecia – Bielska – rzeka Brzeźnica), „Mickiewicza" (Bielska – Al. Jachowicza – Otolińska), „Międzytorze" (Graniczna – Otolińska – Lachmana – Jesienna – al. Piłsudskiego – Wyszogrodzka),, „Podolszyce Południe" (Wyszogrodzka – Graniczna – droga polna graniczącą z osiedlem „Borowiczki" – rzeka Rosica), „Podolszyce Północ (Wyszogrodzka – Graniczna – Boryszewska – rzeka Rosica), „Stare Miasto" (Rybaki – al. Kilińskiego – Al. Jachowicza – Al. Kobylińskiego – Topolowa), „Skarpa" (Miodowa – Ignacego Mościckiego - Dobrzyńska – Kazimierza Wielkiego - rzeka Brzeźnica), „Trzepowo" (Otolińska – Bielska – Jędrzejewo – Długa – rzeka Brzeźnica), „Tysiąclecia" (Tysiąclecia – Łukasiewicza – Al. Kobylińskiego – Bielska), „Winiary" (Zglenickiego – Łukasiewicza – rzeka Brzeźnica), „Wyszogrodzka" (al. Kilińskiego – Otolińska – Lacmana – Jesienna – Wyszogrodzka – Graniczna). Granice osiedla „Borowiczki" (na południu od osiedli „Podolszyce Południe" i „Imielnica" oraz osiedla „Radziwie"(na lewym brzegu rzeki Wisły) zostały wyznaczone granicami miasta.

Uchwała RMP z 1 października 1991 r. spowodowała podział dużego osiedla „Stare Miasto" (nazywanego wcześniej: Miasto Kongresowe lub Śródmieście) na dwa osiedla: Stare Miasto i Kolegialna. Granicą podziału osiedla została ul. Tumska i Nowy Rynek. W wyniku Uchwały RMP z 17 czerwca 1997 r. nastąpiło zwiększenie liczby osiedli miejskich do 19-tu, gdyż poszerzono granice miasta o trzy osiedla: Góry, Ciechomice i Pradolina Wisły. Uchwała z dnia 29 czerwca 1999 r. spowodowała wydzielenie z osiedla Podolszyce Północ - osiedla Zielony Jar (obszar pomiędzy ulicami: Wyszogrodzką, al. Armii Krajowej i Żyzną oraz jarem rzeki Rosica). Uchwała RMP z 28 XI 2000 r. uściśliła granice i zasięg terytorialny 20-tu osiedli miejskich, natomiast Uchwała RMP z 24 września 2002 r. spowodowała podział osiedla Mickiewicza wzdłuż ulic Mickiewicza i 11 Listopada na dwa kolejne osiedla: Dworcowa i Kochanowskiego. Uchwałą RMP z 31 stycznia 2017 r. zmieniono nazwę osiedla Dobrzyńska na osiedle Miodowa[486].

Zazwyczaj część zurbanizowana każdego osiedla składa się głównie z zabudowy mieszkaniowej, obiektów handlowo-usługowych i administracyjnych, jednakże najbardziej reprezentacyjne i cenne są zabytki[487], pomniki[488], obiekty kultury i sportu oraz inne obiekty o wyszukanej architekturze.

W dniu 29 sierpnia 2017 r. ustanowiono obszar „Specjalnej Strefy Rewitalizacji", która obejmuje tereny osiedli miejskich Stare Miasto i Kolegialna oraz strefę Zalewu Sobótka, tj. części osiedla Skarpa położonej poniżej skarpy wiślanej. Uchwała ta na okres 10 lat określa: *„zastosowanie szczególnych rozwiązań z zakresu mieszkalnictwa, planowania przestrzennego oraz gospodarki nieruchomościami"*[489]. Na bazie *Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka do 2020 r.* w została opracowana *Strategia*

[486] W Dziennikach Urzędowych województwa mazowieckiego zamieszczono Uchwały Rady Miasta Płocka w sprawie powołania osiedli, zmiany ich granic, statutu funkcjonowania osiedli i zmiany nazwy osiedla Dobrzyńska na Miodową (29 V 1991 r., 1 X 1991 r., 7 VI 1997 r., 29 VI 1999 r., 28 II 2000 r., 24 IX 2002 r., 2 IX 2003 r. i 31 I 2017 r.).

[487] M. Sołtysiak, *Zabytki Płocka,* s. 83-93; także, K. Askanas, *Z dziejów sztuki Płocka,* s. 130-141, [w:] *Dziesięć wieków Płocka,*, Płock 1969; także, K. Askanas, *Sztuka Płocka,* Płock 1974; także, K. Badowski, J. B. Nycek, M. Kowalski, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011.

[488] Z. Michnicki, *Miejsca pamięci narodowej w Płocku i powiecie,* s. 169-173, [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* Płock 1969.

[489] Uchwała Nr 612/XXXV/2017 Rady Miasta Płocka z dnia: 29 VIII 2017 r. w sprawie ustanowienia na pierwszym obszarze rewitalizacji miasta Płocka – Specjalnej Strefy Rewitalizacji.

Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka do 2030 r., którą 28 czerwca 2018 r. zatwierdziła Rada Miasta Płocka[490].

PŁOCKIE OSIEDLA OBSZARY NIEZAMIESZKAŁE

Formalno-prawny podział Płocka na pomocnicze jednostki administracyjno-terenowe nastąpił w początkowym okresie III RP[491] w 1991 r. Aktualnie obowiązujący podział miasta jest wynikiem kolejnych decyzji Rady Miasta Płocka z lat 1991-2017, które ustaliły liczbę osiedli, ich nazwy i granice oraz zasady funkcjonowania Rad Mieszkańców Osiedli, zajmujących się sprawami publicznymi o znaczeniu lokalnym oraz zaspokojeniu zbiorowych potrzeb i poprawie warunków życia mieszkańców

Obecnie Płock podzielony jest administracyjnie na 21 osiedli. Podstawowe dane statystyczne osiedli dotyczące obszaru osiedli i liczby mieszkańców na koniec 2020 r. przedstawiono na podstawie „Miejskiego Zeszytu Statystycznego Nr 28. Rok 2020. Urząd Miasta Płocka": 1/ Borowiczki – 604 ha, 3878 osób; 2/ Ciechomice – 555 ha, 1340 osób; 3/ Dworcowa – 53 ha, 5244 osób; 4/ Góry – 872 ha, 1852 osób; 5/ Imielnica – 311 ha, 2780 osób; 6/ Kochanowskiego – 75 ha, 9041 osób; 7/ Kolegialna – 118 ha, 9385 osób; 8/ Łukasiewicza – 263 ha, 10670 osób; 9/ Międzytorze – 123 ha, 5210 osób; 10/ Miodowa – 79 ha, 9134 osób; 11/ Podolszyce Południe – 214 ha, 10257 osób; 12/ Podolszyce Północ –338 ha, 12133 osób; 13/ Pradolina Wisły – 733 ha, 499 osób; 14/ Radziwie – 914 ha, 3463 osób; 15/ Skarpa – 172 ha, 8292 osób; 16/ Stare Miasto – 83 ha, 3378 osób; 17/ Trzepowo – 1055 ha, 645 osób; 18/ Tysiąclecia – 24 ha, 5228 osób; 19/ Winiary – 590 ha, 1870 osób; 20/ Wyszogrodzka – 332 ha, 9976 osób; 21/ Zielony Jar – 85 ha, 3993 osób. Powierzchnia ewidencyjna osiedli razem wynosiła 7593 ha, liczba mieszkańców razem – 118 268. W mieście poza obszarem obecnie zamieszkałym (21 osiedli miejskich) znajdują się dwa obszary niezamieszkałe (nazwy zwyczajowe), tj.: obszar PKN Orlen (760 ha) oraz Wisła (452 ha), stąd powierzchnia Płocka razem – wynosiła 8805 ha[492]. W internecie na stronach Urzędu Miasta Płocka zamieszczone są szczegółowe mapy poszczególnych osiedli. Statuty poszczególnych osiedli miasta prezentuje Uchwała RMP z 22 marca 2016 r.[493]

Autorzy opracowania płockie podzielili osiedla na pięć grup uwzględniających w miarę możliwości kolejność ich urbanizacji przestrzennej, tj.: osiedla staromiejskie (Stare Miasto i Kolegialna), osiedla północno-zachodnie (Miodowa, Skarpa i Winiary), osiedla północno-wschodnie (Dworcowa, Kochanowskiego, Tysiąclecia, Łukasiewicza i Trzepowo), osiedla wschodnie (Wyszogrodzka,

[490] Uchwała Nr 810/XLIX/2018 Rady Miasta Płocka z dnia: 28 VI 2018 r. w sprawie Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka do 2030 r.

[491] Zgodnie z art. 5 Ustawy z 8 III 1990 r. o samorządzie gminnym osiedla są jednostkami pomocniczymi oraz stanowią oficjalny i prawny podział administracyjny miasta, Dz.U. z 1998 r., Nr 162, poz. 1126 oraz ustawa z 8 VII 2005 r. Dz.U. z 2005 r., Nr 175, poz. 1457.

[492] P. Niesłuchowski, M. Kansy, K. Sierand, „Miejski Zeszyt Statystyczny Nr 28. Rok 2020. Urząd Miasta Płocka. Wydział Rozwoju i Polityki Gospodarczej Miasta", Płock 2021, s. 20.

[493] Uchwała Nr 305/XVII/2016 r. Rady Miasta Płocka z 22.03.2016 r. w sprawie statutów osiedli, Dz.U.W.M. 2016.

Międzytorze, Podolszyce Północ, Podolszyce Południe, Zielony Jar, Ciechomice i Borowiczki) oraz osiedla południowe (Radziwie, Góry, Ciechomice i Pradolina Wisły)[494].

Rozdział ten zawiera elementy urbanistyki przestrzennej miasta oraz omawia powstawanie i rozwój dzielnic i osiedli miejskich w tysiącletniej historii miasta, projektowanych przez geometrów, budowniczych, architektów i urbanistów.

PŁOCKIE OSIEDLA

Osiedle Borowiczki

Zarys historyczny

Borowiczki jako oficjalne płockie osiedle powstało w wyniku Uchwały Rady Miasta Płocka z 27 maja 1991 r.[495] Jego zachodnią część stanowi dawna wieś Ośnica[496], która z osadą Grabówka[497] zostały w 1953 r. włączone do Płocka. Ośnica do 1953 r. była siedzibą gminy Bielino. W 1981 r. przyłączono do Płocka tereny trzech dużych wsi: Borowiczki, Imielnica i Podolszyce. Do gminy Borowiczki w okresie PRL należały wioski i osady: Ośnica, Gmury, Grabówka, Cukrownia i Pieńki. Po likwidacji gminy i włączeniu jej do Płocka osada Pieńki znalazła się w granicach gminy Słupno. W w latach 80. Borowiczki i Ośnica funkcjonowały jako statystyczne dzielnice.

Nazwa osady, później wsi „Borowiaczki", następnie gminy, obecnie miejskiego osiedla Borowiczki pochodzi zapewne od grzybów borowików, które są popularne w sąsiednich lasach. W internecie bloger Krzysztof Wiśniewski zamieścił interesujące hipotezy dotyczące początków i historii Borowiczek, które dziennikarka H. Kolombryna zamieściła w 1909 r. na łamach gazety „Mazur": *„nazwa Borowiaczki prawdopodobnie musi pochodzić od wielkich i rozległych Borów, które ostra siekiera wycięła, a spekulacja kupiecka za pruskie talary drzewo wyprowadziła do Gdańska".*

Według danych ze „*Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*" na początku lat 80. XIX w. Borowiczki stanowiły folwark należący do dóbr Gulczewo, przynależny do gminy Bielino, parafia Imielnica. W Borowiczkach w tym czasie zamieszkiwało 82 obywateli oraz było: 9 budynków murowanych, 2 budynki drewniane, młyn wodny i olejarnia. Folwark posiadał: grunty orne i ogrody – 394 mórg, pastwiska – 77 mórg, lasy – 412 mórg, natomiast we wsi włościańskiej Ośnicy, były 34 domy i 239 mieszkańców. W tym czasie Ośnica razem z osadą Grabówka i

---

494 E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Zarys historii osiedli płockich,* „Notatki Płockie" 2021, nr 2, s. 30-48.

495 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

496 F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, (red.), *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1881, t. 2, s. 908. Cytat: *w 1827 r. wieś włościańska Ośnica, powiat płocki, gmina Bielino, parafia Imielnica posiadała 3 domy i 21 mieszkańców.*

497 Ibid., Warszawa 1881, t. 2, s. 908 – *Osada Grabówka.*

Pieńki również wchodziła w skład dóbr majątku Gulczewo[498]. Wcześniej w drugiej połowie XVI w. Ośnica stanowiła prywatną wieś szlachecką w starostwie płockim. O prehistorycznej przeszłości Ośnicy świadczą znalezione zabytki kultury łużyckiej z epoki brązu. Przy skrzyżowaniu ulic Gościniec i Niedzielaka znajduje się stary cmentarz rzymskokatolicki z przełomu XVIII i XIX w., który jest obecnie ponownie użytkowany. Na cmentarzu tym kilkadziesiąt lat temu odkryto skarb w postaci starych monet.

W Borowiczkach w latach 1900-2003 funkcjonowała cukrownia. Obiektami zabytkowymi osiedla są: nieczynna Cukrownia Borowiczki, siedziba byłego dyrektora cukrowni z parkiem przy ul. Harcerskiej i stary młyn na rz. Rosica, obecnie zamieszkały (niedaleko ul. Gościniec). Pomimo recesji gospodarczej w okresie I wojny światowej oraz przerwy w funkcjonowaniu cukrowni w okresie od połowy 1915 r. do połowy 1916 r. - rozpoczęto pracę przy budowie kolejki wąskotorowej, którą ukończono w 1922 r. Rok wcześniej uruchomiono tartak. W 1923 r. przekazano do użytkowania „Dom Ludowy" dla robotników, w którym była sala widowiskowa, biblioteka i czytelnia. Dla mieszkańców Borowiczek i okolicznych wsi i osad przekazano w 1928 r. szkołę podstawową i przedszkole, a w 1934 r. uruchomiono kino fabryczne.

W latach 1939-1945 w Borowiczkach i okolicach działał Związek Walki Zbrojnej (około 60 osób), założony przez J. Lniarskiego i Franciszka Smyczyńskiego. Od września do grudnia 1943 r. hitlerowcy aresztowali 67 osób, które wywieźli do Pomiechówka, których później skierowali do Mauthaussen-Gusen i innych obozów zagłady. Po wojnie powrócili nieliczni.

Demontaż maszyn i pierwsza próba wysadzenia cukrowni przez Niemców odbyła w końcu grudnia 1944 r., kolejna próba w dniach 14-15 stycznia 1945 r. również nie została zrealizowana. W nocy z 17 na 18 stycznia wojska niemieckie opuściły Borowiczki[499]. Intensywny rozwój dużej wsi Borowiczki nastąpił po rozbudowie cukrowni w latach 1969-1971.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla wynosi – 604 ha, liczba mieszkańców – 3 878. Osiedle znajduje się w południo-wschodniej części Płocka prawobrzeżnego w obszarze częściowo zagrożonym powodziami, gdyż znaczna część osiedla znajduje się w starym korycie Wisły (z okresu polodowcowego). Os. Borowiczki graniczy z osiedlami: Wyszogrodza, Podolszyce Południe i Imielnica. Na terenie osiedla mają ujście dwie rzeki Rosica (Struga) i Słupianka oraz potok Mała Rosica. Os. Borowiczki należy do parafii św. Jakuba, w której świątynią parafialną jest kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w os. Imielnica.

Zabudowę osiedla stanowią domy jednorodzinne i fabryczne oraz kolonie budynków jednorodzinnych. Pomiędzy ulicami Pocztową, Harcerską i pl. Witosa znajduje się park ze stawem nad rz. Słupianka i muszla koncertowa. Przy ul. Korczaka wybudowano halę sportową oraz osiedlowe boiska sportowe. Pomiędzy ulicami Wiejską i Borowicką znajduje się stadion piłki nożnej. Filia biblioteczna nr 10 Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego mieści się w ul. Borowickiej 3.

Cukrownia Borowiczki w wyniku kolejnych modernizacji technologicznych uzyskała w 1997 r. największą w swoich dziejach produkcję cukru. Cukrownia funkcjonowała do 2003 r., po jej upadłości oczyszczalnię ścieków przejęły Wodociągi Płockie.

W rejonie kolonii Borowiczki Wirginia powstały ujęcia wód wgłębnych. W Grabówce na wschód od obecnego mostu Solidarności powstało nowe ujęcie wód z dna Wisły. W 2000 r. uchwalony został

[498] Ibid., s. 908.

[499] I. Szychowski, *Cukrownia Borowiczki (1900-2000). Zarys dziejów,* Płock 2002.

miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Borowiczek wraz z Ośnicą opracowany przez Pawła Paprockiego, Alicję Krymową i Jana Lemańskiego.

Osiedle Ciechomice

Zarys historyczny

W dniu 17 czerwca 1997 r. zgodnie z Uchwałą RMP powstało osiedle Ciechomice[500], które objęło również osady Nowe Ciechomice, Michałówek i Longinus. Wcześniej 23 grudnia 1996 r. wieś Ciechomice została przyłączona do Płocka. O historii Ciechomic liczącej około siedem wieków można było się dowiedzieć z wystawy zrealizowanej przez pracownice Filii Bibliotecznej Nr 12 Książnicy Płockiej oraz proboszcza parafii św. Maksymiliana Kolbe w Ciechomicach. Otwarcie wystawy odbyło się w dniu 10 czerwca 2005 r. w kościele św. Maksymiliana Kolbe, obecnie wystawa jako stała znajduje się w siedzibie Filii Książnicy w Ciechomicach[501]. O wcześniejszym istnieniu osady ludzkiej na terenie Ciechomic świadczą wykopaliska archeologiczne, w których znaleziono naczynia z czasów rzymskich.

Historia tej liczącej kilkaset lat osady a obecnie osiedla Płocka, związana jest historią rodu Ciechomskich, żyjących w okresie od XIV w. do drugiej połowy XIX w. Założycielem dynastii był starosta gostyniński, płocki i rawski Stefan z Ciechomic herbu Wąż, który ufundował i wyposażył parafię ciechomicką. Ciechomice – to wieś piastowskiej ziemi gostynińskiej w dawnym starostwie gostynińskim, która w 1462 r. została włączona do Korony Królestwa Polskiego, wchodząc w skład województwa rawskiego.

Od 1793 r. obszar dawnego starostwa rawskiego z Radziwiem i Budami Dolnymi oraz wsią Góry znalazł się w zaborze pruskim, a w 1807 r. – w Księstwie Warszawskim. Od 1816 r. Ciechomice należały do powiatu gostynińskiego województwa mazowieckiego w Królestwie Polskim zaboru rosyjskiego, natomiast od 1837 r. – do guberni warszawskiej. W latach dwudziestolecia międzywojennego Ciechomice znalazły się w województwie warszawskim, natomiast od 1975 r. – w województwie płockim[502]. W *Tabeli miast, wsi i osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. zapisano, że Ciechomice liczyły 269 mieszkańców oraz posiadały 25 domów. Wypis hipoteczny z 1847 r. świadczy, że folwark ciechomicki obejmował cztery wsie: Budy Ciechomickie, Budy Dolne, Ciechomice i Zaździerz, wcześniej – również Grabinę, Matyldów i Wincentów. Folwark w 1862 r. zmienił właściciela i wówczas powstał murowany browar.

W 1880. XIX w. Ciechomice zamieszkiwało w 20 domach 405 osób, z których część poza rolnictwem pracowała w browarze (od 1862 r.) i cegielni[503]. W 1884 r. majątek Ciechomice wraz z browarem zakupił Bernard Dauter. W 1899 r. browar produkował 44 tys. wiader piwa. Po jego śmierci od 1910 r. majątkiem i browarem zarządzał syn Henryk Adolf Dauter, który całość sprzedał w 1919 r. Arturowi Keilichowi, który poza produkcją piwa wytwarzał sery oraz ocet. Po dawnych czasach pozostał klasycystyczny

[500] Uchwała RMP z 17 VI 1997 r., DUWM 1997.

[501] (eg), *Pamięć musi trwać. Dzieje Ciechomic,* „Tygodnik Płocki" 2005, nr 25.

[502] ks. M. M. Grzybowski, *Ciechomice. Szkic z dziejów parafii,* (maszynopis przekazany w 2014 r. przez ks. L. Żuchowskiego, proboszcza parafii św. Maksymiliana Kolbego).

[503] F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1880, t. 1, s. 681.

murowany, parterowy dworek szlachecki z połowy XIX w. wybudowany dla rodziny Ciechomskich, fragmenty zaniedbanego parku oraz wspomnienia po zlikwidowanych zakładach piwowarskich[504].

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla wynosi – 555 ha, liczba mieszkańców – 1 340. Osiedle znajduje się na wysokim tarasie w południowej części Płocka lewobrzeżnego, usytuowane jest głównie wzdłuż ul. Ciechomickiej – w kierunku Dobrzykowa. Osiedle graniczy z osiedlami: Góry i Pradolina Wisły.

Osiedle przecinają dwie ważne drogi: Trasa Popiełuszki i ul. Ciechomicka. Zabudowę Ciechomic stanowią głównie budynki jednorodzinne. Wybudowanie drugiego mostu przez Wisłę znacznie poprawiło komunikację z prawobrzeżnym Płockiem i zwiększyło atrakcyjność osiedla, które wynika m.in. z korzystnego położenia i zdrowych warunków klimatycznych.

Po II wojnie światowej browar w Ciechomicach został upaństwowiony, funkcjonował do 1970 r. W istniejących zabudowaniach powstała Spółdzielnia Ogrodniczo-Pszczelarska. Na bazie tej Spółdzielni utworzono w 1995 r. spółkę Pol-Mot Longinus, która produkowała dżemy, kompoty oraz eksportowała schłodzone owoce. W 1998 r. firma ta została odkupiona przez międzynarodowy koncern Hero AG ze Szwajcarii, a następnie znacznie rozbudowana. W 2008 r. międzynarodowy koncern Dr. Oetker Dekor wykupił funkcjonującą fabryczkę przemysłu spożywczego i po modernizacji oraz rozbudowie ulokował produkcję polew, cukrów, sosów deserowych, posypek, barwniki, aromaty itp.

Na terenie parafii św. Maksymiliana Kolbe przy ul. Ciechomickiej w 1982 r. wzniesiono kościół pw. św. Maksymiliana Marii Kolbe. Przy ul. św. Siostry Faustyny znajduje się cmentarz rzymskokatolicki. Przy ul. Ciechomickiej znajduje się kompleks nowoczesnych parterowych budynków, w których mieszczą się: Miejski Zespół Obiektów Sportowych, Przedszkole nr 2 oraz ważna dla życia kulturalnego osiedla – Filia Biblioteczna Nr 12 Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego. Mieszkańcy osiedla w dużej części zajmują się rolnictwem oraz pracują w przetwórstwie rolno-spożywczym. Na tym terenie funkcjonuje kilka domów biesiadnych o wysokim standardzie wyposażenia.

W 2008 r. uchwalono miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osady Longinus położonej w ulicach: Ciechomickiej, Ziołowej, Rumianowej, Chmielowej i Herbarcianej. Dokumentację opracowała Alicja Krymowa (Pracownia Projektowania Architektonicznego i Urbanistycznego Alicja Krymowa w Płocku).

Osiedle Dworcowa

Zarys historyczny

Początki osiedla sięgają lat dwudziestych okresu międzywojennego i związane są z budową trasy kolejowej Płock – Sierpc – Rypin – Brodnica (oddanej do eksploatacji w 1937 r.). Po II wojnie światowej w okresie PRL utworzono dzielnicę statystyczną o nazwie Dworcowa, którą zlokalizowano pomiędzy torami kolejowymi przy dworcu PKP a ważnymi przelotowymi ulicami: Otolińska, Al. Jachowicza i Bielską. W dniu 27 maja 1991 r. Rada Miasta Płocka ustanowiła osiedle Mickiewicza na terenach dzielnicy

[504] (rł), *Z dziejów Ciechomic,* „Sygnały Płockie" 2005, nr 13.

Dworcowa. W wyniku następnej Uchwały RMP z 24 października 2002 r.[505] zostało podzielone na dwie części – wzdłuż ulic Mickiewicza i 11 Listopada. Spowodowało to utworzenie dwóch nowych osiedli: Dworcowa (część wschodnia – nazwa wywodzi się od dworca kolejowego i ul. Dworcowej) i Kochanowskiego (część zachodnia). Os. Dworcowa powstało głównie na terenach dawnego folwarku pobenedyktyńskiego.

Płocki działacz społeczny i publicysta ks. dr Ignacy Lasocki (1860-1933)[506] zorganizował w 1906 r. ośrodek opieki dla dzieci na terenie po byłych carskim koszarach przy dawnych Wielkich Alejach (w południowej części obecnego os. Dworcowa) . W sąsiedztwie tego ośrodka przy Al. Jachowicza powstała drewniana kaplica, w której posługi dla wiernych pełnili księża-zakonnicy Salezjani z Czerwińska. W 1929 r. abp Antoni Julian Nowowiejski erygował nową parafię pw. św. Stanisława Kostki. W okresie 1929-1939 salezjańska kaplica spełniała funkcję kościoła garnizonowego dla 4 Pułku Strzelców Konnych i 8 Pułku Artylerii Lekkiej. W latach okupacji w pomieszczeniach parafialnych Niemcy do produkowali amunicję. Z początkiem 1977 r. bp Bogdan Sikorski przekazał na stałe parafię Salezjanom[507].

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla wynosi 53 ha, liczba mieszkańców – 5244. Osiedle usytuowane jest w centrum prawobrzeżnego Płocka po północno-zachodniej stronie ul. Otolińskiej, znajdującej się na drodze krajowej nr 567 prowadzącej do Płońska, zajmuje obszar pomiędzy linią kolejową a Al. Jachowicza oraz ulicami: Otolińska, Mickiewicza i 11 Listopada. Osiedle graniczy z osiedlami: Kochanowskiego, Trzepowo, Międzytorze, Wyszogrodzka i Kolegialna.

Zabudowę osiedla w znacznym stopniu stanowią domy jednorodzinne, obecnie w większości rozbudowywane i modernizowane oraz budownictwo wielorodzinne (budynki 5- i 11-kondygnacyjne), wybudowane w technologii wielkiej płyty, co dało efekt „przeplatania" wielopiętrowych bloków wielorodzinnych z budynkami jednorodzinnymi. Na skrzyżowaniu ulic Mickiewicza, Lasockiego, 11 listopada i Północnej wykonano rondo im. Romana Dmowskiego. Rondo to integruje komunikacyjnie osiedla: Dworcowa i Kochanowskiego.

Pierwsze wycinkowe plany zagospodarowania osiedla wykonał Zbigniew Sokołowski. Wstępna koncepcja zabudowy osiedla Mickiewicza (tj.: osiedli Dworcowa i Kochanowskiego) była autorstwa Ignacego Bladowskiego i Czesława Korgula. Dokumentację urbanistyczno-architektoniczną opracowali Małgorzata Wysocka, Edward Wysocki i Dorota Biernat z Wojewódzkiego Biura Projektów Arwo w Warszawie. Inwestorem wiodącym była Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa.

[505] Uchwała RMP z 24 IX 2002 r., DUWM 2002.

[506] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Lasocki Ignacy*, s. 278-279.

[507] W. Lis (red.), *Diecezja Płocka. Struktura personalno-administracyjna. Rocznik 1977 r.,* Płock 1979.

Wykonawcą większości budownictwa wielorodzinnego był Płocki Kombinat Budowlany, który realizował roboty budowlano-montażowe od 1978 r. do połowy lat 90. ubiegłego wieku[508].

Po II wojnie światowej na terenie probostwa parafii pw. św. Stanisława Kostki[509] władze państwowe utworzyły zakład wychowawczy, który w okresie późniejszym został przeniesiony do dawnego Zakładu Dobroczynnego Anioła Stróża na Starym Rynku. Po rozbiórce budynków ośrodka dla dzieci księża zakonnicy Salezjani z Czerwińska postawili dwukondygnacyjny kościół pw. św. Stanisława Kostki[510]. Do użytku był przekazywany w dwóch etapach: w 1983 r. oddano część dolną, natomiast w 1986 r. – część górną. Na dziedzińcu kościoła umieszczono pomnik-popiersie ks. Jerzego Popiełuszki.[511]

W latach sześćdziesiątych wybudowano w ul. Jachowicza 2 okazały gmach dla Technikum Elektrycznego, który został w 1967 r. przekazany utworzonej w Płocku Filii Politechniki Warszawskiej. W ul. Chopina 62 znajduje się Szkoła Podstawowa nr 21.

W północnej części osiedla przy ul. Dworcowej 46 znajduje się dworzec PKP Płock Centralny. W końcu lat 90. przeniesiono z Al. Jachowicza na plac przy ul. Chopina dworzec PKS, wówczas dworce PKP i PKS funkcjonowały w jednym obiekcie. W końcu 2014 r. nowy dworzec autobusowo-kolejowy przekazała do eksploatacji Spółka Rynex, która przy realizacji tej inwestycji pełniła funkcję generalnego realizatora inwestycji.

Osiedle Góry

W wyniku Rozporządzenia Rady Ministrów z 23 grudnia 1996 r. nastąpiło powiększenie lewobrzeżnego Płocka o 2165 ha, włączono wówczas w granice miasta wsie i osady: Ciechomice, Góry, Tokary i Budy Dolne[512]. Na podstawie Uchwały RMP z 17 czerwca 1997 r.[513] powstało os. Góry. Nazwa osiedla wywodzi się z położenia wioski Góry, które z terenu pradoliny Wisły oraz prawobrzeżnego Płocka tworzą wrażenie, że znajduje się w strefie górzystej. W 1827 r. we wsi Góry, powiat gostyniński, gmina Łąck, należącej do majoratu Brwilno, było 248 mieszkańców i 20 domów, natomiast pół wieku później – 281 mieszkańców i 22 domy[514]. Mieszkańcy poza rolnictwem zajmowali się wyrobem płócien oraz pracowali w cegielni, która funkcjonowała do lat 90. XX w.

---

[508] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 106, 148-149, 175-176.

[509] I. Szychowski, *Stanisławówka 1913-1996. Kościół parafialny św. Stanisława Kostki w Płocku,* Płock 1997.

[510] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół św. Stanisława Kostki*, s. 251.

[511] Ibid., *Pomnik – popiersie ks. Jerzego Popiełuszki,* s. 407.

[512] Rozporządzenie RM z 23.12.1996 r., Dz.U. 1996.

[513] Uchwała RMP z 17.06.1997 r., DUWM z 1997.

[514] F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1881, t. 2, s. 725.

Powierzchnia osiedla – 872 ha, liczba mieszkańców – 1852. Zabudowa osiedla znajduje się na wysoczyźnie w południowo-zachodniej części lewobrzeżnego Płocka wzdłuż ulic Góry, Ciechomickiej i Kutnowskiej. Osiedle graniczy z osiedlami: Radziwie i Ciechomice.

Osiedle Góry i sąsiednie Ciechomice stanowią w pewnym stopniu „południową sypialnię" miasta. Zabudowa w większości jednorodzinna. Wymienione osiedla posiadają piękne położenie z dalekim widokiem na Wisłę i Płock prawobrzeżny. Znajdują w strefie korzystnej róży wiatrów (o rzadko wiejących wiatrach z północy), gdzie zlokalizowany jest Zakład Produkcyjny PKN Orlen. Dodatkowym walorem położenia tych osiedli jest bliskość Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego oraz jezior: Górskiego, Ciechomickiego, Jeziorka i Sendeńskiego. Atrakcyjność osiedli zwiększyła się znacznie z uwagi na dobrą komunikację z prawobrzeżnym Płockiem – po wybudowaniu drugiej przeprawy mostowej przez Wisłę.

W ul. Kutnowskiej na wyjeździe z miasta w zakończono 1998 r. budowę Zespołu Szkół Rolniczych im. Leokadii Bergerowej[515]. Szkoła ta została przeniesiona z Trzepowa Nowego, wybudowano ją w znacznej mierze dzięki darowiźnie wywodzącego się z regionu płockiego Aleksandra Moksela, obywatela Niemiec pochodzenia żydowskiego. Przy południowej granicy osiedla (i Płocka) wybudowano rondo, które łączy drogi wyjazdowe z prawobrzeżnego Płocka przez mosty: Solidarności i Legionów Józefa Piłsudskiego w kierunku Gostynina i Kutna (droga krajowa nr 60). Przez ulice Kutnowską, Kolejową, Portową i Popłacińską przebiega droga krajowa nr 62 – w kierunku Włocławka.

Osiedle Imielnica

Zarys historyczny

Osiedle Imielnica powstało w wyniku Uchwały RMP z 17 czerwca 1997 r.[516] Imielnica (pierwotna nazwa – Jemielnica) w XII w. była własnością biskupów płockich, jej grunty rolne były do XVIII w. obrabiane przez chłopów pańszczyźnianych z Podolszyc. Uważa się, że parafia powstała w XII w., choć pierwsza wzmianka o kościele pw. św. Jakuba Starszego w Imielnicy pochodzi z 1323 r. W 1413 otrzymała odpusty od papieża Marcina V. Od XVI w. probostwo należało do mansjonarzy katedralnych. W 1598 drewniany kościół posiadał dwie kaplice. Ołtarz główny był murowany. Świątynia ta istniała do 1835.

Imielnica w 1822 r. wchodziła w skład gminy Rogozino w powiecie płockim, liczyła 240 mieszkańców, zawierała 12 domów i drewniany kościół parafialny. Nowy kościół drewniany powstał w latach 1836-1837 według projektu Michała Miklaszewskiego, sfinansowany przez Jana Weynertha[517]. W końcu XIX w. majątek ziemski w Imielnicy zawierał ok. 145 ha oraz młyn.

Po uruchomieniu cukrowni w niedalekich Boowiczkach postanowiono zbudować obszerniejszy kościół. W latach 1927-1935 ksiądz proboszcz Władysław Skierkowski (1886-1941) [518] wzniósł

---

[515] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Zespół Szkół im. Leokadii Bergerowej*, s. 561-562.

[516] *Uchwała RMP z 17.06.1997 r.*, DUWM 1997.

[517] F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1882, t. 3, s. 276.

[518] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Skierkowski Władysław,* s. 454.

murowaną świątynię pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa[519], której konsekracji dokonał biskup Leon Wetmański[520]. Autorem projektu nowej świątyni był Brunon Zborowski. Podczas okupacji Niemcy aresztowali ks. Skierkowskiego i wywieźli do niemieckiego obozu koncentracyjnego Soldau w Działdowie, a plebanię wykorzystali jako magazyn. Obecny kościół ma wspaniałą polichromię autorstwa Władysława Zycha.

Stary cmentarz parafii św. Jakuba Apostoła z przełomu XVIII i XIX w. znajduje się przy ul Gościniec w os. Borowiczki. Do obiektów historycznych osiedla należą obiekty militarne z II wojny światowej znajdujące się w zalesionym jarze Pisencja, tj. wiele dobrze zachowanych bunkrów ogniowych oraz nasyp kolejki wąskotorowej z 1922 r., która do 1971 r. kursowała na trasie Brochocin i Rogozino – cukrownia Borowiczki.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 311 ha, liczba mieszkańców – 2 780. Osiedle jest najbardziej wysuniętym na wschód osiedlem miasta, położonym po południowej stronie ul. Wyszogrodzkiej, stanowiącej część drogi krajowej nr 62 w kierunku do Wyszogrodu i dalej do Warszawy. Na południu Imielnica sąsiaduje z os. Borowiczki, od zachodu znajduje się jar rz. Rosica, który osiedle komunikacyjnie oddziela od os. Podolszyce Południe, natomiast po stronie północnej znajduje się osada Gulczewo Nowe, które funkcjonuje w gminie Słupno. Imielnicę przyłączono do Płocka w 1981 r. (razem z Borowiczkami i Podolszycami)[521]. Wschodnią część Imielnicy stanowi osiedle o nazwie zwyczajowej – Parcele. Filia Biblioteczna Nr 9 Książnicy Płockiej funkcjonuje w ul. Orzechowej 5a.

Do parafii św. Jakuba Apostoła należy cmentarz rzymskokatolicki[522] pomiędzy ul. Harcerską a zalesionym jarem Pisencja i na południe od ul. Leszczynowej, który obejmuje powierzchnię 4 ha. Cmentarz założony został w 1935 roku, ale pierwsze groby pojawiły się tam w 1947 r.

Wstępny plan zagospodarowania przestrzennego Imielnicy opracował Zbigniew Sokołowski. W 2000 r. uchwalony został miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Imielnicy opracowany przez Pawła Paprockiego, Jana Lemańskiego i Alicję Krymową (Pracownia w Płocku Zakładu Planowania Przestrzennego TUP w Warszawie).

Osiedle Kochanowskiego

Zarys historyczny

Osiedle Kochanowskiego powstało w wyniku Uchwały RMP z 24 września 2002 r.[523], która dokonała podziału dawnego osiedla Mickiewicza (z maja 1991 r.) na dwie części: os. Kochanowskiego i

[519] Ibid., *Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa,* s. 254-255.

[520] W. Lis (red.), *Diecezja Płocka. Struktura personalno-administracyjna. Rocznik 2004 r.,* Płock 2005, s. 346.

[521] Rozporządzenie Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska z dnia 25 listopada 1981 r., Dz.U. 1981, nr 28, poz. 152.

[522] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarz przy ul. Harcerskiej,* s. 118.

[523] Uchwała RMP z 22.09.2002 r., DUWM 2002.

os. Dworcowa. Os. Kochanowskiego utworzono głównie na terenie dawnego folwarku szpitala Świętej Trójcy, w okresie PRL obszar ten stanowił zachodnią część statystycznej dzielnicy Dworcowa. Nazwa osiedla przyjęta została od ważnej osiedlowej ulicy im. Jana Kochanowskiego, kojarzonej z imieniem i nazwiskiem znanego polskiego poety z XVI w. Jednakże w tym przypadku upamiętniono Józefa Michalskiego (1885-1907)[524], który posługiwał się pseudonimem Jana Kochanowskiego. Był to znany z odwagi i energii instruktor Wydziału Bojowego Polskiej Partii Socjalistycznej (zabity przez żołnierzy carskich podczas ataku na furgon pocztowy)[525]. Przy skrzyżowaniu ulic Mickiewicza i Trauguta znajdują się relikty cmentarza żydowskiego z 1845 r. z pomnikiem[526] Martyrologii Żydów Płockich. Zabudowę os. Kochanowskiego rozpoczęto w dwudziestoleciu międzywojennym. W budynku szkoły podstawowej z 1926 r. przy Al. Jachowicza 20 okresowo w czasach powojennych funkcjonowało: Studium Nauczycielskie, Filia w Płocku Politechniki Warszawskiej, później Gimnazjum nr 6 im. prof. Władysława Szafera.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 75 ha, liczba mieszkańców – 9041. Osiedle zlokalizowane jest w centrum prawobrzeżnego Płocka – po południowo-wschodniej stronie ul. Bielskiej, stanowiącej część drogi krajowej nr 60, prowadzącej do Bielska i Ciechanowa. Osiedle znajduje się pomiędzy linią kolejową (na północy) a Al. Jachowicza (na południu). Osiedle graniczy z osiedlami: Łukasiewicza, Trzepowo, Dworcowa, Kolegialna i Stare Miasto.

Wstępną koncepcję zabudowy os. Kochanowskiego, w ramach ówcześnie obowiązującego podziału administracyjnego miasta tj. dla osiedla Mickiewicza, opracowali Ignacy Bladowski i Czesław Korgul. Pierwsze plany zagospodarowania osiedla opracował Zbigniew Sokołowski. Autorami dokumentacji urbanistyczno-architektonicznej byli Małgorzata Wysocka i Edward Wysocki z WBP Arwo w Warszawie.

W końcu lat 50. ubiegłego wieku w rozwidleniu ulic Bielskiej i Obrońców Westerplatte na zlecenie Zakładu Osiedli Robotniczych (ZOR) powstało osiedle budynków wielorodzinnych trzykondygnacyjnych. Osiedle wybudowało w technologii tradycyjnej „z cegły" Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowlane Nr 4, w części budynków powstały schrony przeciwlotnicze. W latach 70. i 80. ubiegłego wieku PBP Petrobudowa wykonała kompleks budynków mieszkalnych w obszarze ulic: 11 Listopada, Mickiewicza i Al. Jachowicza. Autorem dokumentacji urbanistycznej i architektonicznej był Janusz Lemański.

Pomiędzy ulicami Sportową, Kochanowskiego i Mickiewicza na terenie dawnego stadionu piłki nożnej klubu Fabryki Maszyn Żniwnych – ZKS Mazowia znajduje się obecnie Miejskie Centrum Sportu. Stadion po gruntownej modernizacji został wyposażony m.in. we wszystkie urządzenia lekkoatletyczne. Od 2014 r. nosi nazwę Stadion Miejski im. Bernarda Szymańskiego.

Przy skrzyżowaniu Al. Jachowicza i ul. Obrońców Westerplatte znajduje się Hotel Płock (dawny Hotel Miejski). Zmodernizowany budynek dzielnicowego kina Mazur przy Al. Jachowicza jest obecnie

---

[524] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kochanowski właściwie Michalski Jan ps. Kamil,* s. 237.

[525] https: //googleads.g...plock.wyborcza.pl. *Kim był płocki Jan Kochanowski* [dostęp: 6.12.2019].

[526] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik Martyrologii Żydów Płockich,* s. 404.

siedzibą Harcerskiego Zespołu Pieśni i Tańca „Dzieci Płocka" im. Druha Wacława Milke[527]. Przy ul. Kochanowskiego 7 wybudowano nowoczesne o interesującej architekturze Miejskie Przedszkole nr 29 „ Przedszkole Marzeń".

Na terenie osiedla w ul. Westerplatte 6a znajduje się najstarsza (1958) i najwięk+sza w mieście spółdzielnia mieszkaniowa – Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa (PSML-W). W latach 70. XX w. PSML-W przejęła od Wojewódzkiego Związku Spółdzielni Mieszkaniowych służby inwestycyjne, które zlecały realizację budowy budynków wielorodzinnych w technologii wielkiej płyty w różnych osiedlach miejskich. Spółdzielnia ta w znacznym stopniu wpłynęła na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych płocczan. Generalnym wykonawcą większości budownictwa wielorodzinnego na osiedlu był Płocki Kombinat Budowlany, który wykonywał roboty budowlano-montażowe od 1978 r. do końca lat 80. ubiegłego wieku.

W ul. Mickiewicza 12a na tym osiedlu siedzibę posiada też Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa (MSM), która rozpoczęła działalność inwestycyjną w 1982 r. Spółdzielnia ta na os. Kochanowskiego zrealizowała nowoczesny kompleks mieszkalny z usługami skrzyżowaniu Al. Jachowicza z ul. 11 Listopada, wcześniej na tym terenie funkcjonowała mleczarnia.

Osiedle Kolegialna

Zarys historyczny

W latach PRL dawna zabytkowa zabudowa Płocka stanowiła dzielnicę Śródmieście, które w początkowym okresie III RP funkcjonowało jako „duże" osiedle Stare Miasto. Później w wyniku rozdziału tego osiedla na dwie części utworzono osiedle Kolegialna i osiedle Stare Miasto („małe"). Wzgórze Tumskie oraz rejon poniżej skarpy wiślanej „Rybaki" (dawne służebne skupisko osadnicze, obsługujące przeprawę wiślaną, które później przekształciło się w osadę rybacko-portowo-targową Stara Przystań)[528] znalazły się w granicach dzisiejszego os. Kolegialna.

Początki os. Kolegialna sięgają okresu, kiedy prawie równocześnie z powstaniem w XI w. „przygrodzia" – w postaci pierwszego podgrodzia (w południowej części placu Narutowicza) [529], następowała dalsza jego zabudowa wzdłuż obecnej ul. Kościuszki w kierunku cypla „górki". Spowodowało to utworzenie się drugiego podgrodzia, które jednakże wskutek braku zabezpieczeń fortyfikacyjnych uległo zniszczeniu[530].

Odbudowane podgrodzie z czasem w wyniku przywileju na prawie polskim w 1237 r. nazwano pierwszą osadą książęcą[531]. W pierwszej połowie XIII w. na tym cyplu powstał kościół i klasztor pw. św.

[527] Ibid., *Harcerski Zespół Pieśni i Tańca „Dzieci Płocka"*, s. 179-182.

[528] ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op.cit.,* s. 63.

[529] Pierwsze podgrodzie w południowej części placu Narutowicza przekształcone w osadę biskupią obecnie znajduje się w os. Stare Miasto.

[530] Z. Polak, *Lokacje płockie w świetle archeologii*, „Rocznik Mazowiecki" 2001, nr 13, s. 25-41.

[531] Z. Polak*, Płock średniowieczny – kontynuacja czy nowa jakość*, s. 311-378 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny.*

Dominika[532], stąd popularna jego nazwa: „Górki Dominikańskie" lub „Wzgórze Dominikańskie". W tymże wieku w rejonie pomiędzy dzisiejszym placem Dąbrowskiego[533] a skarpą wiślaną zbudowano obiekty sakralne zakonu Norbertanek: kościół pw. św. Marii Magdaleny i klasztor norbertanek[534]. W związku z obsuwaniem się skarpy wiślanej obiekty Norbertanek ponownie wybudowano w rejonie dzisiejszego placu Dąbrowskiego, gdzie obecnie mieści się Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa (obecna nazwa – Mazowiecka Uczelnia Publiczna).

W okresie późniejszym za fosą i murem obronnym ówczesnego miasta średniowiecznego z XIV w. i poza bramą Grodzką wzdłuż dawnego traktu w kierunku Czerwińska i Wyszogrodu powstało Przedmieście Grodzkie, które później nazwano Przedmieściem Wyszogrodzkim[535].

Kolejna rozbudowa Płocka nastąpiła po drugim rozbiorze Rzeczpospolitej, gdy państwo pruskie próbowało z Płocka utworzyć ważne miasto niemieckie i rozpoczęło intensywną germanizację. Nowoczesne planowanie przestrzenne Płocka rozpoczęło się na przełomie XVIII i XIX w., gdy trzej pruscy geometrzy opracowali trzy „plany regulacji" miasta536. Wybrany „plan regulacji" geometry Schmida z 1803 r. zakładał budowę nowej dzielnicy wokół ówczesnego placu Panieńskiego (obecnie placu Obrońców Warszawy). Równocześnie wytyczył przebieg ulic: Kolegialnej, Dominikańskiej (dziś ul. 1 Maja) i Królewieckiej na dzisiejszym os. Kolegialna oraz ulicy Szerokiej (obecnie Kwiatka) na obecnym os. Stare Miasto, jak również ul. Tumskiej – pomiędzy tymi osiedlami.

Nazwa osiedla Kolegialna pochodzi od nazwy ważnej historycznie ulicy zaprojektowanej przez Prusaków w ramach tworzenia nowej dzielnicy miasta wokół placu Panieńskiego (obecnie placu Obrońców Warszawy) [537] . Przy placu wybudowano duży obiekt publiczny, tj. gmach Kamery Pruskiej (tzw. Kollegienhaus), w którym umieszczono dwa urzędy-kolegia: kamery i rejencji. Od głównej funkcji tego obiektu przylegającą ulicę nazwano Kollegien Strasse (po polsku – ulica Kolegialna). Zabudowa tego osiedla, rozpoczęta w czasach pruskich i Księstwa Warszawskiego, kontynuowana była w stuletnim okresie w czasie zaboru rosyjskiego (w Królestwie Polskim).

Atrakcją turystyczną os. Kolegialna są najstarsze i najcenniejsze płockie zabytki, które głównie znajdują się: na Wzgórzu Tumskim[538] (gród warowny z drugiej połowy X w. z obiektami obronnymi, sakralnymi i muzealnymi)[539]; na Wzgórzu Dominikańskim (obiekty sakralne) oraz głównie w rejonie ulic: Kościuszki, Tumskiej, Kolegialnej i Sienkiewicza.

---

[532] M. Szyma, *Architektura sakralna Płocka w XIII w. – kolegiata św. Michała i kościół św. Dominika,* s. 298-310, [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*.

[533] Ibid., *Plac Jarosława Dąbrowskiego,* s. 518.

[534] Ibid., *Kościół św. Magdaleny i klasztor norbertanek,* s. 259.

[535] S. M. Szacherska, *Płock za Jagiellonów (1495-1580)*, s. 99-160 [w:] *Dzieje Płocka*. *Historia miasta do 1793 r.,* t. 1.

[536] W. Serafimowicz, *Zarys planowania przestrzennego w Płocku,* „Notatki Płockie" 2018, nr 1, s. 11-12.

[537] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Plac Obrońców Warszawy,* s. 517-518.

[538] W. Szafrański, L. Zygner*, Płock w dobie narodzin państwa Piastów*, s. 25-42 [w:] *Dzieje Płocka*. *Historia miasta do 1793 r.,* t. 1.*,* red. M. Kallas, Płock 2000.

[539] M. Trzeciecki, *Gród na Wzgórzu Tumskim,* s. 101-148 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny.*.

Wzgórze Tumskie jako obszar wczesnośredniowiecznego grodziska[540] z reliktami architektury romańskiej i gotyckiej został wpisany w rejestrze zabytków – jako zabytek kompleksowo przestrzenny (kompleks muzealno-sakralny) pod numerem 581/824/59W pod datą 30 marca 1962 r. Upowszechniona przez większość historyków hipoteza prof. Włodzimierza Szafrańskiego o funkcjonowaniu na Wzgórzu Tumskim ośrodku kultu pogańskiego w okresie poprzedzającym budowę grodu, w świetle dotychczasowych badań archeologicznych, według Andrzeja Gołembnika i Macieja Trzecieckiego nie znajduje jakichkolwiek argumentów naukowych[541].

Informacje ogólne

Osiedle Kolegialna jest wynikiem Uchwały RMP z 1 października 1991 r.[542], która anulowała poprzedni zapis z 27 maja 1991 r. dotyczący granic dużego osiedla Stare Miasto (wcześniej w PRL dzielnicy Śródmieście). Te duże osiedle zostało podzielone na dwa mniejsze osiedla, przy czym wschodnią jego część stanowi os. Kolegialna. Powierzchnia osiedla wynosi 118 ha, liczba mieszkańców – 9385. Granice osiedla przebiegają począwszy od placu Nowego Rynku wzdłuż osi ulic: Nowy Rynek, Tumska, Aleje Jachowicza, aleja Kilińskiego oraz wzdłuż północnego brzegu Wisły. Osiedle graniczy z osiedlami: Stare Miasto, Kochanowskiego, Dworcowa i Wyszogrodzka.

W okresie PRL na podstawie planu zagospodarowania Płocka z 1958 r. na terenach dawnego „Błonia" po obu stronach ul. Kolegialnej zaprojektowano i wybudowano dla pracowników MZRiP oraz budowniczych Kombinatu – małe osiedle mieszkaniowe „Nowa Kolegialna" składające się z pięciokondygnacyjnych budynków wielorodzinnych. Kolejne mini-osiedla to: Centrum Wschód (obszar między ulicami Gradowskiego i Misjonarską) i Piękna (rejon między ulicami Al. Jachowicza i ul. Padlewskiego). Wykonawcą robót budowlano-montażowych w generalnym wykonawstwie tych osiedli była PBP Petrobudowa.

W latach 80. wiodącym inwestorem na terenie osiedla Kolegialna została Międzyzakładowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Chemik, która została utworzona w 1981 r. Jej siedzibą jest budynek usługowo-mieszkalny przy ul. 3 Maja 12. Aktualnie spółdzielnia zarządza na tym osiedlu koloniami Piękna i Centrum. Spółdzielnia rozpoczęła funkcjonowanie od realizacji zaprojektowanego przez arch. J. Jańczuka kompleksu mieszkaniowego „Centrum-Wschód", obejmującego obszar pomiędzy ulicami Misjonarska i Gradowskiego. Funkcję generalnego wykonawcy pełniła PBP Petrobudowa. Pierwsze zasiedlenie nastąpiło w 1984 r. Na podstawie tego samego autorstwa i wykonawstwa powstał kolejny kompleks mieszkaniowy „Piękna" (obszar pomiędzy Al. Jachowicza i ul. Padlewskiego).

Młodzieżowa Spółdzielnia Mieszkaniowa zrealizowała przy Al. Jachowicza 19a i 21 dwa punktowce wraz z rozbudowanym zapleczem handlowo-usługowym. Na terenie osiedla od 1991 r. funkcjonuje

---

[540] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pałac biskupi dawny*, s. 356-357.

[541] A. Gołembnik, *Przedmowa,* s. 16 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny... op. cit.* Cytat: *Obecnie, w świetle dokonanej weryfikacji można stwierdzić, że domniemane centrum kultu pogańskiego w rzeczywistości nie istniało, a dalsza nad nim dyskusja jest pozbawiona naukowej podstawy.*

[542] Uchwała RMP z 1.10.1991 r., DUWM 1991.

niewielka Spółdzielnia Mieszkaniowa Centrum (ul. Gradowskiego 9a), która zarządza budynkami mieszkalnymi w rejonie ulic Gradowskiego i Padlewskiego.

Unikatowym projektem rewitalizacyjnym poprzemysłowych budynków dawnej drukarni braci Detrychów[543] z początku XX w. przy pl. Dąbrowskiego 2b stanowi ich adaptacja na lofty oraz budowa apartamentowców przez Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe Polimer Jarosław Skonieczny.

W osiedlu posiadają siedziby dwa urzędy szczebla wojewódzkiego:

- Mazowiecki Urząd Wojewódzki w Warszawie, Delegatura – Placówka Zamiejscowa w Płocku przy ul. Kolegialna 15;

- Delegatura Urzędu Marszałkowskiego Mazowieckiego w Warszawie – Filia w Płocku przy ul. Kolegialna 19.

Obecnie na osiedlu w rejonie skarpy wiślanej znajdują się trzy parki: Za Tumem, Broniewskiego i Żupy Solne[544]. W 1994 r. został uchwalony szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego śródmieścia Płocka (os. Stare Miasto i os. Kolegialna) autorstwa Alicji Krymowej i Jana Lemańskiego.

Na terenie os. Kolegialna funkcjonują ważne ośrodki kultury, badawczo-naukowe i pedagogiczne:

- Muzeum Mazowieckie[545] – ul. Tumska 8;

- Muzeum Diecezjalne[546] – ul. Tumska 3;

- Mazowiecka Uczelnia Publiczna w Płocku (MUP)[547] – plac Dąbrowskiego 2;

- Płocki Uniwersytet Ludowy im. Wincentego Witosa – ul. 3 Maja 18;

- Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły[548] – ul. 3 Maja 4[549];

- Akademickie Liceum Ogólnokształcące przy MUP – plac Dąbrowskiego 2;

- Szkoła Muzyczna im. Karola Szymanowskiego[550] – ul. Kolegialna 23;

- Zespół Szkół Zawodowych Usług i Przedsiębiorczości im. Arcybiskupa A. J. Nowowiejskiego[551] – ul. Padlewskiego 2;

---

[543] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, *Lofty dawna drukarnia*, s. 281.

[544] T. Borkowski, *Płockie ulice, place i parki,* s. 94-96 [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* Płock 1969.

[545] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Muzeum Mazowieckie*, s. 333-336.

[546] Ibid., *Muzeum Diecezjalne*, s. 332-333.

[547] https: //pl.wikipedia.org/wiki/Mazowiecka_Uczelnia_Publiczna_w_Płocku.

[548] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły,* s. 284-290.

[549] https: //pl.wikipedia.org/wiki/Liceum_Ogólnokształcące_im._Władysława_Jagiełły.

[550] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Państwowa szkoła Muzyczna I i II stopnia im. Karola Szymanowskiego,* s. 358.

[551] Ibid., *Zespół Szkół Zawodowych im. abpa A. J. Nowowiejskiego,* s. 563-565.

- Zakład Doskonalenia Zawodowego – Centrum Kształcenia – ul. 1 Maja 7;

- Stowarzyszenie Uniwersytetów Trzeciego Wieku – ul. Kościuszki 2;

- Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego[552] – ul. Kościuszki 6. W skład sieci bibliotecznej Książnicy wchodzi 13 osiedlowych filii bibliotecznych oraz biblioteka dla dzieci[553].

Siedziby dyrekcji i zarządów jednostek gospodarczo-usługowych:

- Fortum Płock sp. z o. o. (dawna Płocka Energetyka Cieplna) – ul. Gradowskiego 3a;

- Obwodowy Urząd Miar – ul. Gradowskiego 5;

- Wodociągi Płockie – ul. Gradowskiego 11;

- Miejski Zarząd Gospodarki Komunalnej TBS – ul. Sienkiewicza 13a;

- Spółka Rynex[554] zarządzająca Płockim Centrum Handlowym, Płocką Giełdą Samochodowo-Towarową i kompleksem targowiskowym – ul. 1 Maja 7a;

- Społem Powszechna Spółdzielnia ZGODA – ul. Sienkiewicza 20[555];

- Soft-Hard – ul. Padlewskiego 18c;

- Inbud-Helplast – ul. Kilińskiego 41;

- Naczelna Organizacja Techniczna FSN-T Rada w Płocku – ul. 1 Maja 7a.

***

W 2008 r. Instytut Dziedzictwa RP zaliczył Wzgórze Tumskie do grupy zabytków o szczególnym znaczeniu dla kultury Polski – jako „kolebkę państwowości". Podstawowymi obiektami zabytkowymi na Wzgórzu Tumskim są: Bazylika Katedralna pw. Wniebowzięcia NMP[556] (romańska katedra po przebudowie renesansowej), gotycka Baszta Szlachecka, gotycka Baszta Zegarowa (dzwonnica), dawne Opactwo Pobenedyktyńskie z reliktami kościoła św. Wojciecha[557] (obecnie nowe Muzeum Diecezjalne), stare Muzeum Diecezjalne, dawna Kanonia (Sąd Biskupi).

Do najważniejszych zabytków na pozostałej części osiedla należą m.in.: Kamienica Górnickich (Muzeum Mazowieckie – ul. Tumska 8; dawny Odwach (Wartownia) z Płytą Nieznanego Żołnierza – ul. Tumska 4; Dom prepozyta kapitulnego Dziersława („Pod Trąbami") – ul. Mostowa 1; Gmach Polskiej Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego) – ul. Kościuszki 6; Kościół pw. św. Dominika z dawnym Klasztorem dominikanów[558] i

[552] Ibid., *Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego,* s. 269.

[553] Ibid., *Biblioteki w Płocku,* s. 37.

[554] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, *RYNEX sp. z o.o.*, s. 268.

[555] Ibid., *Społem Powszechna Spółdzielnia ZGODA*, s. 284.

[556] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Bazylika katedralna pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny,* s. 34-35.

[557] Ibid., *Kościół św. Wojciecha i Opactwo benedyktynów,* s. 256-257.

[558] Ibid., *Kościół św. Dominika i klasztor dominikanów,* s. 251-252.

dzwonnicą i plebanią – ul. Kościuszki 16; Dworek Miejski (Muzeum Bronisława Broniewskiego i siedziba ZNP) – ul. Kościuszki 24; dawny Pałacyk Anny i Ludwika Flatau (Pałac Ślubów) – ul. Kolegialna 9; Gmach Kamery Pruskiej (Delegatura Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego) – ul. Kolegialna 15; Dworek Miejski (dawna willa Kostaneckich) – ul. Kolegialna 34; Więzienie Pruskie – ul. Sienkiewicza 22; Kamienica Mądrzejewskich (Hotel Herman) – ul. Sienkiewicza 30; Kamienica Przymanowskiego (w okresie PRL obiekt wykorzystywały służby policyjne, obecnie przeznaczony do remontu) – ul. 1 Maja 3-5; Gmach Narodowego Banku Polskiego (Prokuratura Okręgowa) – Plac Obrońców Warszawy 8; Wieża Ciśnień (kawiarnia) – ul. Warszawska 26; Gmach Polskiego Gimnazjum Męskiego (LO im. Władysława Jagiełły) – ul. 3 Maja 4.

Pomniki:

- Płyta Nieznanego Żołnierza[559] zaprojektowana przez Stanisława Lisowskiego została odsłonięta w 1966 r. przed budynkiem Odwachu przy ul. Tumskiej 4 (w południowej części placu Narutowicza). Pierwsza Płyta Nieznanego Żołnierza została położona w 1928 r. w środkowej części placu Narutowicza (w rejonie kiosku dawnego „Ruchu");
- pomnik z płytą ku czci nauczycieli poległych w latach 1939-1945[560], autorstwa Józefa Kępińskiego, odsłonięty w 1969 r. na terenie zaplecza dworku miejskiego rodziny poety Władysława Broniewskiego przy ul. Kościuszki 24;

- pomnik poety Władysława Broniewskiego[561] autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięty w 1972 r. w południowej części placu Obrońców Warszawy;

- pomnik Antoniego Juliana Nowowiejskiego, autorstwa Bogusława Langmana, znajduje się w kaplicy św. Zygmunta w bazylice katedralnej[562];

- pomnik – popiersie arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego, autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięty w 1991 r. na placu Jurgensa (skwer przed kościołem św. Jana Chrzciciela);

- pomnik papieża Jana Pawła II[563], autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięty w 1994 r. na placu przy Bazylice Katedralnej;

- pomnik błogosławionego biskupa Leona Wetmańskiego (1886-1941)[564], autorstwa Gustawa Zemły ustawiony w 1997 r. przed Domem Pod Trąbami;

- pomnik Marszałka Wojska Polskiego Józefa Piłsudskiego[565], który odznaczył Płock Krzyżem Walecznych za bohaterską obronę w 1920 r., autorstwa Stanisława Słoniny, odsłonięty w 1997 r. na placu Obrońców Warszawy (przed budynkiem dawnej Kamery Pruskiej);

---

559 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płyta Nieznanego Żołnierza,* s. 390. Płyta zawiera napis: *Bohaterom poległym o wolność Ojczyzny*.

560 Ibid., *Pomnik z płytą ku czci nauczycieli poległych w latach 1939-1945,* s. 406.

561 W. Robak, *Władysław Broniewski – poezja jak rewolucja,*s. 143-156 [w:] *Płock historiami ludzi opisany*.

562 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik Antoniego Juliana Nowowiejskiego,* s. 402-403.

563 Ibid., *Pomnik papieża Jana Pawła II,* s. 406-407.

564 Ibid*., bp. Leon Wetmański,* s. 87-88.

565 Ibid., *Pomnik Józefa Piłsudskiego,* s. 402-403.

- głaz ku czci rocznicy bitwy pod Płockiem w 1920 r.[566] postawiony w 1998 r. na placu przed wschodnią częścią bazyliki katedralnej;

- pomnik Miry Zimińskiej-Sygietyńskiej[567], znanej aktorki, reżyserki i długoletniej dyrektor Państwowego Zespołu Pieśni Tańca Mazowsze, autorstwa Jana Kwiecińskiego, odsłonięty 2014 r. przy ul. Tumskiej przed Muzeum Mazowieckim.

Osiedle Łukasiewicza

Zarys historyczny

Osiedle Łukasiewicza zostało utworzone w dniu 27 maja 1991 r. na terenie dawnego folwarku pokolegiackiego, zajmuje obszar między ulicami Łukasiewicza, Tysiąclecia i Bielskiej oraz wzdłuż rz. Brzeźnica. Nazwa osiedla i ulicy Łukasiewicza jest wyrazem uznania dla polskiego działacza niepodległościowego, społecznika i wynalazcy Jana Józefa Ignacego Łukasiewicza (1822-1882)[568]. Os. Łukasiewicza składa się z dwóch różnych i nie związanych ze sobą jednostek terytorialnych (ani funkcjonalnie, ani historycznie), tj. osiedla mieszkalnego nazywanego na początku Wielką Płytą oraz północno-zachodniego obszaru wsi Kostrogaj. Należy zaznaczyć, że na przełomie lat 70. i 80. XX w. początkowy obszar budowy Wielka Płyta razem z osiedlami w budowie Skarpa i Miodowa nazywano dzielnicą Dobrzyńską.

Gdy 12 września 1953 r. terytorium Płocka rozszerzono o 518 ha w kierunku wschodnim, przyłączono m. in. dużą wieś Kostrogaj, która dzisiaj jest częścią dwóch osiedli: Łukasiewicza i Trzepowa[569]. W okresie PRL początkowo funkcjonowała jedna dzielnica Kostrogaj, którą dla celów statystycznych podzielono w połowie lat 80. na dwie dzielnice: Kostrogaj Przemysłowy i Kostrogaj (część południowa), na terenie którego zbudowano nową Fabrykę Maszyn Żniwnych. Nawiązując do historii os. Łukasiewicza składającego się z dwóch segmentów należy zaznaczyć, iż w Kostrogaju (dawna nazwa Kostoga), powiat płocki, gmina Rogozino, parafia Trzepowo, w 1827 r. było – 15 domów i 70 mieszkańców, natomiast ok. 1882 r. w 18 domach mieszkało 182 osób[570].

Informacje ogólne

[566] Ibid., *Głaz ku czci rocznicy bitwy pod Płockiem w 1920 r.,* s. 404.

[567] W. Robak, *Mira Zimińska-Sygietyńska i jej dwie miłości,* s. 173-180.

[568] Ibid., *Łukasiewicz Ignacy,* s. 295; I. Łukasiewicz – polski farmaceuta i przedsiębiorca, pierwszy wydestylował z ropy naftowej – naftę, którą zastosował do oświetlenia, współzałożyciel i dyrektor pierwszej instalacji ropy naftowej w Bóbrce.

[569] Rozporządzenie Rady Ministrów z 12.09.1953 r., Dz.U. 1953; Dotyczy przyłączenia do Płocka: Kostrogaju, Ośnicy i Boryszewa.

[570] F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski (red.), *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1883, t. 4, *Kostrogaj,* s. 476.

Powierzchnia osiedla – 263 ha, liczba mieszkańców – 10670. Osiedle Łukasiewicza zlokalizowane jest w północnej części obszaru śródmiejskiego Płocka. Osiedle graniczy z osiedlami: Miodowa, Trzepowo, Kochanowskiego i Tysiąclecia.

Osiedle powstało w oparciu o wykonaną przez PBP Petrobudowa przy ul. Rembielińskiego wytwórnię prefabrykatów wielkowymiarowych (OWT-67) o zdolności wytwórczej 3 tys. izb rocznie. Inwestorem budowy początkowo była Miejska Dyrekcja Budowy Osiedli Robotniczych, natomiast od 1975 r. pion inwestycji Wojewódzkiego Związku Spółdzielczości Mieszkaniowej w Płocku. Autorem dokumentacji urbanistyczno-architektonicznej był Tadeusz Majewski[571] z Miastoprojekt Warszawa, który projektował później również rozbudowę osiedla.

Na osiedlu poza 53 budynkami pięciokondygnacyjnymi cztero- i ośmio-klatkowymi oraz 10 budynkami jedenastokondygnacyjnymi wybudowano dwie szkoły podstawowe, dwa żłobki, kilka ogródków dziecięcych, dzielnicowy ośrodek handlu, ośrodek zdrowia, podstawowy handel i usługi, bank, zaplecze obsługi osiedla oraz garaże.

Zachodnią część osiedla od ul. Łukasiewicza do alei Roguckiego realizowała w generalnym wykonawstwie PBP Petrobudowa. Po przekazaniu przez Petrobudowę w 1972 r. części potencjału produkcyjnego, tj. jednostek wykonawczych zajmujących się „mieszkaniówką" do Płockiego Przedsiębiorstwa Budowlanego, przedsiębiorstwo to (pod nową nazwą: Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego)[572] wykonało drugą – wschodnią część osiedla Łukasiewicza.

Wytwórnia OWT-67 funkcjonowała do początku lat 90. produkując prefabrykaty wielkopłytowe również do budowy innych kompleksów i osiedli mieszkaniowych. Po rozbiórce wytwórni zorganizowano przy ul. Rembielińskiego targowisko, które w kolejnych latach znacznie rozbudowano. W rejonie ulic Tysiąclecia, Rembielińskiego i nowej ul. Przemysłowej powstały: supermarket Nomi oraz market spożywczy Champion, należący do sieci Carrefour.

W ul. Bielskiej 59 mieści się Starostwo Powiatowe. Przy zbiegu ulic Tysiąclecia i Łukasiewicza funkcjonuje bank PKO BP Oddział III. Przy ul. Łukasiewicza 28 działa Klub Osiedla Łukasiewicza. Liceum dla Dorosłych funkcjonuje przy ul. Królowej Jadwigi 4. Filia Biblioteczna Nr 3 Książnicy Płockiej znajduje się przy ul. Rembielińskiego 11.

W okresie PRL po zachodniej stronie ul. Bielskiej ulokowano ważne dla miasta przedsiębiorstwa, jak: Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych[573], Zakłady Mięsne, Polska Komunikacja Samochodowa (PKS), Płockie Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego, Zakłady Jajczarsko-Drobiarskie i Przedsiębiorstwo Robót Drogowych. W związku z kryzysem gospodarczym w końcowych latach PRL oraz wprowadzaniem począwszy od lat 90. zasad gospodarki rynkowej większość w/w państwowych przedsiębiorstw, nawet po przekształceniu się w spółki prawa handlowego, nie wytrzymała konkurencji i uległa likwidacji.

Na terenie byłego zaplecza administracyjno-produkcyjnego Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych, pomiędzy ulicami Bielską, Tysiąclecia i Przemysłową, powstała duża galeria handlowa

---

[571] K. Badowski, J. B. Nycek, *Noty biograficzne...op. cit., Majewski Tadeusz,* s. 218 [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011.

[572] W. Serafimowicz, B. Trębala*, Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego* [w:] *Z dziejów budownictwa w Płocku,* s. 106, 175-176, 219.

[573] Ibid., s. 105-106, 150, 163, 230-232, 279-283.

„Mosty”. Po likwidacji i wyburzeniu obiektów Zakładów Mięsnych przy ul. Bielskiej wybudowano salon samochodowy Budmat-Auto.

Przy ul. Łukasiewicza 34, na skrzyżowaniu z obecną ul. 7 czerwca 1991 r., powstał kompleks obiektów sportowych Spółki Akcyjnej Wisła Płock wraz z dużym stadionem piłki nożnej, który przez kolejne dziesięciolecia był wielokrotnie modernizowany. W latach 2020-2022 firma Mirbud SA dokonała przebudowy, a właściwie budowy nowego obiektu pod aktualne wymogi piłki nożnej pierwszej ligi krajowej oraz spotkań międzynarodowych.

Przy ul. Kossobudzkiego 10 zakończono w 1999 r. budowę kościoła pw. Matki Boskiej Częstochowskiej[574] (parafia św Jadwigi Królowej). Na placu Celebry Papieskiej 1, pomiędzy ulicami Łukasiewicza, Batalionów Chłopskich i 7 czerwca 1991 r., przekazano do użytku w 2010 r. nowoczesne Centrum Widowiskowo-Sportowe Orlen-Arena. Do nowego budynku przy ul. Narodowych Sił Zbrojnych 7 przeprowadzono Technikum Elektryczne, które następnie po rozbudowie przekształcono w Zespół Szkół Zawodowych Nr 2 im. Marii Curie-Skłodowskiej (nazwa popularna „Elektryk”).

Osiedle Łukasiewicza południkowo przecina trakt pieszy o nazwie al. Roguckiego, który przebiega od kościoła Matki Boskiej Częstochowskiej do ul. Tysiąclecia. Nazwa tej spacerowej alei pochodzi od nazwiska Antoniego Roguckiego (1909-1983)[575], zasłużonego dyrektora PBP Petrobudowa, wybitnego bezpartyjnego budowniczego Kombinatu MZRiP oraz nowego Płocka. Dokumentację tej alei i otoczenia opracowała Irena Gajewska-Łuczak[576] (ZPP TUP w Warszawie – Pracowania w Płocku). W latach 2017-2018 dokonano przebudowy alei.

Kostrogaj Przemysłowy stanowiący północno-wschodnią część os. Łukasiewicza jest obszarem praktycznie niezamieszkałym. W okresie PRL ulokowano tu państwowe zakłady przemysłowe, m. in. Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud[577], Przedsiębiorstwo Handlu Spożywczego, hurtownie MHD, Argedu i PZGS oraz duże magazyny przedsiębiorstw różnych branż[578]. W celu umożliwienia bezkolizyjnego wjazdu z północnej części ul. Bielskiej do Kostrogaju Przemysłowego pod torami kolejowymi w ul. Wiadukt wybudowano żelbetowy wiadukt.

W okresie III RP od 1990 r. funkcjonują tam liczne spółki przemysłowe, handlowe i usługowe m.in. w branżach: metalowej, spożywczej, chemicznej, meblarskiej i transportowej. Z liczących się na rynku budowlanym firm posiadających siedziby i zaplecza produkcyjne w Kostrogaju Przemysłowym, ale już nie funkcjonujących, należy wymienić: Przedsiębiorstwo Montażowo-Budowlane Ajmex Andrzej Bielicki, Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowe Petro SA, Przedsiębiorstwo Budownictwa Labor-Bud, Dromost sp. z o. o. i Zakład Budowlano-Instalacyjny Turbud sp. z o. o.

Obecnie nadal działają tu duże firmy budowlane: Wałęsa, Rybicki, Malara sp. jawna; Przedsiębiorstwo Instalacyjno-Usługowe Wereszczyński; Centrum Budownictwa oraz hurtownie

---

[574] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej,* s. 255.

[575] Ibid., *Rogucki Antoni*, s. 437-438.

[576] K. Badowski, J. B. Nycek, *Noty biograficzne...op. cit., Gajewska-Łuczak Irena,* s. 217 [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011.

[577] L. Żak, *Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud w Płocku,* „Notatki Płockie” 1975, nr 2, s. 39-43; także, J. Chojnacki, *Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud w Płocku. Informator,* Płock 1978.

[578] Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock. Urbanistyka i architektura...op. cit.*, s. 124.

budowlane (m. in. Gaja). Swoją siedzibę posiada na tym terenie, m.in.: Powiatowa Komenda Państwowej Straży Pożarnej przy ul. Narodowych Sił Zbrojnych 8 (skrzyżowanie z ul. Przemysłową); Płocka Gospodarka Komunalna oraz spółka Komunikacja Miejska Płock przy ul. Przemysłowej 17. W 2007 r. na terenie spółki Komunikacja Miejska odsłonięto pomnik – rzeźbę symbolizującą powstanie Niezależnego Samorządowego Związku Zawodowego „Solidarność”[579]. W ostatnich latach dokonano gruntownej przebudowy uzbrojenia terenu i sieci drogowej na terenie całego Kostrogaju Przemysłowego.

Osiedle Międzytorze

Zarys historyczny

Osiedle Międzytorze utworzono w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.[580] Osiedle zlokalizowane jest w obrębie północnej części wschodniego wybrzuszenia trasy linii kolejowej przebiegającej w obszarze centralnej części Płocka prawobrzeżnego. Obszar osiedla w kształcie trójkąta określają ulice: Otolińska i Graniczna oraz Al. Piłsudskiego w znacznej części obejmuje teren dawnego folwarku podominikańskiego. Nazwa osiedla Międzytorze wynika z historycznej zaszłości związanej z budową osiedla. Gdy w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku w okolicy funkcjonującej linii kolejowej rozpoczęto budowę nowego osiedla, wówczas na terenie wzdłuż obecnej ulicy Lachmana znajdował się tor kolejowy, wybudowany dla potrzeb płockiej jednostki wojskowej. W związku z tym pierwsza część osiedla powstawała rzeczywiście w międzytorzu i taką nazwę, choć nieaktualną, osiedle posiada do dzisiaj. Po likwidacji jednostki wojskowej tor kolejowy został rozebrany w połowie lat 90. Obszar osiedla na wschód poza trasą kolejową – do ul. Granicznej nazywany jest popularnie „Zatorzem”.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 123 ha, liczba mieszkańców – 5210. Osiedle graniczy z osiedlami: Dworcowa, Trzepowo, Podolszyce Północ i Wyszogrodzka. Początkowo funkcję inwestora na osiedlu Międzytorze pełniła PSML-W, która w 1979 r. przekazała zarządzanie substancją mieszkalną na osiedlu oraz dalszą realizację inwestycyjną Mazowieckiej Spółdzielni Mieszkaniowej – ul. Gierzyńskiego 17.

Osiedle Międzytorze zostało wybudowane w latach 1973-1992 przez Przedsiębiorstwo Państwowe Budownictwa Uprzemysłowego (PPBU), które w 1978 r. przekształciło się w Płocki Kombinat Budowlany. Osiedle zostało zaprojektowane przez Jerzego Kuleszę z Miasto-Projektu Warszawa w technologii wielkiej płyty. W projektowaniu osiedla aktywnie uczestniczył Ryszard Tomaszewski z Płocka. Według koncepcji płockich projektantów Janusza Łabuza[581] i Piotra Malinowskiego zrealizowano budowę kompleksu domów wielorodzinnych w rejonie ul. Gierzyńskiego. Przy tejże ulicy

[579] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik - rzeźba symbolizująca powstanie Niezależnego Samorządowego Związku Zawodowego „Solidarność”,* s. 404.

[580] *Uchwała RMP z 27.05.1991*, DUWM z 1991.

[581] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, *Łabuz Janusz,* s. 217, Płock 2011.

pod nr 17 powstał osiedlowy kompleks handlowo-usługowy.

Pomiędzy ul. Otolińską i Al. Piłsudskiego a rozebranymi torami kolejowymi do byłej jednostki wojskowej) utworzono mini-osiedla domów jednorodzinnych. Autorami dokumentacji urbanistyczno-architektoniczno-budowlanej byli: Ignacy Bladowski[582], Zbigniew Michalski[583] i Tadeusz Kulas[584]. Przy ul. Piaska 5 funkcjonuje IV Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Krzywoustego oraz Filia Biblioteczna Nr 7 Książnicy Płockiej.

W obrębie ulic Otolińskiej, Banacha, Lachmana i Stodółkiewicza pod adresem Otolińska 8 w pierwszych latach III RP nowoczesne zakłady zbudowała znana międzynarodowa firma Levi Strauss Poland. Dokuczliwym wieloletnim mankamentem dla osiedli Międzytorze i Wyszogrodzka, ale również dla całego miasta, było funkcjonowanie przejazdu kolejowego ze szlabanami w Al. Piłsudskiego, która stanowi centralną oś komunikacji pomiędzy wschodnią i zachodnią częścią miasta oraz główną trasę w kierunku Warszawy. Dopiero w latach 2013 – 2015 wybudowano wiadukt kolejowy, który umożliwił płynność ruchu samochodowego.

W związku z ogłoszeniem w 2000 r. upadłości przez Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego Cotex585 w ul. Granicznej obiekt produkcyjny tych zakładów przez kilkanaście lat był pustostanem. Po jego przebudowie i modernizacji powstało Centrum Handlowo-Usługowo-biurowe Cotex. Na terenie parafii pw. Matki Boskiej Fatimskiej zakończono budowę kościoła parafialnego[586]. Obecnie MTBS realizuje budowę nowego osiedla Graniczna.

Osiedle Miodowa

Zarys historyczny

Osiedle Miodowa powstało w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.[587] Początkowo osiedle nazywano Dobrzyńskim od nazwy ul. Dobrzyńskiej, która przebiegała południowo-zachodnim skrajem osiedla. Od 31 stycznia 2017 r. w wyniku propozycji mieszkańców zmieniono nazwę na os. Miodowa, pochodzącą się od nazwy centralnej ulicy osiedlowej[588]. Osiedle w początkowych latach 60. XX w. stanowiło część dzielnicy Dobrzyńska, w której znajdywały się również tereny obecnych osiedli Skarpa i Łukasiewicza. Os. Miodowa utworzono na terenach dawnego folwarku powikariuszowskiego. W południowej części osiedla, tj. po północnej stronie Al. Kobylińskiego znajduje się zabytkowy cmentarz

582 Ibid., *Bladowski Ignacy,* s. 199.

583 Ibid., *Michalski Zbigniew,* s. 219.

584 Ibid., *Kulas Tadeusz,* s. 215.

585 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego Cotex,* s. 550-551.

586 Ibid., s. 405.

587 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

588 Uchwała RMP z 31.01.2017 r., DUWM 2017.

rzymskokatolicki (tzw. „nowy-miejski"), z kaplicą grobową wybudowaną przez zasłużoną dla miasta rodziną Górnickich[589] (obecnie pod zarządem parafii św. Bartłomieja). Został on założony w 1876 r. jako nowa część starszej o ok. 100 lat nekropoli, która obecnie w wyniku podziału Płocka na osiedla, znalazła się w granicach os. Stare Miasto (po południowej stronie Al. Kobylińskiego)[590].

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 79 ha, liczba mieszkańców – 9134. Os. Miodowa znajduje się w północno-zachodniej części Płocka, na południe od rzeki Brzeźnica i os. Winiary, pomiędzy osiedlami Skarpa oraz Łukasiewicza i Tysiąclecia. Na południu sąsiaduje z os. Stare Miasto. Osiedle otoczone jest ulicami: od wschodu – ul. Łukasiewicza; od zachodu – ul. Miodową, Mościckiego i ul. Dobrzyńską; od południa – ul. Kazimierza Wielkiego, Topolową i Al. Kobylińskiego.

Osiedle w podstawowym zarysie powstało w latach 1962-1970, wybudowano je w technologii wielkiego bloku. Projekt urbanistyczny i architektoniczny osiedla wykonali Tadeusz Kobylański[591] i Jadwiga Grębecka[592] z warszawskiego Biura Projektów Miastoprojekt Stolica – Wschód. Zaprojektowano osiedlowy system wewnętrznych uliczek (sięgaczy) obudowanych pięciokondygnacyjnymi długimi budynkami o urozmaiconym kształcie. Mieszkania wykonano w wersji oszczędnościowej (ciemne kuchnie i wspólne korytarze). Zgodnie z założeniami urbanistycznymi wybudowano: dwie szkoły podstawowe, dwa przedszkola, żłobek, szkołę zawodową (Szkoła Rzemiosł Budowlanych Petrobudowy nr 1 przekształcona w Zespół Szkół Budowlanych Nr 1 w ul. Mościckiego 4) [593], dzielnicowy dwupoziomowy ośrodek handlu i usług (przy ul. Miodowej), przychodnię lekarską z apteką (w ul. Łukasiewicza) i krytą pływalnię (w Al. Kobylińskiego)[594]. Inwestorem osiedla była Miejska Dyrekcja Budowy Osiedli Robotniczych, natomiast funkcję generalnego wykonawcy pełniło powołane w 1960 r. Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku[595]. W latach 70. ubiegłego wieku osiedle rozbudowano, powstały hotele robotnicze i mieszkalne budynki ośmiopiętrowe. Płockie

[589] https: //www.google.com/.../kaplica_Górnickich. Według Huberta Woźniaka (wyborcza.pl – z 5 czerwca 2020 r.).*żadna rodzina nie odcisnęła takiego piętna na Płocku z przełomu XIX i XX wieku jak zamożna rodzina przemysłowców Górnickich. Mieli wszystko: elektrownię, przystań wodną i statki. Do nich należało pierwsze w mieście kino.*

[590] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarz Rzymsko-Katolicki (Miejski)*, s. 114-115; G. Szumlicka-Rychlik, *Nekropolie Płockie do końca XX w.,* Płock 2016.

[591] K. Badowski, J. B. Nycek, *Noty biograficzne...op. cit., Kobylański Tadeusz,* s. 211 [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011.

[592] Ibid., *Grębecka Jadwiga,* s. 206.

[593] Dyrektorzy Szkoły Rzemiosł Budowlanych Petrobudowy i ZSB-1: Henryk Nowak (1960-1963), Franciszek Jaszczak (1963-1964), Konstanty Krawczyk (1964-1965), Zdzisław Turkowski (1965-1969), Tadeusz Kołodziejak (1969-1979), Zdzisław Turkowski (1979-1987), Jan Wojtalewicz (1987), Walenty Cywiński (1987-2005), Barbara Karpińska (2005-2006), Bogusław Sukiennik (2006-?), Anna Sława Betke (?- nadal).

[594] Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock. Urbanistyka i architektura...op. cit.,* s. 131-134.

[595] T. Kulas, M. Majzner, *O historii i rozwoju PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 259-261.

Przedsiębiorstwo Robót Mostowych wybudowało wzdłuż ul. Łukasiewicza nowy most przez jar rz. Brzeźnica łączący miasto z MZRiP. Most ten po kolejnej modernizacji w 1997 r. otrzymał nazwę Płockiego Czerwca 1976 r.

W północnej części osiedla w ul. Łukasiewicza 17 zakończono w 1973 r. budowę głównego gmachu Politechniki Warszawskiej Filia w Płocku. Obecnie płocka Politechnika składa się z dwóch kampusów oraz Domu Studenta Wcześniak. Kampus Centralny to Gmach Główny, Gmach Dydaktyki i Hala sportowa, natomiast w skład Kampusu Mechaniki wchodzą Gmach Mechaniki oraz Centralne Laboratorium Mechaniki i Budownictwa. U zbiegu ulic Gałczyńskiego i Łukasiewicza powstał w 1974 r. Zespół Szkół Nr 3 i III Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskiej[596] (ul. Łukasiewicza 11). Rozbudowa tego kompleksu szkolnego została dokonana pod potrzeby Instytutu Nauk Humanistycznych i Społecznych Mazowieckiej Uczelni Publicznej. Po północnej stronie ulicy Gałczyńskiego przy zbiegu z ul. Łukasiewicza wybudowano market Kaufland. Na skwerze przy cmentarzu u zbiegu Al. Kobylińskiego i ul. Łukasiewicza odsłonięto w 2007 r. pomnik Ignacego Łukasiewicza, autorstwa Karola Hadyny[597].

Osiedle Podolszyce Południe

Zarys historyczny

Osiedle Podolszyce Południe utworzono w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.[598], jest ono kontynuacją dzielnicy Podolszyce II z czasów PRL. Z badań archeologicznych prowadzonych pod kierownictwem Tomasza Kordali[599] wynika, że w XV w. na terenie obecnego os. Podolszyce Południe znajdowała się wieś biskupia, położona głównie przy strumieniu Mała Rosica, niedaleko obecnej ul. Swojskiej. Na terenie osiedla w końcu lat 90. odkryto osadę wczesnośredniowieczną, natomiast podczas prac wodno-kanalizacyjnych natrafiono na ślady osadnictwa starożytnego z okresu kultury łużyckiej. W trakcie budowy bloku mieszkalnego przy ul. Czwartaków 2 odkryto cmentarzysko szkieletowe z XI-XII w., które przebadano w latach 1984-1986.

Os. Podolszyce Południe było przedmiotem badań archeologicznych przez 20 lat[600], stąd jest osiedlem stosunkowo dobrze rozpoznanym w zakresie przeszłości[601]. W końcu lat 80. XIX w. wieś Podolszyce

---

[596] A. J. Papierowski, J. Stefański*, III Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskie*j, s. 290-291.

[597] Ibid., *Pomnik Ignacego Łukasiewicza,* s. 403.

[598] Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

[599] K. Badowski, J. B. Nycek, *Noty biograficzne...op. cit., Kordala Tomasz,* s. 212 [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011.

[600] T. Kordala, *Ziemia odsłania tajemnice. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Podolszycach,* „Notatki Płockie" 1986, nr 3, s. 24-29.

[601] A. Ciesiulska, *Osada na Podolszycach. Pod lasem,* „Gazeta Wyborcza. Mazowsze" 2002; prace archeologiczne prowadzone były pod nadzorem Tomasza Kordali.

liczyła 594 osób, administracyjnie funkcjonowała w gminie Radzanowo[602]. W ramach poszukiwań wybitnych osobistości urodzonych w Podolszycach należy przypomnieć życiorys wybitnego naukowca, lekarza, wychowawcę, pedagoga, publicysty, pioniera medycyny społecznej w Polsce – Marcina Kacprzaka (1888-1968)[603].

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 214 ha, liczba mieszkańców – 10 257. Osiedle Podolszyce Południe stanowi południową część Podolszyc, znajduje się we wschodniej części Płocka prawobrzeżnego, na południe od ul. Wyszogrodzkiej, od zachodu granicą osiedla jest ul. Graniczna, od wschodu – jar rz. Rosica. Osiedle graniczy z osiedlami: Wyszogrodza, Podolszyce Północ, Imielnica i Borowiczki.

Os. Podolszyce Południe składa się z następujących kompleksów mieszkalnych (kolonii): Miedza, Kapliczka, Zagroda, Skiba, Sady, Przy Skarpie, Nad Jarem i Wieś. Głównym inwestorem na osiedlu jest Międzyzakładowa Spółdzielnia Chemik[604]. Kolejnym ważnym inwestorem począwszy od końcowych lat XX w. jest Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego w Płocku[605].

Wstępną koncepcję zagospodarowania urbanistycznego całych Podolszyc przygotowali Janusz Łabuz i Ignacy Bladowski, natomiast układ funkcjonalno-przestrzenny Podolszyc Południe opracował Marcin Przyłubski z warszawskiej Spółdzielni Pracy Twórczej Architektów, Artystów i Plastyków Espea. Funkcję generalnego projektanta objęło Wojewódzkie Biuro Projektów Arwo w Warszawie z Marcinem Przyłubskim na czele. Funkcję głównych projektantów pełnili: Andrzej Raczycki, Ryta Stachowicz, Piotr Piórecki i Krystyna Piórecka. Kierownikiem Pracowni Terenowej w Płocku ówczesnego warszawskiego WBP Arwo był Bolesław Pakulski (obecnie szef spółki Projbud)[606]. Projektanci uzyskali dużą różnorodność form zabudowy i atrakcyjne rozwiązania architektoniczne.

Po przekształceniu się Pracowni Terenowej w Płocku WBP Arwo w Mazowieckie Biuro Projektów Mapro – jednostka ta stała się głównym projektantem rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych w mieście. Firma ta pod wieloletnim kierownictwem Zbigniewa Michalskiego zaprojektowała obiekty na terenie stanowiącym około połowę os. Podolszyce Południe. Dokumentację projektową dla kompleksów osiedlowych wielorodzinnych Sady i Zagroda wykonali Małgorzata Gontarek i Czesław Korgul z MBP Mapro, natomiast dla kompleksów Zagroda i Miedza - Adrianna Hibner i Krzysztof Hibner. W projektowaniu pozostałych mini-osiedli uczestniczyli: Alicja Krymowa, Leszek Narkowicz i Krzysztof

---

602 F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski (red.), *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1887, t. 8, s. 462. Cytat: *w 1887 r. we wsi Podolszyce, powiat płocki, gmina Rogozino, parafia Imielnica – było 60 domów i 594 mieszkańców, dwa wiatraki, karczma i szkoła początkowa ogólna.*

603 https: //pl.wikipedia.org/wiki/_Małachowianka_Uczniowie; *Marcin Kacprzak (ur. 6 XI 1888 w Podolszycach, zm. 14 VII 1968 w Warszawie) – lekarz, wychowawca, pedagog, publicysta, pionier medycyny społecznej w Polsce.*

604 W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, **s.** 180-181.

605 Ibid., s. 224-225, 269, 271-272.

606 J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne budowniczych Płocka*: *Pakulski Bolesław,* s. 221 [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011.

Hibner. Po wycofaniu się płockich inwestorów z systemów „wielkiej płyty" zastosowano przy budowie osiedla dużą różnorodność rozwiązań architektonicznych, nowoczesne technologie i materiały.

Na zlecenie Spółdzielni Chemik PBP Petrobudowa rozpoczęła roboty w zachodniej części kolonii B Miedza. Zakończenie budowy tej kolonii nastąpiło w 1989 r. Następnym etapem w latach 1986-1992 była realizacja w koloni Kapliczka przez PBP Petrobudowa, PBO Petroblok i Przedsiębiorstwo Zagraniczne Inwestbau. W latach 1989-1997 Spółdzielnia Chemik zrealizowała kolonię B Miedza – część wschodnią (wykonawcy: PBP Petrobudowa, Petro SA, Petroblok sp. z o.o. i spółka Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego Vectra). W okresie od 1992 r. do 1996 r. dynamicznie rozwijająca się Vectra wybudowała o interesującej architekturze kolonię Skiba. Na zlecenie Spółdzielni Mieszkaniowej Chemik spółki Vectra i Zakład Budowlany K. Mystkowska – J. Sikorski wykonały kompleks budynków na kolonii Przy Skarpie (1997-2001), natomiast spółki Petro, Pel-Bud i Izo-Mur – pierwszy etap kolonii Miedza Targowa (1998-2000).

Począwszy od końcowych lat XX w. kolejnym ważnym inwestorem na terenie osiedla jest Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego sp. z o. o. W Płocku do końca 2013 r. MTBS zrealizowało: w latach 2001-2003 zespół budynków kolonii Sady (według dokumentacji opracowanej przez Biuro Projektowe Mapro), trzy budynki kompleksu Zagroda II w kolonii Miedza, budynki przy al. Jana Pawła II, obiekty mieszkalne kolonii Wieś.

Główne ulice przelotowe w osiedlu: Wyszogrodzka, al. Jana Pawła II, Czwartaków i Nowickiego oraz Trasa ks. Jerzego Popiełuszki (w kierunku wjazdu na most Solidarności). Efektownie prezentuje się pasaż Paderewskiego, który przecina osiedle w połowie z południa na północ. W przyszłości planowane jest jego przedłużenie w tunelu pod ul. Wyszogrodzką – w kierunku Parku Północnego na os. Podolszyce Północ i dalej na wschód do os. Zielony Jar i „Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego rzeki Rosicy".

Przy ul. św. Wojciecha 2 w latach 1998-2008 powstał kościół pw. św. Wojciecha[607] (parafia pw. tego samego Patrona). Przy ul. Czwartaków 4 znajduje się Filia Biblioteczna Nr 6 Książnicy Płockiej. Na skrzyżowaniu ul. Wyszogrodzkiej i ul. Granicznej znajduje się zaplecze techniczne Spółki Akcyjnej Energa-Operator Oddział w Płocku.

Południowa strona ulicy Wyszogrodzkiej i najbliższej okolicy wyróżnia się rozmachem i atrakcyjną architekturą, o czym świadczą wybudowane obiekty: hipermarket Auchan (ul. Wyszogrodzka 140), OBI (ul. Wyszogrodzka 142), Galeria Wisła (ul. Wyszogrodzka 144)[608], Pływalnia Miejska Podolanka i Szkoła Podstawowa Nr 22 (ul. Czwartaków 6), parking wielokondygnacyjny (Kolonia Sady - al. Jana Pawła II 35 a), Bank Polski PKO I Oddział (al. Jana Pawła II 2), Stacja Paliw Orlen (ul. Wyszogrodzką 150), Auto-Forum i Biedronka. W ostatnich latach w rejonie ul. Graniczna i Trasy Popiełuszki wzniesiono nowe centrum handlowe „Graniczna", w którym powstały galerie: Leroy Merlin (Trasa Popiełuszki 2), Media Ekspert (Trasa Popiełuszki 4) i Decathlon (Trasa Popiełuszki 6).

Osiedle Podolszyce Północ

Zarys historyczny

[607] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Św. Wojciech (956-997),* s. 533-534.

[608] Ibid., *Galeria Wisła,* s. 161.

W końcu 1981 r. przyłączono do miasta tereny wioski: Podolszyce, Imielnica i Borowiczki[609]. Podolszyce to dawna średniowieczna własność kościelna, która obsługiwała również tereny rolne biskupiej Imielnicy. Dla celów statystycznych w okresie PRL Podolszyce zostały rozdzielone wzdłuż ul. Wyszogrodziej: część północną nazwano dzielnicą Podolszyce I, natomiast część południową - Podolszyce II.

Osiedle Podolszyce Północ powstało 27 maja 1991 r.[610] Utworzono je z dwóch obszarów: na północy z części południowej wsi Boryszewo Nowe[611], którą włączono do Płocka w 1953 r., a w latach 70. funkcjonowała jako dzielnica statystyczna Boryszewo oraz na południu – z północnej części wsi Podolszyce. Osiedle stanowiło kontynuację dzielnicy Podolszyce I z okresu lat 80. XX w. i obejmowało obszar pomiędzy ulicami: Wyszogrodzką, Graniczną i Boryszewską, a od wschodu granicą był jar rz. Rosica. W wyniku Uchwały RMP z 29 czerwca 1999 r.[612] osiedle to zostało zmniejszone, gdyż wzdłuż ul. Żyznej i wschodniej części al. Armii Krajowej podzielono je na dwie części: os. Podolszyce Północ i os. Zielony Jar.

W nawiązaniu do przeszłości należy zaznaczyć, że w 1880 r. wieś Boryszewo Stare posiadało 169 mieszkańców, 16 domów i młyn, natomiast Boryszewo Nowe - 440 mieszkańców, 48 domów, ewangelicki dom modlitwy, szkołę, młyn wodny nad strumieniem Rosica, trzy wiatraki i karczmę. Według danych historycznych z 1887 r. we wsi Podolszyce, powiat płocki, gmina Rogozino, parafia Imielnica – było 60 domów i 594 mieszkańców, dwa wiatraki, karczma i szkoła początkowa ogólna[613]. Główna część wsi Podolszyce położona była przy ul. Swojskiej, która znajduje się na os. Podolszyce Południe. Nazwa Podolszyce może wywodzić się z faktu, iż wieś położona była w otoczeniu leszczynowej roślinności („pod leszczynowym lasem")[614].

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 338 ha, liczba mieszkańców – 12133. Osiedle jako północna część Podolszyc znajduje się we wschodniej części Płocka prawobrzeżnego, na północ od ul. Wyszogrodzkiej. Osiedle graniczy z osiedlami: Międzytorze, Trzepowo, Zielony Jar i Podolszyce Południe. Osiedle Podolszyce Północ razem z Osiedlem Podolszyce Południe i osiedlem Zielony Jar stanowi nieoficjalną dzielnicę „Podolszyce". W ramach tego obszaru wyróżnia się Centrum Handlowo-Usługowe Podolszyce wzdłuż otoczenia ul. Wyszogrodzkiej, które praktycznie funkcjonuje w granicach od ul. Sikorskiego (na

[609] Rozporządzenie Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska z dnia 25 listopada 1981 r., Dz.U. 1981, nr 28, poz. 152.

[610] Uchwała RMP z 27 V 1991 r., DUWM 1991.

[611] Rozporządzenie RM z 12 IX 1953 r. – dotyczy m.in. Boryszewa, Dz.U. 1953.

[612] Uchwała RMP z 29 VI 1999 r., DUWM 1999.

[613] F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, (red.), *Słownik Geograficzny...op. cit.,* t. 8, Warszawa 1892, *Podolszyce,* s. 462.

[614] A. Ciesiulska, *Osada na Podolszycach. Pod lasem,* „Gazeta Wyborcza. Mazowsze" 2002; sugestia odnośnie nazwy Podolszyce.

północy) do ul. Czwartaków (na południu). Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego tego Centrum opracował Tadeusz Głos (w ramach firmy PPAiU Alicja Krymowa w Płocku)[615].

W latach 1974-1982 prace nad planem zagospodarowania przestrzennego Płocka w fazie wstępnej koncepcji urbanistycznej prowadzili Janusz Łabuz i Ignacy Bladowski, co umożliwiło m.in. budowę osiedli miejskich w Podolszycach. Funkcję generalnego projektanta Podolszyc jako całości objęło Wojewódzkie Biuro Projektów Arwo w Warszawie. Projekt osiedli Podolszyce Północ i Zielony Jar jako zbiorcze opracowanie został wykonany pod kierownictwem Edwarda Wysockiego. Wiodącym inwestorem była Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa[616]. Wiodącym wykonawcą budowy tego osiedla został Płocki Kombinat Budowlany, który rozpoczął montaż budynków w technologii z wielkiej płyty. Pierwszy budynek oddano do użytku w 1983 r. Zasiedlono w nim głównie byłych mieszkańców Radziwia, którzy utracili domy w powodzi z 1982 r.

Znaczną część budownictwa mieszkaniowego wielorodzinnego wykonano w zmodyfikowanej technologii OWT-67N (szersze klatki schodowe, większe pokoje i loggie zamiast balkonów). Równocześnie rozpoczęto zabudowę w oparciu o inne technologie budowlane oraz przeznaczono część terenu pod budownictwo jednorodzinne. Aktualnie osiedle poza wcześniejszą pierwotną zabudową z płyt wielkowymiarowych składa się z następujących kompleksów mieszkalnych (kolonii): Chrobry, Magnat, Łokietek i Zielone Korony, które należą do najbardziej komfortowych apartamentowców w mieście. Obecnie rozwija się też północna część osiedla na terenie dawnej osady Nowe Boryszewo, gdzie powstaje tzw. „Osiedle 300".

W ramach tworzenia w centralnej części osiedla rekreacyjnego Parku Północnego pierwsze nasadzenia nastąpiły w 1996 r. Oddanie parku do użytku nastąpiło w 2004 r. W 2008 r. rozpoczęto budowę kościoła pw. Świętego Krzyża według projektu Janusza Łabuza. W pobliżu południowej części ul. Ofiar Katynia utworzono plac Żołnierzy Września, natomiast w północno-wschodniej części al. Armii Krajowej (na granicy z os. Zielony Jar) wybudowano rondo im. rtm. W. Pileckiego

Północna strona ul. Wyszogrodzkiej do ul. Sikorskiego i najbliższego rejonu, wyróżnia się nowoczesną architekturą obiektów handlowych, administracyjnych i mieszkalno-usługowych (apartamentowiec Pink Haus, LIDL, galeria Mazovia, Agata-Meble, biurowiec PERN-u, „wieżowiec szafa", dom handlowy „Panorama").

Spośród interesujących indywidualnych obiektów mieszkalnych, szkolnych, biurowych i usługowo-handlowych wybudowanych na osiedlu należy wymienić:

- 11-kondygnacyjny budynek mieszkalno-usługowy przy ul. Wyszogrodzkiej 161, tzw. „złocisty wieżowiec" (lub popularnie szafa);

- 8-kondygnacyjny budynek mieszkalno-usługowy przy ul. Szarych Szeregów 4, zrealizowany w latach 1999-2001 przez MTBS ;

- Apartamentowiec Pink Haus przy ul. Szarych Szeregów;

- gmach Szkoły Podstawowej Nr 23 im. Armii Krajowej z później dobudowaną dużą halą sportową przy ul. Walecznych 20 (w obiekcie znajduje się Filia Biblioteczna Nr 8 Książnicy Płockiej);

- gmach Gimnazjum nr 8 im. Doktora Aleksandra Macieszy przy ul. Kutrzeby 2a, zrealizowany w latach 2001-2004;

---

[615] Informacja od arch. Alicji Krymowej.

[616] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w Płocku w latach 1979-2009,* red., J. B. Nycek, Płock 2010.

- Galeria Handlowa Mazovia przy ul. Wyszogrodzka 127;
- dom handlowy Agata Meble przy ul. Wyszogrodzka 135;
- nowoczesne Miejskie Przedszkole Nr 37 przy ul. Hubelczyków 5.

Osiedle Pradolina Wisły

W wyniku przyłączenia do Płocka 23 grudnia 1996 r. wsi Tokary-Rąbierz i Budy Dolne utworzono nowe lewobrzeżne osiedle, które pełni głównie funkcje rolnicze i rekreacyjne. Osiedle Pradolina Wisły powstało w wyniku Uchwały RMP z 17 czerwca 1997 r.[617] Osiedle składające się głównie z wsi: Tokary-Rąbierz i Budy Dolne oraz osady Budy Ciechomickie znajduje się we wschodniej części Płocka lewobrzeżnego na terenach zalewowych, stanowiących tereny orne, łąki, lasy i nieużytki.

Z uwagi na to, że miejscowości te znajdują się w obszarze dawnego koryta rzeki nazwano je osiedlem Pradolina Wisły. W Budach Dolnych archeolodzy znaleźli poza naczyniami starodawną broń, m. in. 11 strzałek sercowych i 2 trójkątne[618]. Na terenie osiedla w lesie znajduje się aktualnie nieczynny cmentarz ewangelicko-augsburski.

Powierzchnia osiedla – 733 ha, liczba mieszkańców – 499. Drogi przelotowe: Dobrzykowska oraz Trasa J. Popiełuszki. Nieliczne pozostałe ulice: Jordanowska, Łącka, Krakówka, Na Stoku, Nadwiślańska, Nizinna, Przeprawa i Tokarska. Granice osiedla: dawna południowa granica miasta Płocka tj. ul. Krakówka, granica lasu, rów melioracyjny i ul. Przeprawa; następnie grunty wsi Jordanów, rów melioracyjny na granicy wsi Górki, rów melioracyjny na dawnej granicy wsi Ciechomice, Longinus, Góry. Osiedle od północy graniczy z os. Radziwie, od wschodu – z Wisłą, od południa – z os. Ciechomice, od zachodu – z os. Góry. Poza granicami miasta osiedle sąsiaduje z osadą Jordanów i miejscowością Dobrzyków. Na Wiśle na wysokości osiedli Pradolina Wisły i Borowiczki znajduje się wyspa Kępa Ośnicka, która obecnie nie stanowi części Płocka.

Osiedle Radziwie

Zarys historyczny

Osiedle Radziwie powstało w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.[619], która usankcjonowała granice dawnej lewobrzeżnej dzielnicy Radziwie z okresu II RP. Historia początków Radziwia[620] jest

[617] Uchwała RMP z 17.06.1997 r., DUWM 1997.

[618] R. Schild, *Stratygrafia archeologiczna wydm śródlądowych widziana z Mazowsza (Instytut Historii Materialnej PAN w Warszawie),* „Rocznik gleboznawczy", 1982, t. XXXIII, nr 3-4, Warszawa 1982.

[619] Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

[620] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Radziwie,* s. 431-434.

ściśle związana z dziejami Płocka. Początki osady związane są z obsługą przeprawy przez Wisłę w rejonie Ostrowia Tumskiego (obecnego Wzgórza Tumskiego), która funkcjonowała co najmniej od X w. W przeszłości Radziwie w wyniku powodzi wiślanych i zmian koryta rzeki czasami było położone na wyspie[621].

Sieciech był jednym z najbardziej wpływowych ówczesnych możnowładców polskich, m.in. sfinansował budowę kościoła św. Benedykta w Radziwiu. Następnym źródłem jest dekret z 1187 r. w sprawie żądań Sieciecha i Krzywosądza zwrotu kościoła św. Benedykta w Radziwiu, należącego wówczas do katedry płockiej. Kolejnymi pisanymi śladami o Radziwiu są trzy zapisy związane z księciem Konradem I Mazowieckim, w których wymieniony został kościół św. Benedykta oraz port nad Wisłą. Dwa zapisy pochodzą z 1228 r. a jeden z 1239 r.

Można przypuszczać, że Radziwie jest starsze niż Płock, gdyż zapewne obsługiwało bród i przeprawę wiślaną przed wybudowaniem grodu warownego na Wzgórzu Tumskim. Według S. Trawkowskiego Radziwie na przełomie XI i XII w. *miało charakter osady handlowej i rzemieślniczej*[622]. W okresie do rozbiorów Polski było siedzibą parafii wchodzącej w skład diecezji płockiej i przez długi czas było własnością Wikariuszy Kapituły Płockiej. Do tej parafii należały wsie: Brwilno, Dzierząźnia, Krzywokołek, Moździerz, Sapa, Socha i Soczewka.

W XVIII w. duża wieś Radziwie posiadała zarząd z wójtem i czterema ławnikami. Liczba ludności w 1775 r. wynosiła 457 mieszkańców, domów było 66. Po 1793 r. w wyniku II rozbioru Polski Radziwie zostało odłączone od diecezji płockiej i weszło do archidiecezji warszawskiej, następnie znalazło się w departamencie płockim Księstwa Warszawskiego, później w ramach zaboru rosyjskiego – w województwie płockim (od 1837 r. – w guberni płockiej). W 1800 r. szacuje się liczbę ludności na 800 mieszkańców, natomiast w 1850 r. – ok. 1500 osób. Od 1838 r. Radziwie miało sezonowe połączenie mostowe z Płockiem. Most łyżwowy eksploatowany był z wyłączeniem okresu zimowego.

Administracyjnie Radziwie do XIX w. należało do gromady Łąck w powiecie gostynińskim województwa rawskiego, później województwa mazowieckiego. Pomiędzy ul. Kolejową i Krakówki z wejściem od ul. św. Siostry Faustyny znajduje się cmentarz rzymskokatolicki z XIX w.[623] W 1902 r. przy ul. Dobrzykowskiej wybudowano nowy neogotycki kościół pw. św. Benedykta[624]. Na przełomie XIX i XX w. powstały pierwsze budynki murowane. W czasie I wojny światowej w 1916 r. Niemcy wybudowali stały most drogowy tzw. „wojenny" łączący dzielnicę Radziwie z Płockiem prawobrzeżnym. W 1918 r. w Radziwiu było 84 domów murowanych i 12 drewnianych.

Radziwie przyłączono administracyjnie do Płocka w 1923 r., jednakże praktyczne nastąpiło to dopiero w połowie 1926 r. W okresie dwudziestolecia międzywojennego na terenie Radziwia przy ul. Kolejowej wybudowano w 1924 r. towarowo-pasażerski dworzec kolejowy, stanowiący zakończenie linii kolejowej Kutno – Gostynin – Radziwie. W warunkach braku mostu kolejowego przez Wisłę , stanowił on dla Płocka ważny punkt przeładunku towarów transportowanych koleją do (i z) różnych rejonów kraju. Na terenie osiedla znajdują się nasypy pozostałości po kolei wąskotorowej umożliwiającej transport

---

621 S. Chrzanowski, *Radziwie bliskie i nieznane. Wyspa na niebezpiecznej rzece,* „Notatki Płockie" 1963, nr 26, s. 16-23; także, F. Dorobek, Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Radziwie,* Płock 1965.

622 S. Trawkowski, *Taberny płockie na przełomie XI i XII w.,* „Przegląd Historyczny" 1976, nr 53, z. 4, s. 738.

623 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarz w Radziwiu,* s. 118.

624 Ibid., *Kościół pw. św. Benedykta,* s. 253-254.

surowca i produktów do tartaku i portu na Wiśle oraz dużej fabryki papieru „Soczewka" w Możdzierzu, który po II wojnie światowej otrzymał nazwę Soczewka.

Na południe od ul. Portowej znajduje się elektrownia, którą władze miasta wybudowały w latach 1927-1929. Lokalizacja w Radziwiu pierwszej płockiej elektrowni o mocy 500 kw, następnie rozbudowywanej w 1937 r. do mocy 2000 kw, była konsekwencją wybudowanej bocznicy kolejowej w Radziwiu, umożliwiającej transport węgla oraz z dostępnego niskiego brzegu Wisły (z uwagi na zaopatrzenie elektrowni w wodę do chłodzenia urządzeń). Elektrownia funkcjonowała do lat 70. XX w.

Zakończenie budowy linii kolejowej Płock – Sierpc nastąpiło w 1937 r., natomiast most drogowo-kolejowy przez Wisłę oddano do eksploatacji w końcu 1938 r. Przez prawie cały okres dwudziestolecia międzywojennego trwały intensywne roboty przy wzmacnianiu wałów ochronnych lewobrzeżnej Wisły[625], natomiast rozbudowa portu rzecznego przy ul. Popłacińskiej przedbiegała do końca 1937 r.[626] Wskutek niemieckich bombardowań Płocka w czasie II wojny światowej Radziwie doznało najwięcej wojennych zniszczeń. Według danych z 1944 r. pozostało 154 domów murowanych i 269 domów drewnianych.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 914 ha, liczba mieszkańców – 3463. Osiedle stanowi północno-zachodnią część Płocka lewobrzeżnego, położone jest w nizinie nadrzecznej na terenach zalewowych Wisły. Osiedle graniczy z osiedlami: Pradolina Wisły i Góry. Obecnie Radziwie z częścią miasta prawobrzeżnego połączone jest dwoma przeprawami mostowymi na Wiśle: stalowym mostem drogowo-kolejowym im. Legionów J. Piłsudskiego[627] (odbudowanym po wojnie w 1950 r.) i podwieszonym mostem wantowym im. Solidarności, eksploatowanym od 2004 r.[628]

W północnej części osiedla w pasie przy Wiśle na zachód od mostu im. Legionów J. Piłsudskiego funkcjonuje niewielki rejon przemysłowy: stocznia rzeczna Centromost[629], baseny portowe i elewator zbożowy, zaprojektowany w architekturze nawiązującej do zabudowy zabytków na Wzgórzu Tumskim. W rejonie ulic Portowej i Kolejowej powstał rejonowy ośrodek handlowy. W pobliżu dworca PKP Radziwie w ul. Tartacznej znajduje się teren dawnego zaplecza budowlanego, które pozostało po wstrzymanej w latach 80. realizacji dużej mleczarni. Z daleka widoczny jest wysoki komin nieskończonej kotłowni.

Przez ulice Kolejową i Kutnowską przebiega droga krajowa nr 62 w kierunku Włocławka. Na skrzyżowaniu ulic Kolejowej, Portowej i wjazdu na most drogowo-kolejowy wybudowano rondo im. inż. J. M. Lajourdie, natomiast na skrzyżowaniu Trasy ks. Jerzego Popiełuszki z ul. Dobrzykowską – rondo 19

[625] H. Sęczykowski, Z. Sokołowski, *Teraźniejszość i przyszłość Radziwia,* „Notatki Płockie" 1964, nr 1-2, s. 7-9; także, F. Dorobek, Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Radziwie,* Płock 1965.

[626] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Porty w Radziwiu,* s. 408-409.

[627] W. A. Koński, *Historia płockich mostów na Wiśle* [w:] *Mosty Płocka. Historia i przyszłość*, Płock 1998; także, P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty na Wiśle,* Płock 2017.

[628] J. Biliszczuk (red.), *Podwieszony most przez Wisłę w Płocku,* Płock, Warszawa, Łódź, Wrocław 2007; także, P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty na Wiśle,* Płock 2017.

[629] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa...op. cit*., s. 208.

Pułku Piechoty Odsieczy Lwowa. Na południe od ronda Lajourdie i linii kolejowej jest usytuowany Stadion ZKS Stoczniowiec, który ostatnio został zmodernizowany. Przy ul. Krakówka 4 wybudowano okazały gmach Gimnazjum im. Jana Pawła II, natomiast przy ul. Popłacińskiej 37 funkcjonuje Prywatne Studium Techniki Dentystycznej. Dla potrzeb lewobrzeżnego Płocka powołano w ul. Popłacińskiej 8 Jednostkę Ratowniczo-Gaśniczą Komendy Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej Nr 2.

Na terenie ograniczonym ulicami Kapitańską, Szkutniczą i Teligi w 2005 r. udostępniono mieszkańcom Park Rekreacji i Sportu. Kolejny obszar rekreacyjny stanowi plac im. Janusza Mościckiego,[630] utworzony m.in. na terenie zasypanego Starego Portu, w którym w XIX w. i na początku XX w. „zimowały" elementy mostu łyżwowego. W obszarze pomiędzy mostami na Wiśle oraz pomiędzy lewym brzegiem rzeki a ul. Dobrzykowską znajdują się ogródki działkowe: Nadwiślański i Złote Piaski. Ze względu na lokalizację oraz zadbaną i obfitą zieleń stanowią one „płuca Płocka".

Pierwszą urbanistyczną koncepcję rozwoju Radziwia opracował w 1963 r. Zbigniew Sokołowski. Opracowanie to zamieścił w rozdziale pt. *Problemy przestrzennej struktury Radziwia* w publikacji pt. *Radziwie* (Płock – 1965). Pierwszy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego osiedla Radziwie opracowali w 1992 r.: Alicja Krymowa[631] (główny projektant), Paweł Paprocki, Barbara Piosik[632], Piotr Malinowski i Jan Rolle[633]. Następnie tenże zespół sporządził plany szczegółowe Radziwia. Obecnie w osiedlu aktywnie funkcjonuje „Towarzystwo Miłośników Radziwia"[634].

Osiedle Skarpa

Zarys historyczny

Osiedle Skarpa utworzono Uchwałą RMP z 27 maja 1991 r.[635] Nazwa osiedla wynika z jej lokalizacji, pochodzi od skarpy wiślanej znajdującej się na zachodzie osiedla oraz na północy – od skarpy rzeki Brzeźnicy[636]. Wcześniej w okresie PRL obszar os. Skarpa łącznie z obecnymi osiedlami Miodowa i os. Łukasiewicza stanowiły dzielnicę statystyczną Dobrzyńska, która w czasie budowy nosiła nazwę Wielka Dobrzyńska. Grunty jaru rzeki Brzeźnica, czyli obszar przynależny do obecnego os. Skarpa należały według dokumentu króla Kazimierza Wielkiego z 1361 r. do płockiego zespołu osadniczego. Os. Skarpa powstawało sukcesywnie wraz z rozbudową poza murami obronnymi Przedmieścia Dobrzyńskiego –

630 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Mościcki Janusz*, s. 329-330.

631 K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, Krymowa Alicja, s. 214.

632 Ibid., Piosik Barbara, s. 223.

633 Ibid., Rolle Jan, s. 225.

634 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Towarzystwo Miłośników Radziwia*, s. 501.

635 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

636 Uchwała Nr 524/XXX/2017 RMP z 28 III 2017 r. w sprawie utworzenia Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego Jaru Rzeki Brzeźnica, DUWM 2017.

wzdłuż obecnych ulic Kazimierza Wielkiego i Dobrzyńskiej. Teren osiedla należał do dawnego folwarku powikariuszowskiego. W początkowej części ul. Dobrzyńskiej w 1825 r. wybudowano klasycystyczne rogatki Dobrzyńskie w kształcie rotund.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 172 ha, liczba mieszkańców – 8292. Osiedle znajduje się w północno-zachodniej części Płocka prawobrzeżnego na południe od rzeki Brzeźnicy i jest zlokalizowane wzdłuż ul. Dobrzyńskiej, stanowiącej część drogi krajowej nr 559, prowadzącej do Lipna i Torunia. Zabudowę osiedla od początku lat 60. XX w. urbaniści podzielili na dwie części: Skarpa A – północno-wschodnia część osiedla (teren pomiędzy ulicami Dobrzyńską, Mościckiego i Miodową oraz skarpą rzeki Brzeźnica) i Skarpa B – południowo-zachodnia część osiedla (teren pomiędzy ulicą Dobrzyńską, skarpą wiślaną i skarpą rz. Brzeźnicy). Trzecią część osiedla stanowi rekreacyjny rejon poniżej skarpy wiślanej wokół jeziorka Zalew Sobótka, który włączono do osiedla dopiero w 2017 r. Osiedle graniczy z osiedlami: Winiary, Dobrzyńska i Stare Miasto.

Około 1955 r. w okolicach jaru Brzeźnicy rozpoczęto budowę domów jednorodzinnych. Budynki mieszkalne w technologii wielkiego bloku w osiedlu realizowano od 1964 r. do końca lat 70. Przyjęto koncepcję uzupełniania istniejącej jednorodzinnej zabudowy nowymi budynkami wielorodzinnymi. Główne osiedlowe obiekty handlowo-usługowe zlokalizowano wzdłuż ul. Dobrzyńskiej. Na osiedlu od 1995 r. funkcjonuje Lokatorsko-Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Petrodom (obecnie ma siedzibę na os. Dobrzyńska, ul. Słowackiego 6). Pod numerem 2a na tejże ulicy znajduje się Filia Biblioteczna Nr 13 Książnicy Płockiej, która obsługuje mieszkańców osiedli Skarpa i Dobrzyńska.

Wzdłuż ulic Dobrzyńskiej i Kazimierza Wielkiego nad jarem rzeki Brzeźnica Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych[637] wybudowało dwa mosty żelbetowe, które połączyły stare i nowe osiedla miejskie z kombinatem rafineryjnym i petrochemicznym[638]. Przy ul. Jasnej - w kierunku ujścia rz. Brzeźnica do Wisły mieści się przepompownia ścieków. W strefie skarpy wiślanej wzdłuż ul. Kazimierza Wielkiego w rejonie ul. Jasnej w latach 70. załoga MZRiP w czynie społecznym uporządkowała teren i urządziła Park na Zdunach oraz wyremontowała zejścia do plaż wiślanych i do jeziorka Sobótka. Przy ul. Kazimierza Wielkiego Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych (PIK) zaprojektowało i wybudowało dwa ekskluzywne kompleksy mieszkalne z widokiem na Wisłę. Na skrzyżowaniu ulic Dobrzyńskiej, Gałczyńskiego i Na Skarpie wykonano nowoczesne rondo im. Grabskich.

Przy ul. Asnyka na terenie parafii pw. Ducha Świętego zbudowano w latach 2000-2003 kościół pw. Dobrego Pasterza[639]. Obok kościoła postawiono w 2005 r. kamień pamiątkowy poświęcony Janowi Pawłowi II[640]. Plac położony na terenie w pobliżu plaży przy zalewie Sobótka otrzymał 30 października

---

637 *Powstanie, rozwój i działalność Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych,* Opr. zbiorowe, Płock 1980.

638 W. A. Koński, *Płocka Petrochemia* 1960-1985, Płock 1986.

639 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół pw. Dobrego Pasterza,* s. 250-251.

640 Ibid., *Kamień pamiątkowy poświęcony Janowi Pawłowi II,* s. 407.

2012 r. nazwę Skweru Harcerstwa Płockiego. Pomiędzy ul. Kazimierza Wielkiego a górną trasą spacerową wzdłuż skarpy wiślanej znajduje się cmentarz ewangelicki założony w XIX w., na którego terenie znajduje się kaplica kościoła ewangelicko-augsburskiego.

Dokumentację urbanistyczną os. Skarpa B zaczął opracowywać arch. Zbigniew Sokołowski[641]. Autorem dokumentacji urbanistyczno-architektonicznej os. Skarpa A był Tadeusz Majewski[642] z Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Miastoprojekt Mazowsze w Warszawie

Nowoczesne obiekty:

- Dom Kultury PKN Orlen[643] przy ul. Kazimierza Wielkiego 41 (nazwa popularna „Dom Technika"), w latach 1970-1990 był siedzibą Rady Wojewódzkiej NOT w Płocku. Obiekt wykonała PBP Petrobudowa;

- Dom Studenta „Wcześniak" Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku przy ul. Dobrzyńska 5. Obiekt wybudował w latach 70. ubiegłego wieku Płocki Kombinat Budowlany;

- budynek mieszkalny wielorodzinny przy ul. Na Skarpie 24 (z pięknym widokiem na Wisłę), zarządzany przez Spółdzielnię Mieszkaniowo-Lokatorskiej Komunalnik;

- dwa budynki mieszkalne o interesującej architekturze przy ul. Kazimierza Wielkiego 23 i 37 (zrealizowane przez dewelopera Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych (PIK);

- nowy kompleks mieszkalny przy ul. Kazimierza Wielkiego usytuowany przy skarpie Wiślanej, zrealizowany przez PIK.

Osiedle Stare Miasto

Zarys historyczny

Historycznie najstarszą zabudową mieszkalną na terenie oś. Stare Miasto było przygrodzie, powstałe w pierwszej połowie XI w., położone w południowym rejonie obecnego placu Narutowicza, równolegle do skarpy wiślanej wzdłuż dawnego traktu Dobrzyń – Czerwińsk. W okresie późniejszym po zwiększeniu liczby mieszkańców i zabudowie całego obszaru placu Narutowicza nazwano je podgrodziem „biskupim". Utworzony na tym terenie rynek był w XIII w. bazarem osady biskupiej otoczonej wałem drewniano-ziemnym, nazywanej w końcu średniowiecza „starym miastem". W okresie późniejszym bazar biskupi nazwano rynkiem Kanonicznym, który przemianowano II RP na plac Narutowicza.

Realizacja przywileju lokacyjnego z 1237 r. spowodowała utworzenie w rejonie między obecnym placem Narutowicza a cyplem „Górki" wzdłuż dzisiejszej ul. Kościuszki „pierwszej osady książęcej"[644]. W połowie XIV w. w wyniku lokacji chełmińskiej nastąpiła zabudowa wokół obecnego placu Stary Rynek.

---

641 J. B. Nycek, K. Badowski, *Architektura Płocka i jej twórcy*, *Sokołowski Zbigniew,* s. 228.

642 Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock. Urbanistyka i architektura...op. cit.,* s. 139-140.

643 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Dom Technika PKN Orlen SA,* s. 137-138.

644 Obecnie dawna pierwsza „osada książęca" znajduje się w granicach osiedla Kolegialna, które powstało w wyniku podziału dużego osiedla Stare Miasto na dwie części: os. Stare Miasto (małe) i os. Kolegialna.

Powstała wówczas druga osada książęca na północnym-zachodzie w stosunku do osady biskupiej, która utworzyła się wokół placu-rynku kanonicznego. Dzisiejszy plac Starego Rynku o kształcie prostokąta o bokach ok. 70 x 140 m stanowił rdzeń ówczesnego „nowego miasta" i jako moduł centralny został otoczony ośmioma zabudowanymi segmentami o tych samych wymiarach. Równocześnie każdy segment (blok) w miarę możliwości podzielono na biegnące przez całą ich głębokość działki własnościowe o jednakowej szerokości[645]. Obie osady biskupia i druga książęca zostały otoczone wałem drewniano-ziemnym.

Za czasów króla Kazimierza Wielkiego ówczesną podstawową aglomerację płocką (osadę biskupią i osadę książęcą) powiększono i otoczono wysokim murem warownym[646]. W północno-wschodniej części ówczesnej płockiej aglomeracji powstało osiedle żydowskie, które w okresie późniejszym obejmowało ulice: Synagogalną, Staromiejską, Żydowską, Jerozolimską i Tylną, a później od połowy XIX w. również – teren wzdłuż ul. Kwiatka (dawniej ul. Szerokiej) do ul. Tumskiej.

Historycznie Stare Miasto[647] to obszar, na którym skupia się większość zabytków architektury świeckiej i sakralnej, jego powierzchnia wynosi ok. 20 ha, a wytyczał jej granice kazimierzowski mur obronny[648], przebiegający od Wzgórza Zamkowego, poprzez ulicę Mostową[649], Dom pod Trąbami[650], południowy odcinek ulicy Tumskiej[651], Kwiatka,[652] Okrzei[653] i koronę skarpy wiślanej[654]. W granicach tak zdefiniowanego Starego Miasta znajdują Wzgórze Tumskie oraz się dwa znaczące w dziejach miasta place handlowe: pierwszy rynek Kanoniczny (utworzony we wczesnym średniowieczu) i drugi – zwany Starym Rynkiem.

Terytorium os. Starego Miasta obejmuje poza obszarem miasta z XIV w. również dawne przedmieścia Dobrzyńskie i Bielskie, które znajdowały się poza murem obronnym i fosą w rejonach bram dobrzyńskiej i bielskiej. W okresie znacznego zwiększenia obszaru i liczby mieszkańców Płocka w XIX w. na północnym wschodzie ówczesnego miasta (pomiędzy ul. Królewiecką i Al. Jachowicza na przedłużeniu ul. Tumskiej) został wytyczony w 1872 r. Nowy Rynek[655], który przejął po bazarze na Starym

---

645 Z. Polak, *Płock średniowieczny – kontynuacja czy nowa jakość,* s. 315-317 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny.*

646 ks. T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich...op. cit.*, s. 43-98.

647 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Stare Miasto,* s. 460-461.

648 Ibid., *Mury obronne,* s. 331-332.

649 Ibid., *Ulica Mostowa,* s. 510-511.

650 Ibid., *Dom pod Trąbami,* s. 136-137.

651 Ibid., *Ulica Tumska,* s. 511.

652 Ibid., *Kwiatek Józef,* s. 274.

653 Ibid., *Okrzeja Stefan ps. Witold, Ernest,* s. 348.

654 Ibid., *Skarpa wiślana,* s. 453.

655 A. M. Stogowska, *Życie społeczno-gospodarcze Płocka...op. cit.,* s. 137-198.

Rynku główne miejskie funkcje handlowe. Przy skrzyżowaniu Al. Kobylińskiego z ul. Topolową założono w 1780 r. cmentarz rzymsko-katolicki. Ten zabytkowy cmentarz od kilkunastu lat ponownie jest użytkowany[656].

Nazwa „Stare Miasto" w różnych okresach była używana jako: 1/ obszar zabudowy placu Narutowicza (w XIII w. – osada biskupia); 2/ obszar zabudowy miasta z okresu XIV w. (otoczonego murami warownymi); 3/ „Starówka" – na przełomie XIX i XX w. oraz w dwudziestoleciu międzywojennym (obszar miasta pomiędzy dawnymi Wielkimi Alejami i rz. Wisłą); 4/ Śródmieście w okresie PRL (obszar miasta pomiędzy al. Kilińskiego, Al. Jachowicza, Al. Kobylińskiego i ul. Topolową oraz rz. Wisłą); 5/ pierwsza wersja „dużego" osiedla Stare Miasto – według uchwały RMP z 27 maja 1991 r. (tożsama z dzielnicą Śródmieście w okresie PRL, czyli obecne „małe" os. Stare Miasto łącznie z os. Kolegialna); 6/ dzisiejsza wersja „małego" osiedla Stare Miasto – według uchwały RMP z 21 października 1991 r., która stanowi zachodnią część„dużego" osiedla Stare Miasto (tj. obszar pomiędzy ul. Tumską i ul. Nowy Rynek, Al. Kobylińskiego, ul. Topolową oraz rzeką Wisłą); 7/ „Centrum Historyczne" – obejmuje zabytki „Starówki".

Informacje ogólne

Aktualne granice osiedla Stare Miasto wyznacza Uchwała RMP z 1 października 1991 r.[657] w której określono jego obszar poprzez podział dużego osiedla „Stare Miasto" (ustalonego Uchwałą z 27 maja 1991 r.)[658] – wzdłuż osi „Nowy Rynek – Tumska" na dwie części: os. Stare Miasto (część zachodnia) i os. Kolegialna (część wschodnia). Poprzednie duże osiedle Stare Miasto obejmowało rejon nazywany popularnie miastem kongresowym (teren pomiędzy koroną skarpy wiślanej a obecnymi ulicami: al. Kilińskiego, Al. Jachowicza, Al. Kobylińskiego oraz ul. Topolową). Osiedla Stare Miasto i Kolegialna są historycznie najstarszym obszarem miasta, stanowią zabytkowe centrum miasta, wcześniej w latach PRL stanowiły dzielnicę Śródmieście.

Obecne osiedle Stare Miasto – to obszar po zachodniej stronie ul. Tumskiej wraz z placami: Narutowicza, Stary Rynek i Nowy Rynek (z wyłączeniem dawnego grodu na Wzgórzu Tumskim i rejonu „Rybaki"). Osiedle graniczy z osiedlami: Skarpa, Miodowa, Tysiąclecia, Kochanowskiego i Kolegialna. Powierzchnia ewidencyjna osiedla wynosi 79 ha, natomiast liczba mieszkańców według stanu na koniec 2020 r. – 3378 osób.

W PRL na terenie ówczesnego śródmieścia (tj. obecnych osiedli Stare Miasto i Kolegialna) bezpośrednio po okupacji hitlerowskiej przystąpiono do prac naprawczych i remontowych substancji mieszkaniowej, następnie zajmowano się wyburzaniem ruder i „budownictwem plombowym" (uzupełniającym starą zabudowę) oraz budową mini-osiedli mieszkalnych. Na początku lat 60. XX w. powstał zespół budynków wielorodzinnych w rejonie ulic Nowowiejskiego, Kazimierza Wielkiego i Okrzei. Nazwano go osiedlem „Wolnej Afryki", gdyż ul. Nowowiejskiego nosiła wówczas nazwę Wolnej Afryki[659].

---

656 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Cmentarz Rzymsko-Katolicki Stary,* s. 114.

657 Uchwała RMP z 1.10.1991 r., DUWM 1991.

658 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

659 M. Woźniak, *Rozwój gospodarczy Płocka w latach 1945-1969,* Płock 1970.

W drugiej połowie lat 60., w ramach rozbudowy miasta i przebudowy ówczesnego centrum oraz powiązania budowanych nowych osiedli z zabudową staromiejską w jednolity organizm urbanistyczny, zrealizowano ustalenia ogólnokrajowego konkursu urbanistyczno-architektonicznego z 1962 r. Autorami dokumentacji zostali Stefan Putowski i Tadeusz Bogdan Zieliński[660] z Zakładów Doświadczalnych Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Zaprojektowano nową zabudowę na skrzyżowaniu dwóch głównych ówczesnych tras komunikacyjnych: ul. Bielskiej oraz Al. Jachowicza i Al. Kobylińskiego. Nowe centrum Płocka w obszarze os. Starego Miasta zajmowało teren pomiędzy Nowym Rynkiem i ulicami: Królewiecka, Bielska i Al. Jachowicza, gdzie powstały: hotel Petropol, Dom Kultury (teatr), Rzemieślniczy Dom Handlowy („antypodkowa"), Dom Meblowy, salon usług radiowo-telewizyjnych, salon motoryzacyjny i stacja TOS, szkoła „Matka" oraz Poczta Główna[661]. Obiekty te pomiędzy starą zabudową miasta a nowymi osiedlami tworzyły południową część Nowego Centrum (kompleksu handlowo-usługowego i kultury).

W osiedlu funkcjonuje Urząd Miasta Płocka, którego podstawowe wydziały ulokowane są w ratuszu na Starym Rynku 1. W działaniach inwestorsko-budowlanych na os. Stare Miasto aktywnie uczestniczy Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego sp. z o.o. (MTBS)[662] przy ul. Kwiatka 5 i Spółdzielnia Mieszkaniowa Lokatorsko-Własnościowa Komunalnik – ul. Okrzei 2. Ważną funkcję inwestorską na zabytkowej części osiedla pełni Agencja Rewitalizacji Starówki (ARS). Przy ul. Kazimierza Wielkiego 9 znajduje się siedziba najstarszego płockiego dewelopera Przedsiębiorstwa Inwestycji Komunalnych (PIK), natomiast przy ul. Bielskiej 11 mieści się Miejski Zarząd Dróg oraz Biuro Projektów Miejskich, zaś przy ul. Bielskiej 10 Biuro Architektoniczne Hibnera. Obecnie na osiedlu aktywnie działa „Stowarzyszenie Starówka Płocka", które przedmiotem działania są os. Stare Miasto i os. Kolegialna.

W 1994 r. został opracowany przez Alicję Krymową i Jana Lemańskiego[663] „*Szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Płocka*" (dotyczył obecnych osiedli: Stare Miasto i Kolegialna). Znaczne zwiększenie zakresu robót modernizacyjnych i remontowych na tym zabytkowym terenie miasta nastąpiło po zatwierdzeniu przez RMP „*Strategii rewitalizacji Starówki"* (kwiecień 1997 r.)[664] oraz ustanowieniu w 2017 r. Specjalnej Strefy Rewitalizacji[665].

Na terenie os. Stare Miasto znajdują się ważne ośrodki pedagogiczne i badawczo-naukowe oraz kultury:

- Wyższe Seminarium Duchowne przy ul. Nowowiejskiego 2[666];

[660] J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne budowniczych Płocka* – Zieliński Tadeusz Bogdan, s. 235.

[661] Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock. Urbanistyka i architektura,* Warszawa 1975, s. 139 i 142.

[662] Spółką MTBS od początku kieruje Mirosław Kłobukowski, były prezes Młodzieżowej Spółdzielni Mieszkaniowej.

[663] J. B. Nycek, K. Badowski, *Architektura Płocka i jej twórcy, Lemański Jan,* s. 216.

[664] http://www.ars.plock.pl.

[665] Uchwała Nr 612/XXXV/2017 RMP z 29 VIII 2017 r. w sprawie ustanowienia Specjalnej Strefy Rewitalizacji.

[666] https: //pl.wikipedia.org/wiki/Wyższe_Seminarium_Duchowne_w_Płocku.

- Towarzystwo Naukowe Płockie – plac Narutowicza 8[667];

- Oddział Muzeum Żydów Mazowieckich przy Muzeum Mazowieckim – ul. Kwiatka 7;

- Oddział Etnograficzny przy Muzeum Mazowieckim – ul. Kazimierza Wielkiego 11b;

- Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego[668] – ul. Małachowskiego 1;

- Zespół Szkół Ekonomiczno-Kupieckich im. Ludwika Krzywickiego – ul. Nowowiejskiego 4;

- Centrum Edukacji[669] im. Ignacego Łukasiewicza[670] – Al. Kobylińskiego 25;

- Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki[671] przy ul. Tumska 9;

- Młodzieżowy Dom Kultury[672] przy ul. Tumska 9;

- Filia Biblioteczna Nr 5 Książnicy Płockiej przy ul. Tumskiej 1.

***

Wizytówką i atrakcją turystyczną obecnego zmniejszonego osiedla Stare Miasto są płockie zabytki, które znajdują się na terenie dawnego średniowiecznego Płocka (z wyłączeniem obiektów na Wzgórzu Tumskim oraz na obszarze – po zachodniej stronie od osi ul. Tumskiej i Nowy Rynek, które obecnie są w obrębie osiedla Kolegialna).

Należą do nich m.in.: Dom kanonika Stefana z Miszewa (siedziba TNP) – plac Narutowicza 8, zabudowa dawnego Kolegium Pojezuickiego wraz z wieżą i piwnicami dawnej Kolegiaty pw. św. Michała (LO im. Marszałka S. Małachowskiego) – ul. Małachowskiego 1, Kościół farny pw. św. Bartłomieja[673] z dzwonnicą i plebanią – ul. Kazimierza Wielkiego 1/2, Spichlerze – ul. Kazimierza Wielkiego 13 i 13a, Zespół sakralny poreformacki (Kościół pw. św. Jana Chrzciciela[674] z klasztorem wraz obiektami Wyższego Seminarium Duchownego) – ul. Nowowiejskiego 2, Dom pod Opatrznością (Biblioteka im Zielińskich) – plac Narutowicza 2, dawny Pałac Biskupi (Sądy) – plac Narutowicza 4/6, Ratusz (Urząd Miasta Płocka) –

---

667 H. Kostanecka, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały,* Płock 1957; także, M. Kieffer-Kostanecka, *Towarzystwo Naukowe Płockie,* s. 105-110 [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* Płock 1969; także, A. M. Stogowska, *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820-1985),* Płock 1994; także, T. Bodal, *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1945-1995,* Płock 1996; także, M. Chudzyński, *180 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego – w służbie regionu i kraju,* „Notatki Płockie" 2000, nr 2, s. 11-18; także, Z. P. Kruszewski, A. Kansy, *Skarby Towarzystwa Naukowego Płockiego,* Płock 2005; także, W. Koński, *Poczet prezesów odrodzonego Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 2007; także, Z. Kruszewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie w odrodzonej Polsce,* Płock 2018.

668 A. J. Papierowski, J. Stefański*, Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego,* s. 280-284.

669 Ibid., *Zespół Szkół Zawodowych Centrum Edukacji,* s. 562-563.

670 https: //pl.wikipedia.org>wiki>Zespół_Szkół_Centrum_Eduk.

671 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki,* s. 523-524.

672 Ibid., *Młodzieżowy Dom Kultury,* s. 382-384.

673 Ibid., *Kościół farny św. Bartłomieja,* s. 248.

674 Ibid., *Kościół poreformacki pw. św. Jana Chrzciciela,* s. 249-250.

Stary Rynek 1, Zespół klasztorno-katedralny oo. Mariawitów[675] – ul. Kazimierza Wielkiego 27a, siedziba Klasztoru Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia i Sanktuarium Bożego Miłosierdzia – Stary Rynek 14-18, „Dom Rabina" (Muzeum Żydów Mazowieckich) – ul. Kwiatka 7, dawna Łaźnia Miejska „Mykwa" (Płocka Galeria Sztuki) – ul. Sienkiewicza 36, dawny Hotel Berliński („Dom Darmstadt") – Stary Rynek 8, Hotel Poznański – ul. Bielska 1. Kompleksowo-przestrzennym zabytkiem w osiedlu są: zabudowa Placu Narutowicza i Starego Rynku oraz ul. Grodzkiej.

Pomniki:

- pomnik Trzynastu Straconych[676] – Plac 13 Straconych[677] (pomnik upamiętniający polskich obywateli powieszonych w 1942 r. przez hitlerowców);

- pomnik wybitnego uczonego, historyka i socjologa[678] Ludwika Krzywickiego[679], autorstwa Stanisława Lisowskiego, odsłonięty w 1966 r. na promenadzie skarpy wiślanej (przy ogrodzeniu siedziby TNP);

- popiersie papieża Jana Pawła II, autorstwa Gustawa Zemły – na terenie Wyższego Seminarium Duchownego przy ul. Nowowiejskiego 2;

- popiersie błogosławionego arcybiskupa Juliana Antoniego Nowowiejskiego[680], autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięte w 1992 r. – na placu Jurgensa[681] (przed kościołem św. Jana Chrzciciela);

- pomnik-popiersie Ignacego Łukasiewicza, autorstwa Stanisława Lisowskiego, postawione w 2007 r. w Centrum Edukacji im. Ignacego Łukasiewicza przy Al. Kobylińskiego 25;

- pomnik-kompozycja – Dar miasta Darmstadt[682], wykonany z żelaza na marmurowej płycie, postawiony na początku ul. Łukasiewicza;

- pomnik-ławeczka harcmistrza i twórcy Zespołu Pieśni i Tańca Dzieci Płocka Wacława Milke (1914-2008)[683], autorstwa Wojciecha Gryniewicza, odsłonięty w 2010 r. – na Starym Rynku (przed Domem Darmstadt);

---

675 Ibid., *Mariawityzm,* s. 301-306.

676 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik 13 Straconych,* s. 404.

677 Ibid., *Plac 13 Straconych,* s. 517.

678 Ibid., *Pomnik Ludwika Krzywickiego, s.* 404.

679 W. Robak, *Ludwik Krzywicki – profesor od ludzkiego szczęścia,* s. 115-124.

680 *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski (1908-1941). W pięćdziesiątą rocznicę męczeńskiej śmierci,* (red.) A. Suski, W. Góralski, T. Żebrowski, Płock 1991.

681 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Plac Jurgensa,* s. 518.

682 Ibid., *Pomnik – Dar miasta Darmstadt,* s. 404.

683 Ibid., *Milke Wacław,* s. 323-324.

- pomnik-ławeczka wieloletniego prezesa TNP Jakuba Chojnackiego (1922-2006)[684], autorstwa Marka Zaleskiego, odsłonięty w 2011 r. – na promenadzie skarpy wiślanej (na końcu ul. Chojnackiego – od strony Wisły);

- pomnik Bolesława III Krzywoustego na koniu i jego sześciu pieszych wojów ze sztandarem, autorstwa Zbigniewa Mikielewicza, odsłonięty w 2012 r. – na Placu Książęcym, przy kościele św. Bartłomieja;

- pomnik Teatru, rzeźba upamiętniająca powstały w 1812 r. teatr (makieta dzieła Rajmunda Rembielińskiego), autorstwa Stanisława Płuciennika, odsłonięta w 2012 r., na skarpie wiślanej przy ul. Teatralnej, teatr powstał w wyniku przebudowy dawnego kościoła Świętej Trójcy[685], który w początkach XV w. na własny koszt odnowiła żona Siemowita IV księżna Aleksandra Olgierdówna (w 1940 r. rozbiórki teatru dokonali Niemcy);

- pomnik Obrońców Płocka 1920 r., rzeźba – kolumna z piaskowca o wysokości ok. 11 m z wizerunkami krzyży: Virtuti Militari i Krzyż Walecznych, a także zapis: *Zwycięskim Obrońcom Płocka 1920 roku w 100-lecie odzyskania niepodległości, wdzięczni płocczanie,* autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięta w 2018 r. - ul. Tumska 1 (przy placu Narutowicza);

- pomnik ławeczka premiera Tadeusza Mazowieckiego[686], pierwszego premiera III RP, autorstwa Gustawa Zemły, odsłonięty 2019 r. – na promenadzie skarpy wiślanej (przy gmachu Sądów);

- pomnik Marszałka Sejmu Wielkiego Stanisława Małachowskiego, patrona najstarszej w Polsce szkoły, twórcą pomnika jest Marek Zalewski z Ciechanowa, pomnik odsłonięto w 2021 r. przed gmachem Liceum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego.

Osiedle Trzepowo

Zarys historyczny

Obecne os. Trzepowo powstało głównie na terenach dawnych średniowiecznych wsi Trzepowo i Kostrogaj. Zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów wieś Trzepowo Stare i osada Powsinozostały włączone do Płocka z końcem 1961 r.[687], natomiast wieś Kostrogaj znalazła się w granicach Płocka wcześniej, już w 1953 r.[688] W latach 70. i 80. XX w. funkcjonowały dwie dzielnice statystyczne: Kostrogaj Przemysłowy (północno-zachodnia część wsi Kostrogaj – dzisiaj znajduje się granicach os. Łukasiewicza) i Kostrogaj (południowo-wschodnia część wsi Kostrogaj), która obecnie funkcjonuje w os. Trzepowo. Są

[684] W. Robak, *Jakub Chojnacki – człowiek, który oswoił płockie lwy,* s. 189-201; także, Kruszewski, J. Stefański, *Mała encyklopedia TNP...op. cit., Chojnacki Jakub,* s. 130-131;

[685] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół Św. Trójcy,* s. 259.

[686] W. Robak, *Tadeusz Mazowiecki – „moje korzenie są w tym mieście”,* s.181-188.

[687] Rozporządzenie RM z 31.12.1961 r. – w sprawie włączenia do Płocka osad i wsi: Trzepowo Stare, Powsino, Maszewo, Maszewo Małe, Winiary, Biała Nowa, Biała Parcele, Chełpowo i Draganie Nowe, Dz.U. 1961.

[688] Rozporządzenie RM z 12.09.1953 r. (dotyczy m. in. wsi Kostrogaj), Dz.U. 1953.

one prawie tożsame obszarowo z dzisiejszymi obrębami geodezyjnymi o nazwach: Kostrogaj Przemysłowy i Kostrogaj Rolniczy.

Osiedle Trzepowo utworzono Uchwałą RMP z 27 maja 1991 r.[689], która doprowadziła do połączenia dwóch dzielnic statystycznych z okresu PRL: Trzepowa i Kostrogaju. Z dokumentów historycznych wynika, że w XIII w. wieś i folwark nad rz. Brzeźnicą nazywano nie Trzepowo, lecz Cerepowo. Trzepowo to dawna wieś biskupia. Na północnych obrzeżach osiedla w ul. Krzywej znajduje się Bezpośrednio po II wojnie światowej kościół pw. św. Aleksego[690], będący jednym z najstarszych drewnianych obiektów na Mazowszu Płockim. W 1827 r. we wsi Trzepowo gmina Brwilno było 18 domów i 43 mieszkańców. Na początku lat 90. XIX w. Trzepowo liczyło 338 mieszkańców i posiadało 32 domy oraz karczmę[691]. W analogicznych terminach wieś Kostrogaj (ówczesna nazwa Kostroga) należała do gminy Rogozino oraz parafii Trzepowo[692].

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla –1055 ha, liczba mieszkańców – 645. Osiedle stanowi północno-wschodnią część miasta, jest najbardziej wysuniętym na północ osiedlem mieszkaniowym w Płocku, o małej liczbie mieszkańców i największym terytorium. Osiedle graniczy z osiedlami: Winiary, Podolszyce Północ, Międzytorze, Dworcowa, Kochanowskiego i Łukasiewicza oraz obszarem PKN Orlen, natomiast poza granicami miasta – z gminami: Trzepowo Stare i Kostrogaj.

Osiedle Trzepowo tworzą: 1/wieś Trzepowo (dzisiaj stanowiące osiedle miejsko-wiejskie); 2/ dawne osady Powsino i Niegłosy, w których znajdują się obiekty byłego Zakładu Wykładzin Samochodowych FSO (później po modernizacji – firmy Polorat) oraz obszar Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego – strefa I i II; 3/ największa płocka nekropolia przy ul. Bielskiej (cmentarz komunalny z kaplicą i domem przedpogrzebowym); 4/ dawny folwark Jędrzejewo; 5/ lotnisko sportowe[693]; 6/ tereny dawnej dużej wsi Kostrogaj, która dzisiaj stanowi w znacznej mierze rejon przemysłowy: giełdy towarowo-samochodowej, oraz wielu firm wzdłuż ul. Targowej od ul. Bielskiej do ul. Otolińskiej (w tym dawne FMŻ).

W południowej części obecnego os. Trzepowo (na terenie południowo-wschodniej części dawnej wsi Kostrogaj) na przełomie lat 50. i 60. w XX w. powstał liczący się w kraju zakład – wielka Fabryka Maszyn Żniwnych[694], produkująca znane w kraju i zagranicą kombajny zbożowe Vistula i Bizon. Obecnie

---

689 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

690 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Kościół św. Aleksego – Trzepowo*, s. 254.

691 F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski (red.), *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1892, t. 12, *Trzepowo,* s. 574.

692 *Słownik Geograficzny...op. cit.*, Warszawa 1883, t. 4, s. 476. Cytat: *we wsi Kostrogaj ok. 1882 r. było 18 domów i 182 mieszkańców.*

693 *Płockie skrzydła. Półwiecze Aeroklubu Ziemi Mazowieckiej w Płocku 1957-2007*, red. J. B. Nycek, Płock 2007.

694 J. Stefański, *Dzieje Fabryki Maszyn Żniwnych w Płocku 1870-1977,* Płock 1986.

na terenie po FMŻ funkcjonują m.in.: CNH Polska[695] – międzynarodowy producent kombajnów zbożowych (dawny New Holland-Bizon) oraz liczący się w kraju dystrybutor i producent pokryć dachowych i systemów elewacyjnych BudMat[696]. W sąsiedztwie byłego FMŻ przy ul. Targowej znajduje się siedziba spółki Mostostal Płock[697] i jego zaplecze produkcyjne.

W 1973 r. w ul. Bielskiej oddano do użytku największą płocką nekropolię (cmentarz komunalny)[698], w jej obszarze znajduje się kaplica i dom przedpogrzebowy. Na terenie osiedla w pobliżu zaplecza Mostostalu Płock w ul. Targowej usypano kopiec Ku Czci Płockich Harcerzy poległych w 1920 r.[699] Poza granicami miasta, po wschodniej stronie ul. Sierpeckiej znajdują się: stary cmentarz rzymskokatolicki[700], gdzie pochówki dokonują mieszkańcy Trzepowa oraz pomnik ku czci Żołnierzy poległych w Trzepowie w 1920 r.[701] Pomnik postawiono w 1938 r., natomiast jego modernizacji dokonano w 2003 r.

Z uwagi na bliskość instalacji rafineryjnych i petrochemicznych PKN Orlen i spółki Bassel Orlen Polyolefins oraz „różę wiatrów" os. Trzepowo pełni w znacznej mierze funkcję strefy ochronnej dla miasta, a szczególnie obszar osiedla pomiędzy Zakładem Produkcyjnym PKN Orlen a rzeką Brzeźnica oraz teren cmentarza komunalnego i lotnisko. Przy ul. Bielskiej 60 zarejestrowany jest Aeroklub Ziemi Mazowieckiej[702], zarządzający lotniskiem, zlokalizowanym pomiędzy ul. Jędrzejewo a CNH Polska. Pomiędzy ul. Targową a lotniskiem w sąsiedztwie giełd towarowej i samochodowej znajdują się ogródki działkowe. Znaczna część os. Trzepowo ma nadal charakter rolniczy. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla PPP-T znajdujący się w tym osiedlu opracowali Barbara Bańkowska (Gdańsk) i Jan Rolle (Elbląg).

Niedaleko poza granicami Płocka w Trzepowie Nowym funkcjonował do końca lat 90. dawny Zespół Szkół Rolniczych im. Leokadii Bergierowej zaprojektowany przez Karola Sicińskiego. W 1999 r. obiekty szkolne przekazano do Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej (dzisiaj MUP), zaś szkoła rolnicza zaś została przeniesiona na ul. Kutnowską w os. Góry.

Osiedle Tysiąclecia

Zarys historyczny

695 A. J. Papierowski, J. Stefański, *CNH Polska*, s. 112-113.

696 Ibid., *BudMat,* s. 100-101.

697 Serafimowicz, B. Trębala, *Mostostal Płock SA,* s. 213, 255.

698 A. J. Papierowski, J. Stefański, C*mentarz komunalny - ul. Bielska,* s. 115.

699 Ibid., *Pomnik – kopiec Ku Czci Płockich Harcerzy poległych w 1920 r.,* s. 403.

700 Ibid., *Cmentarz rzymskokatolicki - ul. Sierpecka,* s. 118-119.

701 Ibid., *Pomnik ku czci Żołnierzy poległych w Trzepowie w 1920 r.*, s. 403.

702 Ibid., *Aeroklub Ziemi Mazowieckiej w Płocku,* s. 20-23.

Osiedle Tysiąclecia powstało jako obszar między ulicami: Łukasiewicza, Tysiąclecia, Bielska i Al. Kobylińskiego w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.[703] Nazwa ulicy i osiedla Tysiąclecia związana jest z obchodami tysiącletniej państwowości Polski w latach sześćdziesiątych XX w. Tereny rolne i sadownicze na których powstało osiedle Tysiąclecia należały w przeszłości do znanej w kraju rodziny Krasińskich, wcześniej były to tereny kolegiackie.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla 24 ha, liczba mieszkańców – 5228. Osiedle graniczy z osiedlami: Miodowa, Łukasiewicza, Kochanowskiego i Stare Miasto. Na zlecenie PSML-W PBP Petrobudowa[704] i warszawski Budomontaż wybudowały w latach 1964-1972 w technologii „wielki blok" kompleks mieszkalny osiedla. W latach 70. XX w. os. Tysiąclecia stanowiło północną część „Nowego Centrum" i nazywane było „Centrum Północ". Autorem projektu realizacyjnego był Tadeusz Majewski z Miastoprojekt Mazowsze w Warszawie, który dokumentację przygotował w oparciu o projekt dotyczący Centrum Płocka, wykonany przez Stefana Putowskiego i Tadeusza Zielińskiego.

Na terenie os. Tysiąclecia poza kilkoma zespołami budynków mieszkalnych pięciokondygnacyjnych i dwoma kompleksami punktowych budynków jedenastopiętrowych wybudowano: szkołę podstawową, przedszkole, żłobek, klub osiedlowy, ogródek dziecięcy, zaplecze techniczne obsługi osiedla, stację obsługi samochodów i domy handlowo-usługowe. Osiedle przecina w połowie południkowo aleja spacerowa im. Pawła Nowaka (1914-1981)[705], zasłużonego pierwszego dyrektora MZRiP. Ważną rolę w życiu kulturalnym osiedla i miasta pełni Spółdzielczy Dom Kultury w ul. Krzywoustego 3, w tym budynku znajduje się również m. in. Filia Biblioteczna Nr 4 Książnicy Płockiej.

Osiedle Winiary

Zarys historyczny

W dniu 31 grudnia 1961 r. nastąpiło włączenie do Płocka wiosek: Maszewo, Maszewo Małe, Maszewo Duże i Winiary[706]. Osiedle Winiary utworzono w wyniku Uchwały RMP z 27 maja 1991 r.[707] W okresie PRL obszar ten jako dzielnica statystyczna posiadał kolejne nazwy: Winiary, Maszewo oraz Maszewo z Winiarami. Rodowód nazwy osiedla wywodzi się z XI w., gdy na potrzeby dworu Piastów i biskupiego wieś służebna Winiary uprawiała winnice i wytwarzała wina. Po włączeniu księstwa płockego

[703] Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

[704] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa...op. cit.,* s. 127-135, 212-213, 175, 178-179.

[705] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Nowak Paweł*, s. 344-345.

[706] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 31 XII 1961 r. – w sprawie m.in. wsi: Maszewo, Maszewo Małe, Maszewo Duże i Winiary, Dz.U. 1961.

[707] Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

do Korony Królestwa Polskiego Winiary były wsią królewską w starostwie płockim województwa płockiego. W XVIII w. Żydzi we wsi prowadzili karczmę, która przetrwała do powstania styczniowego.

W 1827 r. w folwarku i we wsi włościańskiej było 12 domów i 69 mieszkańców, natomiast ok. 1893 r. – tylko 5 domów i 21 mieszkańców[708]. W latach 1867–1931 Winiary należały do gminy Brwilno, natomiast w latach 1931–1954 do gminy Biała w powiecie płockim. Gmina ta w Królestwie Polskim przynależała początkowo do województwa warszawskiego, a później do guberni warszawskiej. W okresie międzywojennym gmina znalazła się w woj. warszawskim. Winiary w 1933 r. weszły w skład gromady Maszewo w granicach gminy Biała, składającej się ze wsi Maszewo i Winiary oraz folwarku Winiary. Po II wojnie światowej w związku z reorganizacją administracji wiejskiej (zniesienie gmin) Winiary (jako część gromady Maszewo) weszły w skład nowo utworzonej gromady Maszewo Duże w powiecie płockim. 31 grudnia 1961 r. Winiary wyłączono z gromady Maszewo Duże i włączono je do Płocka.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla 592 ha, liczba mieszkańców – 1870. Osiedle jest obszarem znajdującym się w północno-zachodniej części Płocka prawobrzeżnego, na południu graniczy z rzekami Wisła i Brzeźnica, na północy – z wielkoprzemysłowym obszarem PKN Orlen, na wschodzie – z ul. Łukasiewicza, na zachodzie – z wsią Duże Maszewo w gminie Stara Biała. Osiedle sąsiaduje z osiedlami: Skarpa, Miodowa i Trzepowo. W latach 1968-1973 powstał główny budynek szpitala wojewódzkiego[709]. W kolejnych dziesięcioleciach następowała rozbudowa i modernizacja obiektów szpitalnych. Obecnie przy szpitalu znajduje się lądowisko dla helikopterów Lotniczego Pogotowia Ratunkowego.

Początkowo osiedle mieszkaniowe na Winiarach sprowadzało się do kilku budynków hotelowych dla lekarzy i pielęgniarek. Wraz z rozbudową Wojewódzkiego Szpitala Zespolonego im. Marcina Kacprzaka[710] przy ul. Medycznej w kolejnych dekadach stopniowo powiększało się również osiedle mieszkaniowe, które obecnie stanowi duży kompleks spółdzielczy jednorodzinnych budynków mieszkalnych (tzw. Osiedle Młodych). Powstało ponad 400 domów, zbudowanych według jednolitej koncepcji.

Na terenie osiedla znajdują się cztery kompleksy ogródków działkowych. Dla poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego ostatnio powstały trzy ronda: u zbiegu ulic Szpitalnej i Traktorowej wybudowano rondo Tadeusza Kalaszczyńskiego; na skrzyżowaniu ulic Maszewskiej, Traktorowej i Dobrzyńskiej – rondo Maszewska, natomiast na ulicy ul. Dobrzyńskiej i odejściu do ul. Medycznej – rondo Stefana Bronarskiego por. ps. Liść.

Na południe od obiektów biurowych PKN Orlen pomiędzy ul. Zglenickiego i Chemików funkcjonował Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego. W północno-wschodniej części osiedla na obszarze Maszewa, graniczącym z PKN Orlen, zlokalizowana została główna część Spółki Akcyjnej Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny (strefy od III do VII)[711]. Na terenie PPP-T przy ul. Łukasiewicza 49

[708] F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, (red.), *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1893, t. 13, *Winiary,* s. 549.

[709] Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock. Urbanistyka i architektura...op. cit.*, s. 147-148.

[710] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, *Wojewódzki Szpital Zespolony im. Marcina Kacprzaka*, s. 287.

[711] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, **s.** 246-247.

znajduje się siedziba spółki Basell Orlen Polyolefins[712]. W Winiarach znajdują się cztery kompleksy ogródków działkowych. Na skwerze przy biurowcu PKN Orlen w 1975 r. stanął pomnik Witolda Zglenickiego, autorstwa Wita Płażewskiego[713].

Osiedle Wyszogrodzka

Zarys historyczny

Osiedle Wyszogrodzka ustanowione Uchwałą Rady miasta Płocka z 27 maja 1991 r.[714], wcześniej w okresie PRL stanowiło dzielnicę statystyczną o nazwie Wyszogrodzka, później Wyszogrodzka i Międzytorze. Nazwa osiedla wywodzi się od ul. Wyszogrodzkiej nawiązując do wczesno-śreniowiecznego drogowego traktu do Czerwińska i Wyszogrodu, obecnie ważnej drogi krajowej w kierunku Warszawy.

W obszarze osiedla znalazły się m. in. tereny dawnych folwarków: podominikańskiego i ponorbertańskiego „Grabówka" (dzisiaj m. in. ZOO)[715]. Początki zabudowy obszaru os. Wyszogrodzka w rejonie obecnej al. Kilińskiego związane były z budową carskich koszar wojskowych. W obszarze osiedla funkcjonowały mini-osiedla: Działki (na północ od ul. Wyszogrodzkiej); Wiatraki (w rejonie obecnej ul. Słonecznej); mini-kolonia budynków jednorodzinnych „Zalesie" w ul. Zalesie oraz obszar „Cholerki", gdzie w przeszłości chowano zmarłych na cholerę.[716] Cholerki znajdują się pomiędzy Wisłą a wschodnią częścią ul. Słonecznej oraz pomiędzy dwoma potokami wpadającymi do Wisły.

Należy zaznaczyć, że osiedle urzędnicze „Zalesie" z lat 20-tych XX w. to zespół ośmiu domów zabudowy willowej w stylu dworkowym, sfinansowany przez Bank Gospodarstwa Krajowego. „Zalesie" jako obszar historyczny uzyskało statut zabytku urbanistyczno-architektonicznego. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był Eligiusz Zaleski, stąd nazwa ulicy.

Na terenie osiedla znajdują się dwie pary rogatek wybudowane w 1825 r.: rogatki warszawskie (powstały na początku ul. Wyszogrodzkiej przy skrzyżowaniu z al. Kilińskiego) oraz rogatki płońskie, wzniesione przy al. Kilińskiego na przedłużeniu ul. Padlewskiego (dawnej ul. Płońskiej) – stanowiły wjazd do koszar.

---

712 Ibid.**, s. 205-206,** 242-243.

713 A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik Witolda Zglenickiego,* s. 406.

714 Uchwała RMP z 27.05.1991 r., DUWM 1991.

715 K. Badowski, J. B. Nycek, *Miejski Ogród Zoologiczny w Płocku*, *Architektura Płocka i jej twórcy*, s. 285.

716 G. Szumlicka-Rychlik, *Historia powstania cmentarza cholerycznego w Płocku,* „Notatki Płockie" 2013, nr 4, s. 13-17.

Przy ul. Norbertańskiej znajdują się trzy zabytkowe cmentarze: prawosławny[717], mariawicki[718] i garnizonowy[719]. Na cmentarzu prawosławnym z pierwszej połowy XIX w. zbudowano w 1870 r. cerkiew. Obecnie mają tu miejsce pochówki rzymskokatolickie. Cmentarz mariawicki funkcjonuje od 1906 r. Cmentarz garnizonowy (z końca XIX w.), położony po południowej stronie linii kolejowej zawiera groby żołnierzy z I i II wojny światowej oraz wojny polsko-bolszewickiej z 1920 r.[720] Wybudowana w końcu dwudziestolecia międzywojennego linia kolejowa przecina obecne osiedle Wyszogrodzkie w połowie.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 332 ha, liczba mieszkańców – 9976. Osiedle jest ulokowane w środkowej części Płocka prawobrzeżnego pomiędzy śródmiejskim centrum staromiejskim (os. Stare Miasto i os. Kolegialna) a wschodnim centrum Podolszyce, od północy graniczy z Al. Piłsudskiego, natomiast na południu – z rz. Wisłą. Osiedle graniczy z osiedlami: Kolegialna, Dworcowa, Międzytorze, Podolszyce Południe i Borowiczki.

Obszar osiedla zawiera głównie tereny dotyczące zabudowy wzdłuż głównej dawnej trasy w kierunku Wyszogrodu i Warszawy, tj. wzdłuż obecnej ul. Wyszogrodzkiej, początkowo do linii kolejowej, a następnie dalej – do ul. Granicznej. Granice osiedla przebiegają: od zachodu – ul. Mostowa i al. Kilińskiego, od północy – Al. Piłsudskiego, od wschodu – ul. Graniczna, od południa – rz. Wisła. Obecnie większość osiedla stanowi zabudowa jednorodzinna, natomiast budownictwo wielorodzinne jest zlokalizowane w jego części północnej przy ul. Spółdzielczej i Al. Piłsudskiego.

Pomiędzy al. Kilińskiego i ul. Norbertańską po II wojnie światowej ulokowano Zespół Szkół Metalowych, który przekształcono w Zespół Szkół Technicznych (tzw. „siedemdziesiątkę"), posiadający znaczące sukcesy sportowe, szczególnie wioślarskie. W rejonie skrzyżowania al. Kilińskiego i Al. Piłsudskiego, na terenie po dawnej jednostce wojskowej, od 1992 r. funkcjonuje pod adresem al. Kilińskiego 12 Prywatna Szkoła Wyższa Zarządzania i Bankowości[721], która po rozbudowie uczelni przyjęła za patrona Pawła Włodkowica (ok. 1370 - po 1435)[722]. Obecnie ta uczelnia funkcjonuje jako Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica. W ostatnich latach przy al. Kilińskiego 8 wzniesiono nowoczesne obiekty dla Komendy Miejskiej Policji. Filia Biblioteczna Nr 2 Książnicy Płockiej działa w ul. Kilińskiego 8a. Na skarpie wiślanej w ul. Miłej wybudowano stylizowane rezydencje.

---

[717] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Cmentarz prawosławny*, s. 116-117.

[718] Ibid.*, Cmentarz mariawicki*, s. 116.

[719] Ibid.*, Cmentarz garnizonowy*, s. 115-116.

[720] I. Szychowski, *Płockie cmentarze,* Płock 1993.

[721] https: //pl.wikipedia.wiki>Szkoła_Wyższa_ im._ Pawła_ Włodkowica_ Płocku; Cytat: *SWPW uczelnia niepubliczna z siedzibą w Płocku, która została założona w 1992 r. przez Zespół Oświatowo–Konsultacyjny „Profesor" Sp. z o. o. w Płocku jako Prywatna Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Płocku.*

[722] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Włodkowic Paweł h. Dołęga z Brudzenia,* s. 531-532.

Pomiędzy ul. Mostową i Wisłą na wysokiej skarpie wiślanej (i częściowo poniżej) przy wjeździe na most drogowo-kolejowy usytuowany jest Miejski Ogród Zoologiczny[723] (ul. Norbertańska 2)[724]. Na wschodzie osiedla przy skrzyżowaniu ul. Górnej i Wodnej powstała Stacja Uzdatniania Wody. W sąsiedztwie zaplecza technicznego Energa-Operator SA Oddział w Płocku[725] znajdującego się w os. Podolszyce Południe powstał przy ul. Wyszogrodzkiej 106 budynek biurowy tej spółki[726].

Na terenie parafii św. Józefa w ul. Górnej znajduje się kościół pw. Miłosierdzia Bożego, Kościół był konsekrowany w 2000 r. Przy ul. Powstańców Styczniowych, niedaleko Mc Donald's w Al. Piłsudskiego, znajduje się pomnik-głaz[727] poświęcony Zygmuntowi Padlewskiemu[728].

Autorem pierwszej wersji planu zagospodarowania przestrzennego os. Wyszogrodzka był Zbigniew Sokołowski. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (mpzp) dla obszaru osiedla położonego pomiędzy ulicami Saperską, Manežową, Wyszogrodzką i Spółdzielczą uchwalono w 2001 r. , natomiast dla obszaru w rejonie ulic: Strzeleckiej, Manežowej, Wyszogrodzkiej i Saperskiej – w 2004 r. Obie dokumentacje zostały opracowane przez Alicję Krymową (PPAiU w Płocku).

Osiedle Zielony Jar

Zarys historyczny

Osiedle Zielony Jar utworzono w wyniku Uchwały RMP z 29 czerwca 1999 r.[729] Wyodrębnienie w oddzielną jednostkę administracyjną tego osiedla nastąpiło w wyniku wyłączenia obszaru wschodniego os. Podolszyce Północne, począwszy od wschodniej części al. Armii Krajowej i ul. Żyznej do jaru rzeki Rosicy. Nazwa osiedla Zielony Jar pochodzi od zalesionego jaru rzeki Rosicy, który w przyszłości będzie przekształcony w park międzyosiedlowy, obejmujący obszar jaru przynależnego do gminy płockiej, tj. tereny z osiedli: Zielony Jar, Po-dolszyce Południe, Imielnica i Borowiczki. W 2002 r. utworzony został „Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy rzeki Rosicy”[730]. Projekt wykonały Grażyna Zielińska i Alicja

[723] Ibid., *Ogród Zoologiczny,* s. 348.

[724] pl.wikipedia.org>wiki>Miejski_Ogród_Zoologiczny_w_Płocku; Cytat: *Płockie ZOO – ogród zoologiczny założony 1 maja 1951 w Płocku, na powierzchni 17 ha. Położony na wysokiej skarpie wiślanej, jest ogólnodostępnym terenem rekreacji i wypoczynku mieszkańców miasta.*

[725] A. J. Papierowski, J. Stefański*, Zakład Energetyczny,* s. 549-550.

[726] *Historia i współczesność elektroenergetyki na Mazowszu Północnym,* Praca zbiorowa, Płock 1998.

[727] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Pomnik Zygmunta Padlewskiego,* s. 405.

[728] W miejscu stracenia Zygmunta Padlewskiego usytuowano głaz granitowy upamiętniający to zdarzenie i tablica z tekstem: *Zygmunt Padlewski (1835-1863). Naczelnik Powstania Styczniowego w Województwie Płockim. W setną rocznicę rocznicę śmierci społeczeństwo m. Płocka.* Realizacja: Cech Rzemiosł Różnych i Fabryka Maszyn Żniwnych.

[729] Uchwała RMP z 29.06.1999 r., DUWM 1999.

[730] Uchwała Nr 998/XLIX/02 RMP z 29 I 2002 r. w sprawie utworzenia Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego Jaru Rzeki Rosicy.

Krymowa (Zakład Planowania Przestrzennego TUP w Warszawie, Pracownia w Płocku). Niestety dokumentacja tego parku jest aktualnie niekompleksowa, nie obejmuje północno-wschodniego terenu jaru rz. Rosicy, tj. osady Gulczewo Nowe w gminie Słupno.

Informacje ogólne

Powierzchnia osiedla – 85 ha, liczba mieszkańców – 3993. Osiedle składa się z dwóch części: południowej mocno zurbanizowanej, którą stanowi północno-wschodnia część Podolszyc oraz północnej stanowiącej południowo-wschodni obszar dawnego Boryszewa, który obecnie jest w trakcie intensywnej zabudowy. Osiedle graniczy z osiedlami: Podolszyce Północ i Podolszyce Południe oraz z gminą Gólczewo Stare.

Przyłączenie terenu osiedla do Płocka odbyło się w 1982 r., natomiast wyodrębnienie w oddzielną jednostkę administracyjną nastąpiło w 1999 r. Zarys urbanistyczny osiedla oraz jego zabudowę w pierwszym etapie opracował Edward Wysocki[731] z WBP Arwo w Warszawie. W okresie późniejszym projektowaniem urbanistyczno-architektonicznym zajmowała się Małgorzata Gontarek[732] z MBP Mapro w Płocku. Głównymi inwestorami tego osiedla są Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa, która zrealizowała rejon ulic Batalionu Parasol i i Batalionu Zośka oraz Własnościowa Spółdzielnia Mieszkaniowa Budowlani – rejon ulic Andersa i Wańkowicza.[733] Na terenie osiedla w al. Armii Krajowej 16 siedzibę posiada WSM Budowlani[734], która przez ok. 20 lat współpracowała ze spółka Elbud, założoną przez pracowników Petrobudowy.

Z ważniejszych inwestycji zrealizowanych w os. Zielony Jar na zlecenie Miejskiego Zakładu Gospodarki Mieszkaniowej TBS należy wymienić zespół mieszkalny „mini-osiedla Tarasowego" w ul. Wańkowicza, wybudowany przez spółkę Vectra, która była też wykonawcą na tejże ulicy kompleksu mieszkaniowego Słoneczny Park. Pod adresem ul. Wańkowicza 12 mieści się utworzona przez Józefa Krawczyka[735] w 1988 r. znana w kraju rodzinna firma projektowo-inwestorska Budoplan[736]. W al. Armii Krajowej 1a znajduje się Filia Biblioteczna Nr 11 Książnicy Płockiej dla mieszkańców os. Zielony Jar oraz wschodniej części os. Podolszyce Północ.

---

[731] J. B. Nycek, K. Badowski, *Architektura Płocka i jej twórcy*, *Wysocki Edward,* s. 234.

[732] Ibid., Gontarek Małgorzata*,* s. 206.

[733] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 181, 224, 268.

[734] Prezesi Spółdzielni Mieszkaniowej Budowlani: Zbigniew Staszkiewicz (1987-1990) i Jerzy Fiłoniuk (1990 – **???**).

[735] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Krawczyk Józef,* s. 263-264.

[736] Ibid., s. 276; Spółka jawna Budoplan (rodzinna firma Józefa, Teresy i Piotra Krawczyków) projektowała i nadzorowała budowę mostu im. Solidarność oraz realizację galerii: Wisła, Mazowia i Mosty, jak również obiekty handlowe Centrum Graniczna.

OBSZARY NIEZAMIESZKAŁE (PKN ORLEN I WISŁA)

Obszar PKN Orlen

Wprowadzenie

Na obszarze dawnej południowej części gminy Biała w powiecie płockim (na północ od Płocka), pomiędzy rzekami Wierzbica i Brzeźnica, rozpoczęto w 1960 r. budowę dużego przedsięwzięcia rafineryjno-petrochemicznego. Utworzenie kombinatu rafineryjno-petrochemicznego nastąpiło głównie na terenach dawnej wsi Biała Nowa z przyległościami (Biała Parcela i Draganie Nowe), natomiast pod strefę ochronną przeznaczono tereny wsi: Trzepowo, Chełpowo i Powsino. Formalnie południowe tereny gminy Biała włączono w granice Płocka z dniem 31 grudnia 1961 r.[737]

Na obszarze tym w latach 60. XX w. powstała przemysłowa dzielnica o nazwie „Petrochemiczna"[738], w której etapami realizowano budowę kombinatu rafineryjno-petrochemicznego. Kombinat kolejno zmieniał nazwy na: Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Budowie w Płocku (1959-1964)[739], Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne (1965-1992)[740] oraz w latach 1993-1998

[737] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 1961 r. w sprawie zmiany granic miasta Płocka w województwie warszawskim. Do miasta Płocka w województwie warszawskim włącza się z powiatu płockiego w tymże województwie: 1/ z gromady Maszewo Duże wsie Chełpowo i Maszewo Małe oraz część obszarów wsi Maszewo i Maszewo Duże z przysiółkiem Winiary; 2/ z gromady Trzepowo Nowe wieś Powsino i część wsi Trzepowo Stare z przysiółkiem Niegłosy; 3/ z gromady Biała Stara części obszarów wsi Biała Nowa, Biała-Parcela i Draganie Nowe. Rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 31. XII 1961 r., Dz.U. 1961, nr 59, poz. 324.

[738] J. Chojnacki, *Płock 1965 w liczbach w XX-tą rocznicę wyzwolenia,* „Notatki Płockie" 1965, s. 9.

[739] A. Klocek, *Płocki Kompleks Rafineryjno-Petrochemiczny w latach 1959-2000 i jego wpływ na rozwój miasta i regionu. Monografia*, Płock 2015, s. 21-25; także, L. Chrapkowski, *Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Płocku,* Warszawa 1967.

[740] J. Chojnacki, *Petrochemia a rozwój Płocka*, wyd. II, Płock 1977; także, E. Dąbrowska, *XX lecie działalności Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych „Petrochemia" w Płocku. Historia i rozwój,* Płock 1980; także, W. A. Koński, *Płocka Petrochemia* 1960-1985, Płock 1986.

Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne Spółka Akcyjna (nazwa skrócona: Petrochemia Płock S.A.)[741].

W okresie PRL budowę MZRiP (z wyłączeniem elektrociepłowni) realizowało w generalnym wykonawstwie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa[742]. Przedsiębiorstwo to swoją siedzibę i przemysłowe zakłady produkcji pomocniczej usytuowało w północno-zachodniej części obecnego obszaru PKN Orlen, pomiędzy ul. Zglenickiego a zachodnią częścią ogrodzenia MZRiP.

W dniu 7 września 1999 r. w drodze inkorporacji Centrali Produktów Naftowych[743] S.A. przez Petrochemię Płock S.A. utworzono Polski Koncern Naftowy S.A.[744] W roku następnym Koncernowi nadano nazwę handlową – PKN Orlen S.A. Współcześnie jest on największym w kraju podmiotem gospodarczym, przedsiębiorstwem o charakterze globalnym.

W 2003 r. na terenie wschodniej części Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen S.A. powstała spółka joint venture Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. (BOP)[745]. Spółka ta należy do Grupy ORLEN i Grupy LyondellBasell. Każdy z partnerów posiada 50 procent udziałów. BOP funkcjonuje jako zakład składający się z trzech fabryk chemicznych: polipropylenu i dwóch polietylenu (dużej i małej gęstości), współcześnie jest największym krajowym wytwórcą tworzyw sztucznych.

Teren północnej części Płocka zajmowany przez Zakład Produkcyjny PKN Orlen S.A. oraz Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. jest zwyczajowo nazywany „płockim kompleksem instalacji rafineryjno-petrochemicznych". Kompleks ten stanowi zwartą zabudowę „dzielnicy-miasteczka wielkoprzemysłowego". Zawiera on prawie 100 instalacji chemicznych (z rurociągami technologicznymi w muldach i na estakadach), posiada rozbudowaną sieć wewnętrznych dróg zakładowychoraz dogodne połączenia drogowe i kolejowe z innymi ośrodkami przemysłowymi w kraju[746].

Funkcjonująca w Płocku firma PERN, ściśle współpracująca z PKN Orlen S.A. i BOP Sp. z o.o., zarządza w kraju siecią rurociągów naftowych i produktowych, jest głównym decydentem w zakresie

[741] Chrapkowski, *Petrochemia Płock*, Warszawa 1997; także, *40 lat produkcji rafineryjnej i petrochemicznej w Płocku 1964-2004, praca zbiorowa,* Płock 2004; także, *400 milionów ton ropy,* red. E. Korsak, Płock 2005.

[742] M. Majzner, *Geneza powstania Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa i pierwsze lata działalności*, „Przegląd Budowlany" 1984, nr 11, s. 212-215.

[743] A. Klocek, *Płocki Kompleks...op. cit.,* s. 131-132.

[744] Ibid., s. 93-100, 132-138.

[745] https://basellorlen.pl. Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o., [dostęp 11 styczeń 2022].

[746] Nazewnictwo dróg zakładowych na terenie „Płockiego kompleksu instalacji rafineryjno-petrochemicznych" bazuje na oznaczeniu działek poziomych (wschód-zachód) cyframi arabskimi, natomiast działek pionowych (północ-południe) – literami alfabetu łacińskiego. Przykładowo główna droga prowadząca od bramy nr 1 w kierunku do starej elektrociepłowni nosi nazwę 7-8, generalnie po jej północnej stronie wybudowano instalacje rafineryjne, natomiast po stronie południowej – instalacje petrochemiczne.

transportu surowców i produktów naftowych w sieci podziemnych ropociągów i rurociągów produktowych[747].

Po 2000 r. dawną przemysłową „dzielnicę Petrochemia" (nazwa dla celów statycznych) przemianowano na „obszar PKN Orlen" (nazwa zwyczajowa). Teren dawnego zaplecza produkcyjnego PBP Petrobudowa obecnie zajmują liczne spółki budowlane i przemysłowe. Stanowi on rezerwę pod dalszą rozbudowę Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen S.A., może też być wykorzystany w celu utworzenia kolejnej strefy Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego.

Rys historyczny gminy Stara Biała

Obszar PKN Orlen stanowiący wielkoprzemysłową dzielnicę w Płocku zajmuje południową część terenu dawnej gminy Biała. Obszar obecnej gminy Stara Biała (wcześniej gminy Biała) był atrakcyjny dla wczesnego osadnictwa z uwagi na sąsiedztwo trzech rzek: Wisły, Skrwy Prawej i Wierzbicy. Pierwsze osady na tym obszarze powstawały we wczesnych okresach epoki kamienia (ok. 15-8 tys. lat p.n.e.). W latach 4500-1800 p.n.e. utworzyła się na tym terenie kultura pucharów lejkowatych, która następnie przekształciła się w kulturę amfor kulistych. W okresie VI-VII w. w Proboszczewicach i Brwilnie Górnym stwierdzono obecność plemion słowiańskich, zaś na terenie Nowych Proboszczewic znaleziono ślady intensywnego rozwoju gospodarczego północnych plemion mazowieckich z okresu IX-XI[748].

Nazwa osady Biała pochodzi od przepływającej w pobliżu rzeczki Bielica (dziś Wierzbica)[749]. Najwcześniejsze informacje pisemne o osadzie pojawiają się w 1378 r. i dotyczą sprzedaży młyna. W 1449 r. starostwo płockie wraz ze wsiami Biała, Draganie, Chełpowo i Maszewo zostało przekazane przez księcia płockiego Władysława I (zm. 1455 r.) staroście Mikołajowi. Kolejna informacja dotyczy przejęcia w 1. połowie XVI w. dzierżawy wsi Biała przez starościnę Elżbietę Sierpską z Gaju. Wieś zawierała wówczas 800 ha gruntów rolnych, w tym 200 ha należało do wójta. Właścicielem wsi w latach 1543-1555 była Bona Sforza (1494-1557), żona króla Zygmunta III Starego. W 1578 r. we wsi działały: młyn, urządzenie napędzane siłą wody do spilśniania tkanin oraz karczma. Na przełomie XVII i XVIII w. właścicielem dóbr Biała był wojewoda płocki Jan Dobrogost Krasiński (1639-1717).

Po II rozbiorze Polski (1793) wieś Biała (powiat płocki) znalazła się w nowo utworzonym departamencie płockim w prowincji Prusy Wschodnie w Królestwie Prus. Od 1807 r. Biała funkcjonowała w departamencie płockim w Księstwie Warszawskim, natomiast w latach 1815-1915 w Królestwie Polskim w zaborze rosyjskim (początkowo w województwie płockim, a od 1837 r. – w guberni płockiej).

W 1827 r. we wsi Biała łącznie z kolonią było 58 „dymów", w których zamieszkiwało 555 osób, natomiast folwark Biała o powierzchni 2719 morgów posiadał 11 „dymów" i 187 mieszkańców. W połowie

[747] https://pern.pl. – przedsiębiorstwo, zajmujące się krajową logistyką naftową, pod Płockiem posiada największą w kraju bazę magazynową. Jest strategiczną spółką gwarantującą bezpieczeństwo energetyczne Polski, [dostęp 11 styczeń 2022].

[748] A. Kozanecki, *Z nurtem rzeki Skrwy. Historia – Przyroda – Zabytki Kultury*, Płock 2015, s. 190-191.

[749] A. Bortkiewicz-Celińska, *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, z. 1, Warszawa 1980, s. 10.

XIX w. majątek folwarku o powierzchni 530 ha przejęła rodzina Fuhrmannów. W okresie 1915-1918 r. Królestwo Polskie po wycofaniu się wojsk rosyjskich znalazło się pod okupacją niemiecką.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego do 1930 r. właścicielem folwarku był Mikołaj Szempliński. Administracyjnie wieś Biała należała do gminy Brwilno, natomiast w 1931 r. urząd gminy przeniesiono do Białej. Równocześnie włączono do niej wsie: Sikórz, Brudzeń Duży, Parzeń, Robertowo, Żerniki, Suchodół, Winiary, Powsino, Chełpowo, Maszewo Polskie i Maszewo Małe. W latach okupacji hitlerowskiej gmina Biała razem z powiatem płockim została wcielona do III Rzeszy. W tym okresie wielu mieszkańców zostało rozstrzelanych lub wywiezionych do obozów koncentracyjnych. Zakończenie II wojny światowej na obszarze powiatu płockiego nastąpiło 20 stycznia 1945 r.[750]

W początkach funkcjonowania Polski Ludowej nastąpiło rozparcelowywanie dużych majątków. Do 1954 r. gmina Biała (powiat płocki, województwo warszawskie) funkcjonowała w granicach utworzonych na początku lat 30. XX w. Z początkiem 1960 r. południowa część gminy została przekazana pod budowę MZRiP. Oficjalne włączenie południowej części gminy Biała do Płocka nastąpiło dopiero w końcu 1961 r.

W ramach przeprowadzonej w latach 1972-1975 reformy administracyjnej kraju gminę Biała przemianowano na Stara Biała oraz utworzono nową gminę Brudzeń Duży, obejmującą kilka wsi należących wcześniej do gminy Białej. W latach 1975-1998 gmina Stara Biała znalazła się w województwie płockim, od 1999 r. funkcjonuje w powiecie płockim – z siedzibą zarządu gminy we wsi Biała. Natomiast we wsi Stara Biała znajduje się siedziba parafii pw. św. Jadwigi Śląskiej, należąca do dekanatu płockiego zachodniego, diecezji płockiej, metropolii warszawskiej. Kościół pw. św. Jadwigi Śląskiej erygowano w XII wieku751. Obecnie powierzchnia gminy Stara Biała wynosi 111,1 km^2, według danych z 2017 r. mieszkało w niej 11 809 osób[752].

Dzielnica przemysłowa „Petrochemia”

Decyzja o budowie w Płocku MZRiP istotnie wpłynęła na plan zagospodarowania przestrzennego miasta[753] oraz spowodowała intensywną realizację budowy kombinatu rafineryjno-petrochemicznego, jak również znaczący rozwój budownictwa mieszkaniowego i towarzyszącego754.

W 1965 r. obszar Płocka podzielono dla celów statystycznych na sześć dzielnic mieszkaniowych: Śródmieście (200 ha), Dworcowa (530 ha), Dobrzyńska (190 ha), Wyszogrodzka (530 ha), Radziwie (820

[750] J. B. Nycek, M. Kowalski, *Gmina Stara Biała,* Płock 2010, s. 37-45.

[751] A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach,* Płock 2010, s. 254.

[752] https://gmina_starabiała.pl. [dostęp 15 grudzień 2021].

[753] P. Gryszpanowicz, *Rozwój przestrzenny Płocka w latach 1945-1989* [w:] *Dzieje Płocka. Tom 3. Historia miasta w latach 1945-2020,* red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020, s. 381-420.

[754] T. Piekarski, *Zarys życia społeczno-gospodarczego Płocka w latach 1945-1989* [w:] *Dzieje Płocka. Tom 3*, op. cit., s. 349-380.

ha) i Winiary (28-5 ha) oraz dwie dzielnice przemysłowe Petrochemia (1730 ha) i Kostrogaj Przemysłowy (310 ha). Pozostały teren miasta o powierzchni 579 ha stanowiła rzeka Wisła w granicach miasta. Ogółem powierzchnia Płocka liczyła – 5194 ha[755]. W okresie PRL teren, na którym budowano MZRiP potocznie nazywano „Biała Nowa" lub „dzielnicą petrochemiczną".

W związku z rozbudową Płocka w 1970 r. nastąpił podział miasta na jedenaście dzielnic. Równocześnie nastąpiło zmniejszenie wielkości „dzielnicy Petrochemia" (727 ha). Zmniejszając powierzchnię strefy ochronnej Kombinatu utworzono nowe dzielnice: Trzepowo (643 ha) i Maszewo z Winiarami (656 ha)[756].

Dzielnica Petrochemia stanowiąc przestrzeń produkcyjno-przemysłową składała się z dwóch podstawowych części: rejonu kompleksu instalacji rafineryjnych i petrochemicznych (MZRiP) oraz rejonu zaplecza i zakładów przemysłowej produkcji pomocniczej PBP Petrobudowa w Płocku (wraz z częścią jego przedsiębiorstw podwykonawczych)[757].

W 1993 r. (w okresie III RP w) na bazie 13 dzielnic mieszkaniowych i trzech dzielnic przemysłowych (Petrochemia, Kostrogaj Przemysłowy, Kostrogaj – FMŻ) funkcjonujących w końcu lat 80. XX w., utworzono 15 osiedli i jeden wielkoprzemysłowy – „obszar Petrochemia" (760 ha)[758]. Od 1997 r. w wyniku powiększenia obszaru miasta oraz podzielenia części osiedli na mniejsze jednostki Płock liczy 21 osiedli i jeden wielkoprzemysłowy „obszar Petrochemia", który w XXI w. zwyczajowo nazywany jest „obszarem PKN Orlen"[759].

Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne

W okresie PRL uprzemysłowienie kraju realizowane było w ramach powszechnego centralnego planowania i systemu nakazowo-rozdzielczego stosowanego na poszczególnych szczeblach gospodarczego zarządzania krajem. Szczególne znaczenie posiadała budowa inwestycji strategicznych, stąd ich proces inwestycyjny odbywał się pod bezpośrednim nadzorem centralnych władz krajowych. Zaplanowany na dekadę lat 60. XX w. intensywny rozwój przemysłu chemicznego, w tym rafineryjno-

[755] J. Chojnacki, *Płock 1969 w liczbach,* Płock 1970, s. 42.

[756] J. Chojnacki, *Płock 1973 w liczbach,* Płock 1974, s. 71.

[757] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy,* Płock 2008. s. 113-123, 127-139, 175, 213-215, 255-258.

[758] K. Chojnacki, E. Sieczkowska, A. Zych, *Miejski Zeszyt Statystyczny Nr 1. Urząd Miasta Płocka, Rok 1993* (okres 1990-1993)*,* Płock 1994, s. 12-14.

[759] E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Zarys historii osiedli płockich,* „Notatki Płockie" 2021, nr 1, s. 30-48.

petrochemicznego, spowodował m.in. decyzję o budowie wielkiego kombinatu rafineryjno-petrochemicznego w Płocku[760]. Podstawą wyjściową tych działań była decyzja z dnia 14 października 1958 r. Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej, zrzeszającej ówczesne kraje socjalistyczne, o budowie rurociągu naftowego „Przyjaźń", który będzie dostarczał ropę naftową z nowo odkrytych złóż nadwołżańskich ze Związku Radzieckiego do Polski, Czechosłowacji, Węgier i Niemieckiej Republiki Demokratycznej[761].

Akty wykonawcze władz krajowych dotyczące tego przedsięwzięcia inwestycyjnego to: 1/ Uchwała Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów (KRRM) z 5 stycznia 1959 r. w sprawie lokalizacji kombinatu rafineryjno-petrochemicznego w Płocku[762]; 2/ Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 29 grudnia 1959 r. w sprawie utworzenia przedsiębiorstwa państwowego – Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Budowie [763] ; 3/ Zarządzenie Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych z 14 grudnia 1959 r. w sprawie powołania z dniem 1 stycznia 1960 r. generalnego wykonawcy budowy MZRiP – Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku[764]; 4/ Uchwała KRRM z dnia 28 kwietnia 1960 r. w sprawie założeń budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych[765]; 5/ Uchwała KRRM z dnia 8 grudnia 1960 r. w sprawie zatwierdzenia projektu wstępnego budowy MZRIP oraz inwestycji związanych z MZRiP w Płocku i rejonie Płocka (8 grudnia 1960)[766]; 6/ Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 11 sierpnia 1965 r. w sprawie zmiany nazwy przedsiębiorstwa na Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne i określenie zakresu jego działalności[767]; 7/ Uchwała KRRM z dnia 20 sierpnia 1966 r. w sprawie dalszego rozwoju

---

[760] A. Klocek, *Płocka Rafineria i Petrochemia w latach 1959-2000. Monografia, Płock 2010,* s. 9-10.

[761] W. Roszkowski, *Historia Polski 1914-1998,* Warszawa 1999, s. 260.

[762] Uchwała nr 2/59 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dnia 5 stycznia 1959 r. w sprawie lokalizacji w Płocku kombinatu rafineryjno-petrochemicznego, Dz.U. 1959.

[763] Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 29 grudnia 1959 r. w sprawie utworzenia przedsiębiorstwa państwowego Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Budowie. Przedmiotem działalności przedsiębiorstwa w początkowym okresie było pełnienie funkcji inwestorskich, a następnie ich eksploatacja. Zwierzchni nadzór nad przedsiębiorstwem sprawował Minister Przemysłu Chemicznego przez Zjednoczenie Przemysłu Rafinerii Nafty.

[764] Zarządzenie Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych z 14 grudnia 1959 r. w sprawie powołania z dniem 1 stycznia 1960 r. generalnego wykonawcy budowy MZRiP – Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku, Dz. Urz. MBiPMB 1969.

[765] Uchwała Nr 154/60 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dnia 28 kwietnia 1960 r. – w sprawie zatwierdzenia Założeń MZRiP w Płocku, Dz. U. 1960.

[766] Uchwała Nr 419/60 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 1960 r. – w sprawie zatwierdzenia Projektu wstępnego budowy MZRiP oraz Uchwała Nr 420/60 KE Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 1960 r. – w sprawie inwestycji w Płocku i rejonie Płocka w związku z budową MZRiP, Dz. U. 1960.

[767] Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 11 sierpnia 1965 r. w sprawie zmiany nazwy przedsiębiorstwa na „Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne", Dz. Urz. MPCH 1965. Nowy przedmiot działalności obejmował przeróbkę ropy naftowej na paliwa, oleje smarowe i asfalty oraz przetwarzanie gazów rafineryjnych, benzyn i innych węglowodorów.

MZRiP w Płocku[768]; 8/ Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 26 października 1971 r. w sprawie poszerzenia przedmiotu działalności MZRiP[769]. Należy zaznaczyć, że Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego został w 1971 r. wyłączony ze struktur MZRiP, nastąpiło jego usamodzielnienie się.

MZRiP w latach 1959-1989 działały w warunkach gospodarki scentralizowanej (okres PRL), natomiast w latach 1990-1992 – w okresie stopniowej likwidacji systemu nakazowo-rozdzielczego poprzez proces usamodzielniania się przedsiębiorstwa. W latach 1993-1999 przedsiębiorstwo funkcjonowało w warunkach gospodarki rynkowej[770] jako Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne Spółka Akcyjna (nazwa skrócona: Petrochemia Płock S.A.)[771].

W okresie PRL w latach 1964-1989 w kombinacie rafineryjno-petrochemicznym uruchomiono 46 instalacji technologicznych oraz utworzono Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego772. Do eksploatacji oddawano kolejno instalacje: w 1964 r. – DRW I (Destylację Rurowo-Wieżową I), Reforming I (Katalityczny Reforming Benzyn I), Oksydację Asfaltów I, Stację Wyparną i Etylizację Benzyn; w 1965 r. – HON I (Hydroodsiarczanie Olejów Napędowych I) i Claus I (półspalanie siarkowodoru do krystalicznej siarki); w 1966 r. – Odsiarczanie Gazów Suchych, Oksydację Asfaltów II, Komorowe Koksowanie, FKK I (Fluidalny Kraking Katalityczny I); w 1967 r. – Odsiarczanie Gazów Płynnych; w 1968 r. – DRW II, Reforming II, HON II, Wytwórnię Fenolu i Acetonu; w 1969 r. – Blok Olejów Smarowych, Oksydację Asfaltów III, Claus II; w 1970 r. – Olefiny I, Tlenek Etylenu i Glikolu I, Butadien I; w 1971 r. – Polietylen I, DRW III, HON III, Reforming III; w 1972 r. – Reforming IV; w 1973 r. – Ekstrakcję Aromatów, Oksydację Asfaltów (komory koksowe); w 1974 r. – Paraksylen, Polipropylen I, w 1975 r. – Oksydację Asfaltów IV, Oksydację Asfaltów V, Claus III; w 1976 r. – Wytwórnię Detol, Alkilację HF; w 1977 r. – Polipropylen II, FKK II: w 1978 r. – Destylację Zlewek; w 1979 r. – Polietylen II, Pyr

1. otol, IFP, w 1980 r. – Olefiny II, Butadien II; w 1983 r. – Tlenek Etylenu i Glikolu II; w 1984 r. – Claus IV773.

---

[768] Uchwała Nr 399/66 Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 1966 r. – w sprawie dalszego rozwoju MZRiP w Płocku, Dz. U. 1966.

[769] *Zarządzenie Ministra Przemysłu Chemicznego z dnia 26 października 1971 r. – w sprawie przedmiotu działalności MZRiP, Dz. Urz. MPCH 1971. Nowy przedmiot działalności obejmował od 1 stycz*nia 1972 r. przeróbkę ropy na produkty naftowe oraz produkcję petrochemiczną.

[770] *Minister Przekształceń Własnościowych aktem notarialnym z dnia 29 czerwca 1993 r. przekształcił MZRiP z siedzibą w Płocku w Jednoosobową Spółkę Akcyjną Skarbu Państwa o nazwie skróconej Petrochemia Płock S.A., Dz. Urz. MPW 1993.*

[771] A. Puchowicz, *Rozwój Petrochemii Płock S.A. jako konieczny element budowy nowoczesnej gospodarki,* „Notatki Płockie" 1996, nr 3, s. 38-42; tenże, *Czterdzieści lat minęło. Historia MZRiP w latach 1959-1999, „*Petro-Echo" 1999, nr 50, wkładka Towarzystwa Przyjaciół Petrochemii Płock, s. I-IV.

[772] A. Puchowicz, *30 już lat działa Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego w Płocku*, „Nafta i Gaz" 2001, nr 9.

[773] A. Klocek, *Płocki Kompleks....,* s. 290-291.

W okresie PRL funkcję generalnego wykonawcy budowy instalacji rafineryjnych i petrochemicznych pełniło PBP Petrobudowa w Płocku, natomiast wiodącymi biurami projektowymi w większości przedsięwzięć inwestycyjnych były: Biuro Projektów Przemysłu Naftowego Bipronaft w Krakowie (instalacje rafineryjne) i Biuro Projektów Przemysłu Syntezy Chemicznej Prosynchem w Gliwicach (instalacje petrochemiczne). Rozbudowę i modernizację instalacji rafineryjnych i petrochemicznych realizowano zgodnie z założeniami urbanistycznymi i technologicznymi przyjętymi przez generalnego projektanta MZRiP Kazimierza Kachlika[774].

W związku z zapotrzebowaniem dla procesów technologicznych Kombinatu dużych ilości pary technologicznej, ciepłej wody i energii elektrycznej wybudowano Zakładową Elektrociepłownię 250 MW (olejowo-gazową) [775] , która m.in. do dziś zaopatruje w „ciepło" również osiedla w Płocku. Elektrociepłownia funkcjonuje w oparciu o odpady z przeróbki ropy naftowej, głównie tzw. gudronu. Generalnym wykonawcą budowy tego przedsięwzięcia było Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowy Elektrowni i Przemysłu Beton-Stal[776]. Spośród wielu przedsiębiorstw podwykonawczych wiodąca rolę pełniło Przedsiębiorstwo Montażu Elektrowni Elektrobudowa w Katowicach[777].

W ocenie dr. Tomasza Piekarskiego w latach PRL: *Petrochemia zdominowała rozwój miasta i jego życie społeczno-gospodarcze lat sześćdziesiątych, siedemdziesiątych i także osiemdziesiątych. Szczególnie w zakresie zatrudnienia i wzrostu liczby ludności*778. Płock był w tym okresie jednym z największych ośrodków potencjału budowlanego w kraju oraz drugim miastem pod względem liczby zatrudnionych w przemyśle na Mazowszu.

Końcowe dziesięciolecie funkcjonowania PRL charakteryzowało się załamaniem gospodarczym kraju, szczególnie dotyczyło to budownictwa przemysłowego. W Płocku w MZRiP początkowo nastąpiło wyhamowanie procesów inwestycyjnych, a następnie od 1985 r. wstrzymanie budowy nowych instalacji.

W 1989 r. po uzyskaniu pełnej niezależności i utworzeniu III RP, wskutek rozpoczęcia przekształceń polityczno-ustrojowych polegających na wprowadzeniu pluralizmu politycznego i zasad demokratycznego państwa prawa, sukcesywnie zmieniał się w kraju system ekonomiczny. Powstawały nowe realia społeczno-gospodarcze i prawno-własnościowe.

W związku z likwidacją scentralizowanego zarządzania gospodarką krajową, w tym systemu nakazowo-rozdzielczego, dotychczasowe odgórne zarządzanie w MZRiP przekształcało się sukcesywnie w kierunku podejmowania decyzji gospodarczych w coraz większym stopniu na szczeblu przedsiębiorstwa. W pierwszych latach transformacji ustrojowej (1989-1992) realizacja procesu prywatyzacji kapitałowej MZRiP została poprzedzona procesem komercjalizacji. W 1992 r. po raz pierwszy dyrektora generalnego MZRiP wyłoniono w drodze konkursu. Aktem notarialnym z dnia 29 czerwca 1993 r. Minister Przekształceń Własnościowych przekształcił przedsiębiorstwo państwowe pod nazwą Mazowieckie

[774] W. Serafimowicz, B. Trębala, op. cit., s. 115.

[775] T. Niewinowski, *30-lecie Zakładu Elektrociepłowni,* „Petro-Echo" 1999, nr 38, s. 3.

[776] W. Serafimowicz, B. Trębala, op. cit., s. 139.

[777] Ibid., s. 139, 214-215.

[778] T. Piekarski, op. cit., s. 349.

Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne z siedzibą w Płocku w jednoosobową spółkę akcyjną Skarbu Państwa779.

Po początkowym okresie stagnacji przystąpiono do modernizacji i rozbudowy zakładu. W III RP w latach 1991-1997 w Petrochemii Płock S.A. wybudowano 11 instalacji: w 1991 r. – MTBE; w 1993 r. – Claus V, Claus VI; w 1994 r. – HON V, Reforming V; w 1995 r. – Odzysk Frakcji C2; w 1996 r. – Odparafinowanie Mek-Toluen, Biturox, BOPP; w 1997 r. – Hydrokraking, Wytwórnię Wodoru, Odzysk Wodoru z Gazów[780].

W latach 1994-1999 w wyniku przeprowadzonej restrukturyzacji wewnętrznej powołano dwie spółki akcyjne, tj. Zakład Budowy Aparatury S.A. i Petroprojekt S.A. (dawne Biuro Projektów) oraz kilkanaście odrębnych spółek specjalistycznych z ograniczoną odpowiedzialnością, m.in.: Petropolimer, PetroMechanik, PetroTel, PetroEltech, PetroEnergoRem, PetroRemont, PetroWod-Kan, PetroTransport, Petroochrona, Przedsiębiorstwo Usługowe Zieleń.

W okresie od 1959 r. do 1993 r. przedsiębiorstwem państwowym zarządzali dyrektorzy generalni: Paweł Nowak (1959-1967), Andrzej Woroniecki (1968-1972), Henryk Dyrda (1972-1973), Włodzimierz Kotowski (1973-1976), Kazimierz Klęk (1976-1980), Władysław Wawak (1980-1981), Kazimierz Klęk (1981-1982), Czesław Dolasiński (1982-1992) i Konrad Jaskóła (1992-1993)[781]. Po przekształceniu MZRiP w dniu 1 lipca 1993 r. w spółkę „Petrochemia Płock S.A." – firma zarządzana była przez Prezesa Zarządu – Dyrektora Generalnego Konrada Jaskółę (1993-1999) i Andrzeja Modrzejewskiego (w okresie 16 IV – 18 V 1999 r.)[782].

Zakład Produkcyjny PKN Orlen S.A. w Płocku

W maju 1998 r. Rada Ministrów podjęła decyzję o utworzeniu koncernu naftowego. Powstał on w wyniku przejęcia Centrali Produktów Naftowych CPN S.A.[783] przez Petrochemię Płock SA. Formalnie w dniu 7 września 1999 r. utworzono nowy podmiot, który przyjął nazwę Polski Koncern Naftowy S.A. W dniu 3 kwietnia 2000 r. Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie Akcjonariuszy podjęło decyzję o nadaniu spółce nazwy handlowej PKN Orlen S.A., przyjęto równocześnie nowe logo i barwy[784].

---

779 A. Klocek, *Płocki Kompleks...op. cit.,* s. 79. Cytat: *Zgodnie ze Statutem władzami Petrochemii Płock SA były: Zarząd Spółki, Rada Nadzorcza i Walne Zgromadzenie. /…/ Przystąpiono do przeprofilowania przedsiębiorstwa typowo produkcyjnego – w firmę produkcyjno-handlową.*

780 Ibid., s. 291.

781 M. Górzyński, H. Rybak, A. Puchowicz, F. Niśkiewicz, S. Gralak, *Protoplaści ORLENU,* Zeszyty Nr 1-15, Płock 2008-2009. W poszczególnych zeszytach zamieszczono życiorysy dyrektorów naczelnych MZRiP i Petrochemii Płock S.A. oraz głównych ich zastępców.

782 A. Klocek, *Płocka Rafineria…op. cit.,* s. 119-121.

783 https://centrala_produktów_naftowych.pl., [dostęp 11 styczeń 2022].

784 A. Klocek, *Płocka Rafineria...op. cit.,* s. 65-69.

Centrala Produktów Naftowych S.A. posiadała najdłuższą w powojennej Polsce historię gospodarczą. Powołana została w końcowej fazie II wojny światowej (w lipcu 1944 r.) jako instytucja państwowa, zabezpieczająca ocalałą infrastrukturę naftową.

„CPN zajmowało się magazynowaniem, transportem, dystrybucją hurtową i detaliczną przetworów naftowych, w tym paliw płynnych i środków smarowych. Ponadto CPN organizowała transport paliw płynnych za pomocą autocystern, cystern kolejowych oraz rurociągów. W szczytowym okresie rozwoju przedsiębiorstwo dysponowało przeszło 1400 stacjami paliw oraz „flotą" prawie 600 autocystern"[785].

Płocką część PKN ORLEN S.A. stanowi Zakład Produkcyjny (modernizowane i rozbudowywane dawne MZRiP/Petrochemia S.A.), w którym obecnie znajduje się ok. 90 instalacji chemicznych (rafineryjnych i petrochemicznych), duża liczba magazynów płynnych surowców oraz produktów płynnych i gazowych, a także ogromna infrastruktura techniczna związana z produkcją, transportem drogowym i kolejowym oraz zarządzaniem[786].

W ramach gospodarki rynkowej 22 listopada 1999 r. PKN Orlen jako firma handlowo-produkcyjna w zadebiutował na giełdzie, przy czym akcje w postaci kwitów depozytowych GDR trafiły na giełdę londyńską. Utworzenie PKN Orlen dawało gwarancje zabezpieczenia strategicznych państwa w dziedzinie paliwowej oraz stworzyło możliwość konkurowania z podobnymi firmami zachodnimi787.

W dniu 28 X 2003 r. Rada Miasta Płocka dokonała uchwały w sprawie *Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części terenów Zakładu Produkcyjnego PKN ORLEN S.A. w Płocku wraz z terenami przyległymi, położonych w granicach administracyjnych miasta Płocka*[788].

PKN Orlen S.A.[789] w pierwszej dekadzie XXI w. wydzielił dawne jednostki organizacyjne w odrębne spółki prawa handlowego. Wówczas powstały m.in. Orlen Wir, Orlen Laboratorium, Orlen Asfalty, Orlen Gaz i Orlen Unipetrol. Równocześnie część spółek wcześniej utworzonych zmieniła nazwę na: Orlen Projekt, Orlen Automatyka i Orlen Polimar[790].

W latach 1999-2007 wybudowano 13 instalacji: w 1999 r. – HOG (hydroodsiarczanie gudronu), DRW VI, w 2000 r. – Reforming VI, HON VI, Izomeryzacja Frakcji C5-C6; w 2001 r. – modernizacja Oksydacji Asfaltów (Biturox I i II); w 2002 r. – modernizacja DRW II i DRW III oraz intensyfikacja DRW III; w 2003 r. – intensyfikacja Krakingu Katalitycznego II (po wyburzeniu hali filtrów Acotebenzenu) zbudowano instalację Odparafinowania Olejów Smarowych); w 2004 r. – instalacja Odsiarczanie Gazów Claus IX; w 2005 r. – modernizacja Instalacji Olefin (o mocy wytwórczej ok. 700 tys. ton etylenu i ok. 380 tys. ton propylenu) oraz nowa Instalacja Ekstrakcji Aromatów; w 2006 r. – dostosowanie Instalacji HON

[785] https://Centrala_Produktów_Naftowych.pl, [dostęp 20 luty 2022].

[786] *60 lat Zakładu Produkcyjnego w Płocku. ORLEN bez tajemnic,* red. A. Stachurska, P. Świątkowski, Płock 2014.

[787] A. Klocek, *Płocki Kompleks...op. cit.,* s. 134, 137.

[788] Uchwała Nr 299/XVI/03 RMP z 28 października 2003 r. w sprawie Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części terenów Zakładu Produkcyjnego PKN ORLEN S.A. w Płocku wraz z terenami przyległymi, położonych w granicach administracyjnych miasta Płocka, Dz. Urz. Woj. Maz. 2003 r., Nr 298, poz. 7871.

[789] A. J. Papierowski, J. Stefański, op. cit., s. 394-398.

[790] W. Serafimowicz, B. Trębala, s. 239-242, 247-248.

VI do produkcji oleju napędowego o zawartości siarki 10 ppm oraz Odsiarczanie Benzyny Krakingowej; w 2007 r. – instalacja ON z HOG; w 2010 r. – instalacja HON VII; w 2011 r. – nowa instalacja Paraksylenu 400 kt[791].

Na początku 2018 r. konsorcjum firm grupy Siemens wybudowało w Zakładzie Produkcyjnym PKN Orlen w Płocku największą w kraju Elektrociepłownię 600 MW (gazowo-parową) – wysokiej sprawności blok nisko-emisyjny o mocy cieplnej 520 Mwt[792]. W tym bloku energetycznym spalany jest gaz w wysokiej temperaturze, co oznacza minimalne zużycie paliwa na jednostkę energii oraz niskie skażenie środowiska. Wykonawcą projektu było konsorcjum General Electric i SNC Lavalin.

W dniu 30 kwietnia 2019 r. uruchomiona została instalacja Metatezy, co w efekcie zwiększyło produkcję propylenu w Płocku z 450 tys. ton do 550 tys. ton rocznie (wartość inwestycji 400 mln zł)[793]. Inwestycja została zrealizowana w wyniku podpisania umowy PKN Orlen S.A. z firmą Elektrobudowa S.A. na projektowanie, dostawy i budowę „pod klucz" (licencja od firmy Lummus Technology Inc. z grupy CB&I).

W połowie 2021 r. zakończono budowę Centrum Badawczo-Rozwojowe PKN Orlen w Płocku. Inwestycja realizowana była w formule EPC (ang. engineering, procurement, construction). Budimex jako generalny realizator inwestycji zaprojektował, wybudował, a także wyposażył obiekty „pod klucz" wraz z uruchomieniem dostarczonego sprzętu, m.in. aparatury pomiarowej i laboratoryjnej[794]. Podstawowym obiektem Centrum jest Hala Odwzorowań Pilotażu umożliwiająca implementację instalacji badawczych (budowę pilotażowych instalacji technologicznych).

W dniu 21 czerwca 2021 r. podpisano z firmą Hyundai Engineering z siedzibą w Seulu oraz Técnicas Reunidas z siedzibą w Madrycie umowę na projektowanie, dostawę urządzeń i realizację budowy Kompleksu Olefin III. Dla realizacji tego przedsięwzięcia w latach 2023-2024 została utworzona spółka ORLEN Olefiny Sp. z o.o.[795] Kompleks powstaje na terenie ok. 100 ha, po jego uruchomieniu zatrudnienie w Zakładzie wzrośnie o ok. 380 etatów. W ramach tej inwestycji wybudowany będzie nowy Krater Parowy, którego moce wyniosą 640 tys. ton etylenu, co spowoduje wzrost rzeczywistych mocy produkcyjnych Zakładu – do 1040 tys. ton etylenu. Równocześnie nastąpi zapotrzebowanie na ok. 1 mln ton dodatkowych wsadów796, przy czym emisja dwutlenku węgla na tonę produktu zmniejszy się o ok. 30%. W związku z

---

[791] Ibid, s. 433-434; *Raporty Roczne PKN Orlen S.A. (1999-2021),* [dostęp 2 maja 2023].

[792] https://inwestycjeenergetyczne.itc.pw.edu.pl. *W wyniku budowy w latach 2015–2018 nowoczesnej elektrociepłowni gazowo-parowej PKN Orlen S.A. zwiększył istotnie potencjał produkcji energii elektrycznej. W blokach zamontowano turbiny posiadające najwyższą efektywność energetyczną na świecie i jednocześnie zapewniające wysokie parametry ekologiczne przy spalaniu gazu w temperaturze ponad 1500 st. C,* [dostęp 20 luty 2022].

[793] https://forsal.pl. *Instalacja do produkcji propylenu w oparciu o technologię metatezy oznacza dalsze wzmacnianie efektu synergii między koncernami PKN Orlen a Basell Orlen Polyolefins,* [dostęp 20 luty 2022].

[794] https://pppt.eu, [dostęp 20 luty 2022].

[795] https://tp.com.pl>*GRUPA_ORLEN*. W dniu 24 maja 2021 r. Rada Nadzorcza Spółki wyraziła zgodę na realizację inwestycji dotyczącej intensyfikacji produkcji Olefin w Zakładzie Produkcyjnym w Płocku; *Raporty Roczne PKN Orlen S.A. (2008-2021),* [dostęp 20 luty 2022].

[796] https://www. Orlen.pl>Strona główna>[dostęp 2 kwietnia 2023].

realizacją tej największej instalacji petrochemicznej w Europie wybudowano tymczasowe miasteczko dla pracowników zatrudnionych przy jej budowie.

Obecnie sukcesywnie wyłączane są w Zakładzie PKN Orlen w Płocku instalacje pierwszej generacji technologii: DRW I, Piroliza I, TE I, PE I, PP I-II, Butadien I, REF II-IV, EA, Detol, HON II-III, PX, Claus I-IV, ABT, KK I, Koksowanie797.

Polski Koncern Naftowy Orlen Spółka Akcyjna (skrót PKN Orlen S.A.) to koncern paliwowo-energetyczny, który jest liderem wśród przedsiębiorstw petrochemicznych w Europie środkowo-wschodniej. Obecnie Spółka ma 5% udziału w europejskim rynku petrochemicznym.

W instalacjach PKN Orlen w procesie rafinacji wytwarzane są: - produkty paliwowe (benzyny, oleje napędowe lekkie i ciężkie, oleje opałowe, paliwa lotnicze); - produkty rafineryjne (benzyny lekkie, średnie i ciężkie); - produkty petrochemiczne (etylen, propylen, paraksylen, kwas tereftalowy, fenol, aceton, benzen, butadien, tlenek etylenu i glikole); - poliolefiny (polietylen, polipropylen, polichlorek winylu); - produkty pozostałe (asfalty, bazy olejowe oraz siarka, gips i woski).

Podstawowym wsadem surowcowym dla procesu rafinacji są: ropa naftowa, gaz ziemny, chemikalia pomocnicze, woda, powietrze oraz estry i bioetanol. Obecnie Zakład PKN Orlen w Płocku z powodzeniem konkuruje z innymi światowymi firmami przetwarzającymi ropę naftowa.

Do Koncernu należy sześć rafinerii: na terenie Polski – w Płocku, Trzebini i Jedliczu; dwie na terenie Czech – w Litvinovie i Kralupach nad Vltavou oraz jedna na Litwie – w Możejkach. W 2015 r. PKN Orlen zatrudniał ponad 20 tys. pracowników.

W dniu 1 VIII 2022 r. PKN Orlen przejął 70% udziałów Grupy Lotos w Gdańsku (pozostałe 30% przejął największy na świecie arabski koncern naftowy - Saudi Aramco). Została powołana nowa spółka joint venture – Rafineria Gdańska sp. z o.o.). Należy przypomnieć, że funkcję generalnego wykonawcy Rafinerii Nafty „Gdańsk" w okresie PRL początkowo pełniło Płockie Przedsiębiorstwo Konstrukcji Stalowych i Urządzeń Przemysłowych Mostostal, a następnie – Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa798.

O ile MZRiP w okresie PRL stopniowo uzyskiwały pozycję lidera wśród krajowych przedsiębiorstw przemysłowych, to PKN Orlen S.A. w okresie III RP nie tylko podtrzymuje tę pozycję, ale uzyskał kolejny wzrost notowań i firma ma ambicję zostać przedsiębiorstwem globalnym. Obecnie Grupa Orlen posiada 65% udziału w polskim rynku (obejmuje sprzedaż detaliczną prowadzoną przez stacje Orlen oraz hurtową na rzecz klientów zewnętrznych).

Od 1999 r. Spółką zarządzali prezesi zarządu (generalni dyrektorzy): Andrzej Modrzejewski (1999-2002), Zbigniew Wróbel (2002-2004), Igor Chałupiec (2004-2007), Piotr Kownacki (2007- 2008), Wojciech Heydel (2008), Jacek Krawiec (2008-2015), Wojciech Jasiński (2015-2018) i Daniel Obajtek (od 6 II 2018 r. do 5 II 2024 r.).

Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie PKN Orlen w dniu 5 lutego 2024 r. odwołało dotychczasową Radę Nadzorczą wraz z przewodniczącym Wojciechem Jasińskim (byłym ministrem Skarbu Państwa w

[797] Cz. Bugaj, *60 lat historii Orlenu na Mazowszu* (Seminarium SPN i Filii PW w Płocku, 14 maja 2019), mps. {https://slideplaer.pl>slide…}, [dostęp 4 maja 2023].

[798] Z ramienia PBP Petobudowa funkcję dyrektora generalnego wykonawstwa budowy Rafinerii Nafty „Gdańsk" pełnił dr inż. Mieczysław Lewandowski.

latach 2006-2007) oraz powołało nowy dziewięcio-osobowy skład Rady Nadzorczej z przewodniczącym prof. Wojciechem Popiołkiem, funkcje wiceprzewodniczącego Rady objął Michał Gajda799.

Od 6 II 2024 r. do 10 IV 2024 r. obowiązki prezesa Koncernu PKN Orlen pełnił Witold Literacki800. Aktualnie od 11 IV 2024 r. prezesem Zarządu ORLEN SA i Dyrektorem Generalnym jest Ireneusz Fąfara, natomiast funkcję wiceprezesa pełni Witold Literacki.

W dniu 11 XII 2024 Zarząd PKN Orlen podjął strategiczną decyzję o zatrzymaniu Projektu Olefiny III801. *Rzeczywiste koszty realizacji Olefin III sześciokrotnie przekroczyłyby pierwotne założenia. Uchroni to spółkę przed stratą ok. 15 miliardów zł. Te środki przeznaczone zostaną na projekty trwale zwiększające konkurencyjność spółki oraz polskiej gospodarki. O nieprawidłowościach, związanych z procesem inwestycyjnym, zawiadomiono prokuraturę. ORLEN nie wyklucza też wystąpienia wobec byłych członków zarządu z roszczeniem odszkodowawczym. Pozwala na to przyjęta w ostatnich dniach uchwała Walnego Zgromadzenia Akcjonariuszy.*

Obecny podział akcji koncernu: Skarb Państwa – 49,9%; Nationale Nederlanden OFE - 5,4 %; pozostali akcjonariusze, w tym instytucjonalni i indywidualni – 44,7 %.

Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o.

We wschodniej części obszaru PKN Orlen w Płocku od 1 marca 2003 r. funkcjonuje spółka joint venture Basell Orlen Polyolefins Sp. z o.o. (BOP)[802], którą utworzyły PKN Orlen S.A. i międzynarodowy koncern Bassel Europe Holdings B.V. Basell Orlen Polyolefins. BOP Sp. z o.o. jest drugą jednostką w kraju produkującą petrochemikalia i największym krajowym wytwórcą tworzyw sztucznych.

Roczny potencjał tych fabryk wynosi 800 tysięcy ton, z czego 480 tysięcy ton stanowi polipropylen (PP) wytworzony w oparciu o technologię Spheripol i 320 tysięcy ton – polietylen dużej gęstości (HDPE) wyprodukowany przy zastosowaniu technologii Hostalen. BOP posiada także instalację do produkcji polietylenu małej gęstości (LDPE), której roczna wydajność produkcyjna wynosi 100 tysięcy ton. Oznacza to, że łączny potencjał produkcyjny spółki wynosi 900 tysięcy ton poliolefin[803]. Spółką zależną od BOP jest spółka handlowa – Basell Orlen Polyolefins Sprzedaż Sp. z o.o. (OPS). Aktualnie od 1 VIII 2022 r. prezesem Zarządu BOP i Dyrektorem Generalnym jest Michael O'Bert.

---

799 *https://*orlen.pl. [5 luty 2024].

800 *https://*orlen.pl. [10 kwietnia 2024].

801 *https://*orlen.pl. [Komunika Prasowy: 11 grudnia 2024].

802 W. Serafimowicz, B. Trębala, s. 242-243.

803 https://polyolefins.pl, [dostęp 20 luty 2022].

Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych S.A.

W 1959 r. w ramach Centrali Produktów Naftowych powołano Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągu Naftowego Przyjaźń w Budowie [804]. W dniu 10 kwietnia 1963 r. przedsiębiorstwo to doprowadziło pierwszą nitkę rurociągu „Przyjaźń" do MZRiP. W 1963 r. zmieniono nazwę przedsiębiorstwa: na Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągu Naftowego „Przyjaźń" (usunięto słowo – w budowie). Uruchomienie instalacji pierwszej Destylacji Rurowo-Wieżowej nastąpiło 17 sierpnia 1964 r. Wówczas wpłynęły do zbiorników magazynowych pierwsze tony benzyny, oleju napędowego i oleju opalowego[805].

W 1983 r. nastąpiła kolejna zmiana nazwy przedsiębiorstwa: na Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń". W dniu 18 grudnia 1998 r. przekształcono państwowe przedsiębiorstwo PERN „Przyjaźń" w Spółkę Akcyjną806. W dniu 1 czerwca 2016 r. PERN „Przyjaźń" S.A. zmienia nazwę na PERN S.A. W dniu 3 stycznia 2018 r. nastąpiło włączenie płockiej spółki Operator Logistyczny Paliw Płynnych (OLPP Sp. z o.o.)807 do PERN S.A.

PERN S.A. prowadzi działalność w zakresie: transportu i magazynowania ropy naftowej oraz paliw, jak również przeładunku paliw i ich składowania dla podmiotów zajmujących się handlem i dystrybucją paliw; jest krajowym liderem logistyki surowcowo-paliwowej. Spółka posiada ok. 4,1 mln m³ pojemności magazynowej na ropę naftową oraz ok. 2,4 mln m³ na paliwa płynne – w 22 bazach paliw. PERN S.A. posiada Terminal Naftowy w Gdańsku i trzy duże bazy magazynowe ropy naftowej: w Adamowie niedaleko Mielnika przy granicy z Białorusią; w Miszewku Strzałkowskim k/Płocka (największa baza); oraz w okolicach Gdańska). Surowiec magazynowany jest w stalowych, cylindrycznych zbiornikach o pojemności od 32 tys. do 100 tys. m³

Naczelni dyrektorzy PERN Przyjaźń w okresie PRL i na początku III RP: Antoni Kumanowski (1959-1962), Izydor Maćkowiak (1962-1981) i Henryk Janczewski (1981-1998). Kolejni prezesi zarządu spółki PERN w okresie III RP: Henryk Janczewski (1999-2000), Krzysztof Adam Spandowski (2000-2001), Stanisław Jan Jakubowski (2001-2004), Wojciech Tabiś (2004-2006), Lech Marek Gorywoda (2006), Krzysztof Gan (2006-2007), Artur Zawarko (2007-2008), Krzysztof Adam Spandowski (2008-2009), Robert Marian Soszyński (2009-2012), Marcin Jan Moskowiak (2012-2016), Igor Marek Wasilewski (2016-2022), Paweł Stańczyk (7 X 2022 - 30 IV 2023), Mirosław Skowrona (1 V 2023 – 2 VI 2024)[808]. W dniu 3 VI 2024 r. na stanowisko prezesa spółki powołany został Daniel Świętochowski, wiceprezesem spółki został Piotr Gryska.

---

[804] W. Lenkiewicz, *Rurociąg Przyjaźni*, „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 222-225.

[805] A. Klocek, *Niezwykły kompleks rafineryjno-petrochemiczny w Płocku*, „Notatki Płockie" 2006, nr 1, s. 40.

[806] W. Serafimowicz, B. Trębala, s. 173, 243-244.

[807] Ibid., s. 244. Historia płockiej spółki OLPP: w dniu 1 stycznia 1997 r. ze struktur CPN S.A. wydzielono Dyrekcję Baz Magazynowych Naftobazy, która istniała w latach 1997–2006 r. jako spółka Naftobaza Sp. z o.o., w 2006 r. zmieniła nazwę na OLPP Sp. z o.o.

[808] https://pern.pl, [dostęp: 5.05.2023].

Obszar dawnego zaplecza produkcyjnego PBP Petrobudowa

Rejon po dawnym zapleczu i zakładach produkcji pomocniczej PBP Petrobudowa i części jego przedsiębiorstw podwykonawczych stanowi obecnie mini-dzielnicę budowlano-przemysłową.

PBP Petrobudowa w Płocku[809] rozpoczęła funkcjonowanie od 1 stycznia 1960 r. Przedsiębiorstwo zostało utworzone na bazie dwóch działających w Płocku przedsiębiorstw budowlano-montażowych z Warszawy: Warszawskiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Żelbet i Warszawskiego Przedsiębiorstwa Budowlanego Nr 4. Przedsiębiorstwa te w latach 50. XX w. realizowały w Płocku zadania w zakresie budowy przemysłu terenowego oraz budownictwa mieszkaniowego i towarzyszącego.

PBP Petrobudowa[810] równocześnie z budową własnych obiektów administracyjno-biurowych[811], magazynów, centralnej betoniarni, zbrojarni, stolarki, zakładów prefabrykacji i bazy sprzętu[812] przystąpiła w lutym 1960 r. do wykonywania uzbrojenia terenu kombinatu rafineryjno-petrochemicznego[813]. Funkcję generalnego wykonawcy przedsiębiorstwo pełniło przy budowie wszystkich instalacji rafineryjnych i petrochemicznych realizowanych w okresie PRL.

W ramach generalnego wykonawstwa Petrobudowa na terenie MZRiP działało wiele liczących się przedsiębiorstw specjalistycznych: Mostostale – Warszawa, Zabrze, Poznań, Będzin, Wrocław, Gdańsk, Płock; Hydrobudowa – Warszawa, Nowy Dwór Maz., Włocławek; Energomontaż Warszawa; Kablobeton Warszawa; Inżynieria Warszawa; Instal Warszawa; Elektromontaż Warszawa; Przedsiębiorstwo Robót Kolejowych Warszawa; Termoizolacja Zabrze; Naftobudowa Kraków; Chłodnie Kominowe Gliwice; Przedsiębiorstwo Aparatury Przemysłowej Falenica; Termoizolacja Zabrze; Elektrobudowa Katowice, Energoapartura Katowice; Chemorozruch Oświęcim; Instal Płock; Izokor Płock; Warszawskie i Łódzkie Przedsiębiorstwa Robót Teletechnicznych oraz duża liczba krajowych i zagranicznych firm specjalistycznych.

---

[809] W. Serafimowicz, B. Trębala, s. 121-135. Początkowo PBP Petrobudowa podlegała pod Zjednoczenie Budownictwa Zakładów Chemicznych (Warszawa, ul. Lindley'a 16), podległe pod Ministerstwo Chemii. Następnie w wyniku zmian organizacji krajowego budownictwa zostało one przekształcone w Zjednoczenie Budownictwa Przemysłowego Centrum, funkcjonujące w strukturze resortu budownictwa. Dla kompleksowej obsługi w zakresie sprzętowo-transportowym PBP Petrobudowa i jego specjalistycznych przedsiębiorstw podwykonawczych utworzono w 1961 r. Płockie Przedsiębiorstwo Transportowo-Sprzętowe. W 1964 r. powołano Płockie Przedsiębiorstwo Zaopatrzenia Budownictwa.

[810] M. Majzner, *Geneza powstania Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa i pierwsze lata działalności*, „Przegląd Budowlany" 1984, nr 11, s. 12-15.

[811] R. Stroński, *Zagadnienia administracyjno-socjalno-bytowe budowy Kombinatu w Płocku,* „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 261-264.

[812] K. Rajner, *Organizacja zaplecza PBP Petrobudowa,* „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 226-234.

[813] E. Sadowski, *Problemy organizacji wykonawstwa płockiej inwestycji,* „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 210-218.

Rejon wokół obszaru PKN Orlen

Obszar PKN Orlen położony w północnej części Płocka (na północ od rzeki Brzeźnicy) graniczy: od zachodu i południa z os. Winiary, od wschodu i południa – z os.Trzepowo, natomiast od północy – z gminą Stara Biała. Z Zakładem Produkcyjnym PKN Orlen sąsiadują następujące jednostki wiejskie: Biała, Stara Biała, Nowa Biała, Maszewo Duże, Nowe Draganie i Stare Draganie[814].

Aktualnie z Zakładem Produkcyjnym PKN Orlen S.A. i Płockiem związane są następujące miejscowości gminy Stara Biała: Nowe Trzepowo (Kolejowa Stacja Rozrządowa ZP PKN Orlen), Srebrna (Zespół Pałacowo-Parkowy będący własnością PKN Orlen), Maszewo (Oczyszczalnia ścieków ZP PKN Orlen), Kobierniki (Zakład Utylizacji Odpadów Komunalnych) oraz Brwilno Górne (kościół pw. św. Andrzeja Apostoła, parafii obejmującej część os. Winiary – należącej do Dekanatu płockiego zachodniego)815.

Niedaleko obszaru PKN Orlen w południowo-zachodniej części gminy Stara Biała znajduje się Brudziński Park Krajobrazowy, rezerwat Brwilno[816] oraz Dom Pomocy Społecznej w Brwilnie (tzw. Antoniówka zaprojektowana przez wybitnego architekta Stefana Szyllera). Przy ul. Zglenickiego w rejonie obszaru PKN Orlen powstały nowoczesne siedziby wielu firm współpracujących z PKN Orlen S.A.: Orlen Projekt[817], Orlen Asfalt[818], Orlen Gaz, Naftoremont[819] i Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny S.A.[820]

Spółka PPPT[821] została powołana w dniu 14 lipca 2004 r. przez PKN Orlen S.A. i Urząd Miasta Płock. Tereny przekazane PPP-T S.A.[822] znajdują się w sąsiedztwie Zakładu Produkcyjnego PKN Orlen w

---

[814] J. B. Nycek, M. Kowalski, s. 68-133.

[815] *Diecezja Płocka. Struktura personalno-administracyjna. Rocznik 1977 r.,* red. W. Lis, Płock 1979, s. 35-37. Parafia obejmuje teren północnej części osiedla Winiary oraz miejscowości poza Brwilno Górne: Biskupice, Ludwikowo, Maszewo Duże i Maszewo n. Wisłą. Pierwszy kościół w Brwilnie powstał ok. 1220 r. (z fundacji Powałów). W 1740 r. wzniesiona została przez ks. Mateusza Krzemińskiego istniejąca do dzisiaj drewniana świątynia parafialna.

[816] A. Kozanecki, s. 199.

[817] W. Serafimowicz, B. Trębala, s. 242-243.

[818] Ibid., s. 250.

[819] Ibid., s. 138-139, 213.

[820] Ibid., s. 246-247.

[821] Początkowo siedzibę PPP-T przy ul. Zglenickiego stanowił zmodernizowany kompleks dawnych obiektów: Ochotniczego Hufca Pracy (OHP), Domu Kultury w Białej Nowej i Zasadniczej Szkoły Budowlanej nr 2 przy PBP Petrobudowa, przekształconej później w Zespół Szkół Ochrony Środowiska.

[822] *Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny,* Płock 2004, [Folder Informacyjny].

osiedlach: Trzepowo (strefy I-II) i Winiary (strefy III-VII). Spółka oferuje swoim klientom około 60 hektarów terenów inwestycyjnych, wyposażonych w niezbędną infrastrukturę drogowo-techniczną z dogodnym dojazdem. Obecnie w PPP-T funkcjonują, m.in.: Centrum Usług Korporacyjnych, nowa siedziba PPP-T S.A., Laboratorium Centralne PKN Orlen (OBR).

Funkcję prezesa zarządu spółki PPP-T pełnili m.in.: Krzysztof Lewandowski (2004-2007), Jarosław M. Troch (2007-2008), Robert Makówka (2008), Iwona Lewandowska (2009-2013), Michał Luczewski (2013-2015), Zbigniew Bednarski (2015-2019). Od 25 lipca 2019 r. funkcję prezesa zarządu spółki pełni Joanna Ewa Olejnik, wiceprezesem spółki od 30 sierpnia jest Marcin Gronowski, natomiast przewodniczącym Rady Nadzorczej Adam Woźniak.

W związku obecnym intensywnym rozwojem gospodarczym Płocka i znacznie powiększonym terenem pod budownictwo przemysłowe (rejon wzdłuż ul. Rataja w os. Trzepowo) pozostaje do rozważenia przez władze samorządowe powiększenie obecnego wielkoprzemysłowego obszaru PKN Orlen w drodze zmiany podziału administracyjnego miasta. Zasadnym wydaje się włączenie do obecnego wielkoprzemysłowego obszaru: 1/północnych części osiedli Winiary i Trzepowo, na których obecnie funkcjonuje Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny S.A.; 2/ rejonu „Kostrogaj Przemysłowy" z os. Łukasiewicza; 3/ rejonu „Targowa-FMŻ" z os. Trzepowo oraz 4/ terenu siedziby PKN Orlen S.A. w os. Winiary (pomiędzy ulicami Chemików i Zglenickiego)[823].

Obszar Płockiej Wisły

Płock położony jest w odległości 798 km od źródeł Wisły, 125 km od Warszawy i 47 km od Włocławka. Początek historii płockiego odcinka Wisły sięga X w. i funkcjonującej przeprawy przez rzekę w pobliżu prawobrzeżnego cypla skarpy wiślanej (obecnie nazywanego Wzgórzem Tumskim)[824] i punktowego skupiska osadniczego w Radziwiu[825] (po lewej stronie rzeki). Przeprawa ta przed tysiącem lat stanowiła ważny węzeł komunikacyjny, który łączył pradawny trakt lądowy łączący tereny plemion rusińskich i Słowian północno-zachodnich z wodnym szlakiem Wisły i Bugu – od Karpat do Bałtyku.

W pobliżu tej przeprawy na wysokim urwistym brzegu Wisły na Wzgórzu Tumskim państwo gnieźnieńskie w drugiej połowie X w. założyło ze względów strategicznych w stosunku do plemion nadbałtyckich i rusińskich gród warowny[826], przy którym później powstała osada płocka. Rozbudowana

[823] W. Serafimowicz, *Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku,* „Notatki Płockie" 2022, nr 1/275, s. 41-42.

[824] Wzgórze Tumskie popularnie nazywane jest Wzgórzem Zamkowym.

[825] B. Kuźnicki, *Wisła pod Płockiem...op. cit*, s. 75-76; Cytat: *Prawdopodobnie jeszcze kilkaset lat temu Wisła pod Płockiem płynęła dwoma odnogami: lewa – miała otaczać wyspę radziwsko-popłacińską. /.../ W czasie wiosennych wylewów wody Wisły wdzierały się do dawnego swego koryta w kotlinie radziwskiej. /.../ Na terenach dawnego koryta Wisły założone zostało Radziwie, wspomniane w 1187 r. w dokumencie Kazimierza Sprawiedliwego; jest tam wzmianka o pierwszym kościółku św. Benedykta.*

[826] W. Szafrański, L. Zygner, *Płock w dobie narodzin państwa Piastów.* Cytaty: *Pradolina Wisły wcięła się głęboko w wysoczyznę, tworząc stromą, gliniastą, blisko pięćdziesięciometrową wysoką skarpę, którą pokarbowały wąwozy erozyjne.*

aglomeracja płocka już w XII w. stała się najważniejszym ośrodkiem gospodarczym i handlowym na Mazowszu oraz liczącym się miastem książęcym w kraju Piastów (okresowo miasto było nawet nieformalną stolicą kraju).

W XIX w. wraz z rozwojem ekonomicznym i ludnościowym Płocka i innych miast Królestwa Kongresowego w zaborze rosyjskim, Wisła odzyskała swoją dawną pozycję z okresu średniowiecza, gdy transport rzeczny odgrywał istotna rolę w handlu krajowym i międzynarodowym. W Płocku z uwagi na brak kolei ważną rolę w gospodarce miasta zaczął odgrywać ponownie transport rzeczny, a od drugiej połowy tego wieku nowoczesny transport parowy.

W 1851 r. na Wiśle pomiędzy Włocławkiem i Warszawą pojawiły się poza tradycyjnymi tratwami, galerami i berlinkami – statki z własnym napędem, które transportowały towary i wykonywały usługi holownicze dla barek oraz obsługiwały ruch pasażerski. Po wprowadzeniu żeglugi parowej na Wiśle Płock obsługiwała początkowo warszawska firma trudniąca się przewozami towarowymi i pasażerskimi „Spółka Żeglugi Parowej na Rzekach Spławnych Królestwa, Andrzej Zamoyski et Compania", po jej upadku – „Towarzystwo Żeglugi Parowej Maurycego Fajansa".

Jednym z największych konkurentów spółki „Maurycego Fajansa" była firma „Żegluga Parowa na Wiśle Sp. z o.o., Stanisław i Józef Górniccy (ojciec i syn)", której działalność trwała od schyłkowych lat XIX w. do 1927 r. Podstawowym obszarem działalności spółki była obsługa żeglugi pasażersko-towarowej i holowniczej na trasie Warszawa-Gdańsk i Kazimierz-Gdańsk, przy czym ważną pozycję stanowił ruch pasażerski Płock-Warszawa[827].

Utrzymaniem i administrowaniem wód Wisły w na płockim odcinku w okresie międzywojennym zajmował się Państwowy Zarząd Wodny, który m.in. dbał o stan koryta rzeki. Na tym odcinku prace regulacyjne sprowadzały się do działań ochronnych i doraźnych jak: pogłębianie koryta, umacnianie brzegów i budowa „ostróg regulacyjnych" (tam poprzecznych). W związku z zagrożeniem powodziowym sukcesywnie budowano wały przeciwpowodziowe.

Początkiem płockiego przemysłu stoczniowego były warsztaty szkutnicze powstałe w Radziwiu na przełomie XIX i XX w. na terenie zalewowym Wisły przed wałem powodziowym. Płoccy szkutnicy budowali głównie „berlinki", które zastąpiły popularne wcześniej zbożowe barki, zwane „wiślankami", wykonywali też baty frachtowe i piaskarskie oraz małe łodzie komunikacyjne i rekreacyjne. Płocka stocznia rzeczna powstała w Radziwiu w pobliżu starego portu, podlegała Państwowemu Zarządowi Wodnemu i zatrudniała kilkudziesięciu pracowników.

Najważniejszą w kraju inwestycją rzeczną śródlądową w okresie II RP była budowa nowego portu w Płocku, który w zamierzeniu miał być stolicą wodną Mazowsza i służyć również dla potrzeb przemysłu Łodzi. Ten największy w kraju nowoczesny port rzeczny zawierał 5 basenów z nabrzeżami, dźwigami i bocznicą kolejową. Niestety zakończenie tej inwestycji w 1937 r., podobnie jak wybudowanie mostu drogowo-kolejowego (1938 r.), nie zdążyło zaowocować efektami ekonomicznymi w mieście, gdyż 1 września 1939 r. hitlerowskie Niemcy napadły na Polskę.

W okresie okupacji (1939-1945) Niemcy zarekwirowali płocką stocznię i pobudowali na terenie portu po stronie zachodniej drugą stocznię, do której przenieśli część urządzeń ze zlikwidowanej stoczni

---

Jary te wyodrębniły z masywu Wzgórze Tumskie o szczególnych walorach obronnych, którego znaczne wypiętrzenie ponad nurt rzeki umożliwiło kontrolę rozległego obszaru, tworząc dogodne warunki do rozwinięcia się tu intensywnego osadnictwa na samej wysoczyźnie, jak i na dnie doliny Wisły, która płynie tu przez Kotlinę Płocką. Na dnie pradoliny rzecznej osadnictwo skupiło się na oblanej rozlewiskami nurtu Wisły, Kępie Radziwskiej, którędy wiodła przeprawa przez tę rzekę.

[827] Rydzewska, *Wisła. Z dziejów miasta i rzeki w dwudziestym wieku,* Płock 2000.

w Modlinie. Po rozbudowie obu stoczni budowali kadłuby łodzi podwodnych i statki patrolowe. Przed opuszczeniem Płocka Niemcy zniszczyli obie stocznie i zatopili cały tabor rzeczny.

Po II wojnie światowej natychmiast przystąpiono w Płocku do porządkowania terenu portu i odbudowy obu stoczni oraz wstępnego uruchomienia zakładów stoczniowych. W pierwszej kolejności wydobyto zatopione jednostki pływające. Wydobyte z dna portów statki były remontowane w płockich stoczniach[828]. Wisła stopniowo ponownie została zapełniona flotyllą pasażerską i towarową. Najpierw przywrócono komunikację z Dobrzyniem, Wyszogrodem i Czerwińskiem, a następnie z pozostałymi nadwiślańskimi miejscowościami. Od 1949 r. żegluga na trasie Warszawa-Płock-Włocławek była regularnie obsługiwana przez parostatki[829].

Wskutek zróżnicowania rodzajów działalności, funkcji i zadań płockich zakładów portowo-stoczniowych dokonano podziału na kilka jednostek niezależnych. Utworzono: stocznię nr 1 – w zachodniej części portu (baza napraw taboru Żeglugi Warszawskiej); stocznię nr 2 – we wschodniej części portu, która została podporządkowana Państwowemu Zarządowi Dróg Wodnych; Przedsiębiorstwo Budownictwa Wodnego, które w rejonie portu pobudowało zaplecze techniczne oraz port rzeczny (przystosowany w początkowym okresie powojennym do przeładunku zboża i cukru).

W 1949 r. powołano ogólnokrajową instytucję typu zjednoczenie: „Stocznie rzeczne – prze

dsiębiorstwo państwowe wyodrębnione" z siedzibą we Wrocławiu, któremu podlegało 10 stoczni śródlądowych. W 1951 r. Minister Żeglugi dokonał reorganizacji zarządzania przemysłem stoczniowym w kraju i powołał m.in. przedsiębiorstwo „Płockie Stocznie Rzeczne" z siedzibą w Płocku. 10 lat później przedsiębiorstwo otrzymało nową nazwę: „Płocka Stocznia Rzeczna"[830]. W 1950 r. w rejonie przyległym do portu wybudowano elewator zbożowy, przystosowany do pneumatycznych przeładunków zboża z barek do parku silosów, które dwadzieścia lat później rozbudowano.

W drugiej połowie lat 50. XX w. Biuro Projektów Budownictwa Morskiego w Gdańsku wykonało dokumentację techniczną rozbudowy płockiej stoczni, tj. zaprojektowało: hale produkcyjne, slip, nadbrzeża z urządzeniami przeładunkowymi i dźwigowymi oraz biurowiec. Większość robót budowlano-montażowych wykonała w latach 60. i 70. PBP Petrobudowa[831]. Przebudowana i zmodernizowana płocka stocznia rzeczna stała się największą w kraju i jedną z największych w Europie. Stocznia realizowała zlecenia krajowych armatorów oraz duże zamówienia z krajów Europy i Azji[832].

Począwszy od połowy lat 60. w ofercie stoczni pojawiły się barki motorowe i zestawy pchane,

wykorzystujące siłę motorowych pchaczy. Dla potrzeb żeglugi śródlądowej rozpoczęto budowę różnorodnych i skomplikowanych jednostek pływających (do tonażu do 2 tys. ton), w tym: barki do przewozu ładunków masowych, kontenerowce typu ro-ro, pływające warsztaty, promy kolejowo-drogowe, frachtowce, pchacze i lodołamacze. Największą jednostką pływającą wykonaną w płockiej

---

828 P. T. Śliwiński, *Krótka historia żeglugi parowej na Wiśle,* „Notatki Płockie" 2011, nr 4, s. 4.

829 Ibid., s. 7-9.

830 B. Witkowski, *Piętnaście lat rozwoju Płockich Stoczni Rzecznych,* „Notatki Płockie" 1960 nr 2, s. 7-9.

831 T. Kulas, M. Majzner, *O historii i rozwoju PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 259-261.

832 T. Piekarski, *Śladami płockich zakładów pracy w PRL-u w fotografii z zasobu Archiwum Państwowego w Płocku* (*Opracowanie, opis i wybór fotografii – wystawa wirtualna),* https: //plock.ap.gov.pl/index/2021/07/27/.

stoczni była oddana do eksploatacji w 1975 r. barka o wyporności 3 450 ton. O szybkim rozwoju stoczni świadczy kolejny wzrost zatrudnienia: w 1947 r. – 88 osób, w 1963 r. – 696 osób, w 1985 r. 1031 osób.

W latach 90. XX w. Płocka Stocznia Rzeczna znalazła się w trudnej sytuacji ekonomicznej, co spowodowało, iż na majątku tego przedsiębiorstwa powstała w 1998 r. spółka Centromost – Stocznia Rzeczna. Firmę tą utworzyły Centromost SA z Gdańska i Mostostal Płock SA. Aktualnie płocka stocznia oprócz podstawowej produkcji taboru pływającego wykonuje różnorodne zlecenia, głównie dla budownictwa (m.in. zrealizowała stalowe segmenty dla drugiej płockiej przeprawy mostowej).

Płocka Wisła współcześnie

Dolna Wisła (od ujścia Narwi do Bałtyku) przecina ziemię płocką na długości 66 km. Wisła Płocka to prawie równoleżnikowy odcinek pomiędzy ujściem Narwi a ujściem Skrwy Prawej, natomiast od Wyszogrodu do Duninowa stanowi obszar Doliny Wisły Płockiej[833]. Obszar Wisły w granicach Płocka zwiększał sukcesywnie wraz z jego wzrostem, obecnie wynosi 515 ha. W miarę rozbudowy miasta zwiększała się też linia brzegowa rzeki. Dzisiaj północna linia brzegowa Wisły w granicach prawobrzeżnego Płocka przebiega od Winiar do Borowiczek, natomiast południowa linia brzegowa Wisły w lewobrzeżnym Płocku – od Radziwia do os. Pradoliny Wisły. Wyspa Ośnicka (Kępa Ośnicka-Tokarska) chociaż położona jest pomiędzy osiedlami Borowiczki i Pradoliną Wisły znajduje się poza granicami Płocka (w okresie dwudziestolecia międzywojennego północno-wschodnia jej część należała do Płocka).

W prawobrzeżnej skarpie na terenie starej części miasta wyróżnia się trzy wzgórza (a w zasadzie trzy cyple w skraju wysoczyzny): Dominikańskie (Górki), Tumskie (Zamkowe) i Sieciecha (obecnie znajduje się na nim hotel Starzyński, wcześniej był kościół pw. Świętej Trójcy). W tej części skarpy utworzyły się głębokie jary: Abisynia (niedaleko Rogatek Dobrzyńskich) i Kazimierzowski (na przedłużeniu ul. Okrzei) oraz wąwóz wzdłuż koryta dawnej rzeki Ploty (obecnie wzdłuż ul. Mostowej – zachodniej). Ponadto jako dojazd do mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę wykonano w dwudziestoleciu międzywojennym głęboki wykop w skarpie pod linię kolejową i drogę dojazdową (wzdłuż ul. Mostowej – Wschodniej). W obszarze współczesnego prawobrzeżnego Płocka do Wisły wpadają trzy rzeki: Brzeźnica, Rosica i Słupianka. Rzeki te i inne cieki (bez nazwy) utworzyły w wysokim tarasie Wysoczyzny Płockiej malownicze wąwozy o bujnej zieleni.

Tereny zalewowe Wisły w obrębie Płocka zmieniały się nie tylko w wyniku kolejnego poszerzania granic miasta, lecz także wskutek okresowych wielkich powodzi, które tworzyły w kilkukilometrowej pradolinie rzeki nowe koryta z wyspami, okresowo w przeszłości nawet Radziwie znajdowało się na wyspie[834]. Przykładowo w końcu XVIII w. na wprost ujścia rzeki Brzeźnica utworzyła się duża wyspa; na wprost obecnego cmentarza ewangelickiego znajdowała się popularna wśród płocczan wyspa Panieńska,

[833] W. Lenart, J. Kawałczewska, L. Karol, I. Marczak, *Dolina Wisły Płockiej – szansą dla ekoturystyki,* Album, Płock 2012.

[834] S. Chrzanowski, *Radziwie bliskie i nieznane. Wyspa na niebezpiecznej rzece,* „Notatki Płockie" 1963, nr 26, s. 16-23.

która zniknęła po kolejnej powodzi w końcu XIX w., natomiast duża wyspa przybrzeżna (tzw. Taiwan) w 1969 r. została podwyższona z przeznaczeniem na tereny rekreacyjne[835].

Duże zmiany w obszarze płockiej Wisły nastąpiły po wybudowaniu w latach 1962-1970 r. na kilometrze 675 stopnia wodnego we Włocławku. Inwestycja ta spowodowała utworzenie się między Włocławkiem i Płockiem zbiornika wodnego – Jeziora Włocławskiego o powierzchni 70,4 km^2 i pojemności 408 mln m^3, jego maksymalna szerokość w okolicach Dobrzynia wynosi ok. 2,5 km. Równocześnie poziom wody w płockiej Wiśle podniósł się o ok. 2,5 m. W wyniku tego wzrosło znaczenie rzeki w obszarze rekreacji i wypoczynku oraz uprawianiu sportów wodnych i żeglarstwa. Stopień wodny we Włocławku jako przegroda powoduje osadzanie się każdego roku w rejonie Płocka ponad 1,5 mln m^3 piasku wleczonego z gór, wskutek czego następuje podnoszenie się dna rzeki – najwięcej pomiędzy Wykowem i Soczewką. Należy zgodzić się z Bogumiłem Trębalą, że obecnie Płock znajduje się nie nad Wisłą, lecz nad Jeziorem Włocławskim[836].

W dniu 8 stycznia 1982 r. w wyniku spiętrzenia kry lodowej wystąpiła w rejonie płockim powódź zatorowa, która spowodowała przerwanie wałów przeciwpowodziowych w pobliżu Troszyna i zalanie ogromnych zagospodarowanych terenów pradoliny Wisły. Powódź objęła ok. 15 tys. ha, głębokość wody zalewowej w niektórych miejscach dochodziła do 5 m, spowodowała konieczność ewakuacji ok. 12 tys. osób wraz z dobytkiem oraz unieruchomiła na trzy miesiące port rzeczny, stocznię, elewatory zbożowe i wiele małych przedsiębiorstw w Radziwiu. Niewiele brakowało by doszło do zmiany koryta rzeki, co mogło spowodować niewyobrażalne zniszczenia w północnej Polsce.

W dniu 9 stycznia 1982 r. wskutek przecieków wody w nasypie kolejowym w pobliżu przyczółka mostu drogowo-kolejowego w Radziwiu nastąpiła katastrofa kolejowa. Z nasypu osunęła się lokomotywa i dwa wagony, które wykoleiły się raniąc 105 pasażerów, w tym trzy osoby odniosły ciężkie obrażenia. W dniu 21 lutego 1982 r. przywrócono na moście ruch drogowy, natomiast 12 marca tegoż roku – ruch kolejowy[837].

W ramach prac zabezpieczających podwyższono o 90-130 cm obwałowania przeciwpowodziowe lewobrzeżnej Wisły na odcinku od Wiączemina i Dobrzykowa do Soczewki oraz zainstalowano na wejściu do portu specjalną bramę przeciwpowodziową, ponadto nadbrzeże stoczniowe otrzymało nowe wyposażenia. Równocześnie wzmocniono prawobrzeżną skarpę wiślaną poprzez wbudowanie dużej przypory piaskowej od Wzgórza Tumskiego do ujścia ścieków w Maszewie. Pod zabytkowym Wzgórzem Tumskim wysokość tej przypory wyniosła ponad 10 m, przy czym została wzmocniona palisadą żelbetową na głębokość 18-22 m (pale wiercone zwieńczone rusztem). W rejonie jeziorka Sobótka usypano dwa nasypy: przyporę u podnóża skarpy pomiędzy jarem Kazimierzowskim i Parkiem na Zdunach oraz wał pod drogą powodziową wzdłuż Wisły od ośrodka żeglarskiego „Morka" do nadbrzeża przeładunkowego, która popularnie nazywana jest „Drogą ku Słońcu"[838].

W Płocku na lewym brzegu Wisły utworzyły się dwa malownicze półwyspy: jeden naturalny (pomiędzy mostami) i drugi sztuczny odgradzający baseny portowe i stocznię od rzeki. Na prawym brzegu

---

[835] B. Kuźnicki, *Wisła pod Płockiem,* s. 75-79 [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* Płock 1969; s. 75-79.

[836] B. Trębala, *Płock leży nad Zalewem Włocławskim,* „Notatki Płockie" 2002, nr 4, s. 39-45.

[837] G. Gołębiewski, *Powódź w Płocku w 1982 r.* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

[838] W. Serafimowicz, B. Trębala, s. 168-171.

Wisły, na terenie os. Skarpa – poniżej skarpy wiślanej znajduje się szeroka plaża oraz jeziorko Sobótka, które wcześniej miało połączenie z Wisłą jako Zalew Sobótka. Dalej w dół Wisły (przed ujściem rzeki Brzeźnicy) powstało nadbrzeże przeładunkowe, które jest wykorzystywane głównie przez PKN Orlen w transporcie rzecznym dużych konstrukcji stalowych i zbiorników wielkogabarytowych oraz dla przeładunku piasku z Wisły.

Na terenie płockiej Wisły powstały następujące ośrodki sportów wodnych: Oddział Żeglarsko-Motorowodny PTTK „Morka" – ul. Rybaki 10, Płockie Towarzystwo Wioślarskie (w rejonie ZOO) - ul. Kawieckiego 1, Klub Żeglarski Petrochemia i Stowarzyszenie Wodniaków Naftoremont Zefir (przy ujściu rz. Brzeźnica) i Yacht Club Prestige w Radziwiu.

Obecnie pomiędzy zajazdem Rybaki i Klubem Morka w sezonie letnim działa przystań dla statków spacerowych. W okresie dwudziestolecia międzywojennego oraz w okresie PRL do końca lat 60. w tym miejscu funkcjonowała przystań dla żeglugi śródlądowej. W pobliżu przystani – w dół rzeki – pobudowano wchodzące łukiem w nurt rzeki molo spacerowe o długości 365 m, stanowiące element architektonicznego zamknięcia ośrodka żeglarskiego, który przewidziany jest do przebudowy. Ostatnio wykonano prace dotyczące kompleksowego zagospodarowania prawobrzeżnego nabrzeża wiślanego w rejonie od mostu im. Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego do Ośrodka Żeglarsko-Motorowodnego PTTK „Morka" oraz wybudowano żelbetowy falochron zabezpieczający molo spacerowe.

Współcześnie od lat 60. ubiegłego wieku Wisła zapewnia ogromne potrzeby wodne przemysłu petrochemicznego (MZRiP – PKN Orlen oraz Basell Orlen Polyolefins), natomiast w stosunkowo niewielkim stopniu wykorzystywana jest w transporcie rzecznym, głównie dla potrzeb spółki z o. o. Centromost - Płocka Stocznia Rzeczna.

Do połowy lat 60. XX w. mieszkańców Płocka zaopatrywano w wodę z Wisły z ujęcia przy ul. Rybaki (poniżej ZOO). Nową stację poboru wody „Grabówka" wybudowano w latach 60. w rejonie ul. Grabówka, jej rozbudowa i modernizacja nastąpiła po powodzi w 1982 r. Woda dla Płocka ze stacji głębinowych stanowi ok. 48% udziału. Zastosowana technologia uzdatniania mieszaniny wody podziemnej i powierzchniowej umożliwia uzyskanie wody pitnej o bardzo dobrej jakości.

Miejska oczyszczalnia wód deszczowych zlokalizowana jest między ul. Jasną i rzeką Brzeźnica. Na północ od Płocka w rejonie prawobrzeżnej Wisły w Maszewie powstała w 1974 r. nowoczesna oczyszczalnia ścieków, w 1995 r. przeprowadzono jej modernizację. W centralnej części Płocka funkcjonuje sieć ogólnospławna, pozostałe tereny są uzbrojone w sieć rozdzielczą, z której wody opadowe nie są kierowane do oczyszczalni ścieków. Przepompownie ścieków pośrednie kierują ścieki do kolektorów, którymi dopływają one do przepompowni przy ulicy Jasnej, natomiast przepompownie bezpośrednie tłoczą ścieki do oczyszczalni w Maszewie[839].

O znaczeniu Wisły w życiu Narodu i Państwa Polskiego świadczy Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 22 czerwca 2016 r. w sprawie ustanowienia roku 2017 Rokiem Rzeki Wisły.

PROPOZYCJA ZMIAN GRANIC OSIEDLI ORAZ OBSZARÓW PRZEMYSŁOWYCH

[839] https: //Wodociągi Płockie+oczyszczalnia ścieków/ – według opracowania rzecznika prasowego Justyny Piotrowicz [31 V 2021].

Na obecnym etapie rozwoju gospodarczego Płocka i podziale miasta na 23 jednostki administracyjno-terenowe, tj. na 21 osiedli (mieszkalnych i mieszkalno-przemysłowych z niskim lub z średnim stopniem uprzemysłowienia) oraz 2 obszary niezamieszkałe, tj. wielkoprzemysłowym obszarem PKN Orlen[840] i obszarem Wisły w granicach miasta – wskazane jest dokonanie korekt granic osiedli i obszarów przemysłowych.

Aktualnie Płock jest podzielony na 21 osiedli, które zgrupowano w pięciu kompleksach: osiedla staromiejskie (Stare Miasto i Kolegialna), osiedla północno-zachodnie (Miodowa, Skarpa i Winiary), osiedla północno-wschodnie (Dworcowa, Kochanowskiego, Tysiąclecia, Łukasiewicza i Trzepowo), osiedla wschodnie (Wyszogrodzka, Międzytorze, Podolszyce Północ, Podolszyce Południe, Zielony Jar, Ciechomice i Borowiczki) oraz osiedla południowe (Radziwie, Góry, Ciechomice i Pradolina Wisły).

Dotychczasowy rozwój urbanizacyjny urbanistyczny Płocka wzdłuż obu brzegów rzeki Wisły utworzył dwie wydłużone strefy komunikacyjne: prawobrzeżną i lewobrzeżną. Do nich został dostosowany układ drogowy miasta, w którym główne ciągi przebiegają równolegle lub prostopadle do rzeki. Strefy te łączą dwie przeprawy mostowe przez Wisłę: kratowy most drogowo-kolejowy im. Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego i drogowy most podwieszony (wantowy) im. Solidarności.

W centralnej części Płocka znajdującej się po prawej stronie rzeki, w większości na wysokim masywie w obszarze o szerokości ok. 2 km występuje zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna wraz z usługami, natomiast w osiedlach peryferyjnych dominuje zabudowa jednorodzinna. Za tą strefą mieszkaniowo-usługową na północy i na północnym wschodzie miasta znajduje się strefa przemysłowa: rejon dawnego zaplecza produkcyjnego PBP Petrobudowa i kilku przedsiębiorstw budujących MZRiP, Główny Zakład Produkcyjny PKN Orlen, Basell Orlen Polyolefins, Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny, obszar Kostrogaju Przemysłowego (Kostrogaj Północny) oraz obszar dawnej Fabryki Maszyn Żniwnych wraz z przemysłowym rejonem ul. Targowej (Kostrogaj Południowy). Natomiast przy Wiśle na dolnym tarasie w wąskim pasie dominują tereny zielone.

Po lewej stronie rzeki na niskim poziomie znajduje się w większości parterowa zabudowa mieszkaniowa, handlowa i przemysłowa Radziwia. Stosunkowo wąski taras górny w osiedlach Góry i Ciechomice oddalony od rzeki o ok. 3 km zabudowany jest w większości indywidualnymi budynkami mieszkalnymi oraz obiektami przemysłowymi w os. Ciechomice. Na obszarze zagrożonym powodziami na osiedlach płockiego „Zawiśla”[841] (Radziwie, Pradolina Wisly, Góry i Ciechomice) znajdują się: tereny rolne, rekreacyjne i nieużytki.

[840] Główny Zakład Produkcyjny Polskiego Koncernu Naftowego Orlen S.A. stanowi obecnie zwartą zabudowę „dzielnicy-miasteczka wielkoprzemysłowego”, zawierającego kilkadziesiąt instalacji chemicznych na terenie z rozbudowaną siecią dróg zakładowych (z rurociągami technologicznymi w muldach i na estakadach), który posiada też dogodne połączenia drogowe i kolejowe z innymi ośrodkami przemysłowymi w kraju. Jest też głównym węzłem w kraju w zakresie transportu podziemnymi rurociągami surowców i produktów naftowych.

[841] Nazwa popularna „Zawiśle”, wcześniej dotyczyła tylko os. Radziwie.

Analiza opracowań pt. *Strategia zrównoważonego rozwoju miasta Płocka do 2022 roku*[842] oraz *Strategia zrównoważonego rozwoju miasta Płocka do 2030 roku"*[843] wykazuje potrzebę oceny zasadności obecnego podziału miasta na jednostki terenowo-administracyjne. Dynamiczny rozwój miasta844 oraz szeroko zakrojona modernizacja płockich ulic i wybudowanie w mieście strategicznych ciągów komunikacyjnych, w tym: Trasy Jerzego Popiełuszki, ul. Tadeusza Mazowieckiego oraz Trasy Północno-Zachodniej wskazują na potrzebę uaktualnienia podziału miasta i uporządkowania wielkości jednostek terenowo-administracyjnych i ich granic. Dotyczy to zwłaszcza osiedli: Łukasiewicza, Trzepowo i Winiary oraz obszaru PKN Orlen.

W aktualnym podziale administracyjnym miasta os. Łukasiewicza zostało sztucznie połączone z Kostrogajem Przemysłowym, dawną dzielnicą magazynowo-przemysłową utworzoną w okresie PRL z funkcjonującymi przedsiębiorstwami: Płockie Zakłady Przemysłu Owocowo-Warzywnego, piekarnia mechaniczna, obiekty magazynowe MHD, Argedu i PZGS oraz nowe zaplecze produkcyjne dla Zakładów Stolarki Budowlanej Stolbud. W okresie III RP na tym terenie w wyniku prywatyzacji i restrukturyzacji powstały nowe spółki przemysłowe, budowlane, handlowe i usługowe oraz magazyny wielu hurtowni i bazy transportowe.

Równocześnie powstałą nową zabudowę przemysłową na terenie po byłej Fabryce Maszyn Żniwnych[845] oraz wzdłuż ul. Targowej[846], zlokalizowanych w południowej części dawnej wsi Kostrogaj, włączono do os. Trzepowo. W tym osiedlu ulokowano okresie późniejszym wschodnią część Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego, natomiast część zachodnia PPPT – powstała w os. Winiary[847].

Nowy podział przestrzenny Płocka na jednostki terenowe powinien uwzględniać m.in.: historię terenu, jego infrastrukturę techniczną i społeczną[848] oraz w miarę możliwości wymogi obrony cywilnej (OC). Do podstawowych zadań ramach OC należy: ochrona ludności, zakładów pracy i urządzeń

---

842 https//pl.wikipedia/Strategia_Zrównoważonego_Rozwoju_Miasta_Płocka_do_2022_roku. Uchwała Nr 411/XXIX/08 Rady Miasta Płocka z dnia 25 listopada 2008 r.; także, I. Wierzbicka, *Strategia zrównoważonego rozwoju Miasta Płocka jako narzędzie zarządzania przestrzenią miejską,* mps – 2005.

843 https//pl.wikipedia/Strategia_Zrównoważonego_Rozwoju_Miasta_Płocka_do_2030_roku. Uchwała Nr 810/XLIX/2018 Rady Miasta Płocka z dnia 28 czerwca 2018 r. określiła horyzont czasowy obowiązywania Strategii na 2030 r.; także, K. Turkowski, *Zrównoważony rozwój Płocka, „*Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego", Płock 2020.

844 P. Gryszpanowicz, *Urbanizacja Płocka*, Pułtusk 2019.

845 Wśród zakładów produkcyjnych na terenie po FMŻ do największych należą: CNH Polska sp. z o.o. (produkcja nowoczesnych kombajnów zbożowych) oraz utworzony przez Bogdana Więcka Budmat (dystrybutor i producent pokryć dachowych i systemów elewacyjnych).

846 Największą firmą budowlano-montażową przy ul. Targowej jest Mostostal S.A.

847 https//pl.wikipedia.org>Płocki_Park_Przemysłowy. Cytat: *Płocki Park Przemysłowo-Technologiczny jest obszarem inwestycyjnym powołanym do tworzenia atrakcyjnych warunków dla rozwoju przedsiębiorstw jako wspólne przedsięwzięcie Miasta Płocka i PKN ORLEN S.A. Tereny PPP-T uzbrojone są w sieci wodociągowe, kanalizacyjne, centralnego ogrzewania, gazociągowe, telekomunikacyjne oraz energię elektryczną.*

848 E. Serafimowicz, *Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka do roku 1989,* „Notatki Płockie" 2018, nr 3, s. 40-52; także, W. Serafimowicz, *Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka w III Rzeczpospolitej,* „Notatki Płockie" 2019, nr 3, s. 33-35.

użyteczności publicznej, dóbr kultury i zwalczanie skutków katastrof czy klęsk żywiołowych oraz udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie działań wojennych[849].

Wyłączenie terenów przemysłowych lub przewidzianych do uprzemysłowienia z aktualnych osiedli mieszkaniowo-przemysłowych: Winiary, Trzepowo i Łukasiewicza – przekształciłoby je w osiedla typowo mieszkaniowe. Obecny podział terytorialny miasta ma wpływ na obiektywizm analiz porównawczych dotyczących jakości warunków bytowych mieszkańców w poszczególnych osiedlach, gdyż tereny przemysłowe sztucznie do nich dołączane – zniekształcają osiedlowe wskaźniki ekonomiczne.

Propozycja zmian granic jednostek terenowo-administracyjnych (Załącznik nr 2) dotyczy:

a) powiększenia obszaru PKN Orlen na południe w kierunku rzeki Brzeźnica. Wówczas zakłady przemysłowe na terenie Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego (strefy: od III do VII) zlokalizowane na os. Winiary (w rejonie dawnej wsi Maszewo) znalazłyby się w obszarze PKN Orlen („dzielnicy wielkoprzemysłowej"). W wyniku powyższego zmniejszyłby się obszar os. Winiary, który uzyskałby charakter osiedla tylko mieszkaniowego, należałoby również teren obiektów biurowo-administracyjnych PKN Orlen położonych pomiędzy ul. Chemików i Zglenickiego również wyłączyć z os. Winiary i przesunąć do obszaru PKN Orlen;

b) zmniejszenia obszaru os. Trzepowo poprzez włączenie wschodniego rejonu PPP-T (strefa I i II), znajdującego w rejonie dawnej wsi Powsino – do obszaru PKN Orlen oraz wyłączenie terenu przemysłowego zlokalizowanego w południowo-wschodniej części dawnej wsi Kostrogaju (obszar: ul. Targowej i byłej Fabryki Maszyn Żniwnych), jak również terenu lotniska (położonego pomiędzy dawną ul. Jędrzejewo oraz ulicami Bielską i Targową), który zapewne w przyszłości będzie przeznaczony pod budownictwo przemysłowe lub mieszkaniowe. Wskazane byłoby także przekazanie północno-zachodniej części terenu os. Trzepowo do Płockiego Kompleksu Rafineryjno-Petrochemiczny – jako rezerwę pod dalszą rozbudowę przemysłową. Zmniejszone os. Trzepowo (wraz z cmentarzem komunalnym) – na południowym zachodzie graniczyłoby z obecnymi ulicami Macieja Rataja i Władysława Bartoszewskiego (odcinki Trasy Północno-Zachodniej);

c) wyłączenia z os. Łukasiewicza terenu Kostrogaj Przemysłowy (północno-zachodnia część dawnej wsi Kostrogaj), który z osiedlem nie ma nic wspólnego, ani historycznie, ani – w życiu codziennym.

W następstwie proponowanych zmian należałoby rozważyć powołanie w mieście jednego z trzech wariantów obszarów jednostek przemysłowych:

- utworzenie czterech odrębnych stref przemysłowych: „PKN Orlen wraz z terenem rezerwowym (zachodnio-północna część os. Trzepowo)", „PPP-T (Maszewo i Powsino)", „Kostrogaj Przemysłowy (Kostrogaj Północny)" i „Targowa-FMŻ (Kostrogaj Południowy)";
- utworzenie dwóch stref przemysłowych: „PKN Orlen wraz z terenem rezerwowym łącznie z PPP-T" i „Kostrogaj Przemysłowy razem z obszarem Targowa-FMŻ na Kostrogaju Południowym", tj.: „PKN Orlen i PPP-T (strefy I-VII)" oraz „Kostrogaj" (Północ i Południe Kostrogaju)";
- utworzenie jednej strefy wielkoprzemysłowej: „PKN Orlen wraz z terenem rezerwowym, PPP-T, Kostrogaj Przemysłowy oraz Kostrogaj Południe (Targowa-FMŻ)".

[849] Propozycja przewodniczącego Sekcji Nauk Technicznych TNP Andrzeja Borczuka.

Do rozważenia poddaję jeszcze jeden wariant pozostawienia obszaru wielkoprzemysłowego „PKN Orlen" jako oddzielnej jednostki terytorialnej (w dotychczasowych granicach) oraz powiększenie obecnego osiedla Trzepowo o rejon Kostrogaju Przemysłowego i obszar PPP-T (Maszewo), który obecnie znajduje się w rejonie os. Winiary. W takim układzie os. Trzepowo pełniłoby wówczas funkcję dużego obszaru przemysłowego (z wyłączeniem obszaru PKN Orlen), strefy ochronnej i zanikającego obszaru mieszkaniowego, przy czym proponuję zmianę nazwy osiedla na os. Kostrogaj.

W związku z przyjętą zasadą rozgraniczania osiedli wzdłuż osi ulic wskazane byłoby obecnie, po przekazaniu do eksploatacji Trasy Jerzego Popiełuszki, ul. Tadeusza Mazowieckiego oraz Trasy Północno-Zachodniej (ul. Władysława Bartoszewskiego, Macieja Rataja i Długa) – dokonanie korekty granic dla osiedli[850]: Trzepowo, Międzytorze, Podolszyce Północ, Podolszyce Południe, Wyszogrodzka, Borowiczki, Radziwie, Pradolina Wisły, Góry i Ciechomice. Wydaje się, że wymieniony strategiczny ciąg komunikacyjny obecnie sztucznie rozdziela poszczególne osiedla, a powinien pełnić w miarę możliwości ich naturalne granice.

Oddzielnym ważnym tematem uwzględniającym walory historyczne miasta jest wyłączenie obszaru Wzgórza Tumskiego (Wzgórza Zamkowego)[851] i rejonu ulicy Rybaki z os. Kolegialna i przyłączenie tego zabytkowego i najstarszego obszaru Płocka do os. Stare Miasto, gdyż początek jego zabudowy był wcześniejszy niż os. Kolegialna. Proponuje się ustalenie nowej granicy pomiędzy os. Stare Miasto i os. Kolegialna wzdłuż ul. Mostowej (od placu Narutowicza do ul. Rybaki i rz. Wisły) lub wzdłuż ulic: Kościuszki, Warszawskiej i Mostowej (drogi krajowej) oraz do rz. Wisły.

Ponadto można ewentualnie rozważyć wydzielenie odrębnej jednostki terenowej obejmującej najstarsze obiekty zabytkowe miasta na terenie skarpy wiślanej, w tym również znajdujące się na Wzgórzu Dominikańskim[852].

W ramach realizacji zasad społeczeństwa obywatelskiego[853] ważne są działania w obszarze planowania przestrzennego oraz poszerzenia wiedzy mieszkańców o współczesnych osiedlach w zakresie: ich historii, zabytków, pomników, miejskiej infrastruktury społecznej i technicznej oraz osiągnięć miejscowych działaczy kultury, sztuki, oświaty, nauki, sportu, zasłużonych obrońców ojczyzny, itp. Opracowania opisujące historię Płocka i jego osiedli stanowią pomoc w tworzeniu więzi mieszkańców małych ojczyzn, jakimi są osiedla oraz w kształtowaniu właściwych postaw obywatelskich i podniesieniu ich aktywności społecznej. Wiedza w tym zakresie może wspierać ożywienie działalności społecznych Rad Mieszkańców Osiedli oraz wyzwalać potrzebę realizacji prac integracyjnych mieszkańców na osiedlach (w okresie pokoju i okresach zagrożeń).

---

[850] Jest to propozycja kierownictwa Referatu Polityki Przestrzennej w Wydziale Rozwoju i Polityki Gospodarczej Miasta UMP.

[851] M. Trzeciecki, *Początki Płocka, Gród na Wzgórzu Tumskim,* s. 55-148 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny.*

[852] M. Szyma, *Architektura sakralna Płocka w XIII w. – kolegiata św. Michała i kościół św. Dominika,* s. 279-310 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny.*

[853] https:pl.wikipedia.org>wiki>Społeczeństwo_Obywatelskie. Cytat: *Społeczeństwo Obywatelskie to forma aktywności i zdolności do samorealizacji oraz określenia i osiągania wyznaczonych celów, bez impulsu ze strony władzy państwowej, to świadome, autonomiczne uczestnictwo obywateli w życiu publicznym. Społeczeństwo Obywatelskie jest więc zespołem idei oraz zespołem prawnych form samoorganizacji społecznej w celu ich realizacji.*

W porównaniu do innych miast o wielkości zbliżonej do Płocka należy wysoko ocenić dotychczasowe decyzje Rady Miasta Płocka dotyczące podziału miasta na osiedla [854] i decyzje umieszczenia tablic informacyjnych o przynależności określonych ulic lub ich części do istniejących osiedli oraz ustanowienia statusu prawnego społecznych zarządów osiedli[855].

Proponowane sugestie zmian granic jednostek terenowo-administracyjnych (osiedla i obszary przemysłowe) są finansowo niewielkie, gdyż dotyczą głównie terenów jeszcze nie zabudowanych, jednakże brak szybkich decyzji będzie tworzyć w przyszłości koszty.

Przed ostatecznym ustaleniem skorygowanych granic osiedli i obszarów przemysłowych wskazana byłoby kompleksowa dyskusja w gronie specjalistów: urbanistów, architektów, historyków, archeologów, ekologów, drogowców, ekonomistów i samorządowców.

PŁOCKIE BUDOWNICTWO POWOJENNE

ETAPY ROZWOJU PŁOCKA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Rozwój Płocka po II Wojnie Światowej można podzielić na pięć okresów:

- lata 1945-1959 (okres powojennej odbudowy);
- lata 1960-1979 (Płock jako jeden z największych placów budowy w kraju);
- lata 1980-1989 (okres schyłku PRL i kryzysu gospodarczego);
- lata 1990-1999 (okres III RP - restrukturyzacja i prywatyzacja budownictwa);

[854] W Dziennikach Urzędowych Województwa Mazowieckiego zamieszczono Uchwały Rady Miasta Płocka w sprawie powołania osiedli, zmiany ich granic, zmiany nazwy osiedla Dobrzyńska na Miodową oraz powiększenia obszaru osiedla Skarpa (29 maja 1991 r., 1 października 1991 r., 7 czerwca 1997 r., 29 czerwca 1999 r., 28 lutego 2000 r., 24 września 2002 r., 2 października 2003 r., 31 stycznia 2017 r.).

[855] Uchwała RMP Nr 527/XXXI/2021 z dnia 27 maja 2021 r. w sprawie *zatwierdzenia Statutów Osiedli Miasta Płocka,* DUWM 2021.

- lata 2000-2025 (okres III RP – intensywna rozbudowa).

Zabudowa Płocka uległa podczas okupacji stosunkowo niewielkiemu zniszczeniu, mimo iż zginęło około 11500 płocczan, to jest aż ponad 34 % mieszkańców (głównie ludności żydowskiej). Dotkliwym dla funkcjonowania miasta było zniszczenie mostów, które łączyły prawobrzeżny Płock z dzielnicą Radziwie. Wybudowany tuż przed wojną stalowy, wysokowodny most kolejowo - drogowy przez Wisłę im. Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego, został zniszczony dwukrotnie. Podobny los spotkał most drewniany z 1916 r.

W okresie powojennym w związku z dużym uprzemysłowieniem miasta oraz okresowo pełnieniem funkcji ośrodka wojewódzkiego nastąpił w Płocku duży wzrost ludności: od 20 tys. w 1945 r.; poprzez 33 tys. - w 1950 r.; 43 tys. - w 1960 r.; 72 tys. - w 1970 r.; 103 tys. - w 1980 r.; 123 tys. - w 1990 r.; 128 tys. - w 2000 r. ; 126 tys. - 2010 r.; 110 tys. – 2025 r. W XXI w. nastąpiło zmniejszenie zaludnienia o ok. 18 tys., m.in. w wyniku przenoszenia się części płocczan do gmnin podmiejskich.

W latach 1945-1959 układ miasta zmieniał się nieznacznie. Do roku 1953 Płock miał ustabilizowaną powierzchnię: 2600 ha. W roku 1953 przyłączono do miasta część gromady Boryszewo Nowe i Kostrogaj (powierzchnia miasta wzrosła do 3118 ha). Na Kostrogaju powstała dzielnica przemysłowa, m. in. dla Zakładów Stolarki Budowlanej, zaś przy ul. Otolińskiej (Boryszewo) - znalazły się nowe obiekty Fabryki Maszyn Żniwnych (FMŻ).

Decyzja Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) o budowie rurociągu naftowego „Przyjaźń" ze Związku Radzieckiego do Czechosłowacji i Węgier, Polski i NRD oraz zlokalizowanie Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w okolicy Płocka ogromnie przyśpieszyło rozwój miasta. Po usytuowaniu MZRiP na północy Płocka, nastąpiło w roku 1961 znaczne powiększenie jego granic poprzez przyłączenie do miasta części osad: Biała Nowa, Trzepowo i Chełpowo. W tymże roku także przyłączono do Płocka osadę Winiary - pod budowę dużego szpitala z zapleczem mieszkalnym. W związku z powyższym powierzchnia Płocka wyniosła 5194 ha.

W roku 1982 przyłączono do Płocka prawobrzeżnego: Podolszyce, Imielnicę i Borowiczki, co zwiększyło powierzchnię miasta do 6644 ha. Ostatnie powiększenie miasta do 8806 ha nastąpiło w roku 1997 - przez włączenie do Płocka lewobrzeżnych osad: Ciechomice, Tokary, Budy Dolne i Góry, m.in. pod dojazdy dla II przeprawy mostowej przez Wisłę.

Budownictwo w latach 1945-1959

Okres płockiego budownictwa od 1945 r, do 1959 r. należy podzielić na lata powojennej podstawowej odbudowy trwającej do około 1950 r. i lata 50., nazywane okresem „powojennej" stabilizacji. W pierwszym okresie po wojnie powołano jednostki gospodarki komunalnej tj. zakłady wodociągów i kanalizacji, remontowo-budowlane, zarząd budynków mieszkalnych, zarząd zieleni oraz przedsiębiorstwo gospodarki komunalnej.

Budownictwo bezpośrednio po 1945 r. - to odbudowa zniszczonej substancji mieszkaniowej oraz likwidacja suteren. Już wiosną 1945 r. powstały zakłady związane z budownictwem: cegielnie w jarze Parowa (Brzeźnica) i w Górach, później - tartak w Radziwiu. W pierwszych dniach lutego 1945 r. po wybudowaniu prowizorycznej linii 6 kV Płock otrzymał zasilanie elektryczne, w kilka miesięcy później uruchomiono centralę telefoniczną. W tymże roku w wyniku rewindykacji odbudowano elektrownię

węglową, która funkcjonowała do 1964 r. (przez około 18 lat), do czasu wybudowania ogólnopolskiej linii wysokiego napięcia 110 kV i stacji transformatorowej w Podolszycach (1960-1963).

Przez 5 lat Płock i jego lewobrzeżna dzielnica Radziwie miały komunikację towarową wyłącznie statkami, albo drogą okrężną (np. przez Wyszogród). Kratowy most drogowo-kolejowy został odbudowany od 1948 r. do połowy 1950 r. Inwestorem i wykonawcą było Rejonowe Kierownictwo Odbudowy Mostów Drogowych w Płocku utworzone w kwietniu 1945 r. (od roku 1947 przekształcone w Okręgowy Zarząd Budowy Mostów Drogowych w Płocku). W dniu 12 grudnia 1951 r. OZBDM zostało przekształcone w Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych. Powołanie PPRM jako jednostki wykonawczej nie zmieniło jego dotychczasowego obszaru działania (część Polski na północ od Warszawy), jednakże z wyłączeniem nadzoru inwestycyjnego.

Bezpośrednio po wyzwoleniu przystąpiono do odbudowy, remontów i modernizacji dawnych zakładów przemysłowych. W lutym 1945 r. z obiektów Fabryki Maszyn Rolniczych w rejonie ul. Królewieckiej utworzono Płockie Zakłady Przemysłowe, które w 1948 r. rozbudowano i przemianowano na Fabrykę Maszyn Żniwnych. Następnie dwie małe stocznie połączono w jedno przedsiębiorstwo naprawy i budowy taboru pływającego, które później przyjęło nazwę: Płocka Stocznia Rzeczna.

W roku 1945 utworzono Państwowe Przedsiębiorstwo Budowlane - Oddział Budowlany Nr 7 w Płocku z centralą w Warszawie, zajmowało się ono produkcją stolarki budowlanej nie tylko na potrzeby Płocka, ale również dla odbudowy stolicy. Po kolejnych reorganizacjach w 1957 r. powołano samodzielne przedsiębiorstwo pod nazwą „Zakłady Stolarki Budowlanej „Stolbud" w Płocku. W latach 1957-1960 wybudowana została dla tego przedsiębiorstwa - nowa baza produkcyjna o powierzchni 5,8 ha przy ul. Długiej na Kostrogaju.

W roku 1949 utworzono przez Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Płocku – Miejski Zarząd Budynków Mieszkalnych, który poza administracją zajmował się działalnością remontową i konserwacyjną (funkcjonował do końca 1968 r.). W 1950 r. powołano „Budowlane Przedsiębiorstwo Powiatowe" zatrudniające po pierwszym roku istnienia około 250 osób. W Płocku realizowało remonty kapitalne oraz budowę nowych budynków.

W 1951 r. Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Płocku zorganizowało Miejskie Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlane dla prowadzenia remontów kapitalnych i modernizacji istniejącej substancji mieszkalnej (m.in. na zlecenie Miejskiego Zarządu Budownictwa Miejskiego). Wiele starych domów było wówczas w złym stanie technicznym. Jeszcze w końcu lat 50. około 10% mieszkań zasiedlonych przez uboższych mieszkańców nie nadawała się do użytkowania. Na początku lat 50. Prezydium MRN utworzyło Miejską Służbę Drogową, która działała do lat 70 jako zarządca i inwestor dróg miejskich oraz wykonawca.

Większość robót budowlanych w latach 50. w Płocku wykonywały dwa przedsiębiorstwa ze Stolicy: budownictwo przemysłowe - Warszawskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego „Żelbet"; zaś budownictwo mieszkaniowe - Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowlane Nr 4. Roboty instalacyjno-sanitame oraz elektryczne wykonywały płockie jednostki z Warszawskiego Przedsiębiorstwa Instalacji Przemysłowych oraz „Elektromontaż-u" Warszawa.

Najważniejszą inwestycją planu 6-letniego (1950-1955) była budowa Fabryki Maszyn Żniwnych na obrzeżach miasta (przy ul. Otolińska w pobliżu dworca PKP). Od 1954 r. rozpoczęto tam produkcję kombajnów zbożowych. W tym okresie, oprócz FMŻ rozbudowywano Płocką Stocznię Rzeczną i kombinat mięsny. Wybudowano też nowe obiekty (Rejonowego) Zakładu Jajczarsko - Drobiarskiego przy ul. Bielskiej, w tym halę ubojową o powierzchni 2500 m^2. W 1953 r. utworzona została Dyrekcja Budowy Osiedli Robotniczych, która zajęła się działalnością inwestycyjną. W marcu 1958 r. powstały prawie równocześnie: Robotnicza Spółdzielnia Mieszkaniowa przy FMŻ i Płocka Spółdzielnia Mieszkaniowa, które zaczęły realizować budownictwo wielorodzinne.

Rozwój Płocka w latach 1960-1979

Płock w dwudziestoleciu 1960-1979 stał się jednym z największych w kraju „placów budowy". Miasto znalazło się „w zasięgu" trzech inwestycji „centralnych": ropociąg „Przyjaźń", MZRiP - Biała Nowa k/Płocka i Stopień Wodny we Włocławku (długość Zalewu ponad 50 km, sięgnął „cofką" Płocka). Dla Płocka oprócz MZRiP ważnymi były też inne budowy przemysłowe, w tym: II etap rozbudowy Fabryki Maszyn Żniwnych, Zakłady Dziewiarskie „Cotex", II etap rozbudowy Płockiej Stoczni Rzecznej, Płockie Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego i wytwórnia płyt uszczelniających do samochodów osobowych „Fiat".

Omawiane dwudziestolecie było też okresem ogromnego rozwoju budownictwa mieszkaniowego i infrastruktury technicznej miasta. Płock zaczął zmieniać swój wygląd, stając się jednym z bardziej interesujących miast w kraju. Znacznie poprawiły się warunki mieszkaniowe. O tempie zmian w tym okresie mogą świadczyć takie dane: w 1960 r. izby zbudowane po wojnie stanowiły około 24% istniejących zasobów mieszkaniowych, natomiast w 1970 r. - 65% a 1978 r. - 73,0%.

Budowa MZRiP od roku 1960 do 1979

Po decyzji lokalizującej MZRiP w Płocku rozpoczęto niezwłocznie wywłaszczanie terenów i badania geologiczne (przez „Hydrogeo" Warszawa). Równocześnie przystąpiono do projektowania w kilkunastu biurach projektowych Polski, biurem kierującym całością prac i odpowiedzialne za stworzenie Planu Generalnego MZRiP był „Bipronaft" - Kraków. Spośród jednostek projektowych należy przede wszystkim wymienić: „Prosynchem" - Gliwice, „Energoprojekt" - Gliwice, Gliwickie Biuro Budownictwa Przemysłowego, „Biprowod" - Warszawa, „Hydroprojekt" - Włocławek i wiele innych, później (po roku 1967) - Zakładowe Biuro Projektów w MZRiP.

Zarządzeniem nr 329 Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych z 14 grudnia 1959 r. powołano z dniem 1 stycznia 1960 r. Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego „Petrobudowa" jako generalnego wykonawcę Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku (początkowo do 1964 r. - z dodatkiem „w budowie") oraz rozbudowy miasta. Od początku głównym zadaniem tego przedsiębiorstwa była działalność ogólno-budowlana o możliwie wielobranżowym charakterze, przy czym działalność sił własnych była uzupełniona realizacją robót specjalistycznych przez przedsiębiorstwa podwykonawcze.

O wielkości budownictwa w MZRiP niech świadczy to, że w okresie omawianego 20-lecia PBP Petrobudowa z podwykonawcami wybudowała ponad 30 zakładów-instalacji dla części: rafineryjnej i petrochemicznej, bocznicę kolejową o łącznej długości torów - około 65 km, sieć dróg wewnętrznych o długości około 50 km, ciągi „estakad" (około 20 km) wraz z „ziemnymi muldami" (dla usadowienia rurociągów technologicznych), wielokilometrową sieć PiA (pomiaru i automatyki), sieci wodno-kanalizacyjne o łącznej długości ponad 200 km, jak również ujęcie wody z Wisły – o wydajności kilkakrotnie większej niż wszystkie razem ujęcia dla miasta, ze stacją uzdatniania wody, z własną fizyko-chemiczną i biologiczną oczyszczalnią ścieków (w południowej części Kombinatu).

Największe zadanie inwestycyjne w MZRiP tj. Elektrociepłownia (EC), dostarczyciel pary technologicznej o różnych ciśnieniach (od 0,2 MPa do 13,8 MPa włącznie) i około 250 MW energii elektrycznej z Głównym Punktem Zasilania (GPZ) oraz bloki energetyczne o mocy 55 megawatów każdy, była realizowana w generalnym wykonawstwie przez Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowy Elektrowni i Przemysłu „Beton-Stal". Przedsiębiorstwo to wykonywało roboty przy udziale wielu krajowych przedsiębiorstw specjalistycznych: „Energonontaż Północ" Warszawa, „Elektrobudowa" Katowice, „Energoaparatura" Katowice, „Mera-Pnefal" Falenica, „Rafako" z Raciborza, „Piece Przemysłowe"

(kolejno: z Warszawy, Radomia nawet Bydgoszczy, filia stale na terenie Płocka), „Kotłomontaż" z Siemianowic SI.

Wybudowano też wówczas przez Zakład Energetyczny w Płocku szereg linii elektroenergetycznych (na napięcie: 30,110, 220 i 440 kV), łączących Kombinat z ogólnopolską energetyką. Nowe drogi do Kombinatu wykonane zostały - przez Powiatowy Zarząd Dróg Lokalnych (PZDL).

Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych wybudowało w połowie lat 60. dwa wysokie mosty nad jarem rzeki Brzeźnica, oddzielającym Kombinat od miasta, w tym jeden nad dawnym mostem „niskim" na ul. Dobrzyńskiej, drugi - na ul. Łukasiewicza. Trzeci „stary" most, niedaleko ujścia Brzeźnicy do Wisły (na ul. Szpitalnej), był przebudowywany kilkakrotnie. W 1964 r. Miejski Zarząd Dróg i Mostów w Płocku zmodernizował go na nowy most żelbetowy, zaś w 1976 r. został on wzmocniony konstrukcją stalową dla transportu dostarczanych Wisłą (na specjalnie wybudowane nabrzeże portowe) urządzeń wielkogabarytowych o masie do 80 Mg.

W roku 1959 powołano Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągu Naftowego „Przyjaźń" (kolejna nazwa PERN: Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń " S.A.). Początkowo PERN zrealizowało jedną nitkę ropociągu z Adamowa na granicy z ZSRR do Schwedt n/Odrą w NRD o długości 630 km, z ośmioma stacjami pomp oraz dwoma bazami magazynowymi: w Adamowie i w Plebance k/Płocka, także z pompownią gotowych paliw na obszarze MZRiP. Wybudowano też rurociągi dla benzyny i oleju napędowego w okolice: Warszawy, Koluszek, Poznania, Częstochowy oraz Bydgoszczy. Obecnie ropociąg „Przyjaźń" składa się z dwu nitek o średnicy 630/520 mm i 820 mm od Białorusi do Niemiec.

Później wybudowano dla PERN ropociąg „Pomorski" do Gdańska, natomiast dla MZRiP rurociąg etylenu do Włocławskich „Azotów" (obecnie „ANWIL"). To jest nowa technika masowego transportu produktów płynnych, bezpieczniejsza i ekonomiczniej sza od innych. Przy budowie MZRiP w ramach generalnego wykonawstwa „Petrobudowy" działało wiele przedsiębiorstw specjalistycznych spoza Płocka.

Filie kilku krajowych przedsiębiorstw: „Mostostal" Warszawa, „Termoizolacja" Zabrze „Instal" Warszawa i „Naftobudowa" - Kraków usamodzielniły się, przyjmując nazwy: Płockie Przedsiębiorstwo Konstrukcji Stalowych i Urządzeń Przemysłowych Mostostal" (1963 r.), Przedsiębiorstwo Robót Termoizolacyjnych i Antykorozyjnych „Izokor" w Płocku (1968 r.), Płockie Przedsiębiorstwo Instalacji Przemysłowych „Instal" (1968 r.) i Przedsiębiorstwo Remontowo - Montażowe „Naftoremont"(1969 r.).

Rozbudowa miasta poza MZRiP w latach 1960-1979

Wraz z rozwojem uprzemysłowienia, znacznie rozbudowywało się samo miasto. Szybki wzrost zaludnienia w mieście spowodował rozbudowę urządzeń gospodarki komunalnej oraz powołanie nowych jednostek komunalnych i reorganizację istniejących. W 1960 r. powołano Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne, następnie Miejska Służba Drogowa przekształciła się w Miejski Zarząd Dróg i Mostów. Do planowania i nadzoru nad rozbudową miasta powołano w 1961 r. Dyrekcję Budowy Osiedli Robotniczych. Zmieniała ona nazwy i zakres działania podczas kolejnych reorganizacji administracji terenowej odpowiednio na: Miejską Dyrekcję Budowy Osiedli Robotniczych (MDBOR) i Okręgową Dyrekcję Inwestycji Miejskich (ODIM). W 1968 r. z Zarządu Budynków Mieszkalnych wyodrębniono służby gospodarki cieplnej i utworzono Miejskie Przedsiębiorstwo Energetyki Cieplnej. Następnie Miejski Zarząd Budynków Mieszkalnych został przekształcony w 1969 r. w Zarząd Budynków Mieszkalnych. W

1974 r. powołano Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej, na bazie którego w 1975 r. powołano Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Inżynierii Miejskiej, które funkcjonowało do końca lat 70. jako duża wielobranżowa jednostka składająca się z wyspecjalizowanych oddziałów gospodarki komunalnej jak m.in.: mieszkalnictwo, drogownictwo, mostownictwo, wodociągi, kanalizacja czy zieleń (m.in. wówczas zlikwidowano MZDiM). Po powołaniu w 1975 r. województwa płockiego zlikwidowano ODIM i powołano Wojewódzką Dyrekcję Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Płocku (WDRMiOW).

Rynek przedsiębiorstw budowlanych ulegał ciągłym zmianom (reorganizacjom) np. Budowlane Przedsiębiorstwo Powiatowe w 1964 r. (liczące wówczas 1058 osób) zmieniło nazwę na Płockie Przedsiębiorstwo Budowlane. Swym zasięgiem poza Płockiem obejmowało Sierpc, Gostynin oraz powiaty: płocki, sierpecki, gostyniński i sochaczewski. W 1972 r. Płockie Przedsiębiorstwo Budowlane połączyło się z Płockim Przedsiębiorstwem Robót Instalacyjnych. W 1973 r. PPB przejęło z „Petrobudowy" większą część potencjału realizującego budownictwo mieszkaniowe, jak również płocki oddział Warszawskiego Przedsiębiorstwa Instalacji Przemysłowych „Chemoinstal", po czym przekształciło się w Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego. Przejęło ono od „Petrobudowy" Wytwórnię prefabrykatów OWT-67, którą zmodernizowano zwiększając jej wydajność z 3 do 5 tys. izb rocznie. Przedsiębiorstwo zostało głównym realizatorem dużych osiedli mieszkaniowych. W 1978 r. kolejny raz przedsiębiorstwo zmieniło nazwę, tym razem na Płocki Kombinat Budowlany.

W 1972 r. przekształcono Miejskie Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlane w Przedsiębiorstwo Budownictwa Komunalnego. Przedsiębiorstwo to przekształciło się w liczące się na rynku płockim i w regionie przedsiębiorstwo o szerokim wachlarzu rodzajów budownictwa.

Od końca lat 50. rozpoczął się rozwój spółdzielczości mieszkaniowej, która prowadziła gospodarkę zasobami mieszkaniowymi włącznie z inwestycjami na podlegających spółdzielcom osiedlach. Zmieniały się formy organizacyjne w spółdzielczości mieszkaniowej. Najstarsze utworzone w 1958 r. RSM przy FMŻ i PSM połączyły się w grudniu 1962 r. i utworzyły – Płocką Spółdzielnię Mieszkaniową. W tym okresie powołano też Spółdzielcze Zrzeszenie Budowy Domków Jednorodzinnych „Związkowiec". Następnie w 1979 r. powołano Mazowiecką Spółdzielnię Mieszkaniową. W drugiej połowie lat 70. w ramach spółdzielczości mieszkaniowej powołano Biuro Projektów „Inwestprojekt". Zadaniem tej jednostki inwestorsko-projektowej była kompleksowa obsługa procesu inwestycyjnego: od wykupów terenu, poprzez projektowanie i nadzór inwestorski.

Budownictwo w latach 1980-1989

Ważnym wydarzeniem mającym wpływ na płockie budownictwo lat 80. - była zimowa „powódź stulecia", która zaczęła się w Płocku 8 stycznia 1982 roku. Ta zatorowa powódź nie tylko spowodowała zalanie Radziwia oraz lewobrzeżnych okolic Płocka od Dobrzykowa po Soczewkę - na powierzchni ponad 150 km^2, ale też część prawobrzeżnych dzielnic miasta (Borowiczki i Rybaki). Już w pierwszych dniach klęski Sztab Powodziowy zmobilizował sprzęt mechaniczny do pilnego sypania specjalnego wału w Radziwiu wzdłuż toru kolejowego i drogi krajowej w kierunku Łącka, bowiem obawiano się kolejnego przerzucenia koryta rzeki spod Płocka w rejon Gór, w szerokiej na około 4 km pradolinie Wisły (co spowodowałoby konieczność budowy nowego mostu).

Utworzył się nowy, nieprzewidziany wcześniej, a obszerny "płac budowy". Odbudowa domów zaczęła się niezwłocznie po ustąpieniu zimy i po oszacowaniu szkód, częściowo z kwot ubezpieczenia budynków, w znacznej mierze z kredytów uruchomionych po ogłoszeniu stanu klęski żywiołowej dla Płocka. Trzeba było odbudować sieci energetyczne i łączność. Pojawiły się na rynku prywatne firmy remontujące uszkodzone budynki. Odbudowa Radziwia trwała ponad 3 lata. Dziś już tylko podwyższone obwałowania oraz specjalnie postawione znaki wskazują poziom wody ze stycznia 1982 roku. Trzeba było w trybie pilnym budować domy zastępcze na wysokim prawym brzegu. Tak w roku 1982 powstało osiedle

„fińskich” domków na północnym końcu ul. Miodowej, na terenie należącym do Politechniki. Przyspieszono też przez służby Wojewody Płockiego decyzje lokalizacyjne dotyczące budownictwa na Podolszycach (jako dzielnicy w pierwszej kolejności dla powodzian) oraz intensywnie rozpoczęto budowę tej dzielnicy.

Podstawowa jednostka zarządzająca budownictwem w województwie płockim i Płocku tj. Wojewódzka Dyrekcja Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Płocku ulegała w tej dekadzie i następnej kolejnym przekształceniom: w Rejonową Dyrekcję Inwestycji, Wojewódzką Dyrekcję Inwestycji w Płocku, wreszcie w roku 1991 - po utworzeniu samodzielnej dyrekcji w Kutnie – na Dyrekcję Inwestycji w Płocku (obecnie od 1997 r. nie istnieje).

Na początku lat 80. zlikwidowano Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Inżynierii Miejskiej oraz powrócono do samodzielności jednostek komunalnych. Powstały nowe przedsiębiorstwa oraz reaktywowano stare jak np. Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej. Przedsiębiorstwo to w 1984 r. przekształciło się w Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej. Po likwidacji PGKilM w obszarze drogownictwa powstało Miejskie Przedsiębiorstwo Dróg i Mostów, które w tej dekadzie zrealizowało szereg ważnych inwestycji drogowych. W latach 80. powołano cztery nowe spółdzielnie mieszkaniowe.

Omawiana dekada – to okres powstawania wielu prywatnych firm: budowlano-montażowych i specjalistycznych, przemysłu materiałów budowlanych oraz obsługujących budownictwo (projektowanie, geodezja, geologia itp.). W 1982 r. powstała jednoosobowa firma pod nazwą „Instalatorstwo Elektryczne”, która dość szybko została przekształcona w Przedsiębiorstwo Instalacyjno - Usługowe „Wereszczyński”. Powstały inne firmy m.in. „Geodezja” (1982), Zakład Budowlano-Montażowy "Krupiński" (1983), Zakład Produkcji Budowlanej „Termo-Bud” (1984), Przedsiębiorstwo Budowlano-Remontowe „Izomar” (1986), ZPiWZA „Metkor” (1986), Przedsiębiorstwo Elementów Budowlanych i Usług "Pel-Bud" (1988), Prywatne Przedsiębiorstwo Budowlane „Petromontaż” (1988), „Progress-bud” (1989), Zakład Badań Geologicznych i Robót Inżynieryjnych „Geo-Bad” (1989).

Powstawały w 1984 r. dwa nowe biura projektowe: Biuro Techniki Komunalnej „Betek” i Mazowieckie Biuro Projektów „Mapro”, natomiast przy Radzie Wojewódzkiej NOT w Płocku powstał Zespół Usług Technicznych. Tworzyły się też prywatne firmy i spółki projektowe jak: „Badowski & Badowski” (1982), „Budoplan” (1988), „Wektor-P” (1989), Przedsiębiorstwo Wdrożeniowe Inwestycji Ekologicznych „Testpol” (1989) i inne.

Budownictwo w latach 1990-2000

W wyniku zmian polityczno-gospodarczych, jakie nastąpiły po utworzeniu w 1989 r. III Rzeczypospolitej, budownictwo obok handlu najszybciej zaczęło podlegać nowym procesom gospodarczym. Na miejsce dotychczasowego "rynku wykonawcy" utworzył się "rynek inwestora". Poszerzył się asortyment materiałów budowlanych i instalacyjnych. Pojawiły się nowe technologie wykonawstwa. Proces restrukturyzacji i prywatyzacji budownictwa na przełomie lat 80. i 90. miał doprowadzić do „rozbicia monopoli budowlanych”, likwidacji wielu przedsiębiorstw państwowych oraz utworzeniu dużej liczby firm działających na zasadach prawa handlowego. Państwowe przedsiębiorstwa budowlane zmieniały struktury organizacyjne i formy własności, powstawały spółki: cywilne, z o.o. i akcyjne.

Powstawały firmy „developerskie” organizujące proces inwestycyjny począwszy od zebrania środków finansowych, poprzez projektowanie, po wykonawstwo i sprzedaż gotowych obiektów (przede wszystkim budynków mieszkalnych). Po ustawowym nadaniu władzom miast pełnej odpowiedzialności finansowej za inwestycje miejskie, zmieniły się zasady funkcjonowania służb miejskich odpowiedzialnych za budownictwo.

W pierwszej połowie lat 90. dawne duże państwowe płockie przedsiębiorstwa specjalistyczne utworzyły następujące spółki akcyjne: Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych (1992), „Mostostal Płock”(1992), „Instal Płock” (1992) oraz „Izokor Płock” (1994). Równocześnie powstały na bazie płockich przedsiębiorstw budowlanych lub filii firm spoza Płocka - spółki z o.o.: Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego „Piecobud” (1991), Przedsiębiorstwo Instalacyjno-Remontowe „Naftoremont-Naft obudowa Płock” (1992), „Beton-Stal Płock”(1993), Piece Przemysłowe „Piecobudowa - Płock” (1994), „Energomontaż Północ - Płock” (1996) itp.

Do liczących się w płockim budownictwie nowych spółek można zaliczyć: Przedsiębiorstwo Budowlano Usługowe „Vectra" (1990), Przedsiębiorstwo Montażowo-Budowlane „Ajmex” - Andrzej Bielicki (1990), Zakład Instalacji Wod-Kan, CO i Gazu „Arkadiusz Wałęsa i Sp-ka” (1990), Przedsiębiorstwo Produkcji Elementów Budowlanych „Kontener” (1991), Przedsiębiorstwo Usług Specjalistycznych „Cover” (1991), Zakład Budowlano-Instalacyjny „Turbud” (1991), Przedsiębiorstwo Budownictwa „Labor-Bud” (1992), Przedsiębiorstwo Instalacyjne „Petro-Instal” (1992), Przedsiębiorstwo Usług Technicznych „Izotechnik”(1992), Przedsiębiorstwo Budowlano- Remontowe „Biały-Stako” (1992), Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe "Albud" (1993), PHU „Petromet” (1994), Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlane „Wist-Bud” (1995), „Stangpol” (1995) - przedsiębiorstwo budowlano-instalacyjne (z kapitałem zagranicznym – niemieckim), Przedsiębiorstwo Produkcyjno Usługowe „Inbud” (1996), „Inter-Hermesa” S.A. (1996) i inne. Duże ożywienie w podaży nowych materiałów budowlanych i instalacyjnych spowodowało utworzenie licznych hurtowni.

Przekształcenia własnościowe wystąpiły także w biurach projektowo-inwestorskich. W roku 1991 powołano spółkę pracowniczą Mazowieckie Biuro Projektów „MAPRO”. W tymże roku zarejestrowano też spółkę UM Płock - Biuro Techniki Komunalnej „BETEK”. Równolegle powstały nowe spółki projektowe jak: Zakład Usługowo-Projektowy „Ances” (1990), Zakład Projektowania - Ryszard Piosik (1991), Płocka Pracownia Projektowa - „Arch. Jan Łabuz” (1992) i szereg innych.

Wśród zlikwidowanych przedsiębiorstw budowlanych znalazł się Płocki Kombinat Budowlany, który przestał funkcjonować w 1991 r. Na terenie podległej mu „fabryki domów” (OWT-67) przy ul. Rembielińskiego zorganizowano nowoczesne targowisko, a następnie wyburzono hale produkcyjne pod budowę supermarketów.

Niektóre budowlane przedsiębiorstwa państwowe rozpoczęły przekształcenia własnościowe poprzez sukcesywną sprzedaż części majątku oraz tworzenie kolejnych spółek na bazie przekazywanego potencjału. Na przykład PBP Petrobudowa, która na początku lat 90. zatrudniała jeszcze około 1100 pracowników utworzyła siedem spółek. Z około 85% potencjału „Petrobudowy” powstała jedna ogólnobudowlana spółka akcyjna - Przedsiębiorstwo Produkcyjno Usługowe „Petro” S.A. oraz sześć specjalistycznych spółek z oo., natomiast pozostała część do dzisiaj funkcjonuje jako przedsiębiorstwo państwowe.

Miejskie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w 1992 r. przekształciło się w zakład budżetowy - Miejski Zakład Gospodarki Mieszkaniowej (MZGM).

W drugiej połowie lat 90. utworzono inwestorskie spółki z o.o.: w 1996 r. Miejskie Towarzystwo Budownictwa Społecznego (MTBS) i w 1998 r. Agencję Rewitalizacji Starówki (ARS).

Na mocy Ustawy o własności lokali z dnia 24 czerwca 1994 r. zasoby komunalne przekształciły się we Wspólnoty Mieszkaniowe. Intencją ustawodawcy było stworzenie konkurencyjności w zakresie zarządzania nieruchomościami.

Nadal poważnym inwestorem, już bez powierzania innym firmom „generalnego wykonawstwa” i koordynacji robót, była Petrochemia Płock S.A. (taką nazwę nosiły od 1 lipca 1994 do końca 1999 r. MZRiP). Budowa nowych instalacji petrochemicznych trwała teraz jednocześnie z likwidacją przestarzałych. Zmiany organizacyjne na rynku paliw zmusiły „Petrochemię” do budowy oraz autoryzacji własnych stacji dystrybucji paliw w Polsce i za granicą, następnie po połączeniu z siecią stacji benzynowych CPN nastąpiła kolejna rozbudowa centrum administracyjnego przedsiębiorstwa, tym razem

o nowej nazwie: Polski Koncern Naftowy „Orlen" Płock S.A. W ramach restrukturyzacji koncernu PKN „Orlen" wydzielono z niego dawne służby remontowe w odrębne specjalistyczne firmy budowlano-remontowe (spółki z oo.).

Również jednostki drogowe uległy restrukturyzacji. Utworzony w latach 50. Rejon Eksploatacji Dróg Publicznych w Płocku przekształcił się w roku 1991 w państwowe Przedsiębiorstwo Robót Drogowych w Płocku (jako jednostka wykonawcza). PRD w 2001 r. przekształciło się w Spółkę z o.o.

Miejskie Przedsiębiorstwo Dróg i Mostów zostało w 1991 r. przekształcone w spółkę Urzędu Miasta Płock – „Dromost" Płock.

W roku 1989 Wojewoda Płocki utworzył Wojewódzką Dyrekcję Dróg Miejskich w Płocku do zarządzania drogami wojewódzkimi w 10 miastach województwa płockiego oraz drogami krajowymi w miastach prezydenckich: w Płocku i Kutnie (w pozostałych miastach drogi krajowe podlegały jednostkom zamiejskim Generalnej Dyrekcji Dróg Publicznych).

W 1994 r. Prezydent Płocka utworzył Miejski Zarząd Dróg, który obok Wojewódzkiej Dyrekcji Dróg Miejskich podległej pod Wojewodę Płockiego, został głównym zarządcą i inwestorem w drogownictwie miejskim (w zakresie dróg gminnych tj. z wyłączeniem początkowo dróg wojewódzkich i krajowych, później z wyłączeniem tylko dróg krajowych).

W wyniku wprowadzenia w 1999 r. nowej ustawy o drogownictwie i podziału dróg publicznych na krajowe, wojewódzkie, powiatowe i gminne nastąpiła likwidacja WDDM, która przekazała drogi krajowe i most przez Wisłę w Płocku dla Miejskiego Zarządu Dróg. Od tego czasu całością problematyki dróg, mostów i przepustów w mieście zajmuje się tylko jedna organizacja.

Rozwój budownictwa mieszkaniowego po drugiej wojnie światowej obrazuje tablica nr 1[856].

Tablica nr 1: Liczba wybudowanych izb i mieszkań w latach: 1945 – 2000

Lata*	1945-60	1961-65	1966-70	1971-75	1976-80	1981-90	91-2000
Mieszkania	1 980	4 448	4 199	5 962	6 007	6982	7991
Izby ogółem	5 469	12 587	12 252	22 032	22 014	25 792	22 290
Izby - bud. prywatne	1 730	1 624	2 061	3 037	2 913	4 181	4 959

Rozwój budownictwa mieszkaniowego po wojnie nie był równomierny. W piętnastoleciu 1945-1959 budowano średnio rocznie - 365 izb mieszkalnych, w latach 70. - 4450, a w latach 90. - 2229 (izb). W latach 1951-1955 oddawano na 1000 mieszkańców 1,3 mieszkań, w latach 1956-1960 – 5,3 mieszkania, przy czym zasadniczy wzrost nastąpił po 1960 r. (np. w 1968 r. oddano 15,8 mieszkań na 1000 mieszkańców, dwukrotnie więcej niż średnio w kraju). Lata 1971/80 - to najintensywniejszy okres dla budownictwa mieszkaniowego; w latach 1981 - 2000 - nastąpiło załamanie.

W okresie dekady lat dziewięćdziesiątych podobnie jak w latach 80. nastąpiło wyraźne zmniejszenie (o około 50%) liczby budowanych rocznie mieszkań w stosunku do dekady lat 70. O ile w roku 1980 oddano do użytku 4282 izby (1227 mieszkań), to w roku 1990 tylko - 1784 izby (431 mieszkań), zaś w roku 2000 - 1801 izb (489 mieszkań). Najmniej wybudowano w roku 1994 – 1100 izb (283 mieszkania).

[856] Tabela ma nierówne okresy odniesienia: pierwsza kolumna powojenna obejmuje 15 lat, od roku 1961 do 1980 pokazuje zmiany co 5 lat, natomiast ostatnie dwie kolumny - co 10 lat.

W ostatnim dwudziestoleciu ubiegłego wieku zmalała budowa nowych budynków wielorodzinnych, natomiast wzrosło prywatne budownictwo indywidualne. W roku 2000 oddano do użytkowania w budynkach indywidualnych 13 918 m2 powierzchni użytkowej (668 izb) - na 31 998 m2 ogółem (1 801 izb), co stanowi 43,3%.

Budownictwo w latach 2000-2025

W pierwszej dekadzie XXI w. wykonano duży zakres modernizacji dróg przelotowych (krajowych wojewódzkich) przebiegających przez miasto, co przy znacznym wzroście liczby pojazdów osobowych oraz wzroście tranzytowego ruchu ciężarowego, tylko nieznacznie poprawiło warunki przejazdu przez Płock, szczególnie pomiędzy prawobrzeżną i lewobrzeżną częścią miasta.

W wyniku dużej aktywności płockich władz samorządowych oraz organizacji pozarządowych rozpoczęto w 2002 r. w mieście realizację drugiej przeprawy mostowej przez Wisłę most o długości 1200 m). Budowę zrealizowało konsorcjum złożone z dwóch przedsiębiorstw mostowych: Łódzkich oraz Płockich „MOSTÓW". Most z drogami dojazdowymi został wykonany ze środków budżetu państwa. Druga dekada XXI w. przeszła do historii miasta jako ogromny wzrost samorządowego budownictwa drogowego.

Struktury organizacyjne zarządzania budownictwem w XXI wieku

Zgodnie z *Ustawą z 24 lipca 1998 r.* Płock przestał być miastem wojewódzkim i od 1999 r. funkcjonuje jako gmina na prawach powiatu. Pozycja prawna prezydenta na prawach powiatu wynika z przepisów Konstytucji RP[857] oraz następujących przepisów o randze ustawowej: *Ustawą z 8 marca 1990*

[857] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).

r. o samorządzie gminnym[858]*, Ustawą z 21 sierpnia 1997 r. o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne*[859]*, Ustawą z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym*[860]*, Ustawą z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie wojewódzkim*[861] *oraz Ustawą z 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa*[862]. Zgodnie z konstytucją jednostki samorządu terytorialnego realizują *swoje zadania z pośrednictwem organów stanowiących i wykonawczych*[863]. W realizacji zadań prezydent miasta na prawach powiatu podlega wyłącznie radzie miejskiej[864], która pełni funkcję organu przedstawicielskiego, stanowiącego i kontrolnego. Prezydent miasta na prawach powiatu pełni funkcje jednoosobowego organu wykonawczego miasta[865], do którego należą zadania o charakterze wykonawczym wobec Rady Miasta oraz kierowniczym wobec Urzędu Miasta[866].

W XXI w. zostały opracowane następujące ustawy dotyczące organów samorządowych: *Ustawa z 15 września 2000 r. o referendum lokalnym*[867]*, Ustawa z 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej*[868]*,*

---

858 *Ustawa z 8 III 1990 r. o samorządzie gminnym* (tekst jednolity: Dz.U. 2018, nr 91, poz. 994 ze zm.).

859 *Ustawa z 21 VIII 1997 r. o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne* (tekst jednolity: Dz.U. 2017, poz. 1393).

860 *Ustawa z 5 VI 1998 r. o samorządzie powiatowym* (tekst jednolity: Dz.U. 2018, nr 91, poz. 995 ze zm.).

861 *Ustawa z 5 VI 1998 r. o samorządzie wojewódzkim* (tekst jednolity: Dz.U. 2018, nr 91, poz. 913 ze zm.).

862 *Ustawa z dnia z 24 VII 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa* (Dz.U. 1998, nr 96, poz. 603 z późn. zm.).

863 D. Tarka, *Pozycja prawnoustrojowa prezydenta miasta na prawach powiatu na przykładzie Prezydenta Miasta Płocka,* „Notatki Płockie" 2019, nr 1, s. 37-46*;* Cytaty (s. 37): *Ze względu na stopień skomplikowania zadań przekazanych do realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego, ich organizacja opiera się na założeniu demokracji pośredniej (przedstawicielskiej).*

864 Ibid., Cytat (s. 45): *Do właściwości Rady Miasta Płocka należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania miasta, o ile ustawy nie stanowią inaczej.*

865 Ibid., Cytaty (s. 45): *Podział kompetencji między organami samorządu Miasta Płocka zapewnia spójną i harmonijną realizację zadań przypisanych miastu. Podstawę działania Prezydenta Miasta Płocka stanowią unormowania ustawowe oraz postanowienia Statutu Miasta Płocka. Akty te zawierają wytyczne w zakresie zasad organizacji organu wykonawczego oraz sposobu jego działania. Prezydent wykonuje nałożone zadania przy pomocy aparatu pomocniczego zorganizowanego w formie Urzędu Miasta Płocka, którego podstawę działania stanowi Regulamin organizacyjny.*

866 Ibid., s. 43; *Prezydent miasta na prawach powiatu pełni jednocześnie funkcje jednoosobowego organu wykonawczego miasta, zwierzchnika służbowego w odniesieniu do służb, inspekcji i straży, kierownika urzędu będącego zwierzchnikiem służbowym pracowników urzędu miasta oraz kierowników miejskich jednostek organizacyjnych oraz organu wydającego decyzje w indywidualnych sprawach z zakresu administracji publicznej. Wykonuje on swoje zadania przy pomocy urzędu miasta, którego organizację i zasady funkcjonowania określa regulamin organizacyjny nadany przez prezydenta miasta w drodze zarządzenia.*

867 *Ustawa z 15 IX 2000 r. o referendum lokalnym* (tekst jednolity: Dz.U. 2016, poz. 400 ze zm.).

868 *Ustawa z 18 IV 2002 r. o stanie klęski żywiołowej* (tekst jednolity: Dz.U. 2017, poz. 1897 ze zm.).

Ustawa z 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta[869], *Ustawa z 21 listopada 2008 r. o pracownikach samorządowych*[870] oraz *Ustawa z 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy*[871] oraz *Ustawa z dnia 11 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych*[872].

Do 2018 r. kadencja prezydenta miasta na prawach powiatu trwała cztery lata i co do zasady pokrywała się z kadencją rady miasta, przy czy nie było ograniczeń w zakresie liczby kadencji, natomiast od tego roku została wprowadzona zasada dwu-kadencyjności (po pięć lat – jedna kadencja). W latach 2000-2025 funkcje prezydentów miasta Płocka pełnili: Stanisław Jakubowski (1998-2001), Wojciech Hetkowski (2001-2002), Mirosław Milewski (2002-2010) oraz Andrzej Nowakowski (od 13 XII 2010 r.).

W tym okresie kilkakrotnie zmieniany był schemat Organizacyjny Urzędu Miasta Płocka. Bazą wyjściową było powołanie w 1998 r. 25 wydziałów kierowanych przez naczelników, przy czym tematyką inwestycyjno-budowlaną zajmowały się przede wszystkim wydziały: Inwestycji i Rozwoju; Polityki Gospodarczej; Gospodarki Komunalnej i Inżynierii Miejskiej; Gospodarki Przestrzennej, Geodezji i Gospodarki Nieruchomościami oraz Mieszkalnictwa. Przykładowo Wydziałowi Inwestycji i Rozwoju podlegały referaty: Planowania i Programowania Inwestycji, Nadzoru i Realizacji Inwestycji, Strategii i Koordynacji Rozwoju Miasta, natomiast Wydziałowi Gospodarki Przestrzennej przyporządkowane były referaty: Zagospodarowania Przestrzennego, Warunków Zabudowy, Administracji Budowlanej, Informacji Przestrzennej oraz Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków. W 2001 r. radni uchwalili nowy Regulamin UMP, w którym na miejsce 25 wydziałów powołano osiem wydziałów zawiadywanych przez dyrektorów, przy czym wydziały podzielono na oddziały i referaty.

W latach 2000-2003 trwały prace dotyczące opracowania i wdrożenia systemu zarządzanie jakością (ISO) w Urzędzie Miasta Płocka. Nadzór merytoryczny sprawował prof. Krzysztof Opolski. Płock przystąpił też jako miasto pilotażowe do realizacji kompleksowej informacji o nieruchomościach dla potrzeb gospodarczych i fiskalnych (*Budowa zintegrowanego systemu katastralnego Phare 2000*). W lipcu 2005 r. zatwierdzono „*Lokalny Program Rewitalizacji Miasta na lata 2005-2013*";

W ostatnim ćwierćwieczu radni Urzędu Miasta Płocka dokonywali zatwierdzeń kolejnych wersji Strategii Rozwoju Miasta: w dniu 2 września 2003 r. nastąpiła nowelizacja „*Strategii Rozwoju Miasta do 2012 r.*" (z 1997 r.); w dniu 25 listopada 2008 r. – „*Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka latach od 2008 r. do* 2022 roku[873]; w dniu 28 czerwca 2018 r. – „*Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka od 2018 r. do 2030 roku*"[874].

---

869 *Ustawa z 20 VI 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta* (tekst jednolity: Dz.U. 2010, nr 176, poz. 1191).

870 *Ustawa z 21 XI 2008 r. o pracownikach samorządowych* (tekst jednolity: Dz.U. 2018, poz. 1260).

871 *Ustawa z z 5 I 2011 r. Kodeks wyborczy* (tekst jednolity: Dz.U. 2018, poz. 754, ze zm.).

872 *Ustawa z dnia 11 I 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych* (Dz.U. 2018, poz. 130 ze zm.).

873 *Uchwała Nr 411/XXIX/08 z 25 XI 2008 r. w sprawie Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka do 2022 roku* (Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego 2008).

874 *Uchwała Nr 810/XLIX/2018 z 28 VI 2018 r. w sprawie Strategii Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka do* 2030 roku (Dz.U.W.M. 2018).

W zakresie ochrony środowiska Rada Miasta Płocka w omawianym okresie przyjęła: w dniu 25 maja 2004 r. *Program Ochrony Środowiska dla Miasta Płocka i Plan Gospodarki Odpadami dla Miasta Płocka*[875] oraz w dniu 29 listopada 2016 r. *Program ochrony środowiska dla Miasta Płocka na lata 2016–2022*[876]. W sprawie uchwalenia i zatwierdzenia Statutów Osiedli Miasta Płocka przyjęto uchwały w dniach 25 października 2018 r.[877] i 27 maja 2021 r.[878]

Okres prezydentury Stanisława Jakubowskiego (październik 1998 – grudzień 2001)

W okresie kadencji III władz samorządowych (lata 1998-2002) w wyniku wyborów prezydentem Płocka został Stanisław Jakubowski, który tę funkcję pełnił od 1998 r. do 2001 r, wcześniej w latach 1995-1998 był wiceprezydentem miasta podległym prezydentowi Dariuszowi Krajowskiemu-Kukiel. W tym okresie w zarządzie miasta pracowali: z-ca prezydenta Zygmunt Buraczyński (1998-2001), z-ca prezydenta Wojciech Maciej Cholewiński (1998-2001), z-ca prezydenta Krzysztof Mieczysław Kania (1998-2001), sekretarz Romuald Adam Dobrzeniecki (1998-2002), skarbnik Barbara Szurgocińska (1998-2002), członek zarządu Jarosław Pardyka (1998-2001), członek zarządu Andrzej Rokicki (1998-2001), członek zarządu Zenon Wiśniewski (1998-2001), członek zarządu Marian Choczyński (2000-2001), członek zarządu Grażyna Opatrzyk (2000-2001), członek zarządu Piotr Nowicki (2000-2001).

W tym okresie przewodniczącym Rady Miasta Płocka od października 1998 r. do grudnia 2001 r. był Wojciech Wiesław Hetkowski. Funkcję zastępców przewodniczącego pełnili: Krystyna Badowska, Leszek Majewski, Tomasz Zdzisław Kolczyński (do maja 2000 r.), Krzysztof Lewandowski (do maja 2000 r.), Grzegorz Lichomski (od maja 2000 r.), natomiast sekretarzem był Lech Jan Latarski[879].

Okres prezydentury Wojciecha Hetkowskiego (grudzień 2001 – październik 2002)

W końcowym okresie kadencji III władz samorządowych w związku z objęciem funkcji prezesa spółki PERN przez Stanisława Jakubowskiego prezydentem Płocka został dotychczasowy przewodniczący Rady Miasta Płocka Wojciech Wiesław Hetkowski, który tę funkcję sprawował od grudnia 2001 r. do października 2002 r. W tym okresie na stanowiskach z-cy prezydenta w zarządzie miasta pracowały: Anna Kossakowska i Ewa Maria Pietrzak. Sekretarzem nadal pozostał Romuald Adam Dobrzeniecki, natomiast skarbnikiem – Barbara Szurgocińska. W tym okresie funkcję przewodniczącego Rady Miasta Płocka od października 1998 r. do grudnia 2001 r. pełnił Wojciech Wiesław Hetkowski.

---

875 *Uchwała nr 486/XXVI/04 RMP z 25 V 2004 r. w sprawie uchwalenia „Programu Ochrony Środowiska dla Miasta Płocka i Planu Gospodarki Odpadami dla Miasta Płocka stanowiące zintegrowany dokument”* (Dz.U.W.M. 2004).

876 *Uchwała nr 438/XXV/2016 Rady Miasta Płocka z 29 XI 2016 r. w sprawie przyjęcia „Programu ochrony środowiska dla Miasta Płocka na lata 2016–2022”* (Dz.U.W.M. 2016).

877 *Uchwała nr 864/LIII/2018 r. RMP z 25 X 2018 r. w sprawie uchwalenia Statutu Miasta Płocka* (Dz.U.W.M. 2018, poz. 10566).

878 *Uchwała nr 527/XXXI/2021 r. RMP z 27 V 2021 r. w sprawie zatwierdzenia Statutu Miasta Płocka* (Dz.U.W.M. 2021).

879 W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa...op. cit.*, s. 235.

Funkcję zastępców przewodniczącego pełnili: Krystyna Badowska, Grzegorz Lichomski i Leszek Majewski, natomiast sekretarzem był Lech Jan Latarski. W tym okresie funkcję przewodniczącego Rady Miasta Płocka od grudnia 2001 r. do października 2002 r. pełnił Andrzej Rokicki. Funkcję zastępców przewodniczącego pełnili: Krystyna Badowska, Grzegorz Lichomski i Leszek Majewski, natomiast sekretarzem był Lech Jan Latarski[880].

Okres prezydentury Mirosława Milewskiego (październik 2002 – grudzień 2010)

W okresie kadencji IV i V władz samorządowych (lata 2002-2010) funkcję prezydenta miasta Płocka sprawował Mirosław Marian Milewski. W latach kadencji IV (lata 2002-2006) na stanowiskach z-cy prezydenta pracowali: Tomasz Zdzisław Kolczyński, Dariusz Zawidzki i ?Piotr Dyśkiewicz. Funkcję sekretarza pełniła Krystyna Kowalewska, a skarbnika – Barbara Szurgocińska. Funkcję przewodniczącego Rady Miasta Płocka pełnili kolejno: Krzysztof Rolirad (od 27 października 2002 r. do 3 czerwca 2003 r.), Stanisław Nawrocki (od 8 lipca 2003 r. do 8 października 2004 r.) oraz wspólnie – Tomasz Korga i Lech Jan Latarski do końca kadencji (do października 2006 r.), jako z-cy przewodniczącego.

Na stanowisku wiceprzewodniczącego Rady Miasta Płocka pracowali: Zygmunt Buraczyński (od listopada 2002 r. do maja 2003 r.), Tomasz Korga (od maja 2003 r. do października 2006 r.), Lech Jan Latarski (od maja 2003 r. do października 2006 r.), Jacek Szubstarski (od listopada 2002 r. do maja 2003 r.). Na stanowisku sekretarza funkcjonował Wiesław Ryszard Kossakowski (od listopada 2002 r. do lipca 2003 r.)[881].

W okresie kadencji V (lata 2006-2010) na stanowiskach z-cy prezydenta pracowali**:** Piotr Kubera, Piotr Dyśkiewicz i Roman Siemiątkowski. Stanowisko przewodniczącego Rady Miasta Płocka pełnił Jan Korga.

Okres prezydentury Andrzeja Nowakowskiego (grudzień 2010 r. – nadal)

Obecna prezydentura Andrzeja Nowakowskiego przypada na trzy kadencje władz samorządowych (VI, VII i VIII). Prezydentem miasta Płocka został w dniu 13 grudnia 2010 r. i obecnie jest najdłużej funkcjonującym płockim prezydentem. W latach kadencji VI i VII na stanowiskach z-cy prezydenta pracowali: Roman Siemiątkowski (2010-2018), Piotra Dyśkiewicz (2010-2018), Jacek Terebus (2014-2018).

Ostatni wybór prezydenta został dokonany w ramach kadencji VIII (2018-2023) – pod rządami nowej ustawy z 11 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych[882]. W wyborach

---

880 Ibid., s. 236.

881 Ibid., s. 237.

882 D. Tarka, *Pozycja prawnoustrojowa prezydenta miasta na prawach powiatu...op. cit.*, s. 39. Cytaty: *Wprowadziła ona istotne zmiany w Kodeksie wyborczym związane z wyborem na stanowisko wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Zgodnie z*

samorządowych, które odbyły się w dniu 29 października 2018 r. na Prezydenta Miasta Płocka został wybrany Andrzej Nowakowski[883]. W dniu 25 października 2018 r. Rada miasta Płocka uchwaliła Statut Miasta Płocka[884]. Regulamin Organizacyjny Urzędu Miasta Płocka[885] został nadany przez Prezydenta Miasta Płocka w dniu 31 grudnia 2018 r. Integralną częścią nowego Regulaminu[886] jest schemat organizacyjny Urzędu Miasta Płocka[887].

Prezydent Miasta Płocka w ramach VIII kadencji władz samorządowych (lata 2018-2023) powołał swych trzech zastępców oraz skarbnika i sekretarza:
- Zastępcę Prezydenta Miasta Płocka ds. Polityki Społecznej – Romana Siemiątkowskiego,
- Zastępcę Prezydenta Miasta Płocka ds. Komunalnych – Piotra Dyśkiewicza,
- Zastępcę Prezydenta Miasta Płocka ds. Rozwoju i Inwestycji – Jacka Terebusa,
- Skarbnika Miasta Płocka – Wojciech Ostrowskiego,
- Sekretarza Miasta Płocka – Krzysztofa Krakowskiego.

W dniu 17 czerwca 2021 r. po rezygnacji Jacka Terebusa – Artur Zieliński został Zastępcą Prezydenta Miasta Płocka ds. Rozwoju i Inwestycji.

Radni Rady Miasta Płocka kadencji 2018-2023 według okręgów wyborczych:
OKRĘG Nr 1 – Struzik Małgorzata, Jaroszewski Artur Robert, Olejnik Joanna Ewa, Pogonowski Mariusz, Krysztofiak Marek, Bukowski Maciej Tomasz, Kubera Piotr;
OKRĘG Nr 2 – Latarski Lech Jan, Krasuska Marta, Maliszewski Tomasz, Chrobot Łukasz Mariusz, Kulpa Wioletta Maria, Brzeski Leszek, Bogdan Edward;
OKRĘG Nr 3 – Kominek Tomasz, Ogrodnik Małgorzata Maria, Krajewska Iwona, Aleksandrowicz Andrzej, Kijek Teresa, Seweryniak Jerzy Kazimierz;
OKRĘG Nr 4 – Derlukiewicz Anna, Domosławska Daria Magdalena, Jasion Jacek, Korga Tomasz,

---

dodanym na jej mocy art. 11 paragraf 4 Kodeksu wyborczego, nie ma prawa wybieralności w wyborach wójta w danej gminie osoba, która została uprzednio dwukrotnie wybrana na ten urząd w tej gminie.

883 Ibid., s. 40. Cytaty: *W wyborach samorządowych, które odbyły się w dniu 29 X 2018 r. na Prezydenta Miasta Płocka został wybrany Andrzej Nowakowski zgłoszony przez Koalicyjny Komitet Wyborczy Platforma – Nowoczesna Koalicja Wyborcza. Uzyskał 31 268 głosów, tj. 60,65%głosów oddanych, co dało mu zwycięstwo w pierwszej turze wyborów samorządowych. Pozostali kandydaci uzyskali następujące poparcie: Wioletta Kulpa (KW Prawo i Sprawiedliwość) – 15 072 głosów (29,23%), Tomasz Kominek (KW Polskie Stronnictwo Ludowe) – 3 585 głosów (6,95%), Maciej Dąbrowski (KW Kukiz'15)) – 1 632 głosów (3,17%). W wyborach wzięło udział 52 162 wyborców, co stanowi 54,81% uprawnionych do głosowania.*

884 *Uchwała nr 864/LIII/2018 Rady Miasta Płocka z 25 X 2018 r. w sprawie uchwalenia Statutu Miasta Płocka* (Dziennik Urzędowy Województwa Mazowieckiego 2018, poz. 10566).

885 *Zarządzenie nr 150/2018 Prezydenta Miasta Płocka z dnia 31 XII 2018 r. w sprawie Regulaminu Organizacyjnego Urzędu Miasta Płocka.*

886 *Zarządzenie nr 278/2019 Prezydenta Miasta Płocka z dnia 5 II 2019 r. w sprawie nowelizacji Regulaminu Organizacyjnego Urzędu Miasta Płocka.*

887 D. Tarka, *Pozycja prawnoustrojowa prezydenta miasta na prawach powiatu...op. cit.*, s. 44. [Tabela 2 – *Schemat organizacyjny Urzędu Miasta Płocka* (Źródło: *Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 278/2019 Prezydenta Miasta Płocka z dnia 5 II 2019 r.*)].

Modliborski Adam Paweł.

Funkcję przewodniczącego Rady Miasta Płocka od 2010 r. pełni Artur Robert Jaroszewski.

BUDOWNICTWO PŁOCKIE W LATACH PRL

W okresie PRL znaczenie budownictwa jako działu gospodarki narodowej sukcesywnie wzrastało. Powojenna druga połowa lat 40. XX w. to odbudowa w większości zniszczonego kraju w warunkach braku środków finansowych, materialnych i sprzętowych. W początkowym okresie PRL remonty substancji mieszkaniowej i niewielkie inwestycje budowlane realizowane były siłami własnymi mieszkańców oraz przez doraźnie tworzone niewielkie rzemieślnicze firmy budowlane. W latach 50. nastąpiła pewna stabilizacja gospodarcza, w wyniku której rozpoczęto modernizować dawne zakłady pracy, realizować nowe inwestycje. W okresie PRL wiodące znaczenie posiadało budownictwo przemysłowe, natomiast budownictwo mieszkaniowe i ogólne realizowane było w ramach posiadanych rezerw. W budownictwie przemysłowym stosowano w większości prefabrykowane elementy żelbetowe oraz konstrukcje stalowe. Do początku lat 60. w budownictwie mieszkaniowym indywidualnym i zbiorowym dominowało budownictwo z cegły.

W związku z ogromnymi potrzebami szybkiej odbudowy kraju oraz jego uprzemysłowienia przystąpiono do wypracowywania nowych technologii budownictwa[888]. Pierwszym polskim systemem budownictwa był system budownictwa szkieletowego SBS-RYTM wdrożony w 1947 r. w Warszawie[889]. W końcu lat 50. pojawiła się technologia oparta na „ramie H". Była to metoda tworzenia konstrukcji nośnej bazująca na prefabrykowanej żelbetowej ramie w kształcie przypominającym rozciągniętą w poziomie literę H. Następnie wzniesiony szkielet wypełniano pustakami lub cegłami. W początkach lat 60. rozpoczęła się era technologii „wielki blok", w tym wiodącą rolę odegrał system „Żerań"[890]. W latach 1960-1973 ok. 49% budynków w kraju wykonano z „cegły żerańskiej".

---

[888] B. Lewicki, *Rozwój techniki i technologii budownictwa mieszkaniowego w Polsce* „Przegląd budowlany" 1979, nr 2.

[889] *„System „SBS-RYTM", „*Przegląd budowlany" 1968, nr 12.

[890] K. Nowakowski, *21 lat systemu budownictwa „Żerań" i co dalej", „*Przegląd budowlany" 1981, nr 5, s. 296-296. Cytat: *System „Żerań" to pierwszy polski system budownictwa z prefabrykatów wielkowymiarowych, był to system „otwarty" zaprojektowany na siatce modularnej, w którym na stropy zastosowano płyty kanałowe z okrągłymi kanałami (tzw. cegłę żerańską stropową). Ponadto po raz pierwszy w Polsce i na świecie do wykonania ścian zastosowano wielkowymiarowe płyty*

Od lat 70. do końca 80. XX w. trwał w kraju okres intensywnego rozwoju budownictwa mieszkaniowego, wiodącym wówczas praktycznie był jeden typ budownictwa wielorodzinnego – były to bloki i wieżowce budowane w technologii tak zwanej „wielkiej płyty”[891]. W technologii wielkopłytowej wznoszenie budynków polegało na montowaniu wielkowymiarowych prefabrykowanych elementów żelbetowych. Technologia ta wymagała budowy wytwórni prefabrykatów wielkowymiarowych (tzw. fabryk domów). Był to okres budowy nowych, dużych osiedli mieszkaniowych. W latach 70. notowano rekordowe liczby budowy mieszkań w tej technologii, zwiększono też metraże mieszkań[892] oraz znacznie rozwinięto infrastrukturę osiedli.

PŁOCKIE PRZEDSIĘBIORSTWA BUDOWLANE I PROJEKTOWE W PRL

Rozwój budownictwa płockiego w okresie PRL przebiegał analogicznie jak w większości miast w kraju o podobnej wielkości. Tym niemniej były istotne różnice, gdyż po pięcioletniej okupacji hitlerowskiej miasto chociaż było mniej zniszczone w stosunku do innych, to w pierwszych latach powojennych istotny wpływ posiadały zaległości cywilizacyjne okresu zaboru rosyjskiego oraz efekty stagnacji gospodarczej dwudziestolecia międzywojennego. Lata 1945-1949 to okres stopniowej stabilizacji gospodarczej. W jego początkowym okresie w budownictwie ważną rolę odegrała działalność firm rzemieślniczych, które przystąpiły do remontów starej wyeksploatowanej substancji mieszkaniowej. Dziesięciolecie lat 50. cechuje odbudowa przemysłu i realizacja nowych zakładów pracy: Fabryki Maszyn Żniwnych, Stoczni Rzecznej, Zakładów Stolarki Budowlanej, Zakładów Jajczarsko-Drobiarskich itp.

W historii Płocka przełomowym został rok 1960, w którym rozpoczęto budowę giganta przemysłu rafineryjno-petrochemicznego (MZRiP). Dynamiczny rozwój w latach 60. spowodował, iż Płock jako ośrodek administracji i szkolnictwa przekształcił się w miasto usługowo-przemysłowe. Lata 70. XX w. charakteryzują się stopniowym wyrównywaniem opóźnień inwestycyjnych w zakresie budownictwa mieszkaniowego, usług, zdrowia, oświaty, kultury i rekreacji.

W początkowym okresie odbudowy Płocka powstało wiele małych prywatnych firm, które ze względów ideologiczno-politycznych doprowadzono do upadłości. W latach pięćdziesiątych XX wieku postawiono na tworzenie dużych państwowych biur projektowych i przedsiębiorstw budowlanych, które podlegały zjednoczeniom budowlanym i branżowym ministerstwom.

***

z okrągłymi kanałami (cegłę żerańską ścienną). Ponadto po raz pierwszy w krajowym budownictwie wielkowymiarowym zastosowano konstrukcyjny układ poprzecznych ścian nośnych.

[891] https: //pl.wikipedia.org/wiki/Technologia_wielkopłytowa. Cytat: *Montaż budynków z gotowych prefabrykatów na placach budów przebiegał w dość szybkim tempie, jednakże przed oddaniem mieszkań do użytku następowała nieco wolniejsza faza pracochłonnych robót wykończeniowych. /.../ Produkcja elementów w wytwórniach była energochłonna. Gotowe elementy były ciężkie i wymagały dostarczania ich na plac budowy drogimi środkami transportu. W celu ułatwienia transportu zazwyczaj budowano w obrębie powstających osiedli wytwórnie poligonowe* [dostęp 2 X 2021].

[892] Do połowy lat 60. XX w. w budownictwie mieszkaniowym zbiorowym mieszkania posiadały pokoje o powierzchni co najmniej 25 m^2 a kuchnie – ok. 10 m^2, przy czym dopuszczano projektowanie tzw. „ciemnych kuchni”.

W związku ze zniszczeniem na terytorium kraju w okresie II wojny światowej większości mostów i wiaduktów niezbędna była ich odbudowa, gdyż tego wymagało szybkie udrożnienie krajowych dróg kołowych i kolejowych. W kwietniu 1945 r. Minister Komunikacji powołał trzy Rejonowe Kierownictwa Odbudowy Mostów Drogowych: w Płocku, Kielcach i Tczewie. Jednostki te funkcjonujące w obszarze całego kraju pełniły funkcje podwójne: inwestora i wykonawcy. W 1947 r. Rejony te przekształcono w dwa Okręgowe Zarządy z siedzibami w Kielcach i Płocku, który przejął jednostkę w Tczewie. Równocześnie płocki Rejon przekształcił się Okręgowy Zarząd Budowy Mostów Drogowych w Płocku, objął terytorium północnej części Polski łącznie z Warszawą.

W dniu 12 grudnia 1951 r. na bazie OZBMD powołano Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych. Pierwszym dyrektorem PPRM został dotychczasowy kierownik OZBMD (wcześniej RKOMD) – Aleksander Witkowski. Przed II wojną światową – kierownik budowy mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę w Płocku, a po wojnie koordynator odbudowy tego mostu. Następnymi dyrektorami PPRM byli: Janusz Derecki, Antoni Jabłoński, Jerzy Sarosiek, Henryk Gołębiowski, Andrzej Klimaszewski, Stanisław Lesner (od 1970 r. do 1971 r. oraz w latach 1973-1989) oraz Jerzy Lewandowski (1989-1992).

O historycznym znaczeniu PPRM dla kraju świadczą osiągnięcia tego przedsiębiorstwa, które w ciągu pierwszych 20 lat działalności PPRM zbudowało w obszarze północnej Polski 314 konstrukcji mostowych, w tym 179 żelbetowych (mosty i wiadukty), 60 mostów stalowych, 57 obiektów z betonu sprężonego i 18 innych.

Wykonawcą powojennych konstrukcji mostowych żelbetowych i stalowych w Płocku było Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych [893]. Pierwszym na terenie Płocka zadaniem było odbudowanie płockiego mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę[894]. W latach 60. i 70. XX w. PPRM wzniosło w Płocku trzy żelbetowe mosty przez rzekę Brzeźnica oraz było głównym wykonawcą ich modernizacji. Przedsiębiorstwo pełniło też funkcję generalnego wykonawcy kilkakrotnych kompleksowych remontów i modernizacji mostu drogowo-kolejowego.

***

Do końca lat 50. XX w. wiodące roboty budowlano-montażowe na terenie Płocka realizowały dwa przedsiębiorstwa ze stolicy: Warszawskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Żelbet oraz Warszawskie Przedsiębiorstwo Budowlane nr 4. Przedsiębiorstwa te w latach 50. XX w. realizowały w Płocku zadania w zakresie budowy przemysłu terenowego oraz budownictwa mieszkaniowego i towarzyszącego (m.in. osiedle budynków wielorodzinnych w okolicy ówczesnego dworca autobusowego, pomiędzy ul. Bielską i Obrońców Westerplatte).

W lutym 1950 r. utworzono Budowlane Przedsiębiorstwo Powiatowe, które w latach 1964-1972 funkcjonowało jako Płockie Przedsiębiorstwo Budowlane. Przedsiębiorstwem tym przez 22 lata kierował Jerzy Bezdziek (1915-1977) [895]. Na bazie płockiego Oddziału Budowlanego Nr 7 Państwowego Przedsiębiorstwa Budowlanego w Warszawie powstały w 1957 r. Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud[896].

***

[893] E. Skrodzki, *Z historii Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych*, „Inżynieria i Budownictwo" 1994, nr 3, s. 99-103.

[894] *Powstanie, rozwój i działalność Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych,* Praca zbiorowa, Płock 1980.

[895] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, *Bezdziek Jerzy,* s. 198.

[896] L. Żak, *Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud w Płocku (1945-1975)*, „Notatki Płockie" 1975, nr 2, s. 39-43.

W związku z decyzją o budowie w Płocku MZRiP oraz związanej z tym koniecznością szybkiej rozbudowy miasta z początkiem 1960 r. powołano Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa[897]. Przedsiębiorstwo to na początku swojej działalności przejęło potencjał ludzki, sprzętowy i materialny z funkcjonujących w Płocku kierownictw budów warszawskich przedsiębiorstw budowlanych – z WPBP Żelbet oraz WPB nr 4.

Początkowo PBP Petrobudowa podlegała pod Zjednoczenie Budowy Zakładów Chemicznych w ramach resortu przemysłu chemicznego, a następnie – pod Zjednoczenie Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie, funkcjonujące w strukturze resortu budownictwa. Dla kompleksowej obsługi w zakresie sprzętowo-transportowym PBP Petrobudowa i jego specjalistycznych przedsiębiorstw podwykonawczych utworzono w 1961 r. Płockie Przedsiębiorstwo Transportowo-Sprzętowe. W 1964 r. powołano Płockie Przedsiębiorstwo Zaopatrzenia Budownictwa.

Petrobudowa równocześnie z budową własnych obiektów administracyjno-biurowych[898], magazynów, centralnej betoniarni, zbrojarni, stolarki, zakładów prefabrykacji i bazy sprzętu[899] przystąpiła w lutym 1960 r. do wykonywania uzbrojenia terenu kombinatu rafineryjno-petrochemicznego[900]. Przedsiębiorstwo pełniło funkcję generalnego wykonawcy przy budowie wszystkich instalacji rafineryjnych i petrochemicznych realizowanych w okresie PRL.

W okresie PRL w Płocku PBP Petrobudowa zrealizowała: dwa etapy rozbudowy Fabryki Maszyn Żniwnych, Zakłady Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego, Zakłady Jajczarsko-Drobiarskie, Zakłady Stolarki Budowlanej, Zakłady Mięsne, Piekarnię Mechaniczną i Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego Cotex. Ponadto rozbudowała Płocką Stocznię Rzeczną i wybudowało Silosy Elewatora Zbożowego w Radziwiu. Przedsiębiorstwo w obszarze budownictwa ogólnego wybudowało w Płocku m.in.: hotel Orbis-Petropol, szpital wojewódzki, budynek dydaktyczny filii Politechniki Warszawskiej oraz realizowało: szkoły, przedszkola i pawilony handlowe.

Poza budownictwem przemysłowym i użyteczności publicznej PBP Petrobudowa wykonała też: duży zakres płockiego budownictwa mieszkaniowego. W początkowych latach sześćdziesiątych XX w. wybudowała pod potrzeby pracowników MZRiP i przedsiębiorstw budujących kombinat petrochemiczny małe zakładowe osiedle „Nowa Kolegialna" (w tradycyjnej technologii – z cegły). Następnie do połowy lat 70. zakończyła w technologii „wielki blok" budowę dużych osiedli mieszkaniowych: Miodowa, Skarpa i Tysiąclecia.

Po uruchomieniu w 1971 r. przez Petrobudowę poligonowej wytwórni OWT-67 o zdolności wytwórczej 3 tys. izb mieszkalnych rocznie wiodącą w płockim budownictwie wielorodzinnym stała się technologia wielkopłytowa. Ta poligonowa technologia – system „Oszczędnościowy Wielkopłytowy-Typowy" została obudowana konstrukcją halową, co umożliwiało wykonywanie produkcji również w sezonie zimowym.

---

[897] T. Kulas, M. Majzner, *O historii i rozwoju PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 259-261.

[898] R. Stroński, *Zagadnienia administracyjno-socjalno-bytowe budowy Kombinatu w Płocku,* „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 261-264.

[899] K. Rajner, *Organizacja zaplecza PBP Petrobudowa,* „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 226-234.

[900] E. Sadowski, *Problemy organizacji wykonawstwa płockiej inwestycji,* „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 210-218.

Płocka wytwórnia OWT-67 uważana jest jako pierwsza w kraju „fabryka domów". PBP Petrobudowa[901] w zakresie budownictwa mieszkaniowego wybudowała ponad 22 tys. izb.

Równocześnie zajmowała się też budownictwem towarzyszącym w rejonie Płocka i okolic (Gostynin, Sierpc, Płońsk, Kutno). Petrobudowa ponadto realizowała duże inwestycje poza województwem płockim: w Warszawie, Ursusie, Włocławku, Siedlcach i Gdańsku (Rafineria Nafty)[902].

Funkcję dyrektora naczelnego PBP Petrobudowa[903] pełnili kolejno: (p.o.) Henryk Kłosiński (1960 r.), Stefan Patyna (1960-1962), Antoni Rogucki (1962-1976), Stanisław Gontarek (1976-1980), Bronisław Cieślak (1980-1981), Marek Majzner (1981-1992)[904] i Janusz Mościcki (1992-1996).

W okresie 40 lat funkcjonowania państwowej Petrobudowy przedsiębiorstwo stało się „kuźnią" kadry kierowniczej i menadżerskiej w budownictwie w Płocku i na Mazowszu Północnym i Wschodnim. O znaczeniu PBP Petrobudowa dla budownictwa krajowego oraz dla życia gospodarczego i społecznego Płocka może świadczyć decyzja Rady Miasta z 1991 r., która uhonorowała jej zasłużonego dyrektora Antoniego Roguckiego nadaniem jego imienia pieszej promenadzie na osiedlu Łukasiewicza[905].

***

W związku z szybko wzrastającą liczbą mieszkańców nastąpiło ogromne zapotrzebowanie na budownictwo mieszkaniowe, stąd w 1972 r. powołano nowe przedsiębiorstwo – Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego (PBBU). W skład tej nowej jednostki budowlanej weszły: Płockie Przedsiębiorstwo Budowlane (ok. 800 pracowników), Płockie Przedsiębiorstwo Robót Instalacyjnych, płocki oddział Warszawskiego Przedsiębiorstwa Instalacji Przemysłowych Chemoinstal oraz potencjał realizujący budownictwo mieszkaniowe PBP Petrobudowa wraz z wytwórnią prefabrykatów wielkopłytowych (OWT-67).

Organizację struktury PPBU przeprowadzili dwaj byli pracownicy PBP Petrobudowa: Ryszard Klatt[906] jako dyrektor naczelny i w okresie późniejszym: Kazimierz Kokoszczyński – zastępca dyrektora (później dyrektor naczelny)[907]. Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego zostało głównym realizatorem dużych osiedli: Łukasiewicza (dokończenie po Petrobudowie), Kochanowskiego, Dworcowa, Mickiewicza i Międzytorze. W 1978 r. przedsiębiorstwo zostało przekształcone w Płocki Kombinat Budowlany, który na przełomie lat 80. i 90. rozpoczął zabudowę północnej części Podolszyc. W okresie

---

[901] M. Woźniak, M. *Życie gospodarcze miasta w latach 1950-1975 i perspektywy rozwojowe,* s. 491-552 [w:] *Dzieje Płocka,* Wyd II*,* Płock 1978.

[902] Majzner M., Kulas T., *25 lat działalności Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa.* cz. 1 i cz. 2 „Biuletyn Informacyjny o Budownictwie. BP – Budownictwo Przemysłowe" 1984, nr 9 i 10.

[903] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa w Płocku,* Płock 2008, s. 121-123, 127-135, 175, 212-213, 260.

[904] M. Majzner, *Geneza powstania Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa i pierwsze lata działalności*, „Przegląd Budowlany" 1984, nr 11, s. 12-15.

[905] M. Majzner, *Mgr inż. arch. Antoni Rogucki – Budowniczy Polski Ludowej i Płocka,* „Notatki Płockie" 1983, nr 4, s. 65-67.

[906] *Architektura Płocka i jej twórcy*, *Klatt Ryszard*, s. 211.

[907] Ibid., *Kokoszczyński Kazimierz*, s. 211.

od 1980 do 1989 r. kolejnymi dyrektorami byli: Mieczysław Żurada[908], Roman Zdanowski, Leszek Marcinkiewicz[909], Grzegorz Ligor[910] i Włodzimierz Turkowski[911].

***

Na przełomie lat 70. i 80. XX w. wskutek małej efektywności scentralizowanej gospodarki narodowej wystąpiły silne oddolne próby zreformowania zarządzania krajem. W efekcie tych działań władze zezwoliły na tworzenie firm prywatnych oraz spółek, jak również przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego, na początku pochodzenia polonijnego.

W 1972 r. Mieczysław Lipowski[912] powołał zakład rzemieślniczy Firmę Remontowo-Budowlaną „Lipowski". W 1982 r. zostało utworzone Przedsiębiorstwo Instalacyjno-Usługowe Wereszczyński[913], specjalizujące się w robotach elektrycznych i telekomunikacyjnych[914]. W roku następnym powstała duża firma budowlana Zakład Budowlano-Montażowy Henryk Krupiński, która z czasem przekształciła się w Krupiński Construction sp. z o. o. W 1983 r. Jan Brudnicki[915] utworzył rzemieślniczy zakład BEM (Brudniccy) specjalizujący się w produkcji nowoczesnej stolarki okienno-drzwiowej.

W 1984 r. utworzono dwa przedsiębiorstwa polonijne Jugopol (kapitał jugosłowiański) i Inwestbau (kapitał zachodnioniemiecki), natomiast w 1985 r. działalność rozpoczęło przedsiębiorstwo polonijne Marles (kapitał kanadyjski). W 1984 r. powstały: spółka cywilna Przedsiębiorstwo Budowlano-Remontowe Izo-Mar (Marek Zadrożny), Zakład Produkcji Budowlanej Termo-Bud (Bogdan Kuźnicki) i Budomat (Piotr Krajnik). W 1986 r. Antoni Matlewski powołał ZPiWZA Metkor. W 1988 r. powstała spółka Przedsiębiorstwo Elementów Budowlanych i Usług Pel-Bud, którą powołali Grzegorz Kęsicki i Wojciech Ponikiewski. W tymże roku Ryszard Liszyński utworzył Zakład Remontowo-Budowlany Liszyński, natomiast Paweł Wilczyński – prywatne przedsiębiorstwo Petromontaż. W 1989 r. powołano: Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe Interbud (J. Szczygieł), firmę Progress-Bud (Bogdan Pliszka), Zakład Badań Geologicznych i Robót Inżynieryjnych Geobad (Krzysztof Denis), Przedsiębiorstwo Wielobranżowe Almar (Albin Żółtowski).

Koniec lat 80. XX w. – to wyhamowanie inwestycji przemysłowych i użyteczności publicznej, m.in. wstrzymano budowę dużej mleczarni w Radziwiu oraz realizację wcześniej zaplanowanych inwestycji w MZRiP.

---

908 Ibid., *Żurada Mieczysław*, s. 211.

909 Ibid., *Marcinkiewicz Leszek*, s. 218.

910 Ibid., Ligor Grzegorz, s. 217.

911 Ibid., Turkowski Włodzimierz, s. 231.

912 Ibid., *Lipowski Mieczysław,* s. 217.

913 Ibid.*, Wereszczyński Grzegorz,* s. 232.

914 Ibid., *PI-U Wereszczyński,* s. 273.

915 Ibid., *Brudnicki Jan*, s. 200.

ZARZĄDZANIE PŁOCKIM BUDOWNICTWEM W PRL

Zarządzanie gospodarką socjalistyczną w PRL-u opierało się teoretycznie na powiązaniu planowania przestrzennego z hierarchicznymi nakazowymi planami gospodarczymi: centralnymi, wojewódzkimi, powiatowymi i miejskimi. Podstawowym błędem ówczesnego planowania gospodarczego było jego niezbilansowanie – z będącymi w dyspozycji materiałami budowlanymi, sprzętem i transportem oraz wykwalifikowaną siłą roboczą. Sytuację pogarszała zasada wymuszająca na przedsiębiorstwach budowlanych coroczny zbyt duży wzrost wydajności w wyrazie finansowym, bez uwzględnienia rzeczowego zakresu robót. W efekcie to niezbilansowane planowanie utrudniało realizację przyjętych krajowych celów gospodarczych. W kolejnych wieloletnich planach rozwoju gospodarczego kraju pomimo ogromnych wysiłków z dużej części inwestycji rezygnowano, a większość zadań realizowano z opóźnieniem. Gospodarka okresu PRL zwana nakazowo-rozdzielczą funkcjonowała w warunkach ciągłych niedoborów środków produkcji i zatrudnienia oraz zatorów finansowych, które to sama tworzyła. W tym okresie występowała duża nadwyżka popytu budowlanego nad podażą budowlanej zdolności produkcyjnej i podażą środków produkcji.

W celu minimalizacji strat gospodarczych wynikających z nieprawidłowego zarządzania krajowym budownictwem władze centralne często interweniowały w realizację procesów inwestycyjnych oraz decydowały o kolejności wykonywania ważnych strategicznie inwestycji. Powoływano też kompetentne sztaby koordynacyjne[916], które kosztem innych budów nakazowo zabezpieczały deficytowe materiały budowlane, sprzęt budowlany, dostawy z kraju i zagranicy, a nawet siłę roboczą. Na wybranych odcinkach inwestycyjnych działania te rzeczywiście usprawniały efektywność zarządzania w zakresie terminowości realizacji, jakości wykonania i obniżenia kosztów.

Jednakże równocześnie w wyniku tych decyzji następowało wyhamowanie w kraju wielu inwestycji nie posiadających statutu „ważnych strategicznie". Następował proces dużego wydłużenia cykli ich realizacji, co w efekcie zaburzało prawidłowe zarządzanie procesami inwestycyjnymi w całym kraju. Miało to istotny wpływ na efektywność całości krajowego budownictwa jako działu gospodarki narodowej i powodowało niskie efekty społeczno-gospodarcze w stosunku do ponoszonych nakładów.

W związku z brakiem równowagi pomiędzy możliwościami przedsiębiorstw budowlanych a ambitnymi planami inwestorów wytworzył się „rynek wykonawcy", co było przyczyną nadmiernie częstego włączanie się czynników politycznych i centralnych w proces inwestycyjny. Władze państwowe ostatecznie decydowały o terminach i kolejności realizacji ważnych dla gospodarki narodowej zadań inwestycyjnych.

W określonych okresach „odwilży" władze partyjne i państwowe próbowały wycofywać się z nieefektywnego systemu zarządzania i reformować gospodarkę. Najbardziej zaawansowane oddolne prace teoretyczne naprawy gospodarki narodowej realizowano na przełomie lat 70. i 80., natomiast ostrożne próby ich realizacji wystąpiły w latach 1981-1985, gdy funkcję pełnomocnika rządu ds. reformy gospodarczej pełnił prof. Władysław Baka[917].

---

[916] A. Bratkowski, *Aby budownictwo wyszło z cienia…, Jesteśmy ogniwem tej samej sztafety,* „Inżynier Mazowsza" 2014, nr 2/48, s. 11.

[917] Prof. Władysław Baka (1936-2021) – w latach 1981-85 członek Rady Ministrów, pełnomocnik rządu ds. reformy gospodarczej.

Oddolnie wspierały go społecznie środowiska naukowców i praktyków związanych z Federacją Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych Naczelnej Organizacji Technicznej (FSNT-NOT)[918], Polskim Towarzystwem Ekonomicznym (PTE), Polskim Związkiem Inżynierów i Techników Budownictwa (PZITB), Towarzystwem Naukowym Organizacji i Kierownictwa (TNOIK) oraz Polską Akademią Nauk

W tym okresie w ramach PTE, NOT i PZITB powstały propozycje usprawniające zarządzanie na różnych szczeblach zarządzania krajowym budownictwem. Równocześnie władze państwowe podjęły decyzję o wdrożeniu zachodnich systemowych metod zarządzania procesem inwestycyjnym w wersji informatycznej. Dla potrzeb inwestorów różnych szczebli oraz generalnych wykonawców i ich przedsiębiorstw podwykonawczych rozpoczęto próbne wdrażanie zagranicznych informatycznych systemów zarządzania procesem inwestycyjnym. Następnie opracowano oprogramowanie systemów typu CPM/PERT (bazujących na sieci powiązań) na ówczesne polskie komputery (elektroniczne maszyny cyfrowe) typu ZAM i ODRA oraz radziecką rodzinę e.m.c. typu JS RIAD. W następnym etapie przystąpiono do opracowywania programów dostosowanych do potrzeb krajowych, uwzględniających realia ówczesnego zarządzania.

Nowatorskie działania związane z próbami wdrażania reformy gospodarczej w kraju, w tym również w obszarze budownictwa, mimo że zawierały wiele nowoczesnych propozycji nie zdążyły doprowadzić do naprawy ogólnej sytuacji gospodarczej kraju; być może nie było takich możliwości. Nie zadziałała też spóźniona ustawa ministra Mieczysława Wilczka z grudnia 1988 r., która w zasadzie wprowadzała zasady gospodarki rynkowej i zrównała sektor publiczny z sektorem prywatnym[919]. W końcowym okresie PRL w latach 80. XX w., doszło do zapaści gospodarczej, nastrojów powszechnego protestu i masowych strajków, zakończonych praktycznie „bankructwem" kraju. W rezultacie pogłębiającej się zapaści gospodarczej kraju, braku możliwości regulacji narastających długów zagranicznych oraz masowego niezadowolenia społecznego w połowie 1989 r. PRL przestała istnieć.

[918] Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych (FSNT-NOT) jest dobrowolnym związkiem 40 stowarzyszeń naukowo-technicznych. Działa na rzecz nauki, techniki i gospodarki Rzeczypospolitej Polskiej, wspierając twórczy wysiłek polskich inżynierów i techników.

[919] Mieczysław Karol Wilczek (1932-2014) – chemik, prawnik, w latach 1988-1989 minister przemysłu w rządzie Mieczysława Rakowskiego, autor radykalnej ustawy popularnie nazywanej „Ustawą Wilczka" (zrównała sektor publiczny z sektorem prywatnym).

BUDOWNICTWO PŁOCKIE W OKRESIE III RP

W 1989 r. po uzyskaniu pełnej niezależności i utworzeniu III RP, wskutek rozpoczęcia przekształceń polityczno-ustrojowych polegających na wprowadzeniu pluralizmu politycznego i zasad demokratycznego państwa prawa, sukcesywnie zmieniał się w kraju system ekonomiczny. Powstawały nowe realia społeczno-gospodarcze i prawno-własnościowe.

Upadek PRL-u i przemiany ustrojowo-ekonomiczne w III RP spowodowały zmiany w metodach projektowania, technologiach i metodach zarządzania i realizacji budownictwa, szczególnie to dotyczy budownictwa wielorodzinnego oraz jednorodzinnego. W wyniku stosowania nowych materiałów i przepisów projektowania nastąpiły zasadnicze zmiany urbanistyce oraz w architekturze budownictwa mieszkaniowego, usługowego i przemysłowego.

Gdy po roku 1989 r. w III RP w budownictwie na miejscu dotychczasowego „rynku wykonawcy" po krótkim okresie gospodarczych perturbacji utworzył się „rynek inwestora" stosunkowo szybko poszerzał się asortyment materiałów budowlanych i instalacyjnych, pojawiły się nowe technologie wykonawstwa, nowoczesne sposoby projektowania, nowe sposoby finansowania inwestycji. Proces prywatyzacji i restrukturyzacji budownictwa doprowadził do rozbicia „monopoli budowlanych", likwidacji zjednoczeń oraz wielu dużych państwowych przedsiębiorstw budowlanych. W efekcie tych procesów powstały liczne firmy wykonawcze, projektowe i developerskie działające na zasadach prawa handlowego.

W budownictwie mieszkaniowym zrezygnowano z energochłonnych i nieekonomicznych technologii wielkopłytowych, tj. m.in. odejściem od ciężkiej żelbetowej prefabrykacji. Podstawową przyczyną wycofania się z technologii wielkopłytowych w budownictwie mieszkaniowym były wysokie koszty produkcji prefabrykatów i duże koszty ich transportu. O ile montaż budynków w stanie surowym w tej technologii przebiegał szybko, to faza pracochłonnych robót wykończeniowych była zazwyczaj spowolniona w wyniku nagminnych poprawek wynikających z niskiej jakości robót[920].

W latach III RP konstrukcja nośna budynków wykonywana jest zazwyczaj w technologii monolitycznej. Powszechnym materiałem w budownictwie mieszkaniowym indywidualnym ponownie stała się cegła oraz beton komórkowy, który jest najtańszym materiałem budowlanym. Przystąpiono też do wykonywania termoizolacji ścian zewnętrznych budynków wykonanych w okresie PRL. W dziedzinie pokrycia dachowego nastąpiła diametralna zmiana, w obecnie projektowanych budynkach większość nie posiada płaskich dachów. W budownictwie wielorodzinnym przeważa stosowanie technologii żelbetowej wylewanej („na mokro") oraz z małych bloczków. Odstąpiono też od sztywnych norm w zakresie

[920] W Polsce znajduje się ponad 4 miliony takich mieszkań. Szacowano, że będą służyć maksymalnie 50-70 lat, ale nic nie wskazuje na to, by miały zostać wyburzone. Obecnie specjaliści resortu budownictwa uważają, że maksymalny okres użytkowania mieszkań w tej technologii wynosi nawet 100-120 lat. Z badań Instytutu Technik Budowlanych wynika, że liczby usterek w budownictwie wielkopłytowym jest ona taka sama, jak w konstrukcjach wznoszonych innymi metodami. Jednakże nie można generalizować, nie wszystkie bloki z wielkiej płyty są w pełni bezpieczne.

planowania pomieszczeń w budownictwie mieszkaniowym i wdrożono nowoczesne rozwiązania urbanistyczne i architektoniczne.

W sferze zarządzania dokonano istotnych zmian: uchwalono nowe zasady finansowania inwestycji budżetowych; na dużych budowach rozpoczęto powoływanie inwestora zastępczego w wersji „Inżyniera Kontraktu" oraz upowszechniło się funkcjonowanie deweloperów budowlanych, którzy inwestują w realizację nieruchomości budynkowych (mieszkania, biura) – z przeznaczeniem na sprzedaż lub wynajem.

PŁOCKIE FIRMY BUDOWLANE I PROJEKTOWE W III RP

W początkowym okresie III RP nastąpiło pogłębienie kryzysu w budownictwie, stąd duże bezrobocie w środowisku branży budowlanej, które dotyczyło większości zawodów budowlanych oraz kadry technicznej. Pogorszenie sytuacji w stosunku do kryzysowych lat 80. okresu PRL wynikało z trudności w utrzymaniu płynności ekonomicznej w większości dawnych państwowych przedsiębiorstwach przemysłowych, które nie posiadały środków finansowych na inwestycje. Nowo wybrane samorządy gminne oraz prywatni inwestorzy również nie posiadali środków finansowych. Sytuację ekonomiczną kraju w pewnym stopniu poprawiali inwestorzy zagraniczni.

Po okresie początkowego kryzysu gospodarczego nastąpiła stabilizacja ekonomiczna kraju, a następnie ożywienie gospodarcze, które po wejściu w 2004 r. Polski do Unii Europejskiej przekształciło się w duży wzrost gospodarczy. Nastąpiło zwiększenie inwestycji budowlanych, szczególnie w zakresie krajowej i miejskiej infrastruktury drogowej, budownictwa użyteczności publicznej oraz modernizacji obiektów mieszkaniowych.

Powoływano liczne budowlane spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, cywilne i akcyjne. Powstawały firmy „developerskie" organizujące proces inwestycyjny począwszy od zebrania środków finansowych, poprzez projektowanie, po wykonawstwo i sprzedaż budynków mieszkalnych lub lokali mieszkalnych. Po ustawowym nadaniu samorządom miejskim pełnej odpowiedzialności finansowej za inwestycje miejskie, zmieniły się zasady funkcjonowania służb odpowiedzialnych za budownictwo, drogownictwo oraz budowę sieci instalacji wodno-kanalizacyjno-gazowych oraz elektrycznych i energetycznych.

***

W Płocku PBP Petrobudowa jako duże państwowe przedsiębiorstwo w początkach III RP zatrudniało jeszcze ok. 1100 pracowników. W wyniku restrukturyzacji i prywatyzacji przedsiębiorstwa pod kierownictwem dyrektora Marka Majznera w końcu 1991 r. utworzono jedną spółkę akcyjną i sześć spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Petrobudowa jako jednostka państwowa pozostawiła sobie ok. 10% potencjału produkcyjnego i ok. 150 pracowników (funkcję dyrektora w latach 1992-1996 pełnił Janusz Mościcki), natomiast ponad 80 proc. potencjału produkcyjnego przekazała utworzonej Spółce Akcyjnej Petro (prezes Zbigniew Krawczyk), zaś ok. 10 proc. – małym spółkom z o.o. Po początkowych sukcesach tych spółek w nowej rzeczywistości nastał okres zastoju i bankructw. Również Petrobudowa jako mini-przedsiębiorstwo państwowe nie wytrzymało konkurencji w gospodarce rynkowej. Spośród wielu

zarządców komisarycznych Petrobudowy[921] najdłużej tę funkcję pełnił Waldemar Wyrzykowski (1996-2002)[922].

W 1991 r. po likwidacji Płockiego Kombinatu Budowlanego na bazie jego załogi i środków produkcji powstał utworzony przez Włodzimierza Turkowskiego Zakład Budowlano-Instalacyjny Turbud sp. z o.o., który funkcjonował do końca pierwszego dziesięciolecia XXI w.

W 1992 r. państwowe przedsiębiorstwo PPRM zostało przekształcone w Spółkę Akcyjną z siedzibą Zarządu w Płocku oraz Oddziałami: w Gdańsku, Włocławku, Warszawie i Poznaniu. Prezesem spółki został dotychczasowy dyrektor PPRM Mieczysław Lewandowski. W 2000 r. firma zatrudniała ok. 580 pracowników, w tym ok. 100 inżynierów i techników. W 2005 r. spółka stała się – poprzez Hydrobudowę 6 Warszawa SA – członkiem Grupy Kapitałowej Biflinger Berger AG, który jest koncernem budowlanym o globalnym zasięgu.

Specjalistyczne przedsiębiorstwa budowlano-montażowe powstałe w okresie budowy MZRiP dokonały również restrukturyzacji i przemian własnościowych. W 1993 r. na bazie PPKSiUP Mostostal powstała spółka Mostostal Płock SA[923]. Od 2005 r. spółka ta, poprzez Hydrobudowę 6 Warszawa SA, stała się członkiem Grupy kapitałowej Bilfinger Berger AG.

W 1992 r. PR-M Naftoremont utworzyło Przedsiębiorstwo Inwestycyjno-Remontowe Naftoremont-Naftobudowa sp. z o. o. (obecnie Zakład Naftoremont stanowi płocką część Spółki Akcyjnej Polimex Mostostal)[924]. W 1994 r. PRTiA Izokor powołało firmę Izokor SA. Od 2007 r. Izokor SA funkcjonuje w Grupie Kaefer.W 1996 r. PPIP Instal przekształciło się w Budimex-Instal SA, następnie w 2001 r. w Instal Płock SA, po czym spółka uległa likwidacji.

W okresie III RP z powodzeniem kontynuowały swoją działalność budowlano-montażowe firmy i spółki powstałe w końcowych latach PRL, m.in.: PI-U Wereszczyński, ZB-M Henryk Krupiński, PEBiU Pel-Bud i firmy polonijne (Jugopol, Inwestbau, Marles i Austalex).

Do największych firm związanych z budownictwem powołanych po 1989 r. należy Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe Vectra (Graczykowski Marek, Przykłota Alicja, Mikulski Wincenty, Bielak Andrzej), które powstało w oparciu o potencjał produkcyjny PBP Petroblok sp. z o.o., pierwszej spółki utworzonej w 1989 r. przez PBP Petrobudowa. Firma ta została w 1990 r. przekształcona przez Marka Graczykowskiego w spółkę PBU Vectra, w 2005 r. zatrudniała ok. 750 pracowników. Na początku 2007 r PBU Vectra została przekształcona w spółkę akcyjną[925], która w końcu tego roku znalazła się w Grupie Kapitałowej Pol-Aqua SA.

W latach 1990-2005 na rynku płockim i krajowym aktywnie funkcjonowała do śmierci właściciela prywatna firma Przedsiębiorstwo Montażowo-Budowlane Ajmex Andrzej Bielicki[926]. W 1990 r. powstał

---

[921] W. Wyrzykowski, *Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku – 40 lat działalności,* „Notatki Płockie" 2000, nr 2, s. 47-50.

[922] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy*, W*yrzykowski Waldemar*, s. 234.

[923] Ibid., *Mostostal Płock SA*, s. 254.

[924] Ibid., *Polimex-Mostostal SA Zakład Naftoremont Płock*, s. 255.

[925] Ibid., *Vectra SA*, s. 279.

[926] Ibid., *Bielicki Andrzej,* s. 198-199.

Zakład Instalacji Wod.-Kan., CO i Gazu Arkadiusz Wałęsa[927], który od 2001 r. działa pod nazwą: Wałęsa. Rybicki i Malara s.j.

W 1991 r. Bogdan Więcek utworzył Hurtownię Materiałów Budowlanych Budmat, która jest obecnie liczącym się w kraju i zagranicą dystrybutorem i producentem pokryć dachowych i systemów elewacyjnych. W 1992 r. Jan Brudnicki na bazie własnej firmy rzemieślniczej utworzył firmę rodzinną Zakład Produkcyjno-Handlowy BEM, specjalizującą się w produkcji stolarki okiennej i drzwiowej. W 1993 r. powstała Hurtowania Materiałów Budowlanych Wektra (Brzozowski Marek).

Od 1991 r. spółka cywilna Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe Izo-Mar funkcjonuje pod nazwą PB-U IZO-MAR PLUS Marek Zadrożny. W 1994 r. Stefan Karczewski utworzył firmę PPU INBUD (roboty bud.-mont., deweloper oraz producent stolarki PCW). W 1996 r. na bazie rodzinnego przedsiębiorstwa prywatnego Mieczysław Lipowski (ojciec) i Grzegorz Lipowski (syn)[928] powołali spółkę jawną Firma Remontowo-Budowlana LIPOWSKI [929] . W 2000 r. utworzona została firma Przedsiębiorstwo Budowlane INVEST BUD[930] Karol Wiśniewski[931].

W 1996 r. Miejskie Przedsiębiorstwo Dróg i Mostów przekształciło się w Dromost sp. z o. o. Spółka ta w 2003 r. ogłosiła upadłość. W 1996 r. utworzono w oparciu o kapitał niemiecki Przedsiębiorstwo Budowlano-Instalacyjne Stangpol (Obara Jerzy[932]), które w 2006 r. przekształciło się w Henczke Budownictwo sp. z o.o. (Rączkowski Piotr Robert [933]). Obecnie również ta firma nie funkcjonuje.

Należy zaznaczyć, iż w III RP płockie środowisko budowlane wykazało się dużą aktywnością i pomimo braku środków finansowych utworzyło dużą liczbę podmiotów gospodarczych. Wśród powstałych spółek budowlanych liczącą się pozycję uzyskały m.in.: PMB Budomost (Błaszczyk Kazimierz[934], Obara Jerzy[935]), PP-H Albud (Adamski Kajetan[936], Betiuk Wojciech[937], Lubieniecki Grzegorz[938]), PR-B Wistbud (Wiesław Lewandowski, Jerzy Dąbrowski, Sławomir Pesel), PB Labor-Bud

[927] Ibid., *Wałęsa Arkadiusz*, s. 231-232.

[928] Ibid., *Lipowski Mieczysław,* s. 217.

[929] Ibid., *FR-B LIPOWSKI s.j.*, s. 270.

[930] Ibid., *PB INVEST BUD Karol Wiśniewski*, s. 269.

[931] Ibid., *Wiśniewski Karol*, s. 233.

[932] Ibid., *Obara Jerzy*, s. 221.

[933] Ibid., *Raczkowski Piotr Robert*, s. 217.

[934] Ibid., *Błaszczyk Kazimierz*, s. 199.

[935] Ibid., *Obara Jerzy*, s. 221.

[936] Ibid., *Adamski Kajetan*, s. 197.

[937] Ibid., *Betiuk Wojciech*, s. 198.

[938] Ibid., *Lubieniecki Grzegorz*, s. 217.

(Laskowski Andrzej, Terlik Józef, Badowski Kazimierz[939]), PUS Cover (Grabowiec Bogdan), Zakład Budowlany K. Mystkowska i J. Sikorski (Mystkowska Krystyna, Sikorski J.), PHU Kołodziejski, PR-B Wistbud (Lewandowski Wiesław, Dąbrowski Jerzy, Pesel Sławomir), ZB-M Budomont (Dublicki Krzysztof), PB Alpex, Elektroinstal (Smardzewski Andrzej)[940], Przedsiębiorstwo Instalacyjne Petro-Instal (Proniewski Marian, Kaftańska Wanda[941], Szymański Bolesław), PT Tucholski (Tucholscy: Stanisław, Janina, Izabella i Tomasz)[942], PPEB Kontener (Winnicki Jan[943], Wiktorski Jerzy, Wiktorski Zbigniew), Centrum Budownictwa (Wudarski Mirosław)[944], PB-R Biały-Stako (Biały Krzysztof[945]), PWIE Tespol (Krzysztofik Bolesław[946], Trębala Bogumił[947], Radziejewski Andrzej), ZO – Dobies Stanisław, Hydro-Bud, Interbud (Sobiecki Krzysztof), Energomontaż-Północ Płock, Bel-Amber (Palewski Włodzimierz, Michniejew Wiktor), Laser-Met (Lewicki Grzegorz), PP-U Konkret (Żurada Marek[948]), Mistmar, Pawex (Lewandowski Paweł), Temax (Kopcińska Maria[949], Lipczewski Janusz), UB MAR-Dom (Pokorski Marian), Firma Budowlana „Grabowski" (Grabowski Mirosław), ZR-B Primabud (Syski Jan), PHU Petromet (Rozwadowski Jerzy), PR Petro Mechanika, Petro Remont, PB-R Izomar plus, HWH Admar, PB (Brzost Jacek), Fortum Płock, ZEP-CWS, ZEP-TECH, PBP Piecobud, Posadzki Przemysłowe Densit Polska (Kulas Tadeusz[950] i Kulas Maciej), Dromir (Drożdż Mirosław), ZR-B (Kostrzewski Bogdan), Przedsiębiorstwo Handlowo-Usługowe PiK s.j. [951] (Paweł Krakowski [952] i Piotr Krakowski [953]), Międzytorze (Jaskólski Lech), Usługi Ogólnobudowlane (Chmura Mariusz), PBB RAJ-POL (Daniel

[939] Ibid., *Badowski Kazimierz,* s. 295.

[940] Ibid., *Smardzewski Andrzej*, s. 227.

[941] Ibid., Kaftańska Wanda, s. 209.

[942] Ibid., *Tucholscy: Stanisław, Janina, Izabela i Tomasz*, s. 231.

[943] Ibid., *Winnicki Jan*, s. 233.

[944] Ibid., *Wudarski Mirosław*, s. 234.

[945] Ibid., *Biały Krzysztof*, s. 198.

[946] Ibid., *Krzysztofik Bolesław*, s. 214.

[947] Ibid., *Trębala Bogumił*, s. 231.

[948] Ibid., *Żurada Marek*, s. 236.

[949] Ibid., *Kopcińska Maria*, s. 212.

[950] Ibid., *Kulas Tadeusz*, s. 215.

[951] Ibid., *Przedsiębiorstwo Handlowo-Usługowe PiK s.j.*, s. 280.

[952] Ibid., *Krakowski Paweł*, s. 213.

[953] Ibid., *Krakowski Piotr*, s. 213.

Rajewski), itp. Niestety znaczna część płockich liczących się firm budowlanych powstałych w okresie III RP nie przetrwała do dnia dzisiejszego.

Od 1996 r. na zasadach developerskich działa w Płocku Przedsiębiorstwo Inwestycji Komunalnych (Dzwonek Jerzy i Dzwonek Patryk). Kolejni developerzy realizujące kompleksy mieszkalne w okresie III RP to: Multis Deweloper, WIX Developer, PPHU WIX Developer Mariusz Mikulski s.j. (2007 r.), Amabud sp. z o.o., Grad B, Invest Bud, Tectum Inves, Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe InterBUD i Przedsiębiorstwo Inwestycji Budowlanych OMEGA R&M Wilanowscy.

W obszarze projektowania, nadzoru inwestycyjnego, działalności doradczej i marketingowej powstały takie jednostki jak: Orlen Projekt, Mazowieckie Biuro Projektów Mapro[954], Budoplan (Krawczyk Józef[955], Teresa i Piotr), Wektor-P Kowalscy[956] (Kowalski Andrzej Wiesław[957]), Inter-Hermesa (Bielak Antoni[958]), Instytut Planowania Miejskiego (Wierzbicka Iwona[959], Wierzbicki Zbigniew[960]), PPAiU (Krymowa Alicja[961]), Pracownia Projektowa Projbud[962] Bolesław Pakulski[963], PUT Unimech (Żuk Tadeusz[964]), PUP-iWI Korab (Korba Jan Adam[965]), Biuro Projektowo-Wykonawcze Paweł Grądzki, BON Estyma (Kokoszczyński Kazimierz[966]), Zespół Usług Technicznych przy Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT w Płocku[967], Płockie Pracownie Projektowe arch. Janusz Łabuz[968] (Łabuz Janusz[969]).

---

954 Ibid., *Mazowieckie Biuro Projektów Mapro,* s. 258.

955 Ibid., *Krawczyk Józef*, s. 213-214.

956 Ibid., *Wektor-P Kowalscy,* s. 257.

957 Ibid., *Kowalski Wiesław Andrzej*, s. 212.

958 Ibid., *Bielak Antoni*, s. 198.

959 Ibid., *Wierzbicka Iwona*, s. 232.

960 Ibid., *Wierzbicki Zbigniew*, s. 232.

961 Ibid., *Krymowa Alicja*, s. 214.

962 Ibid., *Pracownia Projektowa Projbud Bolesław Pakulski,* s. 257.

963 Ibid., *Pakulski Bolesław*, s. 221.

964 Ibid., *Żuk Tadeusz*, s. 236.

965 Ibid., *Korba Jan Adam*, s. 212.

966 Ibid., *Kokoszczyński Kazimierz*, s. 211.

967 Ibid., *NOT FSN-T Rada w Płocku*, s. 252.

968 Ibid., *Płockie Pracownie Projektowe arch. Janusz Łabuz,* s. 256.

969 Ibid., *Łabuz Janusz*, s. 217.

W 2018 r. Aleksander Patryk Dzwonek i Marek Janusz Graczykowski [970] utworzyli Spółkę Komandytową PIK Graniczna Dzwonek Graczykowski, Płock ul. Kazimierza Wielkiego 9 (branże: roboty budowlane związane ze wznoszeniem budynków, roboty specjalistyczne, obsługa nieruchomości, doradztwo związane z zarządzaniem, architektura, inżynieria i analizy techniczne).

Spośród firm projektowo-inwestycyjno-budowlanych założonych w Warszawie przez byłych kierowników budowy PBP Petrobudowa należy wymienić: Przedsiębiorstwo Projektowo-Wykonawcze Klatt i Dach - 1990 (Klatt Ryszard[971] i Klatt Barbara[972]), Inwestor Zastępczy Werda (Zbierzkowska Urszula – 1990) oraz Zakład Budowlany Marbud Siudalski Bogusław Maksymilian – 1992.

W 2003 r. powołana została przez Bogusława Maksymiliana Siudalskiego i Wojciecha Daniela Kostrowickiego Spółka Jawna Marbud-Inwest Projektowanie i Realizacja Inwestycji B. Siudalski i W. Kostrowicki Warszawa ul. Staniewicka 14. Natomiast w Trójmieściu były dyrektor generalnego wykonawstwa budowy Rafinerii w Gdańsku (w ramach PBP Petrobudowa) dr inż. Mieczysław Lewandowski w 1991 r. powołał PeGRI.

Według rankingu Portalu „OFERTEO-2024 - Firmy Budujące Domy w Płocku" wysoko oceniane były: Nexbud Sylwester Kęska, Eurodomy Grażyna Błażejewska, Wolbud Małgorzata Wolińska, Usługi Budowlane Art-Bud, Home&Energy sp. z o.o., El-Bud Systems Bartosz Słomski, SDS Skandynawskie Domy Szkieletowe Łukasz Kostański, WS Deweloper s.c., ES Energy Solutions Sławomir Eske, Usługi Ogólnobudowlane Andrzej Wieczorek, K. Alleremont, Poldom sp. z o.o., And-Bud Andrzej Mazurski.

Historię płockiego budownictwa w okresie III RP do 2007 r. i omówienie firm inwestorskich, projektowych i budowlanych zawiera rozdział III pt. *Budownictwo w Trzeciej RP* (s. 201-312) opracowania *Z dziejów budownictwa w Płocku*[973], Płock 2008. Analizę działalności części płockich firm budowlanych w Płocku i regionie płockim udokumentowano też w opracowaniach: *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010[974] oraz *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011[975].

ZARZĄDZANIE PŁOCKIM BUDOWNICTWEM W OKRESIE III RP

Zarządzanie budownictwem w gospodarce rynkowej okazało się trudniejsze niż początkowo zakładano, tym bardziej, że w wyniku kryzysu ekonomicznego w latach 80. XX w. zrestrukturyzowane i sprywatyzowane przedsiębiorstwa inwestorów, wykonawców i projektantów jako firmy (spółki) znalazły

---

[970] Ibid., *Graczykowski Marek Janusz*, s. 206.

[971] Ibid., *Klatt Ryszard*, s. 211.

[972] Ibid., *Klatt Barbara*, s. 211.

[973] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy*. Płock 2008.

[974] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim,* red. R. Marcinkowski, Płock 2010.

[975] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011.

się w warunkach braku środków finansowych oraz dużych trudności w uzyskaniu kredytów bankowych. Ponadto utworzono zbyt dużo małych jednostek gospodarczych, które konkurowały między sobą nie tyle dobrą organizacją i stosowaniem nowych technologii, co zaniżaniem cen i proponowaniem nierealnych terminów zakończenia inwestycji oraz korupcyjnym wymuszaniem zapłaty za realizację rzekomych „robót dodatkowych". W wyniku nieuczciwej konkurencji i negatywnej selekcji znaczna liczba dobrze funkcjonujących spółek uległa likwidacji.

Rozproszenie potencjału budowlanego dotyczyło głównie dużych dobrze zorganizowanych przedsiębiorstw budowlano-montażowych, pełniących wcześniej funkcje generalnych wykonawców. W efekcie tych procesów w zakresie realizacji dużych inwestycji przemysłowych w większości funkcję generalnych realizatorów inwestycji [976] i generalnych wykonawców zaczęły pełnić głównie firmy zagraniczne, gdyż rodzime małe spółki nie miały szans w rywalizacji ze spółkami zagranicznymi. Stąd polskie firmy budowlane funkcjonowały zazwyczaj jako jednostki podwykonawcze, przy czym walcząc o przetrwanie godziły się często na zapłaty na granicy opłacalności, co często kończyło się ich upadłością lub wykupem przez kapitał zagraniczny.

Niska efektywność krajowego budownictwa w III RP wynika też z tradycyjnego lekceważenia problematyki organizacji i zarządzania. Aktualnie wykonawstwo budowlane w większości działa w warunkach dużej improwizacji, co wpływa istotnie na koszty, jakość produkcji i terminowość. Rezygnacja w krajowym budownictwie z systemowych metod zarządzania (w tym głównie z opracowywania harmonogramów)977 szczególnie niekorzystnie wpływa na budowę dużych inwestycji, choć również ma negatywny wpływ na małe i powtarzalne budowy.

Istotny wpływ na stan krajowego budownictwa wpłynęły kolejno niedopracowane ustawy o przetargach978, które utrudniały inwestorom wybór sprawnych i dobrze zorganizowanych wykonawców. Przewlekłe procedury przetargowe powodowały, iż inwestorzy mając na celu dotrzymanie założonego terminu końcowego budowy, względnie minimalizacji jego poślizgu, z niesprawnymi wykonawcami nie zrywali z umów i nie obciążali ich karami umownymi, gdyż kolejne przetargi wydłużyłyby dodatkowo cykl budowy[979]. W efekcie tego wykonawcy zazwyczaj nie dotrzymywali terminu końcowego, ale jeszcze często wymuszali dodatkowe nieuzasadnione dopłaty. Można przypuszczać, iż w wielu przypadkach nie wynikało to z niskiej kompetencji służb inwestorskich, lecz wskutek działań korupcyjnych.

Dużym błędem w realizacji inwestycji rządowych i samorządowych, była rezygnacja z dokumentacji organizacyjnej typu „Wytyczne Realizacji Inwestycji". Przyjęło się niezgodnie z zasadami gospodarki rynkowej podpisywanie umów pomiędzy inwestorami i wykonawcami z podawaniem tylko terminu końcowego realizacji inwestycji lub z załącznikiem w postaci schematycznego harmonogramu,

---

[976] Generalny Realizator Inwestycji (GRI) – firma pełniąca funkcję generalnego wykonawcy oraz generalnego projektanta, tj. odpowiada prawnie przed inwestorem za wykonawstwo i projektowanie.

[977] Dokumentację organizacyjną i harmonogramy zaczęto traktować jako relikt okresu PRL, który stanowi biurokratyczny nakaz, praktycznie nieprzydatny w procesie inwestycyjnym.

[978] Krajowe przepisy uniemożliwiają wybór kilku wykonawców z założeniem, iż gdy pierwszy wykonawca nie dotrzymuje terminów, automatycznie inwestor ma prawo wprowadzić na plac budowy następnego wykonawcę.

[979] Przykładowo inwestor południowokoreański przy realizacji w latach 90. XX w. wysokościowca na Woli w Warszawie przyjął w procedurach zasadę, iż załącznikiem do umowy pomiędzy inwestorem a wykonawcami określonych robót był harmonogram, określający terminy przekazywania frontów robót między wykonawcami. Równocześnie ustalono, iż w przypadku złej jakości lub nieterminowości wykonania robót, następowało zerwania umowy z wykonawcą i obciążenie go karami umownymi. W celu wyeliminowania przerw w robotach wskutek ewentualnego nowego przetargu, dla określonych rodzajów robót w ramach pierwotnego przetargu wybierano po trzy spółki, gdy zawodziła pierwsza jej zakres robót prawie natychmiast przejmowała spółka kolejna.

bez określenia terminów pośrednich przekazywania frontów robót między wykonawcami. Zasada nie naliczania kar umownych za nieterminowość realizacji terminów pośrednich oraz za niedotrzymanie terminu końcowego powodowała, iż w przetargach w dużej części wygrywały firmy z małym doświadczeniem i przypadkowo skompletowaną załogą. Równocześnie spółki z wysoko kwalifikowaną kadrą i usprzętowieniem zmuszone były do likwidacji swojej działalności.

W obecnej praktyce przetargowej tradycyjnie wykonywany kosztorys inwestorski (służący do ustalenia ceny końcowej inwestycji) powinien być przez wykonawcę przeprojektowany w zakresie szczegółowości i dostosowany do potrzeb opracowania harmonogramów i dokumentacji organizacyjnej. Niestety zazwyczaj brak czasu utrudnia ponowny przedmiar robót przez wykonawców, a harmonogramy nawet jeżeli są wykonywane – są oderwane od dokumentacji kosztorysowej oraz wynikających z nich limitów robocizny, materiałów i sprzętu na określone elementy robót. Oszczędzanie finansów na dokumentację organizacyjną – to pozorowane oszczędności.

W wielu przypadkach wydłużony cykl budowy dużych inwestycji wynika też ze sposobu ich finansowania. Przykładowo przeznacza się duże środki finansowe na budowę mostu, a brakuje ich na równoczesną budowę dróg dojazdowych[980]. W efekcie następuje duże zamrożenie środków produkcji, co wpływa na efektywność takich inwestycji.

Słabością obecnego polskiego budownictwa jest w dużej mierze traktowanie dokumentacji organizacji budowy (łącznie z wykonywaniem i aktualizacją harmonogramów) jako zbędnego biurokratycznego działania, które tylko podraża koszty. W praktyce budowlana kadra kierownicza zarówno po stronie inwestorów i wykonawców w większości nie zdobyła doświadczenia jak opracowywać realne i prawidłowe harmonogramy. Panuje powszechny pogląd z czasów PRL, że jest to dokumentacja nieistotna, gdyż szybko się dezaktualizuje, a równocześnie w praktyce nieterminową realizację stosunkowo łatwo jest wytłumaczyć rzekomo obiektywnymi przeszkodami, jak: warunki atmosferyczne, rzekome „błędy" w dokumentacji (stąd nagminna konieczność wykonywania robót dodatkowych i zanikowych), „pseudoekspertyzy", itp. Niestety zazwyczaj za nieterminowość realizacji praktycznie biorąc nikt nie ponosi konsekwencji.

Należy zaznaczyć, iż w przeszłości aktualizacja harmonogramów w wersji „ręcznej" w cyklu comiesięcznym czy cokwartalnym realizowana jako planowanie kroczące była pracochłonna, jednakże dzisiaj w okresie powszechnej komputeryzacji ten argument jest nieaktualny. W krajach rzeczywistej gospodarki rynkowej proces przygotowania inwestycji trwa długo, natomiast realizacja budowy – krótko. W Polsce zazwyczaj jest odwrotnie: projektowanie i przygotowanie inwestycji trwa krótko, natomiast realizacja – przebiega zbyt długo[981]. Niestety dotyczy to głównie budownictwa samorządowego i rządowego. Masowo przewlekłe budowy stanowią ogromne marnotrawstwo środków finansowych. Z uwagi na stabilizację finansowania deweloperskie budownictwo mieszkaniowe realizowane jest przez ustabilizowane załogi, stąd jest realizowane zazwyczaj terminowo.

W efekcie dużego rozproszenia krajowego potencjału budowlanego w III RP w. dużą część intratnych zleceń inwestycyjnych w Polsce przejęły firmy zagraniczne, które w przeciwieństwie do krajowych, poza posiadaniem odpowiednich środków finansowych, stosują w praktyce systemy zarządzania przedsiębiorstwem, w tym nowoczesne systemy planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową.

---

[980] Dobitnym przykładem w Płocku była budowa II przeprawy mostowej przez Wisłę, gdzie drogi dojazdowe zakończono rok po odbiorze mostu Solidarności.

[981] Jest to cytat norweskiego (lub szwedzkiego) przedsiębiorcy budowlanego wygłoszony w 1991 r. na sympozjum zorganizowanym w Warszawie przez ZG PZITB. W trakcie spotkania prelegent zaprezentował co kwartalne szczegółowe tradycyjne harmonogramy budowy (w wersji ręcznej) typowych piekarni, realizowanych w Polsce i Europie.

NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE PŁOCKIM BUDOWNICTWEM W PRL

W okresie PRL w miarę powojennej odbudowy i uprzemysłowienia kraju oraz rozwoju budownictwa komplikowały się procesy planowania i realizacji inwestycji oraz zarządzania dużymi przedsiębiorstwami budowlano-montażowymi. Budownictwo, a w szczególności budownictwo wielkoprzemysłowe, wyróżnia się spośród innych gałęzi gospodarki narodowej swoistą specyfiką, którą określa jednorazowość oraz różnorodność produkcji, rozproszenie wznoszonych obiektów, udział w realizacji wielu specjalistycznych jednostek wykonawczych i dostawców maszyn i urządzeń (z kraju i zagranicy). Tradycyjne metody zarządzania w budownictwie oparte wyłącznie na doświadczeniu i działaniu intuicyjnym stały się niewystarczające.

W początkowym okresie stosowania w Polsce informatyki w budownictwie opracowywano i wdrażano na e.m.c. liczne (zbyt liczne) jednostkowe i odcinkowe programy informatyczne, realizowane dla poszczególnych przedsiębiorstw budowlanych w dziedzinach: zatrudnienie, płace, kalkulacja cen wyrobów, księgi przychodów i rozchodów, zagadnienia finansowo-księgowe, środki trwałe i gospodarka materiałowa (SGM)[982] itp. Systemy te wdrożone zostały w wielu przedsiębiorstwach budowlanych, jednakże jako systemy ewidencyjno-rozliczeniowe tylko w nieznacznym stopniu usprawniały zarządzanie procesem inwestycyjno-budowlanym.

Równocześnie na szczeblu centralnym powstała idea utworzenia kompleksowych systemów planowania i zarządzania procesem inwestycyjno-budowlanym na szczeblu rządu, regionów, ministerstw, zjednoczeń oraz przedsiębiorstw pełniących funkcje generalnego wykonawcy lub generalnego realizatora inwestycji[983]. Niestety systemy te w znacznym stopniu „przeteoretyzowane" i oparte na subiektywnych

[982] SGM – System Gospodarki Materiałowej. W okresie początkowego wdrażania informatyki w Polsce opracowano kilkaset analogicznych systemów typu: KADRY i PŁACE i SGM.

[983] J. Wójcik, *Międzyresortowe systemy informatyczne dla procesu inwestycyjnego,* Warszawa 1975; tenże, https://jerzywojcik.com {Wójcik J., *Moja przygoda z informatyką 1969-1982. Systemy PROKOR, WEKTOR, AWIZO-MOC i SOIK*} [w:] *Polska Informatyka: systemy i zastosowania [70-lecie polskiej informatyki (1948-2018)*], red. J. S. Nowak, B. Ostrowska, Warszawa}.

danych wejściowych nie spełniły pokładanych nadziei. Ponadto w centralnym planowaniu finansowym nowych inwestycji nie uwzględniano zwiększającej się dysproporcji pomiędzy ambitnym planowaniem a dostępnymi środkami produkcji.

Dla inwestorów oraz przedsiębiorstw budowlanych i specjalistycznych opracowano systemy limitowania i kosztorysowania, które okazały się bardzo przydatne w praktyce. Spośród tych systemów najbardziej rozpowszechnionymi były: śląski system NW[984], bydgoski system ASAH[985] i warszawskie systemy typu BAZA [986] . Dla opracowywania dokumentacji organizacji budowy wielkich i skomplikowanych inwestycji rozpoczęto wdrażanie metod sieciowych, a następnie opracowano warszawski system harmonogramowania i kontroli realizacji – PROKOR[987].

NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE W PBP PETROBUDOWA

Począwszy od lat 60. XX w. Płock stał się jednym z głównych placów budowy w kraju. Ogromny wzrost budownictwa przemysłowego, ogólnego i mieszkaniowego w Płocku spowodował potrzebę wypracowania sprawniejszego zarządzania procesem inwestycyjnym, przy czym dla realizacji dużych inwestycji przemysłowych powołano przedsiębiorstwo pełniące funkcje generalnego wykonawstwa – Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa[988].

Płockie budownictwo przemysłowe dotyczyło głównie budowy kolejnych etapów Fabryki Maszyn Żniwnych [989], produkującej legendarne polskie kombajny Vistula i Bizon oraz realizacji instalacji rafineryjnych i petrochemicznych w Mazowieckich Zakładach Rafineryjnych i Petrochemicznych (MZRiP) [990].

---

[984] System kosztorysowania NW oprogramowany na e.m.c. ODRA s. 1300 przez Przedsiębiorstwo Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB Katowice.

[985] System kosztorysowania ASAH oprogramowany na e.m.c. ODRA s. 1300 przez Przedsiębiorstwo Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB Bydgoszcz.

[986] Systemy kosztorysowania typu BAZA (BAZA, BAZA-75, BAZA-79, BAZA-80) oprogramowane na e.m.c. ODRA s. 1300 przez warszawskie środowisko informatyki budowlanej.

[987] A. Zienkiewicz, J. Wójcik, A. Poniatowski, K. Domalewska, *System planowania, zarządzania i kontroli PROKOR,* Warszawa 1970.

[988] T. Kulas, M. Majzner, *O historii i rozwoju PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 259-261.

[989] Fabryka Maszyn Żniwnych (FMŻ) - obecnie po wielu przekształceniach własnościowych – fabryka maszyn żniwnych New Holland Polska, należąca do koncernu CNH Industrial.

[990] MZRiP stanowi budowaną od 1960 r. dzielnicę przemysłową o kolejnych nazwach: „Petrochemia", „Płock Biała", „Kombinat Rafineryjno-Petrochemiczny; obecna nazwa - „Zakład Produkcyjny PKN Orlen". Teren Kombinatu podzielono na: a/ segmenty technologiczne (działki instalacji rafineryjnych i instalacji petrochemicznych); b/ segmenty magazynowe (działki zbiorników surowcowych oraz produktów paliwowych i gazowych); c/ działki funkcjonalne (chłodnie i osadniki, które znajdują się poza ogrodzeniem zakładu – po południowej stronie ul. Długiej oraz oczyszczalnia ścieków w Maszewie); d/ elektrociepłownię 250 MW (olejowo-gazową); e/ jednostki pomocnicze (warsztaty centralne), f/ infrastrukturę komunikacyjną (drogi wewnętrzne, transport samochodowy wraz z terminalami oraz transport kolejowy z bocznicami zakładowymi i dużej stacji rozrządowej w Proboszczewicach); g) rurociągi przesyłowe w muldach i na estakadach. W okresie PRL w latach 1964-1989 w kombinacie rafineryjno-petrochemicznym uruchomiono 46 instalacji technologicznych (fabryk chemicznych). Funkcję generalnego wykonawcy pełniło wówczas Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku, które koordynowało pracę kilkudziesięciu przedsiębiorstw specjalistycznych z kraju. W związku z zapotrzebowaniem dla procesów

Ogromny wzrost budownictwa przemysłowego, ogólnego i mieszkaniowego w Płocku spowodował oddolną potrzebę wypracowania sprawniejszego systemu zarządzania procesem inwestycyjnym. Wynikało to z niskiej efektywności krajowego budownictwa spowodowanego stosowaniem zbiurokratyzowanego planowania finansowego[991].

W pierwszej połowie lat 70. XX w. Petrobudowa była jednym z większych przedsiębiorstw budowlano-montażowych w kraju, którą od 1962 do 1976 r. zarządzał doświadczony bezpartyjny budowlaniec i architekt Antoni Rogucki[992].

Aktywna i nowatorska postawa dyrektora Roguckiego [993] w dziedzinie zmiany sposobu zarządzania dużym przedsiębiorstwem budowlanym z uwagi na ogromny wzrost zadań narzucanych przez zjednoczenie i ministerstwo budownictwa spowodowała, że Petrobudowa stała się w pewnym sensie „laboratorium" organizacji budownictwa przemysłowego.

W „Petrobudowie" wdrożono zasady kompleksowej mechanizacji oraz dyspozytorski system sterowania produkcją budowlano-montażową i przemysłową produkcją pomocniczą, powołano też nowy pion zajmujący się planowaniem i zarządzaniem w generalnym wykonawstwie. Ponadto przedsiębiorstwo przekazało część kadry kierowniczej do utworzonej przez Zjednoczenie Budowy Zakładów Chemicznych w Warszawie [994] Pracowni System w Płocku, stanowiącej filię Warszawskiej Pracowni Projektowo-Badawczej System.

Podstawowym zadaniem tej Pracowni było opracowywanie dokumentacji organizacyjnej dla kolejnych zadań inwestycyjnych realizowanych przez Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne oraz obsługa informatyczna narad koordynacyjnych Pionu generalnego wykonawstwa PBP Petrobudowa. Wiodącą rolę w organizacji i zarządzaniu Pracownią System w Płocku odegrał inż. Andrzej Zienkiewicz[995].

---

technologicznych kombinatu dużych ilości pary technologicznej, ciepłej wody i energii elektrycznej wybudowano wielką Elektrociepłownię 250 MW (olejowo-gazową). Generalnym wykonawcą budowy tego przedsięwzięcia było Przedsiębiorstwo Budowy Elektrowni i Przemysłu Beton-Stal w Warszawie. Obecnie MZRiP w Płocku funkcjonują jako Zakład Produkcyjny Orlen Spółka Akcyjna (wcześniej: Zakład Produkcyjny Polskiego Koncernu Naftowego Orlen SA).

[991] Nierealne planowanie finansowe w ramach obowiązującego systemu nakazowo-rozdzielczego stało się szczególnie widoczne w okresie pogłębiającego się kryzysu gospodarczego - począwszy od połowy lat 70. XX wieku.

[992] https://Antoni_Rogucki_(1909-1983)_architekt. Absolwent Wydziału Architektonicznego Politechniki Lwowskiej (1938). Kierownik robót we Wrocławskiej Dyrekcji Odbudowy (1945-1950). Kierownik Zarządu Koksochemii w Zjednoczeniu Budownictwa Przemysłowego Nowa Huta (1950-1954). Naczelny inżynier w Kieleckim Zjednoczeniu Budownictwa Przemysłowego (1954-1956). Dyrektor Krakowskiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego (1956-1962). Dyrektor naczelny Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego "Petrobudowa" w Płocku (1962-1976). Pełnomocnik Warszawskiego Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego „Centrum" ds. PBP Petrobudowa i Płockiego Przedsiębiorstwa Instalacji Przemysłowych (1976-1978). Członek PZITB. Odznaczenia m.in.: Order Budowniczego Polski Ludowej, Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski. Pochowany w Alei Zasłużonych na Cmentarzu Wojskowym w Powązkach w Warszawie. W Płocku piesza aleja na osiedlu Łukasiewicza nosi nazwę jego imienia i nazwiska.

[993] T. Kulas, *Mgr inż. archit. Antoni Rogucki (1909-1983)*, „Przegląd Budowlany" 1984, nr 11.

[994] Zjednoczenie Budowy Zakładów Chemicznych funkcjonowało w resorcie chemii, natomiast po przeniesieniu do ministerstwa budownictwa przyjęło nazwę Zjednoczenie Budownictwa Przemysłowego Centrum.

[995] Andrzej Zienkiewicz (1927-2016), wnuczek wybitnego płockiego architekta Bolesława Zienkiewicza (1861-1927). Projektant w Warszawskim Biurze Projektów PROCHEM. Członek Komisji Ekspertów powołanej przez premiera do opracowania systemów informatycznych dla zarządzania w budownictwie. Współautor i organizator wdrożenia na dużych krajowych budowach informatycznego systemu PROKOR. Organizator razem z kierownikiem Pracowni System w Warszawie

Na zlecenie MZRiP opracowywano dla budowy kolejnych instalacji rafineryjnych i petrochemicznych w ramach Założeń Techniczno-Ekonomicznych (ZTE) dokumentację organizacyjną – Wytyczne Realizacji Inwestycji. W oparciu o WRI i dokumentację projektową na bazie przeliczeń sieci zależności według systemu CPM/PERT [996] uzyskiwano dla poszczególnych zadań inwestycyjnych harmonogramy dyrektywne, które były załącznikami do umów pomiędzy inwestorem i generalnym wykonawcą oraz dostawcami urządzeń. Harmonogramy te stanowiły również załącznik do umów pomiędzy generalnym wykonawcą i podwykonawcami. Stanowiły też bazę do opracowania wieloletniego planu finansowego realizacji inwestycji w MZRiP oraz rocznych planów finansowych generalnego wykonawcy – PBP Petrobudowa.

W ramach generalnego wykonawstwa w PBP Petrobudowa wdrożono na budowach MZRiP (przy realizacji kolejnych instalacji rafineryjnych i petrochemicznych) system PROKOR[997], który usprawniał opracowywanie harmonogramów dyrektywnych oraz umożliwiał realizację planowania kroczącego i informował o zaistniałych opóźnieniach w stosunku do aktualnego operatywnego harmonogramu budowy.

Uznano też, że istotnym czynnikiem determinującym sprawność działania dużego przedsiębiorstwa budowlanego, jakim była PBP Petrobudowa, powinien być zmodernizowany system zarządzania oparty na kompleksowym systemie informacyjnym, uwzględniający uporządkowaną strukturę organizacyjną i wynikający z niej podział funkcji zarządzania. W działaniach tych oparto się na opracowaniu Instytutu ORGBUD Oddział w Poznaniu pt. *Zintegrowany system zarządzania w przedsiębiorstwach budowlanych* [998] opracowanego dla przedsiębiorstwa budownictwa ogólnego i mieszkaniowego.

System ten rozpoczęto projektować kolejno dla obszarów:
1/ planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową w generalnym wykonawstwie;
2/ planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażową w siłach własnych;
3/ planowania i zarządzania przemysłowej produkcji pomocniczej;
4/ gospodarki materiałowej;
5/ zatrudnienia i płac;
6/ księgowości, ewidencji i sprawozdawczości oraz analiz ekonomicznych.

PŁOCKIE INNOWACJE ORGANIZACYJNE (SHOD, PROKOR-P, STEROD)

przy Zjednoczeniu Budowy Zakładów Chemicznych inż. Kaczkowskim – Pracowni System w Płocku, która obsługiwała „generalne wykonawstwo" PBP Petrobudowa przy budowie MZRiP. Współorganizator Biura Projektów ETOBSYSTEM Warszawa przy Zjednoczeniu CETOB. Z-ca dyrektora Krajowej Sieci EARN (Centrum Informatyczne Uniwersytetu Warszawskiego wdrażające połączenia internetowe dla potrzeb krajowych wyższych uczelni).

[996] W metodach sieciowych, po uzyskaniu propozycji harmonogramów, należało dokonać korekty terminów wynikające ze szczegółowych uzgodnień generalnego wykonawcy z przedsiębiorstwami podwykonawczymi, a następnie następowało zatwierdzanie harmonogramów jak załączników do umów na realizację zadań inwestycyjnych.

[997] Obsługa informatyczna pionu generalnego wykonawstwa PBP Petrobudowa realizowana była w Pracowni System w Płocku, która stanowiła filię Warszawskiego Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Przemysłowego „System", funkcjonującego w Zjednoczeniu Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie.

[998] L. Dziewolski (z zespołem), *Zintegrowany system zarządzania w przedsiębiorstwach budowlanych*, Warszawa 1977.

W praktycznym funkcjonowaniu systemowych metod zarządzania w procesie inwestycyjno-budowlanym dla inwestora i generalnego wykonawcy (lub generalnego realizatora inwestycji) najważniejszym obszarem jest planowanie i sterowanie produkcją budowlano-montażową oraz cykliczna (ciągła) obiektywna kontrola realizacji w stosunku do harmonogramów umownych (dyrektywnych) i operatywnych harmonogramów kroczących: rocznych, kwartalnych, miesięcznych lub tygodniowych.

W związku z tym przystąpiono w PBP Petrobudowa do opracowania i wdrożenia własnych systemów skoordynowanego zarządzania przedsiębiorstwem i całym procesem inwestycyjnym, tj. systemu usprawniającego koordynację prac pomiędzy inwestorem, generalnym wykonawcą i przedsiębiorstwami specjalistycznymi (podwykonawcami) oraz dostawcami maszyn i urządzeń z kraju i zagranicy.

W ramach płockiego NOT[999] i PZITB[1000] społecznie przy patronacie PBP Petrobudowa oraz Pionów Inwestycji MZRiP i FMŻ przystąpiono do opracowania i wdrożenia nowej wersji systemu informatycznego zarządzania dużymi i skomplikowanymi zadaniami inwestycyjnymi. Bazą wyjściową tych opracowań była innowacja organizacyjna SHOD (System Planowania i Zarządzania według Harmonogramów Dyrektywnych i Operatywnych) autorstwa Włodzimierza Serafimowicza. Płocki system SHOD stanowi kontynuację idei systemów SYKOR (Kraków) i PROKOR (Warszawa), których podstawowym zadaniem była sygnalizacja o opóźnieniach w stosunku do aktualnego harmonogramu budowy.

W systemie SHOD przyjęto jako bazę odniesienia dwa rodzaje harmonogramów: harmonogram dyrektywny (załącznik do umowy inwestora z generalnym wykonawcą) oraz kolejne wersje harmonogramów operatywnych, stanowiących zazwyczaj cokwartalną lub comiesięczną aktualizację harmonogramu dyrektywnego – w celu dotrzymania terminu końcowego zadania inwestycyjnego, względnie minimalizacji opóźnień. W systemie SHOD w oparciu o ustalone procenty zaawansowania robót na określoną datę otrzymywano m.in. obiektywne wykazy opóźnień w stosunku do harmonogramu dyrektywnego i aktualnego harmonogramu operatywnego z wyliczeniem wielkości opóźnień całkowitych (z określeniem opóźnienia zaistniałego i przewidywanego), posortowanych według zadań inwestycyjnych, wykonawców, kodów szczebla i ważności.

Należy zaznaczyć, że system SHOD stosowany na pojedynczej inwestycji umożliwiał przekazywanie obiektywnych informacji dla systemów szczebla wyższego: zjednoczeń, ministerstw, regionów. W praktycznym zastosowaniu obsługiwał wszystkie zadania realizowane w generalnym wykonawstwie PBP Petrobudowa oraz inwestycje samorządowe w województwie płockim (umożliwiał obsługę max 999 zadań inwestycyjnych).

Zespoły kierowane przez autora innowacji organizacyjnej opracowały kilka wersji tego systemu na „duże komputery" (e.m.c.): 1/ Włodzimierz Grabarek oprogramował system SHOD na e.m.c. Honeywell-Bull[1001], 2/ Piotr Rudnicki na e.m.c. JS RIAD, 3/ Jerzy Chojnacki na e.m.c. ODRA s. 1300; natomiast Mirosław Grabecki powiązał program SHOD z programem PERT-D na e.m.c. Honeywell-Bull (PROKOR-P = SHOD+PERT D).

---

[999] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Stowarzyszenia a budownictwo*, s. 337-342, [w:] *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy,* Płock 2008.

[1000] Ibid., s. 344-347.

[1001] W. Grabarek, W. Serafimowicz, *Metoda SHOD* [w:] *Bank Projektów Organizatorskich,* Katalog TNOIK, Oddział Śląski w Katowicach, Katowice 1979, s. VIII/1.

Kolejnym etapem usprawniania systemu planowania i zarządzania w Petrobudowie było opracowanie przez Włodzimierza Serafimowicza metody STEROD, która zakłada (wręcz wymusza) wykonywanie harmonogramów i kosztorysów przy zastosowaniu stypizowanej klasyfikacji procesów budowlanych (kosztorysowych asortymentów robót i pozycji harmonogramowych). W metodzie tej dokonuje się agregacji asortymentów kosztorysowych (i ich przedmiarów robót) w skoordynowaniu z elementarnymi pozycjami harmonogramów, tj. procesami budowlano-montażowymi (czynnościami)[1002].

Przy opracowywaniu kosztorysu według tej klasyfikacji należało uwzględniać wymogi związane z opracowywaniem harmonogramu, stąd niezbędna jest współpraca kosztorysantów z wykonawcami. W efekcie tej zasady tradycyjny kosztorys budowy (zarówno w wersji tradycyjnej lub informatycznej) mógł być z łatwością wykorzystany przy opracowywaniu dokumentacji organizacji budowy (oraz kolejnej aktualizacji).

W pierwotnej wersji informatycznej metoda STEROD pod nazwą Skoordynowany System STEROD[1003] stanowi powiązanie metod sieciowych (CPM, PERT, ADK/S), informatycznego systemu harmonogramowania SHOD oraz systemów limitowania i kosztorysowania (BAZA, BAZA-75, BAZA-80) [1004]. Połączenie tych odcinkowych systemów wykonano poprzez „programy łączniki". Należy zaznaczyć, iż powyższe opracowania autorskie powstały w ramach oddolnej działalności w PBP Petrobudowa oraz społecznie w ramach Komisji Organizacji i Zarządzania OW PZITB w Płocku i Komitetu ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy RW NOT w Płocku oraz Koła Zakładowego PZITB przy PBP Petrobudowa[1005].

Budownictwo przemysłowe

W związku z dużym zaangażowaniem się Petrobudowy w wypracowaniu i wdrażaniu zmodyfikowanego systemu zarządzania produkcją budowlano-montażową[1006] przedsiębiorstwo zgłosiło

---

[1002] W. Serafimowicz, *Stypizowana klasyfikacja budowlanych procesów produkcyjnych dla potrzeb kosztorysowania i zarządzania według metody STEROD,* [w:] *III Konferencja Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych* (Konferencja Politechniki Warszawskiej i TNIPB w dniach 21-22 V 1992 r.), Warszawa 1992.

[1003] Dla skomplikowanego budownictwa przemysłowego zaproponowano wersję Skoordynowanego systemu STEROD (CPM+SHOD+BAZA), natomiast dla budownictwa powszechnego – STEROD (SHOD+BAZA), z wyłączeniem metod sieciowych.

[1004] R. Grudziński, A. Zienkiewicz, *System BAZA na e.m.c ZAM-21 ALFA*, Warszawa 1970; także, T. Hoffman, *System BAZA-75,* Warszawa 1978. O ile w pierwszych systemach typu BAZA oparto się na krajowej bazie normatywnej, to w systemie BAZA-75 przyjęto zasadę indywidualnego opracowywania bazy normatywnej przez poszczególne zjednoczenia i przedsiębiorstwa budowlane. Systemy typu BAZA zostały opracowane przez Warszawskie Biuro Projektowo-Badawcze Budownictwa Przemysłowego „System" dla potrzeb przedsiębiorstw zgrupowanych w Zjednoczeniu Budownictwa Przemysłowego Centrum, które zostało później przekształcone w BPUTBP Centrumeksport Warszawa). W PBP Petrobudowa bazę normatywną dla systemu BAZA-75 opracował zespół kierowany przez mgr inż. Barbarę Lubieniecką.

[1005] T. Kulas, *Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa – Oddział w Płocku*, [w:] *Monografia działalności Naczelnej Organizacji Technicznej i Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych na Mazowszu Płockim*, red. D. Żuk, Płock 1989; tenże, *Próba oceny organizacji i zarządzania budową Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku* [w:] *Problemy przygotowania i realizacji inwestycji budowlanych*, Puławy-Warszawa 2007.

[1006] W. Serafimowicz, *Wstępne założenia do opracowania programu na e.m.c. nazwanego roboczo SHOD* (1975) – mps.; tenże, *Założenia do opracowania programu Sterowanie wg Harmonogramów Operatywnych i Dyrektywnych – SHOD* (1976) – mps; tenże, *Metoda PROKOR-P (PERT+SHOD) jako sprawdzone narzędzie planowania, sterowania i kontroli realizacji produkcji budowlano-montażowej w wyrazie rzeczowym* (1976) – mps.

swoje uczestnictwo w IV Ogólnopolskim Konkursie Dobrej Roboty. Zgodnie z zarządzeniem z dnia 5 lutego 1976 r. Dyrektora PBP Petrobudowa w Płocku Antoniego Roguckiego oraz Dyrektora Warszawskiego Biura Projektowo-Badawczego System w Warszawie Andrzeja Bratkowskiego [1007] kierownikiem zespołu konkursu DORO-1975 PBP Petrobudowa i WBP-BBP System został mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz[1008].

Na zlecenie Komisji Ogólnokrajowego Konkursu DORO-1975 ocenę zmodyfikowanego systemu zarządzania produkcją budowlano-montażową w Przedsiębiorstwie Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku (robocza nazwa Skoordynowany system STEROD) wykonali: mgr. inż. Zbigniew Tyczyński (Politechnika Warszawska, Oddział Warszawski PZITB) oraz doc. dr inż. Andrzej Miączyński (Politechnika Warszawska, przew. Komisji Mechanizacji i Organizacji Budownictwa KILiW PAN w latach 1972-1974).

Według mgr. inż. Zbigniewa Tyczyńskiego: *Szczególnie istotnym dla perspektyw systemu STEROD jest fakt, że powstał on z inicjatywy i w przedsiębiorstwie wykonawczym. Gwarantuje to bowiem praktyczność systemu, bez zbędnego przeteoretyzowania rozwiązań jakie ma miejsce u większości dotychczas stosowanych systemów*. Natomiast doc. dr inż. Andrzej Miączyński ocenił: *Dotychczasowe wyniki stosowania w PBP Petrobudowa elementów systemu STEROD pozwalają przypuszczać, że będzie to system ułatwiający koordynację robót budowlano-montażowych i pozwoli na lepsze wykorzystanie posiadanego potencjału budowlanego, przez co usprawni cały proces inwestycyjny. Zastosowanie systemu STEROD pozwoli na zwiększenie wykorzystania środków oraz skrócenie okresu realizacji procesu inwestycyjnego.*

W celu uzyskania środków finansowych na kontynuację dalszych prac realizowanych dotychczas społecznie PBP Petrobudowa wystąpiła do Instytutu Organizacji, Zarządzania i Ekonomiki Przemysłu Budowlanego o zaopiniowanie trzech opracowań podsumowujących dotychczasowy etap prac merytorycznych, oprogramowania i wycinkowych wdrożeń.

Opinie z Instytutu ORGBUD w 1977 r. opracowali:

- doc. dr inż. Tadeusz Nawrot, mgr Marek Czarzyński, *Opinia opracowania pt. „Metoda PROKOR-P jako sprawdzone narzędzie planowania, sterowania i kontroli realizacji produkcji budowlano-montażowej”*;
- doc. dr inż. Tadeusz Nawrot, mgr. inż. Witold Stański, inż. W. Stachowiak, *Opinia opracowania pt. „Zmodyfikowany system zarządzania produkcją budowlano-montażową”*;
- doc. dr inż. Tadeusz Nawrot, mgr. inż. Witold Stański, inż. W. Stachowiak, *Opinia opracowania pt. „Propozycja integracji systemów procesu inwestycyjnego i zarządzania produkcją w przedsiębiorstwie budowlanym w oparciu o doświadczenia PBP Petrobudowa na placach budowy MZRiP i FMŻ”.*

W podsumowaniu tych opinii kierownictwo Instytutu ORGBUD stwierdziło:

Zwrócić należy uwagę na to, że zakres prac nad systemem STEROD, a także dalsze zamierzenia - PBP Petrobudowa w zakresie usprawnienia systemu informacyjnego zarządzania przedsiębiorstwem jest bardzo duży, a więc wymaga takiej koncentracji środków, które mogą przerastać możliwości realizacyjne przedsiębiorstwa. Z drugiej strony wiadomo, że istnieje potrzeba doskonalenia systemów informacyjnych we wszystkich przedsiębiorstwach budownictwa przemysłowego, wobec czego należałoby rozważyć

[1007] A. Bratkowski, *Problemy optymalizacji przygotowania inwestycji,* [w:] *Problemy optymalizacji procesów realizacji inwestycji przemysłowych,* Warszawa-Jadwisin 1976; tenże, *Raport o stanie budownictwa,* [w:] *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie,* Płock 1981; tenże, *Zasady zachowania struktury organizacyjnej budownictwa*, Kraków 1990.

[1008] W. Serafimowicz, *Sprawozdanie z prac teoretycznych i wdrożeniowych wykonanych przez Zespół Konkursu DORO-76 PBP Petrobudowa i WBP-BBP System pt. „Zmodyfikowany system zarządzania produkcją budowlano-montażowa w PBP Petrobudowa*”, Płock 1977 – mps.

celowość prowadzenia prac w ramach problemu branżowego lub resortowego (wzorem budownictwa ogólnego – R-151).

W oparciu o płockie innowacje organizacyjne dotyczące zarządzania w budownictwie[1009] na zlecenie Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych oraz Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie w PBP Petrobudowa i Warszawskim Biurze Projektowo-Badawczym Budownictwa Przemysłowego System zrealizowano pod kierownictwem Włodzimierza Serafimowicza temat branżowy nr 78-33-C pt. *System zarządzania w przedsiębiorstwach budownictwa przemysłowego*.

Z ramienia wiceministra resortu budownictwa prof. Leszka Kałkowskiego[1010] nadzór nad pracami merytorycznymi tematu pełnił specjalista ds. informatyki Olgierd Jentys, natomiast z ramienia Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum – z-ca dyrektora ds. techniki i rozwoju Jerzy Janiak (były naczelny inżynier PBP Petrobudowa).

W ramach tematu branżowego opracowano system STEROD stanowiący powiązanie systemów harmonogramowania i systemów kosztorysowania. Na podstawie wstępnych założeń opracowanych w PBP Petrobudowa i dokumentacji opracowanej w Warszawskim Biurze Projektowo-Badawczym Budownictwa Przemysłowego System (późniejsza nazwa BPUTBP Centrumeksport Warszawa)[1011] – Warszawskie Przedsiębiorstwo Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB oprogramowało system STEROD w wersji skoordynowanej[1012] oraz zintegrowanej na dwie rodziny e.m.c.: ODRA s. 1300 i JS RIAD. Ta innowacja organizacyjna uzyskała wysoką ocenę budowlanego środowiska naukowego i została zaproponowana do wdrożenia w budownictwie krajowym[1013].

WPIPB ETOB zakończyło oprogramowanie zintegrowanego systemu STEROD w okresie, gdy w PBP Petrobudowa nastąpiła zmiana kierownictwa przedsiębiorstwa, wynikająca z trudności w uzyskaniu wskaźników ekonomicznych narzucanych przez Zjednoczenie. Rzeczywistą przyczyną tego stanu był początek kryzysu gospodarczego w kraju, który spowodował wyhamowanie budownictwa przemysłowego. Kolejną przyczyną decyzji ówczesnej dyrekcji przedsiębiorstwa o nie wdrożeniu nowej wersji systemu STEROD na duże komputery typu ODRA s. 1300 i JS RIAD było przechodzenie informatyki budowlanej z elektronicznych maszyn cyfrowych na komputery personalne.

Opinie Instytutu ORGBUD w Warszawie (1977 r.)

W celu uzyskania środków finansowych od ministerstwa budownictwa lub Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie na kontynuację dalszych prac realizowanych

---

[1009] W. Serafimowicz, *Doświadczenia PBP Petrobudowa we wdrażaniu i opracowywaniu informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlano-montażową* [w:] *Udział użytkownika w projektowaniu i eksploatacji systemu informatycznego* (Materiały z konferencji TNOIK w Ryni), Warszawa 1978; także, E. Zaremba, W. Serafimowicz, *Metody organizacji zarządzania stosowane w przedsiębiorstwie PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany" 1978, nr 8.

[1010] L. Kałkowski, *Wystąpienie Przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego Konferencji* [w:] *IV Krajowa Konferencja Zastosowań Informatyki w Przemyśle Budowlanym* (Konferencja w dniach 5-6 XI 1978 w Krakowie), Kraków 1978.

[1011] E. Łuczywek, W. Kalinowski, *System STEROD (dokumentacja – wersja bez metod sieciowych),* Warszawa 1980.

[1012] T. Makarczyk, B. Kumor, *System Skoordynowany STEROD dla przedsiębiorstw budownictwa przemysłowego jako powiązanie systemów SHOD – BAZA 80 - SGM ELMONT z analizą celowości powiązania z systemami wyższego szczebla (dokumentacja – wersja bez metod sieciowych),* Warszawa 1981.

[1013] Temat branżowy nr 78-33-C został odebrany przez komisję pod kierownictwem: specjalisty ds. informatyki w Ministerstwie Budownictwa mgr. Olgierda Jentysa, z-cy dyrektora Instytutu ORGBUD Poznań doc. dr. inż. Ludwika Dziewolskiego oraz przewodniczącego Rady Pracowniczej PBP Petrobudowa mgr. inż. Józefa Krawczyka.

dotychczas społecznie PBP Petrobudowa wystąpiła do Instytutu Organizacji, Zarządzania i Ekonomiki Przemysłu Budowlanego w Warszawie o zaopiniowanie trzech opracowań podsumowujących dotychczasowy etap prac merytorycznych, oprogramowania i wycinkowych wdrożeń.

Opinie w zespołach opracowali: -
doc. dr inż. Tadeusz Nawrot, mgr Marek Czarzyński, *Opinia opracowania pt. „Metoda PROKOR-P (PERT+SHOD) jako sprawdzone narzędzie planowania, sterowania i kontroli realizacji produkcji budowlano-montażowej”* [1014] (Załącznik nr 3) [1015];
- doc. dr inż. Tadeusz Nawrot, mgr. inż. Witold Stański, inż. W. Stachowiak, *Opinia opracowania pt. „Zmodyfikowany system zarządzania produkcją budowlano-montażową”* [1016] (Załącznik nr 4) [1017];
- doc. dr inż. Tadeusz Nawrot, mgr. inż. Witold Stański, inż. W. Stachowiak, *Opinia opracowania pt. „Propozycja integracji systemów procesu inwestycyjnego i zarządzania produkcją w przedsiębiorstwie budowlanym w oparciu o doświadczenia PBP Petrobudowa na placach budowy MZRiP i FMŻ”* [1018] (Załącznik nr 5) [1019].

Podsumowanie opinii Instytutu ORGBUD: *Zwrócić należy uwagę na to, że zakres prac nad systemem STEROD, a także dalsze zamierzenia PBP Petrobudowa w zakresie usprawnienia systemu informacyjnego zarządzania przedsiębiorstwem jest bardzo duży, a więc wymaga takiej koncentracji środków, które mogą przerastać możliwości realizacyjne przedsiębiorstwa. Z drugiej strony wiadomo, że istnieje potrzeba doskonalenia systemów informacyjnych we wszystkich przedsiębiorstwach budownictwa przemysłowego, wobec czego należałoby rozważyć celowość prowadzenia prac w ramach problemu branżowego lub resortowego (wzorem budownictwa ogólnego – R-151).*

Temat branżowy pt. *System zarządzania w przedsiębiorstwach budownictwa przemysłowego*

W oparciu o płockie innowacje organizacyjne oraz powyższe opinie ze środowiska naukowego Politechniki Warszawskiej i Instytutu ORGBUD na zlecenie Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych oraz Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie – PBP Petrobudowa wraz z Warszawskim Biurem Projektowo-Badawczym Budownictwa Przemysłowego

[1014] W. Serafimowicz, *Metoda PROKOR-P (PERT+SHOD) jako sprawdzone narzędzie planowania, sterowania i kontroli realizacji produkcji budowlano-montażowej,* Płock 1976 – mps.

[1015] Załącznik nr 3 – T. Nawrot, M. Czarzyński, *Opinia opracowania pt. „Metoda PROKOR-P (PERT+SHOD) jako sprawdzone narzędzie planowania, sterowania i kontroli realizacji produkcji budowlano-montażowej”,* Warszawa, 30 czerwca 1977 r. Opinia opracowana na zlecenie PBP Petrobudowa Płocku.

[1016] W. Serafimowicz, *Zmodyfikowany system zarządzania produkcją budowlano-montażową,* Płock 1976 – mps.

[1017] Załącznik nr 4 – T. Nawrot, M. Czarzyński, *Opinia opracowania pt. „Zmodyfikowany system zarządzania produkcją budowlano-montażową”,* Warszawa, 30 czerwca 1977 r. Opinia opracowana na zlecenie PBP Petrobudowa Płocku.

[1018] W. Serafimowicz, *Propozycja integracji systemów procesu inwestycyjnego i zarządzania produkcją w przedsiębiorstwie budowlanym w oparciu o doświadczenia PBP Petrobudowa na placach budowy MZRiP i FMŻ,* Płock 1976 – mps.

[1019] Załącznik nr 5 – T. Nawrot, W. Stański, W. Stachowiak, *Opinia opracowania pt. „Propozycja integracji systemów procesu inwestycyjnego i zarządzania produkcją w przedsiębiorstwie budowlanym w oparciu o doświadczenia PBP Petrobudowa na placach budowy MZRiP i FMŻ”,* Warszawa, 30 czerwca 1977 r. Opinia opracowana na zlecenie PBP Petrobudowa Płocku.

System przystąpiła do realizacji tematu branżowego nr 78-33-C pt. *System zarządzania w przedsiębiorstwach budownictwa przemysłowego*.

Na podstawie wstępnych założeń i doświadczeń z próbnych wdrożeń realizowanych na e.m.c. Honeywell Bull opracowanych społecznie w PBP Petrobudowa[1020] i Pracowni System w Płocku[1021] oraz dokumentacji opracowanej w Warszawskim Biurze Projektowo-Badawczym Budownictwa Przemysłowego System[1022] (późniejsza nazwa BPUTBP Centrumeksport Warszawa) – oprogramowanie systemu STEROD (w wersji bez metod sieciowych) na dwie rodziny komputerów ODRA s. 1300 i JS RIAD wykonało Warszawskie Przedsiębiorstwo Informatyki Przemysłu Budowlanego ETOB. Opracowany system STEROD[1023] stanowił powiązanie systemów harmonogramowania, planowania i sterowania (SHOD), systemu limitowania środków produkcji i kosztorysowania (BAZA-80) oraz systemu gospodarki materiałowej (SGM ELMONT).

Ocena kolejnych etapów prac dotyczących modyfikacji systemu zarządzania w PBP Petrobudowa w 1981 r.

W okresie opracowywania i wdrażania nowoczesnych metod zarządzania w wersji informatycznej dyrekcja PBP Petrobudowa i jednostki nadrzędne zlecały do instytutów naukowych ocenę przyjętych założeń, opracowań i efektów funkcjonowania zmodyfikowanego systemu zarządzania przedsiębiorstwem.

Opinie na temat kolejnych etapów prac koncepcyjnych, programowania i wdrożeniowych wykonanych społecznie przez pracowników Petrobudowy i programistów płockiego PZITB i NOT-u opracowali w 1981 r.:

- prof. dr inż. Leon Rowiński (prorektor Politechniki Śląskiej, prezes TNIPB) i doc. dr inż. Andrzej Grabski (Politechnika Śląska w Gliwicach, Instytut Technologii i Organizacji Budownictwa), *Ocena opracowań Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku na temat zarządzania procesami produkcji budowlanej* (Załącznik nr 6) [1024];

[1020] W. Serafimowicz, *Wstępne założenia do opracowania programu na e.m.c. nazwanego roboczo SHOD (Sterowanie wg Harmonogramów Operatywnych i Dyrektywnych),* Płock 1975 – mps.; idem, *Założenia do opracowania systemu STEROD,* Płock 1976 – mps.

[1021] W. Grabarek, *Metoda zastosowania programu SHOD do sterowania wykonawstwem oraz kontroli realizacji inwestycji,* także, W. Serafimowicz, W. Grabarek, *Metoda SHOD,* [w:] *Bank Projektów Organizatorskich,* Katalog TNOIK, Oddział Śląski Katowicach, Katowice 1979.

[1022] E. Łuczywek, W. Kalinowski, *Skoordynowany System STEROD* (wersja bez metod sieciowych), Warszawa 1980.

[1023] T. Makarczyk, B. Kumor, *Założenia Skoordynowanego Systemu STEROD dla przedsiębiorstw budownictwa przemysłowego jako powiązanie systemów SHOD – BAZA 80 – SGM ELMONT z analizą celowości powiązania z systemami wyższego szczebla* (wersja bez metod sieciowych), Warszawa 1981.

[1024] Załącznik nr 6 – L. Rowiński, A. Grabski, *Ocena opracowań Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku na temat zarządzania procesami produkcji budowlanej,* Gliwice, 19 stycznia 1980 r. Opinia opracowana na zlecenie Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie.

- doc. dr Ludwik Dziewolski (dyrektor Instytutu ORGBUD, Oddział w Poznaniu), *Ocena „Dokumentacji eksploatacyjnej systemu SHOD e.m.c. ODRA s. 1300*[1025] *wraz z załącznikami dotyczącymi systemu STEROD"* (Załącznik nr 7) [1026];
- dr Elżbieta Nastaj (Instytut PLANOWANIA, Warszawa), *Ocena systemu informatycznego SHOD*[1027] *oraz skoordynowanego systemu STEROD*[1028] (Załącznik nr 8) [1029];
- doc. dr inż. Andrzej Dąbkowski (Instytut PLANOWANIA, Warszawa), *Opinia opracowania pt.* „*Dokumentacja eksploatacyjna systemu SHOD na emc ODRA s. 1300"* (Załącznik nr 9) [1030].

Należy zaznaczyć, że okresowo wszystkie zadania inwestycyjne realizowane przez PBP Petrobudowa (duże, średnie i małe) były kontrolowane przy wykorzystaniu systemu SHOD. Powyższe innowacje organizacyjne[1031] uzyskały wysoką ocenę budowlanego środowiska naukowego i zostały zaproponowane do wdrożenia w budownictwie krajowym.

***

Efektywność wdrożenia elementów systemów zarządzania SHOD i STEROD zmalała w drugiej połowie lat 80. XX w., gdy gospodarka narodowa znalazła się w dużym kryzysie, a realizacja budownictwa została spowolniona, natomiast budowa dużych inwestycji przemysłowych praktycznie wstrzymana. Znaczna część przedsiębiorstw budownictwa przemysłowego zmuszona do wykonywania dużego zakresu niepopłatnych robót wykończeniowych nie była w stanie zmieścić się w narzuconych wskaźnikach ekonomicznych, stąd większość inwestycji zakończono z dużym opóźnieniem, a dużą część wstrzymano i nigdy nie przekazano do eksploatacji.

WPIPB ETOB zakończyło oprogramowanie skoordynowanego i zintegrowanego systemu STEROD na e.m.c. ODRA s. 1300 i JS RIAD w okresie, gdy w PBP Petrobudowa nastąpiła zmiana kierownictwa przedsiębiorstwa wynikająca z trudności w uzyskaniu wskaźników ekonomicznych narzucanych przez Zjednoczenie CENTRUM, co wynikało z pogłębiającego się kryzysu gospodarczego. Kolejną przyczyną decyzji ówczesnej dyrekcji przedsiębiorstwa o nie wdrożeniu systemu STEROD na duże komputery (w wersji oprogramowanej przez ETOB Warszawa) było przechodzenie krajowej informatyki budowlanej z elektronicznych maszyn cyfrowych na komputery personalne.

[1025] J. Chojnacki, W. Grabarek, *Dokumentacja eksploatacyjna systemu SHOD na emc ODRA s. 1300,* Płock 1980 – mps.

[1026] Załącznik nr 7 – L. Dziewolski, *Ocena „Dokumentacji eksploatacyjnej systemu SHOD na e.m.c. ODRA s. 1300 wraz z załącznikami dotyczącymi systemu STEROD",* 25 marca 1981 r. Opinia opracowana na zlecenie Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie.

[1027] W. Serafimowicz, *SHOD jako system kontroli etapu realizacji procesu inwestycyjnego oraz zarządzania produkcją budowlaną w przedsiębiorstwie i zjednoczeniu budownictwa przemysłowego*, [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym*, Płock 1980.

[1028] W. Serafimowicz, *STEROD – informatyczny system planowania rzeczowo-finansowego i zarządzania produkcja budowlaną*, „Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 282-285.

[1029] Załącznik nr 8 – E. Nastaj, *Ocena systemu informatycznego SHOD oraz skoordynowanego systemu STEROD,* 23 kwietnia 1981 r. Opinia opracowana na zlecenie Zjednoczenia Budownictwa Przemysłowego Centrum w Warszawie.

[1030] J. Chojnacki, W. Grabarek, *Dokumentacja eksploatacyjna systemu SHOD na emc ODRA s. 1300,* Płock 1980 – mps.

[1031] W. Serafimowicz, *Informatyczne systemy planowania i zarządzania produkcja budowlano-montażową opracowane i stosowane w praktyce Petrobudowy*, „Przegląd Budowlany" 1985, nr 5.

Budownictwo samorządowe

Pozytywne efekty działań innowacyjnych w płockim budownictwie przemysłowym na budowach MZRiP i FMŻ spowodowały decyzję ówczesnych płockich władz miejskich (prezydenta m. Płocka Janusza Majewskiego) i wojewódzkich (wojewody płockiego Antoniego Bielaka)[1032] o wdrożeniu tego systemu w budownictwie budżetowym Płocka i województwa płockiego[1033]. W efekcie powyższego w pierwszej połowie lat 80. XX w. obsługa narad koordynacyjnych w Wojewódzkiej Dyrekcji Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich oraz w Wydziale Budownictwa Urzędu Wojewódzkiego w Płocku[1034] przebiegały przy wykorzystaniu systemu SHOD.

Płockie innowacje organizacyjne uzyskały wysoką ocenę budowlanego środowiska naukowego i zostały zaproponowane do wdrożenia w budownictwie krajowym. Należy zaznaczyć, że okresowo wszystkie zadania inwestycyjne w Petrobudowie (duże, średnie i małe) były kontrolowane przy wykorzystaniu systemu SHOD.

Znaczenie i efektywność systemów SHOD i STEROD zmalała w drugiej połowie lat 80. XX w., gdy gospodarka narodowa znalazła się w dużym kryzysie, a realizacja budownictwa została spowolniona, natomiast budowa inwestycji przemysłowych praktycznie wstrzymana. Znaczna część przedsiębiorstw budownictwa przemysłowego zmuszona do wykonywania dużego zakresu niepopłatnych robót wykończeniowych w warunkach nie rozpoczynania nowych inwestycji nie była w stanie zmieścić się w narzuconych wskaźnikach ekonomicznych, stąd większość inwestycji zakończono z dużym opóźnieniem, a dużą część wstrzymano i nigdy nie przekazano do eksploatacji.

Budownictwo eksportowe

W związku z roczną pracą w 1986 r. Włodzimierza Serafimowicza w ramach PBP Petrobudowa na budowie eksportowej w Bogorodczanach na Ukrainie i zastosowaniem płockiej metody SHOD w rozliczaniu finansowym z Generalną Dyrekcją Energopol oraz z inwestorem ukraińskim nastąpiło jego

[1032] Wojewoda Płocki Antoni Bielak był inicjatorem powołania w województwie płockim Oddziału Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa, którego przewodniczącym został mgr Adam Handzelewicz (Kutno), ponadto pierwszy rozpoczął komputeryzację urzędu wojewódzkiego.

[1033] W. Serafimowicz, Z. Michalski, *Mała reforma gospodarcza w praktyce PBP Petrobudowa,* [w:] *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie,* Płock 1981; tychże, *Wdrażanie reformy gospodarczej w budownictwie na przykładzie województwa płockiego,* [w:] *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania,* Płock 1983; także, Z. Michalski, E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Doświadczenia z wdrażania i eksploatacji systemu SHOD w usprawnieniu programowania, planowania i zarządzania inwestycjami planu terytorialnego w województwie płockim*, „Przegląd Budowlany" 1984, nr 11, s. 519-520.

[1034] W Wojewódzkiej Dyrekcji Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich w Płocku funkcję dyrektora pełnił mgr inż. Zbigniew Michalski (były naczelny inżynier PBP Petrobudowa), który w wyniku reorganizacji zarządzania budownictwem został dyrektorem Wydziału Budownictwa w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku. Obsługą narad koordynacyjnych przy wykorzystaniu systemu SHOD zajmowała się mgr Ewa Serafimowicz (były pracownik Pracowni System w Płocku WBP-BBP System w Warszawie). Przeliczenia na e.m.c. ODRA serii 1300 w Ośrodku Obliczeniowym Ministerstwa Ochrony Środowiska w Płocku dokonywał mgr Jerzy Chojnacki (autor oprogramowania zrealizowanego społecznie w ramach NOT i PZITB, były pracownik Pracowni System w Płocku).

przekazanie do Energopolu, który pełnił funkcję generalnego wykonawcy w stosunku do polskich przedsiębiorstw specjalistycznych.

Na przełomie lat 80. i 90. w ukraińskim Oddziale Generalnej Dyrekcji funkcje kierownicze pełnili: dyrektor – mgr inż. Dzierżysław Wolski, z-ca ds produkcji – dr inż. Mieczysław Lewandowski (były dyrektor generalny budowy Rafinerii w Gdańsku z ramienia PBP Petrobudowa), z-ca ds. ekonomicznych – mgr Andrzej Waloch). Z inicjatywy dyrektora M. Lewandowskiego wdrożono na szczeblu planowania rocznego system SHOD, natomiast zgodnie z decyzją dyrektora A. Walocha rozliczanie finansowe w cyklu co miesięcznym Generalnej Dyrekcji Energopol z inwestorem ukraińskim i polskimi podwykonawcami zaczęto realizować zamiast z dokładnością pozycji kosztorysowych – ze szczegółowością pozycji harmonogramowych (według metody STEROD).

W końcu lat 80. XX w. z inicjatywy Włodzimierza Serafimowicza[1035] rozpoczęto dla potrzeb Generalnej Dyrekcji Budowy Gazociągów Energopol Oddział w Charkowie/Kijowie[1036] +opracowywanie na komputery personalne typu IBM kolejnej wersji systemu STEROD (integrującego nową wersję systemu SHOD z warszawskim systemem kosztorysowania KARO[1037]). W tym okresie rozpoczęto również opracowywanie dla koncernu budowlanego TSO SUMSTROJ w Sumach systemu STEROD w wersji ukraińskiej – DOPU (Diriektywno-Opieratywnoje Płanirowanije i Uprawlenije).

Konferencje naukowo-techniczne w Płocku w latach 1979-1985 dotyczące zarządzania w budownictwie

Płockie środowisko inwestycyjno-budowlane wywodzące się z kadry kierowniczej Pionów Inwestycyjnych MZRiP i FMŻ oraz PBP Petrobudowa i przedsiębiorstw specjalistycznych[1038] w ramach

[1035] W ramach Generalnej Dyrekcji Budowy Gazociągów Energopol Oddział w Charkowie powstał nieformalny zespół (Włodzimierz Serafimowicz i programiści Krzysztof Marks i Alicja Dąbrowska), który kontynuował prace realizowane w PBP Petrobudowa dotyczące opracowania systemu STEROD na e.m.c. Honeywell-Bull, ODRA serii1300 i JS RIAD. Rozpoczęto prace powiązania na komputerach personalnych nowej wersji systemu SHOD z warszawskim systemem limitowania i kosztorysowania KARO.

[1036] https://www.energopolsa.pl. Na mocy Uchwały Rady Ministrów Nr 26 / 75 z dnia 7 lutego 1975 r. została utworzona, w wyniku połączenia Zjednoczenia Budownictwa Wodno-Inżynieryjnego w Warszawie i Generalnej Dyrekcji Budowy Rurociągów Energetycznych „Energopol" w Warszawie, Generalna Dyrekcja Budownictwa Hydrotechnicznego i Rurociągów Energetycznych „ENERGOPOL" z siedzibą w Warszawie. Zakres działania przedsiębiorstwa obejmował projektowanie i budowę rurociągów do przesyłu gazu ziemnego, ropy naftowej i jej pochodnych a także budowę obiektów hydrotechnicznych, przemysłowych i komunalnych. W okresie swej prawie trzydziestoletniej działalności „ENERGOPOL" współpracując z szeregiem przedsiębiorstw, które powstały i wchodziły w jego struktury organizacyjne, wybudował setki obiektów nie tylko w Polsce ale również w Europie, Azji, Afryce Północnej a przede wszystkim na terenach byłego Związku Radzieckiego.

[1037] W. Serafimowicz, *Propozycja zastosowania informatyki w Dyrekcji Budowy Gazociągów Energopol w Charkowie w obszarze planowania, bilansowania i zarządzania produkcją budowlano-montażowa,* Charków 1988 – mps.

[1038] Płockie Przedsiębiorstwa specjalistyczne: Płockie Przedsiębiorstwo Robót Mostowych (popularnie MOSTY; obszar działania: północna część Polski począwszy od Warszawy), Płockie Przedsiębiorstwo Konstrukcji Stalowych i Urządzeń Przemysłowych MOSTOSTAL, Płockie Przedsiębiorstwo Instalacji Przemysłowych INSTAL, Przedsiębiorstwo Robót Termoizolacyjnych i Antykorozyjnych IZOKOR, Przedsiębiorstwo Remontowo-Montażowe NAFTOREMONT, Budowlane Przedsiębiorstwo Powiatowe (przekształcone w Płockie Przedsiębiorstwo Budowlane), Płockie Przedsiębiorstwo Budownictwa Uprzemysłowionego), Rejonowe Przedsiębiorstwo Melioracyjne, Zakłady Stolarki Budowlanej STOLBUD.

FSNT-NOT[1039], PZITB[1040], PTE[1041], TNOIK[1042], TWWP[1043] i TNP[1044] dokonało integracji działalności stowarzyszeniowej[1045] w dziedzinie nowoczesnego zarządzania procesem inwestycyjno-budowlanym i utworzyło między-stowarzyszeniowy Wojewódzki Komitet ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy Radzie Wojewódzkiej NOT w Płocku[1046]. Komitet ten wspólnie z Filią Politechniki Warszawskiej w Płocku[1047] zorganizował szereg międzynarodowych, krajowych i regionalnych konferencji i sympozjów dotyczących zarządzania w budownictwie.

Początkowym celem spotkań (konferencje, sympozja, prelekcje, kursy) było podniesieniem poziomu planowania i zarządzania w budownictwie w regionie płockim, rozpoczęto też oddolne opracowywanie i wdrażanie informatycznych systemów zarządzania procesem inwestycyjnym[1048], które uznano jako bardziej praktyczne niż dotychczas stosowano w krajowym budownictwie.

[1039] FSNT-NOT – Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych – Naczelna Organizacja Techniczna. W Płocku funkcjonowały oddziały stowarzyszeń branżowych: Polskiego Związku Inżynierów i Techników Budownictwa (PZITB), Stowarzyszenia Elektryków Polskich (SEP), Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Mechaników Polskich (SIMP), Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Chemicznego (SITPChem.), Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego i Gazowego (SITPNiG), Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Wodnych i Melioracyjnych (SITWM), Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Pożarnictwa (SITP), Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Spożywczego (SITSpoż.), Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Rolnictwa (SITRol.) i Stowarzyszenia Geodetów Polskich (SGP).

[1040] PZITB - Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa.

[1041] PTE - Polskie Towarzystwo Ekonomiczne.

[1042] TNOIK - Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa.

[1043] TWWP – Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej.

[1044] TNP – Towarzystwo Naukowe Płockie.

[1045] W PRL począwszy od lat 60. XX wieku stowarzyszenia zawodowe i naukowe posiadały stosunkowo duże jak na ówczesne czasy możliwości działań oddolnych.

[1046] Woj. Komitet ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku [przew. – dr Bolesław Jan Witkowski (PTE, TNP), z-ca przew. mgr inż. Zbigniew Michalski (NOT, PZITB), sekretarz mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PZITB, NOT)].

[1047] Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku powstała w 1967 r. W kolejnych latach uruchomiono następujące kierunki studiów: w roku akademickim 1967/1968 – budownictwo; w r. ak. 1968/1969 – mechanikę; w r. ak. 1970/1971 – chemię; w r. ak. 1973/1974 – inżynierię środowiska.

[1048] Opinia dr. inż. Zbigniewa Tyczyńskiego (PW, PZITB) dla Komisji IV Ogólnopolskiego Konkursu Dobrej Roboty DORO-76 odnośnie modyfikacji systemu zarządzania produkcją budowlaną w PBP Petrobudowa w Płocku (system STEROD). Należy podkreślić, że: - zgłoszona problematyka może znaleźć zastosowanie w szerokim wachlarzu przedsiębiorstw budownictwa przemysłowego oraz inwestorów w pionie przemysłu; - problematyka zgłoszona przez przedsiębiorstwo dotyczy zagadnień realizacji procesów inwestycyjnych obejmując swym zasięgiem wszystkich uczestników procesu danej inwestycji; - usprawnienie procesu realizacji inwestycji zalicza się aktualnie do najpilniejszych i najważniejszych zagadnień dla gospodarki narodowej. /…/ Szczególnie istotnym dla perspektyw systemu jest fakt, że powstał on z inicjatywy i w przedsiębiorstwie wykonawczym. Gwarantuje to bowiem praktyczność systemu, bez zbędnego przeteoretyzowania rozwiązań jakie ma miejsce u większości dotychczas stosowanych systemów. Przeteoretyzowanie rozwiązań było bowiem jednym z głównych powodów ich krótkiego „żywotu" w konfrontacji z praktyką. System ten jakkolwiek opracowany w przedsiębiorstwie jest szeroko konsultowany z jednostkami naukowo-badawczymi (Płock, 10 maja 1977 r.).

***

Na przełomie lat 70. i 80. XX wieku cyklicznie organizowano „Dni techniki Województwa Płockiego" oraz „Dni organizacji Województwa Płockiego". W latach 1979-1980 w Płocku odbyły się dwie międzynarodowe konferencje nt. integracji systemów informatycznych w zarządzaniu budownictwem, natomiast w latach 1981-1984 zorganizowano cztery ogólnokrajowe konferencje dotyczące reformy gospodarczej w budownictwie.

W latach 1978-1985 zorganizowano sześciokrotnie regionalne sympozja i spotkania, w tym m.in. nt. zarządzania w budownictwie (w ramach cyklicznych *Dni Techniki Województwa Płockiego*) oraz *Dni Organizacji Województwa Płockiego*):

- I Dni Techniki Województwa Płockiego (9–15 X 1978);
- II Dni Techniki Województwa Płockiego (19–31 V 1980)[1049];
- III Dni Techniki Województwa Płockiego (26–30 IX 1983) [1050];
- IV Dni Techniki Województwa Płockiego (26–30 IX 1985)[1051];
- I Dni Organizacji Województwa Płockiego (1981);
- II Dni Organizacji Województwa Płockiego (1984)[1052].

W latach 1979-1980 w Płocku odbyły się dwie międzynarodowe konferencje nt. informatyki w zarządzaniu w budownictwie:

- I Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Płocku pt. *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej* (14-15 maja 1979 r.);
- II Międzynarodowa Konferencja Informatyczna w Płocku pt. *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym* (15-16 czerwca 1980 r.).

Patronat nad konferencjami objął Prezydent m. Płocka mgr Henryk Rybak [1053]. Na tych konferencjach autorzy z Płocka przedstawili referaty dotyczące płockich innowacji organizacyjnych.

[1049] Głównymi organizatorami I i II Płockich Dni Techniki byli: doc. dr inż. Jerzy Jeleńkowski (przew. RW NOT w Płocku, Filia PW w Płocku) i mgr inż. Ryszard Pijanowski (sekretarz RW NOT w Płocku).

[1050] Głównymi organizatorami III Płockich Dni Techniki byli: mgr inż. Zbigniew Michalski (przew. RW NOT w Płocku) i mgr inż. Andrzej Bieńkowski (sekretarz RW NOT w Płocku).

[1051] Głównymi organizatorami IV Płockich Dni Techniki byli: mgr inż. Zbigniew Michalski (przew. RW NOT w Płocku) i mgr inż. Maciej Sandomierski (sekretarz RW NOT w Płocku).

[1052] Głównymi organizatorami I i II Płockich Dni Organizacji byli: mgr inż. Zbigniew Michalski (przew. RW NOT w Płocku), dr Bolesław Jan Witkowski (przew. Oddziału Woj. PTE w Płocku), mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (sekretarz Wojewódzkiego Komitetu ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku) oraz kolejni sekretarze RW NOT w Płocku: mgr inż. Ryszard Pijanowski, mgr inż. Andrzej Bieńkowski i mgr inż. Stefan Król.

[1053] H. Rybak, *Rozwój społeczno-gospodarczy Płocka w 35-lecie PRL,* „Notatki Płockie" 1979, nr 3, s. 5-10.

Patronat naukowy nad konferencjami objęli: prof. zw. dr inż. Leon Rowiński[1054] (prorektor Politechniki Śląskiej, przew. Sekcji Organizacji i Zarządzania w Budownictwie KILiW PAN[1055] w latach 1987-1989, prezes Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych[1056] w latach 1990-2000), doc. dr hab. inż. Andrzej Miączyński (Politechnika Warszawska, Filia PW w Płocku, przew. Sekcji Organizacji i Zarządzania w Budownictwie KILiW PAN w latach 1972-1974) i doc. dr hab. inż. Andrzej Dąbkowski (Politechnika Warszawska, Instytut Planowania; w okresie III RP dyrektor Departamentu Współpracy z Zagranicą Ministerstwa Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa).

Za organizację tych konferencji od strony organizacyjnej i merytorycznej z Płocka odpowiadali: doc. dr inż. Jerzy Jeleńkowski (Filia PW w Płocku, NOT), mgr inż. Bronisław Cieślak (dyrektor PBP Petrobudowa, PZITB), mgr inż. Zygmunt Skupiński (PBP Petrobudowa, NOT), mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz (PBP Petrobudowa, NOT, PZITB).

W pierwszej połowie lat 80. ubiegłego wieku zorganizowano cztery ogólnokrajowe:
- I i II Ogólnokrajowa Konferencja w Płocku pt. *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie* (27 kwietnia 1981 r. i 4 maja 1981 r.) [1057];
- III Ogólnokrajowa Konferencja w Płocku pt. *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania* (28 września 1983 r.);
- IV Ogólnokrajowa Konferencja w Płocku pt. *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa* (26-27 listopada 1984 r.).

Konferencje te odbyły się pod merytorycznym patronatem: prof. dr hab. Henryka Hajduka (Rada Naczelna PTE) oraz dr. Edwarda Radzewicza i mgr. Henryka Rogali (Zarząd Główny PZITB)

Za organizację tych konferencji od strony organizacyjnej i merytorycznej z Płocka odpowiadali: dr Bolesław Jan Witkowski[1058] (przew. Oddziału Wojewódzkiego PTE w Płocku), mgr inż. Zbigniew

---

[1054] Prof. Leon Rowiński (1918-2000) – dyrektor Instytutu Technologii i Organizacji Budownictwa na Wydziale Budownictwa w Politechnice Śląskiej w Gliwicach, prezes Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych; Autor wielu publikacji, na przełomie lat 80. i 90. patronował płockiemu środowisku związanemu z NOT, PZITB i TNP w zakresie opracowywania i wdrażania nowoczesnych metod zarządzania w budownictwie oraz organizacji konferencji naukowych w Płocku i Brześciu w Białorusi. Autor i współautor wielu opracowań. Podstawowe publikacje: *Planowanie i organizacja w budownictwie*, Warszawa 1973; *Organizacja procesów budowlanych*, Warszawa 1979; *Harmonogramy budowlane,* Warszawa 1950; *Projektowanie organizacji budowy,* Warszawa 1953.

[1055] Sekcja Organizacji i Zarządzania w Budownictwie Komitetu Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN została w 2012 r. przekształcona w Sekcję Inżynierii Przedsięwzięć Budowlanych KILiW PAN.

[1056] Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych (TNIPB) zostało utworzone przez prof. Leona Rowińskiego, funkcjonowało w latach 1990-2000 (do jego śmierci).

[1057] W związku z dużą liczbą zgłoszeń (ok. 500 uczestników) zorganizowano dwie konferencje pt. *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie* (I konferencja - w dniu 27 kwietnia 1981 r.) i (II konferencja - w dniu 4 maja 1981 r.).

[1058] Dr Bolesław Jan Witkowski (1909-2003) – w latach 1948-1951 pracował jako ekonomista i księgowy w kilku przedsiębiorstwach przemysłowych we Wrocławiu; w latach 1951-1957 był zatrudniony jako główny księgowy w Płockich Stoczniach Rzecznych w Płocku, gdzie od 1957 do 1960 r. pełnił funkcję dyrektora naczelnego; w latach 1960-1982 pracował w MZRiP na stanowiskach: z-cy dyrektora ds. administracyjno-handlowych, z-cy dyrektora ds. ekonomicznych i głównego księgowego; od 1956 do 1985 r. pełnił mandat radnego Miejskiej Rady Narodowej, w 1980 r. radni powierzyli mu społeczną funkcję przewodniczącego MRN; wybitny działacz PTE (funkcję przewodniczącego Oddziału PTE w Płocku sprawował w latach 1980-1993), organizator wielu seminariów z udziałem wybitnych krajowych ekonomistów i dyrektorów departamentów różnych resortów; w latach 80. XX w. w ówczesnej płockiej siedzibie PTE (w ramach tzw. spotkań czwartkowych) prowadził cykl popularnych spotkań i szkoleń na temat gospodarki rynkowej. Wieloletni działacz TNP. Podstawowe publikacje w „Notatkach Płockich": *15 lat rozwoju Płockich Stoczni Rzecznych, Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne po I etapie.* Praca pt. *Życie gospodarcze Płocka w latach 1950-1970* (mps. 1971).

Michalski[1059] (przew. Rady Wojewódzkiej NOT w Płocku), mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz[1060] i mgr inż. Zygmunt Skupiński (PBP Petrobudowa, NOT).

***

Na pierwszej płockiej konferencji informatycznej doc. dr inż. Andrzej Dąbkowski (Instytut PLANOWANIA w Warszawie) w referacie wprowadzającym pt. „Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej", stanowiącym krótkie omówienie wszystkich referatów stwierdził[1061], że: *ważnym dla wszystkich uczestników konferencji będzie zapewne referat płockich autorów referatu pt. „Doświadczenia PBP Petrobudowa we wdrażaniu informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlano-montażową"* [1062] *traktujący o problemach wdrażania informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlano-montażową w płockim przedsiębiorstwie Petrobudowa. Obok rozważań retrospektywnych o doświadczeniach z lat 1960-1977 autorzy wprowadzają czytelników w problemy stosowania w tym przedsiębiorstwie systemu STEROD (PERT+SHOD+BAZA) oraz formułują wiele ciekawych uwag na temat integracji systemów informatycznych usprawniających planowanie, procesy sterowania procesem inwestycyjnym oraz zarządzania produkcją budowlano-montażową w generalnym wykonawstwie. W referacie poruszono większość rzeczywistych dylematów integracji systemów informatycznych w przemyśle budowlanym".*

Druga płocka konferencja informatyczna stanowiła kontynuację problemową zagadnień poruszanych na konferencji pierwszej. Na tej konferencji płockie środowisko budowlane zaprezentowało referat pt. „SHOD jako system kontroli etapu realizacji procesu inwestycyjnego oraz zarządzania produkcją budowlaną w przedsiębiorstwie i zjednoczeniu budownictwa przemysłowego"[1063].

***

W związku z postępującym od początku lat osiemdziesiątych XX w. kryzysem gospodarczym w kraju nastąpiła próba oddolnych poszukiwań bardziej efektywnych metod zarządzania w budownictwie.

[1059] Mgr inż. Zbigniew Michalski (ur. w 1934 r. w Płocku), w okresie 1957-1959 pracował w płockim oddziale Warszawskiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Żelbet, od 1960 r. do 1971 r. pełnił funkcję kierownika Działu Przygotowania Produkcji w PBP Petrobudowa w Płocku, zaś w latach 1972-1981 - z-cy dyrektora ds. produkcji w PBP Petrobudowa, 1981-1982 – dyrektor Wojewódzkiej Dyrekcji Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich, 1982-1984 – dyrektor Wydziału Budownictwa Urzędu Wojewódzkiego w Płocku, 1984-2005 – dyrektor Mazowieckiego Biura Projektów MAPRO. Wybitny działacz PZITB i NOT (w latach 1979-1981 – przew. Oddziału Wojewódzkiego PZITB w Płocku, w okresie od 1981 r. do 1987 r. pełnił funkcję przew. Rady Wojewódzkiej NOT w Płocku). Z. Michalski jako szef płockiego NOT-u, poza tradycyjnym wspieraniem techniki i technologii budowlanej, aktywnie uczestniczył we wdrażaniu systemowych metod zarządzania w płockim budownictwie.

[1060] W. Serafimowicz, *Wspomnienia o płockich działaniach w zakresie optymalizacji zarządzania w budownictwie w latach 1970-2000 (W optymalnej organizacji budownictwa niezbędne są harmonogramy i kontrola ich realizacji – Moja przegrana walka o harmonogramy),* „Notatki Płockie" 2024, nr 1, s. 52-89.

[1061] A. Dąbkowski, *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej (referat wprowadzający),* [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej,* Płock 1979.

[1062] E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Doświadczenia PBP Petrobudowa we wdrażaniu informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlano-montażową* [w:] *Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej,* Płock 1979.

[1063] W. Serafimowicz W., *SHOD jako system kontroli etapu realizacji procesu inwestycyjnego oraz zarządzania produkcją budowlaną w przedsiębiorstwie i zjednoczeniu budownictwa przemysłowego*, [w:] *Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym*, Płock 1980.

Pierwsze szerokie spotkanie praktyków i środowisk naukowych na temat reformy gospodarczej w budownictwie zorganizował w początkach 1981 r. Oddział w Gdańsku Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa (TNOIK).

Kolejne ogólnokrajowe konferencje dotyczące reformy budownictwa odbyły się w Płocku:
- *Założenia reformy gospodarczej w budownictwie* (27 kwietnia 1981 r. i 4 maja 1981 r.);
- *Reforma gospodarcza w budownictwie w drugim roku wdrażania* (28 września 1983 r.);
- *Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa* (26-27 listopada 1984 r.).

Konferencje te były zorganizowanie przez NOT, PZITB i PTE przy wsparciu działaczy TNOIK i TNP. Autorami referatów na wymienione konferencje byli wybitni krajowi naukowcy, praktycy związani z ekonomiką i zarządzaniem w budownictwie oraz przedstawiciele resortu budownictwa, którzy przeprowadzili analizę istniejącego stanu krajowego budownictwa i wytyczyli postulowane kierunki zmian w organizacji budownictwa.

Ważną rolę w tych konferencjach stanowiło wykorzystanie informatyki w zarządzaniu procesem inwestycyjno-budowlanym. Krajowe budownictwo przemysłowe realizowano wówczas jak „w warunkach wojennych", gdyż wszystkiego brakowało. Szczególnie ważne były inwestycje przemysłowe na które zaciągnięto zagraniczne kredyty. Należało je wykonywać terminowo, gdyż często przepadały gwarancje na maszyny i urządzenia. Należy zaznaczyć, iż nowoczesne informatyczne systemy zarządzania procesem inwestycyjnym umożliwiały w miarę ówczesnych możliwości optymalne rozwiązania organizacyjne. Jednakże, zazwyczaj to odbywało się kosztem innych inwestycji nie posiadających statutu „szczególnie ważnych dla gospodarki".

***

Szczegółowe omówienie problematyki nowoczesnego zarządzania w płockim budownictwie w latach 1970–1989 (lata PRL) zostało zaprezentowane w wielu artykułach w kwartalniku TNP „Notatki Płockie"[1064] i w miesięczniku PZITB „Przegląd Budowlany"[1065].

Płockie rozwiązania dotyczące zarządzania w budownictwie w wersji informatycznej prezentowane były w naukowych czasopismach specjalistycznych oraz na wielu konferencjach budowlanych w kraju, jak również na konferencjach poza Polską: w Ałma Ata w Kazachstanie (1980)[1066], w Sofii w Bułgarii (1981)[1067], w Berlinie w NRD (1982)[1068] oraz w Sumach na Ukrainie (1989)[1069] w

[1064] E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem wielkoprzemysłowym,* „Notatki Płockie" 2023, nr 1; s. 83-112.

[1065] E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Historia nowoczesnego zarządzania budownictwem w Płocku,* „Przegląd Budowlany" 2023, nr 1-2, s. 141-145.

[1066] W. Serafimowicz, *Stypizowana klasyfikacja etapów i elementów robót jak baza integracji podsystemów Skoordynowanego Systemu STEROD*, [w:] *Opracowywanie i przykłady informatycznych systemów planowania i zarządzania w budownictwie* (Międzynarodowa Konferencja NTO i GOSSTROJ w październiku 1980 r. w Ałma-Ata w Kazachstanie), Ałma-Ata 1980.

[1067] W. Serafimowicz, *Skoordynowany system STEROD jako system planowania rzeczowo-finansowego oraz zarządzania w budownictwie*, [w:] *Automatyzacja w projektowaniu i planowaniu w budownictwie* (Międzynarodowa Konferencja w maju 1981 r. w Sofii w Bułgarii), Sofia 1981.

[1068] W. Serafimowicz, *STEROD – system zarządzania w budownictwie*, [w:] *IBA-DAT'82* (Międzynarodowa Konferencja zorganizowana w dniach 23-26 II 1982 r. przez Institut fur Projektierung und Standardisierung Bauakademie w Berlinie), Berlin 1982.

[1069] W. Serafimowicz, S. I. Bewz (Ukraina), B. G. Szipunow (Ukraina), S. A. Utkin (Ukraina), L. A. Muzyczenko (Ukraina), *Wykorzystanie systemu SHOD-90 (DOKP-90) na personalnych komputerach typu IBM PC XT/AT*, [w:] *Propozycje*

ramach sympozjum branżowo-regionalnego zorganizowanego przez Oddział GDBHiRE Energopol w Sumach oraz TSO SUMSTROJ w Sumach.

NOWOCZESNE ZARZĄDZANIE PŁOCKIM BUDOWNICTWEM W III RP

DOSTOSOWANIE SYSTEMÓW SHOD I STEROD DO WYMOGÓW GOSPODARKI RYNKOWEJ

Pozytywna ocena stosowania w okresie PRL nowoczesnych informatycznych metod zarządzania w płockim budownictwie przemysłowym oraz w obszarze zarządzania budownictwem samorządowym w Płocku i województwie płockim spowodowała w początkowych latach III RP kontynuowanie realizowanych dotychczas działań w warunkach gospodarki rynkowej.

W związku z wydaniem w dniu 2 grudnia 1991 r. przez Ministra Finansów *Rozporządzenia w sprawie szczegółowych zasad planowania i finansowania inwestycji dotowanych z budżetu państwa* na zlecenie wojewody płockiego dr. inż. Jerzego Wawszczaka zespół w składzie dr Wiesław Pomorski, mgr Ewa Serafimowicz i mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz opracowali „Propozycję zastosowania informatyki do realizacji przepisów rozporządzenia ministra finansów w sprawie szczegółowych zasad planowania i finansowania inwestycji dotowanych z budżetu państwa”[1070]. Według rozeznania autorów niniejszego opracowania rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 2 grudnia 1991 r. nie doczekało się aktów wykonawczych i nie zostało w kraju wdrożone.

Z uwagi na istniejące w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku doświadczenie wykorzystania narzędzi informatycznych w zakresie planowania i kontroli realizacji inwestycji budżetowych, w tym spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego, zaproponowano między innymi w myśl w/w Rozporządzenia Ministra Finansów podjęcie w skali całego kraju następujących działań:

1/ zastosowanie wymogu dostarczania przez inwestorów harmonogramów rzeczowo-finansowych wszystkich inwestycji jako załączników do umów z wykonawcami;

2/ zastosowanie wymogu dostarczania raportów przez inwestorów analizy przyczyn opóźnień i nieprawidłowości wykorzystania środków finansowych na podstawie raportów sygnalizujących odchylenia określające ich powstanie, a wynikające z porównania danych rzeczywiście zaistniałych do przyjętych w harmonogramie dyrektywno-umownym;

3/ zastosowania w służbach wojewody systemu informatycznego SHOD usprawniającego planowanie i kontrolę procesu inwestycyjnego w zakresie rzeczowo-finansowym.

Ocenę kolejnych etapów prac koncepcyjnych i wstępnie wdrożeniowych przy wykorzystaniu systemów SHOD i STEROD w zakresie planowania i kontroli realizacji inwestycji budżetowych i mieszkaniowych opracował w 1992 r. prof. dr hab. inż. Kazimierz M. Jaworski (dyrektor Instytutu Technologii i Organizacji Produkcji Budowlanej na Wydziale Inżynierii Lądowej PW, członek

---

automatyzacji i zarządzania działalnością koncernu budowlanego TSO SUMSTROJ (Seminarium Przedsiębiorstwa Radziecko-Amerykańskiego DIALOG, TSO SUMSTROJ w Sumach i Oddziału DBG Energopol w Sumach), Sumy1989.

[1070] W. Pomorski, E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Propozycja zastosowania informatyki do realizacji przepisów Rozporządzenia ministra finansów z dnia 2 grudnia 1991 r. w sprawie szczegółowych zasad planowania i finansowania inwestycji dotowanych z budżetu państwa*, Płock 1992 – mps.

Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych, przewodniczący Sekcji Ekonomiki i Organizacji KILiW PAN w latach 1993-1998): - *Opinia opracowania pt. „Metoda STEROD/SHOD jako innowacja organizacyjna w budownictwie”* [1071], (Załącznik nr 10) [1072]; - *Opinia opracowania pt. „Stypizowana klasyfikacja elementów i etapów robót według metody STEROD/SHOD”* [1073] (Załącznik nr 11) [1074].

Inicjatorami współpracy służb Wojewody Płockiego z TNIPB byli: dyrektor Wydziału Rozwoju Gospodarczego UW w Płocku Zdzisław Mazanek[1075] i jego zastępca Stanisław Bentlewski[1076] oraz zastępca dyrektora Ośrodka Informatycznego przy UW w Płocku Ewa Serafimowicz[1077].

Należy zaznaczyć, że w 1994 r. z inicjatywy wojewody płockiego Krzysztofa Kołacha na opóźnionej w realizacji kompleksowej modernizacji płockiego mostu drogowo-kolejowego, przystąpiono do wdrożenia rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 2 grudnia 1991 r. Inwestor bezpośredni tej inwestycji – Wojewódzka Dyrekcja Dróg Miejskich w Płocku na bazie harmonogramu dyrektywno-umownego opracowywała tygodniowe harmonogramy operatywne (planowanie kroczące) oraz analizowała według systemu SHOD postęp robót budowlano-montażowych[1078]. W wyniku nowej organizacji robót i nowoczesnej kontroli realizacji, opóźniona w pierwszej fazie inwestycja, została wykonana terminowo[1079].

[1071] W. Serafimowicz, *Metoda STEROD/SHOD jako innowacja organizacyjna w budownictwie,* Płock 1990 – mps.

[1072] Załącznik nr 10 – K. M. Jaworski, *Opinia opracowania pt. „Metoda STEROD/SHOD jako innowacja organizacyjna w budownictwie”,* 22 czerwca 1992 r. Opinia opracowana na zlecenie Wojewody Płockiego.

[1073] W. Serafimowicz, *Stypizowana klasyfikacja elementów i etapów robót według metody STEROD/SHOD,* Płock 1990 – mps.

[1074] Załącznik nr 11 – K. M. Jaworski, *Opinia opracowania pt. „Stypizowana klasyfikacja elementów i etapów robót według metody STEROD/SHOD”,* 22 czerwca 1992 r. Opinia opracowana na zlecenie Wojewody Płockiego.

[1075] W. Serafimowicz, Z. Mazanek, S. Bentlewski, *Systemowe zarządzanie realizacją remontu mostu im. Legionów Marszałka J. Piłsudskiego na Wiśle w Płocku,* „Notatki Płockie” 1994, nr 3, s. 55-58.

[1076] Z. Mazanek, S. Bentlewski, K. Szyszka, *Programowanie, planowanie i kontrola realizacji inwestycji budżetowych na przykładzie remontu mostu w Płocku,* „Notatki Płockie” 1995, nr 1, s. 44-46.

[1077] Z. Michalski, E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Doświadczenia z wdrażania i eksploatacji systemu SHOD w usprawnieniu programowania, planowania i zarządzania inwestycjami planu terytorialnego w województwie płockim*, „Przegląd Budowlany” 1984, nr 11, s. 519-521.

[1078] Z. Mazanek, S. Bentlewski, K. Szyszka, *Programowanie, planowanie i kontrola realizacji inwestycji budżetowych na przykładzie remontu mostu w Płocku*, „Notatki Płockie” 1995, nr 1, s. 44-46.

[1079] W. Serafimowicz, *Wspomnienia o płockich działaniach w zakresie optymalizacji zarządzania w budownictwie w latach 1970-2000,* „Notatki Płockie” 2024, nr 1. (Niestety po roku eksploatacji okazało się, że generalny realizator inwestycji i równocześnie generalny wykonawca zaprojektował i ułożył hydroizolację, która nie była dostosowana do krajowych warunków atmosferycznych).

KONFERENCJE NAUKOWO-TECHNICZNE W PŁOCKU I BRZEŚCIU NAD BUGIEM W LATACH 1991-1995 DOTYCZĄCE NOWOCZESNYCH METOD ZARZĄDZANIA W BUDOWNICTWIE

Począwszy od 1991 r. Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych w warunkach nowej rzeczywistości aktywnie współpracowało z płockim środowiskiem inwestycyjno-budowlanym związanym z Towarzystwem Naukowym Płockim i Filią Politechniki Warszawskiej w Płocku[1080] oraz płockimi działaczami NOT i PTE ze sfery środowisk wykonawczych, projektowych i inwestorskich[1081].

Według oceny prezesa TNIPB prof. Leona Rowińskiego działalność ta była wynikiem: „Intensywnej współpracy liczących się w kraju naukowców: organizatorów i ekonomistów z płockim środowiskiem - przy organizacji konferencji naukowych, jaka miała miejsce w latach 1979-1984, gdy kolejnym budowlanym konferencjom w Płocku merytorycznie przewodzili: doc. dr inż. Andrzej Miączyński (Politechnika Warszawska i Filia PW w Płocku); prof. zw. dr inż. Leon Rowiński (Politechnika Śląska); mgr Henryk Rogala (ZG PZITB); dr Edward Radzewicz (ZG PZITB, SGPIS) i prof. dr hab. Henryk Hajduk (Instytut „ORGBUD", SGPIS)".

W związku z nawiązaną współpracą naukową pomiędzy TNP a Instytutem Politechnicznym w Brześciu w Białorusi w obszarze zarządzania w budownictwie w warunkach wdrażania gospodarki rynkowej TNIPB aktywnie przystąpiło do pogłębienia współpracy ze środowiskiem naukowym z krajów Europy Wschodniej[1082].

***

Płoccy działacze budowlani związani z NOT i PZITB wraz z TNIPB, Filią Politechniki Warszawskiej w Płocku oraz Towarzystwem Naukowym Płockim (Sekcja Budownictwa oraz Sekcja Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki[1083]) zorganizowali w dniach 15-16 września 1991 r. konferencję pt. *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie*[1084]. Była to kolejna trzecia

[1080] Załącznik nr 10 – K. M. Jaworski, *Opinia opracowania pt. „Metoda STEROD/SHOD jako innowacja organizacyjna w budownictwie",* 22 czerwca 1992 r. Opinia opracowana na zlecenie Wojewody Płockiego.

[1081] L. Rowiński, *Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych i jego współpraca z Płockiem,* „Notatki Płockie" 1993, nr 4, s. 36-40.

[1082] L. Rowiński, *Początek polsko-białoruskiej współpracy naukowo-technicznej w budownictwie,* „Notatki Płockie" 1992, nr 3, s. 49-51.

[1083] E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Minęła dekada działalności Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki,* „Notatki Płockie" 2002, nr 2, s. 29-34.

[1084] *Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie"* (Maszynopisy powielane na III Płocką konferencję naukowo-techniczną TNP i Filii PW w Płocku w dniach 15-16 września 1991 r. dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem), Płock 1991.

konferencja w Płocku na temat integracji informatycznych systemów zarządzania w procesie inwestycyjno-budowlanym[1085]. Patronat nad konferencją objął Wojewoda Płocki dr inż. Jerzy Wawszczak.

Na tej konferencji przedstawiono kolejną wersję płockiego Skoordynowanego Systemu STEROD [1086] wiążącego warszawski system kosztorysowania KARO [1087] z nową wersją systemu harmonogramowania SHOD[1088]. Analogiczne rozwiązanie zaprezentowało informatyczne środowisko z Bydgoszczy i Gdańska, które przedstawiło system kosztorysowania KORYS [1089] w powiązaniu z harmonogramami.

Ewa Serafimowicz i Jerzy Gościmiński (Ośrodek Informatyczny Wojewódzka Baza Danych przy UW w Płocku) oraz Krzysztof Sulkowski (SOFT-HARD Płock) przedstawili system ewidencji i kontroli obiegu korespondencji PISMA[1090], stanowiący modyfikację systemu SHOD dla potrzeb administracji. System ten został opracowany z inicjatywy wojewody płockiego Jerzego Wawszczaka[1091].

W czasie konferencji dyrektor techniczny NASK w Warszawie Andrzej Zienkiewicz zademonstrował w siedzibach TNP i Filii PW w Płocku początki internetu w wersji akademickiej poczty elektronicznej, realizowanej przez Uniwersytet Warszawski (w ramach sieci EARN BITNET).

***

W wyniku nawiązanej współpracy naukowej pomiędzy prezesem TNP dr. inż. Jakubem Chojnackim i rektorem Instytutu Politechnicznego w Brześciu w Białorusi prof. L. Korszunem pod patronatem po stronie polskiej: przewodniczącego Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowlanych prof. Leona Rowińskiego[1092], wojewody płockiego dr. inż. Jerzego Wawszczaka i ministra

---

[1085] K. M. Jaworski, *III /Trzecia/ Płocka Konferencja - „Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie",* „Notatki Płockie" 1991, nr 3/148, s. 36-37; także, E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *III Międzynarodowa Konferencja w Płocku pt. „Informatyczne system zarządzania w budownictwie",* „Notatki Płockie" 1991, nr 3, s. 38-49.

[1086] K. Marks, W. Serafimowicz, *System automatycznego sporządzania harmonogramów robót dla brygad roboczych HARKOR oraz wyliczania nakładów rzeczowo-finansowych PLANKOR.* Podsystemy te stanowią element Skoordynowanego Systemu STEROD w wersji SHOD+KARO, zostały opracowane w okresie pracy na Ukrainie w Generalnej Dyrekcji Energopol w Charkowie).

[1087] System kosztorysowania KARO na komputery personalne opracowała warszawska spółka z o.o. DORADO. System ten stanowi kontynuację warszawskiego systemu kosztorysowania BAZA na e.m.c. ODRA serii 1300.

[1088] W. Serafimowicz, J. Chojnacki, J. Zmysłowski, A. Dąbrowska, *System planowania, kontroli i sterowania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową SHOD-91*, „Notatki Płockie" 1991, nr 2, s. 52-54.

[1089] N. Grabski, *Kompleksowy system zarządzania produkcją budowlaną przy wykorzystaniu mikrokomputerów klasy IBM – KORYS+HARMONOGRAMY+ROZLICZENIE ZUŻYCIA MATERIAŁÓW.* System kosztorysowania KORYS stanowi kontynuację systemu kosztorysowania ASAH na e.m.c. ODRA serii 1300.

[1090] E. Serafimowicz, J. Gościmiński, *Komputerowe wspomaganie procesów zarządzania w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku,* „Notatki Płockie" 1994, nr 1, s. 59-61.

[1091] J. Wawszczak, *Możliwości rozwoju gospodarczego województwa płockiego w latach 1993-2000 (najważniejsze programy inwestycyjne)* [w:] *Brześć i Płock – nauka i biznes,* Brześć-Płock 1993.

[1092] J. Czachorowski, *Na Jubileusz 75-lecia profesora Leona Rowińskiego (prezesa Towarzystwa Naukowego Procesów Budowlanych)* [w:] *Metody zarządzania i kalkulacji w warunkach budowlanej gospodarki rynkowej,* Brześć-Płock 1993.

budownictwa dr. Andrzeja Bratkowskiego1093 – wspólnie zorganizowano w Brześciu w Białorusi sześć międzynarodowych sympozjów i konferencji naukowych.
Rozpoczęto też prace projektowe dotyczące opracowania informatycznych zintegrowanych systemów zarządzania w przedsiębiorstwach budowlanych (w Ukrainie – dla koncernu TSO SUMSTROJ w Sumach[1094] oraz w Białorusi – dla koncernu budowlanego TREST-8 w Brześciu nad Bugiem)[1095]. W cyklu zbliżonym do cokwartalnego w latach 1992-1995 zorganizowano 14 Międzynarodowych Sympozjów Biznesu w Brześciu nad Bugiem pt. *„Współpraca gospodarcza Zachód-Wschód”*[1096].

KONFERENCJE FILII PW W PŁOCKU, PŁOCKIE DNI TECHNIKI I FORA BUDOWLANE

Powołana w 1967 r. Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku od początku swego istnienia aktywnie współpracowała z płockim środowiskiem inwestycyjno-budowlanym zgrupowanym w stowarzyszeniach branżowych Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT w Płocku. Po utworzeniu województwa płockiego rozpoczęto wspólne organizowanie Dni Techniki Województwa Płockiego i Dni Organizacji Województwa Płockiego[1097].

[1093] https://pl.wikipedia.org>wiki>Andrzej_Bratkowski. Andrzej Wojciech Bratkowski (ur. 10 listopada 1936r. w Warszawie) – doktor nauk technicznych (1977 r.), publicysta; poseł na Sejm X kadencji (1989-1991); W rządzie Hanny Suchockiej – minister gospodarki przestrzennej i budownictwa (od lipca 1992 do października 1993 r.); w drugim rządzie Marka Belki zajmował stanowisko wiceministra infrastruktury (od 9 sierpnia 2004 do 15 listopada 2005 r.). W latach 1959–1966 był zatrudniony w wykonawstwie budowlanym na stanowiskach inżynierskich, od majstra do kierownika i naczelnego inżyniera budowy przedsięwzięć budownictwa przemysłowego (Turów-Puławy-Police). Następnie był głównym projektantem organizacji budowy w różnych zakładach przemysłowych (m.in. w Zakładach Azotowych Włocławek) i użyteczności publicznej (m.in. Instytut „Pomnik – Centrum Zdrowia Dziecka” w Warszawie). Pracował także jako adiunkt i kierownik zakładu w instytucie badawczym ORGBUD (1977–1986) oraz dyrektor biur projektowo-badawczych budownictwa przemysłowego SYSTEM (1972–1976) i BISTYP (1986–1990). W drugiej połowie lat 80. pełnił funkcję sekretarza generalnego i wiceprzewodniczącego PZITB.

[1094] W. Serafimowicz, S. I. Bewz (Ukraina), N. W. Tridow (Ukraina), W. I. Cybka (Ukraina), *System STEROD (DOPU) – podstawowy element integracji w informatyce budownictwa,* „Ekonomika Stroitielstwa” 1991, nr 11/395.

[1095] W. Serafimowicz, I. Korol (Białoruś), *Metoda STEROD i system WESER – integracja planowania i zarządzania w budownictwie,* „Architektura i Stroitielstwo Białorusi” 1993, nr 4.

[1096] E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Płocczanie na II Międzynarodowym Sympozjum Biznesu Budowlanego w Brześciu nad Bugiem (19-20 stycznia 1993 r.)*, „Notatki Płockie” 1993, nr 1; także; W. Serafimowicz, *III Płocko-Brzeskie Sympozjum Biznesu (18-19 maja 1993 r.)* „Notatki Płockie” 1993, nr 2/155, s. 40-43; także, A. I. Koczurko (Białoruś), I. Korol (Białoruś), E. Kroll, W. Serafimowicz, *Brześć nad Bugiem – wrota dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej pomiędzy Mazowszem i Podlasiem a Polesiem,* „Notatki Płockie” 1994, nr 4, s. 59-61; także, A. Koczurko (Białoruś), W. Serafimowicz, *Wnioski z VIII Międzynarodowego Sympozjum Biznesu „Zachód-Wschód” w dniach 17-18 listopada 1994 r. w Brześciu nad Bugiem*, „Notatki Płockie” 1994, nr 4, s. 61-62.

[1097] W latach 1978–1985 zorganizowano kilkudniowe seminaria, spotkania i wystawy pod nazwą: 1) I Dni Techniki Województwa Płockiego (9–15 X 1978); 2) II Dni Techniki Województwa Płockiego (19–31 V 1980); 3) I Dni Organizacji Województwa Płockiego (1981); 4) III Dni Techniki Województwa Płockiego (26–30 IX 1983); 5) II Dni Organizacji Województwa Płockiego (1984); 6) IV Dni Techniki Województwa Płockiego (26–30 IX 1985).

W okresie III RP w organizację cyklicznych konferencji naukowo-technicznych, Forów Budowlanych i Płockich Dni Techniki poza z Radą FSN-T NOT w Płocku aktywnie włączyła się Mazowiecka Okręgowa Izba Inżynierów Budownictwa (MOIIB). Przykładowo 3 maja 2004 r. w siedzibie Filii PW w Płocku zorganizowano konferencję pt. *Inżynier europejski – istotne zasady wzrostu konkurencyjności firm polskich na rynku europejskim;* natomiast 14 grudnia 2007 r. zorganizowano seminarium pt. *Kompleksowe i zintegrowane zarządzanie firmą budowlaną*.

Filia PW w Płocku wraz z Radą FSN-T NOT w Płocku zorganizowały do 2010 r. pięciokrotnie Płockie Dni Techniki, natomiast od 2010 r. wspólnie z MOIIB organizowane są Fora Budowlane[1098] jako cykliczne wydarzenia stanowiące formę promocji osiągnięć budownictwa, popularyzacji nowych technologii i nowoczesnych metod zarządzania oraz platformę dyskusji naukowych. W kolejnych Forach prezentowano rozwój infrastruktury miejskiej oraz osiągnięcia służb miejskich w sferze utrzymania zabytków, przeprowadzano też dyskusję na temat kolejnych etapów rozwoju Płocka.

Przykładowo w dniach 7–9 listopada 2018 r. w siedzibie Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku zorganizowano V Forum Budowlane, które odbyło się w trakcie IX Płockich Dni Techniki. Organizatorami tych wydarzeń był Instytut Budownictwa Wydziału Budownictwa Mechaniki i Petrochemii Politechniki Warszawskiej Filii w Płocku, MOIIB oraz Płocka Rada FSN-T NOT. Komitetowi naukowemu przewodniczył prof. dr hab. inż. Roman Marcinkowski, natomiast Komitetowi organizacyjnemu – dr inż. Artur Koper.

W ramach V Forum odbyły się: konferencja naukowo-techniczna pt. *Współczesne problemy budownictwa. Budownictwo modułowe i prefabrykowane* oraz sympozjum miejskie pt. *Historia, teraźniejszość i perspektywy rozwoju budownictwa mostowego i drogowego w Płock*u. W trakcie Forum firmy prezentowały nowoczesne technologie budowlane. Odbyło się osiem sesji o różnych tematach, związanych z osiągnięciami nauki, techniki i praktyki budowlanej. Tematykę konferencyjną w sesjach stanowiły m.in.: budownictwo prefabrykowane i modułowe; problemy naukowe inżynierii przedsięwzięć budowlanych; efekty badań materiałów budowlanych; innowacje w budowie stropów i robotach murowych; proces tworzenia strategii rozwoju Płocka; eksploatacja, diagnostyka i ocena stanu technicznego obiektów budowlanych; zastosowanie nowych technologii informatycznych w budownictwie.

Ważnym osiągnięciem dla Filii PW w Płocku było podpisanie porozumienia między Wydziałem Budownictwa Mechaniki i Petrochemii PW Filii w Płocku a Fundacją Europejskie Centrum Certyfikacji BIM o współpracy w realizacji studiów podyplomowych w obszarze „Technologia BIM w projektowaniu i realizacji inwestycji budowlanych”[1099]. Należy podkreślić, iż partnerem tego przedsięwzięcia została MOIIB.

W trakcie VI Forum Budowlanego w Płocku zorganizowano konferencję naukowo-techniczną pt.: *Wyzwania współczesnego budownictwa*, na której zaprezentowano m.in. tematy takie jak: społeczne aspekty budownictwa zrównoważonego; efektywność energetyczna w budownictwie; budownictwo energooszczędne; materiały recyklingowe w budownictwie.

Kolejne VII Forum Budowlane w Płocku w dniach 4–5 lipca 2025 r. dotyczyło *Budownictwa zrównoważonego*. Zostało zorganizowane przez Instytut Budownictwa Wydziału Budownictwa Mechaniki i Petrochemii PW Filii w Płocku, Mazowiecką Okręgową Izbę Inżynierów Budownictwa oraz Stowarzyszenie Przyjaciół Politechniki Warszawskiej Filii w Płocku. Program Forum Budowlanego to:

[1098] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim* (Materiały z I-go Płockiego Forum Budowlanego, red. R. Marcinkowski), Płock 2010.

[1099] Partnerem studiów podyplomowych „Technologia BIM w projektowaniu i realizacji inwestycji budowlanych” jest Mazowiecka Okręgowa Izba Inżynierów Budownictwa. Porozumienie podpisali: prorektor PW ds. Filii w Płocku prof. dr hab. inż. Janusz Zieliński i prezes Fundacji ECC BIM Dariusz Kasznia.

społeczne aspekty budownictwa zrównoważonego; dekarbonizacja – metody, problemy, wyzwania; efektywność energetyczna w budownictwie; ochrona środowiska przyrodniczego a budownictwo; budownictwo energooszczędne, nisko- i zeroemisyjne; technologie IoT i SMART w budownictwie, drogownictwie i planowaniu przestrzennym; technologie recyklingowe w budownictwie i drogownictwie. Równocześnie 4 lipca 2025 r. odbyła się konferencja pt. *Usprawnienie procesu inwestycyjnego w budownictwie* zorganizowana przez MOIIB we współpracy z Prezydentem Miasta Płocka oraz Mazowieckim Wojewódzkim Inspektorem Nadzoru Budowlanego.

Należy też odnotować zorganizowaną przez Samorząd Województwa Mazowieckiego w dniu 30 maja 2025 r. w Płocku XIII Międzynarodową Konferencję Naukową pt. *Współczesne problemy rozwoju gospodarczego – wyzwania gospodarki cyfrowej*.

Od 2005 r. płockie środowisko budowlane wspólnie z MOIIB i płockim PZITB, corocznie z okazji Dnia Budowlanych, organizuje w Soczewce lub w Płocku spotkania integracyjne, na których prezentowane są prelekcje dotyczące aktualnych tematów środowiska budowlano-inwestycyjnego.

W 2008 r. Rada FSN-T NOT w Płocku sfinansowała wydanie pracy pt. *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy*, stanowiącej tom pierwszy zarysu monograficznego płockiego budownictwa (nakład 2 tys. egz.)[1100]. Książka ta opracowana w ramach współpracy płockiego NOT z Towarzystwem Naukowym Płockim, w większości została bezpłatnie przekazana przez NOT płockim członkom PZITB i MOIIB. Obecnie został opracowany w wersji pliku informatycznego tom drugi pt. *Z dziejów płockiego budownictwa i urbanistyki*[1101].

W 2011 r. została wydana przez płockie środowisko MOIIB i TNP praca o charakterze monograficznym pt. *Architektura Płocka i jej twórcy*[1102]. Kontynuacją prac dotyczących monografii płockiego budownictwa, drogownictwa i mostownictwa są publikacje pracownika naukowego Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku dr. inż. Piotra Gryszpanowicza[1103].

W budownictwie samorządowym Płocka eksperymentalnie wdrożono nowoczesną technologię BIM (wspomagającą projektowanie i zarządzanie) przy budowie nowego stadionu Wisły im. Kazimierza Górskiego, zrealizowanym przez firmę Mirbud S.A.[1104]

[1100] W. Serafimowicz, B. Trębala, *Z dziejów budownictwa w Płocku – inwestorzy, projektanci, wykonawcy*, t. 1, wyd. Naczelna Organizacja Techniczna – Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych Rada w Płocku, Płock 2008, ss. 512; redaktorem monografii był doc. dr W. Koński.

[1101] W. Serafimowicz, E. Serafimowicz, *Z dziejów płockiego budownictwa i urbanistyki*, t. 2, wyd. Towarzystwo Naukowe Płockie.

[1102] K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy* (album), Płock 2011.

[1103] P. Gryszpanowicz, *Płockie mosty na Wiśle,* Płock 2017; tenże, *Urbanizacja Płocka. Procesy zmian nazewnictwa ulic w latach 1237-2017,* Płock 2019; tenże, *Urbanizacja Płocka. Rozwój przestrzenny Płocka w latach 1945-1989,* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* red. Grzegorz Gołębiewski i Tomasz Piekarski, Płock 2020; także, K. Grochowska-Iwańska, P. Gryszpanowicz, *Dzieje drogownictwa w Płocku (XIX-XX wiek),* Płock 2020; także, P. Gryszpanowicz, P. Wiliński, *Budownictwo mieszkaniowe Płocka (1918-1939),* Płock 2021.

[1104] K. Zięba, *„Nafciarze" czekają. Trwa budowa nowego stadionu Wisły Płock*, „Inżynier Mazowsza" 2021, nr 3, s. 10-12.

PODSUMOWANIE

Prezentowana praca pt. „Z dziejów budownictwa w Płocku. Historycznie i aktualnie" razem *z* opracowaniem pt. „Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy" stanowi próbę monograficznej analizy rozwoju płockiego budownictwa.

Powstanie i rozwój Płocka w okresie piastowskim wynikał z uwarunkowań politycznych, komunikacyjnych, topograficznych i geologicznych. Początkiem historii przemian przestrzennych i urbanistyki Płocka była polityczna decyzja pierwszych Piastów w drugiej połowie X w. o lokalizacji i budowie grodu warownego nad Wisłą – w celu strategicznego zarządzania północną częścią ziemi mazowieckiej.

Analiza dostępnych publikacji środowisk archeologicznych z ostatniego dwudziestolecia wykazuje konieczność zweryfikowania dotychczasowych poglądów odnośnie początków powstania i kolejności rozbudowy poszczególnych części wczesnej płockiej aglomeracji osadniczej. Według Macieja Trzecieckiego płocki gród został utworzony na terenie pustki osadniczej między słupieńskim a proboszczewickim skupiskiem osadniczym. Stąd trafne wydaje stwierdzenie Marka Dulinicza, że *„państwowy" Płock zastąpił „plemienne" Słupno.*

Lokalizacja grodu, poza korzystnymi warunkami obronnymi na wiślanym cyplu (Wzgórza Tumskiego - nazwa współczesna), wynikała głównie z usytuowania w pobliżu ważnej przeprawy przez Wisłę - w sąsiedztwie głównego traktu komunikacyjnego i handlowego w regionie. Położenie Płocka zapewniało kontrolę nad znacznym obszarem doliny Wisły i łatwą komunikację z innymi grodami „państwowymi" tworzącymi łańcuch wzdłuż ich brzegów, poczynając od Włocławka, przez Dobrzyń,

Wyszogród, Zakroczym, aż do położonego u zbiegu Narwi i Bugu Serocka. Według opracowań opublikowanych po 2000 r. przez Andrzeja Gołembnika, Zbigniewa Polaka, Macieja Trzecieckiego i Anety Bukowskiej wczesnośredniowieczne osadnictwo płockie rozwijało się po wybudowaniu wałów obronnych grodu na Wzgórzu Tumskim – w pasie najbliższego sąsiedztwa skarpy pradoliny Wisły (poza grodem).

Na początku budowy wczesnośredniowiecznej aglomeracji płockiej można było wyodrębnić dwie części terenowe: warowny gród na cyplu skarpy wiślanej nazywanym później Wzgórzem Zamkowym lub Wzgórzem Tumskim, przekształcony w okresie późniejszym w rezydencję książęcą i biskupią oraz przygrodzie w rejonie obecnej południowej części placu Narutowicza (wcześniej nazywanego Rynkiem Kanonicznym). Początkowo przygrodzie nie było otoczone wałami, w razie niebezpieczeństwa mieszkańcy chronili się w obrębie grodu.

Z przygrodzia utworzyły się z czasem wieloczłonowe struktury aglomeracji miejskiej. tj. podgrodzie biskupie i książęce. Przygrodzie powiększając się objęło teren całego rynku kanonicznego i przekształciło się w podgrodzie „biskupie", które otoczono wałami drewniano-ziemnymi. Prawie równocześnie powstało podgrodzie nazywane później „pierwszym książęcym", położone wzdłuż obecnej ulicy Kościuszki pomiędzy cyplami (wzgórzami): Tumskim i Dominikańskim. Podgrodzie to nie było zabezpieczone wałami obronnymi, stąd stosunkowo szybko uległo zniszczeniu.

W tymże okresie na północy podgrodzia biskupiego, za ówczesnym jarem (wzdłuż obecnej ul. Teatralnej), pomiędzy obecnymi ulicami Piekarską i Małachowskiego powstało punktowe osadnictwo, które również nie posiadało zabezpieczeń obronnych. Później w tym rejonie w wyniku XIV-wiecznej lokacji na prawie chełmińskim powstało drugie podgrodzie książęce (wokół obecnego Starego Rynku), które początkowo zostało otoczone wałami drewniano-ziemnymi. Podgrodzia „biskupie" i „drugie książęce" z czasem przekształciły się w dwie rywalizujące osady rzemieślniczo-targowe.

Aglomeracja płocka w okresie wczesnego średniowiecza (XI w.) pełniła dwukrotnie funkcję stołeczną. Pierwszy raz w latach 1037-1047 za czasów księcia Miecława, który w okresie pierwszego kryzysu państwa gnieźnieńskiego utworzył z Mazowsza samodzielny byt polityczny ze stolicą w Płocku. Drugi raz w okresie przypadającym na lata 1079-1102, za panowania Władysława I Hermana, kiedy Płock był rzeczywistą stolicą całego kraju. W latach panowania Bolesława III Krzywoustego miasto pełniło funkcję jednego z kilku wiodących ośrodków władzy państwowej i kościelnej. W okresie od 1138 r. (od śmierci Bolesława Krzywoustego) do 1495 r. Płock funkcjonował jako historyczna stolica Mazowsza i był siedzibą książąt mazowieckich, a następnie książąt płockich.

W latach 1495-1793 r., od śmierci ostatniego płockiego księcia Janusza II do drugiego rozbioru Polski, Płock był stolicą starostwa i województwa płockiego: w Koronie Królestwa Polskiego stanowiącego część unii dynastycznej polsko-litewskiej oraz od 1 VII 1569 r. w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (po zawarciu unii lubelskiej między Koroną i Wielkim Księstwem Litewskim). Płock z uwagi na położenie na gruntach należących do króla – zaliczany był do „miast królewskich". W czasach zaborów Płock pełnił funkcje wojewódzkie. W okresie międzywojennym miasto było siedzibą powiatu płockiego w województwie warszawskim.

Płock w okresie PRL w latach 1945-1974 był miastem powiatowym w województwie warszawskim, natomiast w latach 1975-1989 – był stolicą województwa płockiego. W czasach III RP w latach 1989-1998 Płock nadal był miastem wojewódzkim, natomiast od 1999 r. jest gminą na prawach powiatu w województwie mazowieckim. Począwszy od lat 60. XX w. w związku z sukcesywną budową w Płocku kolejnych instalacji rafineryjnych i petrochemicznych miasto stało się centralnym ośrodkiem polskiego przemysłu chemicznego.

Do największych osiągnięć szeroko pojętego budownictwa tysiącletniego Płocka należy zaliczyć:

- budowę od drugiej połowy X w. grodu warownego;

- wzniesienie w XII w. jednej z największych katedr romańskich w kraju;

- budowę w XIV w. murów obronnych wokół aglomeracji płockiej, należących do najbardziej rozbudowanych w średniowiecznej Polsce;

- przebudowę, a w zasadzie realizację nowej renesansowej katedry (XVI w.);

- przebudowę w XIX w. starej drewnianej „starówki" w murowaną zabudowę klasycystyczną Starego Miasta;

- budowę w dwudziestoleciu międzywojennym największych w kraju: mostu drogowo-kolejowego przez Wisłę oraz portu rzecznego na Wiśle.

Kolejnym ważnym wydarzeniem w historii miasta w latach 60. i 70. XX w. była budowa wielkich inwestycji: nowej stoczni rzecznej, przemysłu maszyn rolniczych (FMŻ), przemysłu rafineryjno-petrochemicznego (MZRiP) wraz wielką zakładową elektrociepłownią olejowo-gazową – 250 MW oraz kompleksowa przebudowa miasta w latach PRL, w tym masowe spółdzielcze budownictwo wielorodzinne. Płock był wówczas jednym z największych placów budowy w kraju.

Obecnie w III RP w Płocku obserwuje się ogromny rozwój budownictwa, które stało się ważnym czynnikiem rozwoju społecznego i cywilizacyjnego oraz kołem zamachowym miejskiej gospodarki. W XXI w. największymi inwestycjami były: druga przeprawa mostowa przez Wisłę wraz z trasą Popiełuszki, trasa północno-zachodnia (ul. Mazowieckiego, Bartoszewskiego, Rataja i Długa), nowoczesna elektrociepłownia gazowo-parowa (wysokiej sprawności blok nisko-emisyjny o mocy elektrycznej 600 Mwe i cieplnej 520 Mwt) w Zakładzie Produkcyjnym PKN Orlen oraz kompleks obiektów spółki Basell Orlen Polyolefins, którą utworzyły PKN Orlen i międzynarodowy koncern Bassel Europe Holdings B.V.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że Płock prezentuje się jako znaczące w kraju miasto o wspaniałej historii i zabytkach oraz liczący się ponadregionalny ośrodek naukowy i kulturowy. Równocześnie miasto jest ważnym ośrodkiem przemysłowym, w którym siedziby posiadają m.in.: Zakład Produkcyjny Polskiego Koncernu Naftowego Orlen (produkty rafineryjne i petrochemiczne), Basell Orlen Polyolefins (polipropylen i polietylen i inne materiały poliolefinowe), PERN „Przyjaźń" (przesyłanie rurociągami ropy naftowej oraz magazynowanie i przesyłanie produktów przeróbki naftowej), CNH Polska (kombajny rolnicze), Budmat (pokrycia dachowe), Levi Strauss Poland (odzież dżinsowa), Bildau & Bussman (stolarka otworowa), ZP-H BEM (stolarka), Dr. Oetker (produkty deserowe), Mostostal (konstrukcje stalowe), Centromost – Stocznia Rzeczna.

***

Geograficznie Płock położony jest na Pojezierzu Dobrzyńskim, w Kotlinie Płockiej nad Zalewem Włocławskim (pomiędzy ca. 629 a 633 kilometrem biegu Wisły) w województwie mazowieckim.

Obecnie miasto jest siedzibą: ziemskiego powiatu płockiego, rzymskokatolickiej kurii diecezji płockiej (1075 r.) i biskupa naczelnego Kościoła Starokatolickiego Mariawitów. W preambule do Statutu Miasta Płocka przyjęto nazwę: Stołeczne Książęce Miasto Płock. Katedra jest największą nekropolią Piastów w Polsce. W Kaplicy Królewskiej znajdują się sarkofagi dwóch władców Polski – Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego, a także 13 książąt mazowieckich, w tym Konrada I mazowieckiego i Bolesława IV Kędzierzawego, którzy w okresie rozbicia dzielnicowego Polski pełnili funkcje książąt kraju. W mieście funkcjonują szkoły wyższe, muzea i teatry. Według danych GUS z 31 grudnia 2021 r., miasto było zamieszkiwane przez 117 573 osób[1105].

[1105] https://pl.wikipedia.org/wiki/Płock.

Płock odgrywa istotną rolę w obszarze turystyki i rekreacji z uwagi na położenie miasta nad Wisłą oraz przy drodze nr 62, której odcinek Płock – Włocławek (ok. 50 km) uważany jest za najpiękniejszą drogę w „środkowej" Polsce. Trasa tego odcinka przebiega pomiędzy Zalewem Włocławskim a Gostynińsko-Włocławskim Parkiem Krajobrazowym (z 50 jeziorami) – od mostu Solidarności w Płocku do zapory na Wiśle we Włocławku.

Obecnie Płock należy do następujących stowarzyszeń i związków międzygminnych: Związek Miast Polskich (od 1995 r.), Związek Miast Nadwiślańskich (od 1997 r.), Związek Gmin Regionu Płockiego (od 1993 r.), Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego (od 1996 r.), Płocka Lokalna Organizacja Turystyczna (od 2009 r.).

Aktualnie Płock utrzymuje liczne kontakty zagraniczne, współpracuje z 14 miastami bliźniaczymi i jest od 2004 r. jest siedzibą Międzynarodowego Centrum Szkoleniowego dla Władz Lokalnych (CIFAL), które jest agendą badawczo-szkoleniową ONZ w Europie Środkowo-Wschodniej. Płock od 2004 r. przystąpił do Europejskiego Systemu Zarządzania Środowiskiem (EMAS). Od 2008 r. jest członkiem Europejskiego Szlaku Gotyku Ceglanego. Za propagowanie idei europejskiej i aktywną współpracę z miastami partnerskimi miasto otrzymało Dyplom Europejski (w 2004 r.), Flagę Honorową (w 2005 r.) i Plakietę Honorową Rady Europy (w 2009 r.)[1106].

W ramach realizacji zasad społeczeństwa obywatelskiego, w których lokalna społeczność angażuje się i efektywnie działa na korzyść swego terenu, ważne są działania informacyjne pogłębiające wiedzę mieszkańców w zakresie: historii, zabytków, pomników, miejskiej infrastruktury technicznej i społecznej, funkcjonujących urzędów oraz osiągnięć miejscowych działaczy kultury, sztuki, oświaty, nauki, sportu, itp.

***

Spośród tematów dotychczas prezentowanych we wczesnej historii Płocka, w okresie dotyczącym średniowiecznej urbanizacji miasta, nagromadziło się szereg przekłamań, które pomimo publikacji wybitnych polskich archeologów i historyków w latach 2000-2011 r., są nadal powszechnie powielane.

Podstawowe rozbieżności dotyczą:

- początku Płocka, tj. daty początku zaistnienia grodu warownego na Wzgórzu Tumskim. Obecnie brak jest podstaw archeologicznych traktowania Wzgórza Tumskiego jako pogańskiego ośrodka religijnego funkcjonującego w pierwszej połowie X w. Gród warowny powstał w drugiej połowie X w. na terenie niezamieszkałym i nieużytkowanym – jako strażnica przeprawy przez Wisłę dawnego traktu pomiędzy księstwami rusińskimi i słowiańskimi plemionami północno-zachodnimi oraz dla zabezpieczenia północno-wschodniej granicy państwa gnieźnieńskiego;

- założenia, iż na Wzgórzu Tumskim powstał gród wraz z przygrodziem (podgrodziem), w którym mieszkała ludność miejska zajmująca się rzemiosłem i handlem. Przygrodzie powstało na przełomie X i XI w. w południowej części obecnego placu Narutowicza;

- nazwy części aglomeracji płockiej traktowanej w XIII w. jako „stare miasto". Nazwa ta użyta w dokumencie lokacji Płocka na prawie polskim z 1237 r. dotyczyła ówczesnej zabudowy wokół rynku kanonicznego (tj. obecnego placu Narutowicza). Niestety w większości publikacji pod tą nazwą przyjmowano rejon wokół obecnego Starego Rynku, stąd powstało wiele nieporozumień (nazwę „stare miasto" dla tego obszaru zaczęto stosować dopiero kilka wieków później). W rzeczywistości pełną

[1106] P. Niesłuchowski, M. Kansy, K. Sierand, „Miejski Zeszyt Statystyczny Nr 26. Rok 2018. Urząd Miasta Płocka. Wydział Rozwoju i Polityki Gospodarczej Miasta", Płock 2019, s. 18-20.

zabudowę tej nowej osady książęcej rozpoczęto dopiero w wyniku lokacji chełmińskiej – około sto lat później, stąd wówczas była ona „nowym miastem”;

- wieku osiedla żydowskiego, które zapewne powstało dopiero na przełomie XIV i XV w. Dotychczas powielany był pogląd o powstaniu w XIII w. osiedla żydowskiego w rejonie bramy bielskiej na terenie po wschodniej stronie od Starego Rynku. Według współczesnych archeologów na tym terenie nie znaleziono śladów zabudowy z XIII w.;

- rzekomych reliktów obiektów palatium Bolesława Chrobrego i Władysława Hermana. Jak dotychczas nie ma żadnych podstaw archeologicznych o budowie w Płocku palatium Bolesława Chrobrego, natomiast palatium Władysława Hermana posiadało inną lokalizację niż ta, która wynika z informacji zamieszczonej na Wieży Zegarowej. Domniemany fragment miejsca urodzin Bolesława Krzywoustego powstał ok. sto lat później.

***

W warunkach realizacji w Płocku wielkich inwestycji przemysłowych (MZRiP, FMŻ) oraz prawidłowej współpracy środowisk inwestorskich, projektowych i wykonawczych nastąpiła oddolna inicjatywa usprawniania i wdrażania systemowych metod zarządzania procesem inwestycyjno-budowlanym. Inicjatywa ta powstała w PBP Petrobudowa i płockim środowisku NOT i PZITB, przy czym uzyskała wsparcie dużych płockich inwestorów przemysłowych (FMŻ i MZRiP) oraz miejskich i wojewódzkich władz odpowiedzialnych za budownictwo samorządowe. Okresowo nowoczesne zarządzanie realizowane było w pełnym obszarze zarządzania produkcją budowlano-montażową w PBP Petrobudowa (generalne wykonawstwo i siły własne).

W okresie od połowy lat 70. do końca lat 80. XX w. Płock zajmował wiodącą pozycję w kraju w próbach systemowego zarządzania wielkoprzemysłowym budownictwem oraz budownictwem terytorialnym (w województwie płockim).

W wyniku dużej aktywności płockich środowisk NOT, PTE, PZITB i TNOIK oraz ich zarządów krajowych zorganizowano w Płocku na przełomie lat 70. i 80. XX w. szereg konferencji ogólnokrajowych z udziałem specjalistów z zagranicy na temat reorganizacji krajowego budownictwa, jego restrukturyzacji i prywatyzacji oraz sukcesywnego wdrażania zasad gospodarki rynkowej oraz nowoczesnych metod zarządzania, w tym integracji systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjno-budowlanym.

BIBLIOGRAFIA

OPRACOWANIA

40 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej, Płock 1998.

50 lat Komunikacji Miejskiej Płock sp. z o.o. (1960-2010), Płock 2010.

50 lat Politechniki Warszawskiej w Płocku, Płock 2017.

100 lat przemysłu maszyn rolniczych w Płocku, Warszawa 1972.

150 lat rozwoju przemysłu rafineryjnego – od Ignacego Łukasiewicza do PKN Orlen SA (X Seminarium PKN Orlen i SITPChem w dniach 12-13 VI 2003 r. w Płocku), Płock 2003.

175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820-1995), Płock 1995.

500-lecie województwa płockiego w liczbach 1495-1995, Płock 1995.
XIV Zjazd Drogowców Miejskich 24-26 IX 2003 r., Płock 2003.
S. Arnold, *Początki biskupstwa płockiego w świetle falsyfikatów mogileńskich,* [w:] *Z dziejów średniowiecza,* Warszawa 1968.
K. Askanas, *Zagadnienia badań regionalnych w Płocku,* Płock 1957; tenże, *Założenia i wyniki pracy Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka* [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały,* red. H. Kostanecka, Płock 1957; tenże, *Sztuka Płocka,* wydania I-III, Płock 1974, 1988 i 1991.
K. Badowski, J. B. Nycek, *Architektura Płocka i jej twórcy,* Płock 2011.
W. Bilicki, *Systemy zarządzania przedsiębiorstwem budowlanym opracowane przez Inwestprojekt Słupsk,* [w:] *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie,* Brześć-Płock 1992.
J. Biliszczuk (red.), *Podwieszony most przez Wisłę w Płocku*, Płock-Warszawa-Łódź-Wrocław 2007.
Cz. Bugaj, *60 lat historii Orlenu na Mazowszu* (Seminarium SPN i Filii PW w Płocku, 14 V 2019 r.), Płock 2011.
A. Bukowska, *Katedra w Płocku – romańska czy renesansowa?* [w:] *„Żeby wiedzieć". Studia dedykowane Helenie Małkiewiczównie*, red. W. Walanus i inni, Kraków 2008; tejże, *Relikty architektury wczesnośredniowiecznej – formy i datowanie* [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* red. A. Gołembnik, Warszawa 2011; tejże, *Zagadnienia architektury sakralnej wczesnośredniowiecznego Płocka* [w:] *Bużańsko-wiślany szlak handlowy we wczesnym średniowieczu,* red. W. Duczko, K. Skrzyńska, Płock 2012.
A. Bukowska, M. Trzeciecki, *Wzgórze Tumskie w Płocku. Relikty architektury „na dziedzińcu opactwa" – perspektywy badawcze*, [w:] *Przez granice czasu,* (red.) A. Buko, W. Duczko, Pułtusk 2008; tychże, *Relikty architektury kamiennej na Wzgórzu Tumskim w Płocku – wyniki badań weryfikacyjnych*, [w:] *Architektura romańska w Polsce, Nowe odkrycia i interpretacje,* red., T. Janiak, Gniezno 2009.
M. Celińska-Mysław, T. Wiatr, *Planowanie budowlanych przedsięwzięć inwestycyjnych w ujęciu zrównoważonym*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego", 2017, nr 6, s. 16–25.
A. Chodubski, *Witold Zglenicki „Polski Nobel",* Płock 1984; tenże, *Górnik, geolog Witold Zglenicki (1850-1904) „Polski Nobel",* Płock 2011.
J. Chojnacki, *Petrochemia a rozwój Płocka*, wyd. I, Płock 1976, wyd. II, Płock 1977; tenże, *Zakłady Stolarki Budowlanej Stolbud w Płocku. Informator,* Płock 1978; tenże, *Płock. Społeczeństwo miejskie w procesie uprzemysłowienia,* Warszawa 1982.
J. Chojnacki (red.), *Dziesięć wieków Płocka,* wyd. I, II, III, Płock 1966, 1967 i 1969.
K. Cholewiński, *Podolszyce – tu wracałem,* Płock 2010.
L. Chrapkowski, *Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Płocku,* Warszawa 1967; tenże, *Petrochemia Płock*, Warszawa 1978.
S. Chrzanowski, *Problemy architektonicznego zagospodarowania Wzgórza Zamkowego w Płocku (podsumowanie sympozjum – 4 czerwca 1969 r.),* Płock 1969.
M. Chudzyński, *500 lat województwa płockiego – zarys dziejów,* Płock 1995; tenże, *Zarys dziejów województwa płockiego,* [w:] *Szept historii,* red. W. Koński, Płock 1995.
B. Chwaściński, *Mosty na Wiśle i ich budowniczowie,* Warszawa 1997.
E. Ciesielska-Zając (red.), *„Małachowianka", Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół,* Płock 2000.
R. Cieśla, *Płock. Powstanie i rozwój miasta,* Płock 1957.

B. Cieślak, T. Kulas (red.), *20 lat Polskiego Związku Inżynierów i Techników Budownictwa – Oddział w Płocku,* Płock 1998.
J. Czachorowski, *Jak powstało polskie prawo i przepisy budowlane* [w:] *Procesy budowlane*, Gliwice-Kokotek 2000.
B. Czarnecki, A. Krymowa, *Zarys rozwoju przestrzennego miasta do 1793 r.* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.,* t. 1, (red.) M. Kallas, Płock 2000.
K. Czarnecki, *Ikonografia Płocka w malarstwie, rysunku i grafice do 1939 r. (Katalog zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku),* Płock 1989.
W. Czarnecki, *Podstawy urbanistyki,* Białystok 2002.
M. Czasnojć, J. B. Nycek, *Płock. Miasto książęce/dukes city* (album)*,* Bydgoszcz 2000.
A. Czumiński, M. Jachnis, *Płock i okolice,* Warszawa 1956.
E. Dąbrowska, *XX lecie działalności Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych „Petrochemia" w Płocku. Historia i rozwój,* Płock 1980.
M. Debich, J. B. Nycek, *Mazowsze płockie. Leksykon samorządowo-gospodarczy,* Płock 2006; tychże, *Rodowód spółdzielczości*; *Pierwsze lata MSM; MSM w III Rzeczpospolitej*; *Nasze osiedla,* [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009*, Płock 2009.
M. Diehl, *O samorządności okiem architekta* [w:] *80 lat samodzielnych funkcji technicznych w polskim budownictwie,* Łódź 2008.
F. Dorobek, Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Radziwie,* Płock 1965.
Doświadczenia z realizacji inwestycji inwestycji budowlanych w regionie płockim (Płockie Forum Budowlane 2010), Płock 2010.
J. Drejer, *Pruska urbanistyka w Płocku – znaczenie historyczne i aktualne zagrożenia* [w:] *Retablissement – Urbanistyka pruska w Polsce i Niemczech*, Berlin 2016.
Dwa wieki Tumskiej. Wczoraj, dziś, jutro…, praca zbiorowa, Płock 2010.
M. Dulęba, R. Matuszak, *Zabezpieczenie Skarpy Płockiej* [w:] *Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi 1982 r.,* Płock 1989.
M. Dulinicz, *Sieć grodowa Mazowsza Płockiego w XI wieku* [w:] *Lokalne ośrodki władzy państwowej w XI-XII wieku w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. S. Moździoch, Wrocław 1993.
M. Dulinicz (red.), *Osadnictwo pradziejowe i wczesnośredniowieczne w dorzeczu Słupianki pod Płockiem,* Warszawa 1998.
B. Dymek, *Płock i ziemia płocka w 1945 roku,* Płock 1980.
K. Dziurlikowska, M. Strzegowska, *Historia życiem pisana...czyli pół wieku Budowlanki 1960-2010*, Płock 2010.
T. Dzwonkowski, W. Graczyk, *Płock przeszłość i teraźniejszość* (album)*,* Płock 1998.
T. Dzwonkowski, H. Płuciennik, *Płock miasto na Tumskim Wzgórzu* (album)*,* Płock 2007.
T. J., Gałązka, J. B. Nycek, *Ziemia płocka* (album)*,* Warszawa 1989.
T. J., Gałązka, T. Kowalewski, *Płock* (album)*,* Płock 1993.
T. J., Gałązka, I. Szychowski, *Płock i ziemia Płocka w 1945 r.,* Płock 1980; tychże, *Płockie cmentarze,* Płock 1993; tychże, *Zabytki budownictwa na Mazowszu Płockim,* Płock 1993; tychże, *Płockie kamienice i ich mieszkańcy,* Płock 1994; tychże, *Płockie kościoły,* Płock 1996; tychże, *Przewodnik turystyczny. Ziemia Płocka,* Płock 1998; tychże, *Przewodnik po Płocku,* Płock 2001.

W. H. Gawarecki, *Wiadomość historyczna o mieście Płocku,* Warszawa 1821; tenże, *Wiadomości o mieście Płocku znacznieysze historyczne zdarzenia tegoż miasta obeymujące,* Warszawa 1824; tenże, *Groby królów polskich w Płocku. Wiadomość historyczna,* Warszawa 1827; tenże, *Pamiętnik historyczny Płocki*, Warszawa 1830.
A. Gieysztor, *Wisła w średniowieczu* [w:] *Wisła. Monografia rzeki,* red. A. Piskozub, Warszawa 1982.
A. Gieysztor, H. Płuciennik, *Skarby tysiąclecia – płockie,* Warszawa 1998.
A. Gieysztor (red.), *Dzieje Płocka,* wyd. I, Płock 1973; tenże, *Dzieje Płocka,* wyd. II popr. i uzup., Płock 1979.
A. Ginsbert-Gebert, *Płock i jego przemiany strukturalne w latach sześćdziesiątych* [w:] *Płock. Społeczeństwo miejskie w procesie uprzemysłowienia,* red. K. Krzymowska, Warszawa 1982.
A. Gołembnik, *Płock we wczesnym średniowieczu* [w:] *Historia Płocka w ziemi zapisana,* red. A. Gołembnik, Płock 2000; tenże, *Rozwój przestrzenny wczesnośredniowiecznego Płocka – gród, osada, miasto* [w:] *Wczesnośredniowieczny Płock,* red. A. Gołembnik, Warszawa 2002; tenże, *Słowo o archeologii miast i perspektywach badawczych Płocka* [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* red. A. Gołembnik, Warszawa 2011.
A. Gołembnik, M. Trzeciecki, *Stan badań nad aglomeracją płocką w okresie od IX w. do czasu powstania miasta samorządowego,* [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* Warszawa 2011.
A. Gołembnik, A. Wrublewska, *Na początku była Tumska Góra,* Płock 2000.
G. Gołębiewski, T. Piekarski (red.), *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, Płock 2020.
G. Gołębiewski, Powódź w Płocku w 1982 r., [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.
M. Górzyński, *Moje życie z Petrochemią w tle,* Płock 2008; tenże, *Łańcuch postaci. Od MZRiP w Płocku do PKN Orlen – sylwetki, wydarzenia, anegdoty,* Płock 2011.
M. Górzyński, Cz. Dolasiński, Z. Nycz, M. Sołtysiak, (red.), *Petrochemia na poważnie i wesoło. Wspomnienia pracowników,* Płock 1998.
M. Górzyński, H. Rybak, A. Puchowicz, F. Niśkiewicz, S. Gralak, (red.), *Protoplaści ORLENU,* zeszyty nr 1-15, Płock 2008-2009.
R. Grabowski, *Płock w gospodarce Polski Ludowej, Mazowsza i podregionu płockiego,* Płock 1970.
W. Graczyk, *Płock głęboko wrósł w dzieje Polski i dzieje Kościoła* [w:] *Płock przeszłość i teraźniejszość* (album), Płock 1998; tenże, *Wyższe Seminarium Duchowne w Płocku w latach 1865-2010* [w:] *Wyższe Seminarium Duchowne w Płocku 1710-2010*, red. W. Graczyk, Płock 2010.
A. Gretkowski, P. Krydziński, *Dzieje więziennictwa w Płocku w latach 1803-1991,* Płock 2012.
K. Grochowska-Iwańska, P. Gryszpanowicz, *Dzieje drogownictwa w Płocku (XIX-XX wiek),* Płock 2020.
ks. M. M. Grzybowski, *Z dziejów więziennictwa płockiego*, Płock 1991; tenże, *Dzieje wodociągów i kanalizacji w Płocku 1892-1992,* Płock 1992; tenże, *Kanonie płockie,* Płock 1993.
P. Gryszpanowicz, *Leksykon nazw płockich ulic*, Płock 2016; tenże, *Płockie mosty na Wiśle*, Płock 2017; tenże, *Dumni z Płocka*, Płock 2018; tenże, *Urbanizacja Płocka. Procesy zmian nazewnictwa ulic w latach 1237-2017*, Pułtusk 2019; tenże, *Administracja drogowa regionu płockiego w roku czterech jubileuszy,* Płock 2019; tenże, *Cmentarz Komunalny w Płocku 1960-2020,* Płock 2020; tenże, *Rozwój przestrzenny Płocka w latach 1945-1989* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.
P. Gryszpanowicz, P. Wiliński, *Budownictwo mieszkaniowe Płocka (1918-1939),* Płock 2021.

M. Gurda, D. Zaremba, *Pamięć ocalona. Przewodnik po płockich cmentarzach,* Płock 2007.
Cz. Gutry, *Biblioteka Publiczna i Szkolna Województwa Płockiego* [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały,* red. H. Kostanecka, Płock 1957.
N. Hajdin, B. Stipanic, J. Krawczyk, W. Trochymiak, *Aspekty architektoniczne i estetyczne ukształtowania nowego mostu w Płocku,* [w:] *Estetyka mostów* (IV Krajowa Konferencja Instytutu Badawczego Dróg i Mostów), Warszawa 2002 .
Historia i współczesność elektroenergetyki na Mazowszu Płockim, praca. zbior., Płock 1998.
Historia, perspektywy i problemy gospodarki przestrzennej w Polsce, Warszawa 2009.
S. Ignar, *Problemy miasta Płocka na tle badań naukowych,* Płock 1978.
Jedyna taka przeszłość. Historia PKN Orlen w faktach i obrazach (1944-2000), Płock 2011.
J. Jędryka, M. Młotkowska, *III Liceum Ogólnokształcące im. Marii Dąbrowskiej w Płocku. Szkic monograficzny,* Płock 2000.
Jubileusz 100-lecia Szkoły Podstawowej nr 1 im. Braci Jeziorowskich w Płocku, Płock 2018.
M. Kacprzak, *Kalendarium wydarzeń w latach 2006-2020* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.
W. Kaczanowska, *Towarzystwo Naukowe Płockie i jego Biblioteka imienia Zielińskich,* Płock 1995.
M. Kallas (red.), *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, wyd. III uaktualnione, rozszerz. i uzup., t. 1, Płock 2000.
A. Kansy, *Na marginesie swobody. „Notatki Płockie" (1956-2011) – historia i polityka,* Warszawa 2012.
A. Kansy (red.), *Lokalna aktywność społeczna w Polsce w latach 1990-2015,* Płock 2016.
M. Kapela, *Problemy techniczne nadbudowy i modernizacji budynku oficyny przy ul. Mostowej 1 w Płocku* [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim,* Płock 2010.
M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego* [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 – 1907-1957. Szkice i materiały,* red. H. Kostanecka, Płock 1957.
T. Kiersnowska, *Płock, Czersk i Błonie – trzy ośrodki wczesnomiejskie z XI-XIII wieku na Mazowszu,* [w:] *Miasto zachodniosłowiańskie w XI-XII w. Społeczeństwo – kultura,* red. L. Leciejewicz, Wrocław 1991.
A. Kirow, *Plan zagospodarowania przestrzennego Płocka (1955).*
A. Klocek, *Płocka Rafineria i Petrochemia w latach 1959-2000. Monografia,* Płock 2010; tejże, *Płocki Kompleks Rafineryjno-Petrochemiczny w latach 1959-2000 i jego wpływ na rozwój miasta i regionu,* Płock 2015.
M. Kłobukowski, *Problemy i doświadczenia Miejskiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego z rewitalizacji obiektów zabytkowych w Płocku* [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.
K. Kolińska, A. Brzezicki, *Płock,* Warszawa 1965.
B. Konarska-Pabiniak, *Teatr w dawnym Płocku (1808-1939)*, Wrocław 1984; tejże, *Szkolnictwo płockie w okresie niewoli narodowej (1793-1918)*; *Szkolnictwo płockie w dwudziestoleciu międzywojennym* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945*, t. 2, red. M. Krajewski, Płock 2006; tejże, *Spółdzielczość po 1989 roku*; [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009*, Płock 2009; tejże, *Teatr w Płocku 1812-2012,* Płock 2012; tejże, *Życie kulturalne Płocka w latach 1945-1989* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1945-2020,* t. 3, red. G. Gołębiewski, T. Piekarski, Płock 2020.

A. Kowalski, W. Koper, P. Lisiński, *Posadowienie budynków w zabudowie śródmiejskiej na przykładzie inwestycji „Złoty Róg”,* [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim,* Płock 2010.
W. A. Koński, *XX-lecie Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku,* Płock 1980; tenże, *Płocka Petrochemia* 1960-1985, Płock 1986; tenże, *Historia płockich mostów na Wiśle* [w:] *Mosty Płocka. Historia i przyszłość,* Płock 1998; tenże, 6*0 roczników „Notatek Płockich. Bibliografia zawartości (1956-2016). Nr 1-247,* Płock 2017.
W. A. Koński (red.), *Małachowianka. Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół – obecnego Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego,* wyd. I i II, Płock 1995 i 2000.
M. Kopliński, P. Gromelski, *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Płocka,* Płock 2013.
T. Kordala, *Płock w zaraniu dziejów,* Płock 1995; tenże, *Z dziejów badań archeologicznych na Mazowszu Płockim,* Płock 2000; tenże, *Zanim powstał Płock,* Płock 2005; tenże, *Przed lokacją. Wczesnomiejski zespół osadniczy w Płocku* [w:] *770 lat samorządu miejskiego w Płocku,* Płock 2007; tenże, *Od księstwa do województwa. Płock na przełomie epok,* Płock 2011.
E. Korsak, *Petrochemia Płocka SA na przełomie wieków* [w:] *Polski przemysł rafineryjny* (Konferencja SITPChem w dniu 10 VI 1997 r. w Płocku)*,* Płock 1997.
E. Korsak (red.), *400 milionów ton ropy w Płocku,* Płock 2005; tenże, *Fenomen petrochemii w Płocku,* Płock 2006.
J. Kosmaczewski, A. Ostrowska, A. Panek, J. Piotrowski, *Filia Politechniki Warszawskiej w latach 1967-1977,* Płock 1978.
S. Kostanecki, *Gimnazjum płockie pod zaborem pruskim 1793-1806* [w:] *Księga Pamiątkowa Zjazdu Małachowiaków 1180-1957/58,* red. J. Chojnacki, Płock 1959; tenże, *Szkoła Płocka w latach 1773-1863* [w:] *Komisja Edukacji Narodowej i jej szkoła w Płocku 1773-1973,* red. T. Kowalewski, Płock 1976; tenże, *Akademickie Gimnazjum w Płocku pod zaborem pruskim (1793-1806)*; *Szkoła Departamentowa Płocka (1806-1815)* [w:] *Małachowianka. Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół – obecnego Liceum Marszałka Stanisława Małachowskiego,* red. W. A. Koński, Płock 1995.
W. J. Kowalski, *Płock 2000 w fotografii Wiesława J. Kowalskiego* (album)*,* Płock 2000; tenże, *Polichromia płockiej katedry,* Płock 2001; tenże, *Płockie fascynacje*, Płock 2005.
E. Kowalczyk, *Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku,* [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* wyd. III, red. J. Chojnacki, Płock 1969.
K. Kowalczyk, A. Berger, *Budowa nowej przeprawy przez rzekę Wisłę* [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.
W. Kotowski, *Rola Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w społeczno-gospodarczym rozwoju m. Płocka,* Płock 1975.
J. Kozłowska, M. Nagórko, *Między wspomnieniem a teraźniejszością. Szkic monograficzny z okazji XXX-lecia: Technikum Budowlane, Zasadnicza Szkoła Zawodowa, Zespół Szkół Budowlanych nr 2, Zespół Szkół Ochrony Środowiska w Płocku*, Płock 1998.
M. Krajewski (red.), *Dzieje Płocka. Historia miasta w latach 1793-1945,* wyd. III uaktualnione, rozszerz. i uzup., t. 2, Płock 2006.

Z. P. Kruszewski, *Rola towarzystw naukowych w urzeczywistnieniu idei społeczeństwa obywatelskiego* [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie w odrodzonej Polsce – dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie,* red. Z. Kruszewski, t. 1, Warszawa 2013; tenże, *Towarzystwo Naukowe Płockie w odrodzonej Polsce,* Płock 2018.
Z. P. Kruszewski (red.), *Centralny Okręg Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii*, Płock 2003.
A. Krymowa, *Plan zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek zasadniczych*, Płock 1984; tejże, *Płocki zespół miejski. Rozwój struktury przestrzennej,* Płock 1994.
A. Krymowa (red.), *Płock jutra. Koncepcja studium uwarunkowania i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka,* Płock 1996.
A. Krymowa, J. Lemański, *Szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego Śródmieścia Płocka (*1994).
A. Kubisik, (red.), *Kościoły Płocka i okolic*, Bydgoszcz 2014.
J. Kubissa, *Filia Wydziału Inżynierii Lądowej w Płocku w latach 1967-1970* [w:] *Z dziejów Wydziału Inżynierii Lądowej Politechniki Warszawskiej w latach 1926-1970,* red. Z. Kietlińska, J. Mutermilch, Warszawa 1983.
R. K. Kuffel, M. Białecka, K. Grochowska-Iwańska, M. Gurda-Jaroszewska, E. Horodyska-Giżyńska, L. Szatkowska, *Przystanek Płock. Czas życia – czas cmentarz.,* Płock 2020.
R. K. Kuffel (red.), *80-lat szkoły. Gimnazjum Polskie – Liceum Ogólnokształcącego im. Władysława Jagiełły 1906-1986*, Płock 1986.
T. Kulas, *Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa – Oddział w Płocku* [w:] *Monografia działalności Naczelnej Organizacji Technicznej i Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych na Mazowszu Płockim*, red. D. Żuk, Płock 1989; tenże, *Próba oceny organizacji i zarządzania budową Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku* [w:] *Problemy przygotowania i realizacji inwestycji budowlanych*, Puławy-Warszawa 2007.
T. Kulas, W. Tutaj, P. Zawadka, *Specyfika realizacji podziemia budynku kina Przedwiośnie-Nove w Płocku* [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim,* Płock 2010.
R. M. Kunkel, *Leo vigilans – lew czuwający w portalu kolegiaty pw. św. Michała Archanioła w Płocku* [w:] *Architektura sakralna w początkach państwa polskiego (X-XIII wiek)*, red. Janiak, Warszawa 2016.
T. Kurpiewski, A. Przychodzeń, *Oświata i kultura w 25-leciu Polski Ludowej w Płocku,* Płock 1970.
T. Kurpiewski, W. Serafimowicz, *Petrobudowa: dokonania i zamierzenia* [40-lecie przedsiębiorstwa], Płock 2000.
B. Kuźnicki, *Wisła pod Płockiem* [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* wyd. III, red. J. Chojnacki, Płock 1969.
Z. H. Kuźniewska, *Zespół Szkół Usług i Przedsiębiorczości im. Arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego w Płocku,* Płock 2020.
P. Kwaśniak, *Plan miejscowy w systemie zagospodarowania przestrzennego i prawa budowlanego,* Warszawa 2011.
A. Kwiatkowska, *Wojewódzki Szpital Zespolony im. Marcina Kacprzaka w Płocku. 40 lat w służbie regionu 1973-2013,* Płock 2013.
J. Kwiatkowski, *XXV lat Ośrodka Naukowo-Dydaktycznego Politechniki Warszawskiej w Płocku,* Płock 1992.
J. Łabuz, *Informacja o doraźnej aktualizacji Planu Ogólnego Zagospodarowania Przestrzennego miasta Płocka,* Płock 1975.

M. Łakomski, *W osiemdziesiąt stron dookoła Płocka,* Płock 2006; tenże, *Fachowcy z Płocka,* Płock 2013.
A. Łapko, *Projektowanie konstrukcji żelbetowych,* Warszawa 2001.
A. Maciesza, *Gimnazjum Władysława Jagiełły 1906-1931,* Płock 1931, tenże, *Stefan i Halina Rutscy. Zasługi ich na polu organizacji nauki w Płocku,* Płock 1933.
M. Macieszyna, *Płock w malarstwie,* Płock 1914; tejże, *Katedra płocka,* Płock 1922.
M. Macieszyna, A. Maciesza, *Przewodnik po Muzeum Towarzystwa Naukowego w Płocku,* Płock 1914; tychże, *Przewodnik po Płocku,* wyd. I i II, Płock 1914 i 1922.
J. Majchrzak, J. Stefański, W. Wojciechowski, *50 lat produkcji kombajnów do zbioru zbóż w Płocku (1954-2004),* Płock 2004.
M. Majewski (red.), *Powódź zatorowa na Wiśle w rejonie Zbiornika Włocławek w zimie 1982 r.,* Warszawa 1985.
H. Malesa, *Rys historyczny powodzi w Płocku w 1982 roku* [w:] *Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi 1982 r.,* Płock 1989.
B. Malisz, K. Lier, *Plan zagospodarowania przestrzennego Płocka,* Płock 1950.
M. Marcinkowski, *Humanistyczne aspekty przygotowania zawodowego inżyniera budownictwa* [w:] *Humanistyczne aspekty techniki,* red. A. Jakubiak, Warszawa 2009.
R. Marcinkowski, A. Krawczyńska-Piechna, *Projektowanie realizacji budowy,* Warszawa 2019.
R. Marcinkowski (red.), *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim* (Płockie Forum Budowlane w 2010 r.), Płock 2010.
S. Markuszewski, W. Serafimowicz, *Faza przedinwestycyjna II przeprawy mostowej przez Wisłę w Płocku* [w:] *Mosty w drodze do XXI wieku* (Konferencja Politechniki Gdańskiej w dniach 3-5 IX 1997 r. w Juracie), Gdańsk-Jurata 1997; tychże, *Problematyka organizacyjno-prawna w procesie modernizacji i remontu mostu przez Wisłę w Płocku,* [w:] *Ekologia w inżynierii procesów budowlanych* (Konferencja TNIPB i Politechniki Lubelskiej w dniach 21-24 V 1998 r. w Kazimierzu Dolnym), Lublin-Kazimierz Dolny 1998.
S. Mioduszewski, *Płock leży nad rurociągiem. O ludziach, mieście i kombinacie,* Warszawa 1972.
T. Mrzygód, *Wybrane problemy perspektywicznego rozwoju regionu płockiego,* [w:] *Materiały z sesji naukowej na temat problematyki rozwoju Płocka i regionu płockiego,* Warszawa-Płock 1962.
Z. Niewiadomski, *Planowanie przestrzenne. Zarys systemu,* Warszawa 2003.
H. Nowacki, K. Nowacki, *Hala sportowo-widowiskowa w Płocku – funkcja i forma jako efekt współpracy architekta i konstruktora,* [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.
P. Nowak, *Stan budowy i perspektywy rozwoju Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych* [w:] *Problematyka rozwoju Płocka i regionu płockiego* (sesja naukowo-gospodarcza w Płocku), Warszawa-Płock 1962.
G. Nowak-Dąbrowska, *Okno na Kwiatka, Ulica Józefa Kwiatka w Płocku od początku XIX w. do 1939 roku – ludzie i zabudowa,* Płock 2019.
ks. A. J. Nowowiejski, *Płock - Monografia historyczna,* wyd. I, Płock 1914; tenże, *Płock - Monografia historyczna, napisana podczas wojny wszechświatowej, poprawiona i uzupełniona w roku 1930,* wyd. II, Płock 1931.
J. B. Nycek, *Dziesięć wieków architektury Płocka* [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy*, Płock 2011.

J. B. Nycek, K. Badowski, *Noty biograficzne budowniczych Płocka*; tychże, *Samorząd i gospodarka aglomeracji Płockiej* [w:] *Architektura Płocka i jej twórcy* (album), Płock 2011.
J. B. Nycek, M. Debich, R. Żiółkowski, *Płock ulicami tysiącletniego miasta,* Płock 2005.
J. B. Nycek J. B. (red.), *Płockie skrzydła. Półwiecze Aeroklubu Ziemi Mazowieckiej w Płocku 1957-2007*, Płock 2007; tegoż, *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w Płocku w latach 1979-2009,* Płock 2010; tegoż, *Z dziejów płockiej elektroenergetyki 1894-2019*, Płock 2019.
Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi z 1982 r. (Materiały z krajowej konferencji naukowo-technicznej NOT i SITWM w dniach 27–28 IX 1988 r. w Płocku), Płock 1989.
A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach,* Płock 2010.
J. Piłatowicz, *Rogucki Antoni (1909-1983)* [w:] *Polska Akademia Nauk. Słownik Biograficzny*, red. E. Roztworowski, t. 31/3, z. 130, Kraków 1988.
Plan inwestycyjny dla subregionu płockiego objętego OSI problemowym Obszaru Funkcjonalnego Miasta Płocka (OFMP), Płock 2016.
Płock. Społeczeństwo miejskie w procesie uprzemysłowienia, Warszawa 1982.
Płock w 750 rocznicę lokacji miasta, Płock 1987.
Płock. Oficjalny informator miejski, Bydgoszcz 1993.
Płock. City of opportunity, Płock 1995.
Płock. Informator miejski, Płock 1996.
Płock. Fotografie. Życie gospodarcze, Bydgoszcz 2000.
Płock. Kultura i turystyka. Gospodarka. Ku przyszłości, Bydgoszcz 2005.
Płock. Informator. Mapy, trasy, zabytki, historia, ciekawostki, Płock 2017.
Płuciennik H., Dzwonkowski T., *Płock miasto na świetlistym szlaku* (album), Płock 2003; tychże, *Płock miasto na Tumskim Wzgórzu* (album), Płock 2007.
S. Płuciennik, H. Płuciennik (red.), *Przewodnik po Płocku,* Płock 2006; tychże, *Płock – miasto w Europie* (album), Płock 2007.
Z. Polak, *Urbanistyka i architektura średniowiecznego Płocka, XIV-XVI wiek* [w:] *Historia Płocka w ziemi zapisana,* red. A. Gołembnik, Płock 2000; tenże, *Płock średniowieczny – kontynuacja czy nowa jakość?* [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* red. A. Gołembnik, Warszawa 2011.
Polski przemysł rafineryjny (Materiały z konferencji SITPChem w dniu 10 VI 1997 r. w Płocku), Płock 1997.
M. Portalski, *Politechnika Warszawska Filia w Płocku i jej 45 lat działalności,* Płock 2012.
Powstanie, rozwój i działalność Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych, praca zbior., Płock 1980.
Problematyka rozwoju Płocka i regionu płockiego (Materiały z sesji naukowo-gospodarczej w Płocku), Warszawa-Płock 1962.
Problemy architektonicznego zagospodarowania Wzgórza Zamkowego w Płocku (Materiały z sympozjum w dniu 4 VI 1969 r. w Płocku), Płock 1969.
A. Puchowicz, *Z naftą przez pokolenia,* Płock 2004; tenże, *Nie sama naftą... Czterysta milionów ton ropy w Płocku* [w:] *400 milionów ton ropy w Płocku,* red. E. Korsak, Płock 2005.
S. Putowski, T. Zieliński, *Projekt Nowego Centrum Płocka,* Płock 1962.

J. Rączkowski, 5*0 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej (1958-2008)* [w:] „Głos PSML-W" 2008, nr 7, (Wydanie specjalne); tenże, 6*0 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej (1958-2018),* [w:] „Głos PSML-W" 2018, nr 17.
Rejony uprzemysławiane (Materiały z konferencji w Płocku), Warszawa-Płock 1965.
M. Romanowski, St. Płuciennik, h. Płuciennik, *Przewodnik – Płock i okolice,* Płock 2002.
B. Rydzewska, *Wisła – z dziejów miasta i rzeki w dwudziestym wieku,* Płock 2000.
W. Serafimowicz W.*, Doświadczenia PBP Petrobudowa we wdrażaniu i opracowywaniu informatycznych systemów zarządzania produkcją budowlano-montażową* [w:] *Udział użytkownika w projektowaniu i eksploatacji systemu informatycznego* (Materiały z konferencji TNOIK w Ryni), Warszawa 1978; tenże, *Szkolnictwo budowlane*; *Stowarzyszenia a budownictwo* [w:] *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy,* Płock 2008.
W. Serafimowicz, E. Serafimowicz, *Budownictwo w Trzeciej RP* [w:] *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy,* Płock 2008.
W. Serafimowicz, B. Trębala, *Zarządzanie płockim budownictwem po II wojnie światowej* [w:] *Zarządzanie procesami inwestycyjnymi w budownictwie,* Kraków 2004 (Konferencja zorganizowana w dniach 13-15 maja 2004 r. przez Politechnikę Krakowską oraz Sekcję Organizacji i Zarządzania w Budownictwie Komitetu Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN); tychże, *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy*, Płock 2008.
W. Serafimowicz, B. Trębala, E. Serafimowicz, *Budownictwo w okresie PRL* [w:] *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy,* Płock 2008.
S. Sobolewski, *Plan zagospodarowania przestrzennego Płocka,* Płock 1958.
Z. Sokołowski, *Problemy przestrzennej struktury Radziwia* [w:] *Radziwie,* Płock 1965; tenże, *Rozwój przestrzenny Płocka* [w:] *Dziesięć wieków Płocka*, Płock 1969; tenże, *Rozwój miasta Płocka w latach 1960-1969 w świetle planów zagospodarowania przestrzennego Płocka,* Płock 1970; *Płock – przewodnik*, Warszawa 1974.
Z. Sokołowski, J. Żmudziński, *Mazowsze Płockie – przewodnik,* Warszawa 1967.
Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock. Urbanistyka i architektura,* Warszawa 1975.
J. Sołtys, *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta Płocka (aktualizacja). Diagnoza ilościowo-analityczna,* Płock 2008.
M. Sołtysiak, *Płock i jego zabytki*, Warszawa 1963; tenże, *Historia i rozwój przestrzenny Radziwia* [w:] *Radziwie,* Płock 1965; tenże, *Zabytki Płocka* [w:] *Dziesięć wieków Płocka,* wyd. III, Płock 1969; tenże, *Sto pięćdziesiąt lat Muzeum w Płocku,* Płock 1972; tenże, *Płock i jego zabytki,* Warszawa 1975; tenże, *Ratusz w Płocku,* Płock 1981; tenże, *Muzeum Mazowieckie w Płocku. Historia i funkcje społeczne,* Płock 1989.
J. Stefański, *Informator zakładowy. AGROMET - Fabryka Maszyn Żniwnych w Płocku,* Płock 1978; tenże, *Agromet - Fabryka Maszyn Żniwnych w Płocku – w 110-lecie istnienia płockiego przemysłu maszyn rolniczych,* Płock 1980, tenże, *Powstanie i rozwój Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego Cotex w Płocku (1973-1985)*, Płock 1985; tenże, *Dzieje Fabryki Maszyn Żniwnych w Płocku (1870-1977),* Warszawa 1986; *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach,* wyd. I, Płock 1990; tenże, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach,* wyd. II, Płock 1995; tenże, *Przewodnik. Spacerkiem po Płocku,* Płock 2012.
J. Stefański, T. J. Gałązka, *Płockie Przedsiębiorstwo Instalacji Przemysłowych Instal*, Płock 1988.

A. M. Stogowska, *Prawda i legenda ratusza płockiego*, Płock 1993; tejże, *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820-1985*, Płock 1994; tejże, *Archiwum Państwowe w Płocku*, Płock 1995; tejże, *Krajoznawstwo i turystyka w Płocku w 70. rocznicę turystyki zorganizowanej*, Płock 2004; tejże, *Nowe funkcje zabytków płockich* [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim*, Płock 2010.
Strategia rozwoju miasta Płocka do 2012 roku, Płock 1998.
Strategia zrównoważonego rozwoju miasta Płocka do 2030 roku, Płock 2018.
Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Płocka (*1/ Struktura funkcjonalna, 2/ Infrastruktura, 3/ Dziedzictwo kulturowe i środowisko przyrodnicze),* Płock 2013.
W. Suwalski, J. Morawski, *Realizacja robót powodziowych oraz środki finansowe,* [w:] *Ochrona przeciwpowodziowa w rejonie Płocka na podstawie doświadczeń powodzi 1982,* Płock 1989.
G. Szumlicka-Rychlik, *Nekropolie Płocka do końca XX wieku,* Płock 2016.
I. Szychowski, *Stanisławówka 1913-1996. Kościół parafialny św. Stanisława Kostki w Płocku,* Płock 1997; tenże, *Fara 1356-1995. Kościół parafialny św. Bartłomieja w Płocku,* Płock 1995; tenże, *Kościół św. Jana Chrzciciela w Płocku,* Płock b.r.w.; tenże, *Cukrownia Borowiczki (1900-2000). Zarys dziejów,* Płock 2002.
M. Świetlik, *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Płocka,* Płock 1998.
Trębala B., Serafimowicz W., *Budownictwo w historii Płocka* [w:] *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy,* Płock 2008.
Trzeciecki M., *Początki Płocka*; tenże, *Gród na Wzgórzu Tumskim* [w:] *Płock wczesnośredniowieczny,* A. Gołembnik, Warszawa 2011; tenże, *Przestrzeń publiczna średniowiecznego Płocka jako przedmiot badań archeologa* [w:] *Ulica, plac i cmentarz w publicznej przestrzeni średniowiecznego i wczesnonowożytnego miasta Europy Środkowej,* red. J. Piekalski, Wrocław 2011.
J. Wanecki, *Szpital Św. Trójcy w Płocku 1405-2005. Zarys monografii,* Płock 2005.
T. Wiatr, *Bezpieczeństwo w budownictwie. Planowanie obiektów i ich budowy na tle praktyk UE*. „Norma BHP.pl – 2013", nr 2, s. 32–38.
W. Wieczorkiewicz, *Plany zabudowy Płocka (1935-1939).*
I. Wierzbicka, L. Łukasiak, J. Mazuś, *Lokalny program rewitalizacji miasta Płocka na lata 2005-2013, kierunkowo do 2020 r.,* Płock 2005.
P. Wiliński (red.), *Problemy, osiągnięcia i perspektywy rozwoju infrastruktury miasta Płocka,* Płock 2012.
M. Woźniak, *Rozwój gospodarczy Płocka w latach 1945-1969* [w:] *Płock w Polsce Ludowej 1945-1970,* Płock 1970; tenże, *Życie gospodarcze miasta w latach 1950-1975 i perspektywy rozwojowe* [w:] *Dzieje Płocka,* red. A. Gieysztor, wyd. I, Płock 1973*,* wyd II*,* Płock 1978.
A. Wrońska, *Plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka,* Płock 1961.
L. Wysokiński, *Zabezpieczenie Skarpy Płockiej – warunki rewaloryzacji i zabudowa strefy przyskarpowej* [w:] *Doświadczenia z realizacji inwestycji budowlanych w regionie płockim,* Płock 2010.
M. Trubas, *Płock i ziemia płocka na militarnej mapie Polski* [w:] *Płocki garnizon wojska polskiego w latach 1945-2000,* Płock 2024.
Zamek Płocki i problemy jego rekonstrukcji (Materiały z sympozjum TNP w dniu 12 X 1968 r. w Płocku), Płock 1968.
B. Zienkiewicz, *Przeszłość i przyszłość kanalizacji miasta Płocka,* Płock 1903.

ks. T. Żebrowski, *Archiwum Diecezjalne*; *Muzeum diecezjalne* [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1820-1830, 1907-1957,* red. H. Kostanecka, Płock 1957; tenże, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138-1495* [w:] *Dzieje Płocka*, wyd. II, red. A. Gieysztor, Płock 1978; tenże, *Kolegiata świętego Michała w Płocku i szkoła kolegiacka (około1150-1612)*; *Kolegium jezuickie w Płocku i szkoła przezeń prowadzona (1612-1626-1773)* [w:] *Małachowianka. Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół...*, red. W. Koński, Płock 1995; tenże, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138-1495* [w:] *Dzieje Płocka. Historia miasta do 1793 r.*, red. M. Kallas, t. 1, Płock 2000.
D. Żuk (red.), *Monografia działalności Naczelnej Organizacji Technicznej i Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych na Mazowszu Płockim,* Płock 1989.

ARTYKUŁY

I konferencja rejonów uprzemysławianych, „Notatki Płockie" 1965, nr 1 i 2.
III [Trzeci] Kongres Krajoznawczy w Płocku (11-13 kwietnia 1980 r.), „Notatki Płockie" 1980, nr 3, s. 45.
E. Adamczyk, *Spółdzielnia Spożywców Zgoda w latach 1945-1980,* „Notatki Płockie" 1980, nr 2, s. 23-32.
K. Adamiecki, *Metoda wykreślna organizowania pracy zbiorowej w walcowniach*, „Przegląd techniczny" 1909, nr 17–20; tenże, *Harmonograf*, „Przegląd organizacji" 1931, nr 4, s. 137–139.
U. Ambroziewicz, *Dom Broniewskiego – Domem Nauczyciela,* „Notatki Płockie" 1966, nr 6, s. 43.
A. Andrzejewski, *Sytuacja mieszkaniowa Płocka i potrzeby mieszkaniowe w związku z rozbudową miasta,* „Zeszyty Badań Rejonów Uprzemysławianych" 1964, nr 8.
E. Askanas, *Dzieje Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego im. Zofii Bukowieckiej w Płocku,* „Notatki Płockie" 1966, nr 4, s. 20-24.
K. Askanas, *Sprawozdanie z 6 lat pracy Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka,* „Notatki Płockie" 1961, nr 19; tenże, *Przyczynek do historii badań i zabezpieczeń skarpy płockiej,* „Notatki Płockie" 1968, nr 4, s. 28-29.

E. Balcerzak, *Z działalności Związku Nauczycielstwa Polskiego w Płocku w latach 1965-2005,* „Notatki Płockie" 2005, nr 3, s. 8-12; *Płockie szkolnictwo w okresie międzywojennym,* „Notatki Płockie" 2005, nr 3, s. 13-14.
J. Banasiak, *Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego (1937-2017), „*Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego" 2017, t. 9.
K. Baranowski, *Drewniana zabudowa w miastach obecnego województwa płockiego w XVIII – XX wieku,* „Notatki Płockie" 1982, nr 2-3, s. 3-11.
H. Bartoszewicz, *Projekty rewirów dla ludności żydowskiej w miastach mazowieckich 1807-1830,* „Rocznik Mazowiecki", 2006, t. XVIII, s. 104-120; tenże, *Prace geometrów i kartografów pruskich na Mazowszu i ziemi dobrzyńskiej w latach 1793-1806,* „Rocznik Mazowiecki", 2009, t. XXI, s. 41-57.
W. Bednarek, *Problemy gospodarki komunalnej – ważne ogniwo działalności rad narodowych miast i osiedli,* „Notatki Płockie" 1968, nr 2, s. 18-19; tenże, *O niektórych zagadnieniach poprawy warunków mieszkaniowych,* „Notatki Płockie" 1970, nr 2, s. 19-21.
S. Berezowski, *Struktura przestrzenna podregionu płockiego,* „Notatki Płockie" 1968, nr 1, s. 1-8; tenże, *O właściwą rangę planowania regionalnego,* „Notatki Płockie" 1972, nr 5, s. 3-7; tenże, *Rozwój funkcji regionalnych Płocka,* „Notatki Płockie" 1983, nr 4, s. 53-60.
H. Białczyński, *Tysiąclecie i XX-lecie Polski i Płocka,* „Notatki Płockie" 1964, nr 3, s. 7-9; tenże, *Moje spotkanie z Płockiem (wspomnienie),* „Notatki Płockie" 2001, nr 1, s. 20-26.
H. Białczyński, J. Chojnacki, *Płock dawny, obecny i w przyszłości, „*Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 202-205.
J. Biernacki, B. Cyunel, *Metody sieciowe w budownictwie*, Warszawa 1989.
T. Biliński, *Uwarunkowania prawno-organizacyjne działalności budowlanej*, „Przegląd Budowlany" 2001, nr 10, s. 4–10; tenże, *Prawo budowlane wczoraj i dziś*, „Przegląd Budowlany" 2009, nr 2, s. 24–29.
M. Bilska-Ciećwierz, *Płocki port wiślany,* „Nasze Korzenie" 2016, nr 11, s. 52-58.
I. Bladowski, *Ulica Tumska,* „Architektura" 1974, nr 7-8.
K. Błażewicz, *Szpitale diecezji płockiej w XVIII wieku,* „Notatki Płockie" 2002, nr 1, s. 8-17.
T. Bodal, *Zarys historii Związku Nauczycielstwa Polskiego w Płocku w latach 1905-1965,* „Notatki Płockie" 2005, nr 3, s. 5-7.
K. Bolesta-Modliński, *Jak oświetlano Płock przed 100 laty,* „Mazowsze Płockie i Kujawy" 1929, nr 10-11, s. 118.
M. Błaszczyk, *Zarządzanie drogami w powiecie płockim i na Mazowszu Płockim,* „Notatki Płockie" 2019, nr 1, s. 18-25.
A. Bratkowski, *Felieton – Aby budownictwo wyszło z cienia…, „*Inżynier Mazowsza" 2014, nr 2, s. 11; tenże, *BIM i co dalej?, „*Inżynier Mazowsza" 2016, nr 3, s. 15; tenże, *Inżynier, to brzmi dumnie,* „Inżynier Mazowsza" 2021, nr 1, s. 31; tenże, *Inżynierowie – do piór!,* „Inżynier Mazowsza" 2021, nr 3, s. 31.
J. Bubiec, A. Kotula, *Izokor w latach 1968-1971,* „Notatki Płockie" 1972, nr 1, s. 12-15.
K. Buczkowski, *Wodociągi płockie – 130 lat w służbie miasta,* „Notatki Płockie" 2022, nr 4, s. 11-17.
W. Buczyński, *Związek Nauczycielstwa Polskiego w okresie międzywojennego dwudziestolecia,* „Notatki Płockie" 1966, nr 3, s. 11-16.
A. Bukowski, *XXX lat kształcenia kadr inżynierskich w Płocku,* „Notatki Płockie" 1997, nr 1, s. 13-17; tenże, *Kształtowanie struktury organizacyjnej i rozbudowa Bazy Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku*

w latach 1970-1980, „Notatki Płockie" 2012, nr 3, s. 21-27; tenże, *Początki kształcenia inżynierskiej kadry technicznej w Filii Politechniki Warszawskiej w latach 1969-1976,* „Notatki Płockie" 2020, nr 2, s. 41-45.
A. Bukowski, L. Świnarski, *Procesy usuwiskowe skarpy płockiej i sposoby jej zabezpieczenia,* „Notatki Płockie" 1976, nr 1, s. 19-24.
B. Buraczyński, *Mostowe problemy,* „Głos Poranny" 1992, nr 204, z 1 IX.
ks. S. Cegłowski, *Płocka katedra,* „Sygnały Płockie" 2001, nr 3, s. 14.
M. Celińska-Mysław, T. Wiatr, *Budownictwo zrównoważone z przykładem analizy kosztów w ujęciu LCC*, „Przegląd Budowlany" 2022.
J. Cendrowski, J. Szymański, *Rok 1945 w Zakładzie Energetycznym Płock,* „Notatki Płockie" 1982, nr 4, s. 25-28.
B. Chojnacka-Pilarczyk, *O tym wie każdy majster. Rozmowa z Włodzimierzem Serafimowiczem, przewodniczącym Komitetu Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy Zarządzie Wojewódzkim NOT w Płocku,* „Słowo Powszechne" 1987, z 3 V.
J. Chojnacki, *Niektóre problemy gospodarki komunalnej i mieszkaniowej w Płocku,* „Notatki Płockie" 1964, nr 1-2, s. 10-24; tenże, *Wpływ budowy kombinatu rafineryjno-petrochemicznego na społeczny rozwój miasta,* „Notatki Płockie" 1977, nr 4, s. 16-30; tenże, *„Drzwi Płockie" zawisły w dniu 23 listopada 1981 roku w Bazylice Katedralnej,* „Notatki Płockie" 1981, nr 4, s. 59-64.
J. Chojnacki, T. Kowalewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie a Polskie Towarzystwo Krajoznawcze i Turystyczno-Krajoznawcze,* „Notatki Płockie" 1988, nr 2, s. 55-57.
K. Chojnacki, *Płock na przełomie wieków i tysiącleci. Raport o stanie miasta w 2000 r.,* „Notatki Płockie" 2001, nr 1, s. 27-41.
A. Chróścielewski, *Budowa mostu na Wiśle w przeciągu pięciu miesięcy*, „Przegląd Techniczny" 1937, nr 21-22.
S. Chrzanowski, *Radziwie bliskie i nieznane. Wyspa na niebezpiecznej rzece,* „Notatki Płockie" 1961, nr 20, s. 3-13; tenże, *Herb miasta Płocka,* „Notatki Płockie" 1963, nr 25, s. 14-16; tenże, *Płock, kombinat i ludzie (wpływ budowy kombinatu),* „Notatki Płockie" 1964, nr 1-2, s. 4-6.
T. Chudoba, *Z zagadnień handlu wiślanego w XVI wieku,* „Przegląd Historyczny" 1959, t. 50.
K. Chwalibóg, *Urbanistyczna przyszłość Płocka,* „Architektura" 1974, nr 7-8, s. 329.
B. Chwaściński, *Budowniczowie dużych mostów na Wiśle po II wojnie światowej,* „Drogi Kolejowe" 1983, nr 7.
Z. Ciesielska, *Rozwój szkolnictwa podstawowego, średniego ogólnokształcącego w Płocku i powiecie płockim,* „Notatki Płockie" 1966, nr 3.
W. Ciesiulska, *Osada na Podolszycach. Pod lasem,* „Gazeta Wyborcza. Mazowsze" 2002.
R . Cieśla, *Płock – powstanie i rozwój miasta,* „Notatki Płockie" 1957 , nr 3-4, s. 5-8.
R. Cygan, *Konrad Jaskóła – menedżer w rafinerii,* „Przegląd Techniczny" 1993, nr 4, s. 14-15.
J. Czachorowski, *Analiza organizacji kompleksowego remontu na Wiśle w Płocku,* „Notatki Płockie" 1997, nr 1, s. 24-30.
B. Czarnecki, *Informacja o utworzeniu Oddziału Wojewódzkiego Towarzystwa Urbanistów Polskich w Płocku*, „Notatki Płockie" 1983, nr 2, s. 63-64; tenże, *Możliwości i kierunki rozwoju m. Płocka*, „Notatki Płockie" 1983, nr 1, s. 56-64; tenże, *Problemy zagospodarowania terenów zagrożonych powodziami na przykładzie województwa płockiego*, „Notatki Płockie" 1983, nr 4, s. 44-52; tenże, *Plan zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek osadniczych Płocka*, „Notatki Płockie" 1985, nr 1, s.

45-55; tenże, *Rewaloryzacja zespołów zabytkowych w Polsce* (Seminarium krajowe TUP i TNP), „Notatki Płockie" 1987, nr 1, s. 35-43.
B. Czarnecki, K. Czarnecki, *Teren byłego województwa płockiego w nowych układach administracyjnych – uwagi, refleksje, propozycje,* „Notatki Płockie" 2002, nr 4, s. 22-27.
L. Czarnecki, J. Tworek, S. Wall, *Budownictwo zrównoważone w Polsce*, „Inżynier Budownictwa" 2012, nr 3, s. 24–28.
W. Dawidowicz, *O gospodarce wodno-ściekowej uwag kilka,* „Notatki Płockie" 1971, nr 2, s. 19-20.
M. Debich, J. B. Nycek, *Rodowód spółdzielczości* [w:] *Mazowiecka Spółdzielnia Mieszkaniowa w latach 1979-2009*, (red. J. B. Nycek), Płock 2009.
Cz. Deptuła, *Kolegiata Najświętszej Marii Panny na podgrodziu płockim (Próba nowego ujęcia zagadnienia),* „Notatki Płockie" 1959, nr 11-12, s. 46-52; tenże, *Zagadnienia początków kolegiaty św. Michała w Płocku,* „Notatki Płockie" 1959, nr 13-14, s. 36-43; tenże, *Klasztory w Imbramowicach i Płocku*, „Roczniki Historyczne" 1968, t. 16.
A. Dobroński, *Kartki z dziejów komunikacji płockiej,* „Notatki Płockie" 1970, nr 4, s. 19-21.
J. Dobrowolski, *60-lecie mostu im. Legionów Marszałka Józefa Piłsudskiego w Płocku (wspomnienia jednego z projektantów),* „Tygodnik Płocki" 1999, nr 1.
K. Dobrzański, *Dom Wypoczynkowy PTTK w Płocku,* „Notatki Płockie"1961, nr 22, s. 47-48.
M. Domańska, *200 lat płockiego więzienia. Postrach dla niecnych,* „Sygnały Płockie" 2003, nr 15, s. 7.
F. Dorobek, *Płock jako ośrodek kultury w regionie,* „Notatki Płockie" 1966, nr 5, s. 34-38; tenże, *Z dziejów teatru płockiego,* „Notatki Płockie" 1971, nr 4, s. 20-24; tenże, *Teatr Płocki rozpoczął działalność,* „Notatki Płockie" 1975, nr 1, s. 45-48; tenże, *Obiekt XXX-lecia – Szkolny Ośrodek Pływacki,* „Notatki Płockie" 1975, nr 1, s. 54-57.
K. Dumała, *Służba budowlano-inżynierska w województwie płockim i guberni płockiej w XIX wieku,* „Mazowsze" 1995, nr 2.
A. Dylikowska, *Województwo płockie. Monografia regionalna. Zarys dziejów, obraz współczesny, perspektywy rozwoju,* Łódź-Płock 1984.
P. Fechnerowa, *Teatr w Płocku,* „Tygodnik Ilustrowany" 1879, nr 319, s. 81.
B. Felic, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Płocku,* „Notatki Płockie" 2017, nr 4, s. 25-32.
P. Gach, *Zakony w diecezji płockiej w pierwszej połowie XIX wieku,* „Studia Płockie", cz.2, s. 221-247.
W. Gardziński, *Polski Koncern Naftowy Orlen SA. Rozwój: wczoraj, dziś i jutro,* „Przemysł Chemiczny" 2009, nr 11, s. 1156-1158.
W. H. Gawarecki, *Opis kościoła katedralnego w Płocku,* „Alleluja" 1841, nr 23 i 27; tenże, *Wiadomość historyczna o benedyktynach zgromadzenia płocko-pułtuskiego,* „Pamiętnik religijno-moralny" 1844, nr 7, s. 3-34.
M. Gaworski, *Rzeźnia miejska,* „Życie Mazowsza" 1937, nr 4-6, s. 90-91.
J. Gąssowski, *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w Płocku w roku 1956*, „Notatki Płockie" 1956, nr 3-4, s. 9-16; tenże, *Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w Płocku w roku 1957*, „Notatki Płockie" 1958, nr 7, s. 3-6; tenże, *Początki badań* archeologicznych w Płocku, „Notatki Płockie" 1981, nr 3, s. 39-40.
K. Gelinek, *Wiek Płocka i okolicy pod względem osadniczym (przyczynek do badań archeologicznych Płocka),* „Notatki Płockie" 1956, nr 1, s. 8-12.
A. Gołembnik, *Początki Płocka – mity i rzeczywistość,* „Slavia Antiqua" 1999, nr 40, s. 69-95.

J. Gościmiński, *Koncepcja nowego regionalnego ośrodka informatyki,* „Notatki Płockie" 1998, nr 2, s. 51-54.
J. Gościmiński, E. Serafimowicz, *Komputerowe wspomaganie procesów zarządzania w Urzędzie Wojewódzkim w Płocku,* „Notatki Płockie" 1994, nr 1, s. 59-61.
ks. W. Góralski, *Szkice do dziejów seminarium duchownego diecezji płockiej (1594-1994),* „Studia Płockie" 1994, t. 22, s. 29-39.
T. Górnicka, *Mały poczet wielkich budowniczych. Antoni Rogucki – żyć, znaczy budować* [w:] „Fundamenty" 1984.
M. Grabecki, *Rola prognozowania demograficznego w procesie rozwoju systemu społeczno-ekonomicznego regionu – ujecie cybernetyczne,* „Notatki Płockie" 1999, nr 4, s. 50-55.
A. Gretkowski, *Społeczno-charytatywna działalność Zgromadzenia Sióstr Służek NMP Niepokalanej w diecezji płockiej w I połowie XX wieku,* „Miesięcznik Pasterski Płocki" 2001, nr 12, 555-568; tenże, *Siostry Szarytki w Szpitalu Św. Trójcy w Płocku,* „Notatki Płockie" 2016, nr 5, s. 6-10; *Z historii budowy świątyni mariawitów w Płocku,* „Rocznik TNP" 2016, t. VIII, s. 122-134.
J. Grodzicki, T. Olkucki, S. Puchalski, *Powstanie i rozwój Powiatowego Domu Kultury,* „Notatki Płockie" 1974, nr 3, s. 40-42.
P. Gryszpanowicz P., *Okoliczności powstania planu miasta Płocka z 1907 roku wykonanego przez Kazimierza Staszewskiego,* „Notatki Płockie" 2016, nr 2, s. 28-32; tenże, *Most „wojenny" w Płocku,* „Inżynier Budownictwa" 2016, nr 139, s.16-16; tenże, *Problemy komunikacyjne Płocka w pierwszej połowie XX wieku. Potrzeby, pomysły, plany, realizacje,* „Notatki Płockie" 2017, nr 2, s. 9-17; tenże, *Płockie ulice w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości,* „Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny" 2018, t. 10, s. 78-92; tenże, *Jubileusz prof. dr inż. Wojciecha Włodarczyka, „*Inżynieria i Budownictwo" 2020, nr 9, s. 414-415; tenże, *Towarzystwo Techniczne w Płocku 1913-1939. Członkowie stowarzyszenia i ich działalność,* „Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny" 2020, s. 9-40; tenże, *Most im. Legionów Piłsudskiego,* „Inżynier Mazowsza" 2021 nr 3, s. 28-29.
ks. M. M. Grzybowski, *Z dziejów budynku Kurii Diecezjalnej Płockiej*, „Miesięcznik Pasterski Płocki" 1977, nr 7; tenże, *Z dziejów dawnego pałacu biskupiego w Płocku,* „Notatki Płockie" 1979, nr 4, s. 43-46; tenże, *Z dziejów kościoła św. Jana Chrzciciela w Płocku, „*Studia Płockie" 1993, t. 21, s. 155-157; tenże, *Z dziejów Seminarium Płockiego 1710-1939,* „Studia Płockie" 1994, t. 22, s. 41-66.
W. Gurgacz, W. Gardziński, *Rozwój PKN Orlen SA,* „Przemysł Chemiczny" 2004, nr 12.
N. Hajdin, B. Stipanić, J. Krawczyk, *O projekcie mostu drogowego przez Wisłę w Płocku,* „Inżynieria i Budownictwo" 2005, nr 4, s. 175-177.
W. Hensel, *Zagajenie konferencji Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN dotycząca regionu płockiego [30 XI – 1 XII 1956 r.],* „Notatki Płockie" 1957, nr 3 i 4.
Historia MZRiP we wspomnieniach dyr. Pawła Nowaka, „Petro-Echo" 1966, nr 129, s. 1.
M. Hildebrand, *Montaż przęsła nurtowego mostu przez Wisłę w Płocku,* „Bezpieczne Drogi" 2004, nr 10; tenże, *Most podwieszony w Płocku, „*Materiały budowlane", 2006 , nr 4.
M. Hildebrand i in., *Wybrane aspekty montażu przęseł mostu podwieszonego przez Wisłę w Płocku, „*Inżynieria i Budownictwo", 2005 , nr 4.
Z. Jakobche, *Aktualne problemy uspołecznionego budownictwa mieszkaniowego,* „Notatki Płockie" 1970, nr 2, s. 14-15.

S. J. Jakubowski, *Propozycje nowych rozwiązań komunikacyjnych dla Płocka,* „Notatki Płockie” 1997, nr 1, s. 31-34.
S. J. Jakubowski, S. Markuszewski, *Faza przedinwestycyjna nowego mostu na Wiśle w Płocku,* „Notatki Płockie” 1996, nr 3, s. 43-48.
K. Jakubowski, *Niektóre problemy rozwoju życia kulturalnego w Płocku,* „Notatki Płockie” 1961, nr 19, s. 32-35.
A. Janowski, W. Sand, *Zamierzenia, tempo realizacji i nakłady na środki wykonawcze „Petrobudowy”,* „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 219-221.
Z. Jaruszewski, T. Kulas, W. Ząbkiewicz, *Technologia robót betonowych w PBP Petrobudowa, „*Przegląd Budowlany” 1984, nr 11, s. 540-542.
K. Jaskóła, A. Puchowicz, *Stan przemysłu syntezy organicznej w Polsce – baza surowcowa i energetyczna,* „Przemysł Chemiczny” 1987, nr 5.
E. Jaszczak, *Pałace i dwory Płocka i powiatu płockiego – refleksje konserwatora zabytków,* „Notatki Płockie” 2003, nr 2, s. 13-16.
K. M. Jaworski, *III /Trzecia/ Płocka Konferencja* - „*Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie”,* „Notatki Płockie” 1991, nr 3, s. 36-37.
B. Jewsiewicki, J. Koliński J., *Przemysł miasta Płocka i powiatu płockiego w świetle rosyjskich statystyk urzędowych końca XIX wieku,* „Notatki Płockie” 1968, nr 1, s. 28-32.
J. Kacperska, *Płock jako siedziba książąt mazowieckich,,* „Notatki Płockie” 2012, nr 3, s. 3-6; tejże, *Historia samorządu miasta Płocka w latach 1495-1975,* „Notatki Płockie” 2012, nr 4, s. 3-10.
K. Kamiński, *Informacja z dyskusji panelowej w TNP dotyczącej układu komunikacyjnego miasta Płocka w powiązaniu z nową przeprawą mostową,* „Notatki Płockie” 1995, nr 2, s. 59-62.
M. Kamiński, *Zaczęło się od Ludowego Instytutu Muzycznego. XXX-lecie Szkoły Muzycznej w Płocku,* „Notatki Płockie” 1975, nr 1, s. 58-61.
O. Kapliński, *Analiza problematyki organizacji i zarządzania w budownictwie w Komitecie Inżynierii Lądowej i Wodnej PAN,* „Przegląd Budowlany” 2002, nr 9, s. 9-12; tenże, *Metody i modele badań w inżynierii przedsięwzięć budowlanych,* „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN” 2007.
T. Kasprowicz, *Inżynieria przedsięwzięć budowlanych: rekomendowane metody i techniki,* „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN” 2015, z. 91.
A. Kasprzycki, Z. Kłosowski, *Organizacja robót na terenie budowy Kombinatu w Płocku,* „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 250-254.
N. Kassan, *Stan dróg bitych w guberni płockiej w oparciu o wiadomości z „Korespondenta Płockiego" w latach 1876-1888,* „Rocznik Mazowiecki" 2011, t. XXIII, s. 52-70.
M. Kawczyńska, J. Renczkowski, *25 lat Płockiego Przedsiębiorstwa Konstrukcji Stalowych i Urządzeń Przemysłowych „Mostostal” (1963-1988),* „Notatki Płockie” 1988, nr 1, s. 44-53.
Kazimierz Kachlik. - Rozmowa z autorem koncepcji MZRiP oraz pierwszym Generalnym Projektantem naszego zakładu, „Petro-Echo” 1985, nr 38, s. 2-3.
S. Kieffer, *O początkach elektryfikacji Płocka,* „Życie Mazowsza”, 1935, nr 2, s. 54-55.
M. Kieffer-Kostanecka, *Pierwsze drukarnie w Płocku,* „Notatki Płockie” 1963, nr 25; tejże, *Nazwa Płocka – jego metryka,* „Notatki Płockie” 1966, nr 5, s. 8-10.
R. Klatt, *Najczęściej spotykane błędy podczas wykonywania pokrycia dachów,* „Materiały Budowlane” 1994, nr 9.

K. Klęk, *Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Płocku. Historia pewnego fenomenu,* „Przemysł Naftowy" 2009, nr 11, s. 1142-1150.
A. Klocek, *Gimnazjum Rządowe rosyjskie a Gimnazjum Polskie w Płocku,* „Notatki Płockie" 1986, nr 1, s. 42; tejże, *Dzieje szkoły odzieżowej w Płocku w latach 1945-1995,* „Notatki Płockie" 1994, nr 4, s. 24-31; tejże, *Chemik kulturalny. Dom Technika – uczy, bawi, wychowuje,* „Petro-Echo", 1995, nr 33, s. 1-4; tejże, *30-lecie „Budowlanki",* „Tygodnik Płocki" 1998, nr 46, s. 14; tejże, *Edukacja dla przyszłości: Centrum Edukacji Przemysłu Naftowego,* „Tygodnik Płocki" 2000, nr 17, s. 36; tejże, *Niezwykły kompleks rafineryjno-petrochemiczny w Płocku,* „Notatki Płockie" 2006, nr 1, s. 40-53; tejże, *Krótka historia Parku na Zdunach,* „ORLEN Ekspres" 2009, nr 4, s. 6.
A. Kłosińska, T. Nasfeter, R. Trzaska, *Szpital, „*Architektura" 1974, nr 7-8, s. 311.
B. Konarska-Pabiniak, *Od omnibusu do pociągu. Historia budowy kolei na trasie Kutno – Płock,* „Notatki Płockie" 2015, nr 3, s. 27-39.
Konrad Jaskóła – dyrektor generalny MZRiP w Płocku (Program rozwoju Petrochemii do roku 2000), „Życie Gospodarcze" 1993, nr 31, s. 3.
W. Koński, *Rurociąg Przyjaźń pod dnem Wisły,* „Petro-Echo" 1983, nr 36; tenże, *200 milionów ton ropy w płockiej Petrochemii,* „Notatki Płockie" 1987, nr 4; tenże, *Geneza budowy, lokalizacja i projektowanie VI rafinerii (MZRiP),* „Notatki Płockie" 2009, nr 4, s. 27-37.
J. Korba, H. Lamparski, W. Serafimowicz W., *Praktyczne doświadczenia z wdrożenia systemowych metod zarządzania na przykładzie remontu mostu na Wiśle w Płocku* [w:] *Aktualna tematyka i wyniki prac naukowo-badawczych z zakresu inżynierii procesów budowlanych,* Białystok-Białowieża 1995.
T. Kordala, *Ziemia odsłania tajemnice. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko w Podolszycach,* „Notatki Płockie" 1986, nr 3, s. 24-29; tenże, *Cmentarzysko z XI-XII wieku w Płocku – Podolszycach, „*Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku", 1992, nr 15; tenże, *Wczesnośredniowieczne groby w centrum Płocka,* „Biuletyn Muzealny" 2020, nr 54, s. 10-11.
Cz. Korgul, *Niektóre problemy urbanistyczne Płocka,* „Architektura" 1974, nr 7-8, s. 297-298.
E. Korsak, *Nowe wyzwanie. Rozwój części petrochemicznej Petrochemii Płock SA,* „Petro-Echo", 1998, nr 26, s. 6.
E. Korsak, J. Kubiak, *Od Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych do Polskiego Koncernu Naftowego Orlen SA,* „Przemysł Chemiczny" 2004, nr 12.
A. Kosieradzka, *Karola Adamieckiego wykreślna metoda racjonalnego organizowania procesu wytwarzania i jej współczesne kontynuacje*, „Przegląd organizacji" 2018, nr 5, s. 20–28.
H. Kostanecka, *Płocka góra zamkowa,* „Notatki Płockie" 1960, nr 5, s. 18-21.
S. Kostanecki, *Szkoła Płocka (1180-1964). Krótki opis najstarszej z istniejących szkół w Polsce – obecnie Liceum im. Stanisława Małachowskiego w Płocku,* „Notatki Płockie" 1964, nr 2, s. 14-21; tenże, *Walka o szkołę polską i szkoła im. Wł. Jagiełły w Płocku,* „Notatki Płockie" 1966, nr 4, s. 13-16.
W. Kotowski, *Dziesięciolecie Płockiej Petrochemii,* „Notatki Płockie" 1974, nr 4, s. 12-18.
W. Kotowski, B. Nowicki, *Działalność Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych na rzecz ochrony środowiska oraz utylizacji odpadów,* „Notatki Płockie" 1981, nr 3/108, s. 49-52.
Kowalczyk A., Potocka A., *50 lat działalności Filii Biblioteki Warszawskiej w Płocku,* „Notatki Płockie" 2017, nr 4, s. 33-39.
E. Kowalczyk, *Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku – refleksje z okazji 10-lecia Uczelni,* „Notatki Płockie" 1977, nr 5, s. 3-4.

T. Kowalczyk, *Perspektywiczny rozwój województwa płockiego w aspekcie ustaleń planu zagospodarowania przestrzennego do 1990 r.,* „Notatki Płockie" 1977, nr 3, s. 3-11; tenże, *Przekształcenia struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa płockiego do 1990 r. i w okresie kierunkowym,* „Notatki Płockie" 1978, nr 2, s. 22-30; tenże, *Zagospodarowanie Wisły jako podstawowy element struktury przestrzenno-gospodarczej województwa płockiego,* „Notatki Płockie" 1980, nr 1, s. 34-42; tenże, *Kształtowanie struktury przestrzennej miasta Płocka w kontekście przemysłowych zanieczyszczeń atmosfery,* „Notatki Płockie" 1981, nr 2, s. 32-38; tenże, *Przeobrażenia struktury przestrzennej osadnictwa i zmiany hydrotechniczne w dolinie Wisły wywołane powodzią zimową 1982 roku w województwie płockim*, „Notatki Płockie" 1983, nr 1, s. 44-55.

T. Kowalewski, *50 lat turystyki płockiej,* „Notatki Płockie" 1983, nr 1, s. 34-37.

W. J. Kowalski, *Katedra płocka i jej polichromia* (album fotograficzny)*,* „Notatki Płockie" 2001, nr 3, s. 29-38.

J. Kowalska, *Wanda Thun-Mazaraki (Przyczynek do historii szkolnictwa żeńskiego w Płocku),* „Notatki Płockie" 1964, nr 1-2, s. 44-45.

M. Kozakiewicz, *Inwestycje oświatowo-kulturalne, ich rozwój, miejsce i rola w procesie uprzemysłowienia rejonu płockiego, „*Zeszyty BRU" 1971, nr 46.

H. Kozdrowicz, *Miasto i Petrochemia,* „Notatki Płockie" 1968, nr 4, s. 38-39.

A. Koziński, *Krajowa konferencja naukowo-techniczna w MZRiP. Automatyzacja w przemyśle chemicznym,* „Notatki Płockie" 1975, nr 4, s. 48-49.

J. Krawczyk, S. Pawelski, J. Biliszczuk, *Rozpoczęcie budowy największego w Polsce mostu podwieszonego, „*Inżynieria i Budownictwo" 2003, nr 4.

B. Król, A. Krymowa, P. Paprocki, L. Sokołowska, *Płock,* „Miasto '90" (Numer specjalny miesięcznika TUP „Osiedle, Gmina, Region, Kraj" z okazji XXVI Międzynarodowego Kongresu Urbanistów pt. *Środowisko i miasto* – 25-30 VIII 1990 r. w Warszawie), s. 81-88.

M. Królikowski, *Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Maszyn Żniwnych – jako inspirator i organizator działalności naukowo-badawczej. Osiągnięcia i perspektywy,* „Notatki Płockie" 1979, nr 2, s. 30-38; tenże, *Powołanie i rozwój Fabryki Maszyn Żniwnych w Płocku w latach 1969-1981,* „Notatki Płockie" 1984, nr 1-2, s. 29-34.

Z. Kruszewski, *Koncepcja Centralnego Okręgu Wiedzy na Mazowszu,* „Notatki Płockie" 2004, nr 3, s. 34-37; tenże, *Potrzeba tworzenia ustaw w warunkach powstawania społeczeństwa informacyjnego,* „Notatki Płockie" 2005, nr 1, s. 49-51; tenże, *Towarzystwo Naukowe Płockie – rys dziejów w 200-leciu*, „Sprawozdanie z działalności TNP za rok 2020", s. 189-276, Płock 202.

J. Kwieciński, *Ośrodek sportowy w Płocku,* „Architektura" 1974, nr 7-8.

J. Kubissa, *O pewnej hipotezie wzmocnienia metali,* „Inżynieria i Budownictwo" 1989, nr 10-12, s. 380-383; tenże, *Jubileusz Profesora Wojciecha Włodarczyka,* „Inżynieria i Budownictwo" 2000, nr 12, s. 693-695.

J. Kubissa, M. Strzelczyk, T. Kulas, Z. Michalski, *O stanie żelbetowych dźwigarów kratowych po 10 latach eksploatacji,* „Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 291-292.

R. Kuffel, *Rurociąg Przyjaźń bezpieczny,* „Petro-Echo" 1983, nr 43.

T. Kulas, *Z Żałobnej Karty. Mgr inż. arch. Antoni Rogucki (1909-1983),* „Przegląd Budowlany" 1984, nr 4, s. 216; tenże, *Problemy projektowania i wykonywania betonowych posadzek przemysłowych,* „Inżynieria i Budownictwo" 1997, nr 2, s. 87-89; tenże, *Drewniane przykrycia kościołów,* „Architektura"

1998, nr 2, s. 82-83; tenże, *Wartość użytkowa podłóg w magazynach,* „Materiały Budowlane" 2005, nr 3, s. 70-73.
T. Kulas, M. Majzner, *O historii i rozwoju PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 259-261.
T. Kulas, M. Majzner, M. Borkowski, J. Kubissa, *Agresywne działania środowiska MZRiP na obiekty budowlane,* „Przegląd Budowlany" 1984, nr 11, s. 512-514.
T. Kulas, M. Kulas, *Przemysłowe posadzki betonowe Densit w Polsce,* „Inżynieria i Budownictwo" 1997, nr 2, s. 92-93.
R. Kunkel, *Renesansowa katedra płocka i jej twórca Bernardinus de Giatonis,* „Biuletyn Historii Sztuki", 1987, t. XLIX, nr 3-4, s. 228-229; tenże, *Katedra płocka w średniowieczu,* „Biuletyn Historii Sztuki", 1988, t. L, nr 3, s. 192-193; tenże, *Biskup Andrzej Krzycki i jego płocka katedra,* „Rocznik mazowieckiego konserwatora zabytków" 2006, nr 11, t. 1, s. 138-144; tenże, *Kościół i klasztor Norbertanek w Płocku,* „Nasze Korzenie" 2016, nr 10, s. 42-45.
T. Kurpiewski, *Obiekty zbudowane dla potrzeb nauki i oświaty w Płocku w latach 1945-1989,* „Nowy Tygodnik Płocki" 1991, nr 15; tenże, *Tajna szkoła publiczna Aliny Rebinder w okresie okupacji,* „Notatki Płockie" 1992, nr 2, s. 15-19.
Z. Kuźma, *Operacja most pontonowy – zakończona, „*Żołnierz Polski Ludowej" 1977, nr 56.
Z. H. Kuźniewska, *Benedyktyni w Płocku,* „Studia Mazowieckie" 2008, nr 4, s. 131-140; tejże, *Norbertanki Płockie,* „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego" 2018, nr 10, s. 31-54; tejże, *Z dziejów szkół katolickich w Płocku i w Polsce,* „Notatki Płockie" 2019, nr 2, s. 3-10; tejże, *Idea rozwoju opieki szpitalnej w listach pasterskich biskupów polskich od 1582 r. do czasów rozbiorów*, „Społeczeństwo. Edukacja. Język" 2020, t. 11.
J. Kwieciński, *Ośrodek sportowy w Płocku,* „Architektura" 1974, nr 7-8, s. 312.
Z. Lamparski, *Zarys badań i budowy Wysoczyzny Płockiej,* „Notatki Płockie" 1979, nr 1, s. 47-49.
H. Lamparski, *Biskup płocki Aleksander – budowniczy Katedry i fundator romańskich Drzwi Płockich*, „Nasz Płock" 2007, nr 5, s. 9.
H. Lamparski, W. Serafimowicz, S. Markuszewski, *Wojewódzka Dyrekcja Dróg Miejskich – inwestor zastępczy fazy przedinwestycyjnej nowej przeprawy mostowej na Wiśle w Płocku,* „Notatki Płockie" 1996, nr 1, s. 43-48.
W. Lenart, A. Magnuszewski, *Sympozjum poświęcone wpływom włocławskiego spiętrzenia Wisły na środowisko,* „Notatki Płockie" 1989, nr 2, s. 43-46.
W. Lenkiewicz, *Rurociąg Przyjaźni*, „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 222-225.
M. Lesz, *O optymalistycznych metodach matematycznych w gospodarce,* „Notatki Płockie" 1971, nr 3, s. 12-15.
H. Leszek, *Wodociągi i kanalizacja Płocka w wieku XVI-tym,* „Korespondent Płocki" 1879, nr 87, s. 1-3.
M. Lewandowski, M. Śledziewski, *Przygotowanie technologii produkcji budowlanej na terenie budowy Kombinatu,* „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 235-239.
J. Lorenc, *Założenia i realizacja drugiego etapu rozbudowy Fabryki Maszyn Żniwnych*, „Notatki Płockie" 1979, nr 2, s. 54-62.
A. Liczbińska, *Rogatki Płockie*, „Notatki Płockie" 1957, nr 6, s. 16-17.
B. Litwin, T. Grabowski, W. Perczyński, *Usprzętowienie budowy Kombinatu w Płocku,* „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 255-257.

J. Łabuz, *Prace nad planem urbanistycznym Płocka,* „Architektura" 1974, nr 7-8, s. 298-299; tenże, *Płock roku dwutysięcznego. Podstawowe elementy rozwoju Płocka do 1985 r.,* „Notatki Płockie" 1975, nr 2, s. 3-12.
A. Łakoma, *Zdążyć przed zimą,* „Gazeta na Mazowszu" 1994, nr 188 z 13 VIII; tejże, *Seminarium o płockich mostach. W sferze marzeń?,* „Gazeta na Mazowszu" 1994, nr 303, z 30 XII.
A. Łapko, *Międzynarodowa konferencja naukowa „Modele obliczeniowe i nowe koncepcje w mechanice konstrukcji z betonu",* „Inżynieria i Budownictwo" 1993, nr 12, s. 544.
W. Łęcki, *Brzeskie refleksje,* „Notatki Płockie" 1994, nr 2, s. 57.
H. Łozińska-Stępień, *Kompleksowa ocena warunków inżynierskо-geologicznych miasta Płocka,* „Notatki Płockie" 1979, nr 1, s. 49-52.
I. Łuczak, I. Bladowski, *Gminy województwa płockiego w koncepcji zagospodarowania przestrzennego,* „Notatki Płockie" 1976, nr 3, s. 11-17.
A. Łukasiak, *Była taka fabryka: historia Zakładów „Rudzki i Spółka", „*Rocznik Mińsko-Mazowiecki" 2009, nr 17.
A. Maciesza, *Zasady organizacji muzeów krajowych w ogóle, a muzeum Ziemi Płockiej w szczególności,* „Głos Płocki" 1912, nr 49-51; tenże, *Ulica Sienkiewicza,* „Dziennik Płocki" 1924, nr 242, s. 1-2; *Mazowsze Płockie jako odrębny region geograficzny,* „Przegląd Geograficzny" 1927, t. VII.
A. Mach, J. Sagan, A. Sobotka, *Uwarunkowania rozwoju budynków samowystarczalnych*, „Archiwum Inżynierii Lądowej" 2023, s. 192–194.
M. Majzner, *Mgr inż. arch. Antoni Rogucki – Budowniczy Polski Ludowej i Płocka,* „Notatki Płockie" 1983, nr 4, s. 65-67; tenże, *Geneza powstania Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa i pierwsze lata działalności*, „Przegląd Budowlany" 1984, nr 11, s. 507-511.
M. Majzner, T. Kulas T., *25 lat działalności Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa.* cz. 1 i 2*,* „Biuletyn Informacyjny o Budownictwie. BP – Budownictwo Przemysłowe" 1984, nr 9 i 10.
M. Malanowska, *75 lat Cukrowni „Borowiczki" 1900-1975*, „Notatki Płockie" 1975, nr 3, s. 3-22.
M. Malig, A. Sobotka, *Budynki inteligentne zrównoważone - charakterystyka i przykład analizy*, „Inżynier Budownictwa" 2023, nr 3, s. 38–42.
A. Marjańska, A. Berger, *Podwieszenie mostu przez Wisłę w Płocku, „*Inżynieria i Budownictwo" 2004, nr 9.
Z. Mazanek, S. Bentlewski, K. Szyszka, *Programowanie, planowanie i kontrola realizacji inwestycji budżetowych na przykładzie remontu mostu w Płocku,* „Notatki Płockie" 1995, nr 1, s. 44-46.
A. Miączyński, *Matematyczne metody planowania realizacji budowy, „*Przegląd Budowlany" 1965, nr 2.
J. Michalska, *Gmury znane i nieznane,* „Nasze Korzenie" VI 2019, nr 16.
Z. Michalski, E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Doświadczenia z wdrażania i eksploatacji systemu SHOD w usprawnieniu programowania, planowania i zarządzania inwestycjami planu terytorialnego w województwie płockim*, „Przegląd Budowlany" 1984, nr 11, s. 519-520.
S. Michno, *Płock w „Architekturze" (na marginesie lektura miesięcznika SARP nr 7-8 z 1974 roku)*, „Notatki Płockie" 1975, nr 3, s. 42-45.
K. Mierzejewska, *Muzeum w Płocku,* „Notatki Płockie" 1956, nr 1, s. 26; tejże, *PTTK a zabytki Płocka,* „Notatki Płockie" 1956, nr 2, s. 22.
A. Mierzwiński, *Płocki Kombinat – podstawa gospodarczego rozwoju Mazowsza, „*Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5.

J. Miller, A. Głowacki, J. Nowak, A. Wejman, *25 lat Zespołu Szkół Zawodowych MZRiP im. Ignacego Łukasiewicza w Płocku,* „Notatki Płockie" 1987, nr 3.
J. Morawski, *30 lat działalności Rejonowego Przedsiębiorstwa Melioracyjnego w Płocku (1945-1975),* „Notatki Płockie"1976, nr 2, s. 50-52.
T. Mrzygłód, *Tezy perspektywicznego rozwoju regionu Płocka,* „Zeszyty Badań Rejonów Uprzemysławianych" PAN 1962, nr 1.
MTBS. Firma inżynierska Mazowsza roku 2014 (Miejskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Społecznego sp. z o.o. w Płocku), „Inżynier Mazowsza" 2015, nr 1, s. 16.
Cz. Mucha, *Rozwój myśli technicznej w Fabryce Maszyn Żniwnych,* „Notatki Płockie" 1971 (Numer specjalny).
Nawara W., *Aktualne zadania gospodarki komunalnej i mieszkaniowej,* „Notatki Płockie" 1970, nr 2, s. 15-19.
P. Niesłuchowski, M. Kansy, M. Sierandt, *Miejski Zeszyt Statystyczny. Rok 2020. Urząd Miasta Płocka nr 28*, Płock 2021.
T. Niewinowski, *30-lecie Zakładu Elektrociepłowni,* „Petro-Echo" 1999, nr 3, s. 3
J. Nowaczyk, *Nowe rozwiązania konstrukcyjne w kombajnach zbożowych Bizon-Super,* „Maszyny i Ciągniki Rolnicze" 1974, nr 7-8.
W. Nowakowska, T. Kurpiewski, *20-lecie działalności powojennej Związku Nauczycielstwa Polskiego w Płocku,,* „Notatki Płockie" 1966, nr 3, s. 23-28.
J. B. Nycek, *Nowe mosty przez Wisłę,* „Tygodnik Płocki" 1987, nr 44.
A. Okupny, K. Furmańska, Z. Tłuchowska, W. Serafimowicz, *Udział regionu w realizacji „Strategii dla Polski"* (Informacja o seminarium), „Notatki Płockie"1995, nr 2, s. 62-65.
A. Ołdziejewska, A. Bergier, *Budowa mostu podwieszonego przez Wisłę w Płocku, „*Geoinżynieria, drogi, mosty, tunele" 2006, nr 3.
T. Paciorkiewicz, *Początki Szkoły Muzycznej w Płocku,* „Notatki Płockie" 1995, nr 1, s. 27-29.
J. Pajewski, *Drugi most może powstać szybko,* „Tygodnik Płocki" 1991, nr 47; tenże, *Komunikat Prasowy Nr 1/191 – Informacja o powołaniu Społecznego Stowarzyszenia Remontu Mostu „Ratunek dla Płocka" (6. 12. 1991 r.),* „Nowy Tygodnik Płocki" 1992, z 12 I.
A. Panek, *Powstanie i początki rozwoju Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku,* „Notatki Płockie" 1974, nr 1, s. 36-37; tenże, *Historyczny zarys rozwoju Filii Politechniki Warszawskiej w latach 1967-1977*, „Notatki Płockie" 1977, nr 5, s. 4-10; tenże, *Połączenie Radziwia z Płockiem* (1923 r.), „Notatki Płockie" 1982, nr 2-3, s. 42-48.
A. J. Papierowski, *Geneza i rozwój spółdzielczości w Płocku w latach 1869-1904,* „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego" 1983, t. 4, s. 28-58; tenże, *Zarys dziejów spółdzielczości w Płocku w czasie pierwszej wojny światowej 1914-1818,* „Notatki Płockie" 2000, nr 2, s. 28-37; *Spółdzielczość w Płocku w dobie Drugiej Rzeczpospolitej (1918-1939),* cz. 1 - 3, „Notatki Płockie" 2001, nr 1- 3; tenże, *Żydowskie szkolnictwo religijne na przykładzie prywatnej ortodoksyjnej szkoły ISODA TORA (Podstawy Tory) w Płocku (1921-1939),* „Notatki Płockie" 2012, nr 4, s. 27-37.
S. Parczyński, *Zagospodarowanie przestrzenne miast,* „Notatki Płockie" 1968, nr 2, s. 21-12; tenże, *Przebudowa i porządkowanie miast,* „Notatki Płockie" 1970, nr 2, s. 13-14.
S. Pawelski, J. Lewiński, J. Rudze, *Montaż wspornikowy nurtowego przęsła drogowego mostu podwieszonego przez Wisłę w Płocku,* „Inżynieria i Budownictwo" 2005, nr 4, s. 179-182.

L. Pawłowski, *Pomnik Władysława Broniewskiego – dar Śląska dla Mazowsza,* „Notatki Płockie" 1972, nr 3, s. 21-22.
T. Pawłowski, *To będzie inny teatr niż wszystkie,* „Tygodnik Płocki" 1974, nr 32.
T. Piekarski, *Tysiąc lat Płocka, siedemset lat archiwów płockich, sto lat Archiwum Państwowego w Płocku, „*Sprawozdanie z działalności TNP za rok 2019", Płock 2020, s. 225-236; tenże, *Obchody stulecia Archiwum Państwowego w Płocku w państwowej sieci archiwalnej,* „Płocki Rocznik Historyczno-Archiwalny" 2020, t. 12, s. 107-116.
H. Piekut, *Z drugiej strony stołu. Rozmowa z mgr. inż. Konradem Jaskółą, „Złotym Inżynierem 1995", prezesem Zarządu „Polimex-Mostostal" SA,* „Przegląd Techniczny" 2006, nr 4, s. 12.
M. Pietralik, *Społeczny i gospodarczy rozwój Płocka w XL-leciu PRL,* „Notatki Płockie" 1984, nr 3, s. 4-13.
J. Pińkowski, *Otwarcie Filii Politechniki Warszawskiej wydarzeniem dużej miary,* „Notatki Płockie" 1968, nr 3, s. 8.
A. Piskozub, *Płock – port śródlądowy przy Centralnej Obwodnicy Wodnej (COW)*, „Notatki Płockie" 1979, nr 3, s. 52-58.
B. Pisz, *Benedyktyni na płockim grodzie,* „Notatki Płockie" 1977, nr 3, s. 22-25.
K. Podawca, *Percepcja społeczno-urbanistyczna przestrzeni publicznej Płocka wśród seniorów,* „Notatki Płockie" 2015, nr 4, s. 35-40; tenże, *Dynamika procesów planistycznych w gminach powiatu płockiego w latach 2010-2015,* „Notatki Płockie" 2018, nr 2, s. 24-35.
Z. Polak, *Lokacje płockie w świetle archeologii*, „Rocznik Mazowiecki" 2001, nr 13, s. 25-41.
Z. Polkowski, *80-lecie Katedry Kościoła Starokatolickiego Mariawitów (1914-1994),* „Notatki Płockie" 1994, nr 4, s. 20-21.
PN/B-07100-07104: Harmonogramy budowlane (...). Warszawa PKN 1950.

W. Pomorski, *Konstrukcja nie wytrzymuje. Jeśli runąłby most…,* „Tygodnik Płocki" 1990, nr 33, z 20 VIII; tenże, *Most może runąć w każdej chwili,* „Tygodnik Płocki" 1990, nr 42.
E. Popiołek, *Plany miasta Płocka w zbiorach Muzeum Mazowieckiego w Płocku,* „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku" 1986, t. XII, s. 107-123.
B. Popławski, *Domy mieszkalne funduszu kwaterunku wojskowego w Kutnie i Płocku,* „Notatki Płockie" 2023, nr 4, s. 29-43.
M. Portalski, *Edukacja wobec wyzwań cywilizacji informacyjnej,* „Notatki Płockie" 2004, nr 21 s. 45-49.
M. Przegiętka, *Historia kolei w Płocku,* „Świat kolei" 2006, nr 5 i 6.
A. Pszenicki, *O pewnym przypadku rozerwania się przy opuszczaniu kesonu filara mostu przez Wisłę w Płocku, „*Inżynieria i Budownictwo" 1939, nr 5.
A. Puchowicz, *Rozwój Petrochemii Płock SA jako konieczny element budowy nowoczesnej gospodarki*, „Notatki Płockie" 1996 nr 3, s. 38-42; tenże, *Czterdzieści lat minęło. Historia MZRiP w latach 1959-1999, „*Petro-Echo" 1999, nr 50, s. 1-4; tenże, *30 już lat działa Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Rafineryjnego w Płocku*, „Nafta i Gaz" 2001, nr 9; tenże, *150 lat polskiego przemysłu naftowego: szkic dziejów od Łukasiewicza do rafinerii w Płocku,* Płock 2003.
A. Putkiewicz, *Rola i znaczenie szkolnictwa przyzakładowego w procesie rozwoju Fabryki Maszyn Żniwnych,* „Notatki Płockie" 1979, nr 2, s. 39-46.
S. Putowski, B. Winiarski, T. Zieliński, *Ośrodek Kultury i Sztuki,* „Architektura" 1974, nr 7-8, s. 320-321.

A. Pyszkowski, *Problemy i kierunki rozwoju województwa płockiego na tle Makroregionu Środkowego,* „Notatki Płockie" 1976, nr 3, s. 5-10; tenże, *Metoda, zakres i treść Studium Planu Perspektywicznego Makroregionu Środkowego,* „Notatki Płockie" 1978, nr 4, s. 3-9.
R. Rajner, *Organizacja zaplecza PBP Petrobudowa,* „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 226-234.
H. Raczyńska, *Rozwój handlu w uprzemysławiającym się Płocku w latach 1966-1970,* „Notatki Płockie" 1971, nr 5, s. 40-44.
J. Rączkowski, 5*0 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej (1958-2008),* „Głos PSML-W" 2008; tenże, 6*0 lat Płockiej Spółdzielni Mieszkaniowej Lokatorsko-Własnościowej (1958-2018),* „Głos PSML-W" 2018.
A. Rogoziński, *Historia pewnej ulicy: pierwsza dzielnica urzędnicza w Płocku,* „Nasze Korzenie" 2011, nr 1, s. 26-28, tenże, *Pamiętajmy o rogatkach,* „Nasze Korzenie" 2012, nr 2, s. 26-30; tenże, *Jatki w Płocku,* „Nasze Korzenie" 2012, nr 3, s. 50-54; tenże, *Historia miejsca zwanego Czarnym Dworem,* „Nasze Korzenie" 2013, nr 4, s. 47-51.
B. Rostowski, *Kombajn zbożowy Bizon-Gigant – nowym osiągnięciem polskich konstruktorów,* „Maszyny i Ciągniki Rolnicze" 1975, nr 7.
L. Rowiński, *Początek polsko-białoruskiej współpracy naukowo-technicznej w budownictwie,* „Notatki Płockie" 1992, nr 3, s. 36-40; tenże, *Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych i jego współpraca z Płockiem,* „Notatki Płockie" 1993, nr 4, s. 49-51.
H. Rucz-Pruszyńska, *Płock i jego strefa podmiejska,* „Notatki Płockie" 1969, nr 4, s. 32-34.
E. Rutkowska, *Przesłanki do strategii rozwoju Mazowsza Północnego,* „Notatki Płockie" 2000, nr 2, s. 44-46.
M. Rutkowska-Ryciak, *Jubileusz 50-lecia Politechniki Warszawskiej Filii w Płocku* „Notatki Płockie" 2017, nr 2, s. 45-47.
H. Rybak, *Rozwój społeczno-gospodarczy Płocka w 35-lecie PRL,* „Notatki Płockie" 1979, nr 3, s. 5-10.
Z. Rytel, *Harmonogram normatywny*, „Przegląd organizacji" 1946, nr 11, s. 237–238.
R. Rzymkowski, *Majster Dziekoński,* „Sygnały Płockie" 2000, nr 10, s. 16; tenże, *W cieniu zamkowych wież,* „Sygnały Płockie" 2002, nr 11, s. 22-23; tenże, *Świątynia na górze,* „Sygnały Płockie" 2003, nr 2, s. 20-21; tenże, *Tajemnicze treści dawnego teatru w Płocku,* „Notatki Płockie" 2003, nr 4, s. 12-16; tenże, *Z historii katedry w Płocku. Komandor,* „Sygnały Płockie" 2003, nr 5, s. 13; tenże, *Benedyktyni,* „Sygnały Płockie" 2004, nr 14, s.16; tenże, *Reformaci,* „Sygnały Płockie" 2004, nr 21, s. 15; tenże, *Tajemne treści dawnego teatru w Płocku,* „Notatki Płockie" 2003, nr 4, s. 12-16.
S. Sadecki, *XXX-lecie Zakładów Stolarki Budowlanej „Stolbud" w Płocku. Jubileusz dobrego Przedsiębiorstwa.* „Notatki Płockie" 1975, nr 21, s. 36-38.
E. Sadowski, *Problemy organizacji wykonawstwa płockiej inwestycji,* „Przegląd Budowlany" 1962, nr 4-5, s. 210-218.
J. Sarara, *Naprawa ocalałej kratownicy o ciężarze 2400 ton stalowego mostu drogowo-kolejowego,* „Drogownictwo" 1949 nr 7 i nr 8.
E. Serafimowicz, *Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka do roku 1989,* „Notatki Płockie" 2018, nr 3, s. 40-52.
E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, *Płockie środowisko budowlane w zakresie komputeryzacji i zarządzania,* „Notatki Płockie" 1991, nr 2, s. 40-43; tychże, *III /Trzecia/ Międzynarodowa Konferencja w Płocku pt. „Informatyczne systemy zarządzania w budownictwie",* „Notatki Płockie" 1993, nr 3, s. 38-49;

tychże, *Płocczanie na II Międzynarodowym Sympozjum Biznesu Budowlanego w Brześciu nad Bugiem (19-20 stycznia 1993 r.),* „Notatki Płockie" 1993, nr 1, s. 51-57; tychże, *Minęła dekada działalności Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki,* „Notatki Płockie" 2002, nr 2, s. 29-34; tychże, *Zarys historii osiedli płockich,* „Notatki Płockie" 2021, nr 2, s. 30-49; tychże, *Nowoczesne zarządzanie płockim budownictwem wielkoprzemysłowym,* „Notatki Płockie" 2023, nr 1, s. 83-112 tychże, *Historia nowoczesnego zarządzania budownictwem w Płocku,* Przegląd Budowlany 2023, nr 1-2, s. 141-145.
E. Serafimowicz, W. Serafimowicz, J. Chojnacki, *Systemowe zarządzanie i informatyka w budownictwie,* „Notatki Płockie" 1992, nr 2, s. 26-39.
W. Serafimowicz, *Płocka konferencja nt. integracji systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym (15-16.08.1980 r.),* „Przegląd Budowlany" 1981, nr 5, s. 305-306; tenże, *STEROD – informatyczny system planowania rzeczowo-finansowego i zarządzania produkcja budowlaną*, „Przegląd Budowlany 1981, nr 5, s. 282-285; tenże, *Niewiara i partykularyzm*, „Przegląd Techniczny" 1984, nr 51, s. 22; tenże, *Informatyczne systemy planowania i zarządzania produkcja budowlano-montażową opracowane i stosowane w praktyce Petrobudowy*, „Przegląd Budowlany" 1985, nr 5, s. 270-272; tenże, *Integracja kalkulacji i wyliczania nakładów środków produkcji oraz planowania i zarządzania produkcją budowlano-montażowa według metody STEROD,* „Notatki Płockie" 1991, nr 2/147, s. 44-51; tenże, *Metoda STEROD jako usprawnienie planowania i zarządzania*, „Tygodnik Budowlany" 1991, nr 22, s. 7; tenże, *Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie (Konferencja w Brześciu 12-15 września 1992 r.),* „Notatki Płockie" 1992, nr 3, s. 52-57; tenże, *Ogólnokrajowe konferencje w Płocku nt. gospodarki rynkowej w budownictwie,* „Notatki Płockie" 1992, nr 4, s. 42-48; tenże, *Management w budownictwie i inżynieria procesów budowlanych*, „Notatki Płockie" 1993, nr 1, s. 44-51; tenże, *Międzynarodowy Tydzień Nauki, Kultury i Biznesu w Brześciu nad Bugiem (30.08-03.09.1993 r.),* „Notatki Płockie" 1993, nr 3, s. 48-56; tenże, *Działalność budowlana w warunkach gospodarki rynkowej,* „Notatki Płockie" 1994, nr 1, s. 49-58; tenże, *Zarządzanie procesem inwestycyjnym na przykładzie remontu mostu przez Wisłę w Płocku*, „Notatki Płockie" 1996, nr 1, s. 36-42; tenże, *Odpowiedzialność uczestników procesu inwestycyjnego w świetle doświadczeń wynikających z remontów płockiego mostu przez Wisłę w latach 1993-1995 i 1998 r.*, „Notatki Płockie" 1998, nr 3, s. 34-41; tenże, *Obowiązki i prawa inwestora wynikające z prawa budowlanego,* „Notatki Płockie" 1999, nr 2, s. 46-51; tenże, *Zarys planowania przestrzennego w Płocku, „*Notatki Płockie" 2018, nr 1, s. 9; tenże, *Zarys podziału terytorialno-funkcjonalnego Płocka w III Rzeczpospolitej,* „Notatki Płockie" 2019, nr 3, s. 26-35; tenże, *Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku,* „Notatki Płockie" 2021, nr 1/175, s. 40-45; tenże, *Wspomnienia o płockich działaniach w zakresie optymalizacji zarządzania w budownictwie w latach 1970-2000,* „Notatki Płockie" 2024, nr 1, s. 52-89; tenże, *Współpraca krajowych organizacji naukowych z płockim środowiskiem inwestycyjno-budowlanym w latach 1970-2025,* „Notatki Płockie" 2025, nr 4, s. 32-61.
W. Serafimowicz, J. Chojnacki, J. Zmysłowski, A. Dąbrowska, *System planowania, kontroli i sterowania procesem inwestycyjnym i produkcją budowlano-montażową SHOD-91 na mikrokomputery personalne typu IBM PC XT/AT,* „Notatki Płockie" 1991, nr 2, s. 52-54.
W. Serafimowicz, S. I. Bewz (Ukraina), N. W. Tridow (Ukraina), W. I. Cybka (Ukraina), *System STEROD (DOPU) – podstawowy element integracji w informatyce budownictwa,* „Ekonomika Stroitielstwa" 1991, nr 11.

W. Serafimowicz, I. Korol (Białoruś), *Metoda STEROD i system WESER – integracja planowania i zarządzania w budownictwie,* „Architektura i Stroitielstwo Białorusi" 1993, nr 4, Mińsk, s. 14-16.
W. Serafimowicz, Z. Mazanek, S. Bentlewski, *Systemowe zarządzanie realizacją remontu mostu im. Legionów Marszałka J. Piłsudskiego na Wiśle w Płocku,* „Notatki Płockie" 1994, nr 4, s. 55-58.
W. Serafimowicz., A. Koczurko (Białoruś), I. Korol (Białoruś), E. Kroll, *Brześć nad Bugiem – wrota dla współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej pomiędzy Mazowszem i Podlasiem a Polesiem,* „Notatki Płockie" 1994, nr 4, s. 59-61.
W. Serafimowicz, J. Rolle, *Płockie starania o nowy most drogowy na Wiśle,* „Notatki Płockie" 1995, nr 3, s. 46-53.
W. Serafimowicz, S. Markuszewski, H. Lamparski, *Wojewódzka Dyrekcja Dróg Miejskich – inwestor zastępczy fazy przedinwestycyjnej nowej przeprawy mostowej na Wiśle w Płocku,* „Notatki Płockie" 1996, nr 1, s. 43-48.
W. Serafimowicz, S. Markuszewski, P. Stolarski, *Błędy w procesie inwestycyjno-remontowym płockiego mostu przez Wisłę (1993-1995),* „Notatki Płockie" 1998, nr 1, s. 44-53.
W. Serafimowicz, S. Markuszewski, *TNP i WDDM a płocki węzeł komunikacyjny,* „Notatki Płockie" 1999, nr 1, s. 42-49.
W. Serafimowicz, W. Wyrzykowski, *Systemowe zarządzanie w praktyce PBP Petrobudowa,* „Notatki Płockie" 2001, nr 2, s. 34-37.
H. Sęczykowski, Z. Sokołowski, *Teraźniejszość i przyszłość Radziwia,* „Notatki Płockie" 1964, nr 1-2, s. 7-9.
Z. Siejca, *Prezent od Jubilatki Wojewódzkiej Dyrekcji Dróg Miejskich w Płocku dla Marszałka Piłsudskiego,* „Nowy Tygodnik Płocki 1994, nr 50, z 11 XI.
W. Sikora, *Monografia osiedli niemieckich,* „Nasze Korzenie" 2011, nr 1, s. 36-39.
J. Siodłak, *Pomóżmy sobie sami,* „Tygodnik Płocki" 1994, nr 840, z 14 VI.

Z. M. Skałuba, *Zużycie zasobów mieszkaniowych w Płocku (dane z lat 1950-1957),* „Notatki Płockie" 1959, nr 11-12, s. 46-52.
M. Skoczeń, *Szkolnictwo elementarne męskie w mieście Płocku w latach 1807-1830,* „Notatki Płockie" 1983, nr 1, s. 8-11; tenże, *Powstanie i rozwój pierwszej szkoły zawodowej w Płocku (1824-1830),* „Notatki Płockie" 1983, nr 2, s. 31-35; tenże, *Prapoczątki publicznego szkolnictwa zawodowego dla dziewcząt w mieście Płocku,* „Notatki Płockie" 1985, nr 1, s. 23.
J. Skotnicki, *Teatr – domem kultury*, „Architektura" 1974, nr 7-8, s. 324.
E. Skrodzki, *Z historii Płockiego Przedsiębiorstwa Robót Mostowych*, „Inżynieria i Budownictwo" 1994, nr 3, s. 99-103.
J. Smaga, *Komputerowe wspomaganie sporządzania ofert na roboty budowlano-montażowe w eksporcie budownictwa,* „Notatki Płockie" 1992, nr 1, s. 36-37; tenże, *Komputerowe rozliczanie płac pracowników zatrudnionych w systemie godzinowym w przedsiębiorstwach budowlanych,* „Notatki Płockie" 1992, nr 1, s. 37-39; tenże, *Kosztorys w zarządzaniu produkcją budowlaną,* „Ceny, Normowanie i Kosztorysowanie Robót Budowlanych" 1992, z. 11, s. 47-52.
Z. Sobczyk, *Budowa i przebudowa Liceum Małachowskiego (Kilka uwag do historii szkoły w latach 1959-1964),* „Notatki Płockie" 1964, nr 3, s. 29-31.

L. Sobieraj, *Wczoraj, dziś i jutro Muzeum Mazowieckiego w Płocku,* „Notatki Płockie" 2007, nr 2, s. 46-48.
A. Sobotka, *V lubelska konferencja promocyjno-problemowa „Nowe rozwiązania oraz wdrożenia z zakresu postępu technicznego w budownictwie",* „Inżynieria i Budownictwo" 1993, nr 6, s. 263; tejże, *Inżynieria przedsięwzięć budowlanych: problemy, modele, metody,* „Studia z zakresu inżynierii KILiW PAN" 2018, z. 99; tejże, *Inżynieria przedsięwzięć budowlanych - nauka, kształcenie, współpraca*, „Przegląd Budowlany" 2021, nr 7-8, s. 37-44.
A. Sobotka, J. Sagan, M. Gicala M., *Koncepcja oceny procesów remontowych z uwzględnieniem wymagań zrównoważonego rozwoju*, „Materiały Budowlane: technologie, rynek, wykonawstwo" 2018, nr 3, s. 59–61.
A. Sobotka, A. Czarnigowska, P. Jaśkowski, *Model decyzyjny wyboru łańcuchów zaopatrzenia przedsięwzięcia w wyroby budowlane,* „Przegląd Naukowy - Inżynieria i Kształtowanie Środowiska" 2018, nr 81, s. 269–279.
A. Sobotka, A. Radziejowska A., *Analiza ryzyka w realizacji budynków na obszarach objętych rewitalizacją*, „Archiwum Inżynierii Lądowej" 2019, s. 123–124.
Z. Sokołowski, *Przemiany funkcjonalno-przestrzenne Płocka w pierwszym dziesięcioleciu intensywnego uprzemysławiania,* „Miasto" 1972, nr 1.
Z. Sokołowski, J. Żmudziński, *Mazowsze Płockie – przewodnik,* Warszawa 1967.
M. Sołtysiak, *Wystawy Muzeum Mazowieckiego,* „Notatki Płockie" 1965, nr 2, s. 43-45.
J. Stefański, *Fabryka Maszyn Żniwnych w Płocku (Zarys historyczny),* „Notatki Płockie" 1969, nr 4; tenże, *30 lat produkcji kombajnów do zbioru zbóż w Płocku,* „Notatki Płockie" 1984, nr 3, s. 52-62; tenże, *Powstanie i rozwój Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego „Cotex" w Płocku (1973-1985),* „Notatki Płockie" 1985, nr 4, s. 38-50.
A. Stelmaszewski, *Powołanie spółdzielczości mieszkaniowej w Płocku,* „Notatki Płockie" 1980, nr 1, s. 46-49.
Cz. Stygar, *Uroczystości z okazji 100-lecia przemysłu maszyn rolniczych,* „Notatki Płockie" 1971, nr 4, s. 7-8.
H. Szeliga, *25 lat Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku,* „Notatki Płockie" 1984, nr 4, s. 69-82.
G. Szumlicka-Rychlik, *Cmentarze parafii w Radziwiu, Imielnicy, Trzepowie i Płocku-Podolszycach włączone w granice miasta Płocka w XX wieku,* „Notatki Płockie" 2015, nr 2, s. 30-37.
S. Szymański, *Muratorzy płoccy XVI wieku,* „Notatki Płockie" 1958, nr 4, s. 23-27.
P. W. Śliwiński, *Krótka historia żeglugi parowej na Wiśle,* „Notatki Płockie" 2011, nr 4, s. 3-6.
J. Tomaszewski, *Wisła płynie przez Płock,* „Notatki Płockie" 1970, nr 5, s. 3-7.
Z. Tomaszewski, *Sprawozdanie z inwentaryzacji architektonicznej przeprowadzonej w Płocku w roku 1956,* „Notatki Płockie" 1957, nr 3-4, s. 26-28.
B. Trębala, *Dom pod Trąbami a budowle podziemne wokół Wzgórza Zamkowego,* „Notatki Płockie" 2000, nr 1, s. 34-42; tenże, *Płock leży nad Zalewem Włocławskim*, „Notatki Płockie" 2002, nr 4, s. 39-45.
M. Trubas, *75-lecie lotniska w Płocku (1932-2007),* „Notatki Płockie" 2007, nr 2, s. 34-37.
K. Turkowski, *Zrównoważony rozwój Płocka, „*Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego", Płock 2020.

B. Uchnast-Nowicka, *Wpływ urbanizacji na stosunki wodne na przykładzie zlewni Brzeźnicy,* „Notatki Płockie" 1983, nr 2, s. 63-64.
Z. Urych, *Problematyka techniczno-ekonomiczna specjalistycznych robót Izokoru w aspekcie położenia i roli Płocka,* „Notatki Płockie" 1972, nr 1, s. 8-11.
J. Wawszczak, *Możliwości rozwoju gospodarczego województwa płockiego w latach 1993-2000 (ważniejsze programy inwestycyjne)*, „Notatki Płockie" 1992, nr 4, s. 24-29; tenże, *Realizacja inwestycji proekologicznych szansą rozwoju gospodarczego gminy*, „Notatki Płockie" 1994, nr 4, s. 43-44.
T. Wernicki, *Na zdrowy rozum. Rozmowa z Włodzimierzem Serafimowiczem, przewodniczącym Komisji Organizacji i Zarządzania przy Oddziale Wojewódzkim PZITB w Płocku,* „Fundamenty" listopad 1980; tenże, *Wywiad z Sekretarzem Woj. Komitetu ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku mgr. inż. W. Serafimowiczem nt. zarządzania w budownictwie,* „Fundamenty" czerwiec 1981; tenże, *Reforma gospodarcza. Którędy do restrukturyzacji?* (Informacja o III płockiej konferencji nt. gospodarki rynkowej w budownictwie), „Fundamenty" grudzień 1984.
T. Wiatr, *Ograniczoność projektowych uprawnień budowlanych*, „Wiadomości Projektanta Budownictwa" 2012, nr 2, s. 17-21; tenże, *Bezpieczeństwo w budownictwie. Planowanie obiektów i ich budowy na tle praktyk UE*, „Norma Bhp.pl" 2013; tenże, *Chaos w klasyfikacji zawodów i specjalności ISCO*, „Bezpieczeństwo Pracy: nauka i praktyka" 2014; tenże, *Kodyfikacja prawa budowlanego – kardynalne uwagi krytyczne*, „Inżynier Budownictwa" 2014, nr 1, s. 19-23; tenże, *Polski Kodeks Budowlany – propozycja rozwiązania*, „Przegląd Budowlany" 2018; tenże, *Modelowanie przedsięwzięć budowlanych w ujęciu 4D/5D BIM i komponentów z klasami LOD*, „Przegląd budowlany" 2022, nr 11–12, s. 90–93; tenże, *Modelowanie przedsięwzięć budowlanych w ujęciu harmonogramów 4D BIM z retrospektywą*, „Przegląd Budowlany" 2023, nr 7-8; tenże, *Modelowanie przedsięwzięcia budowlanego w ujęciu BIM i klasyfikacji komponentów w aspekcie kompromisów konstrukcyjno-montażowych*, „Przegląd Budowlany" 2025, nr 2, s. 61-64.

B. Witkowski, *Piętnaście lat rozwoju Płockich Stoczni Rzecznych,* „Notatki Płockie" 1960 nr 2, s. 7-9; tenże, *Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne po pierwszym etapie,* „Notatki Płockie" 1967, nr 1, s. 49-55.
B. Witkowski, W. Serafimowicz, *Problemy reformy gospodarczej w budownictwie*, „Przegląd Budowlany" 1985, nr 2, s. 104-105.
W. Wojciechowski, *Dziś i jutro Fabryki Maszyn Żniwnych,* „Notatki Płockie" 1979, nr 2, s. 7-9.
A. K. F. Wołosz, *Początki drewnianej architektury kościelnej na Mazowszu*, „Notatki Płockie" 1992, nr 2, s. 3-8.
A. Wrońska, *Plan urbanistyczny Płocka*, „Przegląd Budowlany 1962, nr 4-5.
F. Wybult, *Dziesięciolecie budownictwa terenowego na Mazowszu Płockim,* „Notatki Płockie" 1960, nr 2, s. 22-24.
W. Wyrzykowski, *Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego Petrobudowa w Płocku – 40 lat działalności,* „Notatki Płockie" 2000, nr 2, s. 47-50.
W. Wyrzykowski, W. Serafimowicz, *O działalności PBP Petrobudowa,* „Inżynieria i Budownictwo" 2001, nr 10.
W. Wyrzykowski, E. Smulewicz, W. Serafimowicz, *O problemach budownictwa mieszkaniowego w Polsce,* „Inżynieria i Budownictwo" 2001, nr 10, s. 34-35.
L. Wysokiński, *Badania stateczności skarpy wiślanej w Płocku,* „Notatki Płockie" 1979, nr 1, s. 53-55.
B. Zakrzewski, *Wielki rynek wschodni czeka na odważnych,* „Tygodnik Budowlany" 1991, nr 45, s. 1 i 6.
E. Zaremba, W. Serafimowicz, *Metody organizacji zarządzania stosowane w przedsiębiorstwie PBP Petrobudowa*, „Przegląd Budowlany" 1978, nr 8.

K. Zięba, *„Nafciarze" czekają. Trwa budowa nowego stadionu Wisły Płock,* „Inżynier Mazowsza" 2021, nr 3.
E. Zychowicz, *Współpraca budowlana Polski i Białorusi* (informacja o spotkaniach biznesowych w Brześciu w Białorusi organizowanych przez płockie środowisko budowlane), „Rzeczpospolita" 1993, z 10 II, nr 34/3378.
L. Żak, *Zakłady Stolarki Budowlanej „Stolbud" w Płocku,* „Notatki Płockie" 1975, nr 2, s. 39-43.
T. Żebrowski, *Sesja naukowa w katedrze płockiej i ponowny pogrzeb szczątków władców Polski (Władysława I Hermana i Bolesława II Krzywoustego)*, „Notatki Płockie" 1975, nr 3, s. 60-63.

NETOGRAFIA

WIKIPEDIA - *Osiedla Płocka: Borowiczki, Ciechomice, Dobrzyńska, Dworcowa, Góry, Imielnica, Kochanowskiego, Łukasiewicza,Międzytorze, Podolszyce, Radziwie, Skarpa, Stare Miasto, Tysiąclecia, Winiary, Zielony Jar* [18.01.2018]
WIKIPEDIA - *Ulice Płocka: Grodzka, Tumska, Kolwegialna, Bielska, Wyszogrodzka*
WIKIPEDIA - *PKN Orlen (18.04.2018), Centrala Produktów Naftowych* [20.03.2018]
K. Wiśniewski (blog) - *Historia płockiego osiedla Borowiczki* - http://kwis.nplock.pl [3.07.2015]
WIKIPEDIA – *Prezydenci Płocka* [1.03.2018]
WIKIPEDIA – *Kasztelanowie płoccy* (16.03.2018)
WIKIPEDIA – *Województwo płockie (I Rzeczypospolita)* [17.01.2018]
pl.wikipedia.org/wiki/Historia_P%C5%82ocka {*Historia Płocka*}
www.tmr.plo.pl/tmr_pliki/historia/tmr_h.html, {Piekarski T., *Historia Radziwia,* Płock 2017}
http://drogidlaplocka.ubf.pl/news.php {S. Fiet, *Drogi dla Płocka i regionu.* (*Dokumentacja fotograficzna i filmowa)*, Płock 2012}.
gruzikpoznań.pl/*budownictwo. Portal branży budowlanej <Czym jest budownictwo i jaki jest jego podział* [11 V 2020].
pl.wikipedia.org/wiki/*Technologia_wielkopłytowa.*
sp6plock.pl>images.100-lecie-ksiazka[PDF] {*100-lat rozwoju Płocka w niepodległej Polsce*, oprac. zbiorowe, Płock 2018}
slideplaer.pl>slide...{Cz. Bugaj, "60_lat_historii_Orlenu_ na_Mazowszu", Płock 2019}.
https://naukabudownictwa.pl>*Artykuły.*
https: pl.wikipedia.org>wiki>*Harmonogram*.
Pliki komputerowe binarne Urzędu Miasta Płocka:
Płock. Mapa według obrębów geodezyjnych (UMP 2010) – http://rozwojmiasta.plock.eu;
Płock. Mapa 21 osiedli miasta (UMP 2011) – http://rozwojmiasta.plock.eu.
Płock. Plan komunikacyjny miasta (UMP 2017).
Pliki komputerowe binarne map osiedli Płocka:
PŁOCK – MAPY OSIEDLI – http://rozwojmiasta.plock.eu/wp-content/uploads/2016/10/mapa-osiedli_2017.pdf:
Płock. Mapa osiedla Borowiczki (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Ciechomice (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Dworcowa (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Góry Imielnica (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Kochanowskiego (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Kolegialna (UMP 2017);

Płock. Mapa osiedla Łukasiewicza (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Międzytorze (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Miodowa (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Podolszyce Południe (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Podolszyce Północ (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Pradolina Wisły (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Radziwie (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Skarpa (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Stare Miasto (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Trzepowo (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Tysiąclecia (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Winiary (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Wyszogrodzkie (UMP 2017);
Płock. Mapa osiedla Zielony Jar (UMP 2017).
Pliki informatyczne tekstowe dotyczące zarządzania w budownictwie:
https://naukabudownictwa.pl>*Artykuły.*
https: pl.wikipedia.org>wiki>*Harmonogram*.
wikipedia.org>wiki>*Andrzej_Bratkowski. Działacz gospodarczy, publicysta, poseł na Sejm, były minister gospodarki przestrzennej i budownictwa, podsekretarz stanu w resorcie budownictwa, sekretarz generalny PZITB.*
wikipedia.org>wiki>Irena_Herbst_*Ekonomistka, była wiceminister budownictwa oraz gospodarki, prezes zarządu Fundacji Centrum Partnerstwo Publiczno-Prywatnego.*
II Krajowa Konferencja Informatyków (Konferencja zorganizowana w Poznaniu w dniach 11-13 kwietnia 1973 r. przez Polski Komitet Automatycznego Przetwarzania Informacji NOT pod patronatem premiera, Poznań 1973; {https://historiainformatyki.pl_portal PTI: ARCHIWUM, tytuł kolekcji: *II Krajowa Konferencja Informatyków,* poz. 2}.
III Krajowa Konferencja Zastosowania Informatyki w Zarządzaniu i Projektowaniu w Przemyśle Budowlanym w Krynicy (Konferencja zorganizowana w Krynicy w dniach 15-18 października 1972 r. przez MBiPMB, ZG PZITB i CIPB ETOB, Krynica 1972; {https://historiainformatyki.pl_portal PTI: ARCHIWUM, tytuł kolekcji: *II Krajowa Konferencja Informatyków,* poz. 1}.
A. Dąbkowski, *Informatyczny System Planowania Centralnego na tle KSI. CENPLAN* [w:] *II Krajowa Konferencja Informatyków (V Panel – Komputeryzacja zarządzania),* Materiały z konferencji w Poznaniu w dniach 11-13 IV 1973 r., Poznań 1973; {https://historiainformatyki.pl_portal PTI: ARCHIWUM, tytuł kolekcji: *II Krajowa Konferencja Informatyków,* poz. 2}.
K. Husarski, *Planowanie i koordynacja współzależnych inwestycji* [w:] *II Krajowa Konferencja Informatyków*, Poznań 1973; {https://historiainformatyki.pl_portal PTI: ARCHIWUM, tytuł kolekcji: *II Krajowa Konferencja Informatyków,* poz. 2}.
A. Zienkiewicz, *System PROKOR* [w:] *II Krajowa Konferencja Informatyków*, Poznań, 11-13 IV 1973 r.); [w:] *II Krajowa Konferencja Informatyków*, Poznań, 11-13 IV 1973 r.);
{https://historiainformatyki.pl_portal PTI: ARCHIWUM, tytuł kolekcji: *II Krajowa Konferencja Informatyków,* poz. 2}.
A. Wójcik, *Doświadczenia z wdrażania informatycznego systemu sterowania inwestycjami WEKTOR* [w:] *II Krajowa Konferencja Informatyków,* Poznań, 11-13 IV 1973 r.);
{https://historiainformatyki.pl_portal PTI: ARCHIWUM, tytuł kolekcji: *II Krajowa Konferencja Informatyków,* poz. 2}.
https://jerzywojcik.com *{Wójcik J. - Moja przygoda z informatyką 1969-1982. Systemy PROKOR, WEKTOR, AWIZO-MOC i SOIK}* [w:] *Polska Informatyka: systemy i zastosowania [70-lecie polskiej informatyki (1948-2018)],* red. J. S. Nowak, B. Ostrowska, Warszawa}.

Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej (Materiały na I Płocką konferencję naukowo-techniczną NOT, PZITB i PTE w dniach 14-15 V 1979 r. dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem), red. A. Dąbkowski, A. Miączyński, Z. Tyczyński, W. Serafimowicz, Płock 1979; {https://historiainformatyki.pl_portal PTI: *ARCHIWUM - KONFERENCJE,* tytuł kolekcji – *Konferencje stowarzyszeń naukowo-technicznych*, poz. 16-17, red. J. S. Nowak}.
Integracja systemów informacyjnych i informatycznych w procesie inwestycyjnym (Materiały na II Płocką konferencję naukowo-techniczną NOT, PZITB i PTE w dniach 15-16 VI 1980 r. dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem), red., L. Rowiński, A. Dąbkowski, R. Dolczewski, Z. Tyczyński, Płock 1980;{https://historiainformatyki.pl_portal PTI: *ARCHIWUM - KONFERENCJE,* tytuł kolekcji – *Konferencje stowarzyszeń naukowo-technicznych*, poz. 18-20, red. J. S. Nowak}.
Reforma gospodarcza a problemy restrukturyzacji budownictwa (Materiały na IV Płocką konferencję NOT, PZITB i Instytutu ORGBUD w dniach 26-27 XI 1984 r. dotyczącą reformy gospodarczej w budownictwie), red., H. Hajduk, J. Czachorowski, L. Dziewolski, Płock 1983; {https://historiainformatyki.pl_portal PTI: *ARCHIWUM - KONFERENCJE,* tytuł kolekcji – *Konferencje stowarzyszeń naukowo-technicznych*, poz. 21-22, red. J. S. Nowak}.
Wykorzystanie komputerów personalnych w projektowaniu i zarządzaniu w budownictwie (Materiały na I Międzynarodową konferencję dotyczącą informatyki w zarządzaniu budownictwem zorganizowaną w dniach 12-15 IX 1992 r. w Brześciu przez Politechnikę Brzeską, TNP i TNIPB), red. A. I. Rubachow, K. M. Jaworski, W. P. Łysow, Brześć-Płock 1992; {https://historiainformatyki.pl_portal PTI: *ARCHIWUM - KONFERENCJE,* tytuł kolekcji – *Konferencje stowarzyszeń naukowo-technicznych*, poz. 23, red. J. S. Nowak}.

WYKAZ HISTORYCZNYCH MAP I OPISY ILUSTRACJI ORAZ ICH ŹRÓDŁO

Ilustracja 1 - Rekonstrukcja wczesnośredniowiecznej sieci drożnej na skarpie płockiej: 1 – przeprawa, 2 – główna droga do grodu, 3 – trakt dobrzyński i droga do Czerwińska, 4 – wtórna droga do grodu, 5 – droga łącząca gród z placem targowym, 6 – plac targowy, 7 – droga do Bielska i Sierpca. Opr. A. Gołembnik; Źródło: A. Gołembnik, *Rozwój osadnictwa otwartego i pierwsza lokacja miasta*, s. 250 (ryc. 140), [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011.

Ilustracja 2 - Rekonstrukcja topografii skraju srpy płockiej: A – teren o piaszczystym, przesiąkliwym stropie, B - teren o piaszczystym stropie i zróżnicowanej topografii, C – teren o stropie nieprzesiąkliwych warstw gliniasto-piaszczystych, D - teren o stropie nieprzesiąkliwych warstw gliniastych, trudny dla osadnictwa. Opr. A. Gołembnik; Źródło: A. Gołembnik, *Rozwój osadnictwa otwartego i pierwsza lokacja miasta*, s. 246 (ryc. 138), [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011.

Ilustracja 3 - Rejony i kierunki rozwoju osadnictwa wczesnośredniowiecznego: A – gród na Wzgórzu Tumskim, B – osada przygrodowa, C – skupisko osadnicze obsługujące przeprawę, D – rejony zorganizowanego osadnictwa przy osadzie, E – rozproszone osadnictwo przy osadzie. Opr. A. Gołembnik; Źródło: A. Gołembnik, *Rozwój osadnictwa otwartego i pierwsza lokacja miasta*, s. 251 (ryc. 141), [w:] (red.) *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011.

Ilustracja 4 - Cztery fazy rozwoju przestrzennego zabudowy grodu na Wzgórzu Tumskim. Fazy: faza I (1. połowa XI w.), faza II (przełom XI i XII w.); faza III (połowa XII w.); faza IV (2. połowa XIII w.): 1 – zasięg intensywnych warstw osadniczych; 2 – przypuszczalna lokalizacja bramy grodu; 3 – (faza I - cmentarzysko i przypuszczalna lokalizacja najstarszego kościoła), (faza II - pierwsza katedra „hermanowska"), (faza III i IV - katedra fundacji biskupa Aleksandra), 4 – (faza II, etap 1 - budowla na dziedzińcu opactwa), (faza III, etap 2 - budowla na dziedzińcu opactwa), (faza IV, etap 3 - budowla na dziedzińcu opactwa); 5 – (faza II, etap 1 - budowla przed zachodnią fasadą katedry), (faza III, etap 2 - budowla przed zachodnią fasadą katedry), (faza IV- budowla pod //Wieżą Zegarową. Opr. Maciej Trzeciecki; Źródło: red. A. Gołembnik, *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011, s. 192 (Ilustracja 20); Legenda: M. Trzeciecki, *Gród na Wzgórzu Tumskim,* s. 140-144 (ryc. 63-66), [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011.

Ilustracja 5 - Rekonstrukcja zasięgu osadnictwa wczesnośredniowiecznego horyzontu I (1. połowa XI w. - 1. ćwierć XII w.): A - gród na Wzgórzu Tumskim, B – osada przygrodowa, C – osada przygrodowa – drugi poziom osadniczy. Opr. A. Gołembnik, Źródło: A. Gołembnik, *Rozwój osadnictwa otwartego i pierwsza lokacja miasta*, s. 253 (ryc. 142); [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011.

Ilustracja 6 - Rekonstrukcja układu przestrzennego kompleksu grodowego w pierwszych poziomach osadniczych horyzontu II: A - gród na Wzgórzu Tumskim, B – podgrodzie, C – rejon „portu" płockiego, D i E – zorganizowane osadnictwo książęce, T – Plac targowy, zalążek Rynku Kanonicznego. Opr. A. Gołembnik; Źródło: A. Gołembnik, *Rozwój osadnictwa otwartego i pierwsza lokacja miasta*, s. 258 (ryc. 143), [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011.

Ilustracja 7 - Rekonstrukcja układu przestrzennego aglomeracji płockiej (lokacja w 1237 r.): A) gród; B) podgrodzie – „miasto biskupie"; C) osada - „miasto książęce"; a) kościół dominikański; b) kolegiata św. Michała: c) przybliżona lokalizacja kościoła Dobiechny Wojsławowej. Zakreskowany obszar objęty lokacją w 1237 r.; Źródło: Z. Polak, *Lokacje płockie w świetle archeologii*, „Rocznik Mazowiecki" 2001, nr 13, s. 35.

Ilustracja 8 - Rekonstrukcja planu Płocka (1. połowa XIV w.) - lokacja chełmińska; Źródło: Z. Polak, *Lokacje płockie w świetle archeologii*, „Rocznik Mazowiecki" 2001, nr 13, s. 40; oraz wersja z nowym opisem zamieszczona w dziele *Płock wczesnośredniowieczny* przez A. Gołembnika, s. 259 (ryc. 144).

Ilustracja 9 - Schemat rozmierzenia miasta na prawie chełmińskim (początek XIV w.); Źródło: Z. Polak, *Płock średniowieczny – kontynuacja czy nowa jakość ?*, s. 317 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011.

Ilustracja 10 - Siatka prostokątów, będąca podstawą rozmierzenia miasta na prawie chełmińskim, naniesiona na plan Płocka; Źródło: Z. Polak, *Płock średniowieczny – kontynuacja czy nowa jakość ?*, s. 316 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011.

Ilustracja 11 - Rekonstrukcja planu Płocka (koniec XIV w.) - czasy króla Kazimierza Wielkiego: A) zamek; B) podgrodzie; C) miasto lokowane na prawie chełmińskim; Źródło: Z. Polak, *Lokacje płockie w świetle archeologii*, „Rocznik Mazowiecki" 2001, nr 13, s. 39.

Ilustracja 12 - Plan miasta Płocka z 1578 r. według opracowania R. Cieśli; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 68. [R. Cieśła, *Płock – powstanie i rozwój miasta,* [w:] „Notatki Płockie" 1957, nr s. 5-8].

Ilustracja 13 - Plan Płocka i terenów przyległych z końca XVIII w.; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 306-307 [Stadtbibliothek zu Berlin, sygn. SBB IIIC Kart X 49781].

Ilustracja 14 – Najstarszy plan historycznej części Płocka z 1793 r. według Göppnera; Źródło: A. Gołembnik (red.), s. 192b (Il. 2), [w:] Płock wczesnośredniowieczny, Warszawa 2011.

Ilustracja 15 - Mapa Płocka i terenów przyległych z 1799 r.; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 308-309 [Stadtbibliothek zu Berlin, sygn. SBB IIIC Kart Q 17042-10].

Ilustracja 16 – Plan miasta Płocka zdjęty w kwietniu 1803 r. przez Schmida dla Mahna skopiowany przez Tamma – odrys wykonano w 1912 r. przez K. Staszewskiego; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 314-315 [Archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku, sygn. MMP/S/2520].

Ilustracja 17 – Plan sytuacyjny miasta Płocka z 1823 r., autor nieznany; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 318-319 [Archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku, sygn. MMP/S/3636].

Ilustracja 18 **–** Fragment mapy Płocka i okolic wykonany po 1838 r.; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 324 [Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, sygn. 402, k. 86-1].

Ilustracja 19 – Plan sytuacyjny ogrodu rządowego w mieście gubernialnym Płocku z 1849 r.; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 336-337 [Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, Miasto Płock, vol. XXXVIII, sygn. 191/4542, k. 496].

Ilustracja 20 – Plan sytuacyjny miasta gubernialnego Płocka nad Wisłą 1856 r.; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 338-339 [Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, Miasto Płock, vol. XLIV, sygn. 191/4548, k. 46].

Ilustracja 21 - Plan gubernialnego miasta Płocka z ok. 1882 r.; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 326-327 [Archiwum Biblioteki Naukowej im. Zielińskich TNP, sygn. M449].

Ilustracja 22 - Plan perspektywiczny Płocka z ok. 1898 r.; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 328-329 [Archiwum Biblioteki Naukowej im. Zielińskich TNP, sygn. M23].

Ilustracja 23 - Plan zbiorowy miasta Płocka oraz terenów do niego należących autorstwa K. Staszewskiego z 1917 r.; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 334-335 [Archiwum Muzeum Mazowieckiego w Płocku, sygn. MMP/S/1400].

Ilustracja 24 - Plan miasta Płocka z ok. 1922 r. wykonany przez K. Staszewskiego; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 342 [pocztówka].

Ilustracja 25 - Mapa Płocka wykonana przez mierniczego przysięgłego inż. S. Chojnickiego w 1936 r.; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 341 [Archiwum Biblioteki Naukowej im. Zielińskich TNP, sygn. M541].

Ilustracja 26 - Szkic planu zagospodarowania Płocka według koncepcji B. Kalisza i K. Liera z 1950 r., wykonany przez P. Gryszpanowicza; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 212.

Ilustracja 27 - Szkic planu zagospodarowania Płocka według koncepcji A. Kirowa z 1955 r., wykonany przez P. Gryszpanowicza; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 214.

Ilustracja 28 - Szkic planu zagospodarowania Płocka według koncepcji F. Sobolewskiego z 1958 r., wykonany przez P. Gryszpanowicza; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 215.

Ilustracja 29 - Szkic planu zagospodarowania Płocka według koncepcji A. Wrońskiej z 1961 r., wykonany przez P. Gryszpanowicza; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 219.

Ilustracja 30 - Rysunek planu zagospodarowania przestrzennego Zespołu Jednostek Osadniczych autorstwa Alicji Krymowej z 1984 r.; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 228.

Ilustracja 31 – Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka z 1998 r.; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 234.

Ilustracja 32 – Mapa centralnych terenów miasta zarządzanych przez Płocką Spółdzielnię Mieszkaniową Lokatorsko-Własnościową według J. Rączkowskiego; Źródło: „Głos PSML-W" 2008, nr 7, Wydanie specjalne, s. 8.

Ilustracja 33 – Inwentaryzacja funkcji w obrębie miasta Płocka; Źródło: Piotr Gryszpanowicz, *Urbanistyka Płocka*, Pułtusk 2019, s. 236 [*Analiza zmian w zagospodarowaniu przestrzennym i ocena aktualności „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka w latach 2010-2013",* Płock 2014].

Ilustracja 34 – Mapa Centrum Turystyczne Płocka; Źródło: *Płock. Pakuj się do Płocka,* Urząd Miasta Płocka (www.plock.eu), Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki (www.pokis.pl), Płock 2018.

NOTY O AUTORACH

EWA SERAFIMOWICZ (ur. 22 VI 1949 r. w Płocku) – mgr, absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego i podyplomowych studiów menadżerskich na UW. Współautorka i organizatorka wdrożenia informatycznych systemów zarządzania w budownictwie i w administracji województwa płockiego. Współorganizatorka Ośrodka Informatycznego „Wojewódzka Baza Danych" przy Urzędzie Wojewódzkim w Płocku i zastępca dyrektora tego Ośrodka. Po likwidacji płockiego Ośrodka pracowała do emerytury na stanowisku głównego specjalisty w Wojewódzkim Ośrodku Informatyki w Warszawie.

Współautorka informatycznych systemów ewidencyjnych dla Urzędu Wojewódzkiego oraz systemów planowania i zarządzania w budownictwie, jak również współorganizatorka ich wdrożenia w budownictwie terytorialnym w województwie płockim. Współautorka kilkunastu publikacji dotyczących historii płockiego budownictwa i informatycznych systemów zarządzania procesem inwestycyjnym oraz opracowań pt.: *Z dziejów budownictwa w Płocku. Inwestorzy, projektanci, wykonawcy, Tom I,* (Płock 2008)

i *Nowoczesne zarządzanie przedsięwzięciem budowlanym w Płocku na tle krajowych doświadczeń*, (Płock 2026). Członkini: PZITB, NOT i TNP.

WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ (ur. 21 V 1939 r. w Pińsku) – mgr inż., absolwent Wydziału Inżynierii Budowlanej Politechniki Warszawskiej i podyplomowych studiów informatycznych na PW. Były wieloletni pracownik kadry kierowniczej: PBP Petrobudowa w Płocku, Warszawskiego Biura Projektowo-Badawczego Budownictwa Przemysłowego System w Warszawie, Generalnej Dyrekcji Budownictwa Hydrotechnicznego i Rurociągów Energetycznych Energopol w Warszawie i Wojewódzkiej Dyrekcji Dróg Miejskich w Płocku.

Autor informatycznych metod planowania i zarządzania w budownictwie i organizator ich wdrożenia w budownictwie przemysłowym w Płocku (MZRiP i FMŻ) oraz w budownictwie eksportowym na Ukrainie.

Organizator w Płocku i w Brześciu w Białorusi kilkunastu krajowych i zagranicznych konferencji naukowo-technicznych dotyczących zarządzania w budownictwie i procesie inwestycyjnym. Autor ok. 100 artykułów i referatów opublikowanych oraz współautor opracowań pt.: *Z dziejów budownictwa w Płocku*. *Inwestorzy, projektanci, wykonawcy, Tom I,* Płock 2008 i *Nowoczesne zarządzanie przedsięwzięciem budowlanym w Płocku na tle krajowych doświadczeń*, (Płock 2026). Główna tematyka publikacji: nowoczesne metody zarządzania w budownictwie oraz historia płockiego budownictwa i urbanistyki.

Członek: PZITB, NOT, TNP i TNIPB (Towarzystwo Naukowe Inżynierii Procesów Budowlanych). Pełnione funkcje w stowarzyszeniach: przewodniczący Komisji i Organizacji przy OW PZITB w Płocku; członek Komitetu Ekonomiki i Organizacji Budownictwa przy Zarządzie Głównym PZITB w Warszawie; przewodniczący Komitetu NT NOT ds. Ekonomiki, Zarządzania i Organizacji Pracy przy RW NOT w Płocku; członek Komitetu N-T NOT ds. Polityki Naukowo-Technicznej przy Radzie Naczelnej NOT w Warszawie; członek Komisji Rewizyjnej Towarzystwa Naukowego Inżynierii Procesów Budowanych; przewodniczący Sekcji Systemowych Metod Zarządzania i Informatyki TNP; członek Sekcji Nauk Technicznych TNP.

SPIS ZAŁĄCZONYCH MAP

Załącznik I - *Plan Płocka i okolicznych wsi z 1925 r.*; Źródło: T. Żebrowski, *Stolica książąt mazowieckich i płockich w latach 1138- 1495,* [w:] *Dzieje Płocka,* (red.) A. Gieysztor, Płock 1978, s. 62.

Załącznik II - Płock z podziałem na dzielnice w 1968 r.; Źródło: J. Chojnacki, *Płock 1969 w liczbach,* Płock 1969, s. 42 [wykonała M. Zawadzka z MPS].

Załącznik III - Płock z podziałem na dzielnice dokonanym w 1970 r.; Źródło: J. Chojnacki, *Płock 1973 w liczbach,* Płock 1973, s. 70 [opracowano w Miejskiej Pracowni Geodezyjnej w Płocku].

Załącznik IV - Mapa 21 osiedli płockich; Źródło: „Miejski Zeszyt Statystyczny nr 23, UMP, Rok 2017,", Płock 2017 [http: //rozwójmiasta.plock.eu/.../ pdf:].

Załącznik V - Obecny podział Płocka na obręby geodezyjne; Źródło: (http: //rozwojmiasta.plock.eu/wp-content/uploads/2017/10/OBREBY-A1.pdf).

Załącznik VI - Mapa poglądowa Płocka z podziałem na 21 osiedli i obszar przemysłowy PKN Orlen według W. Serafimowicza; Źródło: Artykuł pt. *Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku*, [w:] „Notatki Płockie" 2022 Nr 1/270, s. 43.

Załącznik VII – Płock. Propozycja zmian granic osiedli i obszarów przemysłowych według W. Serafimowicza; Źródło: Artykuł pt. *Propozycja zmian granic osiedli oraz obszarów przemysłowych w Płocku*, [w:] „Notatki Płockie" 2022 Nr 1/270, s. 44.

Załącznik VIII - Mapa Specjalnej Strefy Rewitalizacji; Źródło: http://rozwojmiasta.plock.eu/(UMP 2017) pdf:

Załącznik IX - Mapa – plan komunikacji miejskiej; Źródło: http://rozwojmiasta.plock.eu/.../*Plan komunikacyjny miasta* (UMP 2017).

Mapy osiedli Płocka

Załącznik 1 - Mapa osiedla BOROWICZKI; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Borowiczki.*

Załącznik 2 - Mapa osiedla CIECHOMICE; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Ciechomice.*

Załącznik 3 - Mapa osiedla DWORCOWA; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Dworcowa.*

Załącznik 4 - Mapa osiedla GÓRY; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Góry.*

Załącznik 5 - Mapa osiedla IMIELNICA; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Imielnica.*

Załącznik 6 - Mapa osiedla KOCHANOWSKIEGO; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Kochanowskiego.*

Załącznik 7 - Mapa osiedla KOLEGIALNA; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Kolegialna.*

Załącznik 8 - Mapa osiedla ŁUKASIEWICZA; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Łukasiewicza.*

Załącznik 9 - Mapa osiedla MIĘDZYTORZE; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Międzytorze.*

Załącznik 10 - Mapa osiedla MIODOWA; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Miodowa.*

Załącznik 11 - Mapa osiedla PODOLSZYCE POŁUDNIE; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Podolszyce Południe.*

Załącznik 12 - Mapa osiedla PODOLSZYCE PÓŁNOC; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Podolszyce Północ.*

Załącznik 13 **-** Mapa osiedla PRADOLINA WISŁY; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Pradolina Wisły.*

Załącznik 14 - Mapa osiedla RADZIWIE; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Radziwie.*

Załącznik 15 - Mapa osiedla SKARPA; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Skarpa.*

Załącznik 16 - Mapa osiedla STARE MIASTO; Źródło: http://rozwojmiasta.plock.eu/wp-content/uploads /2016/10/mapa-osiedli_2017.pdf: *Płock. Mapa osiedla Stare Miasto* (UMP 2017).

Załącznik 17 - Mapa osiedla TRZEPOWO; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: Płock. Mapa osiedla Trzepowo.

Załącznik 18 - Mapa osiedla WINIARY; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Winiary.*

Załącznik 19 - Mapa osiedla TYSIĄCLECIA; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Tysiąclecia.*

Załącznik 20 - Mapa osiedla WYSZOGRODZKA; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Wyszogrodzka.*

Załącznik 21 - Mapa osiedla ZIELONY JAR; Źródło: http://rozwojmiasta.plock. (UMP 2017) pdf: *Płock. Mapa osiedla Zielony Jar.*